

HENRIS RAIDERIS HAGARDAS

MONTESUMOS DUKTĖ

Henris Raideris Hagardas

MONTESUMOS DUKTĖ

HENRIS
RAIDERIS
HAGARDAS

MONTESUMOS DUKTĖ

Romanas

VILNIUS VYTURYS 1996

UDK 820-93
Ha-119

Iš rusų kalbos vertė
JONAS STUKAS

3-asis leidimas
1-asis leidimas 1963

Hagardas H. R.
Ha-119 **Montesumos duktė:** Romanas: Vyresn. mokykl. amž. / Iš rusų k. vertė J. Stukas.— V.: „Vyturys:“, 1996. 312 p.

ISBN 5-7900-0752-X

Henris Raideris Hagardas (Henry Rider Haggard 1856—1925) — daugelio šalių skaitytojams gerai žinomų istorinių ir nuotykių romanų autorius.

Romane „Montesumos duktė“ pasakojama apie gražiąją Otomę, actekų imperatoriaus įpėdinę, pamilusią anglą Tomą Vingfildą, kuris sujungė savo likimą su tauta, kovojančia prieš ispanų konkistadorus. Romano veiksmas vyksta XVI a. pradžioje.

UDK 820-93

ISBN 5-7900-0752-X

I

KODĖL TOMAS VINGFILDAS PASAKOJA SAVO ISTORIJĄ

Garbė Dievui, suteikusiam mums pergalę! Ispanijos galybė pakirsta, ispanų laivai nuskendo arba pabėgo, jūros gelmė prarijo šimtus ir tūkstančius jų kareivių bei jūrininkų, ir dabar Anglija gali laisvai atsikvėpti.[1] Ispanai ketino mus pavergti, kankinti ir gyvus deginti ant laužų, ketino su mumis, laisvais anglais, pasielgti taip, kaip Kortesas pasielgė su Anahuako[2] indėnais. Mūsų sūnums jie norėjo atimti laisvę, o mūsų dukterims — garbę, mūsų sielas norėjo atiduoti kunigams, o mūsų turtą — Romos popiežiui ir savo imperatoriui! Bet Dievas siuntė jiems audrą, o Dreikas[3] siuntė jiems ugnį. Jie žuvo, o kartu pražuvo ir Ispanijos šlovė.

Aš, Tomas Vingfildas, išgirdau tai šiandien, ketvirtadienį, Bangio prekyvietėje, kur buavu nuvažiavęs pasišnekėti su žmonėmis ir parduoti obuolių, išlikusių mano sode po baisių vėtrų, šiais metais nudraskiusių beveik visus medžius.

Visokių gandų ir anksčiau buvau girdėjęs, bet šiandien Bangyje sutikau vieną žmogų — tokį Jungą, kilusį iš Jarmuto Jungų, kuris pats tarnavo viename Jarmuto laive ir kovėsi mūšyje prie Gravelino[4], o paskui vijosi ispanus toliau į šiaurę, kol jie žuvo Škotų jūroje.

Sakoma, kad iš mažmožių atsiranda dideli dalyai, o čia išėjo priešingai: iš didelio dalyko atsirado mažmožis. Tie svarbūs įvy-

---

[1] Čia kalbama, kaip žuvo „Nenugalimoji armada", katalikiškosios Ispanijos laivynas, kurį sudarė 130 laivų su 2400 pabūklų ir 19 tūkstančių kareivių, neskaitant jūrininkų. 1588 metais, nuo liepos 21 iki 27 dienos, anglai trijuose mūšiuose padarė ispanams didelių nuostolių, o paskui staiga audra, nubloškusi ispanų laivus prie Orknio salų, galutinai juos sutriuškino.

[2] Anahuakas — senovinis vietinis actekų valsybės pavadinimas. Actekų valstybė buvo dabartinės Meksikos teritorijoje.

[3] Frensis Dreikas (1545—1595) — anglų jūrininkas ir piratas, už mūšius su ispanais gavęs bajorišką sero titulą. Pirmasis pakartojo Magelano žygį — apkeliavo aplink pasaulį. Padėjo sutriuškinti „Nenugalimąją armadą".

[4] Gravelinas — nedidelis uostas Prancūzijos pakrantėje. 1588 metų liepos 27 dieną netoli jo įvyko trečias lemiamos anglų laivyno kautynės su „Nenugalimąja armada".

kiai paskatino mane, Tomą Vingfildą iš Lodžio, iš Ditčingemo parapijos Norfolko grafystėje, imtis senatvėje plunksnos, nors esu jau visai iškaršęs ir man nebedaug liko gyventi.

Prieš dešimtį metų, būtent 1578 metais, jos didenybė, mūsų maloningoji karalienė Elžbieta, apsilankiusi šiame krašte, panoro mane pamatyti Noridže. Tą dieną ji pasakė, kad girdėjusi sklindant apie mane kalbas, ir liepė papasakoti ką nors įdomaus iš savo gyvenimo, tikriau sakant, iš tų dvidešimt su viršum metų, kuriuos praleidau tarp indėnų tuo laiku, kai Kortesas užkariavo jų šalį Anahuaką, dabar žinomą Meksikos vardu. Bet vos pradėjus man pasakoti, jos didenybei atėjo laikas vykti į Kosėjų elnių medžioti. Išvažiuodama karalienė pareiškę norą, kad aš savo istoriją parašyčiau, tada ji galėsianti ją perskaityti, ir jeigu toji istorija būsianti nors pusiau tokia įdomi, kokia žada būti, ji suteiksianti man baroneto titulą ir aš baigsiąs savo dienas kaip seras Tomas Vingfildas. Atsakiau, kad niekad nemokėjau kaip reikiant naudotis plunksna, tačiau jos didenybės paliepimą stengsiuos išpildyti. Paskui išdrįsau padovanoti jai didelį smaragdą, vieną iš tų, kuriuos kadaise ant kaklo nešiojo Montesumos duktė, o prieš ją — daugelis kitų princesių. Kai jos didenybė išvydo tą smaragdą, jos akys ėmė spindėti kaip pats brangakmenis, nes mūsų karalienė mėgsta tokius blizgučius. Norėdamas tikriausiai būčiau galėjęs už smaragdą tuoj pat išsiderėti iš jos titulą, bet daugel metų buvau galingos genties vadas ir dabar neturėjau noro tapti kieno nors tarnu. Todėl tik pabučiavau karalienei ranką, kurioje ji taip tvirtai buvo sugniaužusi brangakmenį, kad net pirštų sąnariai pabalo, ir atsisveikinęs tą pačią dieną grįžau namo į Veivnio slėnį.

Bet karalienės pageidavaimo neužmiršau ir jau seniai ketinau parašyti savo gyvenimo istoriją, kol dar nenutrūko mano gyvenimas, o kartu ir mano istorija... Man, nepratusiam tokio darbo dirbti, šitoks uždavinys iš tiesų nelengvas. Bet argi turėčiau bijoti sunkumų, kai nebetoli amžino atilsio valanda? Aš esu matęs tokių dalykų, kokių nematė nė vienas anglas, ir apie tai verta papasakoti.

Mano gyvenimas buvo nepaprastas. Daugel sykių, kai jau maniau esąs žuvęs ir nebeturėjau vilties išsigelbėti, apvaizda mane gelbėjo galbūt tik dėl to, kad žmonės sužinotų mano istoriją ir iš jos pasimokytų, nes visa, ką išgyvenau ir mačiau, patvirtina vieną neginčijamą tiesą: blogis niekados nepriveda prie gero, blogis lemia tiktai blogį ir galų gale ištinka tą, kas blogai daro, ar tai būtų vienas žmogus, ar visa tauta.

Tik prisiminkite, kokio likimo susilaukė Kortesas, tas didysis užkariautojas! Aš jį pažinau tuomet, kai jis turėjo beveik dievišką galią, o prieš kokias keturias dešimtis metų, kiek girdėjau, garsusis Kortesas miręs Ispanijoje pažemintas ir nuskurdęs.[1] Tai mat kaip! Ir dar girdėjau, kad Korteso sūnus donas Martinas buvęs kankinamas tame pat mieste, kurį jo tėvas taip žiauriai užkariavo ispanams. Visa tai, nevilties pagauta, Kortesui išpranašavo pirmoji ir mylimiausioji jo draugė Malinalė,— ispanai ją vadino Marina,— kai Kortesas ją pametė ir atidavė kaip žmoną donui Chuanui Charamiljui, užmiršęs viską, kas juodu siejo, užmiršęs, kad ne kartą jinai gelbėjo nuo tikros mirties jį patį ir jo kareivius.

O prisiminkite pačios Marinos likimą! Ji mylėjo savo vyrą Kortesą, arba Malinciną, kaip pagal ją indėnai pradėjo jį vadinti, ir dėl jo išdavė savo tėvynę. Jei ne Marina, ispanai niekada nebūtų užėmę Tenočtitlano, arba, kaip dabar sakoma, Mechiko. Iš meilės ji paaukojo savo garbę, o ką už tai gavo? Kai Marinos grožis nuvyto, ji buvo atiduota kitam, ne tokiam įžymiam vyrui, lygiai taip kaip nualintas gyvulys parduodamas vargingesniam šeimininkui.

Prisiminkite taip pat likimą, ištikusį tokią galingą tautą kaip Anahuako indėnai. Kad ir norėdami gero, jie darė daug blogybių; netikriems savo dievams jie aukojo tūkstančius žmonių, tikėdamiesi, kad dievai ištisoms jų kartoms suteiks taiką, gerovę ir turtą. O kaip jiems atsakė tikrasis Dievas? Vietoj turto jis siuntė nuniokojimą, vietoj taikos — ispanų kalaviją, o vietoj gerovės — sielvartą, kančias ir vergiją. Ir vis todėl, kad jie aukojo savo vaikus ant Uicilopočtlio ir Teskatlipokos[2] aukurų.

Arba, sakykim, ispanai. Vardan gailestingumo jie darė tokias žiaurenybes, kokių nė nesapnavo pagonys actekai, vardan Kristaus jie kasdien laužė visus jo prisakymus. Ir nejaugi jie viešpataus, nejaugi tos piktadarybės suteiks jiems laimę? Aš esu per senas ir nebesulauksiu tos dienos, kad galėčiau pats pamatyti, koks bus atsakymas į mano klausimą. Bet jau dabar šis atsakymas aiškus. Žinau, kad visos ispanų nedorybės kris ant jų pačių galvų, ir jau dabar matau išdidžiausią pasaulio tautą, netekusią šlovės, turto ir garbės, matau nelaimingą išdvasą, kuriai nieko daugiau

---

[1] Iš tikrųjų Meksikos užkariautojas Ernandas Kortesas (1485—1547) iki pat amžiaus galo buvo neapsakomai turtingas ir turėjo hercogo titulą.

[2] Uicilopočtlis —„burtininkas kolibris“, karo ir saulės dievas; Teskatlipoka —„rūkstantis veidrodis“, vyriausias actekų dievas. Abiem dievams buvo aukojami žmonės.

nebėra likę, tik didinga praeitis. Ką Dreikas neseniai pradėjo prie Gravelino, Dievas paskiau užbaigs visur, ir Ispanijos galybės neliks nė žymės, ispanų imperija išnyks, kaip išnyko Montesumos imperija.

Taip vyksta dideli įvykiai, apie kuriuos žino visas pasaulis, ir lygiai taip buvo gyvenime tokio nežymaus žmogaus kaip aš, Tomas Vingfildas. Dangus iš tiesų man buvo maloningas — davė laiko gailėtis už nuodėmes, kurios atsigręžė prieš mane patį, kadangi pasisavinau visagalio teisę ir tariausi esąs jo keršto įrankis. Tai buvo teisinga bausmė! Tatai žinodamas, nusprendžiau parašyti savo gyvenimo istoriją, kad kiti galėtų iš jos pasimokyti.

Kaip jau sakiau, ši mintis mano galvoje brendo ilgus metus, nors, atvirai kalbant, pirmiausia ją įdiegė karalienė. Bet tik dabar, kai tikrai sužinojau, koks likimas ištiko „Nenugalimąją armadą", toji mintis pagaliau prigijo. O ar duos ji vaisių — vienas Dievas težino! Mat pastarieji įvykiai mane keistai sujaudino ir tarsi sugrąžino į praeitį, į jaunystės dienas, kupinas aistrų, mūšių ir neįtikėtinų nuotykių, kai aš irgi koviausi prieš ispanus pats už save, už Kuautemoką ir už otomių gentį. Seniai jau viskas buvo išdilę iš atminties, bet dabar tie metai vėl atgyja prieš akis. Ir man rodosi, kaip seniems žmonėms kartais atsitinka, tarytum viskas, ką patyriau tolimoje praeityje, buvo tikrasis mano gyvenimas, o visa kita — vien sapnas.

Iš to kambario, kur rašau, pro langą matyti ramus Veivnio slėnis. Už upės lyg auksas tviska pro žirniais apaugę platūs laukai, toliau dunkso pilies griuvėsiai ir raudoni Bangio stogai, susibūrę aplink šventos Marijos bažnyčios varpinę, o dar toliau eina karališkieji Stouvo miškai ir Flikstono vienuolyno žemės. Dešiniajame stačiame upės krante žaliuoja Iršemo ąžuolynai, pievose palei žemą kairįjį krantą marguliuoja Beklso ir Loustofto gyvulių bandos, o užpakaly ant žolėtos kalvos, kuri senovėje buvo vadinama Grafo Vynuogynu, terasomis iškilęs mano parkas ir sodas. Viskas čia pat, bet dabar man rodosi, tarytum viso to nebūtų. Vietoj Veivnio slėnio matau Tenočtitlano slėnį, vietoj Stouvo atkalnių — snieguotus Popokatepetlio ir Istaksihuatlio ugnikalnių šlaitus, vietoj Iršemo špilio ir Bangio, Ditčingemo, Beklso varpinių prieš akis stūkso šventosios ugnies nutvieskstos aukojimo piramidės, o ten, kur pievose ganosi gyvuliai, regiu į mūšį besiveržiančius Korteso raitelius. Visa grįžo pas mane; tai buvo gyvenimas, o kitkas — sapnas.

Aš vėl jaučiuosi jaunas ir dabar, jei likimas duos man laiko,

stengsiuos papasakoti savo gyvenimo istoriją, prieš iškeliaudamas į amžinų sapnų pasaulį ir susirasdamas atilsį miestelio kapinėse

Savo darbą jau seniai esu pradėjęs, bet kol tebebuvo gyva mano brangioji žmona, palikusi mane visai neseniai, per praeitas Kalėdas, vis vien nebūčiau galėjęs jo užbaigti. Atvirai sakant, žmona mane labai mylėjo, kaip, manau, retai kuris vyras teturi laimę būti mylimas, tačiau mano praeityje buvo daug dėmių, temdžiusių jos meilę ir kėlusių jai pavydą. Ji pavydėjo mirusiai, bet tą jausmą kilnioje jos sieloje švelnino nuoširdus ir visiškas atlaidumas. Mano žmonai širdį graužė kitas slaptas sielvartas, ir aš tai žinojau, nors ji pati niekuomet nieko nesakė.

Mudviem gimė tik vienas vaikas, bet ir tas pasimirė dar kūdikis. Kad ir kiek žmona meldė Dievą, prašydama kito vaiko, visos maldos buvo bergždžios, ir aš, prisimindamas Otomės žodžius, netikėjau, kad tai ką nors padėtų. Bet mano žmona žinojo, jog seniau už jūrų aš turėjau vaikų su kita moterimi, kuriuos mylėjau ir visada mylėsiu taip pat karštai, nors jie visi prieš daugel metų yra mirę, ir tai graužė jai širdį. Ji galėjo atleisti, kad aš buvau vedęs kitą moterį, bet kad su ta moterimi turėjau vaikų, kurie vis dar tebebuvo brangūs mano širdžiai,— šito ji, net viską atleidusi, negalėjo užmiršti, kadangi pati buvo bevaikė.

Aš esu vyras ir negaliu paaiškinti, ko ji taip krimtosi. Kas supras mylinčią moters širdį? Bet taip jau buvo. Vieną syk mudu net susibarėme dėl to, susibarėme pirmą ir paskutinį kartą.

Tai atsitiko antrais metais po mūsų vedybų, praslinkus kelioms dienoms, kai Ditčingemo kapinėse palaidojome savo kūdikį. Vieną naktį, miegodamas šalia žmonos, sapnavau nuostabiai ryškų sapną. Sapnavau, kad aplink mane susirinko visi mano sūnūs, visas ketvertas, ir pats didysis ant rankų laikė mano pirmagimį kūdikį, mirusį per didžiąją apgulą. Jie atėjo pas mane, kaip dažnai ateidavo anais laikais, kada valdžiau otomių gentį Pušų Mieste, jie kalbėjosi su manim, dovanojo man gėlių ir bučiavo rankas. Aš gėrėjausi jų stiprybe ir gražumu, jausdamas širdyje pasididžiavimą. Per sapną man rodėsi, tarytum atsikračiau didžiulio sielvarto, tarytum vėl pagaliau sutikau brangiuosius savo vaikus, kurių kadaise buvau netekęs. Deja! Kas gali būti baisiau už tokius sapnus? Lyg tyčiodamiesi iš mūsų, sapnai prikelia iš numirusių ir grąžina mums brangius žmones, o paskui pranyksta ir palieka mus prislėgtus dar gilesnės širdgėlos.

Taigi aš sapnavau tokį sapną ir per miegus kalbėjausi su savo vaikais, vadindamas juos maloniausiais vardais, kol galų gale pabudau, ir tada, viskam išnykus, man taip suskaudo širdį, jog ėmiau balsu raudoti.

Buvo jau ankstyvas rytas. Rugpjūčio saulės spinduliai skverbėsi pro langą, bet aš vis dar tebegulėjau ir tebeverkiau. Sapno pamėklių apsuptas, pro ašaras vis kartojau vardus, minėdamas tuos, kurių niekados nepamatysiu. Maniau, kad žmona miega, bet ji lyg tyčia buvo pabudusi ir girdėjo mane kalbantis su mirusiaisiais per sapną ir paskui. Kai kuriuos žodžius, tiesa, tariau otomių kalba, tačiau daugiausia šnekėjau angliškai, todėl, žinodama mano vaikų vardus, žmona viską suprato. Staigiai pašokusi iš lovos, ji atsistojo prieš mane, o jos akyse įsižiebė toks pyktis, kokio niekad nebuvau matęs — nei prieš tai, nei po to. Bet netrukus ji apsipylė ašarom.

— Kas tau yra, mieloji?— paklausiau nustebęs.

— Manai, man lengva girdėti tokius žodžius iš tavo lūpų?— atsakė ji.— Ar dar neužtenka, kad dėl tavęs paaukojau savo jaunystę ir buvau tau ištikima net tuomet, kai visi laikė tave žuvusiu? O kaip tu buvai man ištikimas, pats geriau žinai. Bet argi aš tau kada nors prikaišiojau, kad buvai mane užmiršęs ir vedęs laukinę?

— Niekados, mano mieloji. Bet juk puikiai žinai, kad ir aš tavęs niekad nebuvau užmiršęs. Ir tik stebiuosi, kad pavydi tai, kurios jau seniai nebėra gyvųjų tarpe!

— Argi mirusiems kas pavydi? Galima rungtis su gyvaisiais, bet kaip kovti su meile, kai mirtis ją paženklina tobulybės ženklu ir padaro nemirtingą? Bet šitai aš tau atleidžiu, nes galiu pasivaržyti su ta moterimi. Juk tu buvai mano prieš ją ir likai mano po jos. Tačiau vaikai — kas kita! Vaikai buvo tiktai jos ir tavo. O mano nėra juose nė krislelio. Ir aš žinau, kad tu juos mylėjai gyvus, myli mirusius ir mylėsi amžinai, net aname pasaulyje, jeigu ten su jais susitiksi. O aš jau sena. Pasenau per tuos dvidešimt su viršum metų, tavęs belaukdama, ir dabar mudu nebeturėsim daugiau vaikų. Vieną turėjom, bet ir tą Dievas atsiėmė, kad nebūčiau per daug laiminga. Tu net jo vardo nepaminėjai tarp tų keistų vardų! Mano vargšas kūdikis tau niekas!

Ji vėl apsipylė ašaromis, o aš tariau būsiant geriau patylėti, kadangi iš tikrųjų tarp tų vaikų ir šio kūdikio buvo didelis skirtumas: visi mano sūnūs, išskyrus pirmagimį, mirė beveik jaunuoliai, o jos mažylis neišgyveno nė dviejų mėnesių.

Taigi kai karalienė davė man mintį parašyti savo gyvenimo istoriją, pirmiausiai prisiminiau tą kivirčą su mylima žmona. Aš nebūčiau galėjęs parašyti teisybės, nes būtų reikėję nutylėti apie tą, kuri irgi buvo mano žmona,— apie Otomę, Montesumos dukterį, otomių genties princesę, ir apie vaikus, kuriuos ji man pagimdė. Tuomet nusprendžiau visai nesiimti plunksnos, gerai žinodamas,—

nors mudu apie tai beveik nekalbėjome, per visus drauge praleistus metus,— kad mano Lilė nieko neužmiršo, o jos pavydas, šiaipjau toks švelnus, laikui bėgant ne mažėjo, bet, priešingai, vis didėjo. O parašyti apie viską taip, kad žmona nieko nežinotų, nebūčiau galėjęs, kadangi iki paskutiniųjų dienų ji sekė kiekvieną mano žingsnį ir, rodos, net skaitydavo mano mintis.

Taip mes abu drauge ir pasenome, gražiai sugyvendami ir retai teprisimindami tą ilgą laiko tarpą, kada buvome vienas kito netekę, ir tai, kas tuomet įvyko. Bet viskam ateina galas. Mano žmona, sulaukusi aštuoniasdešimt septynerių metų, staiga miegodama pasimirė. Aš ją palaidojau didžiai liūdėdamas, tačiau mano liūdesys nebuvo beviltiškas, nes žinojau, kad greit susitiksiu ir su ja, ir su visais kitais, kuriuos mylėjau.

Ten, danguje, manęs laukia motina ir sesuo, ir mano sūnūs, ten manęs laukia bičiulis Kuautemokas, paskutinis actekų imperatorius, ir daugelis kitų mane pralenkusių ginklo draugų; tenai pat, nors ji tuo ir abejojo, yra mano gražioji, išdidžioji Otomė. Danguje, kur aš tikiuosi patekti, bus užmirštos visos mano jaunystės nuodėmės ir vėlesni paklydimai. Sakoma, kad tenai nėra nei vedusių, nei ištekėjusių, ir tai labai gerai, nes, jei būtų kitaip, tiesiog nežinau, kaip drauge sugyventų abi mano žmonos: išdidi Montesumos duktė ir švelni anglų skvairo duktė.

O dabar pradėsime pasakojimą.

II

TOMO VINGFILDO ŠEIMA

Aš, Tomas Vingfildas, gimiau čia, Ditčingeme, tame pat kambaryje, kur dabar rašau. Mano gimtasis namas buvo pastatytas arba iš pagrindų pertvarkytas Henriko VII laikais, bet dar daug anksčiau toje pat vietoje stovėjo kažkoks namukas, vadinamas Sodininko Sargine[1] Čia kadaise gyveno vynuogyno sargas. Senovėje tą kalvą, ant kurios stovi mūsų namas, skalavo įlankos bangos, o gal ir atvira jūra. Grafo Bigodo laikais visa kalva buvo apsodinta vynuogynais; turbūt seniau klimatas buvo švelnesnis arba žemdirbiai sumanesni. Nuo to laiko praslinko daug metų, vynuogių kekės jau seniai čia nebesirpsta, tačiau ir dabar Grafo Vynuogynu tebevadinama visa atšlaitė tarp mūsų namo ir gydomojo šaltinio, trykštančio iš po žemių už pusės mylios,— jame pasimaudyti atvažiuoja žmonių net iš Noridžo ir Loustofto. Bet ir šiuo metu čionykščiai sodai, apsaugoti nuo rytų vėjų, pražysta

dviem savaitėm anksčiau negu visoje apylinkėje, ir net gegužės mėnesį, kai oras dar žvarbus, čia galima vaikščioti be apsiausto, tuo tarpu kalvos viršūnėje, pora šimtų žingsnių aukštėliau, drebulys krečia net apsivilkus ūdrų kailinukais.

Sarginė, kaip vadinamas šis pastatas, iš pradžių buvęs paprastas valstietiškas namas, stovi langais į pietvakarių pusę taip arti kranto, jog regis, kad jį bematant užlies Veivnio upė, tekanti čia pat per slėsnias pievas. Bet taip tik atrodo. Nors rudens vakarais jį apglobia pažemiu besidriekiantis rūkas, nors patvinusi upė kartais ir apsemia užpakaliniame kieme arklides, tačiau mūsų namas, pastatytas ant smėlio ir žvyro pamato, yra pats sveikiausias gyventi visoje parapijoje. Jis sumūrytas iš raudonų plytų ir atrodo toks keistas ir dailus su daugeliu iškyšulių bei bokštelių ant stogo, vasarą apsivijusių rožėmis ir kitais vijokliniais augalais. Pro langus matyti pievos ir ganyklos, kurių spalvos įvairiais metų laikais ir net per dieną nuolatos mainosi; matyti raudoni Bangio stogai ir miškingos kalvos, juosiančios Iršemo žemes. Nors mūsų krašte yra didesnių ir turtingesnių namų, man šis senasis namas už visus mielesnis, nes čia aš gimiau ir čia tikiuosi numirti.

Gal ir per ilgai visa tai aprašinėju, bet tikriausiai kiekvienas taip padarytume, jei būtų kalbama apie tas vietas, kurios mums brangios dėl to, kad per ilgą laiką esame prie jų pripratę.

O dabar papasakosiu apie savo šeimą.

Pirmiausia norėčiau su pasididžiavimu pasakyti — nes kas gi iš mūsų nesididžiuoja kilmingu vardu, kurį atsitiktinai gauname užgimę?— kad priklausau Vingfildų giminei iš Safolko, už Vingfildo pilies, iki kurios raitam iš čia bus pora valandų kelio. Kadaise, labai seniai, Vingfildų įpėdinė ištekėjo už tokio de la Polio, o jo šeima mūsų istorijoje gana pagarsėjusi: paskutiniam de la Poliui, Safolko grafui Edmundui, kai aš buvau dar jaunas, už išdavystę buvo nukirsta galva. Taigi Vingfildo pilis kartu su įpėdine atiteko de la Poliui. Tačiau apylinkėse išliko kelios šeimos, kilusios iš senos Vingfildų giminės šalutinių atšakų. Rodos, jos turėjo herbą su juosta kairėje skydo pusėje, bet herbas manęs niekad nedomino ir nedomina. Tik svarbu, kad mano protėviai ir aš pats esame kilę kaip tik iš tos giminės.

Mano senelis, išmintingas žmogus, buvo panašus greičiau į jomeną, negu į skvairą[1], nors ir kilęs iš bajorų giminės. Kaip tik jis ir nusipirko šitą namą su aplinkinėmis žemėmis ir susikrovė šiokį tokį turtą, daugiausia per savo rūpestingumą ir sėkmingas

[1] Jomenas — laisvasis valstietis; skvairas — bajoras, dvarininkas.

vedybas,— jis turėjo tik vieną sūnų, bet buvo dukart vedęs,— ir dar versdamasis gyvulių prekyba.

Šiaipjau mano senelis buvo labai dievobaimingas, tikras šventuolis, ir nors gana keista, vienturtį sūnų būtinai norėjo išleisti į kunigus. Tačiau mano tėvas neturėjo jokio pašaukimo nei kunigauti, nei gyventi vienuolyne. Veltui senelis dieną naktį stengėsi jį atvesti į tikrąjį kelią — čia įkalbinėjimais ir pamokymais iš šventojo rašto, čia stora lazda, išpjauta iš bugienio, kuri iki šiol tebekaba ties židiniu mažojoje svetainėje. Viskas baigėsi tuo, kad tėvas buvo atiduotas į Bangio vienuolyną, kur taip pradėjo elgtis, jog, nepraėjus nė metams, prioras[1] pareikalavo, kad tėvai jį atsiimtų ir patys surastų jam kokį darbą pasaulietiniame gyvenime. Prioras pasakė, kad mano tėvas ne tik duodąs pagrindo kilti parapijoje visokioms apkalboms, naktimis pabėgdamas iš vienuolyno į smukles ir kitas linksmybės vietas, bet ir pasidaręs toks įžūlus, jog išdrįsęs abejoti pačiu šventosios bažnyčios mokslu ir iš jo šaipytis. Antai jis sakąs, kad mergelės Marijos statula koplyčioje anaiptol nesanti dieviška, o per pamaldas, kunigui pakėlus ostiją, begėdiškai merkiąs akį švenčiausiajai mergelei visos vienuolyno brolijos akivaizdoje.

— Dėlei to,— užbaigė prioras,— aš jus prašau atsiimti savo sūnų, kad jis patektų ant laužo kokiu nors kitu keliu, o ne tiesiog iš Bangio vienuolyno!

Visa tai išgirdęs, mano senelis taip įniršo, jog vos negavo priepuolio. Paskui, truputį apsiraminęs, stvėrė lazdą, norėdamas iškaršti sūnui kailį. Bet mano tėvas, kuris tuomet turėjo devyniolika metų ir buvo liemeningas, labai stiprus jaunuolis, ištraukė iš jo rankų lazdą ir nusviedė mažiausiai už penkiasdešimt jardų, sakydamas, kad nuo šiol nė vienas žmogus tenedrįstąs jo paliesti, nors būtų šimtą kartų jo tėvas, o paskui nuėjo sau, palikęs priorą ir mano senelį, spoksančius vienas į kitą.

Daug nekalbėdamas, papasakosiu, kuo viskas baigėsi. Mano senelis ir prioras nusprendė, kad tikroji mano tėvo nepaklusnumo priežastis esanti aistra, kurią jam sukėlusi viena žemos kilmės mergaitė, daili malūnininko duktė iš Vainfordo malūnų. Gal jų įsitikinimas buvo teisingas, o gal ir ne. Jokios reikšmės tai neturi, kadangi toji mergelė netrukus ištekėjo už Beklso mėsininko ir po daugelio metų pasimirė, sulaukusi gražaus devyniasdešimt penkerių metų amžiaus. Bet ar teisinga, ar klaidinga buvo tokia prielaida, mano senelis tuo patikėjo ir, gerai žinodamas, jog išsiskyrimas yra puikiausias vaistas nuo meilės, pasitarė su prioru

[1] Prioras — vienuolyno vyresnysis.

ir sumanė išsiųsti mano tėvą į Ispaniją, į vieną Sevilijos vienuolyną, kur prioro brolis buvo abatas[1], kad jaunuolis ten užmirštų malūnininko dukterį ir visas kitas šios žemės pagundas.

Mano tėvas, kai jam apie tai buvo pranešta, mielai sutiko: nors dar jaunas, bet gana protingas, jis labai norėjo pamatyti pasaulį ne tik pro vienuolyno langelį. Taigi jis buvo pavestas globoti ispanų vienuoliams, atvykusiems į Norfolką pagarbinti Volsingemo Dievo motinos, ir kartu su jais iškeliavo už jūrų. Sako, atsisveikindamas mano senelis pravirkęs, tartum nujausdamas, kad sūnaus nebepamatys. Tačiau jo dievobaimingumas, tikriau sakant, prietaringumas buvo toks stiprus, jog nesvyruodamas išsiuntė sūnų svetur, nors tam neturėjo jokios priežasties. Jis paaukojo savo meilę ir savo kūną lygiai taip, kaip Abraomas paaukojo savo sūnų Izaoką[2].

Mano tėvas dėjosi sutinkąs pasiaukoti kaip Izaokas, bet širdyje anaiptol nebuvo pasiryžęs mirti ant aukuro arba ant laužo. Trumpai tariant, kaip jis pats vėliau pasakojo, viskas jo buvo jau suplanuota.

Po pusantrų metų, kai tėvas išplaukė iš Jarmuto, Sevilijos vienuolyno abatas atsiuntė laišką savo broliui, Bangio šventos Marijos vienuolyno priorui. Abatas rašė, kad mano tėvas pabėgęs iš vienuolyno, nepalikdamas jokių pėdsakų. Šita žinia senelį labai nuliūdino, tačiau jis nieko nesakė.

Praslinko dar dveji metai, ir mano senelį pasiekė nauji gandai, kad jo sūnus esąs sugautas, atiduotas šventajam teismui, kaip anuomet buvo vadinama inkvizicija, ir Sevilijoje mirtinai nukankintas. Tai išgirdęs, senelis ėmė raudoti ir prakeikė save, kam taip beprotiškai vertė vienintelį sūnų tarnauti bažnyčiai, nors jis neturėjo tam jokio pašaukimo, ir tokiu būdu jį įstūmė į gėdingą pražūtį. Po to senelis susipyko su Bangio šventos Marijos vienuolyno prioru ir nustojo aukojęs vienuolynui. Bet jis vis tiek nepatikėjo, kad mano tėvas tikrai miręs, nes po dvejų metų, prieš mirdamas, kalbėjo apie jį taip, tartum tas būtų gyvas, ir paliko jam smulkius nurodymus, kaip tvarkyti paveldimą žemę.

Galų gale paaiškėjo, kad senelio tikėta ne veltui. Vieną dieną, praslinkus trejetui metų po jo mirties, Jarmuto uoste iš laivo išlipo ne kas kitas, o mano tėvas, išbuvęs svetur beveik aštuonerius metus. Jis parvyko ne vienas, bet su žmona, žavinga jauna dama, kuri vėliau tapo mano motina. Ji buvo ispanė iš kilmingos šeimos,

---

[1] A b a t a s — vienuolyno viršininkas.

[2] Pasak biblinės legendos, Abraomas aukojęs Dievui savo sūnų Izaoką, bet angelas paskutinę akimirką jį išgelbėjęs.

gimusi Sevilijoje, o mergautinė jos pavardė buvo donja Luisa de Garsija.

Aš negaliu tikrai pasakyti, ką patyrė mano tėvas per aštuonerius klajonių metus, kadangi jis pats beveik nieko apie tai nekalbėdavo. Tačiau kai kuriuos jo nuotykius teks papasakoti.

Žinau, kad jis iš tikrųjų buvo pakliuvęs į šventąjį teismą, nes vienąsyk, kai abu maudėmės Veivnio užtakyje, esančiame per kokius tris šimtus jardų nuo mūsų namo, aš pastebėjau ant jo krūtinės ir rankų daug ilgų baltų randų ir paklausiau, iš kur tie randai atsiradę. Iki šiol atsimenu, kaip malonus jo veidas iš neapykantos pajuodo, ir tėvas prašneko, atsakydamas greičiau pats sau, negu man:

— Čia velnių darbas. Tai padarė velniai, užsiundžius šėtonui, kuris bastosi po žemę ir viešpataus pragare. Klausyk, sūnau Tomai! Yra tokia šalis — Ispanija. Ten gimusi tavo motina, ir ten velniai kankina vyrus ir moteris. Ten jie vardan Kristaus degina gyvus žmones. Mane išdavė tas, kurį aš vadinu šėtonu, nors jis trejais metais už mane jaunesnis, ir taip aš pakliuvau į velnių nagus. Šiuos randus mano kūne paliko jų replės ir įkaitinta geležis. Jie būtų ir mane gyvą sudeginę, tačiau tavo motina padėjo man pabėgti. Bet šitokių dalykų nedera vaikams pasakoti. Žiūrėk, neprasitark, Tomai! Šventasis teismas turi ilgas rankas! Tu esi pusiau ispanas — tai byloja tavo akys ir odos spalva. Bet nesvarbu, ką bylotų akys ir oda, tegu tavo širdis byloja ką kita. Telieka tavo širdis anglo širdimi, neprieinama jokioms svetimoms pagundoms! Neapkęsk visų ispanų, Tomai, išskyrus motiną, ir žiūrėk, kad jos kraujas nenustelbtų tavyje mano kraujo!

Tuomet aš buvau dar vaikas ir beveik nesupratau nei jo žodžių, nei ką jie reiškia. Užtat vėliau juos supratau pernelyg gerai. O tėvo patarimo numalšinti savyje ispanišką kraują stengiausi niekuomet neužmiršti, nes žinojau, kad tas kraujas buvo daugelio blogų mano poelgių priežastis. Tai jis kaltas dėl nepaprasto mano atkalumo, tikriau sakant užsispyrimo, ir tik jis žadino manyje krikščioniui neprideramą neapykantą visiems tiems, kas buvo man padaręs kokią nors skriaudą. Aš kaip įmanydamas stengiausi atsikratyti šių ir kitų ydų, tačiau kaip nori ylą maiše slėpk, ji vis vien išlenda aikštėn, tuo ne kartą esu įsitikinęs.

Mūsų šeimoje buvo trys vaikai: mano vyresnysis brolis Džefris, aš ir sesuo Merė, vieneriais metais už mane jaunesnė, žavingiausia ir lipšniausia būtybė, kokią tik kada nors esu matęs.

Mes buvome labai laimingi vaikai. Tėvas ir motina didžiavosi mūsų gražumu, o kiti tėvai jo mums pavydėjo. Aš buvau už visus tamsesnis, tikras pajuodėlis, o kad Merė turi ispaniško kraujo,

rodė tik puikios aksominės jos akys ir skaistūs skruostai, rausvi lyg prinokę obuoliukai. Dėl juodų plaukų ir tamsaus gymio motina dažnai mane vadindavo savo mažuoju ispanu, bet tik tuomet, kai arti nebūdavo tėvo, nes tokie žodžiai jį pykindavo. Motina niekad neišmoko kaip reikiant kalbėti angliškai, tačiau tėvas prie savo akių neleisdavo jai šnekėtis kuria nors kita kalba. Užtat kai jo nebūdavo, ji kalbėdavo ispaniškai, nors iš visų vaikų gerai ispanų kalbą temokėjau aš vienas, ir greičiausiai dėl to, kad motina turėjo kelis tomelius senų ispaniškų romanų. Iš pat mažens tokias istorijas aš labai mėgau, ir motina daugiausia dėl to mane ir prikalbėjo išmokti ispanų kalbą, kad pažadėjo duoti man tuos romanus paskaityti.

Širdyje motina vis dar ilgėjosi saulėtosios savo tėvynės ir dažnai apie ją pasakodavo mums, vaikams, ypač žiemą, kurios ji neapkentė kaip ir aš. Kartą paklausiau, ar ji norėtų grįžti į Ispaniją. Motina krūptelėjo ir atsakė nenorinti, nes ten gyvenąs vienas žmogus, jos priešas, kuris ją nužudytų; be to, ji esanti visa širdimi prisirišusi prie mūsų ir prie tėvo. Aš pagalvojau, kad tasai žmogus, norintis nužudyti mano motiną, tikriausiai yra tas pats „šėtonas“, kaip jį vadino tėvas, bet balsu tepasakiau, jog vargu ar atsiras piktadarys, kuris išdrįstų nužudyti tokią gerą ir gražią moterį.

— Ak, sūneli! — atsakė motina.— Kaip tik dėl to jis manęs ir neapkenčia, kad esu tokia graži, tikriau sakant, kad buvau graži. Jei ne mielasis tavo tėvas, Tomai, aš gal būčiau turėjusi ištekėti už kito.

Ir motinos veidas pabalo iš baimės.

Vieną gegužės vakarą — man tuomet jau buvo aštuoniolika su puse metų — į mūsų Sarginę, grįždamas iš Jarmuto, užsuko mano tėvo bičiulis skvairas Bozardas, kurio dvaras buvo toje pat parapijoje, ir šnekėdamas prasitarė, kad uoste nuleidęs inkarą ispanų laivas su prekėmis. Mano tėvas iškart sukluso ir pasiteiravo, kas to laivo kapitonas. Skvairas Bozardas atsakė nežinąs jo pavardės, tačiau matęs kapitoną prekyvietėje — tai aukštas, liemeningas vyras, puošniai apsirengęs, gražaus veido, su randu prie smilkinio.

Skvairui tai pasakius, tamsus motinos veidas išblyško, ir ji ispaniškai sušnabždėjo:

— Šventoji madona! Kad tiktai čia būtų ne jis!

Tėvas irgi sunerimo ir ėmė smulkiai klausinėti skvairą, kaip atrodąs tas žmogus, bet nieko aiškaus daugiau nesužinojo. Tada jis skubotai atsisveikino su svečiu, šoko ant arklio ir išlėkė į Jarmutą.

Tą naktį motina nesumerkė akių. Iki ryto ji prasėdėjo savo giliame krėsle, kažką mąstydama. Su ja atsisveikinęs, aš nuėjau gulti, o kai rytą nulipau žemyn, radau ją vis taip pat tebesėdinčią. Iki šiol gerai atsimenu, kaip praveriau duris ir ją pamačiau: motina buvo lyg sustingusi, jos veidas gegužės rytmečio prieblandoje atrodė visiškai baltas, o akys buvo įsmeigtos į lauko duris. Aš pasakiau:

— Šiandien anksti atsikėlėte, mama.

— Aš visai nebuvau atsigulusi, Tomai,— atsakė ji.

— O kodėl? Ko jūs bijote?

— Bijau praeities ir ateities, sūnau. Kad tik tavo tėvas sugrįžtų!

Apie dešimtą valandą ryto, kai jau buvau pasiruošęs keliauti į Bangį pas savo daktarą, kuris mane mokė gydyti žmones, tėvas parjojo namo. Prie durų laukusi motina išbėgo jo pasitikti. Nušokęs nuo arklio, tėvas ją apkabino ir pasakė:

— Nesirūpink, brangioji! Tai ne jis, to žmogaus kitokia pavardė.

— Bet tu jį matei?— paklausė motina.

— Ne, jis visą naktį išbuvo savo laive, o aš skubėjau namo, žinodamas, kaip tu nerimauji.

— Man būtų ramiau, mielasis, jei tu pats būtum jį matęs. Juk jis lengvai galėjo pavardę pakeisti.

— Apie tai nepagalvojau,— tarė tėvas.— Bet tu nebijok! Jeigu net ir jis ten būtų, jeigu net išdrįstų pasirodyti Ditčingemo parapijoje, čia atsirastų žmonių, žinančių, kaip su juo pasielgti. Bet aš esu tikras, kad tai ne jis.

— Ir dėkui Dievui! — atsakė motina.

Toliau juodu ėmė kalbėtis patyliukais, ir supratau, kad nedera jiems trukdyti. Pasiėmęs lazdą, jau buvau besileidžiąs taku tiltelio link, bet staiga mane pasišaukė motina.

— Pabučiuok mane išeidamas, Tomai! — tarė ji.— Tu turbūt stebiesi, ką visa tai reiškia? Kada nors tėvas tau viską paaiškins. O aš štai ką pasakysiu: ilgus metus man gyvenimą temdė baisus šešėlis, bet dabar tikiu, kad jis amžinai išnyko.

— Jei tą šešėlį meta žmogus, tai jam geriau pasisaugoti va šito daikčiuko,— nusijuokiau aš, kilstelėdamas storą lazdą.

— Tai žmogus,— atsakė motina,— bet jeigu tau kada nors pasitaikys jį sutikti, kalbėtis su juo reikia ne lazdomis.

— Žinau, mama, tačiau galų gale tai turbūt geriausias argumentas, su kuriuo sutiks bet koks užsispyrėlis, gelbėdamas savo kailį.

— Tu per daug skubi parodyti savo jėgą, Tomai,— šypsodamasi atsakė motina ir pabučiavo mane.— Neužmiršk senos ispaniškos patarlės: „Kas kerta paskuitnis, tas kerta smarkiausiai!“

— Bet juk yra ir kita patarlė, mama: „Kirsk, kol tau neužkirto!“

Taip pasakęs, su ja atsisveikinau.

Paėjėjęs kokią dešimtį žingsnių, tarsi kieno pastūmėtas, staiga atsigręžiau, pats nežinau kodėl. Motina stovėjo prie atvirų durų, ir liekna jos figūra atrodė lyg įrėminta tarp baltų gėlių, kuriomis buvo apsivijusios seno namo sienos. Ji, kaip paprastai, buvo su baltų mezginių mantilija, surišta pasmakrėje. Nežinia kodėl toji mantilija iš tolo man vieną akimirką pasirodė tartum numirėlio drobulė. Nuo šios minties krūptelėjau ir pažvelgiau į motinos veidą. Ji žiūrėjo į mane liūdnai ir švelniai, tarytum amžinai atsisveikindama.

Tąsyk paskutinį kartą mačiau ją gyvą.

III

ISPANO PASIRODYMAS

O dabar turiu grįžti atgal ir šį tą papasakoti apie save patį. Kaip jau minėjau, mano tėvas norėjo, kad tapčiau gydytoju. Todėl, baigęs Noridžo mokyklą ir sugrįžęs namo,— tuomet man ėjo šešiolikti metai,— ėmiau studijuoti mediciną pas vieną daktarą, kuris gydydavo ligonius Bangio apylinkėse. Tas daktaras, pavarde Grimstonas, buvo labai mokytas, o svarbiausia — doras žmogus, ir kadangi mokslas man patiko, aš dariau didelę pažangą. Išmokau beveik viską, ko jis galėjo mane išmokyti, ir tėvas jau ketino, kai man sukaks devyniolika metų, leisti mane į Londoną baigti studijų. Apie tai jis kalbėjo kokie penki mėnesiai prieš pasirodant ispanui. Tačiau man nebuvo lemta patekti į Londoną.

Bet nereikia manyti, kad aš tuo metu vien tik studijavau mediciną. Skvairas Bozardas iš Ditčingemo, tas pats, kuris mano tėvui papasakojo apie ispanų laivą, turėjo dvejetą vaikų: sūnų ir dukterį, o visi kiti jo vaikai — žmona nemažai jų buvo pagimdžiusi — pasimirė dar kūdikiai. Taigi jo duktė, vardu Lilė, buvo su manim vieno amžiaus, gimusi tais pačiais metais, vos trejetu savaičių vėliau už mane. Dabar Bozardų čia nebėra, kadangi mano trečios kartos dukterėčia, vienintelė Bozardo sūnaus anūkė ir įpėdinė, jau ištekėjusi, todėl jos kitokia pavardė. Bet tai tik tarp kitko.

Iš pat mažens mes visi — Bozardo vaikai ir Vingfildo vaikai — gyvenome tartum broliai ir seserys. Diena iš dienos mes susitikdavome ir drauge žaisdavome arba ant sniego, arba tarp gėlių. Sunku pasakyti, kada aš pirmąsyk pajutau mylįs Lilę ir kada ji mane pamilo, tik žinau, kad išvykstant mokytis į Noridžą man sunkiau buvo išsiskirti su ja negu su motina ir kitais namiškiais. Visuose mūsų žaidimuose ji būdavo drauge su manim, ir aš galėdavau kiauras dienas lakstyti po visą apylinkę, ieškodamas jos mėgstamų gėlių. O kai sugrįžau iš mokyklos, niekas nepasikeitė, tik Lilė pasidarė drovesnė, be to, ir aš pats iš pradžių kažko susidrovėjau, išvydęs, kad iš mergytės ji virtusi subrendusia mergina. Bet mudu vis vien dažnai susitikdavome, ir tie susitikimai mums buvo brangūs, nors nė vienas apie tai nė žodžiu neužsimindavome.

Taip buvo iki pat tos dienos, kada mirė mano motina. Bet prieš pasakodamas toliau, turiu dar pasakyti, jog skvairas Bozardas labai nepalankiai žiūrėjo į savo dukters draugavimą su manim — ir visai ne todėl, kad aš būčiau jam nepatikęs, o todėl, kad Lilę jis norėjo išleisti už mano vyresniojo brolio Džefrio, kuris turėjo paveldėti visą tėvo turtą. Man jis buvo nepaprastai griežtas, todėl galų gale mudu su Lile pradėjom susitikinėti tarytum tik netyčia, nors mano brolis skvairo namuose visuomet buvo laukiamas svečias. Dėl to mudu ėmėm vienas į kitą šnairuoti: taip visada atsitinka, jei tarp draugų, net labai artimų, pasipainioja moteris. Reikia pasakyti, jog mano brolis irgi įsimylėjo Lilę, kaip kad kiekvienas vyras būtų įsimylėjęs, ir jis galbūt turėjo daugiau teisių į ją negu aš, kadangi buvo trejais metais vyresnis ir jo laukė palikimas.

Gali pasirodyti, jog man pernelyg anksti gimė toks jausmas, nes tuomet aš buvau dar nepilnametis. Bet jaunas kraujas — karštas, be to, mano gyslomis teka pusė ispaniško kraujo, todėl aš tapau vyru tokio amžiaus, kai dauguma grynakraujų anglų tebėra berniukai. Juk tokiuose dalykuose kraujas ir jį kaitinanti saulė daug reiškia,— aš pats esu nemažai prisižiūrėjęs, kaip Anahuako indėnai, sulaukę penkiolikos metų, vesdavo dvylikametes mergaites. O aš, turėdamas aštuoniolika metų, jau buvau tiek subrendęs, jog galėjau pamilti visam gyvenimui, ir tą sakau visiškai įsitikinęs, nors kai kam gali atrodyti, kad tolimesnis mano gyvenimas šiuos žodžius paneigia. Tačiau toks įspūdis būtų klaidingos, nes vyras gali mylėti daugelį moterų ir vis dėlto vieną — labiausiai, pažeisdamas meilės įstatymus, bet išsaugodamas jos esmę.

Taigi pradėjęs devynioliktuosius metus, aš jau buvau subren-

dęs ir gražus vyras,— dabar, senatvėje, galiu apie tai kalbėti, atmetęs šalin perdėtą kuklumą. Buvau nelabai aukšto ūgio — penkių pėdų ir pusdešimto colio[1], bet stiprus, plačiapetis ir labai proporcingo sudėjimo. Net dabar, nors jau esu pražilęs, tebėra nepaprastai tamsi mano odos spalva ir didelės tamsios akys, o truputį garbiniuoti plaukai anuomet buvo juodi kaip anglis. Paprastai aš būdavau santūrus ir rimtas, netgi kiek paniuręs, kalbėdavau iš lėto, apgalvotai ir daug geriau mokėdavau klausytis negu pasakoti. Prieš ką nors nuspręsdamas, viską kruopščiai apsvarstydavau, bet jeigu jau ką nuspręsdavau, tai pakeisti to sprendimo, ar jis būtų geras, ar blogas, protingas ar kvailas, niekas negalėdavo, nebent tik mirtis. Be to, anuomet aš nelabai tikėjau Dievą, iš dalies todėl, kad mudu su tėvu slapta apie tai pasišnekėdavome, iš dalies todėl, kad mano paties samprotavimai paskatino suabejoti mums skelbiamu bažnyčios mokslu. Jaunystėje linkstama prie skubių apibendrinimų ir dažnai prieinama išvada, jog viskas pasaulyje melaginga, tik todėl, kad kai kurie dalykai pasirodo iš tikrųjų esą melagingi. Taip ir aš tuo metu galvojau, kad Dievo nėra, nes kunigas skelbė, jog Bangio mergelės Marijos paveikslas liejąs ašaras ir darąs kitokius stebuklus, o iš tikrųjų tai esąs melas. Bet dabar gerai žinau, kad yra aukščiausias teisingumas, nes tai rodo visas mano gyvenimas.

Aš žinojau, kad tą liūdną dieną, apie kurią pasakoju, mano mylimoji Lilė eis viena pasivaikščioti į savo parką po dideliais karpytiniais ąžuolais. Toji vieta vadinasi Grabsvelis. Tenai augo ir dabar dar tebeauga gudobelių krūmai, pražystantys anksčiausiai visoje apylinkėje.

Sekmadienį, kai susitikom prie bažnyčios durų, Lilė pasakė, kad trečiadienį gudobelės jau žydėsiančios ir po pietų ji eisianti pasiskinti kvepiančių jų šakelių. Labai galimas daiktas, kad tai ji pasakė su tam tikra užuomina, nes meilė išmoko gudrauti net atviriausią ir teisingiausią mergaitę. Be to, aš pastebėjau: nors šalia stovėjo jos tėvas ir visa mūsų šeima, Lilė nutaikė progą, kad mano brolis Džefris nieko negirdėtų, nes su juo susitikti visai nenorėjo, o man ji savo pilkomis akimis metė greitą žvilgsnį. Aš tučtuojau pats sau prisiekiau, kad trečiadienį po pietų eisiu skinti gudobelių žiedų į tą pačią vietą, nors dėl to reikėtų pabėgti nuo savo mokytojo ir visus Bangio ligonius palikti likimo valiai. Tada taip pat tvirtai nusprendžiau, kad jeigu man pavyks rasti Lilę vieną, tai ilgiau nebedelsiu ir pasakysiu jai viską, ką jaučiu šir-

[1] Pėda lygi 30,5 cm, colis — 2,5 cm; taigi Vingfildo ūgis buvo maždaug 176 cm.

dyje. Tiesa, tai nebuvo labai didelė paslaptis, nes mudu žinojome slapčiausias kits kito mintis, nors niekada nepratarėme nė vieno meilės žodžio. Aišku, aš nesitikėjau, kad tuojau pat galėsiu ją vesti,— juk man dar reikėjo išsikovoti vietą gyvenime. Aš tik bijojau, kad jeigu delsiu ir neišsiaiškinsiu jos jausmų, tai mano brolis gali pirmiau paprašyti Lilės tėvą jos rankos, o tada ji nepasipriešins tėvo valiai, kaip pasipriešintų, jei mes būtume slapta susižadėję.

Atsitiko taip, kad tą dieną man buvo labai sunku ištrūkti iš namų. Mano mokytojas daktaras sunegalavo, todėl turėjau aplankyti visus jo ligonius ir išdalyti vaistus. Pagaliau tik po ketvirtos valandos, niekam nieko nesakęs, ėmiau ir išbėgau.

Daugiau kaip mylią lėkiau Noridžo keliu, kol pasiekiau dvaro rūmus ir posūkį bažnyčios link, iš kur buvo nebetoli Ditčingemo parkas. Tada sulėtinau žingsnį, visai nenorėdamas pasirodyti Lilei uždusęs ir išsitaršęs. Kaip tik šiandien troškau atrodyti kuo geriau ir tyčia buvau apsirengęs išeiginiais drabužiais.

Nusileidęs nuo neaukšto kalniuko į kelią, einantį palei parką, staiga išvydau raitelį: jis dvejodamas žvalgėsi čia į taką, kuris suko dešinėn, čia atgal į bendruomenės žemes link Grafo Vynuogyno ir Veivnio upės, čia priekin į kelią, matyt, nežinodamas, kur joti. Aš viską tuoj pastebėjau, nors tuo momentu galvoje man sukosi visiškai kitos mintys, daugiausia apie tai, kaip reikės išsikalbėti su Lile. Ir dar pastebėjau, kad tas žmogus ne iš mūsų krašto.

Nepažįstamasis buvo kokių keturiasdešimties metų amžiaus labai aukštas, kilnios išvaizdos vyriškis, apsirengęs brangiais aksominiais drabužiais, papuoštais auksine grandinėle, kabančia ant kaklo. Bet labiausiai mano dėmesį patraukė jo veidas, kuris tą akimirką atrodė kažkoks siaubingas. Jis buvo pailgas, liesas, gilių raukšlių išvagotas; didžiulės akys žibėjo lyg auksas prieš saulę; burna maža, graži, bet iškreipta žiaurios, velniškos šypsenos; aukšta kakta, kurioje vos matėsi nežymus randas, rodė jį esant protingą žmogų. Šiaip nepažįstamasis buvo panašus į pietietį: tamsaus gymio, juodais plaukais, truputį pasigarbanojusiais kaip ir mano, smailia tamsiai rusva barzdele.

Kol visa tai apmečiau akimis, beveik visai prisiartinau prie raitelio, ir tada jis pagaliau mane pastebėjo. Jo veidas bematant pasikeitė: nuožmi šypsena išnyko, ir dabar jis atrodė malonus ir lipšnus. Labai mandagiai kilstelėjęs skrybėlę, nepažįstamasis kažką sumurmėjo tokia darkyta anglų kalba, jog tesupratau vieną žodį — Jarmutas. Paskui, matydamas, kad nesuprantu, jis gry-

niausia kastiliečių šnekta ėmė garsiai keikti anglų kalbą ir visus ja kalbančius.

— Jei senjoras teiksitės ispaniškai pasakyti, ko reikia, aš galbūt galėsiu jums padėti,— pasakiau jam ta pačia kalba.

— Ką? Jūs mokate ispaniškai, kilnusis jaunuoli! — sušuko jis nustebęs.— Betgi jūs ne ispanas, nors iš veido ir labai panašus į ispaną. Keista,— sumurmėjo jis, į mane įsižiūrėdamas.— Po velnių, labai keista...

— Gal ir keista, sere,— atsakiau,— bet aš skubu. Todėl sakykite, ko jums reikia, ir netrukdykite manęs.

— O aš, berods, žinau, kodėl jūs taip skubate! Štai ten, kiek toliau už upelio, pastebėjau baltą suknutę,— tarė ispanas, ranka rodydamas parko link.— Paklausykit vyresnio žmogaus patarimo, kilnusis jaunuoli, ir būkite atsargus! Darykite su moterimi, ką norite, bet niekad ja netikėkite, o svarbiausia — niekad neveskite, kitaip ateis toks laikas, kai jums kils noras ją nužudyti.

Aš jau buvau beeinąs sau, bet ispanas vėl prašneko:

— Atleiskite man už tuos žodžius: aš nieko blogo nenorėjau pasakyti. Ilgainiui galbūt suprasite, kad kalbėjau teisingai, bet dabar jūsų nebetrukdysiu. Tik pasakykite, kaip galėčiau pasiekti Jarmutą. Aš atjojau kitu keliu ir dabar visai paklydau jūsų šalyje, kur pilna medžių ir net per mylią nieko nematyti!

Paėjėjęs keliolika žingsnių taku, kuris toje vietoje suko į kelią, parodžiau jam, kaip joti į Jarmutą pro Ditčingemo bažnyčią. Tuo metu pastebėjau, kad nepažįstamasis vis įdėmiau žiūri į mane su slapta baime. Jis tarytum stengėsi ja atsikratyti, bet negalėjo. Kai aš nutilau, raitelis dar kartą kilstelėjo skrybėlę, padėkojo man ir paklausė:

— Gal malonėsite pasakyti, kuo jūs vardu, kilnusis jaunuoli?

— O kam jums mano vardas?— atrėžiau šiurkščiai, nes tas žmogus man nepatiko.— Juk ir jūs nepasisakėte, kas esąs!

— Taip, iš tikrųjų. Bet aš keliauju inkognito. Galbūt čia netoliese ir aš turėjau pasimatymą su viena dama,— ir jis keistai šyptelėjo.— Aš tik norėjau sužinoti, kas yra tasai, kuris maloniai man pasitarnavo, bet iš tiesų pasirodė esąs ne toks jau malonus, kaip maniau.

Ir jis timptelėjo arklio pavadžius.

— Savo vardo aš nesigėdiju! — atsakiau.— Iki šiol jis buvo nesuteptas, ir jei norite žinoti, tai pasakysiu: aš esu Tomas Vingfildas!

— Taip ir maniau! — sušuko nepažįstamasis, ir jo veidą iškreipė neapykanta. Paskui, man dar nespėjus net nusistebėti tokia

permaina, jis nušoko nuo arklio ir atsidūrė per trejetą žingsnių nuo manęs.

— Laiminga diena! Dabar pažiūrėsime, kiek teisingos yra pranašystės,— sumurmėjo jis, traukdamas iš makšties pasidabruotą špagą.— Vardas už vardą! Chuanas de Garsija sveikina tave, Tomai Vingfildai!

Gal tai pasirodys keista, bet tik tą akimirką aš prisiminiau visa, ką buvau girdėjęs apie kažkokį ispaną, kurio pasirodymas Jarmute taip sujaudino tėvą ir motiną. Šiaip kada nors tokia mintis man būtų dingtelėjusi iš karto, bet tą dieną tegalvojau vien apie susitikimą su Lile ir apie tai, ką turėsiu jai pasakyti, todėl visa kita man tiesiog galvoje nebetilpo.

„Turbūt čia ir yra tas žmogus",— tariau pats sau, bet daugiau nieko nebespėjau pagalvoti, nes ispanas puolė mane su špaga. Tiesiog priešais save išvydau aštrų špagos smaigalį ir šoktelėjau į šalį, norėdamas bėgti, nes buvau beginklis, tik su lazda rankoje, ir šitoks pabėgimas anaiptol nebūtų buvęs gėdingas. Tačiau, kad ir koks vikrus būdamas, atšokau per vėlai. Špaga, nutaikyta tiesiai į širdį, pervėrė man kairiąją rankovę ir raumenis. Tik tiek ir tebuvau sužeistas, tačiau vis dėlto, kai pajutau skausmą, iškart praėjo bet koks noras bėgti. Mane staiga pagavo šaltas įniršis ir baisiausias geismas užmušti šitą žmogų, kam jis be jokios priežasties užpuolė mane beginklį. Rankoje turėjau tvirą ąžuolinę lazdą, kurią buvau išsipjovęs prie Dvilypės kalvos, ir man tik reikėjo tinkamai ja pasinaudoti.

Lazda atrodo menkas ginklas palyginti su Toledo plieno špaga miklaus kovotojo rankose, bet ji turi vieną gerą ypatybę. Išvydęs prieš save pakeltą lazdą, žmogus tuojau pamiršta, kad rankoje laiko mirtiną ginklą, ir, užuot pervėręs juo priešą, stengiasi pirmiausia apsaugoti savo galvą.

Kaip tik taip šiuo atveju ir atsitiko, nors negaliu pasakyti, kaip viskas iš tikrųjų buvo. Ispano būta puikaus fechtuotojo, ir jeigu būčiau buvęs ginkluotas taip kaip jis, tai jam be abejo, būtų pavykę greit su manim susidoroti, nes aš neturėjau jokios patirties, kadangi fechtavimo menas Anglijoje anuomet buvo beveik visai nežinomas. Tačiau, pamatęs mane užsimojus tvirta lazda, jis užmiršo savo pranašumą ir atkišo ranką apsiginti nuo smūgio. Lazda pataikė jam per plaštaką, dėl to špaga iškrito ir nulėkė į žolę. Bet aš nebegalėjau susivaldyti, nes kraujas man virte virė. Kitas smūgis teko ispanui per lūpas, išmušė jam dantį, o jį patį partrenkė žemėn. Tada sugriebiau jį už kojos ir ėmiau negailestingai daužyti kur pakliūva, stengdamasis tik nepataikyti

į galvą, nes dabar, kai nugalėjau, man praėjo noras tą niekšą užmušti.

Taip jį tvatinau, kol pavargo rankos. Paskiau ėmiau spardyti kojomis, o jis visą laiką raitėsi lyg permušta gyvatė ir baisiausiai keikėsi, tačiau nė karto nesuriko ir neprašė pasigailėjimo. Pagaliau aš apsiraminau ir įdėmiai pažiūrėjau į savo priešą. Na ir gražus jis atrodė — visas apdraskytas, sumuštas iki mėlynių, išsivoliojęs kelio dulkėse! Dabar vargu ar būtų kas pažinęs, jog čia tas pats dabita kavalierius, kurį sutikau prieš penketą minučių. Jis gulėjo aukštielninkas skersai tako ir žiūrėjo į mane piktomis akimis, o jo žvilgsnis buvo šlykštesnis už visas krauju pasruvusias mėlynes.

— Na kaip, dauguži ispane, gavai pagal nuopelnus?— paklausiau.— Ir kas mane sulaikys, jei panorėsiu su tavim susidoroti taip, kaip tu norėjai su manim pasielgti, nors nebuvau tau nieko pikto padaręs!

Taip sakydamas, paėmiau jo špagą ir prikišau smaigalį jam prie gerklės.

— Durk, prakeiktas išpera! — sugergždė ispanas.— Verčiau mirti, negu gyventi, patyrus tokią gėdą!

— O ne! — atsakiau.— Aš nesu koks svetimšalis žmogžudys ir beginklių nežudau. Už viską tau reikės atsakyti prieš teismą. Tokiems kaip tu mūsų budelis visada turi paruošęs virvę.

— Tada tau pačiam teks mane ten nugabenti,— sušvokštė ispanas ir užmerkė akis, tarytum netekęs sąmonės, o gal iš tikrųjų nualpęs.

Bestovint ir besvarstant, ką toliau daryti tam niekšui, mano žvilgsnis atsitiktinai nuklydo už gyvatvorės, ir ten, tarp Grabsvelio ąžuolų, per kokius tris šimtus jardų, staiga šmėkštelėjo pažįstama balta suknelė. Man pasirodė, kad ja vilkinti mergaitė eina tiltelio link prie girdyklos, tarytum jai būtų nusibodę laukti to, kuris per daug pavėlavo. Tada pagalvojau, kad jeigu tempsiu šį žmogų į miestelio daboklę arba šiaip kokią saugią vietą, tai šiandien man nebepavyks susitikti su savo mylimąja, ir nežinia, kada bepasitaikys kita tokia proga. Ne, aš visai nemaniau atsižadėti malonumo kokią valandą pasišnekėti su Lile, atsižadėti to net dėl kuopos karingų svetimšalių, ne tik dėl vieno. Juoba kad šis už savo įžūlumą ir taip jau gerai pamokytas. Pagalvojau, kad ispanas niekur nedings, kol atbūsiu meilės pasimatymą, o jeigu jis pats nenorės manęs palaukti, rasiu būdą jį priversti.

Už kokių dvidešimt žingsnių rupšnojo žolę ispano arklys. Priėjęs nusegiau jam pavadžius ir kuo stipriausiai pririšau svetimšalį prie medžio kiek atokiau nuo kelio.

— Palauk manęs čia, kol sugrįšiu,— pasakiau.— Tada aš su tavim susidorosiu.

Bet kai apsisukęs nuėjau, mane apniko abejonės. Vėl prisiminiau motinos baimę ir skubią tėvo kelionę į Jarmutą dėl kažkokio ispano. O šiandien ispanas pasirodo Ditčingeme ir, vos sužinojęs mano pavardę, puola kaip pasiutęs, norėdamas mane nužudyti. Gal čia tas pats žmogus, kurio taip bijo mano motina? Ar teisingai pasielgiau, palikęs jį be priežiūros vien dėl to, kad galėčiau susitikti su savo mylimąja? Jaučiau darąs negerai, bet mano aistra buvo tokia didelė, o širdis taip nesulaikomai traukė prie mergaitės, apsirengusios balta suknele, šmėžuojančia tarp parko medžių, jog užmiršau visus savo būgštavimus.

Jei būčiau sugrįžęs, daug geriau būtų ir man, ir tiems, kurie tuo metu buvo dar negimę. Tada jie nebūtų pažinę mirties siaubo, o aš nebūčiau patyręs tremtinio dalios, vergijos kartėlio ir nevilties kančių ant aukuro.

IV

TOMAS PRISIPAŽĮSTA MYLĮS

Taigi aš kuo tvirčiau pririšau ispaną prie medžio, suveržiau jam rankas už kamieno ir, pasiėmęs jo špagą, tekinas leidausi vytis Lilę. Suspėjau, kaip tik laiku, nes dar kokia minutė, ir ji būtų pasukusi į kelią, pro girdyklą einantį link tiltelio, o toliau per parką ant kalvos — tiesiai į namus.

Išgirdusi žingsnius, Lilė atsigręžė su manim pasisveikinti, tikriau sakant, neva pasižiūrėti, kas čia iš paskos bėga. Vakaro saulės nušviesta, ji stovėjo su glėbeliu žydinčių gudobelės šakučių, ir man į ją bežiūrint širdis ėmė pašėlusiai plakti. Dar niekad ji neatrodė tokia graži kaip tą akimirką, stovinti su balta suknele, pusiau apsimestine nuostaba veide ir pilkose akyse, saulės švitulių nuauksintomis kaštono spalvos garbanomis, išlindusiomis iš po nedidelės kepuraitės.

Lilė nebuvo panaši į apskritaveides kaimo mergeles, kurių visas gražumas yra jaunystė ir sveikata. Ji buvo aukšta, grakšti, dailiai nuaugusi ledi, jau tada visai subrendusi gražuolė. Todėl, nors mudu buvome kone vienmečiai, šalia jos aš jausdavausi esąs jaunesnis, ir mano meilė Lilei turėjo tam tikrą pagarbumo atspalvį.

— Oi, čia tu, Tomai! — tarė Lilė, iš drovumo paraudusi.— O aš jau maniau, kad nebeateisi. Tai yra norėjau pasakyti, jog

ketinau eiti namo, nes jau vėlu. Bet kas tau, Tomai? Iš kur taip leki? Oi, tavo visa ranka kruvina! O šita špaga — kur ją gavai?

— Palauk, leisk atsikvėpti,— atsakiau.— Paėjėkim atgal prie gudobelių, ten aš tau viską papasakosiu.

— Bet kad man jau metas namo! Po parką vaikštinėjau daugiau kaip valandą. Be to, gudobelės beveik dar nežydi.

— Lile, anksčiau aš negalėjau ateiti. Mane sulaikė, ir dar taip keistai! O gudobelės žydi, aš mačiau bėgdamas...

— Aš visai nemaniau, kad tu ateisi, Tomai,— pasakė Lilė, nuleidusi akis.— Juk tu tiek darbo turi! Argi galėjau pamanyti, kad atbėgsi čia skinti žiedų tarsi mergaitė? Bet papasakok, kas atsitiko, tik trumpai. Aš truputį su tavim paėjėsiu.

Mes apsigręžėme ir greta vienas kito nužingsniavome atgal prie karpytinių parko ąžuolų. Einant pasakojau Lilei apie ispaną, kaip jis norėjo mane nužudyti ir kaip jį apkūliau lazda. Lilė klausėsi su didžaiusiu dėmesiu ir, sužinojusi, kad aš buvau per plauką nuo mirties, net sudejavo iš baimės.

— Tai tu sužeistas Tomai?— nutraukė ji mane.— Žiūrėk, kaip smarkiai iš rankos bėga kraujas. Ar žaizda gili?

— Nežinau, dar nemačiau... taip skubėjau...

— Tomai, nusivilk švarką, aš tau aprišiu žaizdą. Ne, ne, nesigink, taip reikia.

Vargais negalais nusivilkau švarką ir pasiraitojau marškinių rankovę aukščiau tos vietos, kur kiaurai buvo perdurti dilbio raumenys. Lilė upelio vandeniu nuplovė žaizdą ir, visą laiką šnibždėdama gailius žodžius, aprišo ją savo nosine. Atvirai sakant, aš mielu noru būčiau iškentėjęs dar didesnes kančias, kad tik ji būtų mane taip slaugiusi. Švelnus jos rūpestis išblaškė man paskutines abejones ir suteikė drąsos, kurią buvau beprarandąs jos akivaizdoje. Tiesa, iš pradžių nesumojau, ką pasakyti, bet nutaikęs momentą, kai Lilė rišo man žaizdą, pasilenkiau ir pabučiavau gailestingą jos ranką.

Lilė užsiplieskė kaip ugnis, jos veidas nuraudo lyg saulėlydžio žara, bet dar skaisčiau raudonavo ranka, kurią aš pabučiavau.

— Kodėl taip darai, Tomai?— sušnibždėjo ji.

Tada aš atsakiau:

— Todėl, kad myliu tave, Lile, ir nežinau, kaip savo meilę apsakyti. Aš myliu tave, brangioji, visada mylėjau ir mylėsiu amžinai!

— Ar esi tikras, Tomai?— vėl ji sukuždėjo.

— Aš tikiu savo meile labiau už viską pasaulyje, Lile! Bet

noriu būti tikras, kad ir tu mane myli taip pat karštai kaip aš tave.

Valandžiukę Lilė stovėjo tylėdama, nuleidusi ant krūtinės galvą. Paskui ją pakėlė, ir aš išvydau tokias spindinčias akis, kokių dar niekad nebuvau matęs.

— Argi tu abejoji, Tomai?— pasakė Lilė.

Tada aš ją apkabinau ir pabučiavau tiesiai į lūpas.

Šio bučinio prisiminimas išliko man per visą ilgą gyvenimą, ir aš iki šiol jį tebeprisimenu, nors esu jau iškaršęs senis, nors stoviu ant kapo duobės krašto. Tas bučinys man buvo didžiausia laimė, kokią tik kada nors teko patirti. Deja, jis buvo toks trumpas, tas pirmasis tyras jaunatviškos meilės pabučiavimas!

— Tai tu mane myli taip pat karštai kaip aš tave! — vėl paklausiau, kaip reikiant dar neatsikvošėjęs.

— Gal pirmiau tu abejojai, bet nejaugi dar gali abejoti dabar?— vos girdimai atsakė Lilė.— Bet paklausyk, Tomai. Labai gerai, kad mudu kits kitą mylime! Mes tarytum skirti vienas kitam ir negalėtume išplėšti iš širdies savo meilės, jeigu net to panorėtume. Tačiau, kad ir kokia saldi ir šventa meilė, negalima užmiršti pareigos. Ką pasakys mano tėvas, Tomai?

— Nežinau, mieloji, nors įspėti nesunku. Esu tikras, kad jis manęs nemėgsta ir nori tave išleisti už mano brolio Džefrio.

— Gali būti, bet aš to nenoriu, Tomai. Net didžiausia pareiga neprivers moters ištekėti už to, kuris jai nemielas. Tačiau pareiga gali sutrukdyti jai ištekėti už mylimojo, ir dėl to man tikriausiai nereikėjo sakyti apie savo meilę.

— O ne, Lile! Meilė — užvis svarbiausia, net jeigu iš karto ji neduotų jokių vaisių. Vis vien nuo šiol mes amžinai būsime drauge!

— Ak Tomai, tu dar per jaunas šitaip kalbėti. Aš irgi jauna, bet mes, moterys, greičaiu subręstame. O tau čia gal tik jaunatviškas susižavėjimas, kuris praeis kartu su jaunyste.

— Niekad nepraeis, Lile. Ne veltui juk sakoma, kad pirmoji meilė — pati ištikimiausia, kad jaunystėje pasėta sėkla pražysta žmogui subrendus. Klausyk, Lile, aš dar turiu išsikovoti vietą gyvenime, o tam tikriausiai prireiks nemaža laiko. Tave prašau tik vieno dalyko, nors ir žinau, kad mano prašymas egoistiškas: pažadėk man būti ištikima ir nieku būdu netekėti už kito, kol aš gyvas!

— Tai ne toks paprastas dalykas, Tomai, nes ilgainiui daug kas pasikeičia. Bet aš savim pasitikiu ir tau prižadu — ne, prisiekiu! Dėl tavęs nesu tokia tikra, bet ką darysi? Moterims tenka viskuo rizikuoti. Jei aš apsivilsiu — nebebus man laimės!

Nebeatsimenu, ką mes daugiau kalbėjome, bet tie žodžiai giliai įstrigo man į galvą: jie buvo labai reikšmingi, ir aš pernelyg dažnai juos vėliau prisimindavau.

Galų gale pajutau, kad man laikas eiti, nors skirtis abu labai nenorėjome. Atsisveikindamas aš dar kartą apkabinau Lilę ir pabučiavau, taip tvirtai suspaudęs glėbyje, jog keletas kraujo lašų iš mano žaizdos užlašėjo jai ant baltos suknelės. Tą akimirką netyčia pakėliau akis ir nutirpau iš baimės. Už penketo žingsnių stovėjo skvairas Bozardas, Lilės tėvas, ir žiūrėjo į mus rūsčiomis akimis.

Kaip paskui paaiškėjo, skvairas Bozardas jojo taku į girdyklą ir, pastebėjęs po ąžuolais kažkokią porelę, nulipo nuo arklio išvaryti jos iš savo parko. Tik priėjęs visiškai arti, jis pažino, ką norėjo išvaryti, ir dabar stovėjo prieš mus, apstulbęs iš nustebimo.

Mudu su Lile palengva atsitraukėme vienas nuo kito, žiūrėdami į skvairą Bozardą. Jis buvo kresnas vyras raudonu veidu ir griežtomis pilkomis akimis, kurios dabar iš pykčio, rodės, tuoj iššoks iš kaktos. Trumpą valandėlę skvairas stovėjo be žado, o kai pagaliau jį atgavo, žodžiai papliupo nesulaikomu srautu. Aš visko nebeatsimenu, ką jis šūkavo, tačiau bendra prasmė buvo tokia: jis norėtų žinoti, ką aš čia veikiąs su jo dukteria. Aš palaukiau, kol jis nutils atsikvėpti, ir tada atsakiau, kad mudu su Lile vienas kitą mylime ir dabar susižadėjome.

— Ar tai tiesa, dukra?— paklausė skvairas.

— Taip, tėve, tiesa,— drąsiai atsakė Lilė.

Tada jis pratrūko plūstis.

— Vėjavaikė! — šaukė skvairas.— Tave reikėtų nuplakti ir uždaryti, kad pamistum vien duona ir vandeniu! O tu, pusiau ispaniškas gaidžiuk, gerai įsidėk į galvą: šita mergaitė ne tau pora, atsiras jai kas nors geresnis! Ir kaip tu drįsti sekioti paskui mano dukterį, tu suski, kada tavo kišenėje neskamba nė pora sidabrinių pensų! Pirmiau įsigyk gerą vardą ir pinigų, o tada žvalgykis į tokias kaip ji!

— Aš taip ir noriu padaryti, sere, ir taip padarysiu,— atsakiau.

— Tu padarysi? Tu, vaistinės žiurkė, nori įsigyti gerą vardą ir turto? Ką gi, pabandyk! Bet kol tu stengsies, mano duktė nelauks ir laimingai ištekės už to, kuris viską jau turi,— tu žinai, apie ką kalbu. O tu, dukra, dabar jam pasakyk, kad tarp jūsų viskas baigta.

— Aš negaliu taip pasakyti, tėve,— atsiliepė Lilė, lygindama suknelės klostes.— Jei nenorite manęs leisti už Tomo, aš atliksiu savo pareigą ir už jo netekėsiu. Tačiau aš irgi turiu širdį, ir jokia

pareiga neprivers manęs tekėti už nemylimo. Aš prisiekiau, kol Tomas gyvas, priklausyti tik jam vienam, ir daugiau niekam.

— Matau, tu drąsi mergiūkštė! — prašneko skvairas.— Bet dabar paklausyk, ką tau pasakysiu: arba tu ištekėsi už to, kurį aš tau išrinkau, ir tada, kai paliepsiu, arba išvarysiu tave iš namų — ir gyvenk, kaip išmanai. Nedėkingoji, ar užmiršai, kas tave užaugino? O tave, suski, atpratinsiu bučiuotis krūmuose su padorių žmonių dukterimis!

Ir jis, užsimojęs lazda, puolė mane.

Antrąsyk tą dieną mano gyslose užvirė karštas kraujas. Pagriebęs ispano špagą, gulinčią šalia manęs žolėje, atstačiau ją į skvairą. Padėtis pasikeitė. Pirmiau man teko grumtis su lazda prieš špagą, o dabar špaga buvo mano rankose. Bet tuo tarpu Lilė, iš baimės riktelėjusi, spėjo suduoti man iš apačios per ranką, ir špagos smaigalys atsidūrė viršum skvairo peties. Jei ne Lilė, aš tikriausiai būčiau kiaurai pervėręs jos tėvą ir užbaigęs savo dienas daug anksčiau — su kilpa ant kaklo.

— Ar pamišai?— sušuko Lilė.— Nejaugi tikiesi mane gauti, nužudęs mano tėvą? Tučtuojau mesk šalin špagą, Tomai!

— Matau, kad man beveik nėra ko tikėtis tave laimėti,— karštai atšoviau,— bet pasakysiu, jog net dėl visų pasaulio merginų nesileisiu mušamas lazda kaip koks vaikėzas.

— Dėl to aš tavęs nesmerkiu, vaikine,— jau švelniau prabilo skvairas Bozardas.— Matau, kad tu irgi turi drąsos, kuri tau išeis tik į gerą, ir prisipažįstu pasielgęs neteisingai, kai supykęs išvadinau tave suskiu. Bet aš jau sakiau, kad šita mergaitė ne tau pora, todėl bus geriausia tau pasišalinti ir ją užmiršti. Ir saugokis, kad daugiau nepamatyčiau su ja bučiuojantis, jei tau brangi galva. O rytoj apie viską dar pasikalbėsiu su tavo tėvu, taip ir žinok!

— Ką gi, aš eisiu, man jau laikas,— atsakiau.— Bet aš niekuomet nenustosiu vilties, sere, kada nors pavadinti jūsų dukterį savo žmona. Sudie, Lile! Palauksim, kol audra nurims!

— Sudie, Tomai! — atsakė ji, apsipildama ašaromis.— Neužmiršk manęs, o aš savo priesaiką amžinai atsiminsiu.

Tuo metu skvairas Bozardas paėmė ją už rankos ir nusivedė.

Aš irgi nuėjau sau — nelinksmas, bet nelabai ir susigraužęs, nes žinojau, kad nors tėvas ant manęs ir supyko, vis dėlto laimėjau širdingą dukters meilę, o meilė gyvuoja ilgiau negu pyktis, ir vis vien anksčiau ar vėliau nugali.

Truputį paėjėjęs, pagaliau prisiminiau ispaną, kuris man visai iš galvos buvo išgaravęs besišnekant apie meilę, o paskui besivaidijant. Skubiai grįžau atgal nutempti ispano į daboklę,

iš anksto jausdamas malonumą, kad turėsiu ant ko išgiežti apmaudą. Tačiau likimas jį išgelbėjo kvailio rankomis. Pasiekęs tą vietą, kur buvau palikęs ispaną, aš jo neberadau, o šalia medžio, prie kurio jis buvo tvirtai pririštas, stovėjo kaimo kvaišelis Bilis Minsas, žvilgčiodamas čia į medį, čia į sidabrinį pinigą ant savo delno.

— Ei, Bili! Kur tas žmogus, kuris čia buvo pririštas?— paklausiau.

— Nežinau, ponaiti Tomai,— sušvebeldžiavo jis Norfolko tarme.— Turbūt jau pusę kelio bus nudūmęs, o kur — nežinau. Labai smarkiai nušuoliavo, kai jį užsodinau ant arklio.

— Tu užsodinai jį ant arklio, kvaily? Kada tai buvo?

— Kada buvo? Iš kur aš galiu žinoti. Gal valanda praėjo, o gal dvi. Aš laiko neskaičiuoju, jis pats susiskaičiuoja kaip smuklės šeimininkas, manęs nesiklausdamas. O, kad būtumėt matęs, kaip jis nurūko! Pentinai jo ilgiausi, o jis beveik suvarė juos arkliui į šonus. Ir ko čia stebėtis! Tik pamanykit — vidury dienos karališkame kelyje jį užpuolė plėšikai! Vargšelis iš baimės net kuoktelėjo, žodžio ištarti negalėjo, tik bliovė lyg avis. Tačiau Bilis jį atrišo, sugavo jam arklį ir užsodino ant balno, o už tą gerą darbą gavo štai šitą pinigą. Ir kaip jis apsidžiaugė, kada paleidau! O, kad būtumėt matęs, kaip nurūko!

— Tu dar didesnis kvailys, negu maniau, Bili Minsai! — pasakiau įpykęs.— Juk tas žmogus vos manęs nenužudė! Aš jį priveikiau, surišau, o tu paleidai...

— Tai jis norėjo jus nužudyti, ponaiti, o jūs jį surišote? Kodėl gi tada jo nepasaugojote, kol aš ateisiu? Būtume jį nuvedę į daboklę ir surakinę, tai mums vieni niekai. Štai jūs mane išvadinote kvailiu. O jeigu pats būtumėte radęs žmogų, pririštą prie medžio, visą kruviną ir sudaužytą, iš baimės negalintį net žodžio ištarti, argi nebūtumėte jo paleidęs? Na, jis ir paspruko, liko tik va šitas pinigėlis.

Ir kvaišelis pamėtėjo į orą monetą.

Supratęs, kad Bilis sako teisybę ir kad aš pats esu kaltas, apsigręžiau ir, netaręs daugiau nė žodžio, nuėjau namų link, tik ne tiesiai, o taku, kertančiu kelią ir einančiu į Grafo Vynuogyno kalvos viršūnę. Aš norėjau šiek tiek pabūti vienas ir apgalvoti visa, kas įvyko tarp manęs, Lilės ir jos tėvo.

Takas vingiavo šlaitu, apaugusiu tankiais krūmokšniais, tarp kurių stūksojo didžiuliai ąžuolai. Jie ir dabar matyti už poros šimtų jardų nuo namo, kur aš rašau. Per tuos krūmus ėjo takeliai, kuriais dažnai vaikštinėdavo mano velionė motina. Vienas takelis raitėsi kalvos apačia palei vaizdingą Veivnio upę, o antras

ėjo lygiagrečiai kalvos viršūne, kokiu šimtu pėdų aukščiau. Kitaip tariant, abu tie takeliai arba, teisingiau, vienas apsukas takelis sudarė lyg ištęstą ovalą, kurio trumpi šonai kilo aukštyn kalvos šlaitais.

Užuot ėjęs viršutiniu taku tiesiai į namus, aš truputį nusileidau žemyn ir pasukau apatine jo dalimi išilgai kranto. Čia iš vienos pusės tekėjo upė, o iš kitos kerojo tankūs krūmai. Aš dūlinau nuleidęs akis, giliai susimąstęs apie mūsų meilės džiaugsmą, apie graudų išsiskyrimą su Lile ir apie jos tėvo pyktį. Man po kojomis pasimaišė kažkokia balta skepeta, bet aš paskendęs mintyse, neatkreipiau į ją dėmesio ir ispano špagos smaigaliu nusviedžiau šalin. Tačiau tos skepetos išvaizda ir forma įstrigo man į atmintį. Nuėjus dar trejetą šimtų žingsnių, kai jau buvau nebetoli namų, akyse man staiga vėl pasivaideno toji balta žolėje gulinti skepeta ir prisiminiau, kad ji man kažkur labai matyta. Nejučiomis mano mintys nukrypo nuo baltos skepetos į ispano špagą, kuria nusviedžiau ją šalin, o nuo špagos — į jos savininką. Kas jį atvedė į šitą kraštą? Tikriausiai kokie nors nedori kėslai. Kodėl, mane pamatęs, jis išsigando ir kodėl užpuolė, kai sužinojo mano pavardę?

Aš sustojau, vis dar tebežiūrėdamas sau po kojomis, ir tuomet man į akis krito pėdos, įsispaudusios drėgname tako smėlyje. Tai buvo mano motinos pėdos. Aš būčiau jas pažinęs tarp tūkstančio kitų pėdų, nes visoje apylinkėje nebuvo nė vienos moters tokiomis mažomis kojytėmis.

Greta jų, tarytum persekiodamos, ėjo kitos pėdos. Iš pradžių pamaniau, kad jas bus palikusi irgi moteris: tokios siauros jos atrodė. Bet tuojau pat susiprotėjau, jog moters pėdos negali būti tokios ilgos, be to, jos buvo įspaustos man visiškai nežinomais batais labai smailiais galais ir labai aukštais kulniukais. Ir tuomet staiga prisiminiau, kad ispanas avėjo kaip tik tokiais batais,— su juo šnekėdamas, gerai juos įsidėmėjau. Vadinasi, jo pėdos įmintos paskui mano motinos pėdas! Vadinasi, jis vijosi ją, nes daug kur abejos pėdos ėjo visai greta, o vietomis drėgname smėlyje tebuvo išlikusios jo batų įspaustos žymės, po kuriomis nebesimatė motinos pėdų. Ir tą pačią akimirką supratau, kokią baltą skepetą pirma nusviedžiau į šalį. Tai buvo mano motinos mantilija! Aš ją pažinau, nes kiekvieną dieną matydavau ant motinos galvos, o dabar ji tysojo ant žemės. Visa tai suvokiau vienu akimirksniu ir tiesiog nustėrau, šiurpios baimės sukaustytas. Kam tas žmogus vijosi mano motiną ir kodėl jos mantilija atsidūrė ant tako?!

Apsigręžiau ir kaip patrakęs leidausi bėgti į tą vietą, kur mačiau baltą mezginį. Pėdos visą laiką buvo man prieš akis. Štai ir toji vieta. Taip, čia mano motinos mantilija, tarsi nuplėšta kieno šiurkščia ranka. O kurgi ji pati?

Nutirpusia širdimi vėl pasilenkiau, stengdamasis geriau įžiūrėti pėdas. Čia jos buvo susipynusios, tartum du žmonės grumdamiesi būtų trypinėję vietoje, pasisukdami čia į vieną, čia į kitą pusę. Toliau ant tako nieko nebebuvo matyti. Tada aš kaip skalikas ėmiau lakstyti aplinkui. Pirmiausia pabėgėjau upės link, paskui aukštyn prieš kalną. Čia vėl užtikau pėdas: vieno žmogaus bėgta, o kito vytasi. Tomis pėdomis ėjau gerus penkiasdešimt jardų, kartais minkštoje vejoje pamesdamas jas iš akių, bet ir vėl surasdamas smėlyje arba priemolyje. Taip jos mane atvedė prie didžiulio ąžuolo ir vėl susimaišė, nes čia persekiotojas pavijo savo auką.

Dabar aš viską supratau ir iš baimės vos neapkvaišau. Kaip košmaro apsėstas lyg be galvos ėmiau blaškytis į visas puses, kol pamačiau pėdas einant toliau — ispano pėdas. Jos buvo ryškios ir giliai įmintos, tartum žmogus būtų nešęs kokią sunkią naštą. Aš nuėjau tomis pėdomis. Iš pradžių jos mane vedė žemyn kalvos šlaitu prie upės, o paskui suko į šalį, į tą vietą, kur tankiau kerojo krūmai. Pačioje tankynėje jau sulapojusios šakos buvo prilenktos prie žemės, tarsi norint ką paslėpti. Aš jas praskleidžiau. Vakaro prieblandoje prieš mane neaiškiai subolavo negyvas motinos veidas.

V

TOMAS PRISIEKIA

Nežinau, kiek laiko išstovėjau siaubo sukaustytas prie mylimos motinos kūno. Paskui bandžiau ją pakelti ir pamačiau, kad jos krūtinė perverta, perverta ta pačia špaga, kurią laikiau rankoje.

Tada viską supratau. Čia ispano darbas! Aš jį sutikau, skubantį kuo toliau pabėgti nuo nusikaltimo vietos. Sužinojęs, kieno aš sūnus, jis norėjo mane nužudyti iš neapykantos arba dėl kurios nors kitos priežasties. O aš laikiau tą nelabąjį savo rankose ir paleidau, neatkeršijęs vien dėl to, kad galėčiau susitikti su savo mylimąja! Jei būčiau žinojęs teisybę, jam būčiau padaręs tą patį, ką Anahuako žyniai daro tiems, kuriuos aukoja savo dievams.

Kai visa tai suvokiau, man iš akių paplūdo širdgėlos, pyk-

čio ir gėdos ašaros. Apsigręžiau ir kaip pamišęs leidausi bėgti namo.

Prie vartų sutikau tėvą ir brolį Džefrį — juodu raiti grįžo iš Bangio prekyvietės. Išvydę mane visą persimainiusį, abu išsyk sušuko:

— Kas yra? Kas atsitiko?

Tris kartus pakėliau akis į tėvą ir vis nesiryžau sakyti, bijodamas, kad toks smūgis jo nepakirstų. Bet turėjau galų gale prabilti ir viską pasakiau, kreipdamasis į brolį Džefrį:

— Tenai pakalnėje guli mūsų motina. Ją nužudė ispanas Chuanas de Garsija.

Išgirdęs mano žodžius, tėvas taip baisiai išbalo, tartum širdis jam būtų nustojusi plakti. Jo žandikaulis atkaro, iš plačiai pražiotos burnos išsiveržė dusli dejonė. Tačiau, įsikibęs į balno gugą, jis išsilaikė ant arklio ir, palenkęs prie manęs baltą kaip šmėklos veidą, paklausė:

— Kur ispanas? Tu jį užmušei?

— Ne, tėve. Aš su juo susitikau netoli Grabsvelio. Sužinojęs mano pavardę, jis norėjo mane nužudyti, bet aš jį apskaldžiau lazda, kruvinai sumušiau ir atėmiau iš jo špagą.

— Na, o paskui?

— O paskui paleidau iš savo rankų, nes nežinojau, ką jis padarė mano motinai. Aš jums paskiau viską papasakosiu...

— Ir tu jį paleidai? Tu paleidai Chuaną de Garsiją? Tegu dangaus prakeikimas tave slegia, sūnau Tomai, kol neužbaigsi to, ką šiandien pradėjai!

— Nekeikite manęs, tėve, aš jau pats širdyje save prakeikiau. Verčiau apsukite arklius ir kuo greičiausiai lėkite į Jarmutą — jis ten nujojo prieš porą valandų. Tenai stovi jo laivas. Gal dar spėsite jį sučiupti, kol neišplaukė.

Netarę daugiau nė žodžio, tėvas ir brolis staigiai apgręžė žirgus ir pranyko nakties tamsoje.

Visą kelią jie dūmė šuoliais. Jų arkliai buvo geri, ir per pusantros valandos su trupučiu, pašėlusiai lėkdami, juodu pasiekė Jarmutą. Bet maitvanagis jau buvo išskridęs. Jo pėdomis jie nuskubėjo į uostą ir sužinojo, kad visai neseniai ispanas išplaukęs jo laukusia valtimi į savo laivą, kuris stovėjo reide, iš anksto iškėlęs beveik visas bures. Įlipus ispanui, laivas tuočtuojau išplaukęs ir dingęs nakties tamsoje. Tuomet mano tėvas liepė paskelbti, kad sumokėsiąs du šimtus auksinių tam, kas sugausiąs žmogžudį, ir tuoj du laivai leidosi jo vytis. Tačiau jie nespėjo sučiupti. Gerokai prieš aušrą ispanų laivas išplaukė į atvirą jūrą ir dingo iš akių.

Tuo tarpu, kai tėvas ir brolis išjojo, aš sušaukiau visus tarnus bei darbininkus ir pranešiau, kas atsitiko. Buvo jau visai sutemę, todėl pasiėmėm žibintus ir nuėjom prie tankių krūmų, kur gulėjo mano motinos kūnas. Aš žengiau pirmas, nes tarnai baiminosi. Bijojau ir aš, pats nežinau ko. Visai nesuprantama, kodėl motina, taip švelniai mane mylėjusi, dabar po mirties kėlė man tokį siaubą. Kai atėjome į vietą ir kai tamsoje išvydau žibant dvi akis ir išgirdau traškant šakas, tai vos nesusmukau iš baimės, nors žinojau, kad čia gali būti tiktai lapė arba koks benamis šuo, primasintas mirties kvapo.

Pagaliau prisiiartinau prie motinos ir pašaukiau tarnus. Jos kūną paguldėme ant durų, kurios tam reikalui buvo nukeltos nuo vyrių, ir taip mano motina paskutinį kartą grįžo namo.

Tasai takas amžinai liks man prakeikta vieta. Nuo tos dienos, kai mano motiną nužudė jos pusbrolis Chuanas de Garsija, praslinko daugiau kaip septyniasdešimt metų; aš susenau ir pripratau prie visokių baisybių, bet vis tiek iki šiol nedrįstu tuo taku vaikščioti vienas, ypač naktimis.

Žinau, kad vaizduotė dažnai mums iškrečia piktų pokštų, tačiau galiu prisiekti, jog prieš kokius metus, kai vienąsyk išėjau statyti tetervinams raizgų ir lapkričio mėnesio vakarą atsidūriau prie to paties ąžuolo, visa ši scena vėl iškilo man prieš akis. Aš tarytum mačiau save jauną; sužeista mano ranka dar tebebuvo aprišta Lilės nosine. Pamažėle aš leidausi į pakalnę, o paskui mane, sukumpę nuo baisios naštos, slinko keturių tarnų siluetai. Kaip prieš septyniasdešimt metų, vėl girdėjau šnarant bangas ir ūžaujant vėją, šiugždenantį nendres paupy. Mačiau apniukusį dangų su tamsiai mėlynuojančiais retais pragiedruliais ir virpančius žibintų atšvaitus ant durų, ant išsitiesusios baltos figūros su kruvina dėme krūtinėje. Taip, taip, aš girdėjau, kaip, eidamas priešakyje su žibintu rankoje, liepiau tarnams pasukti kiek į dešinę ir aplenkti duobę, ir buvo taip keista girdėti savo paties jaunatvišką balsą. Žinau, gerai žinau, kad tai buvo tik vizija, bet mes visi esame savo vaizduotės vergai ir visi bijome mirusiųjų, todėl net man baugu naktimis vaikščioti tuo taku, aš pats esu jau pusiau numirėlis.

Bet pagaliau mes su savo našta priėjome namus, kur moterys paėmė motinos kūną ir raudodamos pradėjo jį šarvoti. Aš turėjau ne tik pats tvardytis, visiškos nevilties apimtas, bet ir rūpintis savo seseria Mere, dėl kurios labiausiai bijojau. Maniau, kad iš siaubo ir sielvarto ji išprotės, bet galop ją sukaustė kažkoks sustingimas, o aš nulipau žemyn ir ėmiau klausinėti tarnus, susėdusius virtuvėje aplink židinį. Tą naktį niekas nėjo gulti.

Iš tarnų sužinojau, kad kokia valanda ar kiek daugiau prieš mano susitikimą su ispanu jie matė ant tako, einančio į bažnyčią, puošniai apsirengusį nepažįstamą vyrą. Jis pririšo savo arklį kalvos viršūnėje tarp gervuogių krūmų ir prožirnių, kurį laiką pastovėjo, tarytum ko dvejodamas, kol mano motina išėjo iš namų, o paskui ėmė leistis jai įkandin į pakalnę. Aš taip pat sužinojau, kad vienas iš mūsų žmonių, dirbusių sode už trejeto šimtų žingsnių nuo tos vietos, kur buvo nužudyta motina, girdėjo riksmus, tačiau neatkreipė į juos dėmesiio. Jis pamanė, kad ten išdykauja kokia porelė iš Bangio, kaip paprastai gegužės popietę atbėgusi padūkti po mišką. Iš tiesų tą dieną man atrodė, jog visa mūsų Ditčingemo parapija — tikra kvailių buveinė, o didžiausias bukaprotis ir idiotas — aš pats. Šita mintis nuo to laiko ne kartą buvo atėjusi man į galvą jau kitokiomis aplinkybėmis.

Bet štai išaušo rytas ir iš Jarmuto sugrįžo mano tėvas su broliu. Jie parjojo svetimais arkliais, nes savuosius buvo nuvarę nuo kojų. O apie vidurdienį atėjo žinia, kad ispano ieškoti išplaukę laivai, kilus audrai, grįžo į uostą, taip ir neužtikę jo laivo.

Nieko neslėpdamas, viską papasakojau tėvui, kaip buvau susidūręs su motinos žudiku, ir tėvas vėl ėmė ant manęs rūstauti, kam nepaklausiau proto balso ir, žinodamas, jog motina bijo kažkokio ispano, paleidau žudiką vien dėl to, kad galėčiau pasišnekėti su savo mylimąja. Brolis Džefris irgi nė kiek manęs neatjautė. Mergina patiko jam pačiam, ir jis supyko ant manęs, sužinojęs, kad mano pokalbis su Lile nebuvo bergždžias. Tačiau apie tai jis neužsiminė. Ir paskutinis lašas, perpildęs taurę, buvo skvairo Bozardo pasirodymas. Jis atvyko drauge su kitais kaimynais aplankyti velionės ir pareikšti tėvui užuojautos. Po to skvairas Bozardas tuojau pat pasakė, kad mudu su Lile susižadėję prieš jo valią, kad šito jis nepakęsiąs, o jeigu aš ir toliau paskui ją sekiosiąs, tai iširsianti sena jųdviejų draugystė su mano tėvu.

Smūgiai krito ant mano galvos iš visų pusių. Mielos motinos mirtis, ilgėjimasis savo mylimosios, su kuria buvau išskirtas, sąžinės graužimas, kam tiesiog iš rankų paleidau ispaną, tėvo rūstybė ir brolio pyktis — viskas išsyk mane prislėgė. Iš tiesų tos dienos buvo taip beviltiškai niaurios, jog tokiame amžiuje, kai gėda ir sielvartas užvis aštriausiai jaučiama, aš geidžiau tik numirti ir gulti į kapą šalia motinos. Vienintelė paguoda man tuomet buvo Lilės laiškutis, kurį įdavė jos patikėta tarnaitė. Lilė įtikinėjo karštai mane mylinti ir maldavo neprarasti vilties.

Pagaliau atėjo laidotuvių diena, ir mano motiną, aprengtą baltutėliais rūbais, nuleido į jai skirtą vietą Ditčingemo bažnyčios navoje. Ten pat šalimais nūnai ilsisi ir mano tėvas, o tolėliau po bronzinėmis statulomis — Lilės tėvai ir visi jų vaikai.

Tos laidotuvės mane visai iškankino. Nebegalėdamas susitvardyti, tėvas iš sielvarto ėmė raudoti, o sesuo Merė apalpusi krito man ant rankų. Beveik visi žmonės bažnyčioje verkė: nors mano motina kilimo buvo svetimtautė, visi ją mylėjo už meilumą ir gerą širdį.

Ir štai laidotuvės pasibaigė. Kilnioji ispanė, anglo žmona, miega amžinu miegu senoje bažnyčioje, kur dar ilgai ilsėsis ir tada, kai žmonės užmirš ne tik tragišką jos mirtį, bet ir patį vardą. O tai, matyt, jau greitai atsitiks, nes iš visų Vingfildų mūsų krašte belikau gyvas aš vienas. Tiesa, mano sesuo Merė paliko įpėdinių, kuriems atiteks visas mano turtas, išskyrus šiokias tokias aukas Bangio ir Ditčingemo varguoliams, tačiau jos vaikų jau kitokia pavardė.

Pasibaigus apeigoms grįžau namo. Tėvas sėdėjo svetainėje, begalinės širdgėlos kamuojamas, o šalia jo — mano brolis Džefris. Tėvas vėl pradėjo man karčiai priekaištauti, kam paleidau žudiką, kurį pats Dievas buvo atidavęs man į rankas.

— Jūs užmirštate, tėve, kad jis piršosi merginai,— kandžiai pasakė Džefris.— Jam tai buvo, matyt, daug svarbiau. Ką gi, užtat jis iš karto nušovė du zuikius: leido žudikui pabėgti, nors žinojo, kad mūsų motina labiausiai bijojo ispano, ir dar supykdė mus su skvairu Bozardu, geru kaimynu, kuriam tos piršlybos kažkodėl labai nepatiko.

— Taip, tai tiesa,— atsiliepė tėvas.— Tavo rankos, Tomai, suteptos motinos krauju!

Aš klausiausi, jausdamas, kad ilgiau nebegaliu kęsti tokios neteisybės.

— Visa tai melas! — sušukau.— Ir aš tai kartoju net savo tėvui. Melas! Tas žmogus nužudė mano motiną, kai aš su juo dar nebuvau susitikęs. Jis jau grįžo į Jarmutą, į savo laivą, ir tik atsitiktinai paklydo. Kodėl gi jūs sakote, kad mano rankos suteptos motinos krauju? O dėl Lilės Bozard, tai jau čia mano reikalas, brolau, o ne tavo, nors tu, žinoma, norėtum, kad viskas būtų kitaip! O jūs, tėve, kodėl anksčiau man nesakėte, kad bijote to ispano? Aš girdėjau tik kažkokias užuominas ir visai jų nepaisiau, nes galvoje man buvo kas kita. O dabar klausykite, ką pasakysiu. Jūs, tėve, užtraukėte man dangaus prakeikimą, kad jis mane slėgtų tol, kol surasiu žudiką ir užbaigsiu tai, ką esu pradėjęs. Tebūnie taip! Tegu mane persekioja dangaus prakeikimas, kol aš

jį surasiu. Aš dar jaunas, bet užtat stiprus ir vikrus. Pirmai progai pasitaikius, vyksiu į Ispaniją ir gaudysiu jį tol, kol kur nudėsiu arba sužinosiu, kad jo nebėra gyvo. Jei man duosite pinigų, ir taip padėsite jo ieškoti — gerai, jei neduosite — išsiversiu ir be jų. Bet prieš Dievą ir prieš velionę motiną prisiekiu nenurimti ir nesustoti tol, kol nenusmeigsiu piktadario ta pačia špaga, kuria ji buvo nužudyta, kol neatkeršysiu žmogžudžiui už jos kraują arba įsitikinsiu, kad jis miręs, o jeigu dėl ko nors kada sulaužysiu savo priesaiką, tebūnie man lemta mirti dar baisesne mirtimi negu motinai, tegu mano siela bus atstumta danguje, o mano vardas amžinai paniekintas žemėje!

Įniršio ir nevilties pagautas, taip aš prisiekiau, iškėlęs ranką į dangų, šaukdamas jį būti savo priesaikos liudininku.

Tėvas į mane žiūrėjo pritariamai.

— Jei tu pasiryžai, sūnau Tomai, pinigų tau nestigs,— pasakė jis.— Aš pats tai padaryčiau, nes kraują galima nuplauti tik krauju, bet jau nebeturiu tiek sveikatos. Be to, Ispanijoje pernelyg gerai mane pažįsta, ir šventasis teismas mane tuoj surastų. Taigi keliauk tu, aš tave laiminu į šitą žygį! Tu turi tai padaryti, nes mūsų priešas paspruko dėl tavo neapdairumo.

— Taip, taip, jis turi keliauti,— pritarė mano brolis Džefris.

— Tu taip sakai tik todėl, kad nori manim atsikratyti,— atrėžiau jam piktai.— O manim atsikratęs, tikiesi užimti mano vietą šalia vienos merginos. Ką gi, pabandyk, jei sąžinė tau leidžia! Bet atsimink — intrigos už mano nugaros neprives tavęs prie gero!

— Mergina atiteks tam, kas sugebės pavergti jos širdį,— atsakė Džefris.

— Merginos širdis jau pavergta, brolau. Tu gali nusipirkti iš tėvo pačią merginą, bet niekad nelaimėsi jos širdies, o mergina be meilės — menka laimė!

— Gana! — įsikišo tėvas.— Ne laikas dabar plepėti apie meilę ir merginas. Klausykit manęs! Aš jums papasakosiu apie motiną ir apie ispaną, kuris ją nužudė. Seniau apie tai nekalbėjau, bet dabar turiu viską pasakyti.

Ir tėvas pradėjo:

— Kai buvau dar jaunas, tėvo valios klausydamas, turėjau išvykti į Ispaniją. Tenai pakliuvau į Sevilijos vienuolyną, tačiau vienuoliai ir vienuoliškas gyvenimas man nepatiko, ir aš iš ten pabėgau. Daugiau kaip metus verčiausi kaip įmanydamas, kadangi, pabėgęs iš vienuolyno, į Angliją grįžti bijojau. Tiesą sakant, gyvenau ne taip jau prastai, įsigydamas pinigų įvairiais atsitiktiniais būdais, bet daugiausia — gėda prisipažinti! — lošda-

mas azrtinius lošimus, kurie man visada sekėsi. Taip vieną naktį prie lošimo stalo sutikau Chuaną de Garsiją. Tai tikroji jo pavardė. Jis įniršęs ją pasisakė Tomui, kai norėjo jį nudurti.

Jau anais laikais Chuanas de Garsija turėjo blogą vardą, nors tebebuvo visai jaunas. Bet šiaip jis atrodė dailus, buvo aukštos kilmės ir malonaus elgesio. Vieną kartą jis kauliukais mane aplošė ir puikiai nusiteikęs pakvietė į svečius pas savo tetą, kilmingą Sevilijos našlę. Ji turėjo vienturtę dukterį, kuri ir buvo jūsų motina. Aš sužinojau, kad toji mergina, Luisa de Garsija, sužieduota su pusbroliu Chuanu, tačiau ne savo noru, kadangi sužadėtuvių sutartis buvo pasirašyta tada, kai ji turėjo vos aštuonerius metus. Ir vis dėlto ši sąjunga buvo teisėta ir tvirta, nes Ispanijoje tokios sužadėtuvės beveik tolygios bažnyčios pašventintai santuokai. Moterys, susaistytos šitokiais ryšiais, paprastai nejaučia savo sužadėtiniams jokių švelnių jausmų. Taip buvo ir jaunajai Luisai. Iš teisybės ji Chuano de Garsijos tiesiog neapkentė ir bijojo, nors jis, manau, savaip ją mylėjo labiau už viską pasaulyje. Įvairiomis dingstimis ji išsiprašė Chuaną atidėti vestuves tol, kol jai sukaks dvidešimt metų. Bet juo šaltesnė ji darėsi, juo karščiau jis troško užvaldyti ją pačią, o kartu ir labai didelį jos turtą. Kaip vis ispanai, jis buvo nežabotai aistringas ir, kaip visi lengvapėdžiai lošėjai, visuomet stokojo pinigų.

Nesileisdamas į smulkmenas, pasakysiu, kad jau po pirmojo susitikimo aš ir jūsų motina vienas kitą pamilome, ir dabar vienintelis mūsų noras buvo kuo dažniau matytis. Tai mums buvo nesunku, kadangi Luisos motina taip pat bijojo ir nemėgo savo sūnėno iš vyro pusės ir norėjo išgelbėti dukterį nuo tų vedybų. Viskas baigėsi tuo, kad aš pasisakiau mylįs Luisą, ir mes slapta nutarėme bėgti į Angliją. Tačiau tas gandas pasiekė Chuaną de Garsiją, kuris jų namuose turėjo savo seklių ir buvo pavydus bei keršto kingas kaip tikras ispanas.

Pirmiausia jis bandė atsikratyti varžovų, iškvietęs mane į dvikovą, tačiau aplinkybės mus privertė išsiskirti, nespėjus net špagų ištraukti. Tada jis pasamdė žudikus, kad jie su manim susidorotų, kai nakčia išeisiu į gatvę. Bet aš po švarku nešiojau grandinius šarvus, į kuriuos atsitrenkę sulūžo banditų durklai, ir pats vieną jų nudūriau. Dukart nieko nelaimėjęs, de Garsija vis vien nenusiramino. Dvikova ir žmogžudystė iš pasalų jam nepavyko, tačiau buvo dar vienas būdas, pats tikriausias. Aš jau neišmanau, kaip jis sužinojo kai kurias smulkmenas iš mano gyvenimo, pavyzdžiui, kad aš pabėgęs iš vienuolyno, bet dabar jam beliko išduoti mane šventajam teismui kaip eretiką ir atskalūną. Vieną naktį jis taip ir padarė.

Tai atsitiko prieš tą dieną, kai mes turėjome sėsti į laivą ir išplaukti iš Ispanijos. Luisa, jos motina ir aš sėdėjome jų namuose Sevilijoje, tik staiga į kambarį įsiveržė šeši vyrai, vilkintys apsiaustais su gobtuvais ir nė žodžio netarę sučiupo mane. Kai paklausiau, ko iš manęs nori, jie nieko nepasakė, tik prikišo man prie veido kryžių. Aš iš karto viską supratau. Moterys, springdamos ašaromis, atsitraukė atgal. Paskui jie mane slaptai ir tyliai nugabeno į šventojo teismo požemius.

Nepasakosiu visko, ką teko tenai iškentėti. Dusyk mane guldė ant kankinamojo suolo, vieną kartą degino įkaitinta geležimi, tris kartus pliekė geležiniais virbais, o maitino tokiomis atmatomis, kokių Anglijoje niekas neduotų nė šuniui. O kai buvo galutinai išaiškinta, kad aš tikrai pabėgęs iš vienuolyno ir pridaręs kitokių „šventvagysčių", mane nuteisė sudeginti.

Ir štai, kada po ištisų metų kankinimo ir baisybių jau buvau praradęs bet kokią viltį ir pasiruošiau mirti, netikėtai atėjo pagalba. Paskutinį vakarą (rytojaus rytą turėjo mane gyvą sudeginti ant laužo) kalėjime, kur aš nusilpęs gulėjau ant šiaudų, pasirodė vyriausias mano kankintojas. Jis mane apkabino ir pasakė, kad atgaučiau drąsą, nes bažnyčia pasigailėjusi mano jaunatvės ir nusprendusi grąžinti man laisvę. Iš pradžių klaikiai nusikvatojau, manydamas, kad čia bus tik naujas kankinimas, ir nepatikėjau nė vienu jo žodžiu. Ir tik tada, kai man nuvilko skarmalus, aprengė padoriais drabužiais ir vidurnaktį išvedė už kalėjiimo vartų, patikėjau, kad Dievas padarė šį stebuklą. Iškankintas ir apkvaitęs stovėjau prie vartų, nežinodamas, kur bėgti, bet tuo tarpu prie manęs prisiartino juodu apsiaustu apsigobusii moteris ir sušnibždėjo: „Eime!" Tai buvo jūsų motina. Iš Chuano de Garsijos pagyrų ji sužinojo apie mano likimą ir nusprendė mane išgelbėti. Tris kartus visi jos planai sužlugo, bet pagaliau, vienam apsukriam tarpininkui padedant, auksas padarė tai, ko nepadarė teisingumas ir gailestingumas. Už mano gyvybę ir laisvę Luisa turėjo sumokėti milžinišką sumą.

Tą pačią naktį mudu susituokėme ir pabėgome į Kadį. Tačiau Luisos motina negalėjo su mumis keliauti, kadangi sirgo ir nesikėlė iš lovos. Dėl manęs jūsų mieloji motina atsižadėjo visko, kas dar buvo likę iš jos turto, sumokėjus išpirką už mano gyvybę, ir paliko savo šeimą bei tėvynę — tokia didi yra moters meilė!

Viskas buvo paruošta iš anksto. Kadyje stovėjo inkarą išmetęs anglų laivas iš Bristolio — „Merė", ir už kelionę jau buvo sumokėta. Tačiau nepalankus vėjas sulaikė mus uoste. Jis taip įsismarkavo, jog kapitonas, kad ir kaip norėdamas mus išgelbėti, nesiryžo vesti „Merės" į atvirą jūrą. Mes praleidome uoste dvi

dienas ir dar vieną naktį, bijodami visko pasaulyje ir vis dėlto laimingi, džiaugdamiesi savo meile. O būgštauta mūsų ne be reikalo. Kalėjimo sargai pakėlė aliarmą, visus įtikinėdami, kad aš pabėgęs padedamas velnio, savo pono, ir ėmė manęs ieškoti po visą pajūrį. Pasigedęs savo pusseserės ir sužadėtinės, Chuanas de Garsija suprato, kad mes pabėgome drauge. Iš pavydo ir neapykantos paaštrėjusi nuojauta jam padėjo žingsnis po žingsnio atsekti mūsų kelią, ir galų gale jis mus surado.

Trečios dienos rytą siautulingas vėjas nurimo, „Merė" pakėlė inkarą ir ėmė slinkti farvateriu. Bet kai laivas pradėjo suktis ir jūreiviai jau ruošėsi kelti bures, prie borto priplaukė valtis su dviem dešimtimis kareivių. Paskui ją greitai yrėsi dar dvi valtys, Iš pirmosios valties kapitonui buvo įsakyta nuleisti inkarą, nes šventojo teismo paliepimu laivas turįs būti sulaikytas ir apieškotas. Kaip tyčia, aš buvau ant denio ir jau norėjau lipti žemyn pasislėpti, bet vienas iš vyrų, sėdinčių valtyje, pašoko ir suriko, kad aš ir esąs tasai pabėgęs eretikas, kurio jie ieškojo. Tą vyrą pažinau iš karto: tai buvo Chuanas de Garsija.

Tikriausiai kapitonas būtų mane išdavęs, nes išsigando, kad jo laivo nesulaikytų, o paties su visa įgula nesukištų į kalėjimą. Bet aš, nevilties pagautas, nusiplėšiau drabužius ir, atidengęs baisias žaizdas visame kūne, sušukau jūreiviams: „Anglai, nejaugi atiduosite savo tėvynainį šitiems svetimšaliams velniams? Pažiūrėkite, ką jie man padarė! — Ir parodžiau vos surandėjusias opas, likusias nuo įkaitintų žnyplių.— Jei mane išduosite, tai man teks iškentėti dar baisesnes kančias, ir aš būsiu gyvas sudegintas! Pasigailėkite bent mano žmonos, jeigu jums manęs negaila! O jeigu jūsų širdyse nėra gailesčio, duokite man špagą, ir aš pats išsigelbėsiu nuo kankinimų!"

Ir tada vienas jūreivis iš Sautvoldo, pažinojęs mano tėvą, sušuko: „Prisiekiu Dievu, aš už tave, Vingfildai! Jeigu jiems reikia tavęs ir tavo mylimosios, pirmiau jie turės mane nukauti!" Taip sakydamas, stvėrė lanką, nutraukė nuo jo apmovą ir, uždėjęs strėlę, nutaikė į valtyje sėdinčius ispanus. Paskui ir kiti jūreiviai ėmė šaukti: „Jeigu jums reikalingas kas nors iš mūsų, eikite šen ir pasiimkite patys, prakeikti kankintojai!"

Žiūrėdamas į jūreivius, įsidrąsino ir kapitonas. Nieko ispanams neatsakęs, jis paliepė pusei įgulos kuo greičiau iškelti bures, o kitiems tuo laiku būti pasirengusiems nublokšti kareivius, jeigu tie bandys lipti ant denio.

Bet tuo tarpu priplaukė kitos dvi valtys ir kabliais užsikabino už laivo borto. Kažkoks ispanas užsiropštė iki falšborto, paskui ant denio, ir aš pažinau vieną iš inkvizicijos dvasininkų, kuris per

kankinimus mane kvotė. Aš tiesiog pasiutau, prisiminęs, kaip tas nelabasis stovėjo ir ragino mano kankintojus vardan Dievo meilės pasistengti. Ištraukęs iš Sautvoldo jūreivio rankų lanką, kiek galėdamas įtempiau templę ir paleidau strėlę. Aš neprašoviau pro šalį, Tomai, nes šaudyti iš lanko mokėjau taip kaip ir tu. Ispanas nuvirto aukštielninkas į jūrą su angliška strėle krūtinėje.

Po to niekas nebemėgino lipti į laivą; ispanai į mus tik šaudė, ir jiems pavyko sužeisti vieną žmogų. Kapitonas mums įsakė padėti lankus ir pasislėpti už falšborto, nes vėjas jau išpūtė bures. Tada Chuanas de Garsija atsistojo valtyje stačias ir prakeikė mane ir mano žmoną.

„Vis vien nuo manęs nepabėgsite! — šaukė, suvtirtindamas savo žodžius bjauriausiais ispaniškais keiksmais.— Net jeigu man tektų laukti dvidešimt metų, vis tiek atkeršysiu jums ir visiems, kas jums brangus! O tu, Luisa de Garsija, atsimink: kad ir kur pasislėptum, aš tave surasiu, o kai susitiksime, teks tau eiti su manim, kur aš panorėsiu, arba toji valanda bus tavo mirties valanda!“

Bet mes jau plaukėme į Angliją, ir valtys netrukus pasiliko užpakaly.

— Štai, mano sūnūs,— baigė pasakoti tėvas,— dabar žinote, kas man nutiko jaunystėje ir kaip aš vedžiau jūsų motiną, kurią šiandien palaidojau. Chuanas de Garsija savo žodį ištesėjo.

— O vis dėlto keista,— pratarė Džefris,— kad po tiek metų jis nužudė mūsų motiną. Juk, kaip sakėte, jis kadaise ją mylėjo. Iš tiesų, nė vienas piktadarys taip nepadarytų!

— Nėra ko čia stebėtis,— atsakė tėvas.— Mes nežinome, apie ką juodu kalbėjosi, kol ji dar buvo gyva. Aišku tik viena: kai jis šūktelėjo Tomui, kad norėtų pažiūrėti, kiek teisingos yra pranašystės, tai turėjo galvoje kažkokius jūsų motinos žodžius. Be to, prieš daugelį metų de Garsija buvo prisiekęs, kad ji turės eiti su juo arba jis ją nužudys. Tavo motina, Džefri, buvo dar graži, ir, galimas daiktas, jis pasiūlė jai pasirinkti — arba bėgti su juo, arba mirti. O daugiau, mano sūnau, ir nesistenk sužinoti...

Tėvas užsidengė veidą rankomis ir ėmė raudoti širdį veriančiu balsu.

— Kodėl gi anksčiau, tėve, mums to nepapasakojote?— paklausiau aš, kai jau vėl galėjau ištarti žodį.— Tada žemėje jau dabar būtų vienu niekšu mažiau ir man nereikėtų leistis į tolimą kelionę.

Aš net neįsivaizdavau, kokia tolima bus ta kelionė!

VI

SUDIE, MYLIMOJI!

Praslinkus dvylikai dienų po motinos laidotuvių ir po to, kai tėvas mums papasakojo savo vedybų istoriją, aš jau buvau pasiruošęs vykti į kelionę ieškoti ispano. Jarmuto uoste kaip tik stovėjo laivas, kuris turėjo plaukti į Kadį. Tasai šimto tonų talpos laivas vadinosi „Avantiūristas". Jis vežė gelumbę ir kitokias angliškas prekes, o atgal buvo manoma grįžti su vynu ir kukmedžio lazdomis, iš kurių dirbami lankai.

Tėvas sumokėjo už mano kelionę laivu, be to, davė man penkiasdešimt svarų auksu. Daugiau su savim imti nerizikavau, bet tėvas man dar išrūpino iš Jarmuto pirklių rekomendacinius laiškus jų agentams Kadyje: rekomendacijose buvo nurodyta išduoti man bet kokią reikiamą sumą iki šimto penkiasdešimt angliškų svarų ir teikti visokeriopą paramą.

„Avantiūristas" turėjo išplaukti birželio mėnesio trečią dieną. Pirmosios vakare man reikėjo išvykti į Jarmutą. Mano daiktai buvo nusiųsti iš anksto, ir aš su visais jau atsisveikinau, išskyrus vieną žmogų, kaip tik tą, su kuriuo išvykdamas labiausiai norėjau pasimatyti. Nuo to karto, kai mudu prisipažinome, jog vienas kitą mylime, Lilę mačiau tik savo motinos laidotuvėse, bet pasikalbėti tuomet negalėjome. Ir dabar atrodė, jog turėsiu išvykti, su ja neatsisveikinęs ir nepasakęs jai nė vieno žodžio, nes skvairas Bozardas liepė įspėti, kad jeigu aš išdrįsiąs prisiartinti prie jo namų, tarnai išmesią mane už durų, o susilaukti tokios gėdos aš visai nenorėjau.

Sunku man buvo net nepasakius mylimajai paskutinio „sudie", leistis į tokį tolimą kraštą, iš kur galėjau ir nebegrįžti.

Nežinodamas, ką daryti, pasisakiau savo sielvartą tėvui, viską jam iškločiau ir paprašiau padėti.

— Aš vykstu atkeršyti už mūsų bendrą skriaudą,— pasakiau jam.— Galbūt dėl mūsų šeimos garbės man teks žūti. Tad padėkite man dabar, tėve!

— Mano kaimynas Bozardas,— atsakė tėvas,— taiko išleisti dukterį už tavo brolio Džefrio, o ne už tavęs, Tomai. Kiekvienas gali kaip nori elgtis su tuo, kas jam priklauso. Bet šiandien, jei sugebėsiu, aš tau padėsiu. Tikiuosi, kad manęs jis neišvarys! Liepk balnoti arklius: josim pas Bozardą drauge.

Nepraėjo nė pusvalandis, o mes jau buvome prie Lilės namų. Tėvas pasakė norįs pasikalbėti su skvairu. Tarnas, atmindamas savo šeimininko įsakymą, pasižiūrėjo į mane abejodamas, bet vis

dėlto įleido mus į svetainę, kur gurkšnodamas alų sėdėjo pats skvairas Bozardas.

— Laba diena, kaimyne! — subambėjo skvairas.— Malonu tave matyti. Bet tu atsivedei tą, kuris čia visai nepageidaujamas, nors jis ir tavo sūnus.

— Čia jį atsivedžiau paskutinį kartą, brolau Bozardai,— atsakė tėvas.— Išklausyk jo prašymo. Tu gali jam atsakyti taip arba ne — tai tavo dalykas, bet jeigu atmesti jo prašymą, mūsų draugystė nuo to nepasidarys stipresnė. Vaikinas šįvakar išvyksta — skuba į laivą, kuriuo plauks į Ispaniją. Jis keliauja ieškoti to, kas nužudė jo motiną, ir keliauja laisva valia, kadangi pats to nenorėdamas leido žudikui pabėgti, ir aš manau, kad daro teisingai.

— Jis dar vaikigalis! — tarė skvairas Bozardas.— Per jaunas tokiam žygiui, ypač dar svetimame krašte! Tačiau man jo drąsumas patinka, ir aš linkiu jam gero. Ko jis iš manęs nori?

— Kad leistum atsisveikinti su savo dukteria. Žinau, jo piršimasis tau nepatinka, ir tuo nesistebiu. Aš ir pats esu tos nuomonės, kad jis dar per jaunas galvoti apie vedybas. Bet jeigu dar vieną kartą jis pasimatys su mergina, nieko blogo nebus. O dabar — tark savo žodį!

Truputį pagalvojęs, skvairas Bozardas atsakė:

— Šiaip jis šaunus vaikinas, nors ir nebus mano žentas. Ir keliauja toli. Ką čia žinai — gal visai nebegrįš? Nenoriu, kad blogu žodžiu mane minėtų. Eik antai po tuo buku, Tomai Vingfildai, ir lauk. Aš nusiųsiu tenai Lilę. Gali su ja pusvalandį pasikalbėti. Tik žiūrėk — ne ilgiau! Be to, niekur nenueikite, kad pro langą būtų matyti. Ir nedėkok man, eik, kol neapsigalvojau.

Aš išbėgau iš namų, alpstančia širdimi sustojau po buku ir ėmiau laukti Lilės tartum angelo iš dangaus. Ir tikrai, kai ji atėjo, pagalvojau, kad net angelas negali būti gražesnis, geresnis ir meilesnis.

— O Tomai! — sušnibdžėjo ji, kai pasisveikinome.— Nejaugi tu iš tikrųjų plauki už jūros ispano ieškoti?

— Taip, plaukiu ieškoti to ispano, man reikia surasti jį. Ne, tik neverk! Aš prisiekiau tai padryti, o jei neišpildysiu priesaikos, tai užsitrauksiu gėdą.

— O aš dėl tavo priesaikos turiu likti našlė, dar nespėjusi tapti tavo žmona? Ak, Tomai, jeigu išvyksi, niekados tavęs nebepamatysiu!

— Ką gali žinoti, mieloji. Mano tėvas buvo už jūrų, patyrė tiek pavojų ir laimingai sugrįžo.

— Jis žinoma, sugrįžo, ir net ne vienas! Tu jaunas, Tomai,

o tolimose šalyse tiek daug gražių ir kilmingų merginų! Argi taip toli būdama aš išliksiu tavo širdyje?

— Prisiekiu, Lile...

— Ne, Tomai, neprisiek: kam padaryti dar vieną nuodėmę, jei kartais sulaužytum prriesaiką? Tik atsimink mane, o aš tavęs niekada neužmiršiu! Juk gali būti,— o, širdis man plyšta, apie tai pagalvojus! — gali būti, kad čia paskutinis mūsų susitikimas žemėje. O jeigu taip, tada tikėkimės susitikti danguje. Bet dėl vieno dalyko būk tikras: aš liksiu tau ištikima, kol gyva, o tėvas tegul daro ką nori,— greičiau aš numirsiu, negu sulaužysiu savo pažadą. Žinoma, esu per jauna taip drąsiai kalbėti, bet taip bus. O Dieve, šis išsiskyrimas baisesnis už mirtį! Jei taip dabar užmigtume amžinu miegu, kad visi mus užmirštų! O gal iš tiesų tau geriau išvažiuoti... Juk jeigu pasiliktum, kokia būtų mūsų dalia, kol gyvas tėvas, o aš noriu, kad jis ilgai gyventų.

— Amžinas miegas ir užmarštis ateis greit, Lile; dar niekas per daug ilgai to nelaukė. Tačiau, kol esame gyvi, reikia gyventi. Taigi pasimelskime, kad gyventume vienas dėl kito! Aš iškeliauju ne tik priešo ieškoti, bet ieškoti ir turtų, ir dėl tavęs aš juos įsigysiu, kad mudu galėtume susituokti.

Lilė liūdnai palingavo galvą.

— Tai būtų per didelė laimė, Tomai. Žmonės retai tuokiasi iš tikros meilės, o jeigu taip ir atsitinka, tai paprastai jie tuoj vienas kitą praranda. O mes turime būti dėkingi, kad patyrėme, kokia gali būti meilė žemėje. Ir jei mums nelemta daugiau susitikti — mylėsimės aname pasaulyje, kur niekas mums nedraus.

Dar ilgai šnekėjomės, be sąryšio kuždėdami meilės, ilgesio ir vilties žodžius, kaip mumis dėti būtų darę kiti jaunuoliai. Pagaliau Lilė apsidairė ir su liūdna, švelnia šypsena pasakė:

— Jau laikas, mielasis. Antai tarpdury stovi mano tėvas ir šaukia mane. Viskas baigta.

— Tada kas bus, tas bus! — sušnibždėjau karštai ir patraukiau Lilę už seno buko kamieno. Čia apglėbiau ją ir apibėriau bučiniais, ir ji nesidrovėdama irgi mane bučiavo.

Menkai bepamenu, kas buvo paskui. Tik atsimenu, kai jojome namo, aš vėl išvydau mylimosios veidą, liūdną ir susimąsčiusį: Lilė žiūrėjo, kaip aš traukiausi iš jos gyvenimo. Paskui ištisus dvidešimt metų regėjau akyse tą liūdną ir dailų veidą, kaip kad regiu ir dabar, neišdildytą nei gyvenimo, nei mirties. Kitos moterys mane irgi mylėjo, teko man išgyventi ir baisesnių išsiskyrimų, bet toji mergina ir jos atsisveikinimo žvilgsnis paliko man stipriausius prisiminimus. Žvelgdamas į praeitį, visada regėdavau jos veidą ir žinojau, kad jis niekuomet neišblanks. Argi gali koks

nors liūdesys prilygti jaunatvės liūdesiui? Argi gali koks nors sielvartas prilygti šio išsiskyrimo širdgėlai? Aš žinau tik vieną tokį sielvartą; man buvo lemta jį patirti po daugelio metų, bet apie tai papasakosiu vėliau.

Iš pirmosios meilės paprastai juokiamasi, bet jeigu tai tikra meilė, jeigu ne šiaip bundančios aistros plykstelėjimas, tai tokia pirmoji meilė virsta paskutine meile, amžina meile, pačia laimingiausia arba karčiausia dalia, kokia tik gal tekti vyrui arba moteriai. Tai sakau aš, senas žmogus, nemaža visko patyręs savo amžiuje. Ir tai — šventa tiesa.

Užmiršau papasakoti dar vieną dalyką. Kai mudu, nevilties apimti, už seno buko kamieno bučiavomės ir glamonėjomės, Lilė nusimovė nuo piršto žiedą ir įkišo man į ranką, sakydama: „Kas rytą nubudęs pasižiūrėk į jį ir prisimink mane!“ Tai buvo jos motinos žiedas. Jis ir dabar žiemos saulės šviesoje tebeblizga ant raukšlėtos mano rankos, rašančias šias eilutes. Ilgus metus, kupinus netikėčiausių įvykių, visur ir visada, mūšyje ir meilės džiaugsmuose, stovyklų laužams degant ir aukuro liepsnai degant ar vienišoms žvaigždėms mirgant vidur nykios negyvenamos dykynės šis žiedas spindėjo ant mano piršto, primindamas tą, kuri man buvo jį davusi. Ir su šiuo žiedu aš nužengsiu į kapą. Lygaus auksinio žiedo vidinėje pusėje išgraviruotas devizas, dabar jau apsitrynęs dvieilis:

Nors toli tu,
Širdy mes kartu.

Iš tiesų mums tinkami žodžiai! Jie ir šiandien nėra praradę savo reikšmės.

Tą pačią dieną mudu su tėvu išjojome į Jarmutą. Mano brolis Džefris su mumis nejojo, bet atsisveikinom mes draugiškai, ir aš tuo džiaugiuosi, nes daugiau jo nebemačiau. Apie Lilę Bozard ir apie savo jausmus mes nepasakėme nė žodžio, nors puikiai žinojau, kad vos dingus man už posūkio, jis pasistengs užimti mano vietą jos širdyje. Jis iš tikrųjų bandė taip padaryti, bet už tai aš jam atleidžiu. Tiesą sakant, negalima per daug jo peikti, nes argi būtų atsiradęs bent vienas vyras, kuris pamatęs Lilę nebūtų panorėjęs jos vesti? Pirmiau mudu su Džefriu buvome geri draugai, tik paskui, kai abu subrendome ir pamilome Lilę, pamažu pradėjome vienas nuo kito tolti. Ir visai suprantama. Be to, Džefris nieko nelaimėjo, ir aš tiesiog neturiu už ką ant jo pykti. Kur kas geriau prisiminti vaikišką mūsų draugystę, o visa kita užmiršti. Dievai jo nematę!

Mano sesuo Merė, po Lilės Bozard gražiausia mergina visoje apylinkėje, graudžiai verkė, išsiskirdama su manim. Ji buvo tik metais už mane jaunesnė, ir mudu švelniai vienas kitą mylėjome: juk mūsų prisirišimo netemdė jokia konkurencija! Kaip mokėdamas Merę paguodžiau ir, papasakojęs, kas įvyko tarp manęs ir Lilės, paprašiau ją stoti mūsų pusėn. Merė prižadėjo padaryti viską, ką tik galėsianti, ir nors nepasakė, ką turi galvoje, tačiau aš supratau: sesuo tikisi mums padėti. Kaip jau minėjau, Lilė turėjo brolį, daug vilčių teikiantį jaunuolį, kuris tuo metu mokėsi koledže. Mano sesuo ir jis vienas kitam labai patiko, tad vėliau toks patikimas galėjo pavirsti ir stipresniu jausmu.

Taigi mes paskutinį kartą pasibučiavome ir su ašaromis atsisveikinome. Tėvas ir aš sėdome ant arklių ir leidomės į kelionę. Bet kai prajojome Pirnhoustritą ir užkopėme ant neaukštos kalvos už Vainfordo malūnų, esančių į kairę nuo Bangio, aš pristabdžiau savo arklį, pažvelgiau atgal į vaizdingą Veivnio slėnį, ir skausmas suspaudė man širdį. Jei būčiau žinojęs, ką teks išgyventi, kol vėl išvysiu gimtąjį kraštą, tikriausiai ji būtų plyšusi. Bet viešpats Dievas, per savo išmintingumą siunčiantis žmonėms sunkiausius išbandymus, gelbsti juos, neteikdamas žinojimo galios. Mat jeigu mes galėtume numatyti ateitį, manau, tik nedaugelis iš mūsų sutiktų savo noru jos laukti. Todėl aš paskutinį kartą ilgu žvilgsniu palydėjau tolumoj juoduojančius ąžuolų vainikus, už kurių buvo Lilės namai, ir suraginau arklį.

Kitą dieną įlipau į „Avantiūristą“, ir laivas pakėlė bures. Prieš pat išplaukiant tėvo širdis sudrebėjo: jis prisiminė, jog aš buvau motinos mylimiausias, ir pabūgo, kad gali manęs daugiau nebematyti. Tėvas tiek sunerimo, kad pačiu paskutiniu momentu pakeitė savo sprendimą ir norėjo mane sulaikyti. Bet aš nebegalėjau sustoti: buvau jau iškentėjęs visą išsiskyrimo kartėlį ir negeidžiau grįžti brolio ir kaimynų pajuokai.

— Per vėlu! — pasakiau tėvui.— Jūs pats norėjote, kad aš atkeršyčiau, ir tam mane skatinote žiauriausiais žodžiais. O dabar, jei netgi tikrai žinočiau, kad po savaitės mirsiu, vis vien namie nelikčiau, nes tokių priesaikų kaip mano neatsižadama, ir kol ji neįvykdyta, mane slėgs prakeikimas.

— Tebūnie taip, sūnau! — atsidusęs tarė tėvas.— Baisi tavo motinos mirtis tuomet aptemdė man protą, ir aš prišnekėjau tokių dalykų, dėl kurių, ko gero, man dar teks gailėtis. Tik, visa laimė, vargu ar besulauksiu tos dienos, nes mano širdis sugniuždyta. Man reikėjo atsiminti, kad atpildą duoda Dievas, kuris ilgainiui už viską atlygins be mūsų pagalbos. Neminėk manęs blogu žodžiu,

mano berniuk, jei nebesusitiksime. Aš tave myliu, ir tiktai dar didesnė meilė tavo motinai privertė mane taip rūsčiai su tavim pasielgti.

— Žinau, tėve, ir nepykstu. Bet jeigu jūs pats tariatės esąs man skolingas, tai nors tiek pasistenkite, kad mano brolis nekenktų mudviem su Lile, kol manęs čia nebus.

— Padarysiu, ką galėsiu, sūnau, nors turiu prisipažinti, kad mielu noru jį su Lile apvesdinčiau, jeigu judu nebūtumėt taip karštai vienas kito pamilę. Bet, kartoju, jau nebeilgai galėsiu rūpintis tavo ir kitais žemiškais reikalais, o kai manęs nebebus, viskas toliau klostysis savaime. O tau, Tomai, prisakau: kad ir kas atsitiktų, neužmiršk savo tikėjimo ir savo tėvynės, venk bereikalingų kivirčų, laikykis atokiau nuo moterų, žudančių mūsų jaunystę, o svarbiausia — valdyk savo liežuvį ir savo charakterį, nes jis anaiptol ne iš švelniųjų. Be to, kur tik būsi, neniekink svetimos šalies tikėjimo, nesityčiok iš jos papročių ir nelaužyk jų, kitaip sužinosi, kokie žiaurūs esti žmonės, galvodami, kad to geidžia jų dievai,— tą aš pats esu patyręs!

Aš atsakiau, kad jo patarimų neužmiršiu, ir iš tikrųjų vėliau jie mane apsaugojo nuo daugelio nemalonumų. Paskui tėvas mane apkabino, palaimino, ir mes išsiskyrėme.

Daugiau aš jo nemačiau. Nors mano tėvas buvo dar nelabai senas, bet maždaug po metų, kai išvykau, jis pasimirė. Širdies priepuolis jį ištiko tuo momentu, kai vieną sekmadienį po pamaldų jis stovėjo Ditčingemo bažnyčios navoje netoli altoriaus, susimąstęs prie mano motinos palaikų. Taip jis mirė, palikęs mano broliui visas savo žemes ir turtą. Amžiną atilsį duok jam, Viešpatie! Tėvas buvo atviros širdies žmogus, bet per daug mylėjo mano motiną, tad neįstengė plačiai žiūrėti į gyvenimą ir visada būti teisingas. Šitokia meilė, įgimta tik moterims, gali pavirsti jausmu, panašiu į paprastą egoizmą, ir tokios meilės pakerėtas žmogus gali pradėti abejingai žiūrėti į visa kita. Palyginti su motina, vaikai mano tėvui buvo niekas, ir jis mielai būtų mus visus atidavęs, jei tik būtų galėjęs grąžinti jai gyvybę. Bet galų gale tai buvo tauri yda, nes tėvas, tos aistros apimtas, apie save visiškai negalvojo, o už mylimąją irgi buvo brangiai užmokėjęs.

Apie kelionę į Kadį, kur — ėjo tokie gandai — nuplaukęs ir de Garsijos laivas, beveik nėra ko pasakoti. Biskajos įlankoje pakilo priešinis vėjas ir mus nunešė į Lisabonos uostą, kuriame ir prisiglaudėme. Bet galop laimingai pasiekėme Kadį, išbuvę jūroje keturiasdešimt dienų.

VII

ANDRESAS DE FONSEKA

Dabar turiu papasakoti viską, kas man nutiko Ispanijoje, kur praleidau metus su viršum. Tačiau kalbėsiu trumpai, nes jei pradėsiu leistis į smulkmenas, tai tikriausiai pats mirsiu nespėjęs baigti pasakojimo.

Pirmiausia Gvadalkviviro upe prieš srovę nukeliavau į Seviliją. Šio senovės maurų miesto grožybėmis žavėjosi daugelis keliautojų, ir jų neaprašinėsiu, nes man reikės papasakoti apie tokias žemes, kur dar nėra buvęs nė vienas iš grįžusių į Angliją drąsuolių.

Taigi trumpai. Aš pagalvojau, kad man turbūt teks kurį laiką užtrukti Sevilijoje, todėl, nenorėdamas patraukti dėmesio ir išleisti daug pinigų, nusprendžiau imtis savo pirmykščio darbo — toliau studijuoti mediciną. Tuo reikalu kreipiausi į anglų prekybos bendrovės agentus, kurie privalėjo man padėti, ir gavau iš jų rekomendacinius laiškus Sevilijos gydytojams. Laiškuose, mano paties prašymu, aš buvau pristatytas Diego d'Ailos vardu, nes nenorėjau, kad visi žinotų, jog esu anglas. Iš pažiūros į anglą aš ir nebuvau panašus; kaip jau minėta, buvau grynai ispaniško gymio, ir išduoti mane galėjo tik kalba. Bet ir šita kliūtis kasdien mažėjo. Nuo pat vaikystės išmokęs iš motinos ispaniškai, nepraleisdavau nė vienos progos, stengdamasis įprasti geriau skaityti bei kalbėti, ir jau po pusmečio tobulai mokėjau kastiliečių šnektą, tad nuo tikro ispano mane beskyrė vos pastebimas akcentas. Apskritai, kalbos mokytis man lengvai sekėsi.

Atvykęs į Seviliją, savo daiktus palikau viename iš kukliausių viešbučių ir tuoj pat išėjau įteikti rekomendacinio laiško garsiam Sevilijos gydytojui, kurio pavardės dabar nebeatsimenu. Tas gydytojas turėjo puikų namą plačioje, grakščiais medžiais apsodintoje Palmių gatvėje, į kurią ėjo kitos mažos gatvelės. Viena tokia gatvele aš ir patraukiau iš savo viešbučio. Tai buvo siauras, tylus skersgatvis; namus nuo jo skyrė iš trijų pusių uždari vidiniai kiemeliai, ispaniškai vadinami patio. Eidamas skersgatviu, atkreipiau dėmesį į žmogų, sėdintį paunksnėje ant taburetės prie savo kiemelio. Tas nedidutis sudžiūvęs senukas nuostabiai protingomis ir budriomis akimis tuojau mane pastebėjo.

Garsiojo gydytojo namas stovėjo taip, kad senukas jį matė nesikeldamas iš vietos ir galėjo stebėti visus, kas pro duris įeidavo arba išeidavo. Susiradęs tą namą, vėl grįžau į tylųjį skersgatvį ir ėmiau juo vaikštinėti į vieną ir į kitą galą, svarstydamas,

ką pasakyti gydytojui, o senukas visą tą laiką nenuleido nuo manęs įžvalgių akių. Pagaliau sugalvojau kalbą ir nužingsniavau prie gydytojo namo, bet čia tik išgirdau, kad šeimininkas kažkur išėjęs. Pasiteiravau, kada bus galima jį rasti, ir apsigręžęs vėl nudūlinau siauruoju skersgatviu. Kai iš lėto priėjau tą vietą, kur sėdėjo senukas, ir atsidūriau visai greta, tiesiog man po kojų nukrito plačiakraštė skrybėlė, kuria jis vėdavosi. Pasilenkęs paėmiau ją nuo grindinio ir padaviau senukui.

— Nuolankiai dėkoju, jaunuoli! — pasakė jis sodriu maloniu balsu.— Kaip svetimšalis, jūs esate labai paslaugus.

— Iš kur žinote, senjore, kad aš svetimšalis?— paklausiau, iš nustebimo užmiršęs bet kokį atsargumą.

— Jei pirmiau nebūčiau supratęs, tai būčiau sužinojęs dabar,— atsakė jis, ramiai šypsodamasis.— Tai matyti vien iš jūsų kalbos.

Aš nusilenkiau ir norėjau praeiti pro šalį, bet jis vėl mane užkalbino:

— Ar kur nors skubate, jaunasis bičiuli? Gal užeitumėt išgerti su manim stiklinaitę vyno? Verta jo paragauti!

Jau buvau benorįs atsisakyti, bet staiga pagalvojau, kad vis tiek neturiu ko veikti, o čia galbūt iš jo kalbų sužinosiu ką nors naudinga.

— Dėkoju, senjore,— pasakiau.— Šiandien karšta diena, ir aš mielai atsigaivinčiau.

Jis tuojau tylėdamas atsistojo ir įsivedė mane į marmuro plokštėmis išgrįstą vidinį kiemelį, visą apsivijusį vynuogienojais. Vidury kiemelio buvo pilnas vandens baseinas, o šalimais vynuogyno paunksmėje stovėjo kėdės ir mažas staliukas. Uždaręs kiemelio duris, senukas mane pasodino, paėmė nuo stalo sidabrinį varpelį ir paskambino. Iš namų išbėgo jaunutė žavi mergina įmantriais ispaniškais drabužiais.

— Atnešk mums vyno! — paliepė senukas.

Bematant vynas jau stovėjo ant stalo, baltasis oportas, kokio niekad nebuvau ragavęs.

— Į jūsų sveikatą, senjore...— čia mano šeimininkas nutilo pakėlęs taurę ir klausiamai žiūrėdamas į mane.

— Diegas d'Aila,— atsiliepiau aš.

— Hm, hm,— sumykė jis.— Pavardė ispaniška, tikriau sakant, panaši į ispanišką, nes tokios nesu girdėjęs, o pavardes aš gerai atsimenu.

— Tai mano pavardė, tad galvokite kaip norite, senjore...— ir aš savo ruožtu laukiamai pažvelgiau į jį.

— Andresas de Fonseka,— prisistatė jis nusilenkdamas,— šio miesto gydytojas, ir gana įžymus, ypač tarp gražiosios lyties. Tebūnie, kaip jūs sakote, done Diegai, aš priimu šį vardą, nes vardai nieko nereiškia, juos galima kartais paprasčiausiai kaitalioti. Manau, kad tai niekam kitam neturi rūpėti. Jūs, kaip matau, čia neseniai atvykęs... Nesistebėkite, senjore! Vietinis miesto gyventojas gatvėje nesidairys, nedvejos ir neklausinės, kaip jam kur nors nueiti, be to, Sevilijos senbuviai vasarą niekada nevaikšto saulėtąja gatvės puse. O dabar, jei toks mano klausimas jums nepasirodys nekuklus, malonėkite pasakyti, kas tokį sveiką jaunuolį atvedė pas mano konkurentą.

Ir jis linktelėjo galvą garsiojo gydytojo namų pusėn.

— Žmogaus reikalai, lygiai kaip ir jo vardas, niekam kitam neturi rūpėti,— atsakiau aš, pats sau pagalvojęs, kad čia esama vieno iš tų daktarėlių, kurie žemina mūsų garbę, begėdiškai vaikydamiesi pacientų pasipelnymo sumetimais.— Tačiau jums atsakysiu. Aš irgi esu gydytojas, nors dar nepakankamai prityręs. Todėl ieškau vietos pas kokį nors įžymų daktarą, kuriam galėčiau padėti darbuotis, gilindamas savo žinias ir kartu užsidirbdamas pragyvenimui.

— Ak, šit kaip? Tada, senjore, tenai nieko nepešite,— ir jis vėl parodė į gydytojo namą.— Tokie kaip jis mokinius ima tik už gerą atlyginimą: šitoki mūsų miesto papročiai.

— Vadinasi, man teks uždarbiauti kitokiu būdu arba kur nors kitur.

— Neskubėkite. Pirmiau pažiūrėkim, kiek jūs nusimanote apie mediciną ir, dar svarbiau, apie žmonių prigimtį, nes medicinos srityje apskritai niekas nieko dorai neišmano, o tas, kas pažįsta žmonių prigimtį, gali valdyti vyrus arba moteris, kurios juos valdo.

Be tolimesnių vingravimų jis ėmė duoti man klausimus, kurių kiekvienas buvo toks taiklus ir taip tiesiogiai lietė pačią dalykų esmę, jog aš tik stebėjausi jo įžvalgumu. Kai kurie klausimai buvo iš medicinos srities, daugiausia apie moterų negalavimus, o kiti, bendresnio pobūdžio, daugiau lietė moters charakterį. Pagaliau jis baigęs pasakė:

— Neblogai, senjore! Jūs esate išsilavinęs ir gabus jaunuolis, nors jums trūksta patyrimo, kaip ir reikėjo tikėtis, turint galvoje jūsų amžių. Aiškiai matyti, kad jūs protingas, senjore, taip pat geros širdies, ir tai labai puiku, nes dažnai yra geriau širdingo žmogaus paklydimai negu beširdžio ciniko laimėjimai. Be to, jūs esate valingas ir mokate valdytis.

Aš nusilenkiau, visomis išgalėmis stengdamsis neparodyti, kaip man malonūs jo žodžiai.

— Tačiau,— kalbėjo jis,— dėl vien to nesikreipčiau į jus su pasiūlymu, kurį tuojau išgirsite, nes ir vertingesni iš pažiūros jaunuoliai kartais esti nevykėliai, naivūs paikšos arba karštakošiai vaidininkai, koks, aišku, ir jūs galite būti. Bet vis dėlto surizikuosiu, nes man tinkate visai iš kitos pusės. Vargu ar jūs pats suprantate, kad esate labai gražus, senjore, ir jūsų grožis toks retas ir nepaprastas, jog Sevilijos damos jį būtinai įvertins.

— Labai malonu,— atsakiau.— Bet leiskite paklausti, ką reiškia šie visi komplimtntai? Trumpiau, ką jūs man siūlote?

— Trumpiau? Gerai. Man reikalingas pagalbininkas, turintis tokias savybes kaip jūs, ir, be to, dar vieną, pačią vertingiausią, kurią galiu tik spėti jus turint,— kuklumą. Toks pagalbininkas nestokos pinigų, aš atiduosiu jo žinion šitą namą, ir jis gaus tokią galimybę tirti žmones, apie kokią daugelis tegali svajoti. Ką jūs į tai pasakysite?

— Aš pasakysiu, senjore, kad pirmiau norėčiau sužinoti, ką jums turėsiu padėti. Jūsų pasiūlymas pernelyg viliojantis, bet aš bijau, kad už visą šitą gera man nereikėtų dirbti darbo, netinkamo doram žmogui.

— Puikus argumentas, bet visiškai klaidingas! Klausykite: jums turbūt kas nors sakė, jog šis gydytojas, pas kurį dabar buvote užėjęs, taip pat tokie ir tokie,— čia jis paminėjo ketvertą ar penketą pavardžių,— yra patys įžymieji Sevilijos gydytojai? Tad žinokite — tai netiesa! Įžymiausias ir turtingiausias gydytojas, turintis dvigubai daugiau klientų už bet kurį kitą, esu aš. Gal norite žinoti, kiek per vieną šią dieną uždirbau? Aš jums pasakysiu: dvidešimt penkis auksinius pesus, daugiau nei visi kiti mano kolegos drauge — galiu eiti lažybų! Norite žinoti, kokiu būdu tiek daug uždirbu? Jums tikriausiai taip pat įdomu, kodėl, turėdamas tiek pajamų, aš nenoriu pailsėti? Gerai, paaiškinsiu. Aš uždirbu tiek pinigų, pataikaudamas moterų tuštybei ir padėdamas joms atsikratyti savo kvailumo rezultatais. Jei kuriai nors damai sunkumas slegia širdį, ji eina pas mane paguodos ir patarimo. Kai veidą jai išberia spuogai, bėga pas mane gydytis. Kai turi užmezgusi slaptą romaną, nuslepiu jos nekuklumo vaisius. Aš jai skaistinu ateitį, sklaidau praeities šešėlius, gydau nuo įsivaizduojamų negalavimų, o gana dažnai gydau ir nuo tikrų ligų. Savo rankose aš laikau pusę Sevilijos paslapčių, ir jei pradėčiau šnekėti, daugelis kilmingų šeimų susikivirčytų ir pralietų kraują. Bet aš nešnekėsiu: man moka už tylėjimą, ir net tada, kai man nemoka, vis vien tyliu, kad nepakirsčiau savo reputacijos. Šimtai moterų mane laiko

savo išgelbėtoju, o aš jas laikau kvailutėmis. Tačiau įsidėmėkite — niekad nenueinu per toli. Galiu parduoti meilės eliksyrą — nudažytą vandenį, bet užnuodytą rožę — niekada! To tesikreipia į ką nors kitą! O šiaip aš savotiškai garbingas. Žmones laikau tokiais, kokie jie yra, štai ir viskas. Jei moterims patinka būti paikšoms, aš naudojuos jų kvailumu. Iš to jų kvailumo ir pralobau. Taip, taip, dabar aš turtingas, bet nebegaliu sustoti! Aš mėgstu pinigus, nes jie teikia galią, o dar labiau man patinka gyvenimas. Ką čia šneka apie romanus! Argi gali koks romanas prilygti tam, kas kiekvieną dieną dedasi mano akivaizdoje? Ir visuose tuose įvykiuose aš vaidinu savo vaidmenį, vieną iš pirmųjų vaidmenų, nors tuo nesipuikauju ir neplėšau gerklės scenoje.

— Bet jeigu viskas taip, kodėl gi jūs kreipiatės pagalbos į nepažįstamą žmogų, apie kurį nieko nežinote?— paklausiau aš įtariai.

— Iš karto matyti, kad esate prityręs! — nusijuokė senis.— Nejaugi manote, kad pasirinkčiau kokį nors ispaną, kuris šiame mieste galėtų turėti kokių slaptų ryšių? O dėl mano žinojimo, jaunuoli, tai nejaugi manote, kad aš veltui keturiasdešimt metų dirbau tokį nepaprastą darbą ir neišmokau pažinti žmonių iš pirmo žvilgsnio? Aš jus pažįstu galbūt geriau, negu jūs pats. Beje, kad jūs karštai mylite merginą Anglijoje, man yra jau pakankama rekomendacija, nes jei nebūtų tos meilės, jūs padarytumėt kvailysčių, kurios galėtų pastatyti į keblią padėtį ir jus, ir mane. Aha! Nustebote?

— Iš kur jūs žinote? ..— pradėjau aš ir užsikirtau.

— Iš kur žinau? Labai paprastai! Jūsų batai siūti Anglijoje. Esu nemažai tokių matęs, kai buvau jūsų šalyje. Jūsų tartis irgi turi anglišką akcentą, nors ir nežymų, o du sykius, negalėdamas rasti ispaniškų žodžių, jūs įterpėte angliškus. Kai dėl merginos, tai ar ant jūsų piršto ne sužieduotuvių žiedas? Be to, kai aš pasakojau apie mūsų damas, jūs nelabai tuo domėjotės, o jeigu jūsų širdis būtų laisva, tai tokiame amžiuje į mano žodžius kitaip būtumėt reagavęs. Toji mergina, žinoma, aukšta ir šviesiaplaukė? Taip ir maniau! Jau seniai esu pastebėjęs, kad vyrai ir moterys linksta į savo priešingybę: brunetai į blondines ir atvirkščiai. Suprantama, ši taisyklė ne be išimčių, bet šiuokart aš įspėjau!

— Jūs labai protingas, senjore.

— O ne, čia svarbu ne protas, bet patirtis, ir jūs tuo įsitikinsite, pabuvęs su manim bent metus. Tiesą sakant, atrodo, jūs neketinate taip ilgai Sevilijoje užtrukti. Matyt, čia atvykote su kokiu nors tikslu ir norite naudingai praleisti laiką, kol jį pasiek-

site. Manau, ir šį kartą įspėjau. Na ką gi, tebūnie taip. Aš vis tiek rizikuosiu, nes tikslas ir jo pasiekimas dažnai būna toli vienas nuo kito. Taigi jūs priimate mano pasiūlymą?

— Norėčiau priimti.

— Jei taip, tada priimsite. Bet prieš tariantis dėl sąlygų, turiu jums dar šį tą pasakyti. Aš nenoriu, kad jūsų vaidmuo mano namuose būtų lyg vaistinės patarnautojo; visų akyse jūs būsite mano sūnėnas, atvykęs iš užsienio ruoštis gydytojo profesijai. Žinoma, reikės man padėti ir medicinos srityje, bet tai ne viskas. Jūs turėsite įsijungti į Sevilijos gyvenimą, stebėti man reikalingus žmones ir lašas po lašo, vienur žodžiu, kitur užuomina ir šimtais kitų būdų, kuriuos jums nurodysiu, pilti vandenį ant mano, o kartu ir ant savo malūno. Jūs turėsite būti žavus ir sąmojingas arba, priešingai, griežtas ir mokytas, kaip aš paliepsiu; jums teks panaudoti visas asmenines savybes ir sugebėjimus, nes kitaip su mano klientais nieko nepadarysi. Su idalgais turėsite kalbėti apie dvikovas, su damomis šnekučiuotis apie meilę, bet gink Dieve, stenkitės pats neįsipainioti į tą ar kitą dalyką,— tuomet jums gerai nesibaigs. Ir svarbiausia,— sulig šiais žodžiais senio kalbėsena pasikeitė, o jo veidas surūstėjo, pasidarė beveik žiaurus,— svarbiausia, jaunuoli, nesusigalvokite apvilti mano paties arba mano klientų pasitikėjimo. Visur kitur galite manim netikėti, tai jūsų reikalas, bet šiuo atžvilgiu prašau jūsų paties labui patikėti mano žodžiu. Aš būsiu su jumis visiškai atviras: jei mane išduosite, m i r s i t e. Mirsite ne nuo mano rankos, bet mirsite. Tokia mano sąlyga, galite ją priimti arba atmesti. Bet jeigu net atsisakysite, o paskui kur nors išplepėsite visa, ką čia girdėjote, net tada jus anksčiau ar vėliau netikėtai ištiks nelaimė. Ar supratote?

— Supratau. Savo paties labui aš tylėsiu.

— Jaunasis senjore, jūs man kaskart vis labiau patinkate! Jei būtumėt pasakęs tylėsiąs dėl to, kad aš jumis pasikliauju. nebūčiau jumis patikėjęs, nes pats sau vienas būtumėt pagalvojęs, jog taip lengvai patikimų paslapčių neverta saugoti. Bet jei supratote, kad už paslapties išdavimą jus ištiks netikėta ir žiauri mirtis,— tai jau kas kita! Vadinasi, sutinkate?

— Sutinku.

— Puikiausia. Manau, jūsų daiktai viešbutyje? Tuojau pasiųsiu nešikus; jie apmokės jūsų sąskaitą ir viską atneš čionai. Jums pačiam nėra reikalo ten eiti, sūnėne. Verčiau pasėdėkim ir išgerkim dar po stiklą! Juo greičiau susigyvensim, sūnėne, juo geriau.

Šitaip aš susipažinau su savo geradariu senjoru Andresu de Fonseka, nuostabiausiu žmogumi, kokį tik kada nors buvau sutikęs.

Be abejo, skaitytojas paglvos, kad su juo susidėjęs aš pasielgiau lengvabūdiškai, pats užsitraukiau bėdą, o gal tiesiog pakliuvau į apsukraus sukčiaus spąstus, ir jis dėl savo tamsių užmačių įtraukė mane, nepatyrusį jaunuolį, į nusikalstamą ir pragaištingą darbą. Bet išėjo visai ne taip, ir tas dalykas turbūt yra pats keisčiausias visoje šioje keistoje istorijoje. Kiekvienas Andreso de Fonsekos žodis pasirodė esąs gryna tiesa.

Jis buvo džentelmenas, turintis nepaprastų gabumų, tačiau keistuolis: kažkoks sielvartas, prislėgęs jį prieš daugel metų, buvo uždėjęs jam savo antspaudą. Nežinau, kas jį mokė medicinos, jeigu jis iš viso kada nors jos mokėsi, bet kaip žmonių, ypač moterų, žinovas jis neturėjo sau lygių. Daug buvo keliavęs, daug matęs ir nieko neužmiršo. Kai kuriuo atžvilgiu jis buvo paprastas žiniuonis, bet tas jo amatas niekuomet nevirsdavo beprasmiška šarlatanybe. Tiesa, jis melžė kvailius ir net vertėsi astrologija, pelnydamasis iš prietarų, bet tuo pat metu darė nemaža gerų darbų be jokio atlyginimo. Jis galėdavo paimti iš turtingos damos dešimt auksinių pesų už plaukų nudažymą ir visiškai veltui gydyti kokią nors bėdon pakliuvusią beturtę merginą. Negana to: kai ji išgydavo, pats jai suieškodavo padorią vietą! Jis žinojo visas Sevilijos paslaptis, bet niekad nemėgino jomis prekiauti — sakydavo, kad neapsimoka. Andresas de Fonseka tarėsi esąs paskutinis sukčius, bet iš tikrųjų buvo doriausios širdies žmogus.

O aš, su juo gyvendamas, jaučiausi laisvas ir laimingas, kiek man tokioje padėtyje buvo įmanoma. Greitai apsipratau su savo role ir vaidinau ją puikiausiai. Visur buvau pristatomas kaip senio Fonsekos sūnėnas, atvykęs praktikuotis pas savo dėdę, turtingą gydytoją, kad vėliau galėčiau užimti jo vietą. Ši aplinkybė ir mano išvaizda bei manieros atvėrė man duris į geriausius Sevilijos namus. Čia atlikdavau tą dalį mūsų bendrų reikalų, kurią šeimininkas buvo pavedęs man, kadangi pats miesto diduomenėje jau nebesirodė. Pinigų turėjau užtektinai ir galėjau gyventi be rūpesčių, bet netrukus paėjo garsas, kad reikalų aš imuosi taip pat karštai kaip ir pramogų. Tad vis dažniau ir dažniau linksmame baliuje arba per karnavalą prie manęs prieidavo tai viena, tai kita dama ir prislopintu balsu klausdavo, ar nesutiktų donas Andresas de Fonseka primti ją vienui vieną labai svarbiu reikalu. Atsakydamas į tokį klausimą, paskirdavau pasimatymo laiką ir vietą. Jei ne aš, visos tos klientės mums būtų buvusios prarastos, nes daugelis kitaip nebūtų įstengusios nugalėti savo drovumo.

Lygiai tokiu pat būdu, kai pokylis jau baigdavosi ir aš ruošdavausi eiti namo, mane dažnai imdavo už parankės koks nors dabita ir prašydavo, kad mano šeimininkas padėtų sutvarkyti įvairiausius reikalus — meilės ar garbės, o kartais ir piniginius. Tuomet aš jį vesdavau tiesiai į mūsų senovišką maurų stiliaus namą, kur sėdėdavo ir rašydavo, apsivilkęs aksomine mantija, donas Andresas, tarytum savo voratinklį ištiesęs koks naktimis voras — mat didelį dalį savo reikalų mes tvarkydavome naktį. Čia pat bet koks klausimas būdavo išsprendžiamas visuotiniam labui ir ne be naudos mano šeimininkui!

Pamažu įgijau gerą vardą kaip dar jaunas, bet labai protingas žmogus, niekada nekalbąs apie tai, ką išgirdęs, nesileidžiąs į kivirčus, negeriąs, nemėgstąs azartinių lošimų ir niekam neišduodąs nei savų, nei svetimų paslapčių; nė viena iš artimai pažįstamų žavingų damų negalėjo pasigirti, kad jai būčiau patikėjęs savo paslaptis. Taip pat pasklido žinia, jog aš pats esu gana sumanus gydytojas, ir Sevilijos damos pradėjo viena kitai pasakoti, kad niekas kitas taip nemokąs pašalinti šlakų nuo odos ir nudažyti plaukų kaip senojo Fonsekos sūnėnas, o jau vien tai, žinoma, yra verta didelio turto. Nenuostabu, kad klientės ėmė vis dažniau ir dažniau kreiptis tiesiog į mane. Trumpai sakant, mūsų reikalai klostėsi taip gerai, jog per pusę tarnybos metų aš beveik trečdaliu padidinau pajamas iš mūsų ir šiaipjau gana plataus masto praktikos, tuo pat metu atpalaidavęs savo šeimininką nuo nemažos dalies rūpesčių.

Tai buvo keistas gyvenimas, ir jeigu aprašyčiau visa, ką man teko sužinoti ir išgirsti, išeitų pasakiška istorija, bet su mano pasakojimu ji neturi nieko bendro. Atrodė, kad visos tylėjimo ir šypsenų kaukės, po kuriomis vyrai ir moterys slepia tikrąsias savo mintis, staiga prieš mane nukrito, ir aš išgirdau širdžių balsus, kalbančius gryną tiesą. Pas mus ateidavo žavios merginos bei mielos žmonos ir prisipažindavo įpuolusios į tokias nedorybes, kad niekas nebūtų patikėjęs, jeigu jos pačios apie tai nebūtų išsipasakojusios; kartais mes susidurdavome su slaptu vyro, meilužio arba konkurentės nužudymu; kai kada pasirodydavo kokia nors nusenusi dama, siekianti įsivilioti į savo žabangus jauną vyrą, o kitąkart tai būdavo turtuolis arba turtuolė, svajojantys nusipirkti titulą, susigiminiavę su nuskurdusia, bet kilminga šeima. Tokiems padėdavau be didelio noro, užtat kiekvieno pasakojimo apie nelaimingą arba apviltą meilę visuomet išklausydavau su užuojauta, nes ir pats buvau panašioje padėtyje. Tokiais atvejais mano simpatijos būdavo taip gilios ir nuoširdžios, jog nelaimingos gražuolės ne kartą bandė manyje surasti paguodą, o sykį

buvo prieita iki to, kad tereikėjo man panorėti, ir būčiau vedęs vieną gražiausių ir turtingiausių kilmingųjų Sevilijos damų.

Bet nė viena jų man nebuvo reikalinga. Dieną naktį galvojau tik apie savo auksaplaukę Lilę.

VIII

ANTRAS SUSITIKIMAS

Galima pamanyti, kad taip leisdamas laiką visai užmiršau, ko buvau atvykęs į Seviliją, užmiršau, jog turiu surasti Chuaną de Garsiją ir atkeršyti už savo motinos mirtį. Bet iš tikrųjų buvo ne taip. Vos įsikūręs Andreso de Fonsekos namuose, pradėjau kiek galėdamas atsargiau tirti, kur yra de Garsija, tačiau nieko nesužinojau. Šaltai svarstydamas, priėjau išvadą, jog tėra gan mažai šansų surasti de Garsiją Sevilijoje. Tiesa, Jarmute jis sakėsi plaukiąs kaip tik čia, bet jo laivas nebuvo pasirodęs nei Kadyje, nei Gvadalkvivire ir apskritai vargu ar toks žmogus, nužudęs Anglijoje moterį, ims ir pasisakys anglams, kur iš tikrųjų ketina plaukti. Vis dėlto aš nesiliovìau jo ieškojęs.

Senas mano motinos ir senelės namas jau kažin kada buvo sudegęs, gyveno jiedvi užsidariusios, ir per dvidešimt su viršum metų Sevilijoje visi jas užmiršo. Man pavyko surasti tik vieną suvargusią senutę, kadaise tarnavusią pas mano senelę ir pažinojusią mano motiną. Tuo metu, kai motina pabėgo į Angliją, senutės buvo kažkur kitur, bet iš jos vis dėlto šį tą sužinojau. O kad esu buvusios jos ponios anūkas, suprantama, jai nesakiau.

Kiek man pavyko nustatyti, motinai su tėvu pabėgus į Angliją, de Garsija pradėjo su mano senele, savo teta, visokiomis dingstimis bylinėtis ir kitokiais būdais ją persekioti. Tas niekšas ją visiškai nusmukdė ir po to paliko mirti badu. Kaip skurdžiai senelė baigė savo dienas, galima spręsti jau vien iš to, kad ji buvo palaidota bendrame kape. Senoji tarnaitė man dar pasakojo, kad netrukus de Garsija padaręs kažkokį nusikaltimą ir turėjęs bėgti, tačiau koks tas nusikaltimas, ji neatsiminė, nes nuo to laiko buvo praėję ne mažiau kaip penkiolika metų.

Visa tai sužinojau, Sevilijoje gyvendamas ketvirtą mėnesį. Senutės pasakojimas man, be abejo, buvo įdomus, tačiau ieškojimo nė kiek nepalengvino.

Praslinkus penketui dienų po šio pokalbio, grįždamas naktį namo, prie kiemelio vartų prasilenkiau su išeinančia jauna moterimi, apsigobusia tankiu šydu. Atkreipiau dėmesį į aukštą, liek-

ną jos figūrą. Dama taip graudžiai raudojo, net visas kūnas krūpčiojo. Prie tokių scenų jau buvau pripratęs, nes daugelis tų, kurios prašydavo mano šeimininką pagalbos, turėjo pagrindo gailiai verkti, taigi praėjau pro šalį, netaręs jai nė žodžio. Bet įžengęs į kambarį, kur donas Andresas priimdavo pacientus, papasakojau jam apie savo susitikimą ir paklausiau, kas toji dama.

— Ak, sūnėne! — atsakė Fonseka. Jis visuomet mane taip vadindavo, o pastaruoju metu ir šiaipjau pradėjo su manim elgtis taip, tarytum iš tikrųjų būčiau buvęs jo giminaitis.— Ak, sūnėne, sunkus atvejis! Bet tu jos nepažįsti — ji iš tokių klienčių, kurios nemoka. Vargšelė iš kilmingos šeimos, įstojo į vienuolyną, davė įžadus, o čia atsiranda toks dabišius, slapta susitinka su ja vienuolyne, pasižada vesti, jeigu ji sutiks su juo bėgti, ir iš tikrųjų, kaip ji pasakoja, surengia kažkokią jungtuvių komediją ir visa kita. Dabar jis nuo jos pabėgo, o ji laukiasi kūdikio. Bet užvis baisiausia štai kas: jeigu ji paklius į kunigų nagus, jos laukia kankinama, lėta mirtis — nelaimingąją užmūrys vienuolyno sienoje. Ji buvo atėjusi pas mane pasitarti ir vietoj atlyginimo atnešė savo sidabrinius blizgučius. Štai jie.

— Ir jūs paėmėte?

— Taip, paėmiau. Aš visada imu užmokestį. Tačiau už juos atsilyginau tokiu pat svoriu aukso. Be to, nurodžiau jai saugią vietą, kur galės pasislėpti nuo kunigų ir palaukti, kol liausis jos ieškoję. Tik vieno dalyko nepadariau: nepasakiau, kad jos meilužis — paskutinis niekšas, koks tik kada nors yra pasirodęs Sevilijos gatvėse. Bet kokia nauda iš to? Ji vis tiek jo daugiau nematys. Tsss! Rodos, atėjo hercogienė. Tai astrologinis atvejis. Kur horoskopai ir krivūlė? Aha. O krištolinis rutulys? Ačiū. Dabar prisuk lempas, paduok aną knygą ir išnyk!

Aš paklusniai išėjau ir vos nesusidūriau su apkūnia dama, kuri, duenjos lydima, baikščiai slinko tamsiu koridoriumi, norėdama pagal žvaigždes sužinoti savo ateitį, sumokėjusi už tai nemaža auksinių pesų. Jos išvaizda mane taip prajuokino, jog aš greit užmiršau aną damą ir jos vargus.

Dabar turiu papasakoti, kaip antrą kartą susitikau su savo netikru dėde ir mirtinu priešu Chuanu de Garsija.

Praslinkus porai dienų po to, kai susidūriau su verkiančia, šydu apsigobusia dama, apie vidurnaktį ėjau nuošalia gatvele miesto pakraštyje, kur beveik nepasitaiko praeivių. Vienam tokiu laiku pasirodyti šiame kvartale labai pavojinga, tačiau šeimininkas man buvo pavedęs atlikti neatidėliotiną užduotį. Be to, aš neturėjau priešų ir pagaliau buvau ginkluotas: nešiojausi tą pačią špa-

gą, atimtą iš de Garsijos netoli Ditčingemo, kuria buvo nužudyta mano motina ir kuria tikėjausi atkeršyti jos žudikui. Tuo laiku jau gerokai buvau įgudęs šiuo ginklu naudotis, nes kas rytą ėmiau fechtavimo pamokas.

Atlikęs užduotį, palengva ėjau namo, mąstydamas apie keistą savo gyvenimą, taip skirtingą nuo vaikystės, prabėgusios Veivnio slėnyje, ir apie daugelį kitų dalykų. Galvojau apie Lilę, apie tai, kad ją persekioja mano brolis Džefris, versdamas už jo tekėti, ir apie tai, ar ji sugebės atsispirti prieš jo atkaklumą ir savo tėvo valią. Taip susimąstęs priėjau tarpą mūro sienoje, kur buvo laipteliai į Gvadalkviviro pakrantę, užsirėmiau ant žemo parapeto ir nejučiomis ėmiau gėrėtis nakties gražumu.

Naktis iš tiesų buvo puiki — atsimenu ją iki šiol. Kas pažįsta Seviliją, gali patvirtinti, jog nėra nieko žavingesnio už tokią rugpjūčio naktį, kai viršum senovinio miesto šviečia mėnulis, atsispindėdamas plačiuose Gvadalkviviro vandenyse.

Man taip bestovint ir besigrožint mėnuliu, iš apačios laipteliais užkopė kažkoks žmogus, praėjo už mano nugaros pro šalį ir nužingsniavo tolyn į gatvės tamsą. Iš pradžių neatkreipiau į jį dėmesio, bet kai išgirdau balsus, atsigręžęs pamačiau vyriškį kalbantis su moterimi; juodu susitiko aukščiau toje pat gatvelėje, kuri ėjo žemyn iki sienos tarpo. Turbūt tai buvo meilės pasimatymas. Tokie dalykai visuomet įdomūs, ypač jaunam, todėl ėmiau smalsiai juos stebėti.

Netrukus supratau, kad įsimylėjėliai nerodo vienas kitam jokio švelnumo, ypač vyriškis. Visą laiką jis šalinosi ir traukėsi atgal, artėdamas prie manęs, tarsi būtų skubėjęs kuo greičiau nusileisti žemyn prie valties, kuria, matyt, buvo atplaukęs. Mane tai nustebino, nes ir iš tolo mėnesienoje įžiūrėjau, kokia graži jo dama. Vyro veido nemačiau: jisai vis traukėsi atbulas, be to, veidą visiškai dengė plati skrybėlė.

Pamažu jie tiek prisiartino, jog pradėjau suprasti atskirus žodžius. Vyriškis vis taip pat traukėsi, o dama sekė jam iš paskos ir maldavo:

— Ne, netikiu, tu manęs nepaliksi! Juk tu mane paėmei už žmoną, prisiekei, žadėjai... Nejaugi tau užteks drąsos po to mane mesti? Dėl tavęs aš atsisakiau visko! Man gresia pavojus. Ir juk aš...

Čia ji pradėjo kalbėti pašnibždom, ir paskutinių žodžių nenugirdau.

— Tu žavinga! — prašneko vyriškis.— Aš tave ir dabar dievinu, bet mums reikia laikinai išsiskirti. Nesiskųsk, Izabela, tu ir taip turi būti man dėkinga. Aš tave ištraukiau iš kapo, išmo-

kiau gyventi ir mylėti. Turėdama tiek gerų savybių ir būdama tokia graži, tu, žinoma, sugebėsi iš to mokslo gauti naudos. Aš negaliu tau duoti pinigų, nes atliekamų neturiu, bet daviau tau patirties, o tai vertingesnis dalykas. Širdis man plyšta, kad mums teks trumpam atsisveikinti. Bet kaip sakoma:

Kur saulė skaistesnė,
Ten meilė karštesnė!

O, aš, kol...

Bet čia vyriškis irgi pritilo, tad daugiau nieko nebegalėjau suprasti.

Jam prašnekus mane visą šiurpuliai nukratė. Jau vien šita scena buvo gana tragiška, tačiau mane sujaudino ne ji, o balsas, tas balsas! Jis man priminė... ne, turbūt taip tik pasigirdo!

— O, nebūk toks žiaurus! — sušuko dama.— Nejaugi paliksi mane vieną, žinodamas, kokioje būklėje esu ir koks pavojus man gresia? Maldauju, pasiimk mane kartu, Chuanai!

Taip sakydama, moteris sugriebė jį už rankos ir prisiglaudė. Vyriškis šiurkštokai ją atstūmė, bet tuo metu skrybėlė nuo stumtelėjimo nukrito ir mėnulis apšvietė jo veidą. Tai buvo Chuanas de Garsija.

Apsirikti negalėjau. Tas pats žiaurus, raukšlių išvagotas veidas, randas aukštoje kaktoje, pašaipi burna plonomis lūpomis, smaili barzdelė. Lemtis vėl mus suvedė, ir dabar pagaliau aš jį nudobsiu arba jis mane nužudys.

Žengęs tris žingsnius į priekį, išsitraukiau špagą ir sustojau tiesiog priešais jį.

— O kas čia?— sušuko jis ir nustebęs atsitraukė atgal.— Atrodo, tu turi sargą, mieloji! Ko reikia senjorui? Gal senjoras atėjo nuliūdusios gražuolės ginti?

— Chuanai de Garsija, aš atėjau atkeršyti už nužudytą moterį. Galbūt atsimenate upės krantą toli nuo čia, Anglijoje, kur sutikote vieną pažįstamą damą ir palikote ją nebegyvą? Jei užmiršote, tai gal prisiminsite bent šitą špagą, kurią aš jus nudursiu!

Ir sulig tais žodžiais mostelėjau viršum galvos buvusia jo špaga.

— O Dieve! Tas pats anglas...— Ir jis nutilo.

— Taip, aš — Tomas Vingfildas, tai aš tada jus primušiau ir surišau. Dabar noriu įvykdyti savo priesaiką ir užbaigti, ką tuomet pradėjau. Ginkitės, Chuanai de Garsija, arba nudursiu jus vietoje!

Šiandien šie žodžiai, pasakyti labai ryžtingu ir niauriu tonu, atrodo man kažkokie teatrališki, bet kai de Garsija juos išgirdo, iš karto liko panašus į užpjudytą vilką. Mačiau, kad jis nenori kautis, tačiau ne iš bailumo, nes reikia pasakyti teisybę — jis nebuvo bailys, o dėl prietaringumo. Kaip vėliau sužinojau, jis bijojo su manim kautis, būdamas įsitikinęs, kad jam lemta žūti nuo mano rankos. Kaip tik todėl jis ir bandė mane nudurti, kai susitikom pirmą kartą.

— Dvikova turi savo taisykles, senjore,— galantiškai atsakė de Garsija.— Kautis be sekundantų ir dar moters akivaizdoje — nepriimta. Jei manote, kad jus kuo nors įžeidžiau, nors iš teisybės nesuprantu, apie ką kalbate, ir nežinau tokios pavardės, kuria mane vadinate,— susitiksiu su jumis kitą kartą, kur ir kada pageidausite.

Taip kalbėdamas, visą laiką dairėsi į šalis, kur galėtų atsitraukti. Bet aš jam atrėžiau:

— Aš pageidauju susitikti su jumis dabar. Ginkitės arba nudursiu!

Tada jis išsitraukė špagą, ir mes pradėjome kirstis.

Grumtynės buvo įnirtingos. Plieno žvangesys suskardėjo tylioje gatvelėje. Nuo susikertančių špagų žirte žiro kibirkštys. Iš pradžių pranašesnis buvo de Garsija, nes mane apakino įniršis, bet pamažu susivaldžiau ir pradėjau kautis sumaniau. Norėjau jį nudėti ir žinojau, kad nudėsiu, jeigu mums niekas nesukliudys. Jis buvo labiau prityręs fechtuotojas negu aš. Prieš mudviejų susitikimą netoli Ditčingemo aš visai nebuvau matęs ispaniškos špagos, bet mano pusėje buvo teisingumas ir jaunatvė, plieninė ranka ir vanagiška akis.

Palengva, žingsnis po žingsnio, aš jį spaudžiau, ir juo taiklesni bei pavojingesni darėsi mano kirčiai, juo blogiau jis gynėsi. Jau du kartus jį sužeidžiau, vienąsyk į veidą, ir prirėmiau atpakalią prie mūro, kur ėjo laipteliai į paupį. Jis nebepuolė, tik stengėsi atmušti mano kirčius, Ir tuo metu, kai pergalė jau buvo mano rankose, atsitiko nelaimė. Moteris, iki tol stovėjusi nuošaly ir baimingai stebėjusi mus, pamatė, kad neištikimam jos meilužiui gresia mirtinas pavojus, ir įsikibo į mane iš užpakalio, spiegdama ir šaukdamasi pagalbos.

Aš bematant ją atstūmiau, bet de Garsija spėjo pasinaudoti savo pranašumu: klastingai prišokęs, beveik kiaurai pervėrė man dešinįjį petį. Dabar jau aš turėjau gintis, gelbėdamas savo gyvybę.

Moters riksmai patraukė sargybinių dėmesį, ir jie netikėtai pasirodė iš už kampo, švilpukais šaukdami kitus sau į pagalbą. Juos išvydęs, de Garsija greitai atsitraukė, apsisuko ir laipteliais

nubėgo žemyn prie upės. Dama irgi kažkur dingo, ir aš likau vienas.

Sargyba artinosi. Kapitonas su žibintu rankoje jau puolė prie manęs, norėdamas sučiupti. Špagos rankena aš trenkiau į žibintą, jis nukrito ant grindinio, sudužo ir suliepsnojo kaip laužas. O aš irgi apsisukau ir leidausi bėgti, nes man visai nesinorėjo už nakties kautynes stoti prieš miesto teismą. Tačiau gelbėdamasis nuo sargybos visiškai užmiršau, kad pabėgo ir mano priešas.

Trejetas sargybinių ėmė mane vytis, bet jie buvo gerokai atpukę ir greit pailso: nubėgęs kokį pusmylį, aš jų atsikračiau. Tik sustojęs atsikvėpti prisiminiau de Garsiją. Kur dabar jo ieškoti?

Iš pradžių norėjau grįžti, bet pagalvojau, kad toje pat vietoje, žinoma, jo nebebus, o mane sargyba, pažinusi iš žaizdos, gali sučiupti. Be to, ir žaizdą pradėjo mausti. Todėl apsigręžiau ir nuslimpinau namo, keikdamas savo likimą ir tą moterį, kuri įsikibo į mane kaip tik tada, kai jau buvau pasirengęs kirsti mirtiną smūgį, o kartu ir savo nemokėjimą kautis. Tą smūgį reikėjo kirsti anksčiau! Dusyk galėjau tai padaryti ir dusyk nesiryžau dėl per didelio atsargumo. Norėjau jam smogti mirtinai ir praleidau tokią progą. Kažin ar ji kada bepasitaikys? Kaip dabar surasiu de Garsiją šiame didžiuliame mieste?

Man dingtelėjo į galvą, kad jis, be abejo, čia slapstosi prasimanyta pavarde, kaip anuomet Jarmute. Apmaudu buvo pagalvojus, kad jau galėjau atkeršyti, bet ir vėl padariau žioplystę.

Pagaliau parslinkęs namo, nusprendžiau kreiptis pagalbos į savo šeimininką doną Andresą. Iki tol apie šį dalyką aš jam nebuvau pasakojęs, nes visuomet norėjau veikti savarankiškai, todėl apie mano praeitį jis nieko nežinojo. Bet dabar nuėjau tiesiog į kambarį, kur paprastai jis priimdavo pacientus. Tačiau paaiškėjo, kad Fonseka atsigulęs ir prašęs jo nežadinti, nes jautėsi nesveikuojąs. Todėl pats šiaip taip apsitvarsčiau žaizdą, paskui irgi atsiguliau, labai nepatenkintas savimi, kad man taip nesiseka.

Rytą nuėjau į šeimininko kambarį. Jis nesikėlė iš lovos, suremtas skausmų, kuriais prasidėjo liga, nuvariusi jį į kapus. Kai ėmiau taisyti jam vaistus, jis pastebėjo mane blogai valdant dešiniąją ranką ir paklausė, kas atsitiko. Pasinaudojęs proga, ryžausi viską papasakoti.

— Ar jums užteks kantrybės išklausyti mano istoriją?— paklausiau.— Man reikia jūsų pagalbos.

— O, paprastas atvejis,— atsakė Fonseka.— Gydytojas negali pats išsigydyti. Pasakok, sūnėne, aš klausau.

Tada atsisėdau prie jo ant lovos ir atvirai viską išpasakojau. Išdėsčiau jam, kaip susipažino mano tėvas ir motina, papasakojau apie savo vaikystę, apie tai, kaip de Garsija nužudė mano motiną, ir kaip prisiekiau jam atkeršyti. Galiausiai apsakiau viską, kas nutiko praeitą naktį, kaip paspruko mano priešas. Man kalbant Fonseka, susisupęs prabangiu maurišku chalatu, sėdėjo lovoje, parietęs kojas, padėjęs smakrą ant kelių, ir įžvalgiomis akimis įdėmiai stebėjo mano veidą. Bet nepratarė nė vieno žodžio, net nekrustelėjo, kol baigiau savo pasakojimą.

— Na ir kvailys tu, sūnėne! — prašneko jis pagaliau.— Paprastai jaunuoliai esti per daug atviri, o tu prakišai dėl perdėto atsargumo. Būdamas pernelyg atsargus, praleidai gerą progą dvikovoje praeitą naktį, o dėl kvailo slapumo nieko man anksčiau nepapasakojai ir praleidai dar geresnę progą. Argi nežinai, kad panašiais atvejais aš ne kartą esu padėjęs visai svetimiems žmonėms ir niekuomet neišdaviau jų paslapčių? Kodėl gi nepasitarei su manim?

— Nežinau,— sumurmėjau aš.— Norėjosi pirmiau pačiam pabandyti...

— Puikybė prie gero nepriveda! O dabar klausyk manęs, sūnėne. Jei šią istoriją būčiau sužinojęs prieš mėnesį, de Garsija jau būtų miręs niekingiausia mirtimi, ir ne nuo tavo rankos, bet įstatymo pasmerktas. Tą žmogų aš pažįstu nuo pat mažens ir tiek daug apie jį žinau, jog galima dusyk jį pakarti. Man reikėtų tik prakalbėti. Negana to. Aš pažinojau tavo motiną, berneli, ir dabar suprantu, kodėl tavo veidas man iš karto pasirodė kažkur matytas: tu į ją labai panašus. Juk tai aš papirkau inkvizicijos sargus, kad paleistų tavo tėvą, nors jo paties man taip ir neteko pamatyti. Ir pabėgti į Angliją aš padėjau. O de Garsiją jau penketą kartų laikiau savo rankose, ir kiekvieną sykį jis buvo prisidengęs kita pavarde. Kartą jis pats buvo atėjęs pas mane kaip klientas, bet nenorėjau tepti rankų ir nesiėmiau to šlykštaus darbo, kurį jis man siūlė. De Garsija yra pats bjauriausias iš visų man žinomų Sevilijos niekšų, ir tuo jau daug kas pasakyta. Bet kartu jis yra labai protingas ir baisiai kerštingas žmogus. Jis nugrimzdęs nedorybėse ir jo sąžinę slegia ne viena žmogžudystė. Bet visos piktadarybės nieko gero jam nedavė: iki šiol jis tebėra paprastas perėjūnas ir gyvena iš šantažo arba suvedžiodamas ir išnaudodamas moteris. Paduok man knygas iš anos skrynios ir aš tau papasakosiu, kas per vienas tas tavo de Garsija.

Aš jam atnešiau kelis sunkius pergamentinius tomus, aptrauktus plona oda ir išmargintus šifruotais užrašais.

— Čia mano pastabos,— tarė Fonseka.— Jų perskaityti niekas negali, tik aš vienas. Pažiūrėsim vardyną. Taip, štai jis. Dabar paduok man trečią tomą. Surask du šimtai pirmą puslapį.

Padėjau atverstą knygą jam ant lovos, ir jis ėmė skaityti nesuprantamus ženklus ir taip lengvai, tartum čia būtų buvusios paprastos raidės.

— De Garsija, Chuanas. Ūgis, išvaizda, šeima, netikros pavardės ir taip toliau. Štai jo istorija, klausyk!

Toliau buvo du pilni puslapiai, smulkiai prirašyti slaptaraščiu. Iškart jį šifruodamas, Fonseka pradėjo skaityti.

Užrašai buvo glausti, bet nieko panašaus man niekada neteko girdėti nei prieš tai, nei po to. Čia buvo surinkta viskas, visos nedorybės ir nusikaltimai, kokius tik gali padaryti žmogus, vaikydamasis pomėgių bei aukso ir norėdamas patenkinti savo aistras bei kerštingą neapykantą.

Šiame juodajame sąraše buvo dvi žmogžudystės: jis peiliu nudūrė varžovą ir nunuodijo meilužę. Be to, čia buvo išvardinti ir kiti dalykai, tokie gėdingi, jog negalima apie juos rašyti.

— Žinoma, mano pastabos toli gražu ne išsamios,— ramiai pasakė donas Andresas,— jis yra pridaręs daug daugiau niekšybių. Bet tą, kas čia surašyta, aš tikrai žinau, ir kai jį sučiups, vieną iš tų žmogžudysčių bus galima įrodyti. Palauk, duok šen rašalo! Reikia tuos užrašus papildyti.

Ir apačioje jis prirašė:

„1517 metų gegužės mėnesį minėtasis de Garsija neva prekybiniais reikalais nuplaukė į Angliją ir ten, Norfolko grafystės Ditčingemo parapijoje, nužudė Luisą Vingfild, mergautine pavarde — Luisą de Garsiją, savo pusseserę, su kuria anksčiau buvo susižadėjęs. Tais pačiais metais, maždaug rugsėjo mėnesį, apgaulingų vedybų pažadais jis suviliojo, o paskui pametė senjorą Izabelą iš kilmingos Siguensų giminės, buvusią vienuolę iš mūsų miesto vienuolyno."

— Negali būti! — sušukau.— Nejaugi de Garsija pametė tą merginą, kuri užvakar naktį buvo atėjusi pas jus patarimo?

— Tą pačią, sūnėne. Tu pats girdėjai, kaip vakar naktį jinai jį maldavo. Jeigu užvakar būčiau žinojęs tai, ką žinau šiandien, tas niekšas jau būtų uždarytas kalėjime. Bet gal dar ne vėlu. Nors aš sergu, tačiau atsikelsiu ir padarysiu ką galiu. Palik tai mano nuožiūrai, sūnėne. Eik, pasirūpink pats savimi, o šį dalyką leisk man tvarkyti. Jei ką nors dar galima padaryti, aš pa-

darysiu. Palauk, pranešk pasiuntiniui, kad būtų pasiruošęs. Šįvakar sužinosiu visa, ką bus galima sužinoti.

Naktį Fonseka pasikvietė mane.

— Aš surinkau žinias,— pasakė jis.— Ir net sukėliau ant kojų teismo seklius — pirmąkart per daugelį metų. Dabar jie gaudo de Garsiją kaip plėšrūs šunys pabėgusį katorgininką. Bet kol kas apie jį nieko negirdėti. Jis dingo be pėdsakų. Šiąnakt pasiunčiau laišką į Kadį, nes jis, matyt, bus nuplaukęs upe pasroviui. Bet kai ką vis dėlto sužinojau. Sargyba sučiupo senjorą Izabelą. Ji atpažinta kaip pabėgusi vienuolė ir perduota kvotai į inkvizicijos rankas. Kitaip tariant, jeigu jos nusižengimas bus įrodytas, tos damos laukia mirtis.

— Argi jai negalima padėti?

— Per vėlu. Jeigu ji būtų manęs paklausiusi, dabar jai negrėstų joks pavojus.

— O ar galima su ja bent susižinoti?

— Ne. Prieš dvidešimt metų dar buvo įmanoma šį tą padaryti, o dabar inkvizicija pasidarė žiauresnė ir sunkiau paperkama. Auksas ten bejėgis. Daugiau jos nebematysim ir nieko apie ją nebeišgirsim iki pat jos mirties valandos. Jeigu jį panorės prieš mirtį su manim pasikalbėti, gal jai ir bus suteikta tokia malonė, tačiau ir tuo abejoju. Tiesą sakant neatrodo, kad ji to pageidautų. Ak, jeigu jai pavyktų nuslėpti savo būklę! Bet vilties maža. Nežiūrėk taip liūdnai, sūnėne, religija reikalauja aukų. Galbūt jai bus net geriau numirti iš karto, negu gyventi dar ilgus metus, gyvai palaidotai vienuolyne. Juk mirštama tik vieną kartą! Tekrinta jos kraujas ant Chuano de Garsijos galvos!

Ir aš atsakiau:

— Amen.

IX

TOMAS PRALOBSTA

Kelis mėnesius daugiau nieko negirdėjome nei apie de Garsiją, nei apie Izabelą de Siguensą. Abu pradingo be pėdsakų, ir visi mūsų ieškojimai buvo bergždi.

Aš vėl, kaip ir seniau, buvau Fonsekos pagalbininkas ir vėl pradėjau rodytis diduomenėje kaip jo sūnėnas. Bet nuo tos nakties, kai dvikovoje grūmiausi su motinos žudiku, mano šeimininko sveikata kaskart ėjo vis blogyn dėl nesuprantamos kepenų ligos, kurios niekaip nebuvo galima išgydyti. Po septynių mėne-

sių jis nebeįstengė atsikelti iš lovos ir vargiai galėjo kalbėti. Vis dėlto Fonseka tebeturėjo visiškai šviesų protą ir retkarčiais net priimdavo kai kuriuos klientus, ateinančius pas jį patarimo. Susisupęs išsiuvinėtu chalatu, jis su jais šnekučiuodavo, sėdėdamas giliame krėsle. Bet jį buvo jau palietęs mirties šešėlis, ir jis pats tai suprato.

Juo toliau, juo didesnį prieraišumą jautė man Fonseka. Jis mane pamilo visa širdimi tartum tikrą sūnų, o aš savo ruožtu kaip įmanydamas stengiausi nors kiek palengvinti jo kančias; kitų gydytojų jis nė artyn neprisileisdavo.

Jausdamas, kad jėgos senka, vieną sykį Andresas de Fonseka pareiškė norą pasikalbėti su notaru. Jo nurodytas notaras atėjo ir daugiau kaip valandą išsėdėjo su juo užsidaręs, paskui trumpam išėjo ir grįžo su keliais savo raštininkais. Paprašę mane pasišalinti, jie vėl užsidarė Fonsekos kambaryje. Pagaliau visi išėjo ir išsinešė kažkokius prirašytus pergamentus.

Vakare Fonseka pasikvietė mane. Jis atrodė labai silpnas, bet šiaip buvo žvalus ir šnekus.

— Eikš arčiau, sūnėne,— tarė jis.— Šiandien turėjau daug reikalų. Aš visuomet buvau užsiėmęs, visą savo gyvenimą, tad ir prieš galą man nedera dykinėti. Ar žinai, ką šiandien veikiau?

Aš papurčiau galvą.

— Na, tai aš tau pasakysiu. Rašiau testamentą. Juk po mano mirties šis tas liks, ne tiek jau daug, bet vis dėlto šis tas.

— Nekalbėkite apie testamentą! — ėmiau jį maldauti.— Jūs gyvensite dar daug metų, patikėkit.

Fonseka nusijuokė.

— Blogai apie mane galvoji, sūnėne, jei manai, kad galima mane taip lengvai apgauti! Aš greit mirsiu, tu pats žinai, bet mirties nebijau. Gyvenime man sekėsi, tačiau buvau nelaimingas, nes jaunystę man suluošino,— dabar jau nebesvarbu kas. Ta istorija sena, ir nėra reikalo ją prisiminti. Be to, šiokiu ar tokiu taku eitum, vis vien nueisi ten pat — į kapą. Kiekvienas turime nueiti savo gyvenimo kelią, bet kai prieini galą, jau nebegalvoji, ar tas kelias buvo lygus, ar ne. Religija man yra niekas: ji negali manęs nei paguosti, nei įbauginti. Tik pats mano gyvenimas gali mane pasmerkti arba išteisinti. O gyvendamas aš dariau ir bloga, ir gera. Bloga dariau todėl, kad pagundos kartais būdavo labai didelės ir nepajėgiau suvaldyti savo prigimties, o gera dariau todėl, kad prie to mane traukė širdis. Bet dabar viskas baigta. Ir mirtis iš esmės visai ne toks jau baisus daiktas, jei prisiminsi, kad visi žmonės gimsta pasmerkti mirčiai, kaip ir kitos gyvos būtybės. Visa kita — melas, tik vienu dalyku aš tikiu: yra Dievas,

ir jis daug gailestingesnis už tuos, kurie mus verčia jį tikėti.

Fonseka pailsęs nutilo.

Paskui aš dažnai prisimindavau jo žodžius, kaip prisimenu ir dabar, pats būdamas arti mirties. Fonseka buvo fatalistas, ir aš negaliu su juo sutikti, nes manau, kad tam tikru mastu mes patys sukuriame savo charakterį ir savo likimą. Bet su paskutiniais jo žodžiais visiškai sutinku. Yra Dievas, ir jis gailestingas, ir mirtis nebaisi nei pati savaime, nei tuo, kas laukia po jos.

Pagaliau Fonseka vėl prašneko:

— Kam tu mane verti kalbėti apie šitokius dalykus? Tai mane vargina, o laiko man liko nebedaug. Aš kalbėjau apie savo testamentą. Klausyk, sūnėne. Išskyrus tam tikrą, kaip pats supranti, nedidelę sumą, kurią palikau varguoliams, visą savo turtą užrašiau tau.

— Man!? — šūktelėjau nustebęs.

— Taip, sūnėne, tau. O kodėl ne? Aš neturiu artimųjų, o tave pamilau, nors maniau nebegalėsiąs pamilti nei vyro, nei moters, nei vaiko. Aš tau dėkingas: tu parodei, kad mano širdis dar nesudiržusi. Tad priimk šią dovaną kaip mano dėkingumo ženklą!

Suglumęs pradėjau jam dėkoti, bet Fonseka mane nutraukė:

— Tau atiteks iš viso apie penkis tūkstančius auksinių pesų, arba maždaug dvylika tūkstančių angliškų svarų — pradžiai visai pakankama suma, kad toks jaunas vyras kaip tu galėtų gyventi be vargo, net dviese su žmona. Anglijoje tikriausiai tai bus didelis turtas. Manau, dabar tavo sužieduotinės tėvas nebesipriešins jūsų vedyboms. Be to, tau liks mano namas su visa gėrybe. Sidabras, o svarbiausia — knygos irgi turi nemažą vertę: patariu jas išsaugoti. Viskas tau atiteks pagal įstatymą, visi formalumai atlikti, ir niekas tavo teisių negalės ginčyti. Jausdamas artėjant galą, aš iš anksto surinkau visus savo pinigus — didžioji dalis aukso sudėta skrynelėse slaptoj nišoj va toje sienoje, tu apie ją žinai, sūnėne. Aš tau palikčiau daug daugiau, jei būčiau tave sutikęs prieš keletą metų. Bet tuomet galvojau, kad esu labai pralobęs, o įpėdinių neturėjau, todėl švaisčiau pinigus nežiūrėdamas: padėjau visiems vargšams, globojau benamius ir kenčiančius. Klausyk, Tomai Vingfildai! Didžioji dalis šito aukso — žmonių kvailumo ir nedorumo vaisius, užmokestis už jų silpnybes ir nuodėmes. Tad pasistenk jį išnaudoti protingai vardan teisingumo ir laisvės. Tegu jis išeina tau į naudą ir tegu primena mane, tavo šeimininką, seną ispaną sukčių, kol tu pats visą turtą paliksi savo vaikams arba vargetoms. O dabar dar vienas žodis. Jei gali, nuramdyk savo širdį ir nebepersekiok Chuano de Garsijos. Pasiimk visą turtą, keliauk su juo į Angliją, vesk savo myli-

mąją ir gyvenk sau laimingai, kaip patinka! Pagalvok, kas tu toks, kad turi keršyti tam niekšui? Palik jį! Jis pats susilauks atpildo. Antraip tau teks iškentėti nemaža sunkumų bei pavojų, ir viskas gali baigtis tuo, kad prarasi ir gyvybę, ir meilę, ir turtus.

— Bet juk aš prisiekiau jį nužudyti! — bandžiau prieštarauti.— Argi galiu sulaužyti tokią priesaiką? Argi įstengsiu ramiai sėdėti namie, užsitraukęs nešlovę?

— Nežinau, nežinau! Čia aš tau ne teisėjas. Daryk ką nori, bet atmink: jei pasielgsi saviškai, gali atsitikti taip, kad užsitrauksi dar didesnę nešlovę. Tu su juo koveisi, ir jis nuo tavęs pabėgo. Tad nebūk kvailas ir palik jį ramybėje. O dabar pasilenk ir pabučiuok mane. Atsisveikinkim! Aš nenoriu, kad matytum mane mirštant, o mano mirtis jau čia pat. Nežinau, ar susitiksime, kai išmuš ir tavo mirties valanda, ar mūsų laukia skirtingos žvaigždės. Jei taip,— sudie amžinai!

Aš pasilenkiau ir pabučiavau jam į kaktą. Iš akių man paplūdo ašaros. Tik dabar supratau, kaip jį mylėjau: man atrodė, kad miršta tikras tėvas.

— Neverk,— tarė Fonseka.— Visas mūsų gyvenimas — išsiskyrimas. Kadaise aš turėjau sūnų, tokį pat kaip tu, ir nebuvo nieko baisesnio už mūsų atsisveikinimą. O dabar aš einu pas jį, nes jis negali ateiti pas mane. Kogi verkti? Sudie, Tomai Vingfildai, tesaugo tave Dievas! O dabar — eik.

Aš išėjau apsipylęs ašaromis, ir tą pačią naktį prieš auštant Andresas de Fonseka pasimirė. Man pasakė, kad mirdamas jis turėjęs sąmonę ir kuždėjęs sūnaus vardą, savo sūnaus, apie kurį man užsiminė tik paskutinę valandą.

Kaip gyveno jo sūnus, o anksčiau ir pats Fonseka, niekada taip ir nesužinojau. Panašiai kaip indėnas, jis ėjo gyvenimo taku, žingsnis po žingsnio užtrindamas visus pėdsakus. Jis niekad nepasakojo apie savo praeitį, ir aš neradau jokių žinių apie jį nei knygose, nei dokumentuose, likusiuose po jo mirties.

Kartą, daugeliui metų praslinkus, perskaičiau visus šifruotų Fonsekos užrašų tomus: prieš mirtį jis man davė šifro raktą. Jie guli priešais mane ir dabar, kai rašau šias eilutes. Tose knygose radau nemaža gėdos, sielvarto ir nusikaltimų istorijų, nemaža pasakojimų apie apviltą pasitikėjimą, apie parduotą sąžinę, apie bažnyčios tarnų žiaurumą, apie tai, kaip godumas nugali meilę ir kaip meilė nugali mirtį. Tų istorijų užtektų bent pusšimčiui didelių romanų. Bet šioje seniai išnykusios ir užmirštos kartos kronikoje nė karto nepaminėtinas net Fonsekos vardas, ir nėra nė užuominos apie jo paties gyvenimą. Jo lyg nebūta, ir tai galbūt net geriau.

Taip mirė geriausias mano bičiulis ir geradarys.

Kai Fonseka buvo pašarvotas, atėjau dar kartą į jį pažiūrėti. Užmigęs amžinu miegu, jis atrodė ramus ir net gražus.

Tuo metu prie manęs priėjo moteris, kuri jį apiplovė, ir padavė du dailius auksinius medalionus su atvaizdais ant dramblio kaulo, rastus ant velionio krūtinės. Juos iki šiol tebeturiu. Viename medalione moters galvutė, švelni ir susimąsčiusi; antrame — mirusio jaunuolio veidas, gražus, bet labai liūdnas. Matyt, čia buvo motina ir sūnus, daugiau apie juos nieko nežinau.

Rytojaus dieną Andresą de Fonseką palaidojau. Laidotuvės buvo kuklios, nes jis prisakė pakasynoms pinigų nešvaistyti.

Iš kapinių grįžau namo, ir čia manęs laukė notarai. Jie sulaužė antspaudus, perskaitė dokumentus, ir dabar jau galėjau valdyti visą velionio turtą. Kai sumokėjau paveldėjimo bei kitokius mokesčius ir atsiteisiau su notarais, jie išėjo, žemai man lankstydamiesi. Juk dabar aš buvau turtingas!

Taip, aš pralobau, ir turtai, kurių taip troškau, man atiteko be jokio vargo. Tačiau jie manęs nedžiugino. Praleidau gūdžiausią vakarą nuo to laiko, kai atvykau į Ispaniją. Širdį man draskė liūdesys ir abejonės, mane slėgė nyki vienatvė. Bet aš nežinojau, kad šita skaudi naktis paryčiais man pasirodys dar baisesnė.

Sėdint man prie stalo ir neva vakarieniaujant, tarnas pranešė, kad svetainėje kažkokia dama laukianti velionio šeimininko. „Turbūt klientė, dar nežinanti apie Fonsekos mirtį",— nusprendžiau aš ir jau norėjau paliepti tarnui ją išprašyti, bet paskui pagalvojau, kad galbūt galėsiu jai kuo nors padėti arba bent išklausyti jos ir laikinai užmiršti savo paties sielvartą. Todėl liepiau atvesti damą pas mane. Į kambarį įėjo aukšta moteris, apsigobusi tamsiu apsiaustu su gobtuvu, kuriuo buvo pridengtas veidas. Aš nusilenkiau ir ją pasodinau, bet staiga ji vėl atsistojo ir tyliu balsu greitai pasakė:

— Aš norėjau matyti doną Andresą de Fonseką, o ne jus!

— Andresą de Fonseką šiandien palaidojome,— atsakiau.— Visais reikalais aš buvau jo pagalbininkas ir likau jo įpėdinis. Jei galiu jums kuo nors padėti, mielai tą padarysiu.

— Jūs toks jaunas, labai jaunas,— sumišusi murmėjo dama,— o tas reikalas baisus ir skubus. Ar galima jumis tikėti?

— Spręskite pati, senjora.

Šiek tiek pagalvojusi, dama nusimetė apsiaustą, po kuriuo buvo vienuolės rūbai.

— Klausykit,— tarė ji.— Šiąnakt aš turiu dar daug rūpesčių ir vos suradau laiko čia ateiti vardan gailestingumo. Aš negaliu

grįžti tuščiomis rankomis, todėl privalau jumis tikėti. Bet pirmiau prisiekite švenčiausia Dievo motina, kad manęs neišduosite.

— Aš jums prižadu,— atsakiau.— O jeigu to neužtenka, baigsime šį pokalbį.

— Nepykite ant manęs! — maldavo moteris.— Jau daugelį metų nesu išėjusi už vienuolyno sienų, o dabar mane prislėgė didelis sielvartas. Man reikia kuo stipriausių nuodų. Aš jums gerai užmokėsiu.

— Žudikams aš nepadedu,— atsakiau.— Kam jums prireikė nuodų?

— O, aš negaliu... Bet matau, kad teks pasakyti. Šiąnakt mūsų vienuolyne turi mirti viena moteris, beveik dar mergaitė, jaunutė ir graži. Ji sulaužė įžadus ir šiąnakt mirs drauge su savo kūdikiu. Ji, ji... o viešpatie! Juos abu užmūrys gyvus vienuolyno sienoje, to paties vienuolyno, kurį jinai išniekino. Toks yra nuosprendis, ir jo negalima nei panaikinti, nei sušvelninti. Aš esu to vienuolyno abatė — neklauskite nei mano vardo, nei kaip vadinasi vienuolynas,— ir myliu tą nusidėjėlę tartum savo dukterį. Tik dėl ypatingų mano nuopelnų bažnyčiai ir slaptų mano globėjų dėka man pavyko išgauti jai aukščiausią malonę: baigiant ją užmūryti, aš galėsiu jai paduoti taurę vandens, į kurį bus primaišyta nuodų, ir tais nuodais suvilgyti kūdikio lūpas, kad jie abu greit numirtų. Aš galėsiu tai padaryti, neapsunkindama savo sielos nuodėme, nes turiu slaptą jos atleidimą. Tad padėkite man tapti nekalta žudike ir išgelbėti tą nusidėjėlę nuo paskutinių žemiškų kančių.

Nerandu žodžių aprašyti, ką jaučiau, klausydamas šito baisaus pasakojimo. Iš siaubo sustingęs, veltui bandžiau ką nors atsakyti, ir staiga man dingtelėjo šiurpi mintis.

— Toji moteris — Izabela de Siguensa?— paklausiau aš.

— Taip,— atsakė abatė,— pasauliečiai taip ją vadino, nors aš nesuprantu, iš kur jūs tai žinote.

— Šiuose namuose daug kas žinoma, šventoji motnia. Sakykite, ar galima ją išgelbėti pinigais arba kokiomis nors dovanomis?

— Neįmanoma: nuosprendį patvirtino Gailestingumo tribunolas. Ji turi mirti po dviejų valandų. Ar duosite man nuodų?

— Galiu duoti tik tada, jei tikrai matysiu, kam jie skirti. Iš kur aš žinau, gal jūs visą šitą istoriją tik išsigalvojote ir nuodus panaudosite tokiu būdu, kad man paskui teks atsakyti prieš įstatymą. Aš jų duosiu tik su viena sąlyga: turiu pats matyti, kaip juos panaudosite.

Truputį pagalvojusi, abatė pasakė:

— Gerai, taip galima: man išsyk bus atleista ir šita nuodėmė. Bet jums teks apsivilkti vienuolio abitu su gobtuvu, nes tie, kurie vykdys nuosprendį, neturi nieko žinoti. Tačiau kiti žinos, ir aš įspėju: jei prasitarsite, jūsų lauks griežta bausmė. Bažnyčia žiauriai keršija tiems, kas išduoda jos paslaptis, senjore.

— Kada nors tos paslaptys pačios atkeršys bažnyčiai,— atsakiau su kartėliu.— O dabar atleiskite, man reikia surasti tinkamų lašų. Jie turi veikti greit, bet ne per daug staigiai, kitaip jūsų šunys pamatys, kad grobis jiems išsprūdo, dar neužbaigus to velniško darbo. Štai šitie mums tiks,— ir parodžiau jai buteliuką, išimtą iš skrynelės, kur buvo laikomi nuodai.— Renkitės, šventoji motina, ir eisim vardan to jūsų „gailestingumo".

Ji neprieštaravo, ir mes išėjom.

Greitai perėję triukšmingas gatves, įžengėm į senamiestį ir nusileidome prie upės. Čia abatė parodė valtį, laukiančią prie krantinės. Susėdę į ją, ėmėm plaukti prieš srovę. Daugiau kaip už mylios valtis pasuko į prieplauką ties aukšta siena. Mes išlipome į krantą, priėjome prie aklinų durų, ir abatė triskart pasibeldė. Trinktelėjo durų langelis, už jo tamsoje neaiškiai subolavo kažkieno veidas. Žmogus kažko paklausė, abatė jam tyliai atsakė. Po kurio laiko durys prasivėrė, ir mes atsidūrėme dideliame aptvertame apelsinų sode.

— Aš jus atvedžiau į mūsų namus,— kreipėsi į mane abatė.— Jei kartais žinote, kur esate ir kaip vadinasi ši vieta, jūsų paties labui prašau viską užmiršti, kai tik vėl išeisite pro šitas duris.

Nieko nesakydamas, dairiausi aplink. Štai tas drėgnas, tamsus sodas! Turbūt čia de Garsija sutiko vargšę merginą, kuri šiąnakt turi mirti.

Paėję sodu kokį šimtą žingsnių, vėl sustojome prie žemo namo, pastatyto maurų stiliumi. Čia abatė vėl pasibeldė į duris, bet šį kartą derybos truko ilgiau. Galų gale durys atsidarė, ir mes patekome į siaurą ilgą, vos apšviestą koridorių. Jo gilumoje pastebėjau vienuoles, kurios šmėžavo į abi puses tartum šikšnosparniai kapinynė. Abatė vedėsi mane koridoriumi, kol priėjome duris dešinėje pusėje. Ji atidarė tas duris, įleido mane į celę ir paliko vieną tamsoje.

Daugiau kaip dešimt minučių stovėjau vienas, o į galvą man skverbėsi prieštaringiausios mintys, kurių nenorėčiau prisiminti. Bet pagaliau durys vėl atsidarė, ir įėjo abatė, lydima augaloto vienuolio, apsivilkusio baltu dominikonų abitu. Jo veido negalėjau įžiūrėti, nes ant galvos jis buvo užsimovęs tokį pat baltą smailų gobtuvą: pro išpjovas tebuvo matyti vien akys. Kurį laiką vienuolis žibinto šviesoje mane stebėjo. Paskui prašneko:

— Būk sveikas, sūnau mano. Motina abatė man pasakojo, kas tu. Tokiems dalykams esi per jaunas.

— Jei būčiau vyresnis, nuo to jie nepasidarytų malonesni, šventasis tėve. Jūs žinote, apie ką čia kalbama. Manęs prašė mirštamų nuodų tam tikram gailestingumo reikalui. Nuodų aš atnešiau, bet turiu pats įsitikinti, kad jie bus panaudoti pagal paskirtį.

— Sūnau mano, tu labai įtarus! Bažnyčia žudynėmis neužsiima. Toji moteris turi mirti, nes jos nuodėmė įrodyta, o pastaruoju metu šitoks pasileidimas plinta kaip antkrytis. Todėl po ilgų maldų ir apmąstymų, bergždžiai ieškoję aplinkybių, galinčių sušvelninti jos likimą, ją pasmerkė mirti tie, kurių vardai tokie šventi, jog nevalia jų minėti. O aš — deja! — turiu čia sekti, kaip bus įvykdytas nuosprendis su šiokiais tokiais nukrypimais, kuriuos per savo maloningumą leido aukščiausiasis jos teisėjas. Matau, kad tau, mano sūnau, reikia dalyvauti atliekant šį gailestingą darbą, todėl jokių kliūčių nedarysiu. Motina abatė tave jau įspėjo, kokia bausmė laukia tų, kas išduoda bažnyčios paslaptis? Tavo paties labui prašau to neužmiršti!

— Aš ne plepys, šventasis tėve, ir nėra reikalo mane įspėti. Bet štai dar kas. Už šitą vizitą man turi būti gerai atlyginta, nes nuodai brangūs.

— Nebijok, gydytojau! — atsakė vienuolis truputį su panieka.— Sakyk savo kainą, ir tau bus užmokėta.

— Aš prašau ne pinigų, šventasis tėve. Pats nemažai užmokėčiau, kad tik nereikėtų čia būti šią naktį. Aš prašau tik leisti man pasikalbėti su mergina prieš jos mirtį.

— Ką!? — sušuko vienuolis.— Tikiuosi, ne tu ją suvedžiojai? O jei taip, tai tu tikras akiplėša, vertas tokio pat likimo!

— Ne, šventasis tėve, ne aš. Izabelą de Siguensą esu matęs tik vieną sykį ir nė karto su ja nekalbėjau. Ją suviliojau ne aš, bet tą žmogų pažįstu. Tai Chuanas de Garsija.

— Šit kaip?— greit pasakė vienuolis.— Ji nieku būdu nenorėjo išduoti tikros jo pavardės, net grasinant kankinimais. Vargšė paklydusi siela, jos paklydimas buvo nuoširdus. Apie ką turi nori su ja kalbėti, sūnau mano?

— Noriu iš jos sužinoti, kur išvyko tas žmogus. Jis yra mano priešas, aš jo visur ieškau ir žūt būt turiu surasti. Man ir mano šeimai jis padarė daug daugiau blogo negu tai vargšei merginai. Neatmeskite mano prašymo, šventasis tėve, kad galėčiau jam atkeršyti už save ir už bažnyčią.

— Dievas yra pasakęs: „Mano yra kerštas, ir aš atsilyginsiu!“ Bet galbūt, sūnau mano, Dievas tave pasirinko savo keršto įran-

kiu. Aš tau leisiu su ja pasikalbėti. Apsivilk šiais rūbais,— jis man padavė baltą dominikonų abitą su tokiu pat gobtuvu,— ir eik paskui mane.

— Pirmiau reikia atiduoti abatei nuodus,— pasakiau jam,— nes pats nenoriu merginai jų paduoti. Imkite šį buteliuką, šventoji motina, ir kai ateis laikas, išpilkite į vandens taurę. Gerai suvilgykite kūdikio lūpas ir liežuvį, o kas liks — atiduokite motinai ir žiūrėkite, kad viską išgertų. Dar nebus įmūryta paskutinė plyta, ir jie abu kietai užmigs ir daugiau nepabus.

— Aš tai padarysiu,— sumurmėjo abatė.— Nuodėmės atleidimas man teikia drąsos, ir aš tai padarysiu vardan meilės ir gailestingumo.

— Tu labai geros širdies, sesuo,— tarė vienuolis žegnodamasis.— Teisingumas — štai tikras gailestingumas! Vargas silpnam kūnui, kylančiam prieš dvasią!

Kai apsivilkau baltos šmėklos rūbais, vienuolis ir abatė pasiėmė žibintus ir išsivedė mane.

X

IZABELOS DE SIGUENSOS MIRTIS

Tylėdami ėjome ilgu koridoriumi, ir mačiau, kaip iš celių pro grotuotus durų langelius akimis mus sekė vienuolės, gyvos palaidotos savo rūsiuose. Ko gi čia stebėtis, jei moteris nepabūgo mirties, kad tik galėtų iš šito požemio ištrūkti į gyvenimo ir meilės pasaulį! Ir dabar už tokį „nusikaltimą" ji turi mirti. Ne, Dievas tikrai neužmirš kunigų piktadarybių ir tos tautos, kuri juos pagimdė!

Ir Dievas neužmiršo. Kur nūnai Ispanijos didybė ir kas liko iš tų žiaurių apeigų, kuriomis ji garsėjo? Čia, Anglijoje, jų pančiai amžinai sutraukyti. Jie norėjo mus, laisvus anglus, surakinti savo grandinėmis, bet mes jas sudaužėme, ir jų niekad nebeprireiks.

Pačiame koridoriaus gale buvo laiptai: jais mes nulipome žemyn ir sustojome prie sunkių, geležimi apkaustytų durų. Vienuolis savo raktu jas atrakino, įleido mus ir vėl iš vidaus užrakino. Iš čia ėjo antras koridorius, iškirstas storoje sienoje, paskui buvo dar vienerios durys, o už jų — bausmės vykdymo vieta.

Tai buvo žemas, drėgnas rūsys, kurio išorinę sieną skalavo upė; kapų tyloje aš girdėjau teškenant jos vandenis. Visas rūsys turėjo maždaug aštuonis žingsnius pločio ir dešimt žingsnių ilgio.

Jo skliautus rėmė masyvios kolonos, o sienoje už jų matėsi antros durys — į kalėjimą.

Šio niauraus požemio tolimame kampe blausioje deglų ir žibintų šviesoje du vyrai šiurkščiomis juodomis sutanomis, ant galvų užsimovę aklinus gobtuvus, tyliai maišė kalkių skiedinį, ir nuo jo į priplėkusį orą kilo karštų garų kamuoliai. Šalimais kūpsojo tvarkingai sukrautos tašytų akmenų rietuvės, o priešais juodavo storoje sienoje iškirsta niša, panaši į didelį karstą, stačiai pastatytą ant siaurojo galo. Prieš nišą stovėjo sunkus kaštono medžio krėslas. Toje pat sienoje pastebėjau dar dvi panašias nišas, užmūrytas tokio pat balkšvo akmens plytomis. Abiejose nišose matėsi giliai iškalta data: viena niša buvo užmūryta daugiau kaip prieš šimtą metų, o antra — septyniasdešimt metų vėliau.

Mums įėjus į požemį, jame nieko daugiau nebuvo, tik du vienuoliai mūrininkai, bet netrukus iš antrojo koridoriaus pasigirdo švelni ir iškilminga giesmė. Durys atsidarė, vienuoliai metė darbą ir pasitraukė nuo plytų krūvos. Giesmė ėjo vis garsyn. Greit aš jau galėjau suprasti žodžius: tai buvo lotyniška malda už mirusį. Paskui pasirodė ir pats choras: aštuonios vienuolės, šydais užsidengusios veidus, poromis įžengė pro duris, sustojo į eilę palei priešingą sieną ir nutilo. Po jų įėjo pasmerktoji, lydima dar dviejų vienuolių, ir paskutinis— dvasininkas su kryžiumi rankose. Jis buvo su juoda sutana, ir joks gobtuvas nedengė lieso paklaikusio jo veido.

Visas šias ir kitas smulkmenas aš pastebėjau ir įsiminiau, bet tuomet man atrodė, kad nieko daugiau nematau, tik nelaimingosios aukos veidą. Aš ją pažinau, nors tebuvau matęs vieną kartą ir tik mėnulio šviesoje. Ji buvo smarkiai pasikeitusi: žavingas veidas pabrinkęs, įgavęs vaškinį atspalvį, ir dabar jame ryškėjo tik tamsiai raudonos lūpos ir didžiulės, spindinčios lyg žvaigždės iškankintos akys. Bet veidas buvo tas pats! Tai šią moterį aš mačiau prieš aštuonetą mėnesių, kai ji kalbėjosi su neištikimu mylimuoju. Tik dabar aukšta jos figūra buvo apsiausta drobule, ant kurios bangomis krito juodi plaukai, o rankose ji laikė miegantį kūdikį, kartkartėm stipriai spausdama jį prie krūtinės.

Prie savo kapo slenksčio Izabela de Siguensa sustojo ir lyg užspeista ėmė dairytis, tartum šaukdamasi pagalbos. Bet veltui jos beviltiškas žvilgsnis smelkėsi į gobtuvais uždengtus nebylių žiūrovų veidus. Paskui jį pamatė nišą, krūvą garuojančią kalkių, sudrebėjo ir tikriausiai būtų parkritusi, jei ne lydinčios vienuolės,— jos pastvėrė nelaimingąją už parankių, privedė prie krėslo ir pasodino kaip gyvą lavoną.

Baisusis ritualas prasidėjo. Vienuolis dominikonas atsistojo prieš pasmerktąją, išdėstė jos nusikaltimą ir paskelbė nuosprendį:

— Tebūnie ji, o kartu ir nuodėmingas jos kūdikis palikti vieni su viešpačiu Dievu, kad jis pasielgtų su jais pagal savo valią! [1]

Bet nelaimingoji matyt negirdėjo nei nuosprendžio, nei tolimesnių pamokslų. Pagaliau vienuolis baigė, persižegnojo ir atsigręžęs į mane pasakė:

— Prieik prie nusidėjėlės, broli mano, ir pasikalbėk su ja, kol dar ne vėlu!

Po to jis liepė visiems pasitraukti į patį požemio galą, kad negirdėtų mudviejų pokalbio, ir visi tyliai pasišalino. Turbūt jie mane palaikė vienuoliu, turinčiu išklausyti pasmerktosios išpažinties.

Smarkiai plakančia širdimi priėjau artyn, pasilenkiau ir ėmiau jai kuždėti prie pat ausies:

— Klausykit manęs, Izabela de Siguensa! — Išgirdusi savo vardą, ji krūptelėjo.— Kur yra de Garsija, kuris jus suviliojo ir pametė?

— Iš kur žinote šią pavardę?— paklausė ji.— Net kankinimais jie negalėjo iš manęs jos išgauti.

— Aš ne vienuolis ir nežinau apie jokius kankinimus. Aš esu tas pat žmogus, kuris kovėsi su de Garsija tą naktį, kai jus sučiupo, ir būčiau jį nudėjęs, jeigu ne jūs.

— Aš jį išgelbėjau ir bent tuo galiu pasiguosti.

— Izabela de Siguensa,— kalbėjau jai.— Aš esu jūsų draugas, nuoširdžiausias ir paskutinis draugas, tuo jūs pati greit įsitikinsite. Sakykite, kur tas žmogus? Mes turime sąskaitų, reikia jas suvesti.

— Jei esate draugas, nebekankinkite manęs. Aš nieko apie jį nežinau. Prieš daugelį mėnesių jis išvyko tenai, kur jūs vargu ar kada pakliūsite,— į Indiją[1]. Bet ir ten jums vis tiek nepavyks jo surasti.

— Ką gali žinoti! O jeigu mudu vis dėlto susitiktume, ar nenorėtumėt jam ką nors pasakyti?

---

[1] Šitoks žiaurumas gali pasirodyti neįtikimas ir neturintis precedento, tačiau autorius Meksiko miesto muziejuje pats yra matęs sudžiūvusį jaunos moters kūną, prieš tai buvusį užmūrytą vienuolyno sienoje. Ten pat buvo rastas ir jos vaiko kūnelis. Ne visai aišku, kuo ji buvo apkaltinta, bet kad ji nužudyta — nėra jokių abejonių. Jos kūne iki šiol tebėra išlikusios žymės nuo virvės, kuria ji dar gyva buvo surišta. Toks anuomet buvo bažnyčios gailestingumas! *(Aut. past.)*

[1] Čia ir toliau kalbama apie Vest Indiją.

— Ne. Nors... palaukit! Papasakokite jam, kaip mes mirėme, jo žmona ir jo kūdikis, ir pasakykite, jog aš viską padariau, kad inkvizicija nesužinotų tikrosios jo pavardės, nes tuomet jo lauktų toks pat likimas.

— Ir tai viskas?

— Taip... Ne, dar pasakykite, kad aš ir mirdama jį mylėjau ir jam atleidau.

— Aš mažai teturiu laiko,— tariau jai.— Atsikvošėkite ir klausykitės!

Taip pasakiau todėl, kad ji po tų savo žodžių tarsi nugrimzdo į kažkokį snūdulį.

— Aš buvau Andreso de Fonsekos padėjėjas, to paties Fonsekos, kurio patarimo jūs nepaklausėte ir pražudėte save. Jūsų abatei aš daviau tokių nuodų. Kai ji atneš taurę vandens, viską išgerkite ir duokite atsigerti kūdikiui. Jei taip padarysite, jūsų mirtis bus lengva ir neskausminga. Ar supratote?

— Taip, taip! — sušnibždėjo ji slopdama.— Teatlygina jums Dievas! Dabar aš nebijau. Aš pati seniai norėjau numirti, tik baiminausi tokios bausmės.

— Tad sudie, nelaimingoji! Dievas su jumis.

— Sudie! — tyliai atsakė ji.— Bet kam mane vadinat nelaiminga, jei numirsiu tokia lengva mirtimi kartu su tuo, kurį myliu?

Ir ji pasižiūrėjo į miegantį kūdikį.

Po to aš nuėjau šalin ir tylėdamas, nuleidęs galvą atsistojau prie sienos. O dominikonas liepė visiems užimti savo vietas.

— Paklydusi sesuo,— vėl jis kreipėsi į pasmerktąją.— Ar nenori mums ką nors pasakyti, kol dar tavo lūpos amžinai nenutilo?

— Taip, noriu! — atsakė Izabela tyru ir švelniu balsu; dabar, kai ji sužinojo, kad mirtis bus greita ir lengva, jos balsas net nevirpėjo.— Taip, noriu jums pasakyti, kad mirštu su gryna sąžine, nes jeigu ir nusidėjau, tai tik papročiams, o ne Dievui. Tiesa, aš sulaužiau savo įžadus, bet buvau juos priėmusi per prievartą, ir jie manęs vis vien niekuo nesaistė. Aš buvau gimusi mylėti ir džiaugtis šviesa, o mane uždarė į vienuolyno tamsybę, kad gyva čia supūčiau. Todėl ir sulaužiau įžadus, bet džiaugiuosi tai padariusi, nors savo gyvybe turiu už tai sumokėti. Jeigu net mane apgavo, jeigu mano vedybos ir nebuvo tikros, kaip man dabar sako,— aš to nežinau,— tai vis vien jos man liks teisėtos ir šventos, ir prieš Dievą mano siela tyra. Aš gyvenau tikrą gyvenimą, keletą laimingų valandų buvau žmona ir motina, ir dabar man geriau iš jūsų malonės staigiai numirti šiame rūsyje, negu palengva merdėti tose celėse viršuje. O dabar klausykit manęs! Jūs drįstate Dievo vaikams sakyti: „Nevalia mylėti“— ir žudote

juos, kam jie mylisi. Bet jūsų žiaurybė atsigręš prieš jus pačius. Paminėsite mano žodžius, ji atsigręš prieš jus ir prieš bažnyčią, kuriai jūs tarnaujate, ir tada bažnyčia ir jos tarnai žlugs, o jų vardai virs prakeiksmu žmonių lūpose!

Požemyje pasigirdo nustebimo ir baimės kuždesys.

— Ji pamišo! — šūktelėjo dominikonas.— Ji neteko proto ir todėl piktžodžiauja prieš Dievą. Neklausykite jos! Duok jai palaiminimą, broli mano,— kreipėsi jis į dvasininką su juoda sutana,— tik greičiau, kol ji dar ko nors neprikalbėjo!

Juodaskvernis kunigas, veriamai žvelgdamas žibančiomis akimis, priėjo prie pasmerktosios, kyštelėjo jai į panosę kryžių ir ėmė kažką burbėti. Bet ji staiga pakilo nuo krėslo ir atstūmė kryžių.

— Eik šalin! — suriko ji.— Ne tau klausyti mano išpažinties! Aš atgailausiu už savo nuodėmes prieš Dievą, o ne prieš tokius kaip tu, kurie vardan Kristaus žudo žmones!

Išgirdęs šiuos žodžius, fanatikas baisiai įtūžo.

— Tai keliauk į pragrą be nuodėmių atleidimo, prakeiktoji,— sukriokė jis ir smogė nelaimingajai sunkiu dramblio kaulo kryžiumi tiesiai į veidą, plūsdamas ją nepadoriais keiksmais.

Dominikonas piktai įsakė jam nutilti, bet Izabela de Siguensa tik nusišluostė nuo prakirstos kaktos kraują ir nusikvatojo šiurpiu beprotišku juoku.

— O, dabar matau, kad tu dar ir bailys! — prašneko ji.— Tad klausyk manęs, kunige! Paskutinę savo valandą aš meldžiu Dievą, kad tu pats žūtum nuo fanatikų rankų ir dar baisesne mirtimi negu aš!

Kai ją įstūmė į mirties nišą, ji vėl prabilo.

— Duokite mums atsigerti,— paprašė ji,— mane ir mano kūdikį kamuoja troškulys.

Aš pamačiau, kaip iš kalėjimo, kur pirmiau buvo uždaryta pasmerktoji, pro duris įėjo abatė su taure vandens ir kepalėliu duonos rankose, ir iš jos išvaizdos supratau, kad mano vaistus ji yra jau supylusi į vandenį. Daugiau aš nieko nebemačiau.

Tuoj po to paprašiau dominikoną kuo greičiausiai atidaryti duris ir išleisti mane iš požemio. Paėjėjęs keletą žingsnių koridoriumi, sustojau atokiau nuo durų ir čia, sustingęs iš siaubo, išstovėjau dievai žino kiek laiko. Pagaliau prieš save išvydau abatę su žibintu rankoje.

— Viskas baigta,— tarė ji, graudžiai kūkčiodama.— Ne, nebijokite, jūsų vaistai paveikė. Dar nebuvo padėtas pirmas akmuo, o motina ir kūdikis jau kietai miegojo. Bet ji mirė neatgailavusi ir be nuodėmių atleidimo. Vargas jos sielai!

— Vargas visiems tiems, kas prikišo ranką prie šios nakties darbo! — atsakiau.— O dabar išleiskite mane, šventoji motina, ir duok Dieve mums niekad nebesusitikti!

Ji nuvedė mane atgal į celę, kur nusimečiau prakeiktą vienuolišką sutaną, o iš ten nuėjome prie sodo vartelių ir paskui prie valties, kuri tebelaukė prie krantinės. Pajutęs į veidą švelniai dvelkiant nakties vėjelį, taip apsidžiaugiau, tartytum pagaliau būčiau atsibudęs iš baisaus sapno. Bet nei tą, nei sekančią naktį negalėjau užmigti. Vos sumerkus akis man imdavo vaidentis nelaimingoji gražuolė, tokia, kokią mačiau paskutinį kartą. Blausiai deglų apšviesta, apsisiautusi drobule, stovi jinai išdidi ir nepaklusni savo nišoje, tarsi akmeniniame karste, viena ranka spausdama prie krūtinės kūdikį, o antrąja imdama nuodų taurę.

Vargu ar kas norėtų dusyk tai regėti, bet ir vieną kartą mačiusių tokį taip pat vaizdą nedaug teatsiras — inkvizicija ir jos bendrininkai savo piktadarybes stengiasi daryti be liudininkų. Ir jeigu aš nelabai gerai aprašiau tos nakties įvykius, tai visai ne todėl, kad būčiau juos užmiršęs, o todėl, kad net dabar, praslinkus beveik septynioms dešimtims metų, man sunku apie tas baisybes rašyti.

Bet užvis nuostabiausia, ką mačiau aną nepaprastą naktį, buvo nelaimingosios gražuolės meilė tam niekšui, kuris ją suviliojo, netikromis vedybomis apgavo, o paskui paliko mirti šiurpia mirtimi. Ir už ką tokiam žmogui šitokia šventa auka kaip jos meilė? Nežinau. Bet taip jau buvo.

Mąstydamas apie viską, kas tuomet įvyko, šiandien prisimenu ir kitus dalykus, ne mažiau nuostabius už pasiaukojamą nelaimingosios moters meilę. Jau esu minėjęs, kad Izabela de Siguensa, kunigo užgauta, palinkėjo jam mirti nuo tokių pat fanatikų rankų dar baisesne mirtimi. Taip ir atsitiko. Po daugelio metų tas pats kunigas, vardu tėvas Pedras, buvo pasiųstas į Anahuaką stabmeldžių krikštyti ir ten pagarsėjo žiaurumu, dėl to indėnai jį praminė Krikščionių Velniu. Kartą jis nusigavo pernelyg toli, į tą kraštą, kur gyveno tuomet dar nenukariauta otomių gentis, pakliuvo į karo dievo Uicilopočtlio žynių rankas ir kruvinu papročiu buvo tam dievui paaukotas. Kai jį vedė ant aukuro, aš jam priminiau priešmirtinį Izabelos de Siguensos prakeikimą, bet nepasakiau, jog pats mačiau ją mirštant. Ir tada vieną akimirką jį pagavo siaubas. Jis mane palaikė tik indėnų vadu ir pagalvojo, kad pats nelabasis kalba mano lūpomis, norėdamas prieš mirtį jį pakankinti. Bet gana apie tai. Jei reikės, smulkiau apie viską papasakosiu kitoje vietoje. O dabar pasakysiu tik tiek: gal todėl, kad apvaizda panorėjo iki galo jam atlyginti, gal per gryną atsi-

tiktinumą, o gal Izabela de Siguensa paskutinę valandą tikrai išvydo ateitį, bet tas fanatikas žuvo būtent taip, kaip ji išpranašavo, ir aš nė kiek jo nesigailiu, nors jo mirtis man užtraukė daug nelaimių.

Taip mirė Izabela de Siguensa, pražudyta kunigų vien dėl to, kad išdrįso peržengti jų dogmas.

Kai viskas, ką buvau tą baisiąją naktį matęs ir girdėjęs, širdyje truputį aprimo, galėjau ir apie save pagalvoti. Viena vertus, buvau tapęs turtingu žmogumi, ir jeigu dabar būčiau panorėjęs grįžti į Norfolką su savo turtais, kaip man patarė Fonseka, ten manęs laukė gražiausia ateitis. Bet antra vertus, mano duotoji priesaika varžė mane lyg užkarta sunkenybė. Buvau prisiekęs atkeršyti Chuanui de Garsijai, šaukdamasis visų dangaus bausmių, jei to nepadarysiu. O kaip jam atkeršysiu, jei ramiai sau gyvensiu Anglijoje, visko pertekęs? Pagaliau dabar žinojau, kur mano priešas arba bent kuriame pasaulio krašte jo ieškoti. Ten, kur baltųjų žmonių ne tiek daug, jam nepavyks nuo manęs pasislėpti kaip Ispanijoje. Tą sužinojau iš pasmerktosios moters ir čia gana smulkiai papasakojau jos istoriją tik todėl, kad jeigu ne ji, aš niekad nebūčiau išvykęs į Espanjolą[1], lygiai kaip niekad paskui nebūčiau grįžęs į Angliją, jei otomių genties žyniai nebūtų paaukoję savo dievui jos budelio, tėvo Pedro, nes jeigu ne toji auka, tai ispanai nebūtų apgulę Pušų Miesto ir aš turbūt iki šiol tebebūčiau ten, gyvas arba numiręs. Taip pažiūrėti nereikšmingi įvykiai nulemia žmonių likimą. Jei Izabela de Siguensa nebūtų pasakiusi keleto lemtingų žodžių, ilgainiui man būtų įgrįsęs bergždžias ieškojimas ir aš būčiau parplaukęs namo, į Angliją, kur manęs laukė laimė. Tačiau išgirdęs jos žodžius nebegalėjau taip pasielgti, nes galvojau — savo nelaimei — kad tai būtų buvęs didžiausias bailumas. Juo labiau kad dabar laikiau savo pareiga atkeršyti už dviejų žmonių, už motinos ir už Izabelos de Siguensos mirtį. Tai gali sukelti nusistebėjimą, bet jei kas būtų matęs, kaip baisiai mirė jaunuoji gražuolė, tai neabejotinai būtų prisiekęs atlyginti už jos kančias tam, kas ją suviliojo ir pametė.

Viskas baigėsi tuo, kad aš per savo užsispyrimą padariau ne taip, kaip pats būčiau norėjęs, nepaklausiau savo geradario patarimo, kurį jis mirdamas man davė, ir nusprendžiau atlikti priesaiką: keliauti paskui de Garsiją nors į pasaulio kraštą ir nudėti jį ten, kur sutiksiu.

Pirmiausiai aš vis dėlto pasistengiau slapta gerai ištirti, ar

[1] Espanjola — ispaniškas Haičio salos pavadinimas.

tikrai de Garsija išplaukė į Indiją. Nesileisdamas į smulkmenas, papasakosiu, ką man pavyko nustatyti, naudojantis turimomis kelio gairėmis.

Praslinkus dviem dienoms po tos nakties, kai koviausi su de Garsija dvikovoje, kažkoks vyras, iš nusakymo labai panašus į jį, tik kitokia pavarde, išplaukė karaka[2] iš Sevilijos į Kanarų salas. Ten karaka turėjo palaukti kitų laivų ir drauge su jais leistis į Espanjolą. Sugretinęs daugelį aplinkybių, įsitikinau, jog tas vyras buvo ne kas kitas, kaip Chuanas de Garsija. Ir visai nenuostabu,— nors apie tai aš tuomet nepagalvojau,— nes Indijoje susirasdavo priebėgą daugelis avantiūristų bei visokių niekšų, kurie nebegalėdavo ilgiau likti Ispanijoje. Taigi nusprendžiau sekti paskui jį. Vienintelis dalykas, teikęs man šiek tiek paguodos, buvo mintis, kad pamatysiu naujų įstabių kraštų. Tuo metu aš net galvoti negalvojau, kiek naujų stebuklų ten manęs laukia.

Bet pirmiau turėjau pasirūpinti taip netikėtai man tekusiu turtu. Kaip jį panaudoti ir kaip išsaugoti, kol grįšiu, aš tiesiog nežinojau ir tik atsitiktinai nugirdęs, jog į Kadį atplaukė iš Jarmuto „Avantiūristas", tas pats laivas, kuriuo prieš metus atvykau į Ispaniją, tuoj pat nusprendžiau būsiant geriausia visą auksą ir kitus vertingus daiktus pargabenti į Angliją, kur jie bus man patikimai išsaugoti. Todėl per pasiuntinį greit nusiunčiau laišką savo draugui, „Avantiūristo" kapitonui, pranešdamas, jog turiu jam vertingą krovinį. Po to ėmaiu skubiai ruoštis į kelionę. Per tokį skubėjimą man teko žemiausiomis kainomis parduoti savo geradario namą ir daugybę kitų daiktų. O didžiąją dalį knygų, indus ir šiaip kai kuriuos daiktus liepiau supakuoti į dėžes ir upe išsiunčiau į Kadį, adresavęs tiems patiems prekininkams, kuriems turėjau rekomendacinius laiškus iš Jarmuto pirklių. Tik tada išvykau pats, išsigabendamas visą auksą, supilstytą į daugybę maišelių, kuriuos rūpestingai suslėpiau tarp kitų daiktų.

Taip po metų aš visam laikui palikau Seviliją. Tas miestas man atnešė laimę. Čia atvykau vargšas, o iškeliavau turtingas žmogus. Apie įgytą patyrimą, taip pat labai vertingą, nėra ko nė kalbėti. Ir vis dėlto džiaugiausi, kad išvykstu, nes čia, šiame mieste, nuo manęs vėl paspruko Chuanas de Garsija, čia netekau geriausio savo draugo, čia mačiau Izabelos de Siguensos mirtį.

Kadį pasiekiau laimingai, nepraradęs nė vieno daikto. Uoste nusisamdžiau valtį ir netrukus jau buvo „Avantiūristo" denyje, kur mane pasitiko kapitonas Belas. Jis buvo sveikas sveikutėlis

---

[2] Karaka — viduramžių laikų burinis-irklinis laivas, plačiai paplitęs iki XVI amžiaus.

ir mane pamatęs labai apsidžiaugė. Bet aš apsidžiaugiau dar labiau, sužinojęs, kad kapitonas Belas turi man tris laiškus: vieną nuo tėvo, antrą nuo sesutės Merės, o trečią nuo mano sužadėtinės Lilės Bozard. Tai vienintelis laiškas, kurį iš jos esu gavęs.

Tačiau laiškai pasirodė esą anaiptol ne linksmi. Mano tėvas buvo visai silpnas ir beveik nesikėlė iš lovos. Kaip vėliau paaiškėjo, jis mirė Ditčingemo bažnyčioje tą pačią dieną, kada gavau jo laišką, bet aš tai sužinojau tik po daugelio metų. Tėvo laiškas buvo trumputis ir liūdnas. Jis rašė labai apgailestaująs, kad leido man išvažiuoti, kad tikriausiai manęs nebematysiąs, todėl meldžiąs Dievą mane saugoti, kad likčiau gyvas ir laimingai grįžčiau į tėvynę.

O Lilė, sužinojusi, kad „Avantiūristas" vėl plaukia į Kadį, sugebėjo savo laišką išsiųsti slapta. Jos laiškas, nors ir ilgesnis, buvo ne mažiau liūdnas. Lilė rašė, kad mano brolis Džefris, vos man išvykus iš namų, gavęs jos tėvo sutikimą ir juodu dviese pradėję ją spausti, versdami tekėti. Merginos gyvenimas pavirto tikru pragaru; mano brolis įkyriai ją persekiojo, o skvairas Bozardas graužė savo dukterį kiekvieną dieną, vadindamas užsispyrusia kvaiše, kuri atsižada turtų dėl kažkokio nuskurėlio valkatos.

„Bet tikėk manim, mylimasis,— rašė toliau Lilė,— aš nesulaužysiu savo priesaikos, jeigu tik jie neprivers manęs ištekėti prievarta. O jie jau grasino taip padaryti. Bet jeigu net jiems pavyktų nuvesti mane prie altoriaus prieš mano valią, tai žinok, Tomai, aš neilgai tebūsiu kito žmona. Tiesa, esu sveika ir stipri, bet tada tikrai numirčiau iš gėdos ir sielvarto. Ir dėl ko aš turiu taip kentėti? Nejaugi vien dėl to, kad tu neturtingas?! Tačiau tvirtai tikiu, jog viskas susiklostys gerai, bent jau todėl, kad mano brolis Vilfredas rimtai įsimylėjęs tavo seserį Merę. Iki šiol jis irgi mane ragino greičiau kelti vestuves, bet Merė — ištikima mudviejų draugė, ir ji sugebės palenkti brolį į mūsų pusę, prieš sutikdama už jo tekėti."

Laiškas baigėsi visokiais meilės žodžiais ir linkėjimais laimingai sugrįžti.

Maždaug tą patį savo laiške rašė ir mano sesutė Merė. Ji sakėsi kol kas niekuo negalinti mudviem su Lile padėti. Mano brolis Džefris iš meilės netekęs galvos, tėvas sunkiai sergąs ir niekur nesikišąs, o skvairas Bozardas, susiviliojęs mūsų žemėmis, primygtinai reikalaująs vedybų. Tačiau, pasak jos, viskas turi pasikeisti, nes greitai ji galbūt galėsianti užtarti už mane žodelį, ir, kaip tikisi, gana sėkmingai.

Sužinojęs šitiek naujienų susimąsčiau. Širdį dar smarkiau ėmė graužti namų ilgesys, persekiodamas mane lyg pamėklė. Mei-

lūs sužadėtinės žodžiai ir švelnus aromatas, sklindantis iš jos laiško, gyvai priminė mylimąją, ir širdį man draskė troškimas vėl būti šalia jos. Be to, žinojau, kad dabar mane Bozardas sutiktų išskėstomis rankomis, nes mano turtas daug didesnis už tą, kurio galėjo tikėtis mano brolis, o tėvai neišvaro jaunikių, kai jų kišenėje yra dvylika tūkstančių auksinių monetų. Ir pagaliau man taip norėjosi pamatyti tėvą, kol jis dar gyvas!

Tačiau nuo tėvynės mane skyrė Chuano de Garsijos šešėlis ir mano priesaika. Aš taip ilgai troškau keršto, šis geismas buvo taip mane užvaldęs, jog dabar nebegalėjau net galvoti apie laimìngą gyvenimą, kol tikslas nepasiektas. Kad būčiau laimingas, turėjau sunaikinti de Garsiją. Aš buvau įsitikinęs, kad tol, kol jis gyvas, mano paties prakeikimas visur mane persekios.

Todėl padariau štai ką. Pasikvietęs notarą, liepiau jam surašyti raštą, kurį išverčiau į anglų kalbą. Tuo raštu visą savo turtą, išskyrus sau pasiliktus du šimtus pesų, padalijau į tris dalis ir perdaviau trims asmenims saugoti iki tos dienos, kol sugrįžęs pats jo pareikalausiu. Nurodytieji trys asmenys buvo senas mano mokytojas, labai sąžiningas žmogus, daktaras Grimstonas iš Bangio, mano sesuo Merė Vingfild ir sužadėtinė Lilė Bozard. Raštą dėl didesnio tikrumo laive patvirtino kapitonas Belas ir dar du anglai. Minėtiems asmenims patikėjau savo turtą ir leidau juo disponuoti savo nuožiūra, bet su tokia sąlyga, kad bent pusė pinigų būtų įdėta į žemės valdas, o kiti — į pelningus verslus. Visas pelnas ir pajamos iš dvarų turėjo btūi mokamos Lilei Bozard tol, kol ji neištekėjusi.

Kartu su tuo raštu surašiau ir testamentą. Didelę dalį turto paskyriau Lilei Bozard, jeigu iki mano gyvos galvos ji bus neištekėjusi, o visa kita palikau savo seseriai. Jei Lilė ištekėtų ar numirtų, jos dalis turėjo atitekti Merei arba jos įpėdiniams.

Kai abu dokumentai buvo pasirašyti ir užantspauduoti, juos kartu su visu savo turtu įteikiau kapitonui Belui, kad viską nugabentų į Bangį ir perduotų daktarui Grimstonui, kuris turėjo už tai jam gausiai atlyginti. Kapitonas su ašaromis maldavo mane vykti su visais savo lobiais į Angliją, ir tik tada, kai aš griežtai atsisakiau, prižadėjo viską tiksliai atlikti.

Kartu su auksu ir dokumentais pasiunčiau kelis laiškus: tėvui, seseriai, broliui, daktarui Grimstonui, skvairui Bozardui ir pagaliau pačiai Lilei. Tuose laiškuose papasakojau viską, kas man nutiko Ispanijoje nuo pat pirmos dienos, nes įsitikinau, jog ankstyvesni mano laiškai visai nebuvo pasiekę Anglijos; taip pat pranešiau esąs pasiryžęs sekti paskui de Garsiją nors į pasaulio kraštą.

„Aš pats atitolinu ir galbūt prarandu laimę, kuri man už viską brangesnė,— rašiau Lilei.— Tegu žmonės galvoja, kad išėjau iš proto! Bet tu supranti mano širdį ir manęs nepasmerksi, nors toks mano apsisprendimas tau suteiks daug sielvarto. Tu žinai, jei aš pasiryžau ką padaryti, niekas neprivers manęs atsitraukti, nebent tik mirtis. Be to, mane saisto priesaika, ir jos sulaužyti man neleis sąžinė. Net šalia tavęs negalėčiau būti laimingas, jei dabar atsižadėčiau vykdyti ką užsibrėžęs. Pirmiau darbas, o paskui poilsis; pirmiau sielvartas, o tik paskui džiaugsmas. Nebijok dėl manęs, aš tikiu, jog nežūsiu ir sugrįšiu. O jei man nebus lemta grįžti, aš viską sutvarkiau taip, kad tau niekados nereikėtų tekėti prieš savo valią. Bet dabar, kol de Garsija gyvas, turiu jį surasti".

Savo broliui Džefriui parašiau labai trumpą laišką, išklodamas visa, ką galvojau apie tokį žmogų, kuris persekioja silpną merginą ir stengiasi pakenkti išvykusiam broliui. Vėliau išgirdau, kad tas laiškas jam baisiai nepatikęs.

Čia pat noriu pasakyti, kad mano laiškai ir visa kita laimingai pasiekė Jarmutą. Ten auksas ir kitos gėrybės buvo perneštos į barkasą, ir kapitonas Belas, iškrovęs savo laivą, tuo barkasu Veivnio upe nuplaukė į Bangį ir viską sėkmingai atgabeno į daktaro Grimstono namus Netergeito gatvėje.

Kapitonas Belas per pasiuntinį iš anksto buvo įspėjęs apie savo atvykimą, todėl tą dieną daktaro Grimstono namuose susirinko mano sesuo ir brolis, skvairas Bozardas, jo sūnus ir duktė. Trūko tik mano tėvo, kuris jau prieš porą mėnesių buvo palaidotas.

Be galo stebėdamiesi, visi išklausė kapitono pasakojimo, tačiau jų nustebimas dar labiau padidėjo, kai buvo atidengtos dėžės ir pradėtas sverti turtas, sutikrinant jį su skaičiais, nurodytais mano laiškuose,— tiek aukso vienu sykiu Bangyje iki tol dar niekas nebuvo matęs.

Tada Lilė apsiverkė, pirma iš džiaugsmo, kad aš tapau turtingas, o paskui iš širdgėlos, kad negrįžau kartu su savo lobiais. Skvairas Bozardas, išvydęs auksą ir sužinojęs apie raštą, iškart padariusį Lilę turtingą, vis vien, ar aš gyvas, ar ne, viešai pareiškė visuomet buvęs apie mane kuo geriausios nuomonės, o paskui pabučiavo dukterį, linkėdamas jai laimės ir sveikindamas su dideliu pasisekimu. Trumpai sakant, liko patenkinti visi, tik mano brolis išlėkė iš namų, niekam neprataręs nė žodžio. Nuo tos dienos jis pradėjo visur trankytis, smukdamas vis žemiau: juk iš jo, galima sakyti, buvo atimta geidžiama taurė, jis negavo išgerti nė gurkšnio! Paveldėjęs mūsų tėvo žemes, jis nusprendė, jog

Lilė būtinai turės už jo ištekėti, jei ne savo noru, tai prievarta, kadangi net ir šiais laikais tėvas gali varu išvaryti savo dukterį už vyro, ypač jeigu ji dar nepilnametė, o skvairas Bozardas, visuomet buvęs tos nuomonės, kad merginos norų nėra ko paisyti, nė kiek nesivaržydamas būtų griebęsis tokios prievartos. Bet nuo tos dienos viskas pasikeitė,— tokia didelė aukso galia! Dabar nebebuvo nė kalbos išleisti Lilę už ko nors kito, ne už manęs. Tėvas pats būtų ją sudraudęs, jeigu būtų panorėjusi taip pasielgti, nes tuomet Lilė būtų netekusi viso iš manęs gauto turto. Užtat visi garsiai piktinosi mano kvailumu, peikdami mane, kam neatsižadėjau priesaikos ir ryžausi keliauti paskui savo priešą net į tolimąją Indiją. Skvairas Bozardas guodėsi vien tuo, kad bet kokiu atveju, ar aš žūčiau, ar išlikčiau gyvas, pinigai vis tiek liks jo dukteriai. Ir tik Lilė, mane užtardama, kalbėjo:

— Tomas davė priesaiką ir turi ją tesėti. Tai jo garbės reikalas, ir dabar aš lauksiu iki galo, kol mudu susitiksime žemėje arba aname pasaulyje.

Tačiau šie atsiminimai čia ne vietoje, nes praėjo dar daug daug metų, kol aš visa tai sužinojau.

XI

LAIVAS NUSKĘSTA

Kitą dieną po to, kai įdaviau kapitonui Belui laiškus ir visą savo turtą, „Avantiūristas" pamažu ėmė lenkti Kadžio molą. Žiūrėdamas į laivą, pajutau tokį ilgesį, jog, prisipažinsiu, pravirkau. Mielai būčiau atsisakęs visų jame sukrautų lobių, jei vietoj jų laivas būtų vežęs namo mane patį. Bet mano sprendimas liko nepalaužiamas, ir į Angliją man buvo lemta grįžti tik po daugelio metų ir kitu laivu.

Uoste stovėjo didelė ispanų karaka „Las Cinque Llagas", arba „Penkios Kristaus žaizdos", pasirengusi išplaukti į Espanjolą. Aš išsirūpinau leidimą prekiauti ir kaip pirklys d'Aila įlipau į laivą. Be to, kad neišaiškėtų apgavystė, už šimtą penkiasdešimt pesų pripirkau visokiausių prekių, kurios, kaip sužinojau, Indijoje turėjo didelę paklausą, ir sukroviau į to paties laivo triumą.

Laivas buvo pilnas prisikimšęs ispanų avantiūristų, daugiausia visokių sukčių su nuostabiomis biografijomis. Tiesa, kol neįsigėrę, jie buvo gana pakenčiami bendrakeleiviai. Iki to laiko aš buvau tiek išmokęs kastiliečių šnektą ir įgavęs tokią grynai ispa-

nišką išvaizdą, jog lengvai galėjau būti palaikytas jų tėvynainiu, taigi nepraleidau progos tuo pasinaudoti, išgalvojęs tinkamą istoriją apie savo kilmę ir apie tai, kokios priežastys mane paskatino ieškoti laimės už vandenyno. O šiaip, kaip ir pirmiau, pasiklioviau tik pats savimi. Beje, nors buvau santūrus ir nedalyvaudavau bendrose orgijose, keleiviai netrukus mane pamilo, daugiausia dėl to, kad gydžiau jų ligas.

Apie mūsų kelionę, jei ne liūdnas jos galas, iš tiesų nebūtų ko pasakoti. Mėnesį išbuvome Kanarų salose, paskui išplaukėme į Espanjolą, ir visą kelią laikėsi puikiausias oras, tik pūtė silpnas vėjas.

Kai iki Santo Domingo, mūsų paskirties uosto, bebuvo likę, pasak kapitono, vos savaitė kelio, oras staigiai pasikeitė. Iš šiaurės atūžė pašėlusi audra, ir kaskart ji vis stiprėjo. Tris dienas ir trìs naktis nerangus mūsų laivas, uragano blaškomas, vaitojo ir girgždėjo, o vėtra mus nešė nežinia kur. Pagaliau pasidarė aišku, kad jeigu audra nenurims, mes paskęsime. Visas laivas braškėte braškėjo, vieną stiebą bangos nunešė, o kitam nulaužė viršutinę dalį per dvidešimt pėdų nuo denio. Į vidų pradėjo tekėti vanduo. Bet visos šitos bėdos buvo dar niekis, palyginus su tuo, kas atsitiko ketvirtą dieną. Milžiniška banga nuplėšė vairą, ir šėlstantys vandenys dabar mėtyte mėtė bejėgį mūsų laivą. Maždaug po valandos žalioji vandenyno stichija dar kartą užgriuvo denį, išrovė inkaro špilį, ir vanduo siūbtelėjo į triumą. Dabar mūsų pražūtis buvo nebeišvengiama.

Ir tada prasidėjo pats baisumas. Paskutinėmis dienomis tiek jūrininkai, tiek keleiviai be paliovos gėrė, stengdamiesi nuslopinti baimę, o dabar, pamatę artėjant galą, visi ėmė blaškytis po laivą. Išvien susimaišė maldos, dejonės ir prakeiksmai. Kurie dar buvo blaivūs, skubėjo nuleisti abi valtis. Dviese su vienu garbingu kunigu bandėme į jas susodinti vaikus bei moteris, kurių laive pasirodė gana daug, bet tai padaryti buvo nelengva. Girti jūrininkai mus stūmė šalin ir patys grūdosi į valtis. Viena iš karto apvirto, ir visi, kas buvo joje, paskendo. Tuo metu karaka, sparčiai grimzdama, pradėjo svirti į šoną.

Pamatęs, kad ilgiau laukti nebegalima, liepiau kunigui sekti paskui mane, iššokau į jūrą ir ėmiau plaukti prie antrosios valties, kurią veltui bandė nulaikyti keletas iš baimės klykiančių moterų. Plaukti mokėjau gerai ir ne tik pats laimingai prisikasiau iki vilties, bet dar suspėjau ištraukti iš vandens ir skęstantį kunigą.

Tuo tarpu laivo priešakys aukštai iškilo, o vairagalis paniro į vandenį. Taip laivas dar porą minučių laikėsi paviršiuje, ir mes

spėjome pagriebę irklus nusiirti nuo jo kiek toliau. Vos mums nusiyrus, pasigirdo šiurpus beviltiškas klyksmas tų, kurie buvo likę laive, ir jis nugarmėjo gilyn. Jei būtume buvę arčiau, laivas ir mus būtų įtraukęs.

Kelias akimirkas sėdėjome tylėdami, iš siaubo netekę žado. Paskui, kai nustojo gurgėti verpetas, atsiradęs laivo žuvimo vietoje, priplaukėm artyn. Aplinki buvo pilna nuolaužų, bet tarp jų radome tik vieną vaiką, kuris buvo įsikibęs į irklą. Kiti du šimtai žmonių kartu su laivu dingo jūros gelmėje. Galbūt kas nors dar buvo gyvas ir laikėsi ant vandens, bet prietemoje nieko tarp bangų nematėme. Tačiau mums, teisybę sakant, taip buvo geriau, nes valtyje jau sėdėjo dešimt žmonių ir daugiau nė vienas nebebūtų tilpęs. Vyrų buvo tik dvejetas — kunigas ir aš.

Kaip jau minėjau, pradėjo temti, ir jūra prieš naktį, visa laimė, nurimo, kitaip ir mes būtume apvirtę. Dabar mums beliko tik laikyti valtį prieš bangas. Taip praleidome be galo ilgą naktį. Keista buvo matant, tikriau girdint, kaip gerasis mano bendrakeleivis kunigas, nepaliaudamas irkluoti, vieną po kitos klausė moteris išpažinties, o paskui, atleidęs visas nuodėmes, meldė dangų išgelbėti mūsų sielas, nes gyvi išlikti nė vienas nesitikėjom. Tą naktį aš tiek viso patyriau, jog sunku įsivaizduoti, bet prie to nesustosiu, kadangi ateityje manęs laukė didesni baisumai ir pasakosiu apie juos.

Pagaliau naktis praslinko, virš jūros platybių sušvito aušra. Patekėjo saulė. Iš pradžių mes ja džiaugėmės, nes buvome sužvarbę ligi kaulų, bet netrukus ėmė svilinti nepakenčiama kaitra. Valtyje nebuvo nei maisto, nei vandens, ir mus pradėjo kamuoti troškulys.

Tuo tarpu pradėjo pūsti pastovus brizas. Iš kelių irklų ir apkloto mums pavyko įtaisyti šiokią tokią burę, ir mūsų valtis gana sparčiai ėmė plaukti pirmyn. Tačiau vandenynas didelis, o mes netgi nežinojome, kurlink plaukiame.

Kaskart vis smarkiau mus kankino baisus troškulys. Apie vidurdienį staiga mirė vienas vaikas, ir jo lavoną nuleidome į jūrą. Po trejeto valandų jo motina pasisėmė pilną kaušą aitriai sūraus vandens ir įniko godžiai gerti. Iš pradžių atrodė, kad ji numalšino troškulį, bet paskui ūmai ją apėmė pamišimas. Pašokusi ji puolė iš valties ir paskendo.

Kai saulė tartum žėrintis, raudonai įkaitęs rutulys pagaliau nuniro už horizonto, valtyje tik du žmonės begalėjo pasėdėti — kunigas ir aš. Kiti suvirtę gulėjo ant klotų, vos judėdami lyg troškštančios žuvys ir gailiai dejuodami. Bet štai atėjo naktis; oras pasidarė šiek tiek gaivesnis ir truputį palengvino mūsų kan-

čias. Mes meldėme lietaus, bet jo nebuvo, ir kai saulė vėl patekėjo giedrame danguje, supratome, jog paskutinį kartą jį mums šviečia, jei tik mūsų neišgelbės koks stebuklas. Kaitra buvo nepakeliama.

Praėjus valandai po saulėtekio, mirė dar vienas vaikas. Leidžiant jo kūną į jūrą, aš netyčia pakėliau akis ir staiga tolumoje pastebėjau laivą. Jis plaukė mūsų link ir, sprendžiant pagal jo kursą, turėjo mus aplenkti už poros mylių. Padėkoję Dievui už tokį stebuklą, mudu su kunigu stvėrėmės irklų ir pradėjome pamažu irtis, norėdami užbėgti laivui skersai kelio. Vėjas iki to laiko taip aptilo, jog menkutė mūsų burė nebegalėjo pajudinti valties iš vietos.

Taip yrėmės kokią valandą. Tuo tarpu vėjas visai nuščiuvo. ir laivas nukabusiomis burėmis sustojo vietoje už trejeto mylių nuo mūsų. Aš ir kunigas iš paskutinių jėgų darbavomės irklais. Man rodėsi, kad numirsiu toje valtyje nuo svilinančių saulės spindulių. Joks vėjelio dvelktelėjimas negaivino per tą baisų karštį, ir mūsų lūpos nuo troškulio jau pradėjo pleišėti. Bet mudu vis kasėmės pirmyn, kol ant valties nugulė laivo burių šešėlis ir mes išvydome jūreivius, žiūrinčius į mus nuo denio. Dar po akimirkos priplaukėme prie borto, iš viršaus nukrito virvinės kopėčios ir pasigirdo ispanų kalba.

Nebeatsimenu, kaip užlipome ant denio. Pamenu tik tiek, kad nuvirtau pavėsyje po kiltiniu tentu ir ėmiau gerti ir gerti vandenį, o man jį vis davė puoduką po puoduko. Pagaliau šiaip taip numalšinau troškulį, bet staiga man pasidarė taip bloga ir taip ėmė svaigti galva, jog nebegalėjau nuryti nė kąsnelio maisto, nors man jį bruko tiesiog į rankas. Tuo momentu, matyt, netekau sąmonės, nes kai atsipeikėjau, saulė jau buvo virš galvos.

Man pasirodė, kad per miegus girdėjau pažįstamą ir neapkenčiamą balsą, bet nubudęs pamačiau, jog po tentu esu vienas; visa įgula buvo susibūrusi laivo priešakyje aplink kažkokį daiktą; rodos, ten ant denio gulėjo žmogus.

Šalia manęs stovėjo didelis dubuo su valgiu ir pilna gertuvė stipraus vyno. Pasijutęs jau tvirtesnis, ėmiau godžiai valgyti ir gerti, kol pasisotinau.

Tuo laiku jūrininkai laivo priešakyje pakėlė gulintį žmogų ir išmetė į jūrą. Spėjau pastebėti, kad jis juodaodis. Paskui trys vyrai, kuriuos iš apsirengimo palaikiau karininkais, pasuko prie manęs, ir aš atsistojau jų pasveikinti.

— Senjore,— maloniu balsu mandagiai prašneko vienas karininkas, aukščiausias ūgiu,— leiskite jus pasveikinti, taip nuostabiai...

Bet jis staiga nutilo.

Nejaugi aš tebesapnuoju? Balsas buvo toks pažįstamas! Pakėlęs akis, pažvelgiau į vyro veidą ir išvydau prieš save Chuaną de Garsiją!

Bet jis mane irgi pažino.

— Karamba! [1] — sušuko de Garsija.— Koks susitikimas! Sveikinu jus, senjore Tomai Vingfildai. Žiūrėkite, draugužiai, ką išgriebėme iš jūros! Šis vyrukas ne ispanas, o anglų šnipas! Paskutinį kartą mudu buvome susitikę Sevilijos gatvėje, kur jis bandė mane nužudyti, nes aš norėjau išduoti jį valdžiai. O dabar jis atsidūrė čia. Tiktai kokiais tikslais? To reikia jį patį paklausti.

— Tai melas,— atkirtau.— Aš ne šnipas, į šias jūras mane atvedė asmeniškas reikalas. Aš norėjau surasti jus.

— Na ką gi, tai jums pasisekė, labai pasisekė. Tik ar ne per daug sekasi, senjore? O dabar sakykite, ar tiesa, kad jūs vadinatės Tomas Vingfildas ir esate anglas?

— Tai tiesa, bet aš...

— Palaukit! O kodėl jūsų draugužis kunigas man sakė, kad „Las Cinque Llagas" laivu plaukėte, pasivadinęs d'Aila?

— Aš turėjau tam priežasčių, Chuanai de Garsija.

— Apsirikote, senjore. Aš vadinuosi Sarseda, ir mano draugai gali tai patvirtinti. Kadaise pažinojau vieną bajorą de Garsiją, bet jis seniai miręs.

— Meluoji! — surikau aš, bet tą akimirką vienas de Garsijos bičiulis trenkė man tiesiog į dantis.

— Ramiau, mielasis,— sulaikė jį de Garsija.— Nesitepk rankų į šitą žiurkę. O jeigu jau nori mušti, verčiau pasiimk lazdą. Jūs girdėjote, senjorai, jis prisipažino, kad plaukė prisidengęs svetima pavarde ir kad iš tikrųjų yra anglų, taigi mūsų tėvynės priešas. Galiu pridurti, jog pats jį pažįstu kaip šnipą, kuris jau kėsinosi mane nužudyti,— duodu jums garbės žodį. O dabar, senjorai, kadangi mes čia atstovaujame jo didenybei karaliui ir turime aukščiausią valdžią, mums reikia jį nuteisti. Bet kad niekas nepagalvotų, jog aš galiu peržengti įstatymą dėl to, jog tas šuo anglas mane išvadino melagiu, pavedu jį teisti jums.

Aš vėl norėjau prabilti, bet tas pats ispanas, kuris man pirma trenkė, niekšas žiauriu bandito veidu, išsitraukė špagą ir prisiekė kiaurai mane persmeigsiąs, jei aš dar kartą prasižiosiąs. Po to man beliko tik tylėti.

---

[1] Karamba! — ispaniškas keiksmas, maždaug atitinkantis mūsiškį „po velnių!"

— Šis anglas neblogai atrodys ant rėjos! — pasakė tas pats ispanas.

De Garsija, nutaisęs abejingą miną, niūniavo kažkokią dainelę. Jis pasižiūrėjo aukštyn į stiebą, paskui į mano kaklą, šyptelėjo, ir neapykantos kupinas jo žvilgsnis nusvilino mane lyg ugnis.

— Aš turiu geresnį pasiūlymą,— įsikišo trečiasis karininkas.— Jeigu jį pakarsime, gali prasidėti visokios kalbos, be to, neteksime gražaus pelno. O vyrukas neblogo sudėjimo ir ištvers kasyklose ne vienerius metus. Siūlau jį parduoti kartu su visu kitu kroviniu. O jeigu prieštaraujate, aš pats jį nupirksiu: mano dvare tokie labai praverčia!

Taip jam pasakius, de Garsijos veidas šiek tiek pablyško. Jis, žinoma, norėjo galutinai manim atsikratyti, bet atsargumo dėlei tarė būsiant protingiau neprieštarauti.

— Kai dėl manęs,— pasakė jis, dirbtinai žiovaudamas,— tai aš nieko prieš. Imk nors dykai, mano mielas! Tik gerai žiūrėk, kad neįsmeigtų tau į nugarą stileto.

Karininkas nusijuokęs tarė:

— Vargu ar jis turės tokią progą! Aš į kasyklas nelandžioju, o šiam paukšteliui teks savo dienas baigti šimto pėdų gilumoje po žeme. Ir dabar, manau, tau bus geriau apačioj, vyruti!

Karininkas pašaukė jūreivį ir įsakė atnešti nuo negyvėlio nuimtus pančius. Mane iškratė, atėmė visą auksą, kiek jo dar turėjau, ant kojų užkalė pančius, sujungtus su grandimi ant kaklo, ir nutempė į triumą. Bet dar denyje buvau supratęs, koks yra to laivo krovinys. Čia buvo vežami vergai, sugaudyti Fernandinoje,— tai ispanai vadina Kubos salą. Juos vežė parduoti į Espanjolą. Ir aš dabar buvau toks pat vergas.

Nežinau, kaip aprašyti visas triumo baisybes. Jis buvo žemas, ne daugiau kaip šešių pėdų aukščio, ir pančiais sukaustyti vergai gulėjo tiesiog ant laivo dugno, priplėkusiame triumo vandenyje. Jų čia buvo tiek daug, kiek galėjo sutilpti gulomis, prirakinti prie grandžių, įsuktų į vidinį bortų apmušalą. Prieš savaitę čia buvo sugrūsta ne mažiau kaip du šimtai vyrų, moterų ir vaikų, bet dabar vergų skaičius buvo sumažėjęs. Apie dvidešimt žmonių jau išmirė, ir tai atrodė nedaug, nes paprastai ispanai, vergų pirkliai, iš anksto nurašo į nuostolius trečdalį arba net pusę savo „prekių".

Kai atsidūriau triume, mane apėmė mirtinas silpnumas. Aš ir taip buvau vos gyvas, o čia galutinai pribaigė šiurpūs garsai, šlykšti smarvė ir tai, ką išvydau, blausiai spingsint mano sargų žibintams tamsiame triume, kur negalėjo patekti nei šviesa, nei oras. Nekreipdami į tai dėmesio, mano palydovai tempė mane pir-

myn, ir netrukus aš, prirakintas prie grandinės, jau stovėjau tarp tamsiaodžių vyrų ir moterų. Mano kojos mirko triumo vandenyje.

Ispanai pasišalino, su patyčiomis man burbtelėję, kad anglui ir toks guolis esąs per geras. Kurį laiką tvardžiausi, paskui man į pagalbą atėjo miegas arba alpulys, ir aš nugrimzdau į tamsą. Taip praslinko para.

Kai vėl atmerkiau akis, šalia manęs stovėjo su žibintu tas pats ispanas, kuriam buvau parduotas arba šiaip atiduotas, ir stebėjo, kaip nuimami pančiai nuo tamsiaodės moters, prirakintos prie mano grandinės. Ji buvo nebegyva; žibinto šviesoje spėjau įžiūrėti, kad mirusi nuo baisios ligos, su kuria iki tol man nebuvo tekę susidurti. Vėliau sužinojau, kad ji vadinasi „juoduoju vėmimu". Moteris buvo ne vienintelė šios ligos auka: aš priskaičiau dar dvidešimt lavonų. Juos vieną po kito ištraukė iš triumo. Daugelis kitų vergų taip pat sirgo.

Ispanai atrodė labai susirūpinę. Jie nieko negalėjo prieš šią baisią ligą padaryti ir nusprendė tik išvalyti triumą ir išvėdinti, tad atplėšė virš mūsų galvų kelias denio lentas. Jeigu jie nebūtų to padarę, mes tikrai visi būtume žuvę. Esu įsitikinęs, jog ligos išvengiau tik todėl, kad plačiausia anga denyje buvo tiesiog viršum manęs, ir išsitiesęs, kiek leido grandinė, galėjau kvėpuoti palyginti grynu oru.

Išdaliję mums vandenį ir paplotėlius, ispanai pasišalino. Vandenį godžiai išgėriau, bet paplotėlių valgyti negalėjau, nes jie buvo apipeliję.

Visa, ką aplinkui mačiau ir girdėjau, buvo taip klaiku, jog nesinori apie tai rašyti. Saulė kaitino denį, ir mes dusome nuo baisaus karščio. Atrodė, jog laivas nejuda, ir aš supratau, kad vėjo nėra ir mes dreifuojame.

Atsistojęs įsirėmiau kulnais į stringerį — išilginę laivo sąraišą, o nugara — į bortą. Taip įsitaisius, man buvo matyti žmonių kojos, jeigu kas eidavo per denį. Staiga prieš mano akis praslinko kunigo sutana. Pagalvojau, kad čia tikriausiai mano kelionės draugas, su kuriuo išsigelbėjau po laivo sudužimo, ir pamėginau atkreipti jo dėmesį. Po keleto bandymų man tai pavyko. Supratęs, kas yra triume, kunigas prigulė ant denio, tarytum norėdamas atsikvėpti, ir mudu truputį pasikalbėjome.

Kunigas pasakė, kad jūra, kaip ir maniau, visiškai rami, o laive siaučia maras, išguldęs jau trečdalį įgulos. Jis pridūrė, kad juos ištikusi dangaus bausmė už žiaurumą ir piktadarybes.

Aš jam atsakiau, kad dangaus bausmė ištiko ne tik grobikus, bet ir pagrobtuosius, ir paklausiau, kur dabar de Garsija, arba Sarseda, kaip jis čia vadinamas.

Kunigas man pranešė, kad ispanas šįryt susirgęs. Šita naujiena mane neapsakomai nudžiugino, nes jeigu ir anksčiau de Garsijos neapkenčiau, tai lengva įsivaizduoti, kokią neapykantą jaučiau dabar.

Po to kunigas nuėjo, bet greit vėl sugrįžo. Jis man atnešė vandens su citrinų sultimis, ir šis gėrimas pasirodė man dieviškas nektaras; taip pat atnešė gero maisto ir vaisių. Visa tai jis man padavė pro angą denyje. Vargais negalais aš paėmiau valgį surakintomis rankomis ir tuojau viską sušveičiau. Paskui, dideliam mano nusiminimui, kunigas pasišalino. Kodėl jis dingo, sužinojau tiktai kitą rytą.

Praėjo diena, po to — be galo ilga naktis. Pagaliau triume vėl pasirodė ispanai. Šį kartą jiems teko ištraukti keturiasdešimt lavonų, o ligonių per tą laiką dar padaugėjo. Ispanams išėjus, aš vėl atsistojau ir ėmiau laukti savo draugo kunigo. Bet veltui laukiau: jis taip ir nebepasirodė.

XII

TOMAS ANT KRANTO

Išstovėjau daugiau kaip valandą, ištempęs kaklą, dairydamasis kunigo. Pagaliau, kai jau buvau bekrintąs ant triumo dugno, nes ilgiau nebegalėjau taip susirangąs laikytis, pro plyšį tarp lentų šmėkštelėjo moteriškas apdaras. Iš apsirengimo pažinau, kad ši dama buvo su mumis valtyje.

— Senjora! — sušnibždėjau.— Dėl Dievo, išklausykite manęs! Tai aš, d'Aila! Aš čia, tarp vergų, surakintas pančiais.

Moteris krūptelėjo, bet paskui, kaip ir kunigas, atsitūpė ant denio, ir aš jai papasakojau apie triumo baisybes ir kad pakliuvau į tokią bėdą, nenumanydamas, kad ji viską jau žino.

— Deja, senjore,— atsakė ji man,— mūsų reikalai ne ką geresni. Baisus maras visus šluoja. Šeši jūreiviai jau mirė, o tokių, kurie gargia agonijoje,— dar daugiau. Verčiau mes tada būtume nuskendę kartu su visais! Mes išsigelbėjome nuo jūros, o pakliuvome stačiai į pragarą. Mano motina pasimirė, o mažas broliukas irgi miršta.

— Kur kunigas?— paklausiau.

— Jis mirė šį rytą; jį ką tik išmetė į jūrą. Prieš mirtį jis man papasakojo apie jus ir prašė, jei galėsiu, jums padėti. Bet jis kalbėjo jau visai be sąryšio, ir aš pamaiau, kad kliedi. Be to, kuo aš galiu jums padėti?

— Gal gausite man valgyti ir gerti,— atsakiau.— Gaila mūsų bičiulio, amžiną jam atilsį. O kaip kapitonas Sarseda? Ar jau mirė?

— Ne, senjore, jis vienintelis, kam pavyko įveikti ligą, ir dabar jis sveiksta. Aš turiu eiti pas savo brolį. Valgyti jums tuojau atnešiu.

Ji nuėjo, bet greitai sugrįžo su maistu ir vyno gertuve, paslėpta drabužių klostėse. Aš vėl pasistiprinau, šlovindamas ją už gerumą.

Taip šita moteris mane maitino dvi dienas, atnešdama valgyti naktimis. Antrąją naktį ji pasakė, kad jos broliukas miręs, o iš įgulos belikę vos penkiolika sveikų jūreivių ir vienas karininkas. Ji pati jautėsi pradedanti sirgti. Ir dar pasakė, kad vandens ištekliai laive baigiasi, o vergams maisto visai nebėra. Po to aš jos nebemačiau ir manau, kad ji taip pat mirė. Praėjus dvidešimt valandų po paskutinio jos apsilankymo, tą prakeiktą laivą palikau ir aš.

Ištisą dieną niekas nebuvo užsukęs į triumą vergų pamaitinti arba bent pasižiūrėti. Tiesą sakant, daugumai jų nebereikėjo jokios priežiūros. Retai kas dar laikėsi gyvas, bet ir gyvieji, kiek galėjau pastebėti, buvo ligos suriesti. O aš pats neapsikrėčiau turbūt todėl, kad anuomet buvau labai tvirtas ir pavydėtinos sveikatos, kuri mane gelbėdavo nuo visokių peršalimų ir negalavimų. Be to, daug geresnis buvo mano maistas. Ir vis tiek jaučiau, kad ilgai nebeištversiu. Surakintas grandinėmis tarp numirėlių tame siaubingame plaukiojančiame karste, tiesiog svajojau apie mirtį kaip apie saldų išsivadavimą nuo visų baisybių ir kančių.

Taip praslinko dar viena diena, tokia pat karšta ir tvanki. Po to užėjo naktis, kraupi nuo mirštančiųjų gargaliavimo ir aimanų. Bet man vis dėlto pavyko užmigti, ir per sapną aš klajojau su mylimąja gimtojo Veivnio pakrantėmis.

Paryčiu mane išbudino geležies žvangesys. Atsimerkęs pamačiau, jog keli ispanai žibintų šviesoje daužo pančius visiems vergams iš eilės — ir mirusiems, ir gyviesiems. Nuėmę nuo vergo grandines, jie užnerdavo ant lavono arba ant mirštančiojo virvę, o po to viršuj esantieji ištraukdavo jį pro liuką ant denio. Paskui už borto pasigirsdavo sunkus pūkštelėjimas, ir viskas baigta. Supratau, kad ispanai, pristigę vandens, nutarė visus vergus išmesti į jūrą, kartu tikėdamiesi, jog tai gal išgelbės ir nuo antkryčio tuos, kurie tebebuvo gyvi.

Ispanai ėjo vis artyn. Netrukus tarp jų ir manęs beliko du tamsiaodžiai vergai, vienas miręs, o antras gyvas; po jų buvo mano eilė. Žinodamas, koks nepavydėtinas likimas manęs laukia,

ėmiau galvoti, ką daryti toliau: ar pasakyti jiems, kad esu sveikas, kad liga manęs nepalietė, ir išprašyti sau gyvybę, ar atsiduoti jų valiai ir išlėkti už borto? Man labai norėjosi gyventi, bet jau iš to, kad nusprendžiau nieko nedaryti ir pasitikti mirtį kaip gailestingą išvaduotoją, galima spręsti, kiek nuo visų baisybių buvau iškentėjęs fiziškai ir nusilpęs dvasiškai. Be to, žinojau, jog nėra ko tikėtis išsigelbėti: ispanų jūrininkai iš baimės buvo tiesiog pamišę ir nieko daugiau negalvojo, tiktai kuo greičiau atsikratyti vergais, kurie reikalavo vandens ir, svarbiausia, jų manymu, buvo epidemijos šaltinis. Todėl sukalbėjau visus poterius, kiek tik atsiminiau, ir pasiruošiau mirčiai. Nors buvau labai tvirtos dvasios, vargšas kūnas drebėjo, pabūgęs artimo galo ir po to laukiančios nežinomybės.

Pagaliau, pasiuntę į viršų dar gyvą, šalia manęs prirakintą nelaimės draugą, ispanai kibo į mane patį. Pusnuogiai jūreiviai dirbo su įniršiu, stengdamiesi kuo greičiau užbaigti tą šlykštų darbą. Jie buvo išpilti prakaito ir, kad nenualptų, nuolat patsistiprindavo keliais gurkšniais degtinės.

— Šisai taip pat dar gyvas ir, rodos, neserga,— pasakė vienas jūreivis, kaldamas man nuo kojų pančius.

— Gyvas ar negyvas, baik su juo greičiau! — piktai atsiliepė kitas ispanas, ir aš pažinau tą patį karininką, kuriam buvau atiduotas į vergiją.— Šitas šuo anglas atnešė mums nelaimę. Jo bloga akis. Meskit jį jūron! Tegu ten bando apžavėti ryklius!

— Teisingai,— atsakė jūreivis ir paskutiniu smūgiu numušė man pančius.— Kai kiekvienam belieka po puodelį vandens, svečių nėra kuo vaišinti: jie išmetami pro duris. Melskis, vyruti, ir tepadeda tau maldos nors kiek daugiau negu visiems kitiems šiame Dievo prakeiktame laive. Še tau vaistų, kad lengvesnis būtų galas,— jų liko daugiau nei vandens.

Sulig tais žodžiais jis man padavė savo gertuvę. Godžiai prikišau prie jos lūpas ir ėmiau dideliais gurkšniais gerti. Degtinė man truputį pakėlė nuotaiką. Po to ispanai apjuosė mane virve, davė signalą, ir tie, kurie buvo ant denio, pradėjo taip traukti, jog aš tuoj pakibau ore po atviru liuku.

Tą akimirką žibintas apšvietė karininką, kuris mane buvo pavertęs vergu, o dabar įsakė išmesti jūron, ir jo veide aš perskaičiau nuosprendį, aiškų kiekvienam gydytojui.

— Sudie! — pasakiau jam.— Turbūt greit mes susitiksime. Ko tu dar vargsti, pakvaišėli? Verčiau prieš galą pailsėtum, nes tave maras jau palietė. Po šešių valandų tu mirsi!

Išgirdęs mano žodžius, jis prasižiojo ir akimirką iš siaubo neteko žado. Paskui iš jo lūpų pasipylė baisūs keiksmai; jis užsi-

mojo plaktuku ir kad kiek būtų man smogęs, o tas smūgis būtų padaręs galą visoms mano kančioms. Bet tuo momentu mane ištraukė į viršų.

Dar po akimirkos virvę atleido ir aš sudribau ant denio. Šalia manęs stovėjo du juodaodžiai,— jų pareiga buvo išmesti į jūrą nelaiminguosius vergus,— o už jų krėsle sėdėjo po ligos sublogęs Chuanas de Garsija ir vėdavosi sombreru: naktis buvo labai karšta.

Mėnesienoje jis iš karto mane pažino.

— Ką aš matau?— kreipėsi de Garsija.— Tu vis dar čia ir vis dar gyvas, brolau? Iš tiesų esi smarkus vyras; aš maniau, kad jau gavai galą arba baigi pastipti. Jei ne tas prakeiktas maras, man būtų tekę pačiam tuo pasirūpinti, bet galų gale viskas išėjo gerai. Aš turėsiu didelį malonumą, atidavęs tave rykliams, brolau Vingfildai. Tai bus šioje kelionėje vienintelė sėkmė, bet ji paguos mane už viską iš karto. Vadinasi, tu keliavai už jūros, norėdamas man atkeršyti, ar ne taip? Ką gi, tikiuosi, čia neblogai praleidai laiką. Aplinka, tiesa, buvo kukli, bet užtat koks nuoširdus priėmimas! Tik — deja! — svečias mus palieka, ir reikia jį palydėti. Labanakt, Tomai Vingfildai! Jei sutiksi savo motiną, pasakyk jai: aš gailiuosi, kad turėjau ją nudurti, nes ji buvo vienintelė būtybė žemėje, kurią mylėjau. Tu turbūt galvoji, anąkart buvau atvykęs jos nužudyti? Ne. Ji pati mane privertė, ir aš tai padariau, gelbėdamas savo gyvybę. Jei nebūčiau jos nužudęs, jau niekad nebūčiau regėjęs Ispanijos! Joje buvo pernelyg daug mano kraujo, ir ji nebūtų leidusi man gyvam pasitraukti. Atrodo, kad ir tavo gyslose teka tas pats kraujas, kitaip tiek daug negalvotum apie kerštą. Deja, nieko gero iš to nelaimėjai!

Jis nutilo, atsilošė krėsle ir vėl pradėjo vėduotis skrybėle.

Net tuo momentu, kai jau stovėjau ant bedugnės krašto, nuo tų begėdiškų patyčių man užvirė karštas kraujas. Taip, de Garsija, žinoma, galėjo džiūgauti! Aš vis sekiau jo pėdomis, o kuo tai baigėsi? Dar sekundė, ir jis išmes mane rykliams. Bet vis dėlto aš pasistengiau jam atsakyti kiek galėdamas oriau.

— Likimas prieš mane, de Garsija,— tariau jam.— Bet jeigu tu dar turi bent truputėlį drąsos, duok man špagą, ir mes vienąkart galutinai užbaigsime savo ginčą. Žinau, kad po ligos tu nusilpęs, bet ir aš ne stipresnis po visų tų naktų ir dienų, praleistų jūsų pragare. Jėgos lygios, de Garsija.

— Galimas daiktas, brolau, labai galimas daiktas! Bet kuriam galui mums kautis? Atvirai sakant, kada tik mudu susidurdavom akis į akį, man iki šiol vis nesisekė, ir man labai gaila. Bet žinok: aš dusyk pralaimėjau tik todėl, kad mane slėgė pranašystė, jog

susitikimas su tavim bus man pražūtingas. Daugiausia dėl to ir nusprendžiau išvykti į šiltesnius kraštus. O dabar pats matai, kaip kvaila tikėti pranašavimais. Nors aš persirgau ta liga, bet tebesu gyvas ir mirti neketinu, o tu — atleisk už tokį nemandagų priminimą — tu jau, galima sakyti, esi numirėlis. Štai šitie senjorai,— de Garsija parodė į du juodaodžius, kurie, mums kalbant, išmetė į jūrą dar vieną iš triumo iškeltą vergą,— šitie senjorai tuojau nutrauks malonų mudviejų pašnekesį. Jei nori, kad kam nors ką pasakyčiau nuo tavęs, tai sakyk, nes mažai bėra laiko. Mes turime iki aušros išvalyti triumą.

— Iš tavęs nieko nenoriu, de Garsija,— atsakiau jam.— Tačiau turiu kai ką pranešti, ir aš tai padarysiu. Bet pirmiau noriu šį tą pasakyti. Tau atrodo, kad nugalėjai, niekšingas žudike, bet dar nesidžiauk. Lošimas dar nebaigtas. Tavo nuogąstavimai gali išsipildyti. Aš numirsiu, bet mano kerštas gyvuos, nes patikiu jį Dievui, kaip reikėjo iš karto padaryti. Galbūt dar išgyvensi kelerius metus, bet kur dingsi nuo jo keršto? Vieną gražią dieną numirsi lygiai taip, kaip aš numirsiu šią naktį, ir kas tada? Kas bus tada, de Garsija?

— Gana tau plepėti, brolau,— tarė jis su niekinama pašaipa.— Kiek žinau, tu dar ne pamokslininkas. Pirma minėjai, kad kažką turi man pranešti. Sakyk greičiau! Laikas eina, Tomai Vingfildai! Kas galėjo pasiųsti žinią tokiam tremtiniui kaip aš?

— Izabela de Siguensa, kurią suviliojai apgaulingomis vedybomis ir pametei,— atsakiau.

De Garsija pašoko iš krėslo ir sustojo prieš mane.

— Kas jai atsitiko?— karščiuodamasis paklausė pašnibždom.

— Vienuoliai ją gyvą užmūrijo kartu su kūdikiu.

— Užmūrijo gyvą? O Dieve! Iš kur tu žinai?

— Aš atsitiktinai ten buvau, ir viskas. Ji prašė tau papasakoti, kaip su savo vaiku mirė, bet niekam neišdavė tavo pavardės, o mirdama tave mylėjo ir tau atleido. Daugiau ji nieko nepasakė, bet aš noriu kai ką pridurti. Tegu tos nelaimingosios ir mano motinos paveikslai amžinai tave persekioja, tegu jie persekioja tave gyvą ir mirusį, žemėje ir pragare!

— Meskit tą vergą! Ko delsiate?

Negrai žengė prie manęs, bet aš neketinau jiems pasiduoti. Buvau sugalvojęs, jei pavyks, kartu padaryti tokį pat galą ir de Garsijai. Šoktelėjęs pirmyn, stvėriau jį į glėbį ir ištempiau iš krėslo. Įniršis ir neviltis padvigubino mano jėgas. Man pavyko užkelti de Garsiją iki falšborto, bet tuo viskas ir baigėsi. Tą akimirką juodaodžiai jūreiviai mane sučiupo ir ištraukė niekšą man iš rankų. Supratau, jog viskas pražuvo. Nelaukdamas, kol negrai

savo kardais mane sukapos, atsirėmiau rankomis į falšbortą ir pats iššokau į jūrą.

Protas man diktavo, kad dabar geriausia būtų iš karto nuskęsti. Nusprendžiau nesipriešinti ir nerti tiesiog į dugną. Tačiau gyvybės instinktas pasirodė už mane stipresnis; vos atsidūręs vandenyje, aš greit iškilau ir ėmiau plaukti palei laivo bortą, stengdamasis laikytis šešėlyje, nes bijojau, kad de Garsija neįsakytų nušauti manęs iš lanko arba iš muškietos. Ir kaip tik tuo momentu viršuje pasigirdo jo balsas.

— Dabar jis tikrai padvėsė! — pasakė de Garsija ir nusikeikė.— Bet vis dėlto pranašystė vos neišsipildė. Velniai rautų, kiek baimės dėl jo turėjau patirti!

Aš yriausi, plūsdamas save, kam iš karto neprigėriau. Ir ko dar galėjau tikėtis? Jei netgi nė vienas ryklys manęs neužkabins, šiltame vandenyje taip išsilaikysiu šešetą ar aštuonetą valandų, o paskui vis vien nuskęsiu. Kokia gi prasmė grumtis ir eikvoti jėgas? Ir vis dėlto palengva sau plaukiau. Ištrūkus iš dvokiančio tvankaus triumo, gaivus vanduo ir tyras oras mane veikė kaip vynas ir maistas. Po kiekvieno rankų mosto jaučiausi vis stipresnis.

Nuo laivo jau buvau atsilikęs kokį šimtą jardų, ir vargu ar kas begalėjo nuo denio mane pastebėti, tačiau aš vis dar girdėjau, kaip krito į vandenį iš laivo metami lavonai ir rėkė skęsdami dar gyvi vergai. Pakėlęs galvą apsidairiau. Netoliese ant bangų suposi kažkoks daiktas. Aš pasukau link jo, suprasdamas, kad kiekviena akimirką gali man būti paskutinė, nes šiuose vandenyse knibždėte knibždėjo ryklių.

Netrukus prisiartinau prie plūduriuojančio daikto ir nudžiugau, aptikęs didelę statinę, išmestą iš laivo. Ji stovėjo stačia. Pastūmęs iš apačios, ją pakreipiau, tada užsikabinau už krašto ir pamačiau, kad pusę jos užima sugedę paplotėliai; turbūt dėl to ji buvo išmesta į jūrą. Ta suplėkusi tešla lyg balastas laikė statinę paviršiuje, neduodama jai apvirsti.

Aš pagalvojau, kad jeigu pasisektų įlįsti į statinę, rykliai man bent laikinai būtų nebaisūs. Tik kaip tą padaryti? Ir tuo momentu netyčia atsigręžiau. Iš galvos man bematant išdulkėjo visos mintys. Už kokių dvidešimt žingsnių išvydau ryklio peleką: pabaisa nėrė tiesiai artyn. Mane pagavo siaubas, o neviltis suteikė jėgų ir padėjo greičiau susivokti. Paverčiau statinę pusiau gulom, įsikibau į kraštus ir sulenkęs kelius įgriuvau į vidų.

Kaip man pavyko tas šuolis, iki šiol negaliu suprasti, bet po akimirkos jau buvau statinėje, tik truputį apsidraskęs smakrą.

Tačiau netikėtai įsigyta valtelė galėjo tuojau pati nuskęsti,

apsunkusi nuo supelėjusių šlapių paplotėlių, mano kūno ir vandens, prisisėmusio į vidų, kai ją palenkiau. Statinės kraštai buvo iškilę viršum vandens tik per kokį colį. Supratau, jog užtenka vieno tekštelėjimo ir statinė nugrims. O ryklio pelekas jau buvo vos už penketo jardų. Dar po akimirkos pabaisa įsismaginusi bakstelėjo snukiu į medį, ir statinė smarkiai susiūbavo.

Aš įnirtingai ėmiau semti vandenį rankomis. Statinės kraštai buvo kone sulig jūros lygiu. Kai pagaliau jie per porą colių iškilo, ryklys įsiutęs, kad paleido grobį, apsivertė ant šono, ir aš išgirdau, kaip jo dantys subrazdėjo per medinius statinės šulus ir geležinius lankus. Statinė ėmė suktis vietoje, ir banga vėl ją užpylė. Aš sėmiau vandenį kaip patrakęs. Jei ryklys dar kartą būtų puolęs, aš tikriausiai būčiau žuvęs, bet medis ir geležis, matyt, jam nepatiko. Ryklys nuplaukė šalin, tačiau dar keletą valandų vis mačiau, kaip jo pelekas skrodžia lygų jūros paviršių.

Iš pradžių, kol vandens buvo daug, pyliau jį lauk rieškučiomis, paskui nusimoviau batą ir ėmiau juo semti kaip kokiu kaušu. Kai statinės kraštai iškilo apie dvylika colių, turėjau sustoti, bijodamas, kad išsėmus visą vandenį, statinė neapvirstų. Dabar jau buvo galima ir atsikvėpti. Bet tuomet man dingtelėjo į galvą, kad visos mano pastangos tuščios, kad aš vis vien arba nuskęsiu, arba mirsiu nuo troškulio, todėl gailiai dejavau dėl savo silpnadvasiškumo, kuris tik ilgino ir didino man kančias.

Nevilties pagautas, ėmiau šauktis dangaus malonės ir meldžiausi taip nuoširdžiai ir karštai kaip niekuomet. Netrukus man grįžo viltis ir kažkokia nuostabi ramybė. Per pastarąsias kelias dienas baisus pavojus man grėsė tris kartus: kai sudužo laivas, kai vergų pirkliai įgrūdo mane į triumą, kur galėjau numirti badu ir maru, ir štai dabar, kai manęs tykojo nuožmūs ryklio nasrai. Bet aš buvau tikras, kad ir šįkart viskas baigsis laimingai. Juk ne tam dusyk gelbėjausi iš bėdų, kitiems galėjusių atnešti tikrą mirtį, kad trečią sykį žūčiau niekingiausiu būdu! Taigi, nors tokioje padėtyje bet kokia viltis atrodė beprotiška, aš vėl pradėjau kažko tikėtis. Nepasakysiu, kad tai būtų buvusi iš aukščiau man suteikta malonė. Greičiausiai tuomet turėjau pernelyg daug gyvybinių jėdų ir tiesiog negalėjau patikėti, kad greit mirčiau.

Pamažu tiek pažvalėjau, jog net pamačiau, kokia graži naktis. Vandenynas buvo ramus kaip tvenkinys; nė menkiausias vėjelio dvelkimas neraibino jo paviršiaus. Mėnulis jau leidosi, ir visą dangų nubėrė nuostabiai ryškios žvaigždės, kokių nebūna Anglijoje. Bet pagaliau ir jos pradėjo blankti, dangus rytuose paraudo, ir netrukus iš už horizonto tvykstelėjo pirmieji saulės spinduliai. Tuo metu virš vandenų plynės pakilo toks tirštas rūkas, jog per

penkiasdešimt jardų nieko nebuvo matyti. Daugiau kaip valandą plaukiau aklai. Tik saulei aukščiau pakylėjus, rūkas išsisklaidė, ir aš pastebėjau, kad nuo laivo mane nunešė gana toli: horizonte vos kyšojo stiebų viršūnės, o paskui ir jos pradingo. Visas jūros paviršius iki to laiko nusišvietė, tik vienoje pusėje nežinia kodėl prie pat vandens vis dar pilkavo siauras rūko ruoželis.

Saulė kaitino vis karščiau, baisiai mane kamuodama. Jau ištisą parą buvau nieko negėręs, tik tuos kelis gurkšnius degtinės, gautus plaukiojančio kalėjimo triume. Bet neaprašinėsiu visų savo kančių. Slinko valanda po valandos, o aš tebestovėjau statinėje, leipdamas nuo troškulio, vienplaukis prieš svilinančią atogrąžų saulę, kurios akinamas blizgesys atsispindėjo veidrodiniame jūros paviršiuje. Kas nieko panašaus nėra patyręs, vargu ar galės tai įsivaizduoti. Tarpais man užeidavo nepakeliamas silpnumas, ir kelis kartus vos neišvirtau į jūrą. Pagaliau kažkaip lyg apsnūdau, tikriau sakant, buvau beveik nualpęs, kol iš tos būsenos mane pažadino bangų teškenimas ir paukščių balsai.

Pakėlęs galvą, aš nustebau ir labai nudžiugau, nes tasai keistas rūko ruoželis iš tikrųjų pasirodė esąs žemės krantas. Jūros potvynis mane greitai nešė į seklumą didelės upės žiotyse. Daugybė žuvėdrų klykaudamos sūkuriavo ties ta vieta, kur gėlo ir sūraus vandens santakoje plaukiojo būriai žuvų. Štai viena žuvėdra pagriebė iš vandens bent trejeto svarų žuvį ir norėjo pakilti aukštyn, tačiau tokia našta jai buvo per sunki. Tada ji snapu ėmė kapoti žuviai galvą, kol apsvaigino, o paskui pradėjo plėšyti ją į gabalus. Tuo metu statinė priplaukė visai arti, ir aš vikriai ištraukiau iš žuvėdros grobį. Dar po akimirkos jau krimtau tebevirpančią žuvį. Tai gali atrodyti šlykštu, bet aš kaip gyvas dar nė karto nebuvau valgęs su tokiu pasigardžiavimu ir joks patiekalas man nebuvo toks gaivinantis!

Suvalgiau kiek galėdamas be užsigėrimo, o kas liko įsidėjau į liemenės kišenę. Po to mano mintys nukrypo į seklumoje šniokščiančią bangų mūšą. Greit man pasirodė aišku, kad stovint statinėje per tas bangas perplaukti neįmanoma, todėl apsiverčiau su visa statine, o kai ji išniro į paviršių, atsisėdau ant jos apžargom. Bangų mūša manęs vos nenumetė, tačiau potvynis greitai nešė statinę pirmyn, putojanti jūra netrukus liko užpakaly, ir aš atsidūriau didelės upės žiotyse.

Čia man dar kartą nusišypsojo laimė: iš vandens išgriebiau pasroviui plaukiantį pagalį ir dabar galėjau irtis. Su tuo irklu pavyko savo laivą nukreipti prie nendrėmis užžėlusio kranto, kuriame kiek atokiau lyg siena stūksojo gražūs aukšti medžiai žaliais vainikais, apkibusiais stambių riešutų kekėmis.

Taigi, išbuvęs statinėje kone dešimt valandų, laimingai išlipau į sausumą. Čia man irgi padėjo grynas atsitiktinumas, nes upėje tiesiog knibždėjo bjaurių roplių, vadinamų krokodilais, arba kitaip — aligatoriais. Bet tuomet apie juos net nepagalvojau.

Žemę pasiekiau kaip tik laiku; man artėjant prie kranto, prasidėjo atoslūgis, kuris kartu su upės srove ėmė nešti mane atgal į atvirą jūrą ir tikrai niekad nebebūtų grąžinęs atgal. Paskutines dešimt minučių teko iš visų jėgų kastis į priekį. Pagaliau pastebėjau, kad upė nebesiekia nė keturių pėdų gylio, nusiritau nuo statinės ir briste išbridau į seklumą. Čia kritau kniūpsčias ant smėlio, dėkodamas Dievui už stebuklingą išgelbėjimą.

Bet netrukus dar labiau pradėjęs kamuoti troškulys privertė mane atsikelti. Nudūlinau tolyn upės pakrante ir ėjau tol, kol užėjau lietaus vandens klaną. Vanduo pasirodė gėlas ir šviežias, tad godžiai puoliau prie jo, apsipylęs džiaugsmo ašaromis.

Aš gėriau ir gėriau, kiek tilpo. Kam teko būti tokioje būklėje, tas žino, koks skanus yra šaltas tyras vanduo!

Atsigėręs nuo veido ir kūno nusiploviau jūros druską, išsiėmiau iš kišenės žuvies likučius ir viską gražiai suvalgiau. Tas maistas mane pastiprino, bet buvau taip nusikamavęs, jog tuojau pat išsitiesiau pavėsyje po kažkokiu baltai žydinčiu krūmu ir bematant užmigau.

Kai atmerkiau akis, buvo jau naktis. Turbūt dar ilgai būčiau miegojęs, bet man gėlė ir perštėjo visą kūną. Pagaliau nebeištvėriau ir įsiutęs pašokau ant kojų, baisiausiai viską keikdamas. Iš įkarščio niekaip negalėjau suprasti tokių kančių priežasties, bet paskui pastebėjau, kad aplinkui siūte siuva panašūs į uodus, plonai zyziantys vabzdžiai. Nutūpę man ant odos, jie siurbė kraują ir leido į žaizdeles nuodus. Ispanai tuos niekingus kraugerius vadina moskitais. Dar bjauresni buvo vabzdžiai didumo sulig segtuko galvute. Jie puolė tiesiog šimtais, kibdami lyg buldogai į mešką, siurbėsi taip giliai į kūną, jog paskui likdavo pūliuojančios piktžaizdės. Tie padarai, ispanų vadinami garapatomis, yra tam tikros smulkios erkės. Be jų, buvo dar daugybė įvairių kankintojų,— visų neišvardysi,— kurie skyrėsi vieni nuo kitų savo dydžiu ir išvaizda, bet turėjo vieną bendrą ypatybę: visi siurbė kraują ir visi buvo nuodingi.

Kiaurą naktį kovojau su šia aplaidžia ir vos neišėjau iš proto. Nė akimirkos neturėjau ramybės! Prieš pat aušrą puoliau į upę ir atsiguliau vandeny, tikėdamasis nors kiek palengvinti sau kančias, bet neišgulėjus nė dešimties minučių, šalimais iš dumblo išrėpliojo didžiulis krokodilas. Dar niekad nebuvau matęs tokio

šlykštaus, klaikaus siaubūno ir, žinoma, pasibaisėjęs iššokau į krantą, kur mane tuojau zyzdami apspito pulkai skraidančių ir ropinėjančių kraugerių...

Bet gana apie tuos bjaurius vabzdžius!

XIII

AUKURAS

Pagaliau išaušo rytas, užtikęs mane labai liūdnoje būklėje. Mano veidas nuo moskitų nuodų buvo išpurtęs lyg arbūzas, ne geriau atrodė ir visas kūnas. Vis dar dygiai kandžiojo vabzdžiai, ir aš čia laksčiau, čia šokinėjau kaip pamišėlis. Pats nežinodamas, kur, aklai skverbiausi per tankius brūzgynus. Aplinkui nebuvo jokios žymės, kad kur gyventų žmonės,— vien begalinė pelkė. Aš ėjau upės pakrante, nuolat susidurdamas su krokodilais ir bjauriomis gyvatėmis. Jausdamas, kad nebeturiu jėgų ir kad nebeilgai ištversiu tokią kankynę, nusprendžiau eiti pirmyn iki galo, kol krisiu be dvasios, ir tuomet tegu mirtis mane išvaduos nuo visų kančių.

Taip broviausi daugiau kaip valandą, kol išėjau į atvirą krantą, kur nebebuvo nei krūmų, nei nendrynų. Ėjau pasišokinėdamas, trypsėdamas ir sutinusiomis rankomis gindamasis nuo nelabųjų kraugerių, ištisu spiečiumi sūkuriuojančių virš galvos. Jau artinosi man galas. Jėgos visai išseko, aš vos besilaikiau ant kojų. Ir tuo momentu priešais staiga išvydau būrelį bronzos spalvos žmonių baltais rūbais. Matyt, jie upėje buvo žvejoję, bet dabar sėdėjo ant kranto ir valgė, o užpakaly jų ant vandens plūduriavo daugybė ilgų luotų, užverstų visokiais daiktais.

Mane pastebėję, tie žmonės nežinoma kalba kažką garsiai suriko, stvėrė šalia gulinčius ginklus — lankus su strėlėmis ir medinius vėzdus, iš visų pusių nusmaigstytus aštriomis vulkaninio stiklo[1] šukėmis,— ir ėmė artintis, matyt, ketindami mane užmušti. Aš iškėliau rankas, maldaudamas pasigailėti. Pamatę, jog esu beginklis ir visiškai silpnas, jie nuleido ginklus ir ėmė mane kalbinti savo kalba. Papurčiau galvą, kad nieko nesuprantu, ir ranka parodžiau į jūros pusę, o paskui į sutinusį savo veidą ir kūną. Čiabuviai ėmė linkčioti galvomis. Vienas nubėgo prie luotų

---

[1] Vulkaninis stiklas, arba obsidianas,— juoda arba rausva vulkaninė uoliena, skylanti aštriomis skelveldromis. Jau priešistoriniais laikais iš jos buvo daromi strėlių antgaliai, peiliai, grandikliai ir kt.

ir atnešė kažkokio rudo kvepiančio tepalo. Tada ženklais liepė man nusivilkti suplyšusius drabužius, kurie visus labai stebino. Kai nusirengiau, čiabuviai mane ištrynė ruduoju tepalu, ir tuoj pajutau didžiausią palengvėjimą: niežulys ir perštėjimas praėjo, o svarbiausia — tepalo kvapas atbaidė vabzdžius, ir nuo šiol jie manęs beveik nebevargino.

Po to čiabuviai mane pavalgydino kepta žuvimi, paplotėliais ir davė išgerti nuostabaus karšto gėrimo su ruda putele; vėliau sužinojau, kad tai buvo šokoladas. Man pavalgius, čiabuviai tyliai pasitarė, paskui ženklais įsakė lipti į vieną luotą ir gulti ant specialiai patiestų demblių. Aš padariau kaip liepiamas. Su manim į tą patį luotą,— jis buvo gana didelis,— įlipo dar trys vyrai. Vienas jų, labai orus, malonaus veido ir iškilnios laikysenos,— jį iš karto palaikiau pačiu vyriausiuoju,— atsisėdo priešais mane, o kiti du — luoto priekyje bei užpakalyje ir ėmėsi irklų. Mes išplaukėme, lydimi kitų trijų luotų, bet vos spėjome nuplaukti kokią mylią, aš užmigau, priveiktas begalinio nuovargio.

Pabudau visai žvalus, matyt, išmiegojęs nemaža valandų, nes saulė jau leidosi. Nustebęs pamačiau, kad iškilnusis čiabuvis, sėdintis luote priešais mane, lapota šaka vaiko uodus, duodamas man ramiai miegoti. Jis atrodė toks geras, jog nebuvo pagrindo būgštauti, kad man padarytų ką bloga. Nusiraminęs pradėjau galvoti, kur aš čia dabar pakliuvau, kokia ši nuostabi šalis ir kas tie žmonės. Bet greitai lioviausi sukęs galvą ir, užuot tuščiai samprotavęs, ėmiau grožėtis pro šalį slenkančiais vaizdais.

Dabar plaukėme siauresne upe negu ta, į kurios krantą buvau išmestas. Pelkėti brūzgynai išnyko, vietoj jų abipus upės plytėjo atviri laukai. Pakrantės būtų buvusios visai plikos, jei ne milžiniški medžiai, aukštesni už didžiausius ąžuolus. Kai kurie jų atrodė nuostabiai gražūs! Medžius buvo apraizgiusios lianos, nukarusios nuo viršutinių šakų, o tarp jų žydėjo puošniausios gėlės, augančios tiesiog ant žievės, tarytum samanos ant sienų. Čirpdami tarp lapų skrajojo paukščiai ryškiai tviskančiomis plunksnomis; mums artinantis, neramiai tarškėjo ir niurzgė beždžionės.

Kai saulė, paskutiniais spinduliais nužėrusi šitą žavų neregėtą vaizdą nusileido, mes pasiekėme rąstinę prieplauką ir išlipome į krantą. Beveik iš karto sutemo, ir aš tiek tesupratau, kad mane kažkur veda geru keliu. Netrukus priėjome vartus; čia buvo susibūrę daug žmonių ir girdėjosi šunų lojimas; matyt, tai buvo miesto vartai. Pro juos įžengę, nuėjome tolyn ilga gatve, abipus apstatyta namais. Prie paskutinio namo slenksčio iškilnusis vyriškis sustojo, paėmė mane už rankos ir įvedė į siaurą, žemą kam-

barį, apšviestą moliniais žibintais. Kelios moterys priėjusios jį pabučiavo, o kitos, turbūt tarnaitės, žemai jam nusilenkė, viena ranka paliesdamos grindis. Paskui visų žvilgsniai nukrypo į mane, ir vyriškis buvo berte apibertas klausimais, kurių prasmę aš galėjau tik numanyti.

Patenkinusios savo smalsumą, moterys atnešė daugybę dubenų su keistais valgiais ir viską sustatė tiesiog ant žemės. Šeimininkas mane pakvietė kartu su juo pavakarieniauti. Aš atsisėdau šalia jo ant demblio ir ėmiau valgyti.

Mums patarnaujančios moterys buvo gana patrauklios, bet iš jų tarpo savo grakštumu ypač skyrėsi aukšta, liekna mergina, kuriai ypatingo žavumo teikė lipšni ir maloni veido išraiška. Ji buvo tokio pat tamsaus gymio kaip visos, tačiau taisyklingų veido bruožų ir labai gražiomis akimis. Apie ją čia kalbu dėl dviejų priežasčių: todėl, kad ji dusyk mane išgelbėjo — nuo aukojimo ir nuo kankinimų, ir todėl, kad toji moteris kaip tik ir buvo Marina; vėliau ji tapo Korteso meilužė, ir be jos Kortesas niekad nebūtų įstengęs užimti Mechiko. Bet tuomet ji net negalvojo, kad būtent jai lemta atiduoti savo tėvynę Anahuaką žiaurių pavergėjų ispanų valdžion.

Iš pirmo žvilgsnio aš pastebėjau, kad Marina,— nuo šiol taip ją ir vadinsiu, nes indėniškas jos vardas per daug ilgas,— manęs gailėdamasi visaip stengėsi man patarnauti ir apsaugoti nuo įkyraus aplinkinių žmonių smalsumo. Ji atnešė man vandens nusiprausti, vietoj nešvarių skarmalų davė baltus drobinius rūbus, o ant pečių užmetė apsiaustą, dailiai pasiūtą iš spalvingų plunksnų.

Po vakarienės mane nuvedė į atskirą nedidelį kambarį, kur vietoj patalo buvo patiestas demblys; aš tuoj atsiguliau ir ėmiau mąstyti apie savo likimą. Mano senasis pasaulis buvo prarastas, matyt, amžinai, bet užtat atsidūriau tarp malonių ir gerų žmonių, visais atžvilgiais nepanašių į laukinius. Tiesa, man kėlė nerimą vienas dalykas — nors su manim buvo elgiamasi gerai, bet vis dėlto kaip su belaisviu: prie mano kambarėlio slenksčio miegojo karys, ginkluotas ietimi su variniu antgaliu.

Prieš miegą pasižiūrėjau pro medinius lango strypelius ir pamačiau, jog namas stovi plačios aikštės pakraštyje. Vidury dunksojo didžiulė tamsi piramidė, turinti daugiau kaip šimtą pėdų aukščio. Tos piramidės viršuje, kaip teisingai įspėjau, dūlavo kažkokia šventovė, o prieš ją degė ugnis. Jau snausdamas vis dar galvojau, kam reikalingas toks milžiniškas statinys ir kokių dievų garbei jis pastatytas.

Rytą man buvo lemta tai sužinoti.

Bet čia turbūt reikia papasakoti, kas man paaiškėjo tik daug vėliau. Aš patekau į Tabasko miestą, vienos pietinės Anahuako provincijos sostinę, esančią per kelis šimtus mylių nuo svarbiausiojo miesto Tenočtitlano, dabartinio Mechiko. Upė, į kurios žiotis mane atplukdė jūra, vadinosi Rio Tabaskas. Kaip tik čia sekančiais metais išsikėlė Kortesas. O mano šeimininkas buvo Tabasko kasikas, arba vadas, tas pats, kuris paskiau padovanojo Kortesui Mariną. Taigi aš buvau pirmas baltasis žmogus, gyvenęs tarp indėnų, jei neskaitysime Agilaro; prieš kokius šešerius metus audra jį su keliais draugais buvo išmetusi į Jukatano pakrantę. Agilarą išgelbėjo Kortesas, o visi kiti buvo paaukoti Uicilopočtliui, žiauriam karo dievui. Bet indėnai apie ispanus jau buvo daug girdėję ir į juos žiūrėjo su prietaringa baime. Maždaug prieš metus Jukatano pakrantėje lankėsi idalgas Ernandesas de Kordova ir ne sykį kovėsi su čiabuviais, o paskui, prieš pat mano pasirodymą, į Tabasko upės žiotis buvo užsukusios Chuano de Grichalvos karavelės. Tokiu būdu indėnai mane palaikė žmogumi iš tos nežinomos keistos teulių genties, kaip jie vadino ispanus, taigi — priešu, kurio kraujo troško jų dievai.

Gerai išsimiegojęs, atsikėliau auštant, nusiprausiau ir apsirengęs man paruoštais drobiniais rūbais, nuėjau į didįjį kambarį. Tuojau man buvo atnešta valgyti, bet vos spėjau pasistiprinti, į kambarį įėjo mano šeimininkas kasikas su kitais dviem vyrais, kurių išvaizda sukėlė man šiurpą. Juodi jų plaukai, ilgi ir lygūs, ištepti kažkokia keista mase, buvo sulipę, veidai atrodė baisiai žiaurūs, o juodi drabužiai buvo išsiuvinėti paslaptingais mistiniais kruvinai raudonos spalvos ženklais. Visi, net ir pats kasikas, labai pagarbiai elgėsi su tais vyrais, o jie mane apžiūrinėjo su tokiu nuožmiu džiaugsmu, jog stingo kraujas gyslose. Vienas priėjo prie manęs, praskleidė man ant krūtinės rūbus ir, pridėjęs bjaurų apskretusį delną prie neramiai plakančios širdies, balsu ėmė skaityti jos tvinksnius, kažką vis pridurdamas. Kaip paskiau sužinojau, jis kalbėjo, kad esu labai stiprus. Visą tą laiką jo bendras nebuvo nė prasižiojęs, tik pritariamai linkčiojo galvą.

Norėdamas suprasti, kas čia dedasi, pradėjau žvalgytis į visų veidus, ir staiga mano akys susidūrė su Marinos akimis. Jose slypėjo baimė ir gailestis, dėl to man neliko jokios abejonės: supratau, kad manęs laukia kažkokia baisi mirtis. Bet dar nespėjau galutinai visko suvokti ir ką nors padaryti, o žyniai, indėnų vadinami pabomis, sugriebė mane ir ištempė iš namų. Visi kiti, išskyrus kasiką ir Mariną, išgužėjo paskui mus.

Aš atsidūriau plačioje aikštėje, arba prekyvietėje, aplink apstatytoje gražiais mūriniais namais; tik vienur kitur tarp jų buvo plūktinių lūšnų. Į aikštę greitai rinkosi minios žmonių. Vyrai, moterys ir vaikai — visi stengėsi pamatyti, kaip mane veda prie aukštos piramidės, viršuj kurios liepsnojo ugnis.

Piramidės papėdėje mane įstūmė į nedidelį kambarį, iškirstą storame jos mūre. Čia dar keletas žynių nuplėšė man visus drabužius, palikdami tik raištį aplink strėnas, o ant galvos uždėjo gėlių vainiką. Šiame kambaryje buvo dar du indėnai siaubo iškreiptais veidais, matyt, irgi pasmerkti mirti.

Pagaliau kažkur virš mūsų galvų kraupiai, garsiai ėmė dundėti būgnas. Mus išvedė iš kambario ir sustatė vidury gausios žynių eisenos taip, jog aš atsidūraiu pasmerktųjų indėnų priekyje. Žyniai užgiedojo kažkokią giesmę, ir mes pradėjome kopti į piramidę nuo vienos terasos ant kitos, kaskart apeidami aplink, kol galų gale pasiekėme viršutinę kvadratinę aikštelę, kurios kraštai turėjo maždaug po keturiasdešimt pėdų ilgio. Iš čia atsivėrė puikus vaizdas, bet man dabar gražūs peizažai nerūpėjo. Priešais mane kitame aikštelės pakraštyje stovėjo kokių penkiasdešimt pėdų aukščio du mediniai bokštai — karo dievo Uicilopočtlio ir oro dievo Kecalkoatlio šventovės. Pro atlapas šventovių duris buvo matyti pasibaisėtinai bjaurios, iš akmens iškaltos abiejų dievų statulos, o prieš jas ant žemų altorių dideliuose auksiniuose dubenyse plūduriavo vakarykščių aukų širdys. Šventovių viduje ant sienų buvo šlykštūs ir baisūs atvaizdai. Priešais bokštus ant didelio altoriaus degė negęstanti ugnis, ties altoriumi stūksojo išgaubtas stačiakampis juodojo marmuro blokas aukštumo sulig paprastu stalu, kokie stovi mūsų smuklėse, o šalimais gulėjo didžiulis apskritas akmuo su varine grandimi vidury, iškaltas kaip girnapusė, turinti apie dešimt pėdų skersmens.

Visa tai gerai įsiminiau, nors neturėjau laiko kaip reikiant įsižiūrėti: vos pasiekėm viršutinę aikštelę, žyniai mane sučiupo ir pastatė ant girnų pavidalo akmens. Čia man užsegė odinį diržą, pririštą prie varinės grandies tokio ilgumo virve, kad galėčiau laisvai bėgioti nuo vieno akmens krašto iki kito, bet ne toliau. Paskui įbruko į rankas ietį su titnaginiu antgaliu, padavė tokias pat ietis abiem pasmerktiesiems indėnams, ėjusiems paskui mane, ir ženklais įsakė pradėti kautynes: indėnai turėjo pulti, o aš — ginti savo akmenį.

Aš pagalvojau, kad jeigu pavyks nukauti tuos du indėnus, gal manęs pasigailės, ir dėl savo gyvybės pasiryžau nužudyti niekuo nekaltus žmones. Vyriausias žynys davė ženklą indėnams

mane pulti, tačiau jie buvo taip nusigandę, jog nepajudėjo iš vietos. Tada žyniai ėmė juos čaižyti odiniais rimbais, ir nelaimingieji, iš skausmo rėkdami, leidosi bėgti prie manęs. Vienas indėnas pirmas pasiekė akmenį. Aš smeigiau ietimi ir perveriau jam ranką. Išmetęs ginklą, jis atšoko į šalį, o antrasis indėnas — jam iš paskos. Jie nenorėjo kautis, ir jokie rimbai nebegalėjo jų priversti mane pulti.

Matydami, jog belaisviai visiškai neteko drąsos, žyniai nusprendė su jais susidoroti. Pasigirdo garsi giesmė ir muzika, žyniai nutempė mano sužeistą indėną prie juodojo marmurinio stalo — aš jau supratau, kad tai aukuras — ir parvertė aukštielninką ant išgaubto viršaus. Į nelaimingąjį įsikibo penki žyniai: vienas laikė už galvos, du už rankų ir du už kojų. Po to priėjo vyriausiasis žynys, apsirengęs raudonais rūbais, tas pats, kuris skaitė mano širdies tvinksnius. Sumurmėjęs kažkokį užkeikimą, jis mostelėjo ictliu,— lenktu peiliu iš vulkaninio stiklo,— vienu smūgiu perskrodė vargšui indėnui krūtinę ir pagal senovės paprotį paaukojo auką saulei.

Tuo momentu apačioj stovinti gausinga minia, kurios akivaizdoje vyko šis kruvinas spektaklis, puolė kniūpsčia ir gulėjo tol, kol aukos širdis buvo įdėta į auksinį dubenį prieš dievą Uicilopočtlį. Paskui baisieji dievo žyniai apspito aukos kūną. Laukiniais balsais rykaudami, jie nuvilko lavoną per visą aikštelę iki piramidės, arba teokalio, krašto ir nuridino laiptais žemyn. Teokalio papėdėje lavoną sučiupo kažkokie ten laukę žmonės ir nusinešė. Tuomet aš dar nežinojau, kam lavonas jiems reikalingas.

Po pirmosios aukos tuojau sekė antroji, ir vėl minia aikštelėje pagarbiai parpuolė kniūpsčia. Tada atėjo mano eilė. Kai žyniai mane pastvėrė, man aptemo sąmonė ir aš atsipeikėjau tiktai jau ant nelemtojo aukuro. Prispaudę rankas ir kojas, galvą laužďami atgal, žyniai neleido man nė pakrutėti. Aš gulėjau ant nugaros, taip išrietęs krūtinę, jog smarkiai ištempta oda vos netrūkinėjo kaip būgnas. O šalimais stovėjo su stikliniu peiliu rankoje pats nelabasis, įgavęs žmogaus pavidalą. Niekuomet neužmiršiu nei nuožmaus, kraugeriškai perkreipto jo veido, nei kaip žybčiojo jo akys, kai kresteldavo galvą, nuo kaktos atmesdamas užkritusias plaukų sruogas. Žynys delsė, taikėsi neskubėdamas, baksnodamas man peiliu į tą vietą, kur norėjo smogti. Rodės, praslinko visa amžinybė, kol aš taip gulėjau, krūpčiodamas nuo kiekvieno dūrio, bet pagaliau paba ryžosi ir užsimojo peiliu.

Tarytum pro miglą pamačiau, kaip greitai žemyn sminga peilis. Išmušė paskutinė mano valanda! Bet tą akimirką kažkieno ranka nutvėrė žynio ranką pusiaukelėj, ir aš išgirdau tylų balsą. Matyt, žyniui nepatiko, kas jam buvo sakoma. Surikęs jis ištrūko ir norėjo mane nudurti, bet toji pat ranka vėl sulaikė smingantį peilį. Tada žynys pasišalino į Kecalkoatlio šventovę, o aš taip ir likau ištiestas ant aukuro, kentėdamas pragariškas kančias. Kodėl manęs iš karto nenužudė? Nejaugi prieš mirtį dar kankins? Vien ši mintis man buvo baisesnė už visas agonijas.

Aš gulėjau ant prakeikto juodojo akmens, ir saulės spinduliai degino nuogą krūtinę. Apačioje girdėjosi tolimas daugiatūkstantinės minios ūžesys. Ir kol taip tysojau ant baisiojo gulto, rodės, visas mano gyvenimas praslinko prieš akis. Aš prisiminiau daugybę seniai užmirštų smulkmenų, prisiminiau tolimą vaikystę, savo priesaiką, paskutinius Lilės žodžius ir atsisveikinimo bučinį, prisiminiau, koks buvo de Garsijos veidas, kai mane išmetė į jūrą, prisiminiau Izabelos de Siguensos mirtį, ir paskutinė miglota mintis buvo skaudus nusistebėjimas: kodėl visų dievų tarnai tokie žiaurūs?!

Bet vėl pasigirdo žingsniai, ir aš skubiai užsimerkiau, nebeturėdamas jėgų žiūrėti į tą baisųjį peilį. Tačiau praėjo akimirka, dar akimirka, o smūgio vis nebuvo. Staiga mane paleido ir pastatė ant kojų, nors maniau, kad kojos man niekad nebus reikalingos, o paskui privedė prie aikštelės krašto, kadangi pats nebegalėjau paeiti. Čia mano budelis žynys suriko prie teokalio susirinkusiai miniai kažkokius žodžus, nuo kurių visi suūžė kaip miškas nuo vėtros, po to apkabino mane kruvinomis rankomis ir pabučiavo į kaktą.

Tik dabar pastebėjau, kad greta stovi paėmęs mane į nelaisvę kasikas, iškilnus ir šaltas, su mandagia šypsena veide. Šypsodamasis jis atidavė mane žyniams, o dabar, vis taip pat šypsodamasis, išplėšė iš jų rankų.

Žyniai mane nuprausė, vėl aprengė, įvedė į Kecalkoatlio šventovę ir pastatė prieš siaubingą to dievo statulą. Kol jie bambėjo maldas, aš stovėjau lyg sustingęs, nepajėgdamas atitraukti akių nuo auksinio dubens, kuriame jau turėjo gulėti mano širdis. Paskui, iš abiejų pusių prilaikydami, žyniai man padėjo nulipti aplink piramidę einančiais laiptais žemyn į papėdę, o čia kasikas paėmė mane už rankos ir nuvedė per minią. Pastebėjau, kad dabar indėnai į mane žiūri su nesuprantama pagarba. Pirmas žmogus, pasitikęs mus kasiko namuose, buvo Marina: ji kreipėsi į mane

kažkokiais maloniais žodžiais, bet aš jų nesupratau. Mane įleido į tą patį kambarį, ir čia išbuvau visą tą dieną, leisgyvis nuo pergyventų baisybių. Iš tiesų, mano pakliūta į šėtono karalystę!

O dabar laikas papasakoti, kaip pavyko išsigelbėti nuo žynio peilio. Man padėjo Marina. Aš jai patikau, ir jai pagailo, kad manęs laukia toks baisus likimas. Būdama guvaus proto, Marina sugebėjo mane išgelbėti nuo mirties.

Man jau einant prie aukuro, ji kreipėsi į savo šeimininką kasiką ir jam priminė, kad Anahuako imperatorius Montesuma, sunerimęs dėl teulių, arba ispanų, pasirodymo, kaip žinoma, ne kartą yra pareiškęs norą bent vieną jų pamatyti. Marina pasakė, jog aš, be abejo, esu teulis, taigi Montesuma tikrai užsirūstinsiąs, jei mane paaukosią šiame nuošaliame mieste, užuot parodę pirmiau jam, o jau paskui, jeigu jis panorėsiąs, padarę man galą sostinėje. Kasikas atsakė, kad jos žodžiai išmintingi, tačiau dabar apie tai kalbėti esą per vėlu, nes žyniai mane jau paėmę į savo rankas ir išplėšti iš jų auką neįmanoma.

— O ne! — sušuko Marina.— Reikia tik jiems pasakyti štai ką: jie nori teulį paaukoti Kecalkoatliui, o Kecalkoatlis pats buvo baltaodis.[1] Kas bus, jeigu tas teulis — vienas iš jo vaikų? Dievas užsirūstins, kada jam paaukos jo paties sūnų. O jeigu Dievas ir neužsirūstins, tai Montesuma tikrai įtūžęs atkeršys ir tau, ir žyniams.

Išklausęs Marinos, kasikas suprato, kad ji sako teisybę, ir skubiai įkopė į teokalį. Jis kaip tik dar spėjo sulaikyti virš manęs iškeltą peilį. Iš pradžių vyriausiasis žynys nieko nenorėjo girdėti ir šaukė apie Dievo išniekinimą, bet kai kasikas jam viską išaiškino, žynys tarė būsiant protingiau nusileisti, neužsitraukiant Montesumos rūstybės. Todėl mane paleido, nuvedė į šventovę, o paskui vėl parodė žmonėms, ir paba paskelbė, kad Dievas mane pripažinęs savo sūnumi. Tuo ir galima paaiškinti, kodėl indėnai nuo šiol į mane žiūrėjo su tokia pagarba.

---

[1] Kecalkoatlis — actekų dievas. Pagal padavimą, jis išmokęs Anahuako indėnus visų naudingų amatų ir menų, taip pat valstybės valdymo ir politikos. Jis buvęs baltaodis ir tamsiaplaukis. Paskui Kecalkoatlis palikęs Anahuaką ir gyvatės odos laiveliu išplaukęs į pasakišką Tlapalano šalį, bet prieš išplaukdamas pažadėjęs sugrįžti su daugybe savo vaikų. Actekai šio pažado neužmiršo ir, pasirodžius ispanams, palaikė juos Kecalkoatlio vaikais. Šitas paklydimas labai pravertė ispanams užkariaujant Anahuaką. Galimas daiktas, kad Kecalkoatlis egzistavo iš tikrųjų ir buvo skandinavas. Užuominų, jog vikingai lankėsi Amerikoje, galima rasti Sagose apie Eriką Rudąjį ir apie Torfiną Karlsefnį. *(Aut. past.)*

XIV

KUAUTEMOKO IŠGELBĖJIMAS

Po tos siaubingos dienos Tabasko gyventojai pasidarė man labai geri ir nebeketino savo dievams paaukoti ispano, arba teulio, kaip jie mane vadino. Viskas staiga pasikeitė. Dabar aš buvau gražiai apsirengęs, visada sotus ir galėjau vaikščioti kur patinka, nors ir saugomas karių,— man pabėgus, jie būtų užmokėję savo galva. Aš sužinojau, kad kitą dieną po to, kai mane išplėšė iš žynių rankų, pas didįjį valdovą Montesumą buvo pasiųsti žygūnai pranešti apie paimtą belaisvį. Montesuma turėjo per juos pareikšti savo valią. Bet iki Tenočtitlano buvo tolimas kelias, ir kol žygūnai sugrįžo, praėjo daug savaičių.

Tuo laiku kasdien uoliai mokiausi majų[1] ir actekų kalbų. Čia man ypač padėjo Marina. Ji buvo kilusi ne iš Tabasko, o iš Painalos pietrytinėje šalies dalyje. Motina pardavė Mariną pirkliams, kad visas palikimas atitektų kitam vaikui, gimusiam iš antrosios santuokos, ir šitaip Marina galop atsidūrė pas Tabasko kasiką.

Be kalbų, aš stengiausi kuo geriau pažinti tos šalies istoriją bei papročius ir išmokti skaityti čia vartojamą vaizdaraštį. Tuo pat metu, turėdamas daug žinių iš medicinos, pamažu išgarsėjau kaip didis gydytojas, todėl Tabasko gyventojai galutinai patikėjo, kad tikrai esu gerojo dievo Kecalkoatlio sūnus.

Bet juo daugiau šią tautą pažinau, juo mažiau ją supratau. Daugeliu atžvilgių indėnai galėjo lygintis su man žinomomis Europos tautomis. Jie buvo labai nagingi amatininkai ir statytojai. Maža mūsų miestų tegali pasigirti tokia tobula architektūra ir maža šalių — tokiais teisingais įstatymais. Be to, ši tauta kantri ir narsi. Tačiau prietarai graužė ją iš vidaus tartum grybas, ėdantis sveiko medžio šerdį. Pats indėnų tikėjimas buvo gana iškilnus ir net turėjo nemaža bendrų bruožų su krikščionybe, pavyzdžiui, krikšto apeigos, bet prie ko tas tikėjimas vedė iš tikrųjų — apie tai jau kalbėjau.

O dabar aš save klausiu, kas galų gale žiauriau: ar aukoti žmones dievams, ar kankinti inkvizicijos požemiuose ir gyvus užmūryti vienuolynų sienose?

Per mėnesį, praleistą Tabaske, aš tiek pramokau kalbą, jog galėjau šnekėtis su Marina. Mes tapome draugais, tikrais draugais. Iš Marinos daug sužinojau apie jų šalį, be to, ji mane mokė, kaip reikia elgtis, kad neįkliūčiau į bėdą. Atsidėkodamas jai

[1] Majai — grupė indėnų genčių, kurios turėjo gimininga kalbą ir bendrą senovės kultūrą; gyveno dabartinės Meksikos pietuose ir gretimose srityse.

papasakojau šiek tiek apie mūsų religiją ir apie europiečių papročius. Kaip tik šios žinios vėliau jai padėjo tapti gera ispanų pagalbininke, priimti jų tikėjimą ir suartėti su baltaisiais.

Tabasko kasiko namuose taip išgyvenau daugiau kaip keturis mėnesius. Galop palankiai nusiteikęs kasikas net pasiūlė man vesti savo seserį, o kai aš kiek galėdamas mandagiau tos malonės atsisakiau, jis gerokai nustebo, nes mergina buvo tikrai graži. Tačiau su manim ir toliau buvo elgiamasi kuo geriausiai, ir jei širdis manęs nebūtų traukusi į tolimą tėvynę ir nebūtų bjaurėjusis kruvinomis apeigomis, beveik kasdien vykstančiomis mano akivaizdoje, aš tikriausiai būčiau visiškai atsidavęs tai gerai, sumaniai ir darbščiai tautai.

Pagaliau, praėjus keturiems mėnesiams, atvyko Montesumos rūmų pasiuntiniai, užtrukę kelyje dėl upių potvynio ir kitokių kliūčių. Imperatorius tiek susidomėjo žinia apie belaisvį, jog net atsiuntė savo tikrą sūnėną princą Kuautemoką, pavedęs jam nugabenti mane į sostinę su stipria apsauga iš geriausių karių.

Niekuomet neužmiršiu pirmojo susitikimo su princu, kuris paskiau tapo geru mano bičiuliu ir ginklo draugu. Kai jis su palyda atvyko į Tabaską, aš miesto apylinkėse medžiojau elnius, stebindamas indėnus puikiu šaudymu iš lanko. Juk jie nežinojo, kad aš tobulai mokėjau naudotis šiuo ginklu dar tėvynėje, kur dusyk buvau laimėjęs pirmą prizą Bangio bendruomenės varžybose. Žygūnas pertraukė mūsų medžioklę, ir mes, pasiėmę nušautą elnią, nuskubėjome į miestą. Prie kasiko namų pamačiau, jog kiemas pilnas puošniai apsitaisiusių karių. Iš jų tarpo savo iškilnumu ypač skyrėsi vienas indėnas. Jaunas, labai aukštas ir plačiapetis, be galo gražaus veido, erelio akimis, valdingos išvaizdos, kupinas didybės. Indėnas buvo su auksiniais šarvais, ant pečių turėjo užsimetęs apsiaustą iš žvilgančių plunksnų, dailiai sudėliotų besikaitaliojančiomis įvairiaspalvėmis juostomis. Galvą puošė auksinis šalmas, kurio viršuje karališkas simbolis — erelis, draskantis auksinę gyvatę, inkrustuotą brangakmeniais. Ant rankų virš alkūnių ir ant kojų žemiau kelių auksinės grandys su brangiais akmenimis, o rankoje ilga ietis su variniu antgaliu.

Aplink tą žmogų būriavosi daugybė kitų įžymių karių, ne mažiau išsipusčiusių, tik toks skirtumas, kad vietoj auksinių šarvų jie buvo su dygsniuotom medvilninėm palaidinėm — eskaupiliais[1],

[1] Eskaupilis — actekų šarvai, tam tikros dygsniuotos medvilninės palaidinės, išmirkytos sūryme, dėl ko buvo standžios ir gerai apsaugodavo kūną nuo strėlių bei iečių.

o ant šalmų vietoj karališko simbolio — puokštės ilgų plunksnų, nusagstytų brangakmeniais.

Taip man pasirodė princas Kuautemokas, Montesumos sūnėnas, o vėliau — paskutinis Anahuako imperatorius.

Išvydęs princą, pasveikinau jį indėnų papročiu: dešine ranka paliečiau žemę, o paskui tą ranką prisidėjau prie kaktos. Kuautemokas valandėlę įdėmiai mane stebėjo,— aš stovėjau prieš jį paprastais medžioklės drabužiais, su lanku rankose,— paskui nuoširdžiai, draugiškai nusišypsojo ir pasakė:

— Iš tiesų, teuli, jei aš nors kiek nusimanau apie žmones, tai mudu esame lygūs savo kilme ir amžiumi, todėl tau nedera lenktis man, kaip vergas lenkiasi ponui.

Sulig tais žodžiais jis padavė man ranką. Aš ją paspaudžiau ir atsakiau padedamas Marinos, kuri nenuleido susižavėjusių akių nuo tokio iškilnaus valdovo.

— Gal ir taip, prince. Savo tėvynėje aš tikrai buvau įžymus ir turtingas žmogus, bet čia esu tik nelaimingas vergas, išgelbėtas nuo mirties ant aukuro.

— Žinau,— tarė jis paniuręs.— Gerai, kad spėjo tave išgelbėti ir peilis nenutraukė tau gyvybės, antraip miestas būtų gavęs patirti Montesumos rūstybę.

Taip sakydamas, jis pažvelgė į kasiką, o tas ėmė visas drebėti — tokią baimę anuomet įvarydavo rūstus Montesumos vardas.

Paskui Kuautemokas mane paklausė, ar tiesa, kad esu teulis, tai yra ispanas. Atsakiau, kad ne, kad esu iš kitos baltųjų žmonių genties, bet mano gyslomis teka pusė ispaniško kraujo. Tai jį nustebino: iki šiol apie kitas baltaodžių gentis jis nebuvo girdėjęs. Tuomet jam papasakojau kai ką apie save, daugiausia apie tai, kaip čia pakliuvau.

Manęs išklausęs, Kuautemokas pasakė:

— Jei teisingai supratau tavo žodžius, teuli, tu ne ispanas, nors turi ispaniško kraujo ir čia atplaukei ispanų laivu. Visa tai man atrodo keista. Bet tegu tai aiškinasi pats Montesuma, o mes dabar pasikalbėkim apie kitką. Parodyk, kaip tu šaudai iš savo didžiojo lanko. Ar jį su savim atsivežei, ar čia pasidarei? Man sakė, kad tarp vietinių gyventojų tu esi geriausias šaulys!

Parodžiau jam savo paties pasidarytą lanką, iš kurio strėlės lėkdavo bent šešiasdešimt žingsnių toliau negu iš indėniškų lankų, ir mudu įsikalbėjome apie kautynes ir apie medžioklę. Mums padėjo Marina, papildydama skurdžią mano kalbą, ir vakarop mudu su princu jau buvome draugai.

Kokią savaitę Kuautemokas ir jo kariai ilsėjosi Tabasko mieste, ir visą tą laiką mes dažnai susitikdavome ir šnekėdavomės trise: princas, Marina ir aš. Netrukus pastebėjau, kad Marina į aukštąjį svečią žvilgčioja meiliomis akimis. Ją viliojo ne tik jo turtai ir kilmingumas; būdama didelė garbėtroška, Marina nenorėjo priklausyti kasikui ir svajojo būti su Kuautemoku prie valdžios.

Visokiausiais būdais ji bandė pavergti princo širdį, bet jis tiesiog nekreipė į ją dėmesio. Pagaliau Marina ryžosi atvirai su juo pasikalbėti ir tai padarė mano akyse.

— Rytoj palieki mūsų miestą, prince,— prabilo ji meiliai.— Jei leisi kalbėti savo vergei, norėčiau paprašyti vienos malonės.

— Kalbėk, mergužėle,— tarė Kuautemokas.

— Prašau tavęs — nupirk mane iš kasiko arba įsakyk, kad tau mane atiduotų, ir veskis kartu į Tenočtitlaną.

Kuautemokas nusijuokė.

— Tu kalbi atvirai, mergužėle,— tarė jis.— Bet žinok, kad Tenočtitlane manęs laukia karališkoji sesuo ir žmona Tečuišpa, o su ja dar trys kilmingos moterys, kurios, deja, yra gana pavydžios.

Tamsus Marinos veidas smarkiai išraudo, o aš pirmą ir paskutinį kartą pamačiau, kaip meilios jos akys užsidegė pykčiu.

— Prince,— tarė ji,— aš tik prašiau paimti mane kartu! O į žmonas ar mylimąsias nesiprašiau!

— Bet apie tai galvojai,— atsakė jis pašaipiai.

— Apie ką galvojau, prince, nekalbėsime! Aš troškau pamatyti didį miestą ir didį imperatorių, nes toks gyvenimas čia mane nualsino, be to, aš noriu iškilti. Tu atsisakei man padėti, prince, bet ateis laikas, ir aš galbūt iškilsiu be tavo pagalbos. Tuomet prisiminsiu, kaip mane pažeminai, ir atsilyginsiu už viską ir tau, ir tavo karališkiesiems namams!

Kuautemokas vėl nusijuokė, bet paskui staiga surūstėjo.

— Tu nebežinai, ką kalbi! — pasakė jis.— Net už daug kuklesnius žodžius ne viena atsidurtų ant aukuro. Bet tavo moteriška puikybė užgauta, ir tu pati nesupranti, ką kalbi, todėl aš užmiršiu tavo žodžius. Ir tu, teuli, juos užmiršk, jei tik supratai.

Marina apsisuko ir žengė prie durų. Jos krūtinė smarkiai kilnojosi iš įtūžio dėl užgautos ambicijos, o gal ir iš sielvarto dėl paniekintos meilės. Kai Marina ėjo pro mane, išgirdau ją murmant:

— Gerai, prince, tu gal ir užmirši, bet aš — niekados!

Vėliau prisiminęs tą dieną, dažnai susimąstydavau, ar Marina tuos žodžius pasakė tik pykčio pagauta, ar tą akimirką tikrai iš-

vydo ateitį? Ir dar vieno dalyko savęs klausiu: ar Marina atidavė savo tėvynę gėdai ir išniekinimui vien tik iš meilės Kortesui, kaip pati man paskui sakė, ar tam įtakos turėjo ir tas pokalbis su Kuautemoku? Į šiuos klausimus atsakyti sunku, be to, gal nėra net reikalo, nes vargu ar jie turi tiesioginį ryšį su tuo, kas netrukus atsitiko. Po kokio nors didelio įvykio visada pradedame ieškoti jo priežasčių praeityje ir dažnai apsirinkame. Greičiausiai Marina buvo tik šiaip supykusi, o tas pyktis netrukus praėjo ir buvo užmirštas. Iš tiesų, retai kas stato savo gyvenimo rūmą, tvirtai paremtą vienu kuriuo jausmu — neapykanta ar viltimi, nusivylimu ar aistra,— kaip kad buvo man. Daug dažniau žmonių likimą lemia atsitiktinumas; ar to kas nori, ar ne, jis braute įsibrauna į jų gyvenimą ir pertvarko jį savaip. Tik vieną dalyką aš žinau: Marina iš tikrųjų neužmiršo to pokalbio, ir po kurio laiko man teko išgirsti, kaip ji priminė princui kiekvieną jo žodį ir kaip tauriai jai atsakė Kuautemokas.

Prieš pradedant pasakoti apie tai, kas man nutiko Tenočtitlane, kur Montesumos duktė tapo mano žmona ir kur vėl sutikau de Garsiją, norėčiau pateikti dar vieną epizodą iš savo viešnagės Tabasko mieste.

Mūsų išvykimo dieną kaip tik pasitaikė eilinė šventė, nes švenčių indėnai turi be galo daug. Ta proga, kad dievai būtų maloningi ir padėtų tolimoje kelionėje, ant teokalio buvo suruoštas didelis aukojimas. Šias baisybes man teko stebėti kasdien, ir tą dieną drauge su visais irgi įlipau į pakopomis kylančią piramidę. Apačioj susirinko minios žmonių. Mes stovėjome aplink aukurą ir laukėme. Viskas buvo parengta.

Ir štai nuožmusis paba, tas pats, kuris skaitė mano širdies tvinksnius, išėjo iš šventovės ir davė ženklą savo tarnams paguldyti ant aukuro pirmąjį vergą. Tuo momentu princas Kuautemokas staiga žengė priekin ir, parodęs į pabą, įsakė žyniams:

— Čiupkite šitą žmogų!

Tie svyravo. Kuautemokas, žinomas, princas, jo gyslomis tekėjo karališkas kraujas, bet pakelti ranką prieš vyriausiąjį žynį buvo šventvagystė. Tuomet Kuautemokas šypsodamasis nusimovė nuo piršto žiedą su tamsiai mėlynu brangakmeniu, kuriame buvo išgraviruoti kažkokie keisti ženklai. Po to išsiėmė susuktą ritinėlį, išmargintą vaizdaraščio rašmenimis, ir kartu su žiedu parodė žyniams. Tai buvo paties Montesumos žiedas, o ritinėlyje — Tenočtitlano vyriausiojo žynio parašas. Neklausyti to, kas turėjo šitokius valdžios ženklus, reiškė pasmerkti savo tikrai mirčiai ir gėdai. Todėl žyniai, netarę nė žodžio, sučiupo savo vadą ir sustojo, laukdami tolesnių įsakymų.

— Paguldykite jį ant akmens ir paaukokite dievui Kecalkoatliui! — trumpai paliepė princas.

Dabar budelis, kuriam kitų mirtis teikdavo tiek žiauraus džiaugsmo, pats sudrebėjo iš baimės ir ėmė raudoti. Matyt, savi vaistai jam nepatiko!

— Už ką norite mane paaukoti, prince?— šaukė jis.— Juk aš ištikimai tarnavau dievams ir imperatoriui!

— Už tai, kad tu norėjai paaukoti šį teulį,— atsakė Kuautemokas, rodydamas į mane.— Už tai, kad norėjai sulaužyti savo valdovo Montesumos valią, ir už kitas piktadarybes, surašytas šiame ritinėlyje. Teulis — Kecalkoatlio sūnus, tu pats tai paskelbei. Tad tegu Kecalkoatlis gauna auką už savo sūnų! Aš baigiau. Vykdykit, kas įsakyta!

Tuoj pat jaunesnieji žyniai, iki tol buvę tik vyresniojo pabos tarnai, parvertė jį ant aukuro. Vienas apsisiautė raudona jo mantija ir, neklausydamas buvusio pono maldavimų bei grasinimų, parodė, ką sugebąs. Dar akimirksnis — ir pabos kūnas nusirito piramidės šlaitu. Turiu pasakyti, aš visai nesigailėjau, kad tas budelis žuvo lygiai taip, kaip pats žudė daugybę doresnių žmonių. Matyt, nesu geras krikščionis.

Kai viskas buvo baigta, Kuautemokas atsigręžė į mane ir pasakė:

— Taip žus visi tavo priešai, brolau mano teuli.

Šis epizodas man parodė, kokią didelę valdžią turėjo Montesuma. Vos tik pamatę jo žiedą, žyniai pakluso ir tučtuojau nugalabijo savo vyriausiąjį pabą.

Maždaug po valandos mes išvykome į tolimą kelionę. Prieš tai aš draugiškai atsisveikinau su savo bičiuliu kasiku ir Marina, kuri galop nebeištvėrusi pravirko. Su kasiku daugiau nebuvau susitikęs, tačiau Mariną dar teko pamatyti.

Mūsų kelionė užtruko visą mėnesį, ji buvo tolima ir labai sunki. Dažnai reikėjo skintis kelią per miško tankynę, nuolat gaišti keliantis per upes. Kelionėje mačiau daug nuostabių dalykų. Su didžiausia pagarba mus priimdavo miestuose, kur sustodavome, bet jeigu pradėčiau viską iš eilės aprašinėti, reikėtų labai daug laiko.

Apie vieną įvykį vis dėlto teks papasakoti, nes jis sutvirtino mano draugystę su princu Kuautemoku. Ši draugystė nutrūko tik jam mirus, tačiau šviesus jo atminimas iki šiol tebėra gyvas mano širdyje.

Kartą, kai mus sulaikė patvinusi upė, neturėdami ko veikti, nutarėme pamedžioti. Netrukus jau buvo nušauti trys elniai, bet

tuomet Kuautemokas ant kalvos pastebėjo dar vieną patiną, ir mes penkiese ėmėm prie jo sėlinti. Tačiau elnias stovėjo atviroje vietoje, ir prisiartinti buvo neįmanoma — aplinkui per kokį šimtą jardų nesimatė nei krūmelio, nei medelio. Tada Kuautemokas pradėjo mane erzinti:

— Apie tave, teuli, sklinda pasakos, žmonės kalba, kad kito tokio šaulio niekur nerasi. Antai stovi elnias — tris kartus toliau, negu reikia mums, actekams, kad galėtume paleisti taiklų šūvį. Parodyk, ką sugebi!

— Pamėginsiu,— atsakiau,— nors taikinys ir toli.

Mes pasislėpėme po ceibos medžiu, kurio apatinės šakos buvo nudrykusios į šalis bent penkiolika pėdų. Čia pasiėmiau didelį, savo paties pasidarytą lanką, lygiai tokį pat, kokį turėjau tėvynėje Anglijoje, uždėjau ant templės strėlę ir nutaikęs iššoviau. Strėlė suzvimbė ir, indėnams garsiai žavintis, bematant įsmigo elniui tiesiai į širdį.

Jau buvome beeiną iš po medžio prie nušauto elnio, tik staiga nuo apatinių ceibos šakų princui ant pečių liuoktelėjo puma, tykojusi to paties grobio. Puma — didžiulė laukinė katė, bent penkiasdešimt kartų sunkesnė už paprastąją,— partrenkė princą žemėn ir, užgulusi jam ant nugaros, įniko plėšyti dantimis ir nagais. Jei ne auksiniai šarvai ir šalmas, nuožmusis grobuonis būtų kaipmat jį sudraskęs ir Kuautemokas niekad nebūtų tapęs Anahuako imperatoriumi. Tiesą sakant, pačiam Kuautemokui taip gal būtų buvę daug geriau.

Pamatę, kaip puma drasko princą, visi trys jo kariai, šiaip gana narsūs vyrai, pagalvojo, kad jis nebegyvas, ir leidosi bėgti apimti nenugalimos baimės. O aš nebėgau, nors mielai būčiau jais pasekęs. Prie mano diržo kabojo mėgstamas indėnų ginklas, atstojantis jiems kardą,— plokščias vėzdas, kurio briaunos nusmaigstytos obsidiano skeveldromis, tarytum dantytas kardžuvės šnipas. Išsitraukęs tą vėzdą iš šikšninės kilpos, puoliau pumą. Nuo pirmo smūgio į galvą žvėris apsipylė kraujais ir nuriedėjo tolyn, bet jau kitą akimirką susirietė į kamuolį ir nirtulingai urgzdamas šoko ant manęs. Stvėręs savo medinį kardą abiem rankom, visu smarkumu tvojau dar kartą, kai žvėris buvo ore. Antrasis smūgis pataikė pro išskėstas pumos letenas tiesiai į snukį ir kiaušą. Smūgis buvo toks stiprus, jog mano ginklas suskilo į šipulius, tačiau pumos nesulaikė. Smarkiai atsitrenkęs, žvėris parmušė mane žemėn ir, užgriuvęs iš viršaus, suleido dantis ir nagus man į krūtinę. Gerai dar, kad tą dieną buvau apsivilkęs dygsniuotą medvilnės palaidinę, kitaip grobuonis būtų tuojau mane sudraskęs, nors ir toji apranga neapsaugojo kaklo ir spran-

do nuo sunkių žaizdų. Gilūs randai, pumos nagų žymės, tebėra mano kūne ir dabar.

Jau maniau, kad atėjo galas, tačiau mano suduotas baisus smūgis buvo lemtingas, nes viena obsidiano skeveldra pateko pumai į smegenis. Jos nagai mėšlungiškai susitraukė, smigdami į mano kūną, ji paskutinį kartą pakėlė galvą, sukaukė lyg dvesiantis šuo ir negyva sudribo ant manęs.

Prislėgtas didelės sunkenybės ir nusilpęs nuo gilių žaizdų, aš taip gulėjau, kol atgavo drąsą mūsų palydovai. Pagaliau jie sugrįžo ir nutempė nuo manęs negyvą pumą. Iki to laiko atsistojo ir princas Kuautemokas, kuris viską matė, bet negalėjo nė pajudėti.

— Teuli,— pasakė jis man,— tu iš tiesų narsus vyras. Jei pagysi, prisiekiu, aš būsiu tavo draugas iki pat mirties, kaip tu buvai mano draugas.

Princas kreipėsi tik į mane, tartum nematydamas kitų; jiems nepasakė nė žodžio, nė vieno priekaišto.

Bet tuo metu aš netekau sąmonės.

XV

MONTESUMOS RŪMAI

Nuo žaizdų taip nusilpau, jog kokią savaitę po to įvykio negalėjau pajudėti iš vietos, o paskui mane dar turėjo nešti neštuvais. Tik tada, kai iki Tenočtitlano beliko trys dienos kelio, jau galėjau pats eiti. Keliai čia buvo daug geresni negu Anglijoje, ir rūpestingai prižiūrimi. Aš džiaugiaus, kad paeinu pats, nes man visai nepatiko būti nešamam ant pečių, kaip įpratę indėnai nešti moteris. Be to, nebebuvo tam jokio reikalo, mat nebekamavo kaitra — žygiavome plokščiakalniais arba kopėme per kalnagūbrius.

Niekados dar nebuvau matęs tokio niūraus krašto kaip tie begaliniai pliki plotai, kur teaugo dygios agavos in fantastiškiausi kaktusai, nes jie ir tegali išsilaikyti smėlėtoje sausoje žemėje. Iš tikrųjų nuostabi šalis! Trys visiškai skirtingos klimatinės sritys yra viena šalia kitos, ir greta vešlių atogrąžų plyti bekraštė negyva dykuma.

Nakvynės sustojome viename iš pakelės namų, pastatytų keleiviams. Namas buvo netoli perėjos per kalnų virtinę, kuri juosė Tenočtitlano slėnį. Toliau išvykome gerokai prieš aušrą, nes čia dideliame aukštyje buvo taip šalta, jog po įprastinės kaitros be-

veik niekas negalėjo miegoti. Be to, Kuautemokas norėjo tą vakarą pasiekti miestą.

Paėję kelis šimtus žingsnių, priėjome viršukalnę, ir čia aš nejučiomis sustojau nustebęs ir susižavėjęs. Toli apačioj, tartum milžiniškoje taurėje, glūdėjo žemės ir vandenys, dar dengiami nakties šešėlių, o tiesiog prieš mane stūksojo debesų apsiaustos nematomos saulės spinduliai, baltą sniegą rausvindami kruvinais atšvaitais. Tai buvo Popokatepetlis —„Rūkstantis kalnas" ir Istaksihuatlis —„Mieganti moteris" [1]. Negalima įsivaizduoti didingesnio reginio kaip tos dvi viršūnės prieš aušrą.

Virš aukšto Popokatepetlio kraterio tvyrojo storas dūmų stulpas. Iš vidaus blykčiodamas liepsnos atošvaistėmis, o iš oro nutviekstas skaisčiai raudonų tekančios saulės gaisų, jis atrodė lyg besisukanti ugninė kolona. Jos papėdėje spindinčių šlaitų spalva pamažu keitėsi nuo akinamai baltos iki tamsiai raudonos, nuo raudonos iki violetinės, paeiliui įgaudama visus vaivorykštės atspalvius. To aprašyti neįmanoma, o įsivaizduoti tokį reginį gali tik tas, kas pats yra matęs Popokatepetlio ugnikalnį, nužertą tekančios saulės spindulių.

Pasigrožėjęs Popokatepetliu, atsisukau į Istaksihuatlį. „Mieganti moteris" ne tokia aukšta kaip jos „vyras" Popokatepetlis — actekai abu ugnikalnius laiko vyru ir žmona. Iš pradžių išvydau tik didžiulę, lyg iš sniego nulipdytą moters figūrą, sakytum pašarvotą ant paaukštinimo, o vilnijantys jos plaukai driekėsi kalno šlaitu. Bet netrukus ją palietė saulės spinduliai, ji pabudo ir didingai atsikėlė iš rausvos miglos,— tai buvo nuostabus, žavingas vaizdas. Bet kad ir kokia graži „Mieganti moteris" auštant, man ji labiau patinka vakare, kai visu savo puikumu guli nakties šešėlių guolyje ir palengva, iškilmingai grimzta į tamsą.

Kol grožėjausi ugnikalnių viršūnėmis, rytmečio žara pamažu tvino jų šlaitais žemyn, apšviesdama ten augančius miškus. Tačiau platus slėnis tebebuvo paskendęs tankiame rūke, kuris iš lėto bangavo lyg jūra, o iš jos tartum salelės kyšojo kalnų viršūnės ir šventovių stogai. Mums leidžiantis gana stačiu keliu, rūkas palengva sklaidėsi ir pagaliau apačioj sutvisko saulės nušviesti Čalko, Čočimilko[1] ir Teskoko ežerai, nelyginant trys milžiniški veidrodžiai. Ežerų pakrantėse dunksojo daug miestų, o pats didžiausias iš jų, Tenočtitlanas, tarytum plaukė vidur vandens plynės. Aplink miestus ir už jų žaliavo įdirbti kukurūzų laukai, agavų brūzgynai ir tankios giraitės, o tolumoje stūksojo slėnį uždaranti juoda uolų siena.

---

[1] Tiksliau —„Baltoji moteris", bet čia paliekamas autoriaus duotas vertimas.

Ištisą dieną mes sparčiai keliavome per tą nuostabią šalį. Užpakaly liko Amekamekos, ir Ajocingo miestai, kurių neaprašinėsiu, taip pat daugybė gražių gyvenviečių prie Čalko ežero. Paskui ėjome akmeniniu pylimu, panašiu į platų kelią, nutiestą vidury ežero, ir antrojoje pusėje pasiekėme Tlahuako miestą. Iš čia traukėme link Istapalapano, kur Kuautemokas norėjo apsinakvoti savo karališkojo dėdės Kuitlahuako namuose. Bet kai priėjome miestą, pasirodė, jog Montesuma, įspėtas žygūnų, kad mes jau nebetoli, įsakė mums tučtuojau vykti į Tenočtitlaną ir atsiuntė tam reikalui palankinus. Mums beliko tik sėsti į juos ir palikti žydintį sodų miestą.

Nešikai nesustodami nešė mus pietiniu pylimu į sostinę — pro miestus, pastatytus ant įkaltų į ežero dugną polių, pro sodus, išaugintus ant plaustų ir plūduriuojančius vandens paviršiuje lyg valtys, pro daugybę teokalių ir puošnių šventovių. Ežere aplinkui buvo begalė lengvų pirogų, o pylimu į visas puses zujo tūkstančiai indėnų, užsiėmusių savo reikalais. Pagaliau prieš pat saulėlydį pasiekėme Choloką, sustiprintą sargybinį fortą, stovintį dviejų pylimų sankryžoje. Aš parašiau „stovintį“, bet, deja, dabar jo nebėra. Kortesas Choloką sugriovė, kaip sugriovė ir visus kitus puikiuosius miestus, tą dieną praslinkusius prieš mano akis.

Už Choloko prasidėjo Tenočtitlanas, dabar vadinamas Meksiku,— didingiausias ir galingiausias iš visų miestų, kokius tik kada nors esu matęs. Priemiesčiuose namai buvo pastatyti iš adobų — nedegtų plytų, nulipdytų iš dumblo, tačiau centriniuose, turtinguose kvartaluose stūksojo pastatai iš raudono akmens. Kiekvieną namą supo sodas, o vidury namo buvo atviras kiemelis. Tarp namų vingiavo daugybė kanalų su takais abiejose pusėse. Aikštėse stovėjo pakopomis kylančios piramidės, rūmai ir šventovės. Bet viskas iš karto nublanko, kai atsidūrėme didžiulėje prekyvietėje ir aš išvydau didžiąją šventyklą su ketveriais akmeniniais laiptais iš pietų ir šiaurės, iš vakarų ir rytų, su gyvačių atvaizdais visur ant sienų, su poliruotų akmenų grindiniais ir teokaliu, nuklotu šimtais žmonių kaukolių. Tą šventovę mačiau tik probėgšmais, nes jau temo ir mus tamsiomis gatvėmis greitai nešė kažkur toliau.

Po kurio laiko pastebėjau, kad miesto namai liko užpakaly. Dabar kopėme į kalvą, apaugusią didžiuliais kedrais. Pagaliau nešikai sustojo erdviame kieme ir paprašė mane išlipti iš neštuvų.

---

[1] Kitas iki šiol išlikęs to ežero pavadinimas — Chočikalkas.

Princas Kuautemokas mane nuvedė tikrai į nepaprastus rūmus! Visų kambarių lubos buvo kedro medžio, ant sienų kabojo brangūs margaspalviai audeklai, o aukso čia buvo turbūt tiek pat kiek mūsų namuose Anglijoje esti plytų ir ąžuolo. Paskui tarnus, laikančius rankose kedrines lazdas, mes perėjome ištisą kambarių ir galerijų anfiladą, kol pagaliau įžengėme į menę, kur mūsų laukė kiti tarnai. Jie mus apiprausė aromatiniu vandeniu ir aprengė puošniais rūbais, tada privedė prie durų, kur turėjome nusiauti sandalus ir apsigobti šiurkščiais tamsiais apsiaustais, kad uždengtų prabangiuosius audeklus. Tik po to galėjom peržengti slenkstį ir įeiti į didžiąją menę, kurioje jau buvo susirinkę daug kilmingų vyrų ir keletas moterų. Visi stovėjo stati, apsisiautę tokiais pat šiurkščiais apsiaustais. Tolimasis menės galas buvo atitvertas paauksuota medine širma, iš už kurios sklido švelni muzika.

Mes sustojme vidury menės, apšviestos gardžiai kvepiančiais deglais. Prie mūsų priėjo keli vyrai, sveikindami princą Kuautemoką, bet aš pastebėjau, kad visi smalsiai apžiūrinėja mane. Paskui priėjo aukšta, liekna, nepaprasto grožio mergina. Ji buvo apsirengusi puikiais rūbais, papuoštais brangenybėmis, kurios matėsi iš po tamsaus apsiausto. Nors aš dėl nuovargio beveik niekuo nesistebėjau, tos merginos išvaizda mane tiesiog pritrenkė: dar niekuomet nebuvau matęs tokio žavaus veido! Jį gaubė ant pečių užkritusios garbanos, skaisčiai spindėjo didelės, meilios kaip antilopės akys; taurūs bruožai buvo nepaprastai švelnūs. Veidas atrodė liūdnokas, bet tarytum kas sakė, jog kai kada jis gali būti įniršęs ir net žiaurus. Ši kilminga mergina turėjo ne daugiau kaip aštuoniolika metų, buvo vos tik pražydusi, bet jau subrendusios moters formų ir pilna tikrai karališkos didybės.

— Sveikas, mano broli Kuautemokai! — prašneko ji maloniu balsu.— Pagaliau sugrįžai! Mano karališkasis tėvas seniai tavęs laukia, ir tu turėsi jam paaiškinti, kodėl užtrukai. Mano sesuo, tavo žmona, irgi stebėjosi, kad taip vėluoji.

Aš greičiau pajutau, negu pamačiau, kad mergina kalbėdama atidžiai mane stebi.

— Sveika, Otome, mano sesuo! — atsakė princas.— Aš užtrukau kelionėje. Iš Tabasko tolimas kelias, be to, mano bendrakeleiviui teuliui,— ir jis linktelėjo į mano pusę,— atsitiko nelaimė.

— Kokia nelaimė?

— Jis išgelbėjo mane nuo pumos nagų, rizikuodamas gyvybe, kai visi kiti pabėgo, na ir pats nukentėjo. Štai kaip viskas buvo...— Ir princas trumpai papasakojo apie mūsų medžioklę.

Mergina įdėmiai klausėsi princo kalbos, ir aš pastebėjau, kaip blizgėjo jos akys. Bet princas nutilo, ir ji su šypsena kreipėsi į mane:

— Sveikas atvykęs, teuli. Tu ne iš mūsų genties, bet vis vien man patinki.

Ir vis taip pat šypsodamasi nuėjo šalin.

— Kas šita didžiūnė?— paklausiau Kuautemoką.

— Mano pusseserė Otomė, otomių genties princesė, numylėta mano dėdės Montesumos duktė,— atsakė princas.— Tu jai patikai, teuli, ir tai labai gerai dėl daugelio priežasčių. Bet... tsss!

Tuo metu širma kitame menės gale prasiskyrė, ir aš išvydau augalotą vyrą, apgaubtą tabako dūmų. Jis sėdėjo ant išsiuvinėtų pagalvių ir indėnišku papročiu rūkė paauksuotą medinę pypkę. Tai buvo pats imperatorius Montesuma, aukšto stoto, plonais juodais plaukais. Nepaprastai šviesus, kaip ne indėno veidas atrodė liūdnas ir melancholiškas. Montesuma buvo baltais rūbais iš gryniausios medvilnės, susijuosęs auksiniu diržu ir avėjo perlais nusagstytus sandalus. Jo galvą puošė žalios karališkos plunksnos. Už imperatoriaus nugaros keletas gražių pusnuogių merginų grojo įvairiais muzikos instrumentais, o priešais jas stovėjo keturi seniausieji patarėjai, basi ir susisupę tamsiais apsiaustais.

Širmai prasiskyrus, visi, kas tik buvo menėje, suklupo ant kelių, ir aš skubiai pasekiau jų pavyzdžiu. Bet imperatorius paauksuota pypke davė ženklą, leisdamas visiems atsikelti, ir mes vėl sustojome. Tačiau pastebėjau, kad visi stovi susidėję rankas ir nedrįsta pakelti nuo žemės akių.

Montesuma dar kartą mostelėjo, ir prie jo priėjo trys senyvi vyrai. Kiek galėjau suprasti, tai buvo pasiuntiniai. Jie kreipėsi į imperatorių su kažkokiu prašymu, ir šis jiems atsakė galvos linktelėjimu. Po to jie žemai lankstydamiesi ėmė trauktis atbuli, kol įsimaišė į minią. Tada Montesuma kažką pasakė vienam savo patarėjui; šis nusilenkė ir lėtai ėmė eiti per menę, dairydadamasis į šalis. Pagaliau jo žvilgsnis nukrypo į Kuautemoką, kurį pastebėti, tiesą sakant, buvo nesunku, nes jis visa galva buvo aukštesnis už kitus.

— Sveikas, prince,— prabilo patarėjas.— Karališkasis Montesuma nori kalbėti su tavim ir su tavo atsivestuoju teuliu.

— Daryk viską taip kaip aš, teuli,— sušnibdžėjo man Kuautemokas ir žengė prie medinės širmos.

Mums įėjus, širma vėl buvo užskleista ir mes likom atitverti nuo menės. Kurį laiką stovėjome susidėję rankas ir nuleidę akis, kol imperatorius davė ženklą prieiti.

— Pasakok, sūnėne,— negarsiai, bet įsakmiai tarė Montesuma.

— Aš nuvykau į Tabasko miestą, o šlovingasis Montesuma! Radau ten teulį ir atvedžiau čia. Taip pat paaukojau vyriausiąjį žynį, kaip buvai liepęs, ir dabar grąžinu imperatoriškos valdžios ženklą.

Tai sakydamas, Kuautemokas atidavė patarėjui Montesumos žiedą.

— Kodėl taip užtrukai, sūnėne?

— Kelionėje atsitiko nelaimė, o karališkasis Montesuma! Gelbėdamas man gyvybę, mano belaisvis teulis smarkiai nukentėjo nuo pumos nagų; jos kailį atgabenome tau dovanų.

Tik tuomet actekų imperatorius pirmą kartą atkreipė į mane akis. Vienas patarėjas padavė jam ritinėlį, ir Montesuma ėmė skaityti vaizdaraštį, protarpiais vis pažvelgdamas į mane.

— Aprašymas tikslus,— tarė jis pagaliau.— Čia nepasakytas tik vienas dalykas, kad šis belaisvis gražesnis už bet kurį Anahuako vyrą. Sakyk, teuli, ko tavo broliai atėjo į mano valdas? Kam jie žudo mano žmones?

— Apie tai aš nieko nežinau, o valdove,— atsakiau su Kuautemoko pagalba kaip mokėjau.— Tie žmonės man ne broliai.

— Pranešime pasakyta, kad tavo gyslose teka teulių kraujas ir kad išlipai mūsų krante arba netoli kranto iš vienos didelės jų pirogos,— tu pats tai prisipažinai.

— Taip, tiesa, valdove, tačiau aš esu iš kitos genties, o iki kranto atplaukiau su statine.

— Manau, kad meluoji,— paniuro Montesuma.— Taip tave būtų suriję krokodilai ir rykliai. Bet sakyk man, teuli,— pridūrė jis su nerimu,— sakyk, ar tikrai jūs esate Kecalkoatlio vaikai?

— Nežinau, o valdove. Aš iš baltųjų žmonių genties, o mūsų tėvas buvo Adomas.

— Turbūt tai kitas Kecalkoatlio vardas. Jau seniai išpranašauta, kad jo vaikai sugrįš, ir dabar, matyt, išmušė jų atėjimo valanda.

Sunkiai atsidusęs, Montesuma vėl prašneko:

— Eik, teuli, rytoj man papasakosi apie savo brolius, o paskui žynių taryba nuspręs tavo likimą.

Išgirdęs apie žynius, aš visas sudrebėjau, maldaujamai sugniaužiau rankas ir sušukau:

— Jei nori, valdove, užmušk mane, tik neatiduok vėl žyniams!

— Visi esame žynių rankose, o jų lūpomis kalba dievai,— šaltai atkirto Montesuma.— Be to, manau, kad tu pamelavai. O dabar — išeik!

Taip aš pasišalinau, prislėgtas niūriausių nujautimų, o kartu su manim nuleidęs galvą išėjo ir Kuautemokas. Aš keikiau tą valandą, kada nelabasis mane pagundė prisipažinti turint ispaniško kraujo, nors ir nesu ispanas. Jei tuomet būčiau žinojęs tai, ką dabar žinau, net kankinimais nebūtų iš manęs ištraukę nė žodžio! Bet dabar dėl to graužtis buvo per vėlu.

Paskui Kuautemoką nuėjau į tuos Čapultepeko rūmų kambarius, kur mūsų laukė žavinga jo žmona, karališkoji princesė Tečuišpa, o drauge su ja dar keletas kilmingų vyrų bei moterų. Tarp jų buvo ir Montesumos duktė.

Per prašmatnią vakarienę atsidūriau šalia princesės Otomės. Ji meiliai su manim šnekučiavo, klausinėdama apie mano šalį ir apie teulių gentį. Iš jos sužinojau, kad teuliai, arba ispanai, kelia didelį nerimą imperatoriui, laikančiam juos dievo Kecalkoatlio vaikais. Montesuma šventai tikėjo sena pranašyste, jog Kecalkoatlis greit sugrįšiąs ir vėl valdysiąs savo šalį.

Tą vakarą Otomė buvo tokia žavinga ir karališkai graži, jog man suvirpėjo širdis, ir pirmą kartą per visą tą laiką dėl kitos moters akimirką užmiršau savo sužadėtinę. Juk ji buvo taip toli, kažkur Anglijoje, ir aš jau maniau, kad niekada jos nebepamatysiu! Bet, kaip vėliau sužinojau, tą naktį širdis suvirpėjo ne man vienam.

Netoli mūsų sėdėjo Papancina, karališkoji Montesumos sesuo. Ji buvo nebejauna ir nelabai graži, tačiau vargu ar buvau kur matęs tokį patrauklų ir kartu tokį liūdną veidą, tarytum jau pažymėtą mirties žyme. Po kelių savaičių ji iš tikrųjų mirė, tačiau ir kape nerado atilsio. Bet apie tai vėliau.

Pavalgę ir atsigėrę kakavos, arba šokolado, mes išrūkėme po pypkę tabako. Tai keistas, bet labai malonus įprotis; aš pripratau dar Tabaske ir negaliu atsisakyti iki šiol, nors Anglijoje gauti užjūrio rūkalų nelengva.

Pagaliau mane nuvedė į nedidelį, kedro lentelėmis apmuštą kambarį, skirtą man miegoti, tačiau dar ilgai negalėjau užmigti. Buvau patyręs tiek naujų įspūdžių. Akyse šmėkščiojo keisti vaizdai tos nepažįstamos šalies, kuri buvo tokios aukštos civilizacijos ir drauge tokia barbariška; galvojau apie liūdną jos monarchą, turintį viską, ko tik širdis gali geisti: pasakiškus lobius, šimtus gražiausių žmonų, mylinčius vaikus, nesuskaitomas armijas ir visas meno grožybes; apie tą absoliutų milijonų valdovą, valdantį nuostabiausią pasaulio imperiją, kuriam prieinami visi žemės džiaugsmai; apie tą žmogų, visais atžvilgiais lygų dievams, tik mirtingą, kuris net garbinamas kaip Dievas, bet tuo pačiu metu yra prislėgtas baimės ir prietarų ir širdies gilumoje nelaiminges-

nis net už patį paskutinį savo rūmų vergą. Kartu su pranašu Ekleziastu Montesuma būtų galėjęs graudžiai sušukti:

„Susikroviau sau sidabrą ir auksą, karalių ir šalių turtus; parūpinau sau giesmininkų ir giesmininkių, ir žmonių vaikų gėrio — visokių muzikos instrumentų...

Ir nieko, ko mano akys geidė, joms negyniau, ir nedraudžiau savo širdžiai jokios linksmybės...

Bet matau, kad viskas tuštybė ir sielos prislėgimas, ir kad niekas nepasilieka po saule."

Taip būtų galėjęs pasakyti Montesuma, ir taip jis kalbėjo, tik kitais žodžiais. Mirties šokis, atvaizduotas Ditčingemo varpinės sienose, kur giltinės vedasi tris karalius, gana aiškiai rodo, kad monarchams nepavyksta išvengti visų likimo ir kad laimės jiems skirta ne daugiau kaip visiems kitiems žmonėms. Ir net visai priešingai, taip man vienąsyk yra sakęs mano geradarys Andresas de Fonseka. Tikra laimė — tik sapnas, o mes nuolat pabundame, prislėgti savo trumpo ir vargano gyvenimo sielvartų.

Paskui mano mintys nukrypo į gražiąją princesę Otomę, žiūrėjusią į mane, kiek pastebėjau, labai maloniai, ir jos atvaizdas džiugino man širdį, nes buvau jaunas, o Lilė, vienintelė mano meilė, kažkur toli toli ir atrodė amžinai prarasta. Ir kas čia stebėtina, jei mane patraukė ši indėnė? Iš tiesų nebūtų atsiradę tokio vyro, kurio ji nebūtų apkerėjusi savo švelnumu, grožiu ir tuo ypatingu karališku taurumu, kokį teikia tik imperatorių kraujas ir ilgametis papratimas įsakinėti. Kaip ir puošnūs jos rūbai, ji rodėsi truputį barbariška, bet tuomet čia mačiau tik dar vieną teigiamybę; tas barbariškumas mane kaip tik labiausiai traukė ir jaudino, nes teikė švelniam jos moteriškumui kažkokį ypatingą atspalvį, nesuprantamą ir niaurų, rytietiškos prabangos, kurios taip stinga pernelyg išauklėtoms anglėms, ir kartu veikė vaizduotę bei jausmus, o per juos skverbėsi tiesiog į širdį.

Taip, Otomė buvo iš tų moterų, apie kurių meilę vyras tegali svajoti, žinodamas, kad tokios prigimties žmonių pasaulyje labai nedaug, o ypatingų sąlygų, galinčių juos išugdyti,— dar mažiau. Skaisti ir aistringa, karališkai tauri, gausiai gamtos apdovanota, labai moteriška, narsi kaip karys ir tuo pat metu žavinga kaip naktis, gyvo proto, atviro visokiam pažinimui, ir šviesios dvasios, kurios neįstengia palaužti joks išbandymas, pažiūrėti amžinai besikeičianti, bet iš tikrųjų pastovi ir branginanti savo garbę kaip vyras,— tokia buvo Otomė, Montesumos duktė, otomių genties princesė. Ar galima stebėtis, kad jos grožis įstrigo man į širdį

ir kad vėliau, kai likimas man padovanojo princesės meilę, aš ją irgi pamilau?

Ir vis dėlto Otomė turėjo tokių būdo bruožų, kurie mane būtų atstūmę, jei būčiau apie juos žinojęs. Nepaisant visų dorybių, grožio ir žavumo, Otomė širdies gilumoje tebebuvo laukinė, ir nors kaip ji stengėsi tai nuslėpti, actekų kraujas protarpiais vis tiek atsiliepdavo.

Taigi mąsčiau taip, gulėdamas viename Čapultepeko rūmų kambaryje, bet sunkūs sargybos žingsniai už durų priminė, kad meilė ir kiti puikūs dalykai ne man skirti, nes mano gyvybė vis dar kabo ant plauko. Rytoj žyniai lems mano likimą, o belaisvis, pakliuvęs į žynių rankas, gali iš anksto nuspėti jų sprendimą. Aš jiems esu svetimšalis iš baltųjų žmonių genties. Tokia auka, žinoma, tūkstantį kartų mielesnė jų dievams negu paprasto indėno širdis. Mane išgelbėjo nuo žynio peilio Tabaske, kad galėtų paguldyti ant aukštesnio altoriaus Tenočtitlane, štai ir viskas. Man lemta mirti baisia mirtimi toli nuo tėvynės, ir nė vienas žmogus žemėje apie tai nesužinos. Tokių liūdnų minčių prislėgtas, aš užmigau.

Mane pažadino rytmečio saulės spinduliai. Atsikėlęs nuo demblio, priėjau prie lango su mediniais strypeliais ir pasižiūrėjau į lauką.

Rūmai, kuriuose buvau, stovėjo ant akmeningos kalvos. Jos papėdę skalavo Teskoko ežero bangos, o vidury ežero, maždaug už geros mylios, virš vandens dunksojo Tenočtitlano šventovių bokštai. Kalvos šlaituose ir aplink kalvą guotais augo milžiniški kedrai, apkarę pilkšvomis kerpių barzdomis, kurios jiems teikė keistą pamėklišką išvaizdą. Jie buvo tokie didžiuliai, jog pats didysis Ditčingemo parapijos ąžuolas būtų atrodęs lyg nykštukas šalia mažiausiojo kedro, o aplink patį aukštąjį kedrą buvo dvidešimt du žingsniai. Tarp tų senų milžinų žaliavo Montesumos sodai, pilni neregėtų puikių gėlių, su marmuriniais tvenkiniais, su užtvarais paukščiams, su laukinių žvėrių urvais. Man rodos, nesu matęs pasaulyje nieko gražesnio! [1]

„Na ką gi,— pagalvojau sau.— Tegu aš žūsiu! Bet būsiu matęs Anahuaką, jo imperatorių, jo papročius ir žmones, o tai jau šis tas!“

---

[1] Montesumos sodai seniai išnaikinti, tačiau keletas milžiniškų kedrų, nors ispanai negailestingai juos kirto, vis dar tebestovi Čapultepeke. Vieno jų kamienas, paties autoriaus apytikriu matavimu, turi aplinkui apie šešiasdešimt pėdų. Sakoma, kad tai buvęs mėgstamas didžiojo imperatoriaus medis. Keista, kad iš visų Montesumos valstybės turtų ir šlovės iki šiol buvo lemta išlikti vos keliems spygliuočiams milžinams. *(Aut. past.).*

XVI

TOMAS — DIEVAS

Argi galėjo tą ankstyvą rytą dingtelėti man į galvą, kad dar prieš saulėlydį aš, kuklus bajoras Tomas Vingfildas, tapsiu labiausiai po imperatoriaus Montesumos gerbiamu žmogumi, tikriau sakant, Tenočtitlano dievu!

O buvo viskas taip. Su princo Kuautemoko namiškiais papusryčiavus, mane nuvedė į teismo salę, arba, kaip čia buvo vadinama, į „dievo teismą". Tenai aukso soste sėdėjo Montesuma ir teisė taip iškilmingai, jog nesiimu to aprašyti. Aplink jį buvo susibūrę patarėjai ir žymiausieji dvariškiai, o priešais gulėjo žmogaus kaukolė su vainiku iš tokio dydžio smaragdų, kad nuo jų aplink net sklido šviesa. Rankoje imperatorius vietoj skeptro laikė strėlę.

Prieš Montesumą stovėjo keli vadai, arba kasikai, suimti už išdavystę. Teismas buvo trumpas. Pateikus kaltinimą, jų buvo paklausta, kuo galėtų pasiteisinti, ir kiekvienas atsakė trumpai ir aiškiai. Tada Montesuma, iki tol ramiai sėdėjęs, paėmė ritinėlį, kuriame vaizdaraščiu buvo išdėstyti kasikų nusikaltimai, ir persmeigė strėle kiekvieno kaltinamojo atvaizdą, visus pasmerkdamas mirti. Jie tuoj pat buvo išvesti, bet aš nežinau, kokia mirties bausmė jų laukė.

Kai su išdavikais buvo baigta, į salę įėjo keletas žynių, apsirengusių juodais rūbais, su nukarusiais ant nugaros ilgais susivėlusiais plaukais. Mane šiurpas suėmė, išvydus tuos pasipūtusius ir žiaurius žmones veriančiomis akimis. Pastebėjau, kad net pačiam imperatoriui jie nerodė ypatingos pagarbos.

Patarėjai ir įžymūs kariai pasitraukė į šalį, o žyniai ėmė kalbėtis su Montesuma. Paskui du iš jų priėjo prie manęs, paėmė mane iš sargybos rankų ir nuvedė prie sosto. Čia vienas žynys netikėtai įsakė man nusirengti, ir aš drovėdamasis padariau kaip liepiamas. Kai nusivilkau visus drabužius ir likau stovėti prieš sostą nuogutėlis, žyniai mane apstojo ir ėmė atidžiai žiūrinėti mano kūną. Rankoje man buvo randas, kurį paliko de Garsijos špaga, o ant pečių ir nugaros raudonavo vos surumbėjusios žaizdos nuo pumos nagų ir dantų. Žyniai paklausė, iš kur tos žymės. Aš pasakiau. Pasitraukę į šalį, kad negirdėčiau, jie pradėjo karštai ginčytis, tačiau nieko nenutarė ir turėjo kreiptis į imperatorių. Kiek pagalvojęs, jis prašneko, ir aš jo žodžius nugirdau:

— Šitos žymės jam nebūdingos, užgimus jo kūne jų nebuvo. Tai žmogaus ir žvėries įniršio pėdsakai.

Žyniai dar kažką pasitarė, ir pagaliau vyriausiasis pašnibždėjo kelis žodžius Montesumai į ausį. Imperatorius linktelėjo galvą, atsistojo ir nuo sosto priėjo prie manęs. Aš stovėjau prieš jį nuogas, krūpčiodamas nuo šalčio, nes oras Tenočtitlano apylinkėse būna vėsokas. Montesuma beeidamas nusiėmė nuo kaklo auksinę grandinę su smaragdais, atsegė savo karališkos mantijos sagtį ir pats savo rankomis užmovė man grandinę ir užsiautė ant pečių mantiją. Paskui nusižeminęs priklaupė prieš mane, po to atsistojo, maldaujamai ištiesęs rankas, ir apkabino mane.

— Sveikas, o dieviškasis Kecalkoatlio sūnau! — prabilo jis.— Būk palaimintas, pasaulios dvasios, visatos kūrėjo Teskatlipokos vietininke! Už kokias geradarybes suteikei mums laimę, ateidamas pas mus šiais metais? Kaip mes galime tau atsilyginti už tokią didelę garbę? Tu sutvėrei mus ir visą žemę,— o būk palaimintas! Valdyk mus — mes visi tarnai tavo. Įsakyk — ir bus padaryta, ką tik paliepsi, panorėk — ir tavo noras išsipildys, vos tiktai jį ištars tavo lūpos. O Teskatlipoka! Aš, Montesuma, tavo vergas, lenkiuosi tau, ir visa mano tauta lenkiasi drauge su manim!

Ir jis vėl priklaupė.

— Mes šaukiamės tavo malonės,— pragydo žyniai.— Mes lenkiamės tau, o Teskatlipoka!

O aš stovėjau tylėdamas, apstulbintas šios nesuprantamos komedijos. Montesuma suplojo delnais, ir pasirodė moterys, nešinos gražiais rūbais ir gėlių pynėmis. Jos mane aprengė, o galvą papuošė gėlėmis, visą laiką garbstydamos:

— Teskatlipoka, kurs numirė vakar, vėl pas mus atėjo. Džiaukitės! Teskatlipoka vėl pas mus atėjo kaip belaisvis teulis!

Tik tuomet supratau, kad dabar aš dievas, ir ne šiaip koks dievas, o visų dievų didžiausias. Dar niekad kaip gyvas nesijaučiau taip kvailai!

Po moterų pasirodė orūs ir pagarbūs vyrai su liutniomis rankose. Man pasakė, kad nuo šiol jie bus mano mokytojai, o visas eskortas karališkųjų tarnų — mano vergai. Muzikai grojant, mane išvedė iš salės. Prieky ėjo šauklys, garsiai skelbdamas, kad štai žengia dievas Teskatlipoka, pasaulio dvasia, visatos kūrėjas, vėl aplankęs savo tautą. Aš buvau vedamas per visus rūmų kiemus ir per daugybę kambarių, ir visur vyrai, moterys bei vaikai lenkėsi iki žemės ir meldėsi man, Tomui Vingfildui iš Norfolko grafystės, Ditčingemo parapijos, kol galų gale man pradėjo rodytis, jog aš turbūt tikrai pakvaišau.

Paskui mane pasodino į palankiną ir ėmė nešti žemyn nuo Čapultepeko kalvos, pirma pylimu, o toliau visomis gatvėmis per

miestą į didžiąją aikštę prie šventovės. Priekyje žengė šaukliai ir žyniai, iš paskos sekė kilmingi jaunuoliai ir tarnai, ir visur, kur tik mes ėjome, žmonių minios puolė prieš mane kniūpsčiomis. Aš pradėjau suprasti, kad būti dievu gana sunku. Pranešę pro sienas, papuoštas gyvačių skulptūromis, mane toliau nešė įvijais laiptais į milžiniško teokalio viršų, kur stūksojo stabai ir šventovės. Čia, be paliovos dundant didžiuliam būgnui, žyniai ėmė aukoti mano garbei vieną auką po kitos, o aš turėjau žiūrėti į tuos kruvinus žvėriškumus, nors man baisiai pyko širdis.

Pagaliau mane paprašė išlipti iš palankino. Man po kojomis tiesė kilimus ir mėtė gėles, tačiau aš pasibaisėjau, pagalvojęs, kad dabar būsiu paaukotas sau pačiam arba kitam kuriam dievui. Laimė, taip nebuvo. Prie viršutinės aikštelės krašto — per arti prieiti atsisakiau, bijodamas, kad netikėtai nenustumtų žemyn,— pats vyriausias žynys daugiatūkstantinei miniai paskelbė, jog aš esu dievas, ir visi žmonės aikštėje, taip pat žyniai ant piramidės pamaldžiai suklaupė. Ceremonija truko baisiai ilgai. Man net galva sukosi nuo visų tų maldų, muzikos, klyksmų ir kruvinų lavonų, tad lengviau atsidusau, kai galop patraukėme atgal į Čapultepeką.

Bet čia manęs laukė naujas pagerbimas. Man paskyrė ištisą anfiladą puikiausių kambarių, besiribojančių su paties imperatoriaus menėmis, ir iškilmingai paskelbė, kad nuo šiol visi Montesumos šeimynykščiai tampa mano tarnais, o kas išdrįs neklausyti mano paliepimo, tas mirs.

Tada aš pagaliau pirmą sykį prabilau ir pareiškiau norą likti vienas, kad galėčiau nors kiek pailsėti. Tarnams liepiau tuo laiku paruošti šventines vaišes princo Kuautemoko menėse, kur vyliausi susitikti su Otome.

Mokytojai ir kilmingi kariai iš mano palydos bandė prieštarauti, sakydami, jog šią naktį su manim norėjęs atšvęsti mano tarnas Montesuma, tačiau aš savo sprendimo nepakeičiau. Galų gale jie pasišalino, įspėję, kad sugrįšią po valandos ir drauge su manim vyksią į puotą. Nusimetęs savo dieviškus ženklus, su malonumu išsitiesiau ant pagalvių ir susimąsčiau. Mane apėmė keistas susijaudinimas. Argi aš ne dievas, argi neturiu kone beribės galios? Tačiau nepatiklus protas kėlė vylingus klausimus. Dėl ko mane padarė dievu, ar ilgai išlaikysiu tokią galią?

Nepraėjus nė valandai kilmingieji mano mokytojai ir tarnai sugrįžo su naujais rūbais ir šviežiomis gėlėmis. Aprengę mane ir papuošę vainikais, jie nusekė paskui mane į Kuautemoko menes. Prieky ėjo gražuolės moterys, grodamos muzikos instrumentais.

Princas Kuautemokas mūsų jau laukė. Čia mane sutiko taip, tarytum aš, neseniai jų belaisvis, dabar būčiau tapęs pačiu imperatoriumi. Ir tuo pat metu man pasirodė, kad Kuautemokas kažko sumišęs, o jo akyse matyti gailestis. Palinkęs į priekį, pašnibždom jį paklausiau:

— Ką visa tai reiškia, prince? Ar aš tikrai dievas, ar iš manęs tyčiojamasi?

— Tsss! — sušnypštė jis vos girdimu balsu, žemai man lenkdamasis.— Čia tau ir gerai, ir blogai, mano drauge teuli. Paskui viską paaiškinsiu.

Ir jau garsiai pridūrė:

— O Teskatlipoka, dievų dieve, ar tu teiksies kartu su mumis puotauti, ar nori likti vienas?

— Prince,— atsakiau,— dievai mėgsta gerą draugiją.

Kol mudu taip šnekėjomės, tarp besirenkančių į menę žmonių pastebėjau princesę Otomę. Todėl kai visi pradėjo sėstis už žemo stalo ant pagalvėlių, aš palaukiau, kol ji užims savo vietą, ir tuojau atsisėdau šalia. Dėl to visi truputį sumišo, nes man buvo skirta garbinga vieta galustalėj, ir dešinėje turėjo sėdėti princas Kuautemokas, o kairėje — jo žmona, karališkoji Tečuišpa.

— Tavo vieta ne čia, o Teskatlipoka,— tarė Otomė, ir rusvas jos veidas šiek tiek paraudo.

— Aš manau, karališkoji Otome, kad dievas gali sėdėti ten, kur jam patinka,— atsakiau jai ir tyliau pridūriau: — Argi dievui gali būti garbingesnė vieta, kaip šalia gražiausios deivės žemėje?

Ji vėl paraudo ir pasakė:

— Deja, aš visai ne deivė, o paprasta mirtingoji. Klausyk, jei nori, kad per puotą būčiau šalia tavęs, turi atsistoti ir paskelbti savo valią; niekas nedrįs tau prieštarauti, net mano tėvas Montesuma.

Tada aš atsistojau ir baisiai darkyta actekų kalba kreipiausi į visus svečius:

— Nuo šiol mano vieta puotuose visada bus šalia princesės Otomės — tokia mano valia!

Sulig tais žodžiais Otomė dar labiau paraudo. Svečiai ėmė kuždėtis. Princas Kuautemokas iš pradžių paniuro, paskui nusišypsojo. Užtat kilmingi mano mokytojai žemai nusilenkė, o šaukliai paskelbė:

— Klausykite Teskatlipokos valios! Tebūnie nuo šiol karališkosios princesės Otomės vieta šalia dievo Teskatlipokos, nes dievas ją pamylėjo!

Nuo to vakaro Otomė visuomet sėdėdavo šalia manęs, išskyrus tuos atvejus, kai man tekdavo puotauti drauge su Montesu-

ma. Mieste gražioji Otomė dabar buvo vadinama ne kitaip, kaip „palaimintoji princesė, pamylėta dievo Teskatlipokos". Papročių ir prietarų galia buvo tokia didelė, jog actekai nuoširdžiai tikėjo, kad tas, kas nors trumpam laikui įkūnijo savyje pasaulio dvasią, gali padaryti laimingą įžymiausią visos šalies moterį ir suteikti jai didžiausią garbę, pareiškęs paprastą norą sėdėti šalia jos prie stalo.

Puotai prasidėjus tyliai paklausiau Otomę, ką visa tai reiškia.

— Argi nežinai?— sušnibždėjo Otomė.— Dabar negaliu paaiškinti, tik pasakysiu vieną dalyką: kol kas tu esi dievas ir gali sėdėti kur patinka, bet ateis laikas — ir tave paguldys ten, kur nenorėtum gulėti. Klausyk, kai puota baigsis, pasakyk, kad nori pasivaikščioti po rūmų sodą ir kad aš turiu tave lydėti. Tada gal ir galėsiu tau viską papasakoti.

Paklausiau jos patarimo ir puotai pasibaigus pasakiau, kad noriu su princese Otome pavaikštinėti po sodus. Mudu išėjome iš rūmų ir nuėjome po didingais kedrais, apžėlusiais ilgomis pilkšvų kerpių šepšėmis; tarsi žilaplaukių senių barzdos jos karojo nuo kiekvienos šakos, siūbuodamos ir gailiai šiurendamos, pūsčiojant vėsiam nakties vėjeliui. Bet, deja, mes čia buvome ne vieni. Už kokių dvidešimt žingsnių iš paskos sekė visa mano palyda kartu su muzikantais, kurie be paliovos nedarniai birbino savo prakeiktomis fleitomis, o į tos muzikos taktą šoko gražutės šokėjos. Veltui jiems visiems liepiau nurimti, veltui įkalbinėjau, jog nuo seno taip įprasta, kad po muzikos ir šokių būna tylos valanda,— tai buvo vienintelis mano paliepimas, kurio niekas nepaisė: palyda, muzikantai ir šokėjai sekiojo man iš paskos visur ir visada. Tik tomis dienomis supratau, kokia brangi kartais gali būti vienuma.

Mums nieko kito neliko daryti, kaip tik vaikščioti sau medžių paunksnėje, ir nors mus tiesiog persekiojo nenutylanti muzika, netrukus mes įsišnekėjome, ir aš sužinojau, koks baisus likimas manęs laukia.

— Klausyk, teuli,— pasakė Otomė, visada mane taip vadindavusi, kai niekas negirdėdavo,— mūsų šalyje yra paprotys kasmet rinkti jauną belaisvį, kuriame žemiškai įkūnijamas pasaulio kūrėjas Teskatlipoka. Tam reikalui belaisvis privalo turėti dvi savybes — būti kilmingas ir nepriekaištingai gražus. Atsitiko taip, kad tą dieną, kai čia atvykai, reikėjo rinkti naują belaisvį dievui įkūnyti, ir žyniai išrinko tave, nes tu kilmingos giminės ir esi gražesnis už bet kurį Anahuako vyrą. Be to, tu kilęs iš teulių, Kecalkoatlio vaikų, o mus jau seniai pasiekė gandai apie juos. Mano tėvas Montesuma užvis labiausiai bijo jų pasirodymo, todėl

žyniai nusprendė, kad tu galėsi nuo mūsų nukreipti teulių rūstybę ir permaldauti dievus.

Otomė nutilo tartum neįstengdama surasti žodžių, kaip man viską pasakyti, bet aš neatkreipiau į tai dėmesio. Jos kalba maloniai mane sujaudino; ji rado atgarsį širdyje, leisdama pajusti savo didybę ir išaukštindama mane savo paties akyse. Juk žavingoji princesė pati pripažino, kad esu gražesnis už bet kurį Anahuako vyrą! Iki šiol tariausi esąs tiktai gan išvaizdus vaikinas, ir, žinoma, nei vyras, nei moteris, nei vaikas dar niekuomet nebuvo manęs vadinę gražuoliu. Bet juo aukščiau iškyli, juo baisiau krinti. Taip buvo ir dabar.

— Teuli, turiu tau pasakyti tiesą,— vėl prabilo Otomė,— nors man ir skaudu, kad sužinosi ją iš manęs. Ištisus metus tu būsi Tenočtitlano dievas ir neturėsi jokių rūpesčių. Tau reikės tik dalyvauti įvairiose ceremonijose ir išmokti kai kurių apeigų. Kiekvienas tavo noras bus įstatymas, ir jeigu kam nors nusišypsosi, tavo šypsena bus Dievo palaima, ir žmonės tau melsis. Pats Montesuma, mano tėvas, elgsis su tavim pagarbiai, kaip su sau lygiu, ar net geriau. Visi džiaugsmai tau bus prieinami, išskyrus vedybas. Tiktai paskutinio mėnesio pradžioje tau bus išrinktos už žmonas keturios gražiausios mūsų šalies merginos.

— O kas jas rinks?— paklausiau.

— Nežinau, teuli,— tuojau atsakė Otomė.— Tos slaptos apeigos man nežinomos. Kartais renka pats dievas, o kartais — žyniai. Visaip pasitaiko. Bet išklausyk manęs iki galo ir tada tikriausiai užmirši visa kita. Mėnesį tu išgyvensi su savo žmonomis, ir visas tas mėnuo praeis puotaujant ir linksminantis įžymiausiuose miesto namuose. Tačiau paskutinę mėnesio dieną būsi pasodintas į karališką laivą ir kartu su žmonomis nuvežtas į tą vietą, kur vadinasi „Metalų lydykla". Ten tave užves ant teokalio, mūsų vadinamo „Ginklų namais", kur tavo žmonos amžinai su tavim atsisveikins. O paskui — ak, teuli, man sunku apie tai kalbėti! — tu būsi paaukotas tam pačiam dievui, kurio dvasią įkūniji, didžiajam dievui Teskatlipokai. Tau išplėš iš krūtinės širdį, o galvą nukirs ir užmaus ant kuolo, praminto „Galvų stulpu".

Išgirdęs šį baisų nuosprendį, garsiai sudejavau, ir man taip pakirto kojas, jog vos nepargriuvau. Bet paskui mane apėmė nesuvaldomas įniršis, ir aš, užmiršęs tėvo patarimus, prakeikiau visus žiauriuosius Anahuako dievus ir juos garbinančią tautą; iš pradžių burnojau actekų bei majų kalbomis, o kai pritrūko žodžių, toliau keikiau ispaniškai ir angliškai.

Bet Otomė, kuri mane pusiau suprato, o kitką galėjo numanyti, pasibaisėjusi ištiesė į mane rankas ir ėmė maldauti:

— Maldauju tavęs, teuli, nekeik rūsčiųjų dievų, kitaip tave tuojau ištiks žiauri bausmė! Jei kas išgirs, visi pagalvos, kad į tavo kūną įžengė ne geroji, o piktoji dvasia, ir tu mirsi baisiose kančiose. O jeigu net žmonės nieko nesužinos, tave išgirs visur esantys dievai!

— Tegu girdi! — atsakiau.— Jie netikri dievai, ir šita šalis prakeikta, kad juos garbina. Jūsų stabai pasmerkti, o kartu su jais pasmerkti ir visi stabmeldžiai, štai kaip! Tegu mane išgirsta! Verčiau dabar mirti kankinamam, negu ištisus metus kentėti, laukiant artėjančios mirties! Bet aš mirsiu ne vienas. Kraujo jūra, pralieta jūsų žynių, šaukiasi keršto į tikrąjį Dievą, ir jis už tai atlygins!

Nesivaldydamas iš siaubo ir bejėgiško įtūžio, aš vis dar šėlau. Otomė, nusigandusi ir priblokšta, klausėsi baisių mano prakeiksmų, o užpakaly mūsų cypė fleitos ir sukosi šokėjai.

Bet staiga pastebėjau, kad Otomė manęs tarytum nebegirdi: jos žvilgsnis buvo nukreiptas į rytus, o veido išraiška tokia, lyg ji būtų išvydusi šmėklą. Apsidairiau. Visas dangus užpakaly manęs buvo paraudęs. Nuo pat horizonto iki zenito tarsi vėduoklė skleidėsi blyški pašvaistė, žaižaruojanti ugninėmis strėlėmis. Atrodė, kad šios baisingos vėduoklės galas įsirėmęs kažkur į žemę, o jos plunksnos dengia visą rytinę dangaus pusę. Aš nejučiomis nutilau, pritrenktas nepaprasto reginio, ir tą pačią akimirką rūmuose suskardėjo siaubo klyksmai. Visi, kas gyvas, išgužėjo į lauką pasižiūrėti lemtingo ženklo, kaip liepsnoja rytai.

Pagaliau, įžymiausių vyrų apsuptas, iš rūmų išėjo pats Montesuma, ir gūdžioje šviesoje pamačiau, kaip virpa jo lūpos ir pasigailėtinai dreba rankos. Ir tada įvyko naujas stebuklas. Iš giedro dangaus į miestą nusileido ugnies rutulys; akimirką jis stabtelėjo ant aukščiausios šventovės, akinamai plykstelėjo, nušviesdamas teokalį bei gretimą aikštę, ir užgeso. Bet jo vietoje tuojau iškilo nauja liepsna — degė Kecalkoatlio šventovė.

Kas tik matė šį reginį nuo Čapultepeko kalvos arba apačioje iš miesto, visiems iš lūpų išsiveržė nevilties šūksmai ir gailios dejonės. Netgi aš nežinia ko išsigandau, nors supratau, kad pašvaistė, žėravusi danguje tą ir daug kitų naktų greičiausiai buvo paprasta kometa, o šventovę galėjo uždegti rutulinis žaibas. Tačiau actekai, ypač Montesuma, sujaudrintas gandų, kad pasirodę keistos baltųjų genties žmonės, kurie, pasak pranašavimų, turėjo sugriauti ir sunaikinti jo imperiją, visus tuos reiškinius palaikė

labai blogais ženklais. Be to, jeigu jiems dar buvo likę kokių abejonių, tai vienas atsitikimas galutinai jas išblaškė.

Kaip tik tuo momentu, kai visi dar tebestovėjo sustingę iš siaubo, pro minią prasiskverbė išvargęs ir ilgoje kelionėje apdulkėjęs žygūnas. Sukniubęs prieš imperatorių, iš rūbų klosčių jis išsiėmė ritinėlį su rašmenimis ir padavė vienam kilmingam dvariškiui. Tačiau Montesumos nekantrumas buvo toks didelis, jog jis, laužydamas visus papročius, ištraukė iš patarėjo rankų ritinėlį, išvyniojo ir žėruojančio dangaus bei degančios šventovės šviesoje ėmė skaityti vaizdaraštį. Visi tylėdami žiūrėjo į jį. Staiga Montesuma garsiai suriko, numetė ritinėlį ir užsidengė veidą rankomis. Ritinėlis atsitiktinai pakliuvo netoli manęs, ir jame išvydau negrabiai atvaizduotus ispanų laivus ir žmones su ispaniška ginkluote. Iš karto pasidarė aišku, ko taip nusiminė Montesuma: ispanai išsikėlė į jo žemę.

Keletas patarėjų prisiartino prie imperatoriaus ir bandė jį nuraminti, bet Montesuma juos atstūmė.

— Palikite mane! — sudejavo jis.— Netrukdykite apraudoti savo tautą. Pranašystė išsipildė, ir Anahuanas pasmerktas. Kecalkoatlio vaikai viešpatauja mano pakrantėse ir žudo mano vaikus. Eikite sau, netrukdykite man verkti!

Tą akimirką priėjo antras žygūnas iš rūmų. Jo veidą temdė neviltis.

— Kalbėk,— įsakė Montesuma.

— O valdove, pasigailėk lūpų, tariančių liūdną žinią. Tavo karališkoji sesuo Papancina miršta, priblokšta baisių ženklų.— Ir jis parodė į liepsnojantį dangų.

Išgirdęs, kad mylima sesuo guli mirties patale, Montesuma tylėdamas užsidengė veidą imperatoriškos mantijos kraštu ir lėtai nuėjo į rūmus.

Rytuose vis dar žaižaravo ir liepsnojo raudona pašvaistė tartum siaubingas antgamtiškas saulėlydis, o žemai mieste pašėlusiai pleškėjo Kecalkoatlio šventovė.

Aš atsigręžiau į Otomę. Ji drebėdama stovėjo šalia manęs lyg pritrenkta.

— Ar nesakiau, princese Otome, kad šita šalis prakeikta?

— Taip, teuli, sakei,— atsiliepė Otomė.— Mūsų šalis prakeikta.

Paskui mes nuėjome į rūmus, ir net šią klaikią valandą šokėjai ir muzikantai sekė iš paskos.

XVII

PAPANCINOS PRANAŠYSTĖ

Paryčiu Papancina mirė ir tos pačios dienos vakarą buvo labai iškilmingai palaidota Čapultepeko kapinėse šalia karališkųjų imperatoriaus protėvių. Bet ši kaimynystė, kaip vėliau pamatysime, jai nepatiko.

Tą pačią dieną patyriau, kad būti dievu ne taip jau lengva. Man reikėjo mokytis visokių menų, pirmiausia — baisios jų muzikos, nors į muziką neturėjau nė mažiausio palinkimo. Bet šiuo atveju mano nuomonės niekas neklausė. Mano mokytojai, garbingi pusamžiai žmonės, kurie būtų galėję rasti sau tinkamesnį užsiėmimą, atėjo pas mane su liutniom, kad išmokčiau skambinti. Kiti pradėjo mane mokyti actekų rašto, poezijos ir meno, kaip patys jį suprato, ir šito aš mokiausi mielai. Tačiau niekad neužmiršau pranašiškų žodžių, kad gausinantis savo žinias gausina savo sielvartus. Iš tikrųjų, kokia man nauda iš tų visų mokslų, jei netrukus jie turės pražūti kartu su manim ant aukuro!

Mintis apie prakeiktą aukojimą iš pradžių kėlė man neviltį. Bet paskui pagalvojau, kad jau ne kartą grėsė mirtinas pavojus, o aš visuomet išeidavau sausas iš vandens. Galbūt pasiseks ir šį kartą? Šiaip ar taip, mirtis buvo dar toli. O tuo tarpu aš buvau dievas ir — žūsiu paskui ar išsigelbėsiu — norėjau man skirtą laiką pagyventi kaip dievas, mėgaudamasis visais dievui prieinamais žemės smagumais. Na ir pradėjau ūžti. Vargu ar kas nors kada turėjo daugiau galimybių, netgi tokių nepaprastų, ir jau tikrai niekas nebūtų sugebėjęs geriau jų išnaudoti. Iš tiesų, jei ne gimtinės ir toli likusios mylimosios ilgesys, kartais baisiai gniauždavęs man širdį, būčiau jautęsis beveik laimingas. Mano valdžia buvo begalinė, o visa aplinka nuostabi ir nepaprasta. Bet pasakosiu toliau.

Kelias dienas po Papancinos mirties rūmai ir visas miestas gedėjo. Sklido visokiausi keisti gandai, drumsdami žmonėms protą. Kas naktį žėruojanti pašvaistė nutvieksdavo rytinę dangaus pusę, ir kasdien pasirodydavo vis naujų ženklų bei stebuklų arba buvo pasakojami nauji baisūs dalykai apie ispanus. Daugumas juos laikė baltaodžiais dievais, Kecalkoatlio vaikais, grįžusiais į savo žemę, kurią kadaise valdęs jų protėvis.

Per visą šitą sąmyšį blogiausiai jautėsi pats imperatorius. Paskutines kelias savaites jis beveik nieko nevalgė, negėrė ir visai nemiegojo. Taip susigraužęs Montesuma pasiuntė žygūnus pas seną savo varžovą, rūstųjį ir išmintingąjį Nesahualpilį, gretimos

Teskoko valstybės valdovą, prašydamas jį atvykti, ir Nesahualpilis atvyko.

Tai buvo senis įžvalgiomis ir nuožmiomis akimis. Man teko matyti jo susitikimą su Montesuma, nes aš, kaip dievas, laisvai vaikštinėjau po visus rūmus ir net galėdavau dalyvauti, kai Montesuma tardavosi su vyresniaisiais vadais.

Kai abu monarchai pasisveikino, Montesuma pradėjo kalbėtis su Nesahualpiliu apie dangaus ženklus, apie teulių pasirodymą ir paprašė savo išmintimi išblaškyti jį supančią tamsą. Nesahualpilis pasiglostė ilgą žilą barzdą ir atsakė, kad nors Montesumai labai sunku širdyje, netrukus būsią dar sunkiau.

— Klausyk manęs,— kalbėjo senis.— Mūsų valdžios dienos suskaitytos. Ir tai aš žinau taip gerai, jog galiu su tavim lošti rutuliu iš visos savo karalystės, kurią tu ir visi tavo protėviai taip norėjote užkariauti.

— O ką aš turiu statyti?— paklausė Montesuma.

— Lošime taip. Tu statysi tris kovos gaidžius, ir jeigu aš išlošiu, atiduosi man jų pentinus. O aš statau visą Teskoko karalystę.

— Tai nelygu,— tarė Montesuma.— Gaidžių daug, o karalysčių — maža.

— Na tai kas?— atsakė senasis valdovas.— Mes lošiame su likimu. Kaip lošimas susiklos, taip ir bus. Jei tu išloši karalystę — viskas bus gerai, o jei aš išlošiu gaidžių pentinus — tada amžinai pražus Anahuako šlovė, nes mūsų žmonės išnyks, o mūsų žemes užgrobs atėjūnai.

— Ką gi, žaidžiam ir pamatysim,— sutiko Montesuma, ir juodu nuėjo į tlačtlio[1] žaidimų aikštę.

Lošimas prasidėjo. Iš karto sekėsi Montesumai, ir jis garsiai jau gyrėsi, kad greit būsiąs Teskoko valdovas.

— Gerai, jeigu taip! — pasakė išmintingasis Nesahualpilis, ir nuo tos akimirkos laimė nuo actekų imperatoriaus nusigręžė. Kad ir kaip jis stengėsi, daugiau jam nė karto nebepavyko įstumti rutulio į lanką, ir pagaliau Nesahualpilis išlošė gaidžius. Ėmė groti muzika, dvariškiai apspito senąjį valdovą, sveikindami jį su pergale. Bet jis tik sunkiai atsiduso ir tarė:

---

[1] Tlačtlis, arba tlačkas,— toks ritualinis žaidimas. Žaidėjai stengdavosi sunkiu kaučiukiniu rutuliu pataikyti į vertikaliai pastatytus lankus, o stumti rutulį buvo galima tik liemeniu ir alkūnėmis. Visas šis epizodas aprašytas actekų kronikose. Autorius padarė tik vieną netikslumą: Nesahualpilis savo karalystę statė ne už kovos gaidžių pentinus, o už tris kalakutus, kurie anuomet europiečiams buvo dar nežinomi. *(Aut. past.)*

— Verčiau būčiau pralošęs savo karalystę, negu išlošęs tuos paukščius, nes tada mano karalystė būtų pakliuvusi į mūsų žmogaus rankas. Bet — deja! — ir mano, ir jo žemės atiteks svetimšaliams, kurie nuvers mūsų dievus ir pamins po kojų visą mūsų šlovę.

Taip pasakęs, jis atsistojo ir atsisveikinęs su imperatoriumi išvyko į savo šalį. Laimė, senasis valdovas greit pasimirė, todėl jam neteko pačiam pamatyti, kaip išsipildė baisūs jo pranašavimai.

Išvykus Nesahualpiliui, rytojaus dieną buvo gauta nauja žinia apie ispanų veiksmus, sukėlusi Montesumai dar didesnį nerimą. Baimės apimtas, jis pasikvietė astrologą, visame krašte išgarsėjusį išmintingomis pranašystėmis. Astrologas atėjo, ir Montesuma užsidarė su juo vienas. Nežinau, ką jis imperatoriui pasakė, bet, matyt, nieko malonaus neišpranašavo, nes tą pačią dieną Montesuma įsakė savo kariams sugriauti išminčiaus namus, ir tas žuvo po griuvėsiais.

Praslinkus dviem dienoms po astrologo mirties, Montesuma, atkakliai laikydamas mane teuliu, nusprendė, kad aš galėčiau suteikti jam reikalingų žinių. Saulei leidžiantis jis pasikvietė mane ir pasiūlė kartu pasivaikščioti po sodą. Aš atėjau lydimas savo muzikantų, kurie nė valandėlės nepalikdavo manęs ramybėje, bet imperatorius pasakė norįs pasikalbėti su manim vienas ir liepė visiems pasišalinti. Taigi drauge su juo, bet per žingsnį atsilikęs, nuėjau po galingais išsišakojusiais kedrais.

— Teuli,— prabilo pagaliau Montesuma,— papasakok man apie savo brolius! Ko jie atplaukė į mūsų kraštą? Bet, žiūrėk, nedrįsk meluoti!

— Jie man ne broliai, o Montesuma! — atsakiau.— Tik mano motina buvo iš jų genties.

— Aš tau liepiau sakyti tiktai tiesą. Ar girdėjai, teuli? Jei tavo motina buvo iš jų genties, tai ir tu toks pat, argi tu ne o paties kūno ir kraujo kaip tavo motina?

— Tebūnie taip, valdove,— tariau nusilenkdamas ir pradėjau pasakoti apie ispanus — apie jų šalį, jų didybę, žiaurumą, ir nepasotinamą aukso troškimą. Montesuma godžiai klausėsi, bet, matyt, netikėjo nė puse mano žodžių, nes iš baimės buvo pasidaręs labai įtarus. Man nutilus, jis vėl paklausė:

— O ko jie atėjo į Anahuaką?

— Ko gero, valdove, jie nori užimti šitą žemę arba bent jau išgrobstyti visus jos turtus ir nuversti dievus.

— Ką gi tu man patarsi, teuli? Kaip gintis nuo tų galingų karių, apsidengusių metalu ir lekiančių ant nuožmių laukinių

žvėrių? Jie turi kažkokius vamzdžius, trenkiančius kaip perkūnas, ir nuo to garso virsta šimtai priešų, o rankose jie laiko ginklą iš žibančio sidabro. Kaip su jais kautis? Deja, neįmanoma jiems priešintis, nes tai Kecalkoatlio sūnūs, sugrįžę užimti savo žemės. Aš girdėjau apie juos nuo pat mažens, aš jų bijojau visą gyvenimą, o šiandien jie stovi prie mano slenksčio.

— Aš esu tik dievas,— atsakiau,— bet jeigu žemės valdovas leis, jam duosiu paprastą patarimą. Į jėgą atsakoma jėga. Teulių nedaug, ir tu prieš kiekvieną gali išstatyti tūkstantį karių. Pulk juos pirmas, nelauk, kol jie susiras sąjungininkų, sutriuškink juos iš karto!

— Ir taip man pataria tas, kurio motina buvo iš teulių genties,— su pikta pašaipa tarė imperatorius.— Sakyk man dar, patarėjau, kaip galiu sužinoti, kad prieš mane kaunasi žmonės, o ne dievai? Kaip galiu sužinoti tikruosius tų žmonių arba dievų norus ir kėslus, jeigu jie nemoka mano kalbos, o aš nemoku jų kalbos?

— Tai nesunku padaryti, o Montesuma,— atsakiau.— Aš moku jų kalbą. Pasiųsk mane — ir aš tau viską sužinosiu.

Tardamas šiuos žodžius, pajutau, kaip širdyje man įsižiebė viltis. Jei pavyktų nusigauti pas ispanus, išsigelbėčiau nuo aukuro! O gal net grįžčiau į tėvynę. Juk jie atplaukė laivais, o laivai, be abejo, grįš atgal. Kol kas negalėjau skųstis savo likimu, bet, savaime suprantama, labiausiai man norėjosi vėl patekti tarp krikščionių.

Kurį laiką Montesuma tylėdamas žiūrėjo į mane, paskui atsakė:

— Teuli, tikriausiai mane laikai kvailiu. Nejau galvoji, jog siųsiu tave pas juos, kad papasakotum savo broliams apie mano baimę, apie mano negalią ir parodytum jiems visas silpnąsias mūsų vietas? Nejaugi galvoji, man neaišku, kad tu čia atėjai, norėdamas viską iššniukštinėti apie mūsų šalį! Aš iš pat karto žinojau, kad tu — teulių šnipas! Ir prisiekiu dievu Uicilopočtliu, jei tu nebūtum paskirtas Teskatlipokai, tavo širdis jau rytoj smilktų ant altoriaus! Tad pasisaugok ir liaukis davęs man klastingus patarimus, kitaip mirsi daug greičiau, negu manai. Žinok, aš tyčia tave klausinėjau, nes taip liepė dievai. Jų valią įskaičiau šiandieninių aukų širdyse ir užkalbinau tave, norėdamas išgauti slaptas tavo mintis ir nukreipti jas prieš tave. Tu man patari kautis su teuliais? Tai žinok, aš su jais nesikausiu. Aš juos pasitiksiu maloniais žodžiais ir su dovanomis, nes žinau: tu man patari tai, kas mane pražudys!

Montesuma viską pasakė negarsiai, dusdamas iš pykčio; jis stovėjo prieš mane, susinėręs ant krūtinės rankas, žemai nuleidęs galvą, ir visą jo kūną purtė nervinis drebulys. Aš ne juokais išsigandau. Nors buvau dievas, puikiai supratau, jog žemės valdovas gali vienu galvos linktelėjimu pasmerkti mane baisiausiai mirčiai. Ir vis dėlto labiausiai tuo metu mane apstulbino to žmogaus kvailumas, nors kitais atžvilgiais jis buvo labai išmintingas ir nuovokus. Manim jis netikėjo, bet užtat aklai pasikliovė savo stabais, kurie jį stūmė į tikrą pražūtį. Ir kodėl? Tik šiandien žinau atsakymą į šitą klausimą.

Pats Montesuma nebuvo kaltas. Kiekvieną jo žingsnį kreipė neišvengiama lemtis, o jo lūpomis bylojo pats likimas. Anahuako dievai buvo netikri. Dabar aš žinau, kad už bjaurių akmeninių jų statulų slėpėsi gyvas, velniškai žiaurus žynių protas,— juk ne veltui jie sakydavo, kad dievams patinka kruvinos žmonių aukos. Bet juos slėgė prakeikimas. Ir kai imperatorius klausdavo dievų lemties per žynius, stabai jam duodavo apgaulingus patarimus, kurie stūmė į pražūtį juos pačius ir visus jų garbintojus, nes taip iš anksto buvo nuskirta.

Mums kalbant saulė greitai nusileido ir viskas paskendo tamsoje. Tik snieguotos Popokatepetlio ir Istaksihuatlio ugnikalnių viršūnės kraupiai tebežėravo, nutvieksto kruvinai raudonų gaisų.

Negyvos moters figūra, gulinti savo amžiname karste ant Istaksihuatlio keteros, dar niekad neatrodė tokia ryški ir tobula kaip tą naktį. Gal tai buvo vaizduotės žaismas, bet aš aiškiai mačiau milžinišką kruviną moters kūną, sustingusį mirties guolyje.

Matyt, tai buvo ne vien mano fantazija, nes kai Montesuma nutilo, jo žvilgsnis netyčia nukrypo į ugnikalnio viršūnę, ir jis taip pat apmirė, nepajėgdamas atitraukti nuo jos akių.

— Žiūrėk, teuli! — prabilo jis pagaliau su karčia šypsena.— Žiūrėk! Ten ilsisi Anahuako tautos dvasia, prieš laidojimą nuprausta krauju. Ar matai, kokia ji baisi net mirusi?

Vos tik jis ištarė šiuos žodžius ir apsisukęs jau norėjo eiti, nuo kalno pusės pasigirdo šiurpi nežmoniška aimana, kupina tokios baisios kančios, jog man sustingo kraujas gyslose. Montesuma iš išgąsčio įsikibo man į ranką, ir mes abu įsmeigėme akis į Istaksihuatlį, iš kur sklido ta nežemiška rauda. Mums pasirodė, kad įvyko stebuklas, nes kruvina, raudonos pašvaistės kraupiai nutvieksta miegančios moters figūra ėmė kilti nuo akmeninio guolio. Ji kėlėsi palengva, tarsi busdama iš miego, ir pagaliau atsistojo kalno viršūnėje visu gigantišku ūgiu. Baltos tos pabu-

dusios milžinės apsiaustas atrodė vietomis sukruvintas, ir mudu žiūrėjome į ją, drebėdami iš baimės.

Valandėlę šmėkla nejudėjo, žvelgdama žemyn į Tenočtitlaną. Paskui staiga su gailesčiu ištiesė į jį rankas, ir tą pačią akimirką ją apgobė nakties tamsa, o liūdnos aimanos pamažu nuščiuvo tolumoje.

— Sakyk, teuli,— sušnibždėjo imperatorius,— argi nebaisu kasdien matyti šitokius ženklus? Aš bijau. Įsiklausyk, kaip vaitoja visas miestas! Ten žmonės irgi matė šitą šmėklą. Girdi, kaip iš baimės klykia žmonės? Girdi, kaip žyniai muša būgnus, norėdami nukreipti nuo mūsų prakeikimą? Verk, mano tauta, verk! Melskitės, žyniai, ir gausinkite aukas, nes nebetoli jūsų pražūties diena! O Tenočtitlane, visų miestų karaliau! Aš tave regiu sugriautą ir nuniokotą. Aš regiu tavo rūmus pajuodusius nuo degėsių, tavo šventoves — išniekintas, puikiuosius sodus — apleistus. Aš regiu tavo tauriąsias žmonas, virtusias svetimšalių sugulovėmis, tavo karališkuosius princus — jų tarnais. Tavo kanalai paraudę nuo tavo vaikų kraujo, o pylimai nukloti apdegusiais jų kaulais. Mirtis visur, nešlovė — tavo duona, neviltis — tavo dalia. Tu mane išauginai, miestų karaliau, tu mano protėvių lopšys. O dabar aš tau sakau — sudie amžinai!

Taip sielvartavo Montesuma nakties tamsoje, garsiai liedamas savo širdgėlą. Paskui iš už kalnų išniro mėnulio pilnatis, ir blyškus spindesys prasismelkė pro kedrų šakas, apkibusias pamėkliškomis kerpių barzdomis. Mėnulis apšvietė aukštą Montesumos figūrą, sielvarto iškreiptą jo veidą ir plonas rankas, pranašiškoje ekstazėje čia kylančias aukštyn, čia krintančias žemyn, apšvietė mano blizgančius papuošalus ir būrelį iš baimės sustingusių dvariškių bei muzikantų, kurie šį kartą užmiršo savo birbynes. Pūstelėjo silpnas vėjo gūsis, liūdnai nušnarėjo galingų medžių šakomis per Čapultepeko kalvos šlaitus ir vėl nutilo. Dar niekad nebuvau matęs keistesnės ir kraupesnės scenos, tokios paslaptingos ir kupinos nesuvokiamo siaubo. Monarchas iš anksto apraudojo savo tautos ir savo galybės žlugimą! Nieko dar nebuvo atsitikę nei jam, nei jo valdiniams, o jis jau žinojo, kad jie pasmerkti, ir beviltiški žodžiai veržėsi jam iš širdies, slegiamos vien artėjančių nelaimių šešėlio.

Bet tos nakties stebuklai dar nesibaigė.

Kai Montesuma su širdgėla pagarsino savo pranašiškas vizijas, aš atsargiai paklausiau, gal reikėtų pašaukti dvariškius, kurie paprastai būdavo su juo, o dabar laikėsi kiek atokiau.

— Ne,— atsakė actekų imperatorius.— Nenoriu, kad jie mano veide pamatytų kančią ir baimę. Jie gali bijoti, o aš turiu

atrodyti drąsus. Paėjėk truputį su manim, teuli, ir jeigu esi sugalvojęs mane nužudyti — žudyk, aš nesigailėsiu.

Aš nieko neatsakiau ir tylėdamas ėjau paskui Montesumą; jis pasuko žemyn vienu labai tamsiu taku, vingiuojančiu tarp kedrų. Norėdamas būčiau galėjęs lengvai jį čia nudėti, bet kas iš to? Ir šiaipjau, nors žinojau, kad Montesuma mano priešas, širdis man bjaurėjosi, vien pagalvojus apie žmogžudystę.

Nuėjome daugiau kaip mylią, bet imperatorius neištarė nė žodžio. Mes ėjome ir medžių šešėlyje, ir atvirais plotais tarp sodų, pasipuošusių nuostabiomis gėlėmis, kol atsidūrėme ties vartais, už kurių dunksojo karališkosios šeimos kapai. Priešais vartus, skaisčiai mėnulio nušviesta, buvo plati laukymė. Vidury jos gulėjo kažkas baltas, iš tolo panašus į moterį, bet tą aš pastebėjau vienas. Montesuma, nieko aplinkui nematydamas, akylai žiūrėjo į vartus. Pagaliau jis prabilo:

— Šitie vartai prieš keturias dienas buvo atsivėrę mano seseriai Papancinai. Ir štai aš galvoju — po kelių dienų jie atsivers man?

Montesumai prašnekus, figūra žolėje sujudėjo, tarsi busdama iš miego. Ji krūptelėjo kaip sniego moteris ant kalno, taip pat pasikėlė, taip pat atsistojo visu ūgiu ir taip pat ištiesė rankas. Dabar Montesuma ją išvydo ir sudrebėjo, o aš pajutau, kad ir mane krečia šiurpas.

Moteris — nes tai buvo moteris — iš lėto artinosi prie mūsų. Jau buvo galima įžiūrėti, kad jos drabužiai kaip numirėlės. Ji pakėlė galvą, ir mėnulis apšvietė jos veidą. Montesuma klaikiai suriko, kartu surikau ir aš: mes pažinome smulkų, išblyškusį princesės Papancinos veidą, tos pačios Papancinos, kuri čia buvo palaidota prieš keturias dienas.

Žengdama lengvai ir tyliai tartum sapne, ji vis artinosi, kol pagaliau sustojo prie krūmo, kurio šešėlis mus slėpė. Čia Papancina — arba Papancinos dvasia — pasižiūrėjo tiesiai į mus atmerktomis, bet nieko nematančiomis akimis ir Papancinos balsu tarė:

— Montesuma, broli mano, ar tu čia? Jaučiu, kad esi šalimais, bet nematau.

Tada Montesuma išėjo iš šešėlio ir atsistojo akis į akį su šmėkla.

— Kas tu? — paklausė jis. — Kas tu, įgavusi mirusios pavidalą ir vilkinti mirusios rūbais?

— Aš Papancina, — atsakė toji. — Prisikėliau iš numirusių, nešdama tau žinią, mano broli Montesuma.

— Kokią žinią man neši?— kimiu balsu pasiteiravo imperatorius.

— Žinią apie pražūtį, mano broli. Tavo karalystė žlugs, greitai tu mirsi, o drauge su tavim — dešimtys tūkstančių tavo valdinių. Keturias dienas aš buvau tarp mirusiųjų ir ten mačiau tavo netikrus dievus. Tai ne dievai, o velniai! Ten pat mačiau tuos, kas juos garbina, ir žynius, kurie jiems tarnauja. Visi pasmerkti baisioms kančioms. Anahuako tauta žus, kam garbina tuos velniškus stabus.

— Papancina, sesuo mano, argi tu neturi man nė vieno paguodos žodžio?

— Nė vieno,— atsakė ji.— Jeigu išsižadėsi netikrų dievų, tai gal išgelbėsi savo sielą, bet savo gyvybės ir savo tautos išgelbėti tau nebepavyks.

Po to Papancina apsigręžė ir dingo medžių šešėlyje; girdėjau, kaip per žolę nušiureno mirusios rūbai.

Staiga Montesumą pagavo nesuvaldomas įniršis.

— Tai būk prakeikta, mano sesuo Papancina! — suriko jis perkūnišku balsu.— Kam tu prisikėlei? Nejaugi tik tam, kad atneštum man šią niaurią žinią? Jei būtum atnešusi man viltį, jei būtum patarusi, kaip išsigelbėti, aš tave su džiaugsmu būčiau sutikęs. O dabar — grįžk atgal į tamsą, ir tegu visas žemės sunkumas amžinai prislegia tau širdį! O mano dievus garbino mano tėvai, ir aš juos garbinsiu iki galo. Jeigu net jie nuo manęs nusigręžtų, vis vien jų neišsižadėsiu! Dievai užsirūstinę, nes ant altorių mažėja aukos. Nuo šiol aš jas padvigubinsiu! Aš įsakysiu paguldyti ant aukurų visus žynius, jei jie negali permaldauti dievų.

Montesuma siautėjo, kaip paprastai siautėja silpnas žmogus, paklaikęs iš siaubo. Didžiūnai ir dvariškiai, kiek atokiau sekę paskui mus, dabar susibūrė aplink jį išsigandę ir suglumę.

Pagaliau Montesuma suplėšė savo karališkus rūbus ir, raudamasis nuo galvos plaukus ir pešdamas barzdą, lyg mėšlungio tampomas ėmė raitytis po žemę. Dvariškiai jį paėmė ir nunešė į rūmus.

Tris dienas ir tris naktis imperatoriaus niekas nematė. Bet tai, ką jis kalbėjo apie aukojimą, nebuvo tušti žodžiai, nes nuo kito ryto aukų skaičius visame krašte buvo padvigubintas. Kryžiaus šešėlis jau gulė ant Anahuako altorių, bet į padangę dar tebekilo aukurų dūmai, o nuo teokalių vis girdėjosi šiurpūs belaisvių riksmai. Velniškų dievų valanda jau išmušė, tačiau jie dar teberinko paskutinę kruviną duoklę, ir gausią duoklę.

Aš, Tomas Vingfildas, pats savo akimis mačiau tuos lemtingus ženklus, bet kas tai buvo — ar įspėjimas iš aukščiau, ar tik atsitiktinis gamtos reiškinys — negaliu pasakyti. Visą šalį tomis dienomis buvo apėmęs siaubas, ir labai galimas daiktas, kad sujaudrintas žmonių protas laikė pranašiškais ženklais tokius dalykus, į kuriuos šiaip niekas nebūtų atkreipęs dėmesio.

O kad Papancina prisikėlė, tai tikra tiesa, nors greičiausiai ji visai nebuvo mirusi, o tik nualpusi. Po tos nakties ji daugiau nebesirodė, ir aš pats niekad jos nebesutikau. Tačiau man teko girdėti, kad vėliau Papancina priėmusi krikščionybę ir dažnai pasakodavusi apie nuostabius ir keistus dalykus, kuriuos mačiusi mirties viešpatijoje.[1]

XVIII

NUOTAKŲ RINKIMAS

Nuo tos dienos, kai aš tapau dievu Teskatlipoka, iki ispanų įžengimo į Tenočtitlaną praėjo keli mėnesiai, ir visą tą laiką miestas buvo apimtas nerimo. Montesuma vis siuntė pas Kortesą pasiuntinius su gausiomis dovanomis, su auksu ir brangakmeniais, prašydamas jį atsitraukti. Pamišęs imperatorius nesuprato, kad rodydamas savo milžiniškus turtus, jis tik erzina maitvanagį ir vilioja į savo lizdą.

Kortesas jo pasiuntinių atsikratydavo nieko nevertais mandagiais pažadais ir tokiais pat pigiais blizgučiais. Ir tai buvo viskas.

Bet pagaliau ispanai ėmė žygiuoti į šalies gilumą, ir Montesuma pasibaisėjo, sužinojęs apie karingos tlaskalanų genties sutriuškinimą. Tlaskalanai, amžini pikčiausi jo priešai, iki šiol buvo lyg užtvara tarp actekų ir baltųjų užkariautojų. Paskui atėjo žinia, kad nugalėti tlaskalanai virto ką tik buvusių savo priešų sąjungininkais ir tarnais, kad tūkstančiai žiaurių tlaskalanų karių dabar drauge su ispanais žygiuoja į šventąjį Čolulos miestą. Dar po kurio laiko visur pasklido gandas apie kruvinas skerdynes Čoluloje, kur nugalėtojai nuvertė nuo pjedestalų visus šventuosius, tiksliau sakant, pagoniškus to miesto dievus.

Apie ispanus buvo pasakojami visokie stebuklai. Žmonės šnibždėjosi apie jų narsumą ir jėgą, apie nepramušamus jų šarvus, apie jų ginklus, perkūniškai griaudėjančius kautynėse, apie nir-

---

[1] Apie Papancinos prisikėlimą pasakojama istoriniame Bernardino de Sahaguno veikale. *(Aut. past.)*

tulingus žvėris, ant kurių jie lekia. Kartą Montesumai buvo atgabentos dviejų mūšyje nukautų baltųjų žmonių galvos — tokios baisingos, didelės ir gauruotos, o kartu su jomis — arklio galva. Išvydęs šiuos klaikius palaikus, Montesuma persigandęs vos nenualpo, bet vis dėlto įsakė tas galvas viešai išstatyti didžiojoje šventovėje ir žmonėms paskelbti, kad toks likimas laukiąs kiekvieno, kas drįsiąs įsibrauti į Anahuaką.

Tuo tarpu imperijos reikalai visiškai sutriko ir pašlijo. Kasdien rinkosi tarybos — didžiūnai, vyriausieji žyniai ir gretimų draugiškų genčių vadai. Vieni kalbėjo vienaip, kiti — kitaip, bet galiausiai likdavo tik netikrumas ir kvailos dvejonės. Jei Montesuma tomis dienomis būtų paklausęs didžio kario Kuautemoko žodžių, tai dabar Anahuakas nebūtų ispanų valdomas, nes Kuautemokas tolydžio įtikinėjo Montesumą atmesti šalin visą baimę ir kol dar ne vėlu, paskelbti teuliams atvirą karą. Gana siuntinėti pasiuntinius ir dalyti dovanas! Reikia surinkti visą didžiulę actekų kariuomenę ir sutriuškinti priešą kalnų perėjose!

Bet, deja, į visus jo įkalbinėjimus Montesuma visada atsakydavo:

— Nieko iš to nebus, sūnėne. Argi galima kovoti prieš tuos žmones, jei patys dievai su jais? Jei dievai panorės, tai mus apgins, o jei ne — vargas mums! Apie save aš negalvoju, bet kas ištiks mano tautą? Kas bus moterims ir vaikams, kas bus ligoniams ir seneliams? Vargas mums, vargas!

Tada jis užsidengdavo veidą ir imdavo dejuoti ir verkti kaip mažas vaikas. Kuautemokas jį palikdavo, nerasdamas žodžių iš piktumo, kad taip sukvailėjo didysis imperatorius. Bet ką jis galėjo padaryti? Kaip ir aš, Kuautemokas manė, kad pats dangus atėmęs Montesumai protą, norėdamas nubausti ir sunaikinti Anahuaką.

Čia reikia pasakyti, jog man, kaip dievui, buvo leista viską žinoti ir viską matyti, bet vis dėlto aš, Tomas Vingfildas, tebuvau menkas žaislelis, nešamas bangos tų didelių įvykių, kurie per tą laiką, kol gyveno dvi sekančios žmonių kartos, nušlavė nuo žemės paviršiaus actekų valstybę. Tiesa, aš buvau žaislelis, išneštas į tos bangos viršūnę, tačiau galios turėjau tiek pat kiek putų purslai ant bangos keteros. Montesuma mane laikė šnipu ir netikėjo nė vienu mano žodžiu; žyniai į mane žiūrėjo kaip į dievą ir kaip į būsimą auką; tik mano bičiulis Kuautemokas ir slaptai mane mylėjusi Otomė vis dėlto manim pasitikėjo, ir aš dažnai su jais apie viską šnekėdavausi, aiškindamas jiems tikrąją prasmę, to, kas vyko mūsų akivaizdoje. Bet juodu taip pat buvo bejėgiai.

Netekęs proto Montesuma dar tebeturėjo visą valdžios galią ir drebančia ranka vairavo imperijos laivą tai šen, tai ten; atrodė, jog tas didžiulis laivas apleistas visų jūreivių ir gaivališkai lekia tiesiai į pražūtį.

Ateities baimė apėmė visus gyventojus. Bet nepaisant to, o gal kaip tik dėl to žmonės pašėlusiai mėgavosi malonumais, liaudamiesi tik tada, kai reikėdavo atlikti religines apeigas. Tomis dienomis niekas nepraleido nė vienų iškilmių ir nė vienas altorius nebuvo tuščias. Kaip upė bėga vis skubriau, artėdama į prarają, kur nugarma jos vandenys, taip ir Anahuako tauta, lyg nujausdama greitą pražūtį, pabudo iš miego ir pradėjo gyventi nerimastingą, karštligišką gyvenimą. Nuo ryto iki vakaro ant teokalių klykė aukos, o nuo vakaro iki ryto gatvėse skardeno nedarni laukinė muzika. „Užjūrio dievai eina prieš mus,— kalbėjo žmonės.— Tad puotaukime ir gerkime, nes rytoj vis vien mirsime!" Ir pačios dorybingosios moterys pradėjo be atodairos ištvirkauti, o patys taurieji vyrai, branginę garbingą savo vardą, virto niekšais, ir net vaikai tomis dienomis girti šlaistėsi miesto gatvėmis, nors actekams tai buvo klaikus vaizdas.

Montesuma paliko Čapultepeką ir su visu savo dvaru persikėlė į rūmus plačioje aikštėje priešais didįjį teokalį. Tie rūmai buvo tikras miestas viduj miesto. Naktimis po jų stogu miegodavo daugiau kaip tūkstantis žmonių, jau nekalbant apie visokius nykštukus ir apsigimėlius, apie šimtus rečiausių paukščių ir laukinių žvėrių narvuose. Čia, šiuose rūmuose, aš kasdien puotaudavau su kuo norėdamas, o kai įgrisdavo puotos, apsirengdavau tviskančiais rūbais ir, lydimas pulko jaunų tarnų bei įžymių vyrų, eidavau į gatves, brązgindamas actekų liutnia (šiek tiek buvau pramokęs skambinti tuo nepakenčiamu instrumentu). Žmonės rykaudami bėgdavo iš namų ir lenkdavosi man, vaikai apiberdavo mane gėlėmis, merginos šokdavo aplink, bučiuodamos man rankas ir kojas, ir netrukus iš paskos jau sekdavo tūkstantinė minia. Aš irgi šokdavau ir klykaudavau kaip nepilnaprotis, nes tomis visuotinio fanatizmo dienomis mane buvo apėmęs kažkoks keistas pamišimas. Stengiausi nustelbti baimę, norėjau užmiršti, kad esu pasmerktas aukojimui ir kad kiekviena diena artina prie mano širdies kruviną žynio peilį.

Aš norėjau užmiršti, bet — deja! — tai buvo ne mano galioje. Kad ir kiek gerdavau, meskalio ir pulkės[1] tvaikas bematant išgaruodavo man iš galvos; gėlių kvapsniai, moterų grožis ir žmonių

---

[1] Meskalis — actekų degtinė. Pulkė — į alų panašus svaigusis gėrimas iš įrūgusios agavų sunkos.

garbinimas manęs nebejaudino; nuolat, nepaliaujamai mąsčiau apie savo pasmerktumą, ilgėdamasis gimtųjų namų ir tolimos mylimosios. Anuomet man atrodė, jog mano širdis nebeišlaikys, ir jeigu ne Otomės gerumas, tikriausiai būčiau pasidaręs galą. Bet gražioji, iškilnioji Montesumos duktė visada buvo greta manęs. Ji rasdavo daugybę būdų mane išblaškyti ir nuraminti, o retkarčiais iš jos lūpų išsprūsdavo neaiškūs vilties žodžiai, nuo kurių mano gyslose tankiau pradėdavo tvinkčioti kraujas.

Noriu priminti, jog Otomė, kai pirmą kartą ją sutikau Montesumos rūmuose, man pasirodė labai graži ir patraukli. Bet dabar, nors taip pat ja žavėjausi, iš baimės sudiržusioje mano širdyje nebuvo vietos švelniems jausmams — nei Otomei, nei kuriai kitai moteriai. Kai nebūdavau apsvaigęs nuo girtumo ar nuo minios garbinimo, visos mano mintys krypdavo į dangų: aš stengiausi su juo susitaikinti, o tai, iš teisybės, buvo nelengva.

Dažnai šnekučiuodavau su Otome, pasakodamas jai apie mūsų tikėjimą ir kitus dalykus, kaip kadaise pasakojau Marinai, kuri dabar, kiek girdėjau, buvo ispanų vado Korteso meilužė ir vertėja. Otomė susikaupusi klausydavo, nenuleisdama nuo manęs švelnių akių, bet daugiau nerodydama jokių jausmų, nes tos žavingiausios moters kuklumą galėjai palyginti tiktai su jos drąsa ir grožiu.

Taip tęsėsi iki to laiko, kol ispanai iš Čolulos išžygiavo į Tenočtitlaną.

Vieną rytą sėdėjau sode su liutnia rankose. Įžymūs vyrai iš mano palydos ir mano mokytojai kažką gyvai kalbėjosi, pagarbiai stovėdami kiek atokiau. Iš tos vietos man buvo matyti kiemas, kur kasdien rinkdavosi imperatoriaus taryba, ir pastebėjau, kad, vadams pasišalinus, po kiemą ėmė zuiti žyniai, o paskui atėjo būrelis gražių merginų su keliomis vidutinio amžiaus moterimis.

Pasirodė princas Kuautemokas ir priėjo prie manęs. Pastaruoju metu jis retai šypsodavosi, bet šiandien Kuautemokas su šypsena paklausė, ar aš žinąs, kas ten dedasi. Atsakiau, jog nežinau ir žinoti nenoriu,— turbūt Montesuma renkąs naujas dovanas siųsti savo valdovams ispanams.

— Galvok, ką kalbi, teuli! — užsidegė Kuautemokas.— Jeigu net būtum pasakęs tiesą, aš tave priversčiau pasigailėti savo žodžių ir nežiūrėčiau, kad tavyje yra Teskatlipokos dvasia! Tik mano meilė tave gelbsti.

Paskui, truputį apsiraminęs, jis tarė:

— Deja, mano dėdės beprotybė privedė prie to, kad šitokios kalbos pasidarė galimos. Ak, jei aš būčiau Anahuako imperatorius! Nepraeitų nė savaitė, o visų iš Čolulos žygiuojančių teulių galvos jau puoštų va tos šventovės bokštą!

— Galvok, ką kalbi, prince,— pašaipiai atsakiau.— Jeigu kas išgirs tavo žodžius, tau teks jų pasigailėti. Bet kada nors tu tapsi imperatoriumi, ir tada pažiūrėsim, kaip susidorosi su teuliais. Šiaip ar taip, bent jau kiti pažiūrės, nes aš to nebematysiu. Bet kas gi ten dedasi? Gal Montesuma renka sau naujas žmonas?

— Taip jis renka žmonas, tik ne sau. Žinok, teuli, tau nedaug beliko gyventi. Todėl Montesuma kartu su žyniais jau renka tau būsimas žmonas.

— Man žmonas?— surikau pašokdamas.— Žmonas tam, kuris sužadėtas su giltine? Kas man dabar iš meilės ir vedybų! Praeis savaitė, kita — ir mano tuoktuvių guolis bus aukuras. Ak, Kuautemokai, tu sakeisi mane mylįs. Aš išgelbėjau tau gyvybę. Jei myli, išgelbėk dabar mane. Juk tu prisiekei tai padaryti.

— Aš prisiekiau padaryti visa, ką galėsiu, ir mielai atiduočiau už tave gyvybę, teuli. Aš tesėčiau savo žodį, nes ne visi taip brangina gyvybę kaip tu, mano bičiuli. Bet tau padėti vis vien negaliu. Tu paskirtas dievams, ir nors tūkstantį kartų aš numirčiau, tas nepakeistų tavo likimo. Tik dangus, jei panorės, gali tave išgelbėti. Todėl nusiramink, teuli, ir kai ateis laikas — mirk narsiai. Tavo likimas nė kiek ne blogesnis už mano ir daugelio kitų, nes mirtis mūsų visų laukia. O dabar — sudie!

Princui pasišalinus, iš sodo nuėjau į savo menes, kur paprastai priimdavau tuos, kurie ateidavo nusilenkti dievui Teskatlipokai, kaip visi mane vadino. Čia atsisėdau ant auksinio gulto ir netrukus paskendau tabako dūmuose. Laimė, aš buvau vienas. Be mano leidimo čia niekas nedrįsdavo įeiti.

Bet po kiek laiko vyriausias mano tarnas pranešė, jog kažkas nori su manim pasikalbėti. Buvau visokių minčių iškamuotas ir, norėdamas bent kiek išsiblaškyti, linktelėjau galvą, kad sutinku. Tarnas išėjo, ir tuoj pasirodė moteris, užsidengusi veidą vualiu. Su nuostaba į ją pažiūrėjęs, liepiau atsidengti veidą ir pasakyti, ko atėjusi. Moteris pakluso, ir aš išvydau princesę Otomę.

Atsistojau nustebęs, nes šiaip princesė niekad viena pas mane neateidavo. Todėl pagalvojau, kad atnešė kokią žinią, o gal atlieka kokią nors man nežinomą apeigą.

— Prašau tavęs, sėskis,— sumišusi pratarė Otomė.— Tau nedera prieš mane stovėti.

— Kodėl gi?— paklausiau.— Jeigu net negerbčiau tavęs kaip princesės, tai vis vien nusilenkčiau prieš tavo grožį.

— Gana tų kalbų! — nutraukė mane Otomė, mostelėjusi liauna ranka.— Aš atėjau čia, o Teskatlipoka, senu papročiu, nešdama tau žinią. Jau išrinktos tos, kurios taps tavo žmonomis. Aš turiu tau pasakyti jų vardus.

— Sakyk, princese Otome!

— Tai...— ir ji išvardijo tris merginas. Žinojau, kad jos pirmosios gražuolės visame krašte.

— Man atrodė, kad jų turi būti keturios,— šyptelėjau su karteliu.— O gal ketvirtąją žmoną iš manęs atėmė?

— Jos keturios,— atsakė Otomė ir vėl nutilo.

— Tai ko tyli! — surikau.— Sakyk, kokią dar mergšę išrinko kaip žmoną nusikaltėliui, pasmerktam mirti ant aukuro?

— Tau išrinko vieną aukštos kilmės merginą, turinčią kitokius titulus negu sakai, o Teskatlipoka.

Aš klausiamai į ją pažvelgiau, ir Otomė tyliai pasakė:

— Ketvirtoji ir pirmoji iš visų — tai aš, Otomė, Montesumos duktė, otomių genties princesė.

— Tu! — sušukau, krisdamas ant pagalvių,— Nejaugi tu?

— Taip, aš. Klausyk! Mane išrinko žyniai kaip gražiausią Anahuako merginą, nors aš neverta tokios garbės. Mano tėvas, imperatorius, įtūžęs pasakė, jog nieku gyvu jo duktė nebūsianti belaisvio žmona, kadangi tu pasmerktas mirti ant aukuro. Bet žyniai jam atsakė, jog tokiu laiku, kada dievai užsirūstinę, jis neturįs reikalauti išimčių savo dukteriai. „Argi kilmingiausia šalies moteris netinkama žmona dievui?“ — paklausė jie. Tada mano tėvas sutiko ir pasakė: tebūnie taip, kaip aš panorėsiu. O aš pritariu žyniams, kad šioje ašarų pakalnėje pati išdidžiausia moteris privalo nuolankiai nusižeminti ir tapti žmona belaisvio vergo, pavadinto dievu ir pasmerkto aukojimui. Taip aš, princesė Otomė, sutikau būti tavo žmona, o Teskatlipoka! Bet jeigu tuomet būčiau žinojusi tai, ką dabar regiu tavo akyse, tikriausiai nebūčiau sutikusi. Taip nusižemindama, aš tikėjausi nors akimirkai pelnyti meilę, o paskui šalia tavęs numirti ant aukuro, nes mano tautos paprotys, jei panorėsiu, duoda man tokią teisę. Bet dabar matau — tu manim nepatenkintas. Trauktis jau per vėlu, bet gali nebijoti. Tu turėsi daugiau žmonų, o aš tavęs netrukdysiu. Aš pasakiau viską, ką reikėjo pasakyti. Ar galiu dabar išeiti? Iškilmingos sutuoktuvės paskirtos po dvylikos dienų, o Teskatlipoka!

Pakilęs nuo gulto, paėmiau Otomę už rankos ir prabilau:

— Dėkoju tau už kilnią širdį! Jeigu ne judu su Kuautemoku, jeigu ne jūsų rūpestis ir gerumas, aš turbūt jau seniai būčiau žuvęs. Bet tu nori mane raminti iki paskutinės akimirkos, net nusprendei kartu su manim mirti, jei tik gerai tave supratau. O kodėl, sakyk man, Otome? Mūsų šalyje moteris turi pamilti vyrą nepaprasta meile, kad ryžtųsi su juo gulti ant tokio gulto, kuris manęs laukia tenai ant piramidės. Aš negaliu patikėti, kad tu,

verta bet kokio valdovo, atiduotum savo širdį niekingam vergui! Kaip man išsiaiškinti tavo žodžius, princese Otome?

— Ieškok atsakymo savo širdyje,— sušnibždėjo ji, ir jos ranka suvirpėjo mano rankoje.

Pažvelgiau į Otomę: ji buvo žavinga! Pagalvojau apie jos atsidavimą, apie pasiaukojimą,— ji nepabūgo net baisiausios mirties, ir mano širdį užplūdo didis švelnumas, meilės pranašas. Bet ir tuo momentu akyse man pasirodė tėviškės sodas ir anglė mergaitė, su kuria atsisveikinau po Ditčingemo buku, ir aš prisiminiau, kokią priesaiką tuomet vienas kitam davėm. Aš žinojau, kad toji mergaitė gyva ir man ištikima. Ir pagalvojau: kol esu gyvas, turiu saugoti jai ištikimybę, bent jau širdyje. Man teks vesti tas indėnes, ir vesiu, bet jeigu nors kartą pasakysiu Otomei, kad ją myliu, tai sulaužysiu priesaiką. Tačiau Otomei reikia meilės, su kitkuo ji nesutiks. Ir nors labai buvau susijaudinęs, kad ir kokia didelė buvo pagunda, nepasakiau tų žodžių, kurių ji laukė.

— Sėsk, Otome,— tariau jai.— Sėsk ir išklausyk manęs. Ar matai šitą auksinį žiedą?

Aš nusimoviau nuo piršto Lilės žiedą ir parodžiau jai:

— Ar matai įrašą žiedo viduje?

Otomė linktelėjo galvą, bet nepratarė nė žodžio. Jos akyse išvydau baimę.

— Aš tau perskaitysiu šitą įrašą, Otome,— pasakiau ir išverčiau į actekų kalbą graudų dvieilį:

Nors toli tu,
Širdy mes kartu.

Tik tuomet Otomė prašneko.

— Ką reiškia šitas įrašas?— paklausė ji.— Juk aš, teuli, suprantu tik mūsų vaizdaraštį.

— Jis reiškia, Otome, kad tolimoje šalyje, iš kur aš atvykau, gyvena viena mergina. Ji myli mane, o aš myliu ją.

— Tai ji tavo žmona?

— Ne, Otome, ji man ne žmona, bet ji man pažadėta.

— Ji tau pažadėta,— liūdnai pakartojo Otomė.— Vadinasi, taip pat kaip ir aš. Čia mudvi lygios, teuli. Skirtumas tik toks, kad ją tu myli, o manęs — ne. Ar tai norėjai man pasakyti? Jei taip, nebereikia daugiau žodžių — aš viską supratau. Bet jeigu aš tavęs netekau, tai ir ji neteks. Tarp tavęs ir tavo mylimosios rita bangas didi bedugnė jūra, tarp jūsų stovi aukuras ir viską naikinanti mirtis. O dabar leisk man išeiti, teuli. Aš turiu tapti tavo žmona, tai jau neišvengiama, bet per daug tau neįkyrėsiu, ir viskas greit baigsis. Tu iškeliausi į Žvaigždžių Namus, o aš melsiuos,

kad rastum tenai, ko ieškai. Visus tuos mėnesius aš stengiausi įkvėpti tau viltį, rasti išeitį, ir man jau rodėsi, kad būsiu ją radusi. Bet apsirikau, ir dabar viskas baigta. Jei tu iš širdies būtum pasakęs, kad mane myli, mums abiem būtų buvę daug geriau; jei pasakysi tai prieš pat galą, mums dar gali būti gerai, tačiau aš tavęs to neprašau. Nereikia melo! Aš išeinu, teuli, bet išeidama noriu tau pasakyti: dabar tave dar labiau gerbiu, kad išdrįsai man, Montesumos dukteriai, pasakyti visą tiesą, kai pameluoti buvo taip lengva ir kur kas saugiau. Toji moteris už jūrų turi būti tau dėkinga. Aš jai nelinkiu nieko blogo, tačiau tarp manęs ir jos nuo šiol bus žūtbūtinė neapykanta. Mudvi esame svetimos ir liksime svetimos, bet ji buvo prisilietusi prie tavo rankos lygiai taip, kaip aš liečiu ją dabar; tu mus sujungei ir padarei mus priešais. Sudie, mano būsimasis vyre! Daugiau mes nebesusitiksime iki tos dienos, kada „mergšė“ bus atiduota kaip žmona „nusikaltėliui“. Tu pats taip sakei, teuli!

Sulig tais žodžiais Otomė atsistojo, apsigobė galvą ir lėtai išėjo iš menės, palikdama mane be galo sumišusį. Tiktai kvailys galėjo atstumti tos moterų karalienės meilę, ir dabar, kai taip pasielgiau, mane graužė gailestis. Aš klausiau save: ar galėtų Lilė nužengti nuo tokios didybės aukštumos, nusimesti purpurinę imperatorišką mantiją ir gulti šalia manęs ant kruvino aukuro? Turbūt ne, kadangi šitokio laukinio pasiaukojimo mūsų pasaulio moterys nežino. Tik Saulės dukros myli taip beatodairiškai ir taip pat beatodairiškai neapkenčia. Joms nereikia žynių meilės ryšiams pašventinti, bet jeigu tie ryšiai joms taps nepakenčiami, jų nesulaikys jokios mintys apie pareigą. Troškimas, jausmas — vienintelis jų įstatymas, ir jos aklai jo klauso. Norėdamos patenkinti savo aistrą, jos pasiryžusios viskam, net mirčiai, net visiškai savimaršai.

XIX

KETURIOS DEIVĖS

Praslinko dar kiek laiko, ir pagaliau atėjo ta diena, kai Kortesas su savo užkariautojais įžengė į Tenočtitlaną. Neaprašinėsiu visko, ką darė ispanai mieste, nes tai istoriko darbas, o aš pasakoju tik savo istoriją. Todėl kalbėsiu tik apie tai, kas susiję su manim pačiu.

Man neteko matyti Korteso susitikimo su Montesuma. Tik mačiau, kaip imperatorius apsirengė pačiais puikiausiais rūbais ir

išvyko, lydimas įžymiausių vyrų, tartum Saliamonas spindintis visa savo šlovės didybe. Bet manau, jog nė vienas vergas, varomas prie aukuro, nebuvo toks nelaimingas kaip Montesuma tą nelemtą dieną. Beprotybė jį pražudė, ir jis pats turbūt suprato einąs pasitikti savo likimo.

Vėliau, jau vakarop, vėl išvydau imperatorių: sėdėdamas auksiniame palankine, jis vyko į savo tėvo Achajakatlio pastatytus rūmus, kurie buvo už penketo šimtų žingsnių nuo paties Montesumos rūmų, kaip tik priešais, į vakarus nuo didžiosios šventovės. Tuoj po to pasigirdo minios šūksmai, arklių žvengimas, ginkluotų kareivių balsai, ir iš savo menės pamačiau ispanus, žygiuojančius centrine gatve. Širdis man džiaugsmingai ėmė plakti: juk tai buvo krikščionys!

Priešaky ant žirgo jojo ispanų vadas Kortesas prabangiais šarvais, vidutinio ūgio kilnios išvaizdos vyras mąsliomis, bet viską pastebinčiomis akimis. Paskui jį, kai kurie raiti, o daugiausia pėsti žygiavo nedidelės jo armijos kareiviai. Ispaniškai šnekėdamiesi, užkariautojai nustebę įžūliai dairėsi aplink. Jų buvo tik pulkelis nurudusių nuo saulės, sužeistų mūšiuose ir apsikarsčiusių kone vienais skarmalais. Žiūrėdamas į tuos žmones, daugiausia net menkai ginkluotus, aš galėjau tik žavėtis nepaprasta jų drąsa, kuri praskynė jiems kelią pro tūkstantinius priešų pulkus ir, nepaisant ligų bei nuolatinių susirėmimų, atvedė iki pat Montesumos imperijos širdies.

Greta Korteso, nusitvėrusi už jo balnakilpės, ėjo graži indėnė baltais rūbais, su gėlių vainiku. Eidama pro rūmus, ji pasuko galvą — ir aš tuoj ją pažinau: tai buvo mano draugė Marina. Ji atnešė savo šaliai daugybę nelaimių, bet, matyt, vis vien buvo laiminga, sušildyta šlovės ir savo valdovo meilės.

Kol ispanai žygiavo pro šalį, aš su neaiškia ir pikta viltimi akylai stebėjau jų veidus. Žinoma, mirtis galėjo būti amžinai mus išskyrusi, bet vis dėlto buvau beveik tikras, kad tarp užkariautojų pamatysiu savo priešą. Kažkoks instinktas man sakė, jog jis gyvas, ir aš žinojau: pirmai progai pasitaikius, de Garsija prisidės prie šio žygio — kraujo kvapas, aukso skambesys ir plėšikavimas turi primasinti žiaurią jo širdį. Tačiau tarp tų, kurie tądien įžengė į Tenočtitlaną, jo nemačiau nei gyvo, nei mirusio.

Naktį susitikau su Kuautemoku ir paklausiau, kaip einasi.

— Gerai vanagui, įsibrovusiam į balandžio lizdą,— su karčia pašaipa atsakė princas,— tačiau balandžiui visiškai blogai. Dabar mano dėdė Montesuma ten burkuoja,— princas parodė į Achajakatlio rūmus,— o drauge su juo burkuoja ispanų vadas.

Bet saldžiame jo burkavime aš girdžiu vanagą. Netrukus Tenočtitlane pamatysime baisių dalykų!

Jis sakė teisybę. Po savaitės ispanai Montesumą išdavikiškai pagrobė į nelaisvę. Imperatorių jie laikė jiems paskirtuose Achajakatlio rūmuose, ir kareiviai dieną naktį jį saugojo.

Toliau įvykiai sekė vienas po kito. Pakrantės genčių vadai pakėlė maištą ir užmušė keletą ispanų. Korteso prikalbėtas, Montesuma juos pasikvietė į Tenočtitlaną, o kai jie atvyko, ispanai nepaklusniuosius sudegino gyvus rūmų aikštėje. Bet tai dar ne viskas. Patį Montesumą, surakintą grandinėmis, privertė dalyvauti toje egzekucijoje. Actekų imperatorius smuko taip žemai, jog jam uždėjo pančius lyg kokiam nusikaltėliui. Tuoj po to pažeminimo Montesuma prisiekė ištikimybę Ispanijos karaliui, netrukus apgaulingai priviliojo ir atidavė ispanams į rankas Kokamaciną, Teskoko valdovą, kuris buvo sumanęs grobikus užpulti. Paskui Montesuma įteikė ispanams visą savo auksą ir visus imperijos lobius, vertus daugelio šimtų tūkstančių angliškų svarų. Ir actekai visa tai kentė, nes jie buvo sukrėsti ir senu papratimu tebeklausė belaisvio imperatoriaus įsakymų.

Bet kai Montesuma leido ispanams vienoje didžiosios piramidės šventykloje laikyti pamaldas, žmonės pasipiktinę pradėjo murmėti, tūkstančius actekų apėmė nebylus įniršis. Jis buvo jaučiamas visur, jį galėjai išgirsti kiekviename žodyje, ir jo balsas buvo panašus į tolimą šėlstančio vandenyno šniokštimą. Debesys tvenkėsi. Audra galėjo prapliupti kiekvienu momentu.

O mano gyvenimas tekėjo sena vaga, tik dabar man nebebuvo leidžiama išeiti iš rūmų, kad kokiu nors būdu nesusižinočiau su ispanais, nors tie visai nenumanė, jog actekai yra sučiupę ir pasmerkę aukojimui baltąjį žmogų. Be to, aš tomis dienomis beveik nesimačiau su princese Otome. Po keisto mūsų pasikalbėjimo apie meilę pirmoji iš paskirtų man nuotakų pradėjo manęs vengti, o kai mudu vis dėlto susitikdavome prie stalo arba sode, ji kalbėdavo tik apie bendriausius dalykus ir apie valstybės reikalus. Taip tęsėsi iki mūsų sutuoktuvių. Atsimenu, jos įvyko prieš tą dieną, kai baisiai žuvo šeši šimtai įžymiausių actekų, susirinkusių į iškilmes Uicilopočtlio garbei.

Vestuvių dieną man buvo teikiama didžiausia pagarba, kaip tikram dievui. Aukščiausi miesto didžiūnai ėjo man nusilenkti ir rūkė mane smilkalais, o man nuo tų kvapų galiausiai pasidarė bloga.

Nors šalis buvo nelaimės prislėgta, žyniai ir toliau griežtai vykdė visas apeigas, ir jų žiaurumas nė kiek nesumažėjo. Daug vilčių buvo dedama į mane. Žmonės tikėjo, kad mane paaukoję

nukreips nuo savęs dievų rūstybę, nes jų akyse aš buvau teulis.

Saulei leidžiantis, mano garbei buvo suruošta prašmatni puota, užtrukusi daugiau kaip dvi valandas. Jai pasibaigus visi atsistojo ir choru pradėjo mane garbinti:

— Šlovė tau, o Teskatlipoka! Būk laimingas čia, žemėje, ir būki laimingas ten, Saulės Buveinėje! Kai ten nueisi, prisimink mus! Prisimink, kad mes tave garbinome, prisimink, kad atidavėme tau visa, kas geriausia, ir atleisk mums nuodėmes. Šlovė tau, o Teskatlipoka!

Paskui priekin išėjo du įžymūs vadai ir uždegę deglus nuvedė mane į puikią menę, kurioje dar nė karto nebuvau buvęs. Čia jie apdengė mane dar puošnesniais rūbais iš ploniausios medvilnės, išsiuvinėtais tviskančiomis kolibrių plunksnomis. Ant galvos uždėjo gėlių vainiką, ant kaklo užkabino smaragdų vėrinį, o ant riešų užmovė apyrankes, papuoštas neregėto dydžio brangakmeniais. Su tokiu apdaru, labiau tinkančiu kokiai nors gražuolei, aš jaučiausi kaip nelaimingiausias dabišius.

Kai mane aprengė, visi deglai staiga užgeso ir akimirką įsiviešpatavo tyla. Paskui iš tolo pasigirdo artėjantys moterų balsai: merginos dainavo vestuvinę dainą, savotiškai labai gražią, tačiau man sunku ją aprašyti.

Daina pasibaigė. Tamsoje dabar tebuvo girdėti rūbų šlamėjimas ir tylus kuždesys. Bet pagaliau iš tamsos suskambėjo vyriškas balsas:

— Jūs čia, dangaus išrinktosios?

— Mes čia,— atsiliepė moteriškas balsas. Man pasirodė, kad tai buvo Otomė.

— O Anahuako mergelės! — vėl prašneko tamsoje nematomas vyras.— O Teskatlipoka, visų dievų dieve! Klausykit manęs! Jums, mergelės, suteikta didelė garbė. Dangus jus apdovanojo keturių didžiųjų deivių kilmingumu, dorybėmis ir grožiu, ir dangus jus išrinko kaip palydoves didžiajam dievui, jūsų sutvėrėjui ir valdovui, kuris teikėsi trumpam laikui mus aplankyti, o netrukus vėl grįš į savo namus, į Saulės Buveinę. Tad būkite vertos šios garbės! Stenkitės jam įtikti ir prisigerinti, kad jis maloningai priimtų jūsų mylavimus, o kai ateis laikas grįžti į dausas, kad nusineštų gražų atminimą ir kuo geriausias mintis apie jūsų tautą. Šiame gyvenime jums neilgai teks su juo būti, nes jo dvasia, tarytum paukštis narvelyje, jau tiesia sparnus, jau greit ištrūks iš kūno varžtų ir mus paliks. Nebetoli ta diena, kai jis vėl atgaus laisvę! Jei norėsite, vienai iš jūsų bus leista su juo keliauti į šviesius jo namus ir drauge įžengti į Saulės Buveinę. Bet aš sakau jums visoms, ar eisite paskui jį, ar liksite

čia jo raudoti iki savo dienų galo,— mylėkite jį ir pataikaukite jam, būkite švelnios ir malonios, kitaip jūsų laukia bausmė ir šiame, ir aname gyvenime, kitaip dangaus rūstybė prislėgs jus ir visą mūsų tautą. O tavęs, Teskatlipoka, mes prašome priimti šias mergeles, turinčias savo dangiškųjų globėjų deivių vardus ir dorybes, kadangi jos kilmingesnės ir gražesnės už visas Anahuako merginas, o viena yra mūsų imperatoriaus duktė. Žinoma, jos visos netobulos, nes tikras tobulumas gali būti vien tavo dangiškoje karalystėje. Čia nėra tobulų moterų, jos tik šešėliai, tik įsikūnijimas šviesiųjų deivių, tavo tikrųjų žmonų. Betgi mes atiduodame tau kas geriausia, nes nieko kito neturime. Ir tikimės, jogei mus palikęs blogai negalvosi apie šios šalies moteris ir laiminsi jas iš aukštybių, kadangi tau liks malonūs atsiminimai apie tas, kurios žemėje buvo pavadintos tavo žmonomis.

Balsas nutilo, paskui vėl prašneko:

— Moterys, visų dievų vardais ir jūsų pačių dieviškaisiais vardais — Choči, Chilo, Atla, Klichto[1] — sujungiu jus su mūsų kūrėju Teskatlipoka visam laikui, kol jis bus žemėje! Įsikūnijęs dievas, jūsų sutvėrėjas, ima jus už žmonas! Tebūnie užbaigtos apeigos, ir tebūnie laiminga jūsų santuoka. Bet žinokite — jūsų džiaugsmas ne amžinas! Dabar pažiūrėkite, kas laukia ateityje!

Vos nuskambėjo šie žodžiai, kitame menės gale užsidegė daugybė deglų ir apšvietė siaubingą sceną. Ten ant aukuro gulėjo žmogus. Iki šiol nežinau, kas ten buvo — ar gyvas žmogus, ar vaškinė figūra,— bet jis buvo arba išdažytas, arba nulipdytas iš vaško, nes jo oda atrodė šviesi kaip ir mano. Penki žyniai laikė jį už rankų, už kojų ir už galvos, o šeštas stovėjo šalia jo, abiem rankom sugniaužęs obsidiano peilį. Žynys užsimojo peiliu, ir kai peilis žybtelėjo smigdamas žemyn, visi deglai staiga užgeso. Pasigirdo duslus smūgis, tamsoje kažkas gailiai suvaitojo, ir viskas nutilo.

Bet tuoj nuotakos vėl užtraukė vestuvinę dainą, tačiau po to, ką prieš akimirką mačiau ir girdėjau, net ši keista, laukinė ir švelni melodija nebegalėjo manęs sujaudinti.

Jos dainavo tamsoje kaskart vis garsiau, kol viename kampe įsižiebė vienas deglas, paskui antras, dar ir dar, bet aš nepastebėjau, kas juos uždegė. Pagaliau visa menė buvo skaisčiai

[1] Choči — turbūt Čočikecalė, arba Šocikecalė,— „gėlės lapelis", gėlių deivė; Chilo — Chilonena, arba Šilonena,— „jaunų kukurūzų motina"; Atla — matyt, Tlasolteotlė — „purvo deivė", žemės motina. Paskutinio vardo — Klichto — prasmė neaiški, kadangi autoriaus transkripcija sutrumpinta ir labai netiksli.

nušviesta. Altorius, auka, žyniai — viskas dingo. Mes likome vieni — aš ir keturios žmonos.

Tai buvo aukštos, gražios merginos, apsirengusios baltais nuotakų rūbais, papuoštais gėlėmis ir brangakmeniais. Kaktoje kiekvienai buvo nupieštas vienos iš keturių deivių simbolis, ir Otomė, už visas iškilnesnė ir gražesnė, išties atrodė lyg tikra deivė. Viena po kitos jos ėjo prie manęs, su šypsena klaupėsi ir, bučiuodamos man rankas, sakė:

— Aš išrinkta laikinai tavo žmona, o Teskatlipoka. Aš esu laimingiausia iš visų žmonų. Tepadaro gerieji dievai taip, kad tau patikčiau ir kad tu mane taip pamiltum, kaip aš tave garbinu!

Ištarusi šiuos žodžius, mergina traukėsi į šalį tiek, kad negirdėtų, ką sakys kita.

Paskutinė priėjo Otomė. Ji atsiklaupė, pasakė šventąją formulę, o paskui negarsiai pridūrė:

— Aš kalbėjau su tavim, kaip nuotaka ir deivė turi kalbėti su savo vyru ir dievu Teskatlipoka. O dabar, teuli, kalbu su tavim kaip moteris su vyriškiu. Tu manęs nemyli, ir jeigu leisi, sutarkim nebūti vyras ir žmona, nors kiti mus ir sujungė. O dėl jų nesirūpink,— jos yra mano draugės ir manęs neišduos.

— Kaip nori, Otome,— trumpai atsakiau.

— Dėkoju tau už gerumą, teuli,— liūdnai šypsodamasi sušnibždėjo Otomė, dar kartą man nusilenkė ir nuėjo — tokia didinga ir žavi, jog man vėl sugniaužė širdį kaip iš meilės.

Nuo tos nakties iki baisios aukojimo valandos mudu su princese Otome nė karto nepasibučiavome ir nepasikeitėme nė vienu švelnesniu žodžiu. Tačiau mūsų prisirišimas ir draugystė diena iš dienos vis stiprėjo. Mes dažnai šnekučiuodavome, ir aš kiek galėdamas stengiausi palenkti Otomės širdį į tikrąjį tikėjimą. Bet tai buvo nelengva. Princesė Otomė, kaip ir jos tėvas Montesuma, garbino savo tautos dievus, nors ir neapkentė žynių. Žmonių aukojimas, jeigu tik aukos nebūdavo priešai, kėlė jai pasipiktinimą. Ji sakydavo, kad visa tai žynių sugalvota ir kad seniau dievams ant altorių būdavo ne žmonės guldomi, o dedamos gėlės.

Taigi diena iš dienos mūsų draugystė ir prisirišimas vis stiprėjo, ir galop, pats nežinau kaip, aš pamilau Otomę labiau už viską pasaulyje, išskyrus Lilę.

O kitos trys merginos, nors labai geros širdies ir malonios, greit man įgriso. Bet aš ir toliau kiauras naktis su jomis puotavau ir lėbavau, nes jeigu būtų paaiškėję, kad jos nesugebėjo man

įtikti, joms būtų grėsusi gėdinga mirtis. Be to, aš stengiausi savo baimę paskandinti vyne ir smagumuose, kadangi mano dienos buvo suskaitytos ir neišvengiamai artėjo baisus galas.

Rytojaus dieną po mano vedybų buvo gėdingai išžudyta šeši šimtai actekų didžiūnų. Tai padaryti įsakė idalgas Alvaradas, tuo metu vadovavęs ispanams. Pats Kortesas tada buvo išvykęs į pajūrį ir kovojo su Narvaesu, kurį prieš Kortesą pasiuntė senas jo priešas, Kubos gubernatorius Velaskesas.

Tądien turėjo įvykti iškilmės dievo Uicilopočtlio garbei, iškilmės su aukojimu, dainomis ir šokiais didžiajame šventovės kieme, aplink kurį ėjo siena su iškaltomis besiranganičiomis gyvatėmis. Princas Kuautemokas, eidamas į šventovę, nusprendė tą rytą pirmiau aplankyti mane.

Pamatęs jį puošniai apsirengusį, paklausiau, ar tik neketina dalyvauti iškilmėse.

— Taip,— atsakė princas.— O kam tu klausi?

— Tavim dėtas, aš ten neičiau. Sakyk, Kuautemokai, ar šokėjai turės ginklus?

— Ne, paprotys neleidžia.

— Vadinasi, jie bus beginkliai, Kuautemokai, tie kilmingi actekai, šalies žiedas. Jie beginkliai šoks tarp uždarų sienų, o ginkluoti teuliai į juos žiūrės. Dabar sakyk man, prince, kas ištiks tuos visus įžymius šokėjus, jeigu teuliai pradės ieškoti priekabių?

— Nežinau, kodėl tu taip kalbi. Esu tikras, jog baltieji žmonės negali būti bailūs ir niekšiški žudikai, tačiau aš paklausysiu tavo patarimo. Iškilmės vis vien prasidės,— matai, visi jau susirinkę,— bet aš ten neisiu.

— Tu išmintingas, Kuautemokai,— pasakiau.— Tu visada buvai išmintingas, aš tai žinojau!

Po kiek laiko Otomė, Kuautemokas ir aš išėjome į sodą ir užlipome ant nedidelės piramidės, miniatiūrinio teokalio, kurį buvo pastatydinęs Montesuma, kad galėtų iš viršaus stebėti prekyvietę ir šventovių kiemus. Iš čia gerai buvo matyti, kaip su muzika ir dainomis šoka actekai. Skaisčių saulės spindulių nutviekstos plunksninės jų skraistės žibėjo ir mirguliavo kaip brangakmeniai. Koks džiugus tai buvo reginys! Ir argi galėjo kas numanyti, kuo viskas baigsis?

Tarp šokėjų stoviniavo būreliai šarvuotų ispanų, apsiginklavusių kalavijais ir arkebuzomis. Netrukus pastebėjau, kad jie pamažėliais išėjo iš indėnų minios ir lyg bitės ėmė spiestis prie įėjimų ir kitose vietose palei Gyvačių sieną.

— Ką tai galėtų reikšti?— paklausiau Kuautemoką ir tą pačią akimirką išvydau, kaip vienas ispanas mostelėjo viršum galvos balta skepeta.

Dar nespėjus baltai skepetai nusileisti, visą šventovės kiemą aptraukė dūmai ir tuoj pat pasigirdo arkebuzų salvės trenksmas. Nukauti ir sužeisti actekai nuklojo visą kiemą, bet didžioji dauguma beginklių šokėjų tebestovėjo vidury, susimetę į krūvą lyg išgąsdintų avių banda, iš siaubo netekę žado. Tuomet ispanai išsitraukė iš makščių kalavijus ir, šūkaudami savo šventųjų globėjų vardus, kaip jie visada daro, kai griebiasi kokios nors niekšybės, užpuolė beginklius actekus ir ėmė juos žudyti. Vieni buvo sukapoti vietoje, kiti šaukdami bandė pabėgti, tačiau ištrūkti nė vienam nepavyko, nes išėjimai buvo saugomi, o sienos — per aukštos, neperlipsi. Ispanai — tenubaudžia juos visaregis Dievas! — išžudė visus iki vieno. Jie greit susidorojo! Nepraslinko nė dešimt minučių, ir ore supleveno balta skepeta, ir šeši šimtai actekų, negyvų arba mirštančių, jau gulėjo ant akmeninių kiemo plytų; ispanai, pergalingai rykaudami, plėšė nuo nukautųjų brangius papuošalus.

Aš atsigręžiau į princą:

— Atrodo, būsi gerai padaręs, kad nėjai į tas linksmas iškilmes, mano bičiuli Kuautemokai.

Kuautemokas nieko neatsakė. Jis stovėjo tylėdamas ir neatitraukdamas akių žiūrėjo į nužudytuosius ir į žudikus. Tiktai Otomė su karčia šypsena pasakė:

— Jūs, krikščionys, geri žmonės! Tai šitaip mums atsidėkojate už svetingumą. Tikiuosi, kad mano tėvas Montesuma dabar gali būti savo svečiais visiškai patenkintas. Ak, jei aš būčiau jo vietoje, tie visi žmonės jau gulėtų ant aukurų! Tu man sakei, kad mūsų dievai — velniai. O kas tada tie žmogžudžiai, garbinantys tavo dievą?

Bet pagaliau prabilo Kuautemokas:

— Mums belieka tik kerštas! Montesuma pavirto moterimi. Man jis miręs. Ir jei reikės, aš pats jį nužudysiu savo rankomis! Bet Anahuake dar liko du vyrai: mano dėdė Kuitlahuakas ir aš. Gana! Einu telkti kariuomenės!

Ir Kuautemokas išėjo.

Kiaurą naktį miestas ūžė kaip širšių lizdas, o ryto metą prekyvietę ir visas gatves, kiek tik akys aprėpia, užplūdo dešimtys tūkstančių ginkluotų karių. Banga po bangos jie veržėsi į Achajakatlio rūmus ir tarytum bangos, dūžtančios į uolą, nuo ispanų šūvių ritosi atgal. Tris kartus actekai puolė ir tris kartus traukėsi. Prieš ketvirtąjį šturmą ant sienos pasirodė Montesuma, tas

bailus sumoteriškėjęs monarchas. Jis maldavo žmones išsiskirstyti, kitaip jam pačiam gresianti pražūtis, ir actekai dar taip nuolankiai klausė šventos imperatoriaus valdžios, jog liovėsi puolę.

Tačiau skirstytis niekas nė nemanė. Kadangi Montesuma uždraudė ispanus žudyti, buvo nutarta juos numarinti badu, ir nuo to laiko prasidėjo aklina rūmų blokada.

Pirmosiose kautynėse žuvo šimtai actekų karių, bet apgultieji turėjo žymesnių nuostolių. Actekai paėmė į nelaisvę kelis ispanus ir daugybę jų sąjungininkų tlaskalanų. Nelaimingieji belaisviai buvo tuoj pat užtempti ant didžiojo teokalio ir priešais šventovę paaukoti jų draugų akivaizdoje.

Po keleto dienų į Tenočtitlaną su pastiprinimu grįžo Kortesas. Jis sumušė savo varžovą, ir daugelis Narvaeso kareivių prisidėjo prie nugalėtojo. Tarp jų buvo vienas žmogus, kurį aš pernelyg gerai pažinojau.

Nežinau, kodėl Kortesui niekas netrukdė susijungti su savo bendražygiais Achajakatlio rūmuose. Kitą dieną jis įsakė paleisti Montesumos brolį Kuitlahuaką, Palapano valdovą, tikėdamasis, kad šis nuramins žmones. Tačiau Kuitlahuakas nebuvo bailys. Vos atsidūręs už savo kalėjimo sienų, jis tuoj sušaukė tarybą, kuriai iki tol vadovavo Kuautemokas. Taryba nusprendė kovoti iki galo. Montesuma buvo paskelbtas išdaviku, pražudžiusiu šalį per savo bailumą. Ir kautynės prasidėjo iš naujo.

Jeigu taip būtų buvę nuspręsta bent pora mėnesių anksčiau, Tenočtitlane jau nebūtų likę nė vieno gyvo ispano. Žinoma, Korteso numylėtinė Marina savo gudrumu nemažai prisidėjo prie jo laimėjimų, bet didžiausias Anahuako imperijos ir savo paties žlugimo kaltininkas vis dėlto buvo Montesuma.

XX

OTOMĖS PATARIMAS

Sugrįžus Kortesui į Tenočtitlaną, rytojaus dieną, kokia valanda prieš aušrą, mane iš slogaus miego pažadino skardūs daugybės karių šūkavimai, birbynių garsai ir būgnų dundesys. Aš skubiai užkopiau į stebėjimo postą ant mažosios piramidės. Netrukus čia atėjo ir Otomė.

Apačioje buvo susirinkę visi mūsų miesto gyventojai. Visur, kur tik pažvelgsi, soduose, prekyvietėse, visose gatvėse knibždėjo tūkstančiai ir dešimtys tūkstančių žmonių. Vieni buvo gink-

luoti mėtyklėmis, kiti — lankais ir strėlėmis, treti — ietimis su variniais antgaliais ir vėzdais, nusagstytais aštriomis obsidiano skeveldromis. Vargingiausiems miestelėnams ginklus atstojo ugnyje apdegintos kuokos. Kilmingieji kariai buvo auksiniais šarvais ir plunksnų skraistėm, o galvas saugojo išdažyti mediniai šalmai su plaukų kuokštais viršuje, vaizduojantys vilkų, gyvačių arba pumų snukius; vargingieji vilkėjo eskaupiliais — šarvais iš dygsniuotos medvilnės, bet dauguma karių buvo visai pliki, tik su raiščiais aplink strėnas. Net ant plokščiastogių namų ir ant didžiojo teokalio pakopų buvo sulipę karių būriai, pasirengę mėtomaisiais sviediniais iš viršaus apiberti priešų užimtus rūmus. Keistas ir neužmirštamas buvo tas reginys, žiūrint į miestą, nušviestą rausvų saulėtekio žarų.

Pagaliau pirmieji saulės spinduliai plykstelėjo viršum šventovių stogų ir rūmų sienų, vienoje pusėje nutvieksdami įvairiomis varsomis mirgančias plunksnas ir ištisą iečių mišką, o kitoje — ryškias ispanų kovos vėliavas ir žibančius kareivių šarvus. Ispanai bruzdėjo už savo įtvirtinimų, karštai ruošdamiesi gynybai.

Vos patekėjo saulė, žynys ėmė skardžiai pūsti ragą, o ispanų stovykloje tarsi atsiliepdamas neramiai sugaudė trimitas. Tūkstančiai actekų, įnirtingai rykaudami, pradėjo puolimą. Dangų aptemdė strėlių spiečiai ir akmenų kruša.

Tą pačią akimirką Achajakatlio rūmų sienas apjuosė vingiuota ugnies ir dūmų linija. Su perkūnišku griaudesiu krikščionių arkebuzos ir patrankos skynė puolančius karius, lyg rudens lapus blaškydamos jų minias.

Valandėlę actekai svyravo. Aplinkui aidėjo klyksmai ir dejonės. Bet staiga aš pamačiau, kaip į priekį išsiveržė Kuautemokas su kovos ženklu rankose, o paskui jį, suglaudę gretas, puolė jo kariai. Netrukus jie pasiekė rūmų sienas, ir prasidėjo šturmas.

Actekai kovėsi įnirtingai. Keletą sykių jie bandė užlipti ant sienos, lyg laiptais kopdami žuvusiųjų kūnais, ir kiekvieną kartą nusirisdavo atgal, patyrę didelių nuostolių.

Matydami, jog tokiu būdu įsiveržti į rūmus nepavyks, indėnai ėmė daužyti sieną sunkiais rąstais, o kai išgriovę spragą jie nelyginant lavina siūbtelėjo vidun, ispanai juos pasitiko patrankų šūviais. Kiekviena salvė puolančiųjų būryje skynė ilgus kruvinus takus, išguldydama dešimtis lavonų.

Tuomet actekai pradėjo šaudyti degančiomis strėlėmis. Jiems pavyko padegti išorinius medinius pastatus, tačiau patys rūmai, sumūryti iš akmenų, užsidegti negalėjo.

Įnirtingos atakos tęsėsi ištisas dvylika valandų, ir tik staigiai užslinkusi tamsa nutraukė kautynes. Bet kiaurą naktį mies-

te liepsnojo daugybė deglų, girdėjosi mirštančiųjų vaitojimai ir moterų raudos: actekai rinko nukautuosius.

O išaušus mūšis vėl prasidėjo. Kortesas su dauguma ispanų kareivių ir keliais tūkstančiais sąjungininkų tlaskalanų surengė išpuolį. Iš pradžių maniau, kad jis puls Montesumos rūmus, ir man sušvito šiokia tokia viltis išsigelbėti: tikėjausi, jog kautynių sąmyšyje galbūt pavyks pabėgti. Tačiau mano apsirikta. Kortesas norėjo pirmiausia sudeginti aplinkinius namus, nes actekai nuo plokščių stogų laidė į jo kareivius strėles ir mėtė akmenis, darydami daug nuostolių, ypač tlaskalanams. Ataka buvo pašėlusiai drąsi ir baigėsi sėkmingai. Raitelių spaudžiami, actekai susvyravo — nuogi jų kūnai negalėjo atsilaikyti prieš ispanų plieną. Netrukus ėmė liepsnoti dešimtys namų, į padangę iškilo didžiulis besisukantis dūmų stulpas, tartum virstantis iš Popokatepetlio kraterio.

Bet daugelis tų, kurie raiti išjojo arba pėsti išžygiavo iš Achajakatlio rūmų, tą dieną atgal nebegrįžo. Actekai puldinėjo po arklių kojomis ir tempė nuo balnų raitelius. Tą pačią dieną visi belaisviai buvo paaukoti Uicilopočtliui ant didžiojo teokalio, kad matytų jų draugai. Ant aukuro actekai paguldė ir vieną iš pagrobtųjų arklių, kurį vargais negalais pusiau užvedė, pusiau užtraukė į piramidės viršų.

Dar niekuomet nebuvo taip gausiai aukojamos aukos kaip tomis nepaliaujamų kautynių dienomis. Per altorius srūte sruvo kraujas, ausyse man skambėjo netylantys aukų klyksmai, o prakeiktieji žyniai darbavosi be atvangos, tikėdamiesi permaldauti savo dievus ir išprašyti pergalę prieš teulius.

Dabar aukos buvo aukojamos net naktį, negęstančios šventosios ugnies šviesoje. O žyniai, žiūrint iš apačios, atrodė lyg kokie nelabieji, kankinantys vargšus nusidėjėlius pragaro liepsnose, kaip vaizduoja paskutinio teismo paveikslas Ditčingemo bažnyčioje. Ir kas valandą iš tamsos aidėjo rūstus balsas, pranašaudamas ispanams visokias nelaimes ir siųsdamas prakeiksmus:

— Ei, teuliai, Uicilopočtlis trokšta jūsų kraujo! Greitai ir jūs atsidursite ten, kur matėte kitus saviškius keliaujant! Narvai parengti, peiliai išgaląsti, geležis kankinimui įkaitinta! Ruoškitės, teuliai! Jūs galite dar daug mūsų nukauti, bet jums vis vien nepavyks pasprukti!

Mūšis nesiliovė. Kasdien actekai turėjo didžiausių nuostolių. Žuvo jau keli tūkstančiai karių, tačiau ispanai irgi vos besilaikė. Iškamuoti nuolatinių kautynių, sužaloti ir išalkę, dabar jie nė valandėlę neturėjo ramybės.

Bet vieną rytą per patį šturmą ant didžiojo rūmų bokšto pasirodė pats Montesuma, apsirengęs puikiausiais rūbais, su diadema ant galvos. Priešais jį stovėjo šaukliai, laikydami rankose auksines lazdas, o aplinkui buvo susibūrę belaisviui imperatoriui patarnaujantys dvariškiai ir ispanų sargyba.

Montesuma ištiesė priekin ranką — ir kautynės bematant nurimo. Aikštėje įsiviešpatavo mirties tyla, net sužeistieji liovėsi dejavę. Ir tuomet Montesuma kreipėsi į daugiatūkstantinę minią. Aš buvau per toli ir jo žodžių nesupratau; man paskui jo kalbą atpasakojo. Imperatorius prašė savo tautą nutraukti karą, o ispanus vadino svečiais bei draugais ir žadėjo, kad jie patys paliksią Tenočtitlaną. Bet vos jam ištarus šiuos bailius žodžius, jo valdiniai, tiek metų garbinę savo valdovą lyg Dievą, dabar baisiai įniršo. Minia staugte staugė. Atrodė, visi šūkčioja tik du žodžius:

— Bailys! Išdavikas!

Staiga iš apačios suzvimbė strėlė ir įsmigo į imperatorių. Paskui strėlę pasipylė akmenų kruša. Aš pamačiau, kaip Montesuma susverdėjo ir parkrito ant plokščio stogo.

Kažkas suriko:

— Montesuma nebegyvas! Mes nužudėme savo imperatorių!

Persigandusi minia klykdama išsisklaidė, ir po valandėlės aikštėje, kur ką tik stovėjo tūkstančiai karių, neliko nė gyvos dvasios.

Otomė visą laiką buvo šalia manęs ir matė, kaip parkrito jos tėvas. Bandydamas nors kiek paguosti verkiančią merginą, nuvedžiau ją į rūmų menes. Čia mes sutikome princą Kuautemoką. Apsiginklavęs lanku rankose, jis atrodė nuožmus ir grėsmingas.

— Ar tiesa, kad Montesuma negyvas? — paklausiau.

— Nežinau ir žinoti nenoriu,— atsakė princas su niauria pašaipa. Paskui, kreipdamasis į Otomę, pridūrė: — Tu, sese, gali mane prakeikti, nes tą bailų subobėjusį vadą, tą išdaviką, meluojantį savo tautai ir savo šaliai, pervėrė mano strėlė.

Otomė nusišluostė ašaras.

— Ne, Kuautemokai,— prabilo ji,— aš tavęs neprakeiksiu. Pirmiau dievai atėmė mano tėvui protą, negu tu jį pervėrei strėle, ir, jeigu jis mirs, bus geriau jam pačiam ir jo tautai. Bet aš žinau, Kuautemokai, kad už šį nusikaltimą neliksi nenubaustas. Už šią šventvagystę tu susilauksi gėdingos mirties.

— Gali būti,— atsakė Kuautemokas,— tačiau aš bent nemirsiu kaip išdavikas.

Taip taręs, jis išėjo.

Turiu pasakyti, kad tą dieną maniau esant paskutinę mano gyvenime, nes rytojaus dieną baigėsi lygiai metai, kai Tomas Vingfildas tapo dievu Teskatlipoka. Sekantį vidurdienį aš turėjau būti paaukotas. Nors visur viešpatavo sąmyšis, nors netilo verksmas apraudant nukautuosius, nors miestą lyg audros debesis buvo užgulęs siaubas, visos religinės ceremonijos bei iškilmės vyko taip pat griežtai, gal net griečiau kaip pirma. Todėl tą naktį mano garbei buvo suruošta atsisveikinimo puota. Gėlėmis vainikuotas, aš turėjau sėdėti su savo žmonomis ir priimti pagarbos pareiškimus iš kilmingiausių miesto žmonių, kurie dar išliko gyvi. Tarp jų buvo ir Kuitlahuakas, po Montesumos mirties turėjęs tapti imperatoriumi.

Tai buvo liūdnos vaišės. Kad ir kaip stengiausi svaigalais nuslopinti visus jausmus bei mintis, baimės negalėjau atsikratyti, svečiai irgi buvo nelinksmi. Šimtai jų gentainių ir tūkstančiai tautiečių žuvo, o ispanai tebesilaikė savo tvirtovėje; imperatorius, jų garbinamas kaip Dievas, tą dieną krito nuo vieno jų rankos, o svarbiausia — visi jautėsi esą pasmerkti. Tad ko stebėtis, jeigu svečiai nebuvo linksmi? Iš tiesų jokios šermenys negalėjo būti liūdnesnės už tą puotą: nei gėlės, nei gražiausios moterys nedžiugino akies. Galų gale tai ir buvo šermenys — mano šermenys.

Pagaliau puota pasibaigė, ir aš nuėjau į savo menes. Otomė pasiliko, o kitos trys žmonos nusekė iš paskos, vadindamos mane laimingiausiu iš laimingiausųjų ir palaimintuoju, nes rytoj aš įžengsiąs į savo dieviškuosius namus, į dausas. Bet aš jų nepavadinau palaimintosiom ir įtūžęs visas tris išvariau, pasakęs, jog man visa paguoda — tai žinojimas, kad jų bent nebus ten, kur man lemta įžengti.

Po to, kritęs ant pagalvių iš baimės ir liūdesio ėmiau gailiai raudoti. Štai kas išėjo iš mano priesaikos nubausti de Garsiją! Rytoj man iš krūtinės išplėš širdį ir paaukos nelabajam. Tikrai teisybę sakė išmintingasis Andresas de Fonseka, patardamas pasinaudoti laiminga proga ir užmiršti kerštą. Paklausęs jo žodžių, jau būčiau vedęs savo sužadėtinę ir džiaugęsis jos meile gimtuosiuose namuose ramioje Anglijoje. O dabar pražudyta mano siela yra nelabųjų valioje, ir rytoj jie paaukos ją šėtonui.

Paklaikęs nuo šių minčių ir nepakeliamo siaubo, garsiai raudodamas ėmiau šauktis į viešpatį ir maldavau išgelbėti nuo tokios žiaurios mirties arba nors atleisti man nuodėmes, kad rytoj galėčiau ramiai numirti.

Taip verkdamas ir šnabždėdamas maldas, nė pats nepajutau, kaip užmigau. Ir sapnavau, kad einu kalvos šlaitu netoli tako, vingiuojančio per mūsų sodą į Ditčingemo bažnyčią. Vėjelis šlai-

tuose šiureno žolę, saldus angliškų gėlių aromatas kuteno man šnerves, o kaktą gaivino kvapnus birželio oras. Aš sapnavau, kad naktis, ir galvojau, kaip gražiai viršum pievų ir upės spindi mėnulis, o aplinkui iš visų pusių skamba lakštingalų trelės. Bet mane domino ne šita muzika ir ne gamtos grožis, nes visą laiką sekiau taką nuo mūsų namo, einantį į kalvą bažnyčios link, ir įtemptai klausiausi, stengdamasis nugirsti žingsnius. Staiga už kalvos suskambo daina,— labai graudi daina apie tą, kuris išplaukė toli toli ir jau niekados nebegrįš,— ir netrukus viršuje po obelimis pasirodė balta figūra. Lėtai lėtai ji artėjo prie manęs, ir aš žinojau, kad tai Lilė, mano mylimoji! Štai ji nustojo dainavusi, tyliai atsiduso ir pakėlė liūdną veidą. Ir nors aš išvydau vidutinio amžiaus moters veidą, jis tebebuvo dar gražus, net gražesnis negu pačioje jaunystėje.

Lilė leidžias pakalnėn, pasuka sodo vartelių link, tuomet aš išeinu iš medžių šešėlio ir sustoju priešais ją. Iš išgąsčio surikusi, ji traukiasi atgal, tylėdama žiūri man į veidą ir vos girdimai kužda:

— Nejaugi? Nejaugi čia tu, Tomai? Tu taip pasikeitęs... Sakyk, ar tai tu, gyvas, prisikėlęs iš numirusių, ar tai tavo šmėkla?

Ir palengva, nedrąsiai ši sapno pamėklė tiesia į mane rankas, norėdama apkabinti.

Tuo metu pabudau. Pabudau, ir ką gi: prieš mane stovėjo baltai apsirengusi graži moteris, ir mėnulis buvo ją apšvietęs lygiai taip kaip sapne, o jos rankos buvo meiliai ištiestos į mane.

— Tai aš, mylimoji, o ne šmėkla! — sušukau, pašokęs iš guolio ir spausdamas savo mieląją prie krūtinės. Bet dar nespėjau jos pabučiuoti, dar mano lūpos nepalietė jos lūpų, ir aš viską supratau. Toji, kurią laikiau glėbyje, buvo ne mano sužadėtinė Lilė Bozard, bet Otomė, otomių genties princesė, paskirta man į žmonas. Supratau, kad tai buvo tik sapnas, labai žiaurus ir liūdnas sapnas, siųstas man lyg pajuokai, kad dar aiškiau pajusčiau karčią tiesą.

Paleidęs Otomę, garsiai suvaitojau ir kritau atgal į guolį. Princesės veidas ir kaklas iš gėdos paraudo, nes ji mane mylėjo ir mano poelgis labai skaudžiai ją užgavo; Otomei nesunku buvo suvokti, ką reiškė mano žodžiai ir elgesys.

Vis dėlto ji meiliai mane užkalbino:

— Atleisk man, teuli, aš norėjau tik pažiūrėti, kaip tu miegi, ir neketinau žadinti. Be to, norėjau su tavim vienu pasikalbėti, kol nepatekėjo saulė. Gal dar galėčiau kuo nors padėti ar bent paguosti tave, nes greit bus galas. Sakyk, tu mane buvai ap-

kabinęs, nes sapne supainiojai su kita moterim? Turbūt ji tau gražesnė ir mielesnė...

— Aš sapnavau, kad tai buvo mano mylima sužadėtinė,— vos įstengiau atsakyti.— Ji toli už jūrų. Tiktai nėra ko dabar kalbėti apie meilę ir panašius dalykus. Kas man iš to, jei turiu iškeliauti į tamsą?

— Tiesą sakant, aš pati nežinau, teuli, bet esu girdėjusi iš išmintingų žmonių, kad tikroji meilė suspindi mirties tamsoje ir ją nušviečia. Neliūdėk! Jei tavo arba mūsų tikėjime yra nors truputėlis tiesos, tai tu sielos akimis, prieš nusileidžiant saulei dar kartą išvysi savo mylimąją žemėje arba dausose, o aš melsiuos, kad ji liktų tau ištikima. Sakyk, ar ji labai tave myli? Ar gultų šalia tavęs ant aukuro, kaip aš norėjau padaryti, jei mums viskas kitaip būtų susiklostę?

— Ne,— atsakiau.— Nepratusios mūsų moterys skirtis su gyvenimu, kada vyras miršta.

— Turbūt jos mano, kad geriau yra gyventi ir ištekėti už kito,— ramiai pasakė Otomė, bet aš pastebėjau, kaip blykstelėjo jos akys, o mėnulio apšviesta krūtinė ėmė smarkiai kilnotis.

— Gana plepėti tokias kvailystes,— nutraukiau ją.— Klausyk, Otome, jei aš tau iš tikrųjų būčiau brangus, tu būtum išgelbėjusi mane nuo baisios mirties arba prikalbėjusi Kuautemoką man padėti. Tu — Montesumos duktė. Argi per visus tuos mėnesius negalėjai išprašyti savo tėvo imperatoriaus, kad manęs pasigailėtų?

— Kaip blogai tu apie mane galvoji, teuli! — susijaudinusi atsakė Otomė.— Žinok, visus tuos mėnesius dieną naktį aš vis sukau galvą, ieškodama būdų, kaip tave išgelbėti. Kol mano tėvas imperatorius pats nebuvo belaisvis, aš jam nedaviau ramybės, ir pagaliau jis įsakė manęs pas jį nebeleisti. Aš mėginau papirkti žynius, viską jau buvau paruošusi tau pabėgti, ir Kuautemokas man padėjo, nes jis tave irgi myli. Jei ne tų prakeiktųjų teulių atėjimas, nei ne karas mieste, aš tikrai būčiau tave išgelbėjusi, kadangi moters protas vinklus ir visada randa išeitį netgi ten, kur suklumpa bet koks vyras. Tačiau karas viską sumaišė. Pranašautojai ir žyniai, skaitantys lemtį iš žvaigždžių, pasmerkė tave myriop. Jie pasakė, kad jeigu rytoj lygiai vidurdienį tavo kraujas apšlakstys altorių, o širdis bus paaukota dievui Teskatlipokai, tai mūsų tauta nugalės teulius ir visus juos išnaikins. Bet jeigu aukojimas įvyks anksčiau arba vėliau, negu paskirta,— Tenočtitlano žlugimas nulemtas. Be to, žyniai paskelbė, kad tu privalai mirti ne „Ginklų namuose“ vidury ežero, bet ant didžiojo teokalio priešais dievo statulą. Tai žino visa šalis. Dabar tūkstančiai žynių meldžiasi, kad auka atneštų laimę. Viršum aukuro jau pa-

kabinta auksinė grandis, pro kurią saulės spindulys lygiai vidurdienį kris ant tavo krūtinės, kur plaka širdis. Pastarosiomis savaitėmis žyniai, bijodami, kad nepabėgtum pas teulius, sekė kiekvieną tavo žingsnį tartum jaguaras grobį. Mes, tavo žmonos, irgi sekamos. Šiąnakt aplink rūmus stovi trys eilės sargybos, o už tavo durų ir po kiekvienu langu saugo žyniai. Spręsk pats, teuli, ar verta tikėtis pabėgti!

— Gal ir neverta,— atsakiau.— Ir vis dėlto aš žinau vieną išeitį. Jei pats numirsiu, jie negalės manęs nužudyti.

— Ne, ne! — greit suriko Otomė.— Ką tuo laimėsi? Kol esi gyvas, galima dar tikėtis, o kai numirsi — viskas bus baigta. Be to, jeigu jau lemta mirti, tai geriau nuo žynio rankos. Patikėk, nors tokia mirtis atrodo baisi,— sulig tais žodžiais Otomė sudrebėjo,— tačiau ji staigi ir beveik neskausminga,— taip sako visi žyniai. Iš pradžių jie ketino tave kankinti, norėdami suteikti dievui didžiausią garbę, bet mudviem su Kuautemoku šiaip taip pasisekė tave nuo to apsaugoti.

Otomė atsisėdo šalimais ant guolio, paėmė mane už rankos ir kalbėjo toliau:

— O teuli, nebegalvok apie trumpą siaubo akimirką! Galvok apie tai, kas bus paskiau. Argi mirtis, ir dar šitokia staigi mirtis, yra tokia baisi? Mes visi mirsime: šiąnakt, rytoj arba poryt — nesvarbu kada, o tiek tavo, tiek mūsų tikėjimas moko, kad po mirties mūsų laukia begalinė palaima. Pagalvok apie tai, mano mielas! Rytoj tu išsivaduosi nuo visų rūpesčių ir vargų; kova, kentėjimas, ateities baimė, graužianti širdį,— viskas liks praeityje, ir tu surasi ramybę, kurios niekas niekuomet nebedrums. Tenai sutiksi savo motiną, apie kurią man tiek daug pasakojai! Galbūt pas tave ateis ta, kuri dar labiau tave myli negu motina, ir — kas žino! — tikriausiai ten sutiksi ir mane,— pasakė ji ir keistai į mane pažiūrėjo.— Tau teks žengti tamsiu keliu, bet užtat jis gerai pramintas, o jo gale spindi šviesa. Tad būk vyras, mano mielas, ir neliūdėk! Džiaukis, kad taip anksti nusikratei sielvartų ir abejonių, kad greit pasieksi laimės vartus; džiaukis, kad perėjai gyvenimo dykumą ir tuoj išvysi palaimintųjų šalį su spindinčiais ežerais, žydinčiais sodais ir šventovėmis. O dabar sudie! Daugiau mes nesusitiksime iki aukojimo, kada moterys, vadinamos tavo žmonomis, ateis su tavim atsisveikinti ant apatinės teokalio pakopos. Sudie, gerasis drauge, ir atmink mano žodžius. Gal jiems pritarsi, gal ne, bet aš esu tikra, jog dėl savo garbės ir dėl to, kad aš prašau, tu mirsi drąsiai, teuli, tarytum į tave žvelgtų visa tavo tauta.

Netikėtai Otomė pasilenkė, švelniai kaip sesuo pabučiavo man į kaktą ir išbėgo iš kambario. Durų užuolaida susiglaudė, tačiau mano širdyje dar tebeskambėjo taurių jos žodžių aidas.

Niekas negali priversti žmogaus su džiaugsmu galvoti apie artimą mirtį, o manęs laukė tokia mirtis, prieš kurią kiekvienas būtų sudrebėjęs. Bet tuo pat metu supratau, kad Otomė sakė teisybę. Pati mirtis ne tokia jau baisi, gyvenimas būna kur kas baisesnis. Ir netrukus mano sielą apgaubė neapsakoma ramybė, lyg tirštas rūkas, užslinkęs ant vandenyno. Tesiaučia apačioj nematomos bangos, tespindi viršuj saulė — čia neperžvelgiamoje pilkoje migloje viešpatauja rimtis.

Aš tartum atsipalaidavau nuo savo žemiškos esybės ir dabar į viską žiūrėjau iš šalies. Mano plaukimas per gyvenimo jūrą baigėsi, mirties krantas buvo nebetoli, ir tą naktį aš supratau, kaip suprantu ir šiandien, senatvėje, kad mums, paprastiems mirtingiesiems, mirtis reiškia daug daugiau negu trumpa gyvenimo akimirka. Aš galėjau ramiai prisiminti savo praeitį, ramiai mąstyti apie tai, kas mano sielos laukia ateityje, ir net gėrėtis, kokia išmintinga toji indėnė, sugebanti taip kilniai kalbėti ir galvoti.

Taip, kad ir kas atsitiktų, aš jos neapvilsiu: pasikliaudamas Dievu, mirsiu drąsiai, kaip miršta tikri anglai. Tie barbarai nedrįs pasakyti, kad svetimšalis buvęs bailys. Argi nemiršta ant aukurų net nesudejavę šimtai tokių pat kaip aš? Argi nemirė nuo žudiko rankos mano motina? Argi nebuvo gyva užmūryta Izabela de Siguensa, kad per kvailumą pamilo niekšą, kuris ją pametė? Pasaulis pilnas baisybių ir kančių, ir kas aš toks, kad galėčiau skųstis ir murmėti?

Taip sau vienas mąsčiau, kol prašvito ir prieš saulėtekį suskambo į mūšį pasirengusių karių balsai. Dabar kautynės kasdien darėsi vis aršesnės, ir ši diena kaip tik buvo viena iš baisiausių. Bet man nerūpėjo actekų karas su ispanais. Aš ruošiausi paskutinei savo kovai, nes mirtis jau buvo išskleidusi sparnus virš mano galvos.

XXI

MEILĖS BUČINYS

Pasigirdo muzika, ir į menę drauge su dailininkais, kūno dažymo specialistais, įėjo mano tarnai, nešini dar puošnesniais rūbais, negu iki šiol vilkėjau. Tarnai mane nurengė, ir dailininkai ėmėsi darbo. Visą kūną jie taip išmargino raudonais, baltais ir

mėlynais raštais, jog aš likau panašus į kažkokią vėliavą, o veidą ir lūpas nutepė purpurinės spalvos dažais. Krūtinėje apie širdį kiek galėdami tiksliau ir rūpestingiau nupiešė skaisčiai raudoną ratą. Paskui, suėmę ant pečių užkritusius ilgus plaukus, susuko viršugalvyje kuokštą, surišo raudonu išsiuvinėtu kaspinu, kaip kad daro indėnai, ir įsmeigė į jį kelias ryškias plunksnas.

Po to mane aprengė prabangiais drabužiais, šiek tiek primenančiais bažnytinius rūbus, į ausis įvėrė auksinius žiedus, ant rankų ir kojų užmovė auksinius lankelius, o ant kaklo užkabino brangiausių smaragdų vėrinį. Be to, prie krūtinės prisegė didžiulį brangakmenį, tviskantį visokiais atspalviais kaip jūra mėnesienoje, o prie smakro prikabino barzdą iš rausvų jūros kriauklių. Pagaliau, taip apkarstę mane vainikais ir gėlių pynėmis, jog pavirtau tikru gegužės stiebu[1], koks rengiamas mūsų Ditčingemo bendruomenėje, dailininkai pasitraukė į šalį, žavėdamiesi savo darbu.

Vėl užgrojo muzika. Man į abi rankas padavė po liutnią ir nuvedė į didžiąją rūmų menę.

Čia jau buvo susirinkę visi įžymieji actekai, apsirengę šventiniais rūbais. Ant pakilumos stovėjo keturios mano žmonos, apsitaisiusios kaip keturios deivės — Choči, Chilo, Atla ir Klichto, kurių vardus gavo sutuoktuvių dieną. Atla buvo princesė Otomė.

Kai atsistojau ant pakilumos savo vietoje, jos ėjo prie manęs, paeiliui bučiuodamos man į kaktą, ir pradėjo siūlyti visokius saldumynus auksiniuose dubenyse, taip pat šokoladą ir meskalį auksinėse taurėse. Aš nieko nenorėjau valgyti, tik išgėriau stipriausio meskalio, kad nors kiek pakiltų nuotaika.

Pasibaigus šiai ceremonijai, valandėlę vyravo tyla, paskui kitame menės gale pasirodė kraupi procesija — ėjo žyniai raudonais aukojimo rūbais, nuo kojų iki galvos išsitepę krauju. Nuo kraujo buvo sulipę ilgi susivėlę jų plaukai, kruvinos buvo plikos rankos, ir net nuožmios akys atrodė pasruvusios krauju. Žyniai priėjo prie pakilumos, ir tada vyriausiasis paba staigiai iškėlė rankas ir suriko:

— Žmonės, lenkitės nemirtingam dievui!

Visi, kas tik buvo menėje, puolė kniūpsti, garsiai šaukdami:

— Mes garbiname dievą!

Žynys tris kartus suriko tuos žodžius, ir visi tris kartus puolė

[1] Gegužės stiebas — aukštas stulpas, papuoštas gėlėmis ir vėliavomis; aplink jį vykdavo gegužinės.

ant žemės, kartodami atsakymą. Paskui, kai visi atsistojo, vyriausiasis žynys kreipėsi į mane:

— Atleisk mums, Teskatlipoka, kad negalime tavęs pagerbti pagal paprotį, nes mūsų valdovas negali tau nusilenkti kartu su mumis. Bet pats žinai, kokia nelaimė ištiko tavo vergus, mes turime savo namuose kautis su tais, kurie niekina ir užgaulioja tave, o Teskatlipoka, ir kitus dievus, tavo brolius, o mūsų mylimas imperatorius, sunkiai sužeistas, yra šventvagių rankose. Greit jau išsipildyis karščiausi tavo troškimai, ir tu įžengsi į dangų! Nusimesi žemišką kiautą, mums visiems parodydamas, kad žmogiškoji laimė — tik skrajus šešėlis. Ir tuomet, vardan mūsų meilės tau, o Teskatlipoka, maldaujame tave, padaryk taip, kad mes įveiktume priešus, tuos šventvagius, ir galėtume tave pagerbti, paaukodami juos ant tavo altoriaus. O Teskatlipoka, tu neilgai buvai tarp mūsų ir nenori likti su mumis, nes tau skirta amžina šlovė. Jau seniai tu laukei šios laimingos dienos, ir štai pagaliau ji atėjo. Mes mylėjome tave, mes garbinome tave, tad padaryk taip, kad mes, tavo vaikai, išvystume tave šlovės spindėjime! Atsiųsk mums iš aukštybių žemiško gyvenimo džiaugsmą, o Teskatlipoka, suteik malonę mūsų tautai, su kuria teikeisi išgyventi šiuos metus!

Taip kalbėjo vyriausiasis žynys, o jo balsą retkarčiais nustelbdavo garsios susirinkusiųjų raudos ir gailūs mano žmonų šūksmai. Otomė stovėjo tylėdama.

Pagaliau vyriausiasis paba davė ženklą, ėmė groti muzika, ir žyniai mus apsupo iš visų pusių. Dvi deivės — mano žmonos — atsistojo priešais mane, dvi — užpakaly, ir taip mes išėjome iš menės, o paskui pro plačiai mums atidarytus vartus — iš rūmų. Aš kuo ramiausiai dairiausi į šalis, ir šią paskutinę valandą niekas neliko mano nepastebėta. Keistą reginį aš išvydau! Už keleto šimtų žingsnių indėnai įnirtingai šturmavo Achajakatlio rūmus, kur buvo užsidarę ispanai. Pavieniai karių būriai vienur kitur bandė užkopti ant sienų: ispanai juos skynė mirtina ugnimi, o jų sąjungininkai tlaskalanai stūmė puolančiuosius ietimis ir kovos vėzdais. Tuo pat metu kiti actekų būriai, apgulę po gaisro išlikusių gretimų namų stogus ir didįjį teokalį, ant kurio aš turėjau užbaigti savo dienas, nuo visų terasų laidė tūkstančius iečių, strėlių ir akmenų į ispanų užimtus rūmus bei kitus priešo gynybos barus.

O vos už penkių šimtų jardų nuo tos vietos, kur virė šios mirtinos kautynės, kitame aikštės gale, prie Montesumos rūmų vartų, vyko visai kitokia scena. Čia pasižiūrėti mano mirties buvo susirinkusi didžiulė minia, o joje daugybė moterų ir vaikų. Žmo-

nės atėjo su gėlių puokštėmis, su muzika ir dainomis, o kai aš pasirodžiau, sveikinimo šauksmai akimirką nustelbė šūvių trenksmą ir siutulingą mūšio gaudesį. Kartkartėm į minią įsirėždavo atsitiktinis patrankos sviedinys, palikdamas daug užmuštų ir sužeistų, tačiau niekas nebėgo ir nesislėpė. Žmonės tik dar garsiau šaukė:

— Šlovė tau, Teskatlipoka, ir sudie! Būk palaimintas, mūsų gelbėtojau! Šlovė tau, ir sudie!

Mūsų eisena lėtai skverbėsi pro minią siauru taku, ištisai nubertu gėlėmis. Pagaliau mes perėjome aikštę ir atsidūrėme prie teokalio. Čia buvo prisirinkę tiek daug žmonių, jog turėjome sustoti. Kol žyniai skynė mums kelią, pro minią prasibrovė kažkoks karys ir nusilenkė man. Aš pažinau princą Kuautemoką.

— Teuli, aš atėjau su tavim atsisveikinti, palikęs savo žmones,— sušnibždėjo Kuautemokas, linktelėjęs į tą pusę, kur būriavosi kariai, pasiruošę pulti Achajakatlio rūmus.— Turbūt greit mes vėl susitiksime. Patikėk, teuli, aš viską padaryčiau, kad galėčiau tave išgelbėti, bet tai neįmanoma. Jei galėčiau, pasikeisčiau su tavim vietomis. Sudie, bičiuli! Tu dusyk išgelbėjai man gyvybę, o aš tavęs išgelbėti negaliu.

— Sudie, Kuautemokai,— atsakiau.— Tesaugo tave dangus, nes tu buvai man ištikimas draugas.

Ir mudu išsiskyrėme.

Prie piramidės visa eisena išsirikiavo iš naujo, ir čia viena mano žmona, puolusi man ant krūtinės ir apsipylusi ašaromis, su manim atsisveikino. Bet aš ant jos krūtinės neraudojau. Palengva, iškilmingai mes pradėjome kopti akmeniniais laiptais, iškaltais taip, jog po kiekvieno pakilimo į aukštesnę piramidės pakopą turėdavome apeiti ratą aplink. Ištisą valandą begalinė procesija slinko į viršų, apvijusi visą pastatą marga spirale. Kiekviename posūkyje mes sustodavome, ir čia aš palikdavau arba vieną žmoną, arba kurį nors muzikos instrumentą (tai darydavau be jokio gailesčio), arba ką nors iš savo keisto apdaro.

Pagaliau plačiomis paskutinių laiptų pakopomis užlipome į plokščią teokalio viršų. Tai buvo niekuo neaptverta aikštė; didesnė už visą Ditčingemo bažnyčios šventorių. Čia svaigulingame aukštyje stovėjo Uicilopočtlio ir Teskatlipokos šventovės, milžiniški akmens ir medžio statiniai, o jų viduje buvo bjaurūs tų dievų stabai ir baisios menės, aplaistytos aukų krauju. Priešais šventoves degė negęstanti šventoji ugnis ir stovėjo aukurai, kankinimo įnagiai bei didelis būgnas, aptrauktas gyvatės oda. Likusi aikštės dalis buvo visai plika. Plika, bet ne tuščia. Toje pusėje, kur apačioje buvo ispanai, keli šimtai karių be paliovos laidė

žemyn į priešą strėles ir akmenis, o priešingame krašte susibūrę žyniai laukė mano mirties. Apačioj visa didžiulė aikštė, apsupta namų griuvėsių, buvo kimšte prisikimšusi žmonių. Kai kurie actekai vis dar kovėsi su ispanais, bet daugumas susirinko čia pasižiūrėti, kaip aš būsiu paaukotas.

Teokalio viršų pasiekėme dvi valandos prieš vidurdienį, nes prieš aukojimą dar reikėjo atlikti kai kurias apeigas. Iš pradžių mane įvedė į šventovę, skirtą dievui Teskatlipokai, kurio vardą aš turėjau. Čia stovėjo jo statula iš juodojo marmuro su auksiniais papuošalais. Rankoje stabas laikė nusvidintą auksinį skydą, įdelbęs į jį iš brangakmenių padarytas akis. Žyniai teigė, kad šiame veidrodyje jis matąs visa, kas buvo ir kas bus jo sutvertoje žemėje.

Prieš stabą stovėjo auksinis dubuo. Vyriausiasis žynys jį paėmė ir, bambėdamas užkeikimus, pradėjo šluostyti savo ilgais sulipusiais plaukais. Išblizginęs dubenį, žynys prikišo jį man prie lūpų, kad papūsčiau kvapą į spindintį paviršių. Mane apėmė mirtinas silpnumas ir svaigulys: supratau, jog po šių apeigų į dubenį jau bus galima dėti širdį, kuri dar virpėjo mano krūtinėje.

Nežinau, kokios dar ceremonijos turėjo būti atliktos toje prakeiktoje šventovėje, nes staiga aikštėje kilo sąmyšis ir žyniai, viską pametę, skubiai išvedė mane laukan. Pažvelgiau žemyn ir apmiriau: įsiutinti strėlių ir akmenų krušos, krintančios nuo viršaus, ispanai ėmė pulti teokalį.

Dideli jų būriai, paties Korteso vadovaujami, skynėsi kelią pro actekų minias, užtvenkusias visą aikštę. Drauge su ispanų kareiviais veržėsi keli šimtai jų sąjungininkų tlaskalanų. Bet tuo pat metu prie pirmųjų laiptų papėdės puolė tūkstančiai actekų karių, norėdami čia sutriuškinti baltuosius grobikus. Po penketo minučių priešai susitiko, ir užvirė įnirtingos, aršios kautynės.

Arkebuzų ugnies priedangoje ispanai nepaliaujamai atakavo actekus, tačiau jų arkliai slidinėjo ant akmeninio grindinio. Tada ispanai ėmė šturmuoti nušokę nuo arklių. Padarę actekams daug nuostolių, jie pasiekė pirmąsias apatinių laiptų pakopas, tačiau priešaky visas spiralinis pakilimas, visos teokalio terasos ir visas viršus buvo gulte apgulta actekų karių. Ar įstengs ispanai prasiveržti pro tokią jų daugybę? Uždavinys atrodė neįveikiamas. Ir vis dėlto vilties kibirkštis nusmelkė mane kaip žaibas. Juk jeigu ispanai užims šventovę, aukojimas neįvyks! Iki vidurdienio manęs neaukos (taip sako Otomė),— vadinasi, dar liko beveik dvi valandos. Jei ispanai per tas dvi valandas nugalės — aš gal liksiu gyvas; o jei ne — manęs laukia neišvengiama mirtis.

Kai mane išvedė iš Teskatlipokos šventovės, nustebęs pamačiau princesę Otomę, vadinamąją deivę Atlą. Ji paskutinė iš visų keturių žmonų nusilenkė man prie pat šventovės durų, bet, užuot pasišalinusi, vis dar tebestovėjo tarp žynių ir kažko su jais ginčijosi. Per kautynių triukšmą aš nieko negirdėjau, tačiau karšti Otomės žodžiai žynius, matyt, įtikino, jie nuliūdo, bet drauge jų akyse žėrėjo nuožmus džiaugsmas. Jie nusilenkė Otomei, ir ji, iš lėto nuo jų nusigręžusi, pasuko link manęs karališkai didinga eisena, kuria net tokią valandą negalėjau nesigrožėti. Pažvelgiau į susikaupusį jos veidą — jame spindėjo didis pasiaukojimas, ir tuo pat metu ji atrodė laiminga kaip nuotaka, skubanti į mylimojo glėbį.

— Kodėl tu nenuėjai, Otome?— paklausiau.— Dabar jau vėlu: ispanai apsupo teokalį. Dabar tave nukaus arba paims į nelaisvę.

— Kas bus, tas,— trumpai ji atsakė, ir kurį laiką mudu tylėdami stebėjome teokalio šturmą.

Mūšis darėsi vis aršesnis. Gindami savo dievų šventovę, actekų kariai kovėsi žūtbūtinai. Nesuskaitomos minios akivaizdoje, visai aikštei tylomis stebint kautynes, jie veržėsi tiesiai ant ispanų kalavijų, stvarstė ispanus plikomis rankomis ir, staugdami iš įniršio, stengėsi juos nustumti nuo teokalio pakopų. Kartais jiems tai pavykdavo, ir ištisa žmonių kupeta, kurios viduryje būdavo bent vienas ispanas, nudardėdavo žemyn ir užsimušdavo į grindinio akmenis. Tačiau kad ir kaip actekai stengėsi, jų kariuomenė, lyg milžiniška gyvatė, pamažu trumpėdama, šliaužė į teokalio viršų, o ispanų gretos su žibančiais šarvais sekė iš paskos, aplinkui švilpiant ietims ir strėlėms. Kas valandėlę jie žingsnis po žingsnio kopė vis aukščiau. Ispanai grūmėsi taip, kaip gali grumtis tik žmonės, žinantys, koks likimas laukia tų, kurie išniekino Anahuako dievus; jie grūmėsi dėl savo gyvybės ir garbės, nes pralaimėjus jiems vis vien grėsė mirtis ant aukurų.

Taip praslinko valanda. Ispanai jau pasiekė teokalio vidurį, Šiurpus kautynių gaudesys ėjo kaskart vis garsyn. Ispanai karingai rykavo ir šaukėsi į pagalbą savo šventuosius, actekai klykė kaip laukiniai, žyniai maldavo dievų malonės ir riksmais stengėsi padrąsinti karius, o viršuje, užtrenkdamas net arkebuzų ir patrankų šūvius, grėsmingai dundėjo pusplikio žynio pašėlusiai mušamas didžiulis būgnas, aptemptas gyvatės oda. Tik žmonių minia apačioj buvo lyg sustingusi ir nebyli. Žmonės be žado stovėjo užvertę galvas, ir aš mačiau, kaip saulė atsispindi tūkstančiuose išplėstų akių.

Visą tą laiką mudu su Otome stovėjome prie aukuro, iš visų pusių apsupti žynių. Viršum aukuro ant keturių į tam tikrus įdubimus įstatytų stulpų buvo ištemptas didelis juodas audeklas, o jo viduryje pritaisytas šešeto colių skersmens auksinis piltuvas. Saulės spinduliai pro piltuvą krito į juodo audeklo aptemdytą plotą kaip ryški dėmė didumo sulig obuoliu. Saulei kylant vis aukščiau, toji šviesos dėmė tolydžio slinko, kol pagaliau pasiekė aukuro kraštą.

Tuo momentu vyriausiasis paba davė ženklą, ir mane sugriebė žyniai. Tartum žiaurūs vaikai, pešiojantys gyvą paukštį, jie nuplėšė man paskutinius ryškius drabužius, ir ant išdažyto mano kūno nieko daugiau nebeliko, tik raištis aplink strėnas. Supratau, kad išmušė mano valanda. Bet — keistas dalykas! — pirmąkart per visą tą dieną vėl pasijutau drąsus ir net apsidžiaugiau, žinodamas, kad greit atsikratysiu savo kankintojų.

— Sudie, Otome! — aiškiu balsu prabilau, atsigręždamas į ją, ir staiga užkandau žadą. Susidoroję su manim, žyniai dabar plėšė drabužius nuo princesės. Po valandėlės puikūs jos rūbai buvo nuplėšti, ir aš išvydau tobulą grožį, vos pridengtą ilgais banguotais plaukais ir išsiuvinėtu medvilniniu raiščiu per strėnas.

— Nesistebėk, teuli,— atsakė ji tyliai į nebylų mano klausimą.— Aš tavo žmona, ir šis akmuo bus mudviejų sutuoktuvių guolis, pirmas ir paskutinis. Nors tu manęs nemyli, šiandien aš mirsiu šalia tavęs ta pačia mirtimi kaip ir tu. Turiu tokią teisę! Aš negaliu tavęs išgelbėti, teuli, bet kartu su tavim numirti galiu.

Iš nustebimo neįstengiau nė žodžio ištarti, ir dar neatsitokėjusį žyniai parvertė mane ant akmens. Antrą kartą gyvenime atsidūriau ant prakeikto aukuro! Tą pačią akimirką nuaidėjo dar ilgesnis ir kraupesnis kovotojų riksmas, ir supratau, kad ispanai užėmė paskutiniąją pakopą.

Vos žyniai parvertė mane ant didžiulio aukuro, šalimais tuoj buvo paguldyta ir Otomė. Jai teko prie manęs prisispausti, nes aš turėjau gulėti pačiame viduryje, o jei beveik nebeliko vietos. Tačiau aukojimo laikas dar nebuvo atėjęs. Žyniai mus virvėmis pririšo prie varinių grandžių, įtvirtintų akmens plokštėse, ir nusisukę ėmė stebėti kautynes.

Keletą minučių mudu tylėdami gulėjome greta, ir kas akimirką augo mano nuostaba ir begalinis dėkingumas,— aš stebėjausi tos merginos drąsa ir jaučiau dėkingumą už didelę meilę, kurios ji nepabūgo sutvirtinti savo krauju. Iš meilės Otomė ryžosi kartu su manimi numirti, nes be manęs jai nebuvo reikalingas nei gyvenimas, nei garbė, nei turtai. Ir tuo momentu, kai pagalvojau apie šitą stebuklą, mano sielą nušvietė nežinoma šviesa. Visa širdimi

aš veržiausi prie Otomės, nes supratau, jog niekas nebus man brangesnis ir artimesnis už šitą puikią moterį — niekas, net mano sužadėtinė! Aš pajutau... Ne, to nesugebėsiu papasakoti! Tik žinau, kad iš akių man pasruvo ašaros, tekėdamos per išdažytą veidą, ir aš atsigręžiau į Otomę.

Ji gulėjo kiek galėdama pasisukusi ant kairiojo šono, ilgi jos plaukai driekėsi nuo aukuro ant akmens plokščių, o veidas buvo atgręžtas į mane. Mes gulėjome taip arti vienas kito, jog mūsų lūpos beveik lietėsi.

— Otome,— sukuždėjau.— Otome, ar girdi? Aš myliu tave! Pamačiau, kaip suvirpėjo virvėmis suveržta jos krūtinė, o veidas paraudo.

— O, aš laiminga,— atsakė ji, ir mūsų lūpos susijungė. Tai buvo pirmas ir, kaip galvojome, paskutinis mudviejų bučinys. Mes pasibučiavome ant aukuro po žynio peiliu, kai mus jau gaubė mirties šešėlis. Daug yra buvę pasauly nepaprastų meilės scenų, bet apie tokią man niekad neteko girdėti.

— Dabar aš laiminga,— pakartojo Otomė.— Dėl šios akimirkos galėčiau numirti dešimt kartų ir meldžiu Dievą, kad mirtis ateitų, kol tu dar nespėjai atsiimti savo žodžių. Juk žinau, teuli, kita tau brangesnė. Tiktai indėnų mergaitės atsidavimas sugraudino dabar tavo širdį, ir tau pasirodė, kad mane myli. Bet prašau tavęs, leisk man numirti, galvojant, kad tavo žodžiai nebuvo sapnas.

— Nekalbėk taip! — atsakiau suspausta širdimi, nes netgi ir šią valandą prisiminiau Lilę.— Tu atiduodi dėl manęs gyvybę, ir aš tave myliu.

— Mano gyvybė nieko nereiškia, o tavo meilė man yra viskas,— šypsodamasi pasakė Otomė.— Ak, teuli, kokia stebuklinga galia tavyje slypi? Kuo tu privertei mane, Montesumos dukterį, savo noru gulti šalia tavęs ant mūsų dievų altoriaus? Tačiau kitokio guolio aš netrokštu. Tebūnie taip. Greitai mes abu sužinosime atsakymą į šiuos ir visus kitus klausimus.

XXII

DIEVŲ PRAŽŪTIS

— Otome,— paklausiau kiek patylėjęs,— kada mus nužudys?
— Kai šviesos spindulys kris į ratą, nubrėžtą apie tavo širdį,— atsakė Otomė.

Pažvelgiau į saulės spindulį, lyg auksinė strėlė smingantį pro mus gaubiantį šešėlį. Dabar jis buvo per šešetą colių nuo mano šono. Apskaičiavau, kad raudoną ratą, nupieštą ant krūtinės, jis palies maždaug po ketvirčio valandos.

Tuo tarpu kautynių triukšmas artėdamas ėjo vis garsyn. Išsitempęs, kiek leido virvės, kilstelėjau galvą ir išvydau, kad ispanai jau pasiekė piramidės viršų. Mūšis dabar vyko pačiame jos pakraštyje.

Dar niekuomet nebuvau matęs tokių žiaurių kautynių! Actekai kovėsi su baisiu įniršiu, kaip pasmerkti, jau nebegalvodami išsigelbėti, tik stengdamiesi išžudyti kuo daugiau ispanų, kad ir savo gyvybės kaina. Menki jų ginklai dažnai rodėsi bejėgiai prieš plieninius šarvus, tačiau jiems liko dar vienas kovos būdas — nustumti priešus žemyn, kad jie susikultų į grindinį kaip kiaušinio lukštas. Taip jie ir darė.

Kovotojai išsisklaidė į paskiras grupes. Jie puolė ir traukėsi, susiremdami prie pat bedugnės, kur retkarčiais nusirisdavo ištisi būriai po dešimt—dvidešimt žmonių. Kai kurie žyniai, galvodami ne tiek apie savo gyvybę, kiek įtūžę už šventovės išniekinimą, irgi stojo į kovą, ir mačiau kaip vienas jų, milžiniško ūgio vyras, apkabino per liemenį ispanų kareivį ir drauge su juo nušoko nuo piramidės. Bet pamažu, žingsnis po žingsnio, ispanai ir tlaskalanai nustūmė actekus į vidurį, kur mažiau begrėsė tokia baisi mirtis, kadangi dabar actekams pasidarė sunkiau pasiekti piramidės kraštą. Ir pagaliau mūšis priartėjo prie aukuro.

Visi likusieji gyvi actekų kariai — jų buvo apie pustrečio šimto, neskaitant žynių,— apsupo mus glaudžiai lyg siena. Tuo laiku nenumaldomas saulės spindulys, krintantis pro auksinį piltuvą, jau palietė išdažytą mano kūną, ir šis prisilietimas nudegino kaip įkaitinta geležis. Aš, deja, negalėjau sustabdyti saulės, kad pasilaikytų vietoje, kol vyko mūšis, kaip kadaise padarė Jozuė Ajalono slėnyje[1].

Vos saulės spindulys palietė mano krūtinę, penki žyniai nusitvėrė man už rankų, kojų ir galvos, o vyriausiasis žynys, tas pats, kuris atvedė mane iš rūmų, abiem rankom pakėlė absidiano peilį. Pajutęs mirtiną silpnumą, užsimerkiau, galvodamas, kad jau viskas baigta. Bet tuo momentu vyriausiasis astrologas pamišusiomis klaikiomis akimis, kurį buvau pastebėjęs stovint kiek atokiau, sustabdė žudiką:

— Teskatlipokos žyny, dar ne laikas! Jei smogsi anksčiau,

[1] Pasak biblinės legendos, Jozuė įsakęs saulei sustoti, ir ji sustojusi.

nei saulė apšvies aukos širdį, Anahuako dievai žus ir Anahuakas žus.

Sugriežęs iš įniršio dantimis, vyriausiasis žynys pasižiūrėjo į lėtai slenkančią šviesos dėmę, paskui per petį žvilgtelėjo į besikaunančius. Karių ratas aplink mus pamažu glaudėsi, ir taip pat pamažu auksinis spindulys slinko per mano kūną. Pagaliau jo kraštas pasiekė raudoną skritulį apie mano širdį. Vėl žynys pakėlė baisųjį peilį, aš vėl užsimerkiau ir vėl išgirdau įspėjamą astrologo riksmą:

— Dar ne laikas! Sustok, arba tavo dievai žuvę!

Ir tuo metu išgirdau kitą balsą — tai Otomė šaukėsi pagalbos.

— Gelbėkit, teuliai! — suriko ji taip skardžiai, jog tas šūksnis pasiekė ispanų ausis.— Gelbėkit, mus nužudys!

— Šen, vyrai! — išgirdau kastilietiškai šūktelint.— Pirmyn! Tie šunys kažką žudo ant aukuro!

Veržlus spūstelėjimas nubloškė šalin actekų karius ir pargriovė vyriausiąjį žynį, kuris užvirto skersai ant manęs.

Toks puolimas tarytum galinga jūros mūša kartojosi tris sykius, ir aukuro gynėjų siena kaskart retėjo. Paskui ji suiro, iš visų pusių ėmė švytruoti ispanų kalavijai. Bet auksinis spindulys jau pasiekė vidurį rato, nubrėžto apie mano širdį.

— Smok, Teskatlipokos žyny! — suriko astrologas.— Smok savo dievų garbei!

Šiurpiai klykdamas, žynys užsimojo peiliu. Aš pamačiau, kaip ant ašmenų sublizgo saulės spindulys, šviečiantis tiesiai man į širdį, ir peilis smigo žemyn. Bet staiga, užkirsdamas jam kelią, pro tą patį spindulį švystelėjo plieninis kalavijas ir pervėrė budeliui krūtinę. Didžiulis obsidiano peilis nusileido, bet tikslo nebepasiekė. Jis smogė smarkiai, bet ne man į krūtinę — atsitrenkęs į aukurą tarp manęs ir Otomės, peilis sutrupėjo ir tik abu sužeidė. Mūsų kraujas ant aukuro susimaišė, mus sujungdamas, o iš viršaus, traukulių tampomas, ant mūsų užvirto tas, kuris norėjo mane paaukoti. Daugiau jis nebeatsikėlė.

Tartum per sapną išgirdau gailų astrologo balsą, apraudantį Anahuako dievus:

Žuvo žynys, ir visi jo dievai žuvo! Teskatlipoka atstūmė auką, ir dabar jis pasmerktas! Žuvo Anahuako dievai, nugalėjo atėjūnų kryžiai!

Kalavijo kirtis nutraukė graudulingą jo šauksmą, ir aš supratau, kad pranašas irgi nebegyvas.

Kažkieno tvirta ranka numetė nuo mūsų mirštantį žynį. Jis nuriedėjo altoriaus pusėn, kur degė amžinoji ugnis, ir savo krauju bei kūno svoriu užgesino šventąją liepsną, kurią saugojo išti-

sos kartos. Paskui kažkas peiliu nupjaustė mums virves. Aš atsisėdau, lyg paklaikęs dairydamasis aplinkui, ir tą akimirką išgirdau vieną ispaną sakant savo draugams:

— Kad kiek vargšams būtų buvęs galas. Jei nors sekundę būčiau pavėlavęs, tas laukinis būtų pragręžęs šiam vyrukui skylę didumo sulig mano galva. O mergelė iš tiesų gana graži, tik, aišku, reikėtų gerokai ją nubausti. Prisiekiu visais šventaisiais, aš ją išprašysiu iš Korteso! Tai mano laimikis!

Aš išgirdau balsą ir pažinau jį. Tik vieno žmogaus pasaulyje buvo toks šaltas ir aiškus tembras. Aš jį pažinau net dabar, ant aukuro. Ir kai nusliuogęs žemėn pakėliau akis, išvydau būtent tą, ką tikėjausi išvysti. Greta stovėjo apsišarvavęs mano senas priešas Chuanas de Garsija. Tai jo kalavijas, likimui taip lėmus, nukovė žynį. Tai jis mane išgelbėjo. Bet jeigu de Garsija būtų žinojęs, ką gelbėja, greičiau būtų nukreipęs kalaviją sau į širdį, negu į mano budelį.

„Ar tik čia ne sapnas?"— pagalvojau, ir man nejučiomis išsprūdo šūksmas:

— De Garsija!

Išgirdęs mano balsą, jis krūptelėjo kaip pašautas, atsigręžė ir pasitrynė akis. Nors aš buvau išdažytas, dabar jis mane pažino.

— Motina švenčiausia! — sušvokštė de Garsija.— Prakeiktas Tomas Vingfildas! I r a š p a t s i š g e l b ė j a u j a m g y v y b ę!

Tik tuomet atsikvošėjau ir, supratęs, kokią baisią padariau klaidą, leidausi bėgti. Tačiau de Garsija neketino savo aukos paleisti. Išsitraukęs kalaviją, puolė paskui mane, riaumodamas iš pykčio kaip laukinis žvėris. Aš galvotrūkčiais lėkiau aplink aukurą, gelbėdamasis nuo jo kalavijo. Bet de Garsija greitai būtų mane pasivijęs, nes aš, patyręs tiek siaubo, buvau nusilpęs, o mano kojos nuo virvių buvo nutirpusios. Laimė, kažkoks karininkas (sprendžiant iš šarvų ir įsakmaus tono, tai buvo ne kas kitas kaip pats Kortesas) paskutiniu momentu spėjo atmušti de Garsijos kalaviją.

— Kas jums yra, Sarseda?— paklausė jis.— Ar nuo kraujo visai pamišote ir norite aukoti aukas kaip indėnų žynys? Palikite vargšą ramybėje!

— Jis ne indėnas, o anglų šnipas! — šūktelėjo de Garsija, bandydamas smogti man kalaviju.

— Na, aišku, jis tikrai pamišęs,— tarė Kortesas, žvilgtelėjęs į mane.— Ir sugalvok taip: šis nelaimingas padaras — anglas! Ei jūs! Dumkite iš čia abudu, arba vėl kas nors taip apsiriks! Eikit

sau! — įsakė jis mums ir parodė kalaviju, manydamas, kad aš jo nesuprantu.

De Garsija, iš pasiutimo netekęs žado, vėl bandė mane pulti, tačiau Kortesas piktai sušuko:

— Liaukis, dėl Dievo meilės! Aš to nepakęsiu! Mes atėjome aukų gelbėti, kaip krikščionys, o ne žudyti. Šen, vyručiai! Laikykite šitą pakvaišėlį, kad per žmogžudystę nepragaištintų savo sielos!

Keletas ispanų čiupo de Garsiją, o šis tik keikė juos nešvankiais žodžiais, nes, kaip jau sakiau, įniršęs jis būdavo labiau panašus į laukinį žvėrį negu į žmogų. O aš tuo tarpu stovėjau prieš jį nežinodamas kur bėgti. Laimė, šalia atsirado Otomė; nors ispanų kalbos ji nesuprato, bet susivokė daug greičiau.

— Bėkim, greit bėkim! — sušnibždėjo ji ir, stvėrusi mane už rankos, nutempė šalin nuo aukuro.

— Kur mums bėgti? — paklausiau. — Ar ne geriau pasikliauti ispanų malone?

— Pasikliauti tuo kalavijuotu velniu? — sušuko Otomė. — O ne! Tylėk, teuli, ir neatsilik!

Ir ji mane nusivedė. Ispanai mums nekliudė, net reiškė užuojautą, žinodami, kad mudu vos išsigelbėjome nuo aukojimo, o kai vienas tlaskalanas, norėdamas vėzdu mus nudobti, puolė į priekį, ispanų kareivis perdūrė jam petį, ir tas niekšas, apsipylęs krauju, parkrito negyvas.

Prie pat teokalio krašto mudu atsigręžėme, ir aš pamačiau, kad de Garsijos šalia aukuro nebėra: jis arba ištrūko iš kareivių, arba, atgavęs pagaliau žadą, jiems viską išaiškino ir dabar su kalaviju rankose vijosi mus ir jau buvo gal ne toliau kaip už penkiasdešimt jardų. Baimės genami, mudu nurūkome greičiau už vėją. Greta kits kito lėkėme žemyn laiptais, šokinėdami per pakopas, per nukautuosius bei mirštančius, ir tik retkarčiais sustodavome, kad mūsų neparblokštų žynių kūnai, ispanų mėtomi nuo teokalio viršaus. Sykį atsigręžęs pastebėjau de Garsiją toli užpakaly, o paskui jis visai atsiliko. Gal besivydamas pailso, bet greičiausiai bijojo, kad nepakliūtų į rankas actekų kariams, vis dar apstojusiems piramidę.

Tą dieną mudu su princese Otome išvengėme daugelio pavojų, tačiau kol susiradom nors laikiną ramybę, turėjome išgyventi dar vieną siaubą. Kai pasiekėme teokalio papėdę ir jau norėjome įsimaišyti į apkvaišusią iš baimės minią, kuri lyg jūros atoslūgio bangos, nuplaunančios nuolaužas bei atmatas, ritosi per aikštę, nusinešdama užmuštuosius ir sužeistuosius, viršuje staiga pasigirdo kažkoks dundesys, panašus į griaustinį. Pakėliau akis ir išvy-

dau, kad žemyn lekia didžiulė uola, pasišokinėdama per piramidės pakopas. Tai buvo dievo Teskatlipokos statula, ispanų nuversta nuo pjedestalo. Tartum keršto demonas ji skriejo tiesiog į mane! Ir bematant šis marmurinis stabas turėjo mus sutraiškyti! Bėgti per vėlu! Mirtis atrodė neišvengiama. Mes išsigelbėjome nuo žynio peilio, bet mus sutrins į dulkes baisinga dievo statula.

Ispanams pergalingai šaukiant, stabas vis artėjo. Papėde atsitrenkė į akmeninį piramidės kraštą per kokias penkias dešimtis pėdų virš galvos, o po to, sukdamasis ore, apskriejo lanką ir nukrito per tris žingsnius nuo mūsų. Pajutau, kaip nuo smūgio sudrebėjo žemė, ir tą pačią akimirką oras aptemo nuo skeveldrų krušos. Didžiuliai marmuro luitai pasipylė į visas puses, atrodė, jog po mūsų kojomis sprogo parako sandėlis ir viskas išlėkė į orą. Teskatlipokos stabas subyrėjo į šimtus gabalų! Jie kaip strėlės prašvilpė virš mūsų ir pro mus, tačiau nė vienas net neįdrėskė nei manęs, nei Otomės. Statulos galva beveik palietė mano galvą, viena koja nukrito per plauką nuo mano kojų, ir vis dėlto aš likau sveikas ir gyvas. Netikras dievas pasirodė bejėgis prieš ištrūkusias jo aukas!

Kas buvo paskiau — nebeatsimenu. Atsikvošėjau tik savo menėje Montesumos rūmuose, kurių prieš tai nebesitikėjau pamatyti. Otomė buvo šalia manęs. Ji atnešė vandens nuplauti nuo mano kūno dažams ir kraujui, smarkiai bėgančiam iš gilios žaizdos, kurią paliko žynio peilis. Negalvodama apie save, Otomė pirmiausiai vikriai aprišo man žaizdą. Po to persirengė švariais baltais rūbais, man irgi parūpino drabužius, o kartu ir valgio bei gėrimo. Aš ją priverčiau drauge pavalgyti, o kai ji pasisotino, bandžiau sutelkti savo mintis.

— Ką toliau daryti?— paklausiau Otomę.— Ateis žyniai ir vėl nutemps mus ant aukuro. Čia mums nėra ko tikėtis. Reikia pasikliauti ispanų gailestingumu ir bėgti pas juos.

— Argi tikiesi, kad bus gailestingas tas žmogus su kalaviju? Tu jį pažįsti, teuli? Sakyk, kas jis?

— Tas pats ispanas, apie kurį esu tau pasakojęs. Jis mano mirtinas priešas, Otome. Paskui jį aš ir keliavau per vandenyną.

— O dabar nori atsiduoti jo malonei? Tu iš tiesų neprotingas, teuli!

— Verčiau pakliūti į krikščionių negu į jūsų žynių rankas!

— Nebijok,— nuramino Otomė,— dabar žynių nebėra ko baimintis. Jei vieną sykį nuo jų pasprukai — jie tavęs nebelies. Tiktai iki šiol beveik niekam nėra pavykę ištrūkti gyvam iš jų nagų,— čia reikia būti tikram burtininkui! Turbūt tavo dievas iš tiesų galingesnis už mūsų dievus, jei sugebėjo mus apsaugoti, kai gu-

lėjome ant aukuro. Ak, teuli, ką tu man padarei? Aš netgi pradėjau abejoti mūsų dievais ir šaukiausi į pagalbą savo šalies priešus! Patikėk, dėl savęs niekuomet nebūčiau to padariusi. Greičiau būčiau mirusi su tavo bučiniu ant lūpų, kol širdyje dar nenutilęs tavo žodžių atbalsis. O dabar turėsiu gyventi, žinodama, kad toji laimė nebegrįš!

— O kodėl?— paklausiau.— Juk tuomet aš sakiau teisybę, Otome. Tu norėjai su manim numirti ir išgelbėjai man gyvybę, pašaukusi į pagalbą ispanus. Nuo šiol mano gyvenimas priklauso tau, nes tu pati švelniausia ir pati drąsiausia moteris pasaulyje. Aš myliu tave, Otome, mano žmona! Ant aukuro susimaišė mūsų kraujas ir susijungė mūsų lūpos, tad tebūnie tai mūsų vestuvinės apeigos. Gal aš neilgai begyvensiu, bet kol esu gyvas — aš tavo!

Taip kalbėjau iš visos širdies, nes mano jėgos buvo pakirstos, aš netekau drąsos, o baimė ir vienatvė mane iškankino, ir man beliko vien tikėjimas apvaizda ir Otomės meilė. Otomė buvo man padariusi tiek daug gero, ir dabar, užmiršęs savo priesaikas, aš prigludau prie jos kaip vaikas prie motinos. Žinoma, nereikėjo man taip daryti, bet norėčiau pamatyti vyrą, kuris manim dėtas, būtų kitaip pasielgęs! Be to, negalėjau atsiimti lemtingų žodžių, pasakytų ant aukuro. Tada maniau, jog tai paskutiniai mano žodžiai, ir išsižadėti jų dabar, kai nebegrėsė mirtis, būtų reiškę pripažinti savo bailumą. Gerai ar blogai — aš atsidaviau Montesumos dukteriai, ir man beliko tik saugoti jai ištikimybę arba užsitraukti gėdą.

Tačiau tos indėnų merginos kilnumas buvo toks didelis, jog net dabar ji nepanoro nusitverti mano žodžių. Kurį laiką Otomė stovėjo liūdnai šypsodamasi ir ilgų plaukų galais braukydama sau per delną. Paskui prašneko:

— Tu dabar kaip nesavas, teuli, ir aš būčiau kvaila, jei susiriščiau tokiais iškilmingais ryšiais su žmogumi, kuris pats nežino, ką kalba. Tenai ant aukuro savo mirties valandą tu sakei, kad mane myli, ir tuomet sakei teisybę. Bet dabar, kai likai gyvas, sakyk, mano valdove, kas tau ant piršto užmovė šitą auksinį žiedą ir kas jame parašyta? Jeigu net man nemeluoji, jeigu net truputėlį mane myli, tai vis tiek už jūrų yra kita, ir ją tu myli labiau. Bet su tuo aš galiu apsiprasti. Iš visų vyrų mano širdis išsirinko tave vieną, ir jei būsi man nors geras, tavo gerumas mane sušildys. Tačiau, kartą išvydusi šviesą, aš nebegalėsiu klaidžioti patamsiais. Tu manęs nesupratai? Gerai, aš pasakysiu, ko bijau. Aš bijau, jog kada... kada mes susituoksime, aš tau greitai nusibosiu, nes vyrams taip atsitinka, ir pamažu tau vėl atgis praeities prisiminimai. Ir tuomet, anksčiau ar vėliau, tu išplauksi

už jūrų ir grįši į savo šalį, pas savo mylimąją. Tuomet tu mane paliksi, teuli, o aš to nepakelsiu. Verčiau mums likti tiktai draugais. Atmink: su manim imperatoriaus Montesumos dukteria, negalima žaisti kaip su kokia šokėja, vienos nakties drauguže! Jei mane vesi, tai bus visam gyvenimui. O tu apie tokį ilgą laiką negalvojai. Taip, negalvojai... Tu šiaip sau pabučiavai mane ant aukuro, nors kraujas mus ir sujungė.

Otomė pasižiūrėjo į raudoną dėmę, išplitusią ant jos rūbų toje vietoje, kur buvo žaizda, ir tarė:

— O dabar, teuli, aš tave paliksiu. Reikia surasti Kuautemoką, jeigu jis tebėra gyvas, ir kitus man artimus žmones, kurie dabar, kai žynių valdžia žlugo, galės tave apginti ir išaukštinti. Kol kas pagalvok apie mano žodžius ir neskubėk spręsti. O gal tu nori iš karto viską baigti ir bėgti pas baltuosius žmones? Aš pasistengsiu tau padėti!

— Man jau nusibodo tas bėgimas,— atsakiau.— Be to, neužmiršk: tarp ispanų yra mano priešas, kurį prisiekiau nužudyti. Jo draugai — mano priešai, o mano priešų priešai — mano draugai. Aš niekur nebėgsiu, Otome.

— Dabar tu kalbi protingai,— atsiliepė ji.— Jei grįžtum pas teulius, tas žmogus tave nužudytų. Nužudytų atvirai arba iš pasalų, bet gyvo nepaliktų — tą supratau iš jo akių. O dabar pailsėk, kol pasirūpinsiu tavo saugumu, jei tiktai dar galima kalbėti apie saugumą šioje krauju paplūdusioje šalyje.

XXIII

TOMAS VEDA

Otomė apsisuko ir išėjo. Auksuota užuolaida susiglaudė už jos. Aš nuvirtau į savo guolį ir bematant užmigau.

Tą dieną buvau toks silpnas ir jaučiausi taip išsekęs, jog beveik nieko nemačiau ir nesupratau. Tik vėliau man pavyko prisiminti visa, kas čia papasakota.

Turbūt išmiegojau daugelį valandų, nes vėl atmerkiau akis jau vėlyvą naktį. Bet ir naktį kambaryje tebebuvo šviesu. Pro langų strypelius iš lauko skverbėsi kruvini gaisrų atšvaitai ir pakrikas kautynių gaudesys.

Vienas langas kaip tik buvo tiesiai virš mano gulto. Atsistojęs nusitvėriau už medinių strypų ir vargais negalais, nors labai skaudėjo perrėžtą šoną, rankomis prisitraukiau aukštyn. Pamačiau, kad ispanai, užėmę didžiąją piramidę, tuo nepasitenkino ir

naktį surengė išpuolį. Jie padegė šimtus namų. Viršum miesto lyg amalas žioravo pašvaistė. Jos šviesoje išvydau, kaip baltieji žmonės traukiasi į savo įtvirtinimus, iš visų pusių spaudžiami tūkstančių actekų, laidančių į priešą strėles ir akmenis.

Atsitraukęs nuo lango, atsisėdau ir susimąsčiau. Mane vėl apniko abejonės. Ką daryti? Ar palikti Otomę ir pirmai progai pasitaikius bėgti pas ispanus? Bet tenai manęs laukia tikra mirtis nuo de Garsijos rankos. O gal likti tarp actekų, jeigu jie suteiks man prieglobstį? Bet tuomet teks tapti Otomės vyru. Buvo dar trečia išeitis — likti su actekais ir nevesti, paaukojus viską, net garbę. Vienas dalykas buvo aišku: jei paimsiu Otomę už žmoną, turėsiu pats pasidaryti indėnu ir užmiršti Angliją bei savo sužadėtinę. Grįžti į tėvynę beveik nebebuvo jokios vilties, tačiau, kol gyvas ir laisvas, dar galima kai ko tikėtis. Kas kita, jei vedybomis susirišiu rankas. Tada, kol Otomė gyva, nieko daugiau negalėsiu net galvoti, o Lilei Bozard būsiu amžinai miręs. Juk aš ir taip jau paniekinau jos atminimą ir sulaužiau savo žodį! Bet argi galėjau atstumti Otomę, kuri man viską atidavė ir, atvirai kalbant, tapo beveik tokia pat brangi? Angelas arba galiūnas būtų radę išeitį iš tos padėties, tačiau aš, deja, nebuvau nei angelas, nei galiūnas, o paprasčiausias žmogus su visomis žmogiškomis silpnybėmis. Otomė man atrodė užvis gražiausia ir užvis švelniausia, ir ji buvo čia pat su manim.

Ir vis dėlto nusprendžiau pasinaudoti jos kilnumu. Nusprendžiau atsiimti savo žodžius, prašyti ją palikti mane ir niekuomet su manim nebesusitikti, kad man nereikėtų laužyti Ditčingeme duoto pažado. Kitaip turėčiau prisiekti Otomei ištikimybę, iki pat mirties, o tokios priesaikos labiausiai ir bijojau.

Taip sau vienas svarsčiau, labai liūdnai nusiteikęs ir net nenumanydamas, kad pasirinkimo jau neturiu, kad man bėra vienas kelias ir lieka tik žengti juo arba mirti. Bet tebūnie tie apmąstymai mano sąžiningumo įrodymas, nes jei būčiau norėjęs nuslėpti tiesą, nebūčiau rašęs apie savo svyravimus, apie savo silpnumą ir sąžinės graužimą. Tačiau nepriklausomai nuo Otomės, greitai turėjau pasirinkti — arba vesti ją, arba mirti,— ir niekas negalėtų manęs peikti, kad pasirinkau pirmąją, o ne antrąją galimybę.

Iš tikrųjų, nors ir vedžiau Otomę, vis dėlto galiu pasakyti savo sužadėtinei ir visam pasauliui, jog taip likimo buvo lemta, kadangi neturėjau kitos išeities. Tačiau pasakyti vien tai — vadinasi, pasakyti pusę tiesos. Širdis man plyšte plyšo, ir jeigu viskas nebūtų buvę už mane nuspręsta, nežinau, kuo būtų pasibaigusi mano vidinė kova.

Šiandien, žvelgdamas į tolimą praeitį, kaip bešalis teisėjas vertindamas savo būdą ir poelgius, galiu pasakyti, kad jeigu būčiau turėjęs daugiau laiko viską apsvarstyti, tai būčiau radęs dar vieną argumentą Otomės naudai. Su ispanais buvo de Garsija, o jam jaučiama neapykanta tuomet apsprendė visą mano gyvenimą. Ji buvo net stipresnė už meilę abiem moterims, galėjusioms suteikti man laimę. Net šiandien, nors praslinko jau daugel metų po Garsijos mirties, aš vis dar jo neapkenčiu; kad ir koks nuodėmingas atrodytų tas jausmas, iki pat šio laiko, net sulaukęs tokio amžiaus, apgailestauju, kad daugiau niekuo negaliu jam atkeršyti. O tada... Anomis dienomis, likęs su actekais, ispanų ir de Garsijos priešais, galėjau susidurti su juo kautynėse ir jį nudėti. Ir, priešingai, ispanų stovykloje, jeigu net būtų pavykę į ją nusigauti, manęs paties laukė tikra ir greita mirtis. De Garsija, aišku, jau buvo surezgęs apie mane tokią istoriją, kad tenai iš karto būtų mane pakorę kaip anglų šnipą arba nudobę kokiu nors kitu būdu.

Bet užtenka tų bereikalingų samprotavimų, kurių vienintelė nauda, kad parodo, kaip man buvo sunku pasirinkti tarp tolimos ir artimos meilės. Laikas grįžti prie įvykių, iškart padariusių galą visiems mano svyravimams.

Besėdint ant gulto ir mąstant, prasiskleidė durų užuolaida ir įėjo vyras su deglu rankose. Tai Kuautemokas pas mane atėjo tiesiog iš nakties mūšio, kuris jau buvo pasibaigęs ir tik gaisrai bežėravo aplinkui. Plunksnos nuo jo šalmo buvo nuplėštos, auksiniai šarvai ispanų kalavijais sukapoti, iš peršauto kaklo tekėjo kraujas.

— Sveikas, teuli,— tarė jis.— Tikrai nemaniau šiąnakt tave dar pamatyti. Ir aš pats vos išlikau gyvas. Tačiau atėjo keisti laikai, ir dabar visame Tenočtitlane dedasi tokie dalykai, apie kokius seniau niekas net nepagalvodavo. Bet negaiškime laiko. Aš atėjau nuvesti tavęs į tarybą.

— Ką man darys?— paklausiau.— Argi vėl temps ant aukuro?

— Ne, šito nebijok. O ką tenai nuspręs, aš ir pats nežinau. Po valandos tu arba mirsi, arba iškilsi, jei tiktai dar galima iškilti pažeminimo ir gėdos dienomis. Otomė gerai pasidarbavo. Ji sakosi užtarusi tave prieš vadus ir patarėjus. Jei turi širdį, tai privalai būti jai dėkingas. Retai kurios moterys moka taip mylėti! O aš buvau užsiėmęs kitais reikalais,— princas pašnairavo į aplamdytus savo šarvus,— bet irgi tarsiu savo žodį. Tai einam, drauguži, deglas jau baigia degti! Šiandien mudu pergyvenome dešimt mirčių: viena mažiau, viena daugiau — koks skirtumas?

Atsistojęs nusekiau paskui Kuautemoką į tą didžiąją menę, apmuštą kedro lentelėmis, kur dar rytą visi man lenkėsi kaip dievui. Dabar buvau nebe dievas, o paprastas belaisvis, kurio likimas dar nenulemtas.

Ant pakilumos, kur neseniai stovėjau su dieviškais apdarais, buvo pusračiu susirinkę gyvi išlikusieji vadai ir patarėjai. Kai kurie, kaip ir Kuautemokas, buvo su kovine apranga ir kruvinais šarvais, kiti vilkėjo įprastiniais drabužiais, o vienas — žynio rūbais. Bet visus jungė du bendri bruožai — kilmingumas ir niaurūs veidai. Šiąnakt jie susirinko visiškai ne mano likimo spręsti,— jiems tai buvo menkniekis,— o pasitarti, kaip išvyti ispanus, kol tie galutinai nesugriovė Tenočtitlano.

Vidury pusračio ant paaukštinimo sėdėjo vyras su kario apranga. Aš pažinau Kuitlahuaką, kuris po Montesumos mirties turėjo tapti imperatoriumi. Man įėjus, jis į mane žvilgtelėjo ir prabilo:

— Ką čia atvedei, Kuautemokai? A, prisiminiau: tai teulis, buvęs dievas Teskatlipoka ir šiandien išsigelbėjęs nuo aukojimo. Klausykit, vadai! Ką daryti šiam žmogui? Ar bus teisėta jį vėl paguldyti ant aukuro?

— Deja, kilmingasis prince,— atsiliepė žynys.— Bus neteisėta! Jis jau gulėjo ant aukuro ir net buvo sužeistas šventuoju peiliu, tačiau lemiamą akimirką dievas auką atstūmė. Užmuškit jį, jeigu norit, tik ne ant aukuro.

— Tai kaip nuspręsime?— vėl paklausė Kuitlahuakas.— Jis teulių kraujo, taigi mūsų priešas. Svarbiausia, kad jis negalėtų pabėgti pas tuos baltuosius velnius ir papasakoti apie mūsų nuostolius. Ar ne geriau iš karto padaryti jam galą?

Daugelis ėmė linkčioti galvomis, bet kiti tarybos nariai sėdėjo tylūs, nejudėdami.

— Spręskite! — tarė Kuitlahuakas.— Nėra laiko su juo gaišti, kai gresia pražūtis tūkstančiams žmonių. Aš klausiu dar kartą: ar jis turi mirti?

Tada atsistojo Kuautemokas ir prašneko:

— Atleisk man, kilmingasis giminaiti, bet aš manau, kad bus naudingiau šitą belaisvį palikti gyvą. Aš jį gerai pažįstu. Jis narsus ir doras, be to, jis tik pusiau teulis. Jos gylose teka kitos baltųjų genties kraujas, o toji gentis neapkenčia teulių kaip ir mes. Pagaliau jis žino jų papročius, išmano jų kovos būdus, o mums šių žinių kaip tik neužtenka, ir aš esu tikras, kad jis galės geru patarimu padėti mums nelaimėje.

— Patarė vilkas elniui — beliko vien ragai,— šaltai atkirto Kuitlahuakas.— Jo patarimai mus nuves tiesiog į teulių nasrus!

Kas laiduos, jog šitas svetimšalis mūsų neišduos, jeigu juo pasitikėsime?

— Aš laiduosiu savo gyvybe,— atsakė Kuautemokas.

— Tavo gyvybė, sūnėne, tokiame lošime per didelis užstatas. Visi baltųjų genties žmonės — melagiai. Jeigu net jis pats duos žodį, tas žodis nedaug ko tebus vertas. Aš manau, geriausia jį nudėti ir iškart atsikratyti visų abejonių.

— Šis žmogus,— vėl prabilo Kuautemokas,— otomių genties princesės Otomės, Montesumos dukters ir tavo dukterėčios, vyras. Jinai taip karštai jį myli, jog buvo pasiryžusi kartu su juo mirti ant aukuro. Esu tikras, kad Otomė irgi laiduos už jį. Leisk ją pakviesti, tegu pati pasako.

— Kaip nori, sūnėne. Įsimylėjusi moteris akla, ir jis, žinoma, jau spėjo ją apgauti. Be to, ji tapo jo žmona tik dėl šventų apeigų. Bet tesprendžia taryba. Ar išklausysime princesės Otomės?

Dabar kai kas pasakė „ne“, bet dauguma, visi tie, kuriuos Otomė buvo spėjusi palenkti į savo pusę, atsakė teigiamai, ir vienas tarybos narys išėjo pakviesti Otomės.

Ji įžengė į menę su karališkais rūbais, labai išblyškusi, bet pažiūrėti rami, ir nusilenkė tarybai.

— Mes norime paklausti tavęs, princese,— kreipėsi į ją Kuitlahuakas,— ką daryti su šiuo teuliu? Ar jį nužudyti, ar priimti į savo tarpą, jeigu tik jis duos priesaiką? Čia princas Kuautemokas už jį laidavo ir sakė, kad tu irgi laiduosianti. Bet moteris gali tai padaryti tik vienu būdu — jei paims už vyrą tą, už kurį laiduoja. Su šiuo svetimšaliu tu jau sujungta šventomis apeigomis. Ar sutinki tapti jo žmona mūsų šalies papročiu ir savo gyvenimą surišti su jo gyvenimu?

— Sutinku,— ramiai atsakė Otomė,— jeigu jis sutiks.

— Ar ne per didelė garbė šiam baltajam šuniui?— įširdo Kuitlahuakas.— Apsigalvok, dukterėčia! Tu esi otomių genties princesė ir viena mūsų imperatoriaus dukterų. Mes tikėjomės, kad tu atvesi kalnėnų otomių gentis, dabar susidėjusias su prakeiktaisiais tlaskalanais, teulių vergais. Tavo gyvybė pernelyg brangi, ir svetimšaliui negalima jos patikėti. Žinok, Otome, jeigu jis mus išduos, net aukšta kilmė tavęs neišgelbės nuo mirties!

— Žinau,— taip pat ramiai atsakė Otomė.— Ar jis svetimšalis, ar ne, šitą žmogų aš myliu ir atsakau už jį savo krauju. Be to, tikiuosi, kad jis padės sugrąžinti otomius į tiesos kelią. Bet tegu jis pats pasisako. Gal jis nenorės imti manęs už žmoną.

Kuitlahuakas niūriai šyptelėjo ir tarė:

— Kai reikia pasirinkti mirties glėbį arba išskėstas tavo dailiąsias rankas, dukterėčia, atsakymą nesunku įspėti. Ką gi, sakyk, teuli, tik greičiau!

— Aš tavęs negaišinsiu, valdove,— atsakiau.— Jei princesė sutinka būti mano žmona, aš sutinku būti jos vyru.

Taip iš karto pasibaigė visos mano abejonės ir būgštavimai. Kuitlahuakas teisingai pastebėjo, kad pasirinkti ar Otomę, ar mirtį buvo nesunku.

Išgirdusi mano atsakymą, Otomė akylai į mane pasižiūrėjo ir tyliai paklausė:

— Ar atsimeni, ką mudu kalbėjomės, teuli? Šiomis vedybomis tu išsižadi savo praeities ir pavedi man savo ateitį.

— Atsimenu,— atsakiau, ir tą akimirką man prieš akis iškilo Lilės veidas, kokį mačiau paskutinį kartą, išsiskyrimo dieną. Taip aš sulaužiau savo pažadą.

Kuitlahuakas pasižiūrėjo į mane, tarsi norėdamas įžvelgti man į širdį, ir pasakė:

— Aš tavęs išklausiau, teuli. Tu, baltasis ateivis, maloningai sutikai vesti princesę Otomę ir jos dėka tapti vienu įžymiausių mūsų šalies vadų. Bet sakyk, ar galima tavim tikėti? Jei mus apgausi — tavo žmona mirs! O gal tau tai nieko nereiškia?

— Galiu duoti ištikimybės priesaiką,— atsakiau.— Ispanų aš neapkenčiu, be to, su jais yra pikčiausias mano priešas — vakar jis bandė mane nudurti. Norėdamas jį nudėti, aš perplaukiau vandenyną. Daugiau neturiu ko pasakyti, ir jei manim netikite, geriau iš karto viską užbaikime. Nuo jūsų tautos tiek prisikentėjau, jog dabar man vis viena — gyventi ar mirti.

— Drąsiai pasakyta, teuli! O dabar, vadai, spręskite: ar atiduoti jį Otomei už vyrą, kad jis prisiektų ir taptų mūsiškiu, ar nužudyti vietoje? Jūs žinote viską. Jeigu juo galima pasitikėti, kaip sako Kuautemokas ir Otomė, jis vienas atstos ištisą kariuomenę, kadangi moka tų baltųjų velnių kalbą, pažįsta jų papročius, ginklus bei karines gudrybes. Bet jeigu ne — o šios genties žmonėmis sunku pasitikėti,— jis gali mums atnešti daugybę nelaimių! Anksčiau ar vėliau jis pabėgs pas teulius ir išduos jiems viską: mūsų tarybų paslaptis, mūsų galią ar silpnumą. Spręskite, vadai, jo likimą!

Taryba ėmė ginčytis ir svarstyti. Vieni galvojo vienaip, kiti — kitaip, ir iš visko buvo matyti, kad nesutaria. Pagaliau, kai nusibodo laukti, Kuitlahuakas paragino viską nuspręsti balsų dauguma. Pirmiausia rankas pakėlė tie, kurie pasmerkė mane mirti, paskui tie, kurie tarė būsiant geriau palikti mane gyvą. Iš viso, neskai-

tant Kuitlahuako, buvo dvidešimt šeši žmonės, ir balsai pasiskirstė po lygiai — trylika už mirtį ir trylika prieš.

— Matyt, mano balsas bus lemiamas,— tarė Kuitlahuakas, kai viskas paaiškėjo.

Man kraujas sustingo gyslose, išgirdus tuos žodžius: žinojau, kad Kuitlahuakas manęs nepasigailės. Bet tada vėl prabilo Otomė.

— Atleisk man, dėde,— tarė ji.— Prieš nuspręsdamas išklausyk manęs! Aš jums reikalinga, ar ne taip? Otomių gentis patikės tiktai manim, ir tik aš galėsiu ją pritraukti į mūsų pusę. Mano motina buvo paskutinė iš senos otomių vadų giminės, aš — vienintelė jos duktė, o mano tėvas — imperatorius. Todėl nors mano gyvybė nieko nereiškia, mano vardas šiais neramiais laikais šio to vertas, nes aš viena tegaliu atvesti po jūsų vėliavomis trisdešimt tūkstančių karių. Žyniai ant didžiojo teokalio irgi tai žinojo, tad kai aš panorau, pasinaudojusi man duota teise, gulti šalia teulio ant aukuro, jie, kad ir baisiai trokšdami karališko kraujo, priešinosi tol, kol ėmiau šauktis jiems dievų prakeikimo.

O dabar klausyk manęs, valdove! Klausykit ir jūs, vadai! Jei norite, nužudykite šitą žmogų, bet tuomet aš užbaigsiu, ką vakar pradėjau, ir drauge su juo nužengsiu į kapą, o jums teks paieškoti ko nors kito, kas grąžintų maištingų otomių genčių ištikimybę.

Otomė nutilo. Menėje visi nustebę ėmė kuždėtis: niekas negalvojo, kad moters širdyje gali būti tiek meilės ir drąsos. Tiktai Kuitlahuakas įtūžo.

— Išdavikė! — suriko jis.— Renkiesi verčiau meilužį negu tėvynę! Kaip drįsai? Negarbė tau, begėde imperatoriaus dukterie! Matyt, toks jūsų kraujas — kaip tėvas, taip ir duktė! Argi Montesuma nepaliko savo tautos ir negyvena su teuliais, netikrais Kecalkoatlio vaikais? O dabar ir duktė eina tuo pat keliu. Prisipažink, moterie, kaip tau su tuo mylimuoju pavyko išsigelbėti nuo mirties ant teokalio, kai visi kiti žuvo? Gal jau susimokei su teuliais? Jei viskas būtų kitaip ir aš turėčiau valią, prisiekiu tau, dukterėčia, tavo noras išsipildytų ir mirtum šalia šito žmogaus, ir tuoj pat.

Kuitlahuakui iš pykčio užėmė kvapą, tik jo akys tebesvaidė žaibus. Tačiau Otomė nesudrebėjo. Išblyškusi ir rami, ji stovėjo priešais, tvirtai sugniaužusi rankas, nepakeldama akių.

— Nepriekaištauk man dėl meilės stiprybės,— atsakė ji,— arba priekaištauk, jei nori, aš pasakiau savo paskutinį žodį. Gali pasmerkti šitą žmogų mirti, bet tada, valdove, ieškok kito pasiuntinio, kuris priverstų otomius kautis už Anahuaką.

Kuitlahuakas susimąstė — žiūrėjo tiesiog prieš save ir pešiojo barzdą. Įsiviešpatavo kapų tyla. Niekas nežinojo, koks bus jo sprendimas.

Pagaliau jis prabilo:

— Tebūnie taip! Mums reikalinga mano dukterėčia Otomė. Kovoti su moters meile neprotinga. Teuli, mes dovanojame tau gyvybę, o kartu ir turtus, garbę, kilmingiausią mūsų šalies moterį bei vietą mūsų taryboje. Priimk visa tai, bet pagalvokite — aš sakau jums abiem! — pagalvokite, kaip tuo pasinaudoti. Jei mus išduosi, jei tik sumanysi kokią klastą, prisiekiu — mirsi tokia lėta ir tokia baisia mirtimi, jog širdis tau stings, vien apie tai pagalvojus. Ir su tavim mirs visi — žmona, vaikai, tarnai. Ar supratai? Tuo ir baigsime. Tegu jis prisiekia.

Išklausiau jo, ir man galva ėmė suktis, akis aptraukė migla. Dar kartą man pavyko išvengti tikros pražūties!

Kai migla išsisklaidė, mano akys susidūrė su išgelbėtojos akimis. Otomė, mano žmona, žiūrėjo į mane ir liūdnai šypsojosi.

Prie manęs priėjo žynys su vingriai išraižyta medine taure ir titnaginiu peiliu ir praskleidė drabužius man nuo rankos. Tada įpjovė ir įleido kraujo į taurę, paskui, bambėdamas kažkokius užkeikimus, nuliejo iš jos kelis šlakelius žemėn. Po to klausiamai pasižiūrėjo į Kuitlahuaką, o šis, karčiai šyptelėjęs, jam pasakė:

— Paženklink jį princesės Otomės krauju. Juk jinai už jį laidavo!

— Ne, valdove! — užgynė Kuautemokas.— Jų kraujas jau susimaišė ant aukuro, be to, juodu vyras ir žmona. Bet už jį laidavau ir aš, todėl duosiu savo kraujo.

— Šito teulio geri draugai,— tarė Kuitlahuakas.— Tu jam teiki per daug garbės, prince. Bet tebūnie taip, kaip tu nori!

Kuautemokas žengė priekin. Žynys norėjo įpjauti jam ranką, bet princas jį sulaikė ir, rodydamas į peršautą savo kaklą, su šypsena pasakė:

— Atitrauk peilį! Va yra kraujo — teuliai mane sužeidė, lyg tyčia tokiam reikalui!

Nusmaukęs raištį, žynys iš Kuautemoko žaizdos įvarvino kraujo į kitą nedidelę taurę, paskui padažė į jį pirštą ir nubrėžė man kaktoje kryžių, kaip krikščionių kunigas naujagimiui.

— Mūsų dievo akivaizdoje,— iš lėto prabilo žynys,— visaregio ir visur esančio dievo vardu ženklinu tave šiuo krauju, ir tebūnie jis tavo! Mūsų dievo akivaizdoje, visaregio ir visur esančio dievo vardu lieju tavo kraują žemėn!

Jis nuliejo dalį mano kraujo ir kalbėjo toliau:

— Kaip šitas kraujas pranyko žemėje, taip tepranyksta ir tebūnie užmirštas tavo ankstyvesnis gyvenimas, nes tu iš naujo gimei Anahuako tautoje. Mūsų dievo akivaizdoje, visaregio ir visur esančio dievo vardu maišau kraują su krauju,— žynys sumaišė kraują iš abiejų taurių,— ir tuo krauju paliečiu tavo liežuvį,— padažęs pirštą į taurę, jis palietė man liežuvio galiuką,— kad galėtum pakartoti priesaikos žodžius:

„Teprislegia mane visos kančios ir ligos, teskursiu visą gyvenimą ir temirsiu sopuliuose baisia mirtimi, tebūnie mano vėlė išvaryta iš Saulės Buveinės ir amžinai teklaidžioja tamsoje anapus žvaigždžių, jei sulaužysiu šią priesaiką:

Aš, teulis, prisiekiu būti ištikimas Anahuako tautai ir teisėtiems jos valdovams. Prisiekiu kovoti su visais jos priešais, ligi juos išnaikinsime, ypač su teuliais, kol jie bus nublokšti į jūrą. Prisiekiu nerūstinti Anahuako dievų. Prisiekiu būti ištikimas vyras Otomei, otomių genties princesei, Montesumos dukteriai, iki jos gyvos galvos. Prisiekiu nebėgti iš šios šalies. Prisiekiu užmiršti tėvą bei motiną ir tą žemę, kur gimiau, dėl šios žemės, kuri man tapo nauja tėvyne. Ir šitos priesaikos nesulaužysiu, kol iš Popokatepetlio kraterio veržiasi dūmai ir liepsna, kol mūsų vadai viešpatauja Tenočtitlane, kol mūsų žyniai aukoja dievams aukas ant altorių ir kol gyvuoja Anahuako tauta."

— Ar prisieki?— sušuko žynys.

Man beliko atsakyti:

— Prisiekiu.

Daug kas šioje priesaikoje man visai nepatiko, bet neturėjau ką daryti. Tik štai kas įsidėmėtina! Po penkiolikos metų nuo tos nakties iš Popokatepetlio nustojo veržtis dūmai ir liepsna, Tenočtitlane nebeliko nė vieno actekų vado, žyniai liovėsi aukoję dievams aukas, Anahuako tauta nustojo gyvavusi, vadinasi, mano priesaika neteko galios ir prasmės. O juk žynys viską išvardijo kaip tvirčiausius, nepajudinamus dalykus!

Kai aš prisiekiau, Kuautemokas priėjęs mane apkabino.

— Sveikinu tave, teuli, kraujo ir dvasios broli! — tarė jis.— Dabar tu mūsiškis, ir mes laukiame iš tavęs patarimo bei pagalbos. Sėsk šalia manęs.

Su nepasitikėjimu žvilgtelėjau į Kuitlahuaką, bet šis, maloniai šypsodamasis, man pasakė:

— Teuli, tavo likimas nulemtas. Mes tave priėmėme, ir tu davei didžią brolybės ir ištikimybės priesaiką, kurią sulaužęs mirsi baisia mirtimi šiame pasaulyje ir pasmerkusi save kančioms aname pasaulyje. Užmiršk visa, kas buvo pasakyta, kai svarstyklės svyravo, nes jų lėkštė pasviro į tavo pusę. Kol pats nesukelsi

mums abejonių, mumis gali neabejoti. Nuo šiol, kaip Otomės vyras, tu esi vadas tarp vadų, turintis didžius turtus ir valdžią, ir gali teisėtai sėdėti mūsų taryboje šalia savo brolio Kuautemoko.

Aš atsisėdau nurodytoje vietoje, o Otomė pasišalino. Dėl manęs buvo viskas nuspręsta, ir Kuitlahuakas grįžo prie svarbių valstybinių reikalų.

Jis kalbėjo iš lėto, apgalvodamas, ir jo balsas iš širdgėlos ne kartą nutrūko. Jis kalbėjo, kad šalį prislėgusios baisios nelaimės, kad žuvę šimtai narsiausių actekų, kad išmušti žyniai ir kariai ant didžiojo teokalio, kad išniekinti Anahuako dievai. Padėtis buvo beviltiška.

— Ką daryti?— klausė Kuitlahuakas.— Montesuma kaip belaisvis miršta teulių stovykloje, tuo tarpu jo paties įpūsta ugnis siaubia kraštą. Visos mūsų pastangos sudūžta į geležinę galybę tų baltųjų velnių, ginkluotų keistais ir siaubingais ginklais. Kasdien mes patiriame naujus pralaimėjimus. Ir ko tikėtis, kai dievai nuversti, kai jų altoriai aplaistyti žynių krauju, kai orakulai tyli arba pranašauja žūtį?

Vienas po kito stojosi vadai, reikšdami savo nuomonę. Pagaliau Kuitlahuakas, žiūrėdamas į mane, pasakė:

— Su mumis yra naujas tarybos narys, išmanantis baltųjų žmonių karo reikalus bei papročius ir prieš valandą dar pats jiems priklausęs. Gal jis pasakys ką nors paguodžiamo? Kalbėk, mano broli!

Ir aš atsistojau.

— Kilmingasis Kuitlahuakai, vadai ir princai! — pasakiau.— Jūs suteikėte man garbę, klausdami mano patarimo. Aš atsakysiu trumpai. Jūs veltui eikvojate jėgas, mesdami savo būrius prieš akmenines sienas ir teulių ginklus. Taip jų nenugalėsite. Norint laimėti, reikia veikti kitaip. Ispanai ne dievai, kaip galvoja neišmanėliai, o paprasti žmonės, jodinėjantys ne ant demonų, o ant paprastų nešulinių gyvulių, kurie mano gimtajame krašte naudojami įvairiausiems darbams. Ispanai, kaip jau sakiau, paprasti žmonės. O argi žmonės nejaučia troškulio ar alkio? Argi jie gali ištverti be miego? Argi jų negalima nužudyti šimtais būdų? Ir nejaugi patys nematote, kad jie jau mirtinai išvargę? Tebūnie tai mano paguodos žodis. Nutraukite atakas ir kuo glaudžiausiai apsupkite teulių stovyklą, kad nei jiems, nei jų sąjungininkams tlaskalanams nepatektų nė kruopelės maisto. Nepraeis nė dešimt dienų, ir jie arba pasiduos, arba bandys išsiveržti į pajūrį. Bet tokiu atveju pirmiausia jiems reikės išeiti iš miesto, ir jei mes skersai pylimų iškasime griovius, tą padaryti jiems bus ne taip lengva! Ir tuomet, kai jie, apsikrovę auksu, kurio taip gviešėsi

ir dėl kurio čia atėjo, bandys išsiveržti, tuomet, kartoju, ateis laikas juos užpulti ir visus iki vieno sunaikinti!

Aš nutilau, pasigirdo pritarimo balsai.

— Atrodo, mes neapsirikome, palikę šitą žmogų gyvą,— tarė Kuitlahuakas.— Jis kalba išmintingai, ir tik gailiuosi, kad iš pat pradžių taip nepadarėme. Aš linkęs paklausyti jo patarimo. O ką pasakysite jūs, vadai?

— Mes pasakysime tą patį: jo žodžiai išmintingi! — atsiliepė Kuautemokas.— Reikia, kad jie virstų darbais.

Netrukus pasitarimas baigėsi, ir paryčiu aš nuėjau į savo kambarį, vos gyvas iš nuovargio ir susijaudinimo, tą dieną patyręs tiek daug visokių įvykių. Rytuose jau brėško aušra, tad lengvai radau kelią tuščiais rūmų koridoriais ir galop priėjau pažįstamą užuolaidą. Ją atmetęs, įžengiau į kambarį. Pačiame jo gale stovėjo moteris. Blausi šviesa mirgėjo ant baltutėlių jos rūbų, ant palaidų melsvai juodų plaukų ir auksinių papuošalų. Tai buvo Otomė, mano žmona.

Aš nuėjau link jos, ir ji pasitiko mane ištiestomis rankomis. Apsivijusi jomis aplink kaklą, Otomė pabučiavo man į kaktą.

— Viskas nulemta,— sušnibždėjo ji.— O mano meile, valdove mano! Gerai ar blogai, bet dabar mes būsime kartu iki pat mirties, nes mūsų priesaikos sulaužyti negalima.

— Iš tiesų nulemta, Otome,— atsakiau,— ir mūsų priesaika — visam gyvenimui, nors dėl jos aš sulaužiau kitą priesaiką.

Taip aš, Tomas Vingfildas, vedžiau otomių genties princesę Otomę, Montesumos dukterį.

XXIV

LIŪDNOJI NAKTIS

Rytmetį, kai nubudau, tarybos sprendimas jau buvo įvykdytas: visi tiltai, jungiantys pylimus per ežerą, išardyti, o skersai pylimų, kuriais ėjo platūs keliai virš vandens, iškasti gilūs grioviai.

Vakarop, apsirengęs kaip indėnų karys, drauge su Kuautemoku ir kitais vadais išėjau vesti derybų su Kortesu. Kortesas kalbėjo nuo to paties bokšto, kur Kuautemoko strėlė pervėrė Montesumą. Derybos buvo bergždžios, jas prisimenu tik todėl, kad pirmą kartą po to, kai išvykau iš Tabasko, vėl iš arti pamačiau Mariną ir išgirdau melodingą, švelnų jos balsą. Ji stovėjo, kaip paprastai, šalia Korteso ir vertė actekams jo paliaubų sąlygas. Viena sąlyga man parodė, kad de Garsija negaišo veltui laiko.

Kortesas žadėjo paleisti kelis įžymius actekus už pabėgusį nuo aukuro baltąjį žmogų, kurį ispanai norį pakarti kaip šnipą ir dezertyrą, sulaužiusį ištikimybę Ispanijos karaliui.

„Įdomu,— pagalvojau,— ar žino Marina, kad „baltasis žmogus"— tai senas jos bičiulis iš Tabasko?"

— Kaip matai, tau pasisekė, teuli,— juokdamasis tarė Kuautemokas.— Jei nebūtum tapęs mūsiškiu, tavo gentainiai būtų tave pasitikę su kilpa!

Paskui jis atsakė Kortesui, nė žodžiu neužsimindamas apie mane. Jis patarė ispanams ruoštis mirčiai.

— Daug mūsų žuvo,— kalbėjo Kuautemokas,— bet jūs irgi žūsite. Teuliai, jūs mirsite iš bado ir troškulio arba būsite paaukoti mūsų dievams. Nėra jums išsigelbėjimo, teuliai, nes tiltai išardyti!

Visa daugiatūkstantinė minia pakartojo jo žodžius:

— Nėra jums išsigelbėjimo, teuliai! Tiltai išardyti!

Po to ėmė zvimbti strėlės, ir aš grįžau į rūmus papasakoti Otomei, ką man pavyko sužinoti apie dvi jos seseris įkaites ir apie tėvą, kuris, pasak ispanų, buvo arti mirties.

Taip pat pasakiau Otomei, kas buvo mainais siūloma už mane. Ji mane pabučiavo ir šypsodamasi pasakė, kad nors aš ją vesdamas, užsidėjau ant pečių naštą, tai vis dėlto geriau, negu būtų buvę pakliuvus į ispanų rankas.

Praslinkus porai dienų, po miestą pasklido žinia apie Montesumos mirtį, o netrukus ispanai atidavė actekams palaidoti jo lavoną, aprengtą prabangiais karališkais rūbais. Montesuma buvo nuneštas į rūmų menę, o iš ten naktį išgabentas į Čapultepeką ir palaidotas be jokių iškilmių, nes buvo būgštaujama, kad įniršusi minia jo nesudraskytų.

Stovėdamas greta raudančios Otomės, paskutinį kartą mačiau nelaimingiausią iš visų monarchų, kurio viešpatavimas prasidėjo taip didingai ir baigėsi taip liūdnai.

„Kieno sielvartai gali prilygti jo kentėjimams?— galvojau, žiūrėdamas į mirusį imperatorių.— Jis mirė netekęs valdžios ir neapkenčiamas savo tautos, kurią pats išdavė. Jis mirė kaip belaisvis tarp svetimšalių grobuonių, draskančių jo tėvynės širdį. Tad suprantama, kodėl Montesuma plėšdavo sau nuo žaizdų raiščius ir nesileisdavo tvarstomas. Giliausia žaizda buvo jo sieloje, ir išgydyti ją tegalėjo vieni vaistai — mirtis! O juk jis buvo ne toks jau kaltas! Bailų ir prietringą jį padarė stabai, kuriuos jis garbino kaip dievus, stabai, dabar nuversti kartu su savo žyniais. Jeigu jie Montesumai nebūtų įvarę nenugalimos baimės, privertusios jį įsileisti ispanus į Tenočtitlaną, tai actekai dar ilgus me-

tus būtų išlikę laisvi. Bet, matyt, likimas lėmė kitaip; netekęs šlovės ir nūnai miręs imperatorius buvo tiktai jo įrankis!“

Taip mąsčiau, stovėdamas prie didžiojo Montesumos kūno. Bet Otomė, pagaliau sulaikiusi ašaras, pabučiavo velionį ir sušuko:

— Gerai, kad numirei, tėve, nes visi, kas tave mylėjo, nenorėjo tavęs matyti vergaujančio ir pažeminto! Tesuteikia man tavo dievai stiprybės atkeršyti už tave! O jeigu jie ne dievai — pati surasiu jėgų savyje. Prisiekiu tau, tėve, kol su manim liks nors vienas karys, aš keršysiu!

Daugiau netardama nė žodžio, Otomė paėmė mane už rankos, ir mes nuėjome.

Kaip vėliau pamatysime, savo priesaiką ji ištesėjo.

Tądien ir kitą dieną ispanai surengė keletą išpuolių, norėdami užversti pylimuose mūsų iškastus griovius. Jiems pavyko tai padaryti, tiesa, ne be nuostolių, bet vos jie atsitraukė, mes vėl iškasėme dar gilesnius griovius, taigi priešo pastangos nuėjo perniek.

Tomis dienomis aš pirmą kartą dalyvavau kautynėse. Mano angliškas lankas gerai pasitarnavo, ir atsitiko taip, kad pirmoji iš jo paleista strėlė nulėkė į mano amžiną priešą de Garsiją. Tačiau man vėl nepasisekė, nors taikinys buvo puikus. Gal per daug jaudinausi, o gal buvau atpratęs, tiktai nutaikiau per aukštai, ir strėlė pervėrė pačią geležinio šalmo viršūnę, nepadariusi ispanui jokios žalos: jis tik susvyravo balne, ir viskas. Bet ir šis menkas šūvis actekų akyse mane labai išaukštino. Jie buvo visai prasti lankininkai, ir jų strėlės nė karto nebuvo pramušusios ispanų šarvų. Aš irgi nebūčiau galėjęs to padaryti, jei nebūčiau prisirinkęs sunkių strėlių nuo ispanų arbaletų ir jei prie savo strėlių nebūčiau pritaisęs geležinių jų antgalių. Kai nuotolis nelabai didelis ir taikinys gerai matyti, nuo tokios strėlės negali apsaugoti jokie šarvai.

Po pirmosios kautynių dienos aš buvau paskirtas vadovauti trims tūkstančiams lankininkų. Dabar priešaky manęs būdavo nešama kovos vėliava, ir aš vilkėjau puošniu karo vado apdaru. Bet man pačiam daug labiau patiko grandiniai šarvai, nuimti nuo nukauto ispanų raitelio. Ilgus metus juos nešiojau po dygsniuota medvilnine apranga, ir tai ne kartą gelbėjo man gyvybę, nes tokių dvigubų šarvų nepramušdavo net kulkos.

Savo lankininkams buvau dar vadovavęs vos dvi paras, pernelyg trumpą laiką išmokyti drausmės, apie kurią jie teturėjo labai menką supratimą, nors šiaip kiekvienas atskirai buvo gan

narsus, ir atėjo laikas vesti juos į mūšį. Tai atsitiko tą lemtingąją naktį, kurią ispanai iki šiol vadina „noche triste"— liūdnoji naktis.

Iš vakaro rūmuose susirinko taryba, ir aš pasakiau, kad teuliai tikriausiai bandys išsiveržti iš miesto tamsoje, kitaip jie nebūtų stengęsi užversti pylimuose giovių. Kuitlahuakas, po Montesumos mirties tapęs dar nekarūnuotu imperatoriumi, man atsakė, jog teuliai, žinoma, galvoja bėgti, tačiau niekad neišdrįstų žygiuoti naktį, nes tuomet paklystų gatvių ir pylimų labirinte.

Aš jam prieštaravau:

— Actekai nepratę prie nakties mūšių bei žygių, o baltiesiems žmonėms tai įprastas dalykas. Jau galėjote tuo įsitikinti. Ispanai žino, kad naktį actekai nekariauja, todėl greičiausiai ir stengsis pasprukti tamsos priedangoje, tikėdamiesi, jog jų priešai tuo laiku miegos. Tad patariu prie kiekvieno pylimo pastatyti sargybinius

Kuitlahuakas sutiko. Saugoti pylimą, einanti į Tlokopaną, jis pavedė Kuautemokui ir man.

Naktį mudu su Kuautemoku ir keliais kariais išėjome ant pylimo patikrinti postų. Jau artėjo vidurnaktis. Visiškoje tamsoje dulkė lietutis, o aplinkui nieko nebuvo matyti tarytum Norfolke rudenį, kai žemę naktimis apgaubia ūkanos. Vargais negalais suradome ir pakeitėme sargybinius, o šie pasakė, jog visur buvę ramu. Tik grįžtant į didžiąją aikštę, staiga išgirdau dundesį, tarsi žygiuotų šimtai žmonių.

— Klausyk! — tariau Kuautemokui.

— Teuliai bėga,— atsakė jis pašnibždomis.

Mes tekini nulėkėme į gatvę, iš didžiosios aikštės vedančia į pylimą, ir čia net pro tamsą ir lietų išvydome blausiai žvilgant šarvus.

— Prie ginklų! — garsiai surikau.— Prie ginklų! Teuliai pylimu traukiasi į Tlakopaną!

Sargybiniai bematant ėmė kartoti mano žodžius, ir jie, perduodami iš posto į postą, netrukus pasklido po visą miestą. Žmonės šūkavo gatvėse ir kanaluose, skardeno nuo namų stogų ir nuo šventovių. Miestas subruzdo. Dešimtys tūkstančių irklų išjudino ežero vandenis, tarsi iš nendrynų vienu metu būtų pakilę didžiausi pulkai vandens paukščių. Visur kur lyg krintančios žvaigždės blykčiojo deglai, iš visų pusių šiurpulingai gaudė ragai ir kimiai birbė kriauklės, o užvis garsiausiai dundėjo ant teokalio pašėlusiai žynių mušamas gyvatės odos būgnas. Per šitą šurmulį ir gaudesį didžiuliai ginkluotų actekų būriai nuskubėjo prie Tlakopano pylimo. Kai kurie bėgo sausuma, tačiau dauguma yrėsi luotais, užplūdusiais visą ežerą, kiek tik akys aprėpia.

O ispanų kolona, siaura ir ištįsusi, nes pačių ispanų buvo apie pusantro tūkstančio ir dar kokie šeši ar aštuoni tūkstančiai tlaskalanų, jau žengė pylimu.

Kuautemokas ir aš, telkdami karius, nuskubėjome priekin, prie pirmojo kanalo, kertančio pylimą, kur jau buvo susibūrę dešimtys mūsų luotų. Ispanų kolonos avangardas tuo tarpu irgi pasiekė kanalą, ir užvirė mūšis.

Actekai kovėsi pakrikai, be jokio plano. Vadai tamsoje nematė savo karių, o šie negirdėjo jų įsakymų. Tačiau actekų buvo begalinė daugybė, ir kiekvieno širdyje liepsnojo tik vienas troškimas — sunaikinti teulius.

Sugriaudėjo patranka, ir mus lyg kruša apibėrė kartečė. Šūviui plykstelėjus, pamatėme, kad ispanai per kanalą tiesia iš anksto paruoštą kilnojamąjį tiltą. Mes puolėme priešą. Viskas susimaišė. Kiekvienas dabar kovėsi pats sau.

Pirmas ispanų spūstelėjimas mane ir Kuautemoką blokšte nubloškė vieną nuo kito kaip viesulas rudens lapus, ir nors abu išlikome gyvi, tą naktį mums nebepavyko susitikti. Kartu su mumis ir paskui mus pylimu garmėjo ištisęs ispanų bei tlaskalanų srautas, tuo tarpu actekai apniko besikaunančios kolonos sparnus, tarytum skruzdės sužalotą kirminą.

Kaip nupasakoti visa, kas tą naktį atsitiko? Negaliu to padaryti, nes pats mažai tą temačiau. Žinau tik tiek, kad ištisas dvi valandas grūmiausi kaip padūkęs.

Priešams pavyko pereiti pirmąjį kanalą, tačiau kilnojamasis tiltas nuo jų sunkumo įlinko ir taip įklimpo į purvą, jog nebebuvo galima nė iš vietos jo pajudinti. O priešaky už šešių šimtų jardų pylimą kirto antras kanalas, dar platesnis ir gilesnis už pirmąjį. Per jį persikelti ispanai būtų galėję tik užvertę jį lavonais.

Rodės, visi nelabieji ištrūko iš pragaro ir ėmė siautėti šiame siaurame žemės ruoželyje. Patrankų ir arkebuzų trenksmas, priešmirtinės dejonės ir siaubo klyksmai, ispanų kareivių riksmai ir actekų kovos šūkiai, sužeistų arklių žvengimas, moterų raudos, mėtomų iečių švilpesys, strėlių zvimbimas, duslūs smūgiai — viskas kraupiai susimaišė. Lyg paklaikusi kaimenė ilga ispanų kolona riaumodama blaškėsi iš vienos pusės į kitą. Daugelis virto nuo pylimo į ežerą, ir čia vandenyje actekai juos arba užmušdavo, arba įsitraukdavo į luotus ir nusiveždavo aukoti dievams; kiti skendo patys, bet daugiausia ispanų buvo sutrempta į purvą ir žuvo, kai kėlėsi per kanalus.

Šimtai actekų irgi krito šiame mūšyje, daugiausia nukauti savo gentainių, kurie švaistėsi tamsoje vėzdais, nenumanydami, kam

klius, ir šaudė iš lankų, nežinodami, į kieno krūtinę įsmigs jų strėlės.

Aš kovojau su nedideliu būriu karių iki pat aušros, kol pirmieji saulės spinduliai pagaliau nušvietė pasibaisėtiną mūšio vaizdą. Likę gyvi ispanai ir jų sąjungininkai buvo persikėlę per antrąjį kanalą, užverstą jų bendražygių lavonais, patrankomis, amunicijos likučiais ir ryšuliais lobių. Dabar kautynės vyko jau kitapus kanalo. Tačiau dalis ispanų bei tlaskalanų vis dar kėlėsi per baisų antrąjį tiltą, ir juos aš užpuoliau su savo kariais.

Įsiveržiau į patį priešų vidurį, ir staiga man prieš akis šmėkštelėjo de Garsijos veidas. Surikęs šokau prie jo artyn, o jis, išgirdęs mano balsą, atsigręžė ir mane pažino. Su prakeiksmu jis smogė sunkiu kalaviju man per galvą, tačiau kalavijas tik nuskėlė dalį mano medinio išdažyto šalmo ir mane sužeidė. Bet griūdamas aš kovos vėzdu trenkiau de Garsijai tiesiog į krūtinę ir jį taip pat parbloškiau. Nuo gauto smūgio pusiau apsvaigęs ir apžilpęs, ėmiau šliaužte prie jo šliaužti per žmonių spūstį. Nieko daugiau nemačiau, tik purvyne žibančius jo šarvus. Stvėręs ispaną už gerklės, nutempiau jį prie pylimo krašto, ir mes kartu nusiritome į ežerą. Čia prie pat pylimo buvo negilu. Apžergęs savo priešą, su žiauriu džiaugsmu nusišluosčiau nuo veido kraują, tikėdamasis dabar galutinai su juo susidoroti.

Visas jo kūnas buvo vandenyje, tik galva gulėjo ant pylimo papėdės. Savo vėzdą buvau pametęs, todėl man beliko tik panardinti jo galvą ir laikyti vandeny, kol užtrokš.

— Pakliuvai, de Garsija! — sušukau ispaniškai, pirštais gniauždamas jam gerklę.

— Paleisk, dėl Dievo! — sugergždė šiurkštus balsas.— Žioply, tu mane palaikei prakeiktu indėnu!

Nustebęs įsmeigiau akis į savo priešą. Tariausi sučiupęs de Garsiją, bet balsas buvo ne jo ir veidas ne jo, tai buvo paprastas ispanų kareivis.

— Kas tu?— paklausiau, truputį atleisdamas pirštus.— Kur dingo de Garsija, jūsų vadinamas Sarseda?

— Sarseda? Iš kur aš žinau? Prieš valandėlę mačiau jį gulint aukštielninką ant pylimo. Jis pasirito man po kojomis, ir aš pargriuvau. Paleisk, sakau tau! Aš ne Sarseda, bet jeigu net jisai būčiau, argi dabar metas vesti sąskaitas! Aš tavo draugas Bernalis Diasas. Motina švenčiausioji! O kas tu? Actekas, kalbantis ispaniškai?

— Aš ne actekas,— atsakiau.— Aš esu anglas ir kaunuosi už actekus, norėdamas tik nudėti tą jūsų vadinamąjį Sarsedą. Bet

tau nejaučiu neapykantos. Stokis, Bernali Diasai, ir gelbėkis, jei gali. Ne, tavo kalaviją pasiliksiu.

— Anglas, ispanas, actekas ar pats velnias,— suniurzgė Diasas, kapstydamasis iš dumblo,— bet tu geras vyras ir prisiekiu, jei šiandien išliksiu gyvas ir paskui kada nors nutversiu už gerklės tave, tai prisiminsiu tavo paslaugą. Sudie!

Netaręs daugiau nė žodžio, jis užsiropštė pylimo šlaitu ir nėrė į besitraukiančių kareivių srautą, palikęs mano rankose tvirtą kalaviją. Aš norėjau sekti paskui jį ir surasti de Garsiją, kuriam vėl pavyko išvengti atpildo, bet mane apleido jėgos. Žaizda buvo labai gili. Paplūdęs kraujais, tūnojau vandenyje, kol priplaukė luotas ir nuvežė mane pas Otomę. Ištisas dešimt dienų ji turėjo mane slaugyti, kol vėl atsistojau ant kojų.

Taip aš dalyvavau mūšyje „liūdnąją naktį". Deja, mūsų pergalė nieko nedavė, nors tą naktį žuvo daugiau kaip penki šimtai ispanų ir per tūkstantį jų sąjungininkų. Actekai neturėjo jokio supratimo nei apie karo meną, nei apie drausmę, todėl nesugebėjo išnaudoti savo pranašumo. Užuot sekę paskui ispanus ir sunaikinę visus iki vieno, jie puolė plėšti nukautuosius ir gaudyti iš ežero gyvuosius, kad turėtų ką aukoti dievams.

Otomei toji keršto naktis irgi suteikė daug sielvarto. Ispanams traukiantis žuvo du jos broliai, Montesumos sūnūs, kuriuos ispanai buvo paėmę kaip įkaitus.

O ar išliko tada gyvas de Garsija, taip ir nesužinojau.

XXV

MONTESUMOS LOBIAI

Kol gulėjau patale, Kuitlahuakas buvo karūnuotas imperatoriumi vietoj mirusio brolio Montesumos. Mane prie guolio prirakino dvi žaizdos: viena nuo de Garsijos kalavijo, kita nuo žynio peilio. Šioji žaizda nebuvo spėjusi užgyti, o per aršųjį mūšį „liūdnąją naktį", ji vėl atsivėrė ir pradėjo smarkiai kraujuoti. Ilgus metus dėl jos turėjau daug rūpesčio ir net dabar rudeniop visada ją pajaučiu.

Otomė rūpestingai mane slaugė. Keistas daiktas toji moters širdis! Dėl to, kad aš nežuvau ir mūšyje net pagarsėjau, Otomė tarsi užmiršo savo nelaimę, tėvo bei brolių mirtį ir pasakojo apie prašmatnią karūnavimo ceremoniją.

Iš džiaugsmo actekai tiesiog pakvaišo. Juk teuliai pagaliau išsidangino! Visi užmiršo arba dėjosi užmiršę, kad žuvo tūkstan-

čiai karių ir įžymiausių vyrų, tautos žiedas, ir, rodės, visai negalvojo apie ateitį. Iš namų į namus, iš gatvės į gatvę lakstė būreliai jaunuolių ir merginų, pasipuošę gėlių vainikais, garsiai šūkaudami:

— Teulių nebėra! Džiaukitės kartu su mumis! Teuliai pabėgo, linksminkitės!

Ir vargas tiems, kurie nesijuokė kartu su jais, nors daugelį šeimų buvo aplankiusi mirtis.

Ant didžiosios piramidės buvo atstatytos šventovės ir vėl užkeltos dievų statulos, o su ispanų kryžiumi actekai pasielgė taip, kaip ispanai buvo pasielgę su Uicilopočtlio ir Teskatlipokos stabais: numetė nuo teokalio, pirmiau paaukoję prieš jį keletą belaisvių ispanų. Apie tą šventvagystę man papasakojo Kuautemokas, tiesa, be ypatingo džiaugsmo, nes aš jau buvau šį tą jam pasakojęs apie mūsų tikėjimą, ir Kuautemokas, nors buvo pernelyg užkietėjęs stabmeldys, negalintis išsižadėti savo stabų, širdyje krikščionių Dievą laikė tikru ir visagaliu Dievu. Be to, Kuautemokas, kaip ir Otomė, niekados nebuvo žmonių aukojimo šalininkas, tik turėjo tai slėpti nuo žynių, nes šie buvo labai galingi.

Išklausęs jo pasakojimo, aš taip įtūžau, jog užmiršau bet kokį atsargumą ir sušukau:

— Klausyk, Kuautemokai, mano broli! Aš prisiekiau jums ištikimybę ir susigiminiavau su jūsų tauta. Bet šiandien sakau tau: jūsų šalis nuo šiol prakeikta! Jūsų kruvini stabai ir žyniai patys pasmerkė ją pražūčiai. Tie, kas garbina tikrąjį Dievą, netrukus grįš su naujomis jėgomis. Išniekintas kryžius vėl stovės jūsų stabų vietoje, ir jau niekas niekada jo nebenuvers!

Taip aš jam pasakiau, ir mano žodžiai, nors niekas man jų neįkvėpė ir aš kalbėjau tik pykčio pagautas, buvo pranašiški.

— Tu labai neatsargus, mano broli,— pasakė Kuautemokas. Jis atrodė gana ramus, tačiau buvo matyti, kad niūri mano pranašystė jį sujaudino.— Kartoju, tu labai neatsargus. Jei kas nors išgirs tavo žodžius, vėl susidursi su žyniais, kuriuos plūsti, ir tada niekas tavęs neišgelbės — nei tavo padėtis, nei tavo nuopelnai mūšyje ir taryboje, nei tavo pabėgimas nuo aukuro. Be to, ką jau mes padarėme krikščionių Dievui? Juk baltieji tavo bendratikiai lygiai taip pat išniekino ir niekina mūsų dievus! Bet apie tai nekalbėsime! Ir prašau tavęs, broli, jei brangini mano meilę, daugiau tokių pranašysčių nekartok, kad neprišauktum nelaimės. Verčiau sakyk, ar iš tiesų manai, kad teuliai sugrįš?

— Ak, Kuautemokai, tai aišku taip, kaip kad rytą patekės saulė. Jūs laikėte Kortesą savo rankose ir paleidote. Po to jis su-

gebėjo laimėti kautynes prie Otumbos[1]. Nejaugi manai, kad toks žmogus sudės ginklus ir nuolankiai pasitrauks į nešlovės ir nežinomybės tamsą? Nepraeis nė metai, ir ispanai vėl stovės prie Tenočtitlano vartų.

— Matyt, šiąnakt vargu ar kuo nors mane paguosi,— tarė Kuautemokas.— Ir, ko gero, gali būti tavo teisybė. Na, bet jeigu teks kautis, pasistengsime nugalėti. Dabar bent jau nebėra Montesumos, todėl niekas sau užantyje nešildys gyvatės ir nelauks, kol ji įgels.

Kuautemokas atsistojo ir išėjo, netaręs daugiau nė žodžio. Mačiau, kad širdį jam slegia sunkumas.

Kitą rytą po šio pokalbio aš atsikėliau iš patalo, o dar po savaitės buvau jau visiškai sveikas. Kuautemokas vėl mane aplankė ir pasakė, kad imperatorius Kuitlahuakas liepęs man kartu su juo atlikti vieną svarbų, nepaprastai slaptą darbą. Tiktai sužinojęs, koks tas darbas, supratau, kaip manim pasitiki actekų vadai, nes man ir Kuautemokui buvo pavesta saugiai paslėpti brangenybes, atimtas iš ispanų liūdnąją naktį, ir kitus lobius iš slaptų imperijos saugyklų.

Sutemus mudu su Kuautemoku ir kitais įžymiaisiais actekais nuėjome į prieplauką, kur mūsų laukė dešimt didelių valčių. Jos buvo sunkiai prikrautos kažkokių daiktų, apdangstytų medvilniniais audeklais. Kuautemokas savo žinioje turėjo iš viso trisdešimt vyrų. Tikėdamiesi, jog mūsų niekas nemato, susėdome į valtis — po tris į kiekvieną — ir daugiau kaip dvi valandas yrėmės skersai Teskoko ežerą, kol priplaukėme priešingą krantą toje vietoje, kur buvo plačios Kuautemoko valdos. Čia išlipome ir nuo paslaptingo krovinio nutraukėme apdangalus.

Valtyse buvo didelės molinės vazos ir maišai su auksu ir brangenybėmis bei kitokiais lobiais, tarp kitko — auksinė Montesumos galva, tokia sunki, jog mudu su Kuautemoku vos vos pakėleme. Molinių vazų, kiek atsimenu, buvo septyniolika, ir kiekvieną jų, pasivėrę ant irklų, labai sunkiai nešė šešetas vyrų.

Visas tas brangenybes pamažu sunešėme ant kalvos už kokių šešių šimtų pėdų nuo ežero ir sudėjome prie atviros statmenos šachtos ant išmestų žemių krūvos. Kai valtyse nieko nebeliko, Kuautemokas palietė petį man ir dar vienam kilmingam

---

[1] Kalbama apie vadinamąjį „stebuklą prie Otumbos“, kai nusilpusi ispanų bei tlaskalanų armija drąsiu dvidešimties raitelių manevru 1520 metų liepos 14 dieną netoli Otumbos sutriuškino gausingą actekų ir jų sąjungininkų kariuomenę.

actekui, kurio motina buvo tlaskalanė. Jis paklausė, ar nenorėtume kartu su juo nusileisti į šachtą ir padėti sukrauti lobius.

— Mielai,— atsakiau aš, nes man rūpėjo pamatyti požemį. Tačiau actekas delsė ir tik nugalėjęs neryžtingumą, savo nelaimei, sutiko eiti su mumis.

Kuautemokas paėmė deglus, ir vyrai jį nuleido į šachtą. Po to atėjo mano eilė. Tarytum voras ant voratinklio kybojau ant virvės, leisdamasis vis žemyn; šachtos būta labai gilios. Galop pasiekiau dugną ir atsidūriau šalia Kuautemoko. Rankoje jis laikė deglą, kurio šviesoje pamačiau šachtos pasieniais sulig žmogaus galva iš sausų molinių plytų išmūrytą atbrailą. Ant jos stovėjo prie sienos atšlieta didžiulė akmens plokštė su iškaltu actekų vaizdaraščiu, kurį aš gerai mokėjau skaityti. Užrašas bylojo, kad pirmaisiais Anahuako imperatoriaus Kuitlahuako valdymo metais čia užkasti jo šalies lobiai; toliau sekė baisus prakeikimas, gresiantis tam, kas į juos pasikėsins. Už mūsų statmenai ėjo urvas, kokių dešimties žingsnių ilgio ir gana aukštas — galėjai stovėti nesusilenkęs, o jo gale buvo iškastas didžiulis kambarys maždaug tokio pat dydžio kaip šis, kur šiandien rašau. Prie pat angos stovėjo paruoštas kalkių skiedinys ir nedegtų plytų rietuvės; jos man priminė tašytų akmenų rietuves Sevilijos požemyje, kur buvo gyva užmūryta Izabelė de Siguensa.

— Kas iškasė šitą patalpą?— paklausiau.

— Tie, kurie nežinojo, kam ją kasa,— atsakė Kuautemokas.— A, štai ir mūsų pagalbininkas! Prašau tave, broli, niekuo nesistebėti ir atminti: jei aš ką padarysiu, vadinasi, turiu tam priežasčių...

Nieko nebespėjau paklausti, nes šalia mūsų atsirado kilmingasis actekas. Paskui viršuje likę vyrai pradėjo leisti žemyn maišus ir molinius indus. Kuautemokas raišiojo nuo jų virves, o mudu su acteku ridenome lygiai taip pat kaip Anglijoje ridenamos alaus statinės. Taip darbavomės porą valandų su viršum, kol sukrovėme visus lobius. Paskutinis maišas, leidžiamas žemyn, praplyšo, ir ant mūsų pliūptelėjo tikras brangenybių lietus. Didelis nuostabiai gražių ir stambių smaragdų vėrinys užkrito man tiesiai ant galvos ir nukaro, užsikabinęs už peties.

— Pasiimk jį sau, broli, šios nakties atminimui! — nusijuokė Kuautemokas, ir aš su džiaugsmu įsikišau brangiąją dovaną į užantį.

Šitą vėrinį tebeturiu ir dabar. Nuo jo ir nuėmiau tą smaragdą, vieną iš pačių mažųjų, kurį padovanojau mūsų maloningajai karalienei Elžbietai. Ilgus metus tą vėrinį nešiojo Otomė, todėl noriu, kad jis būtų palaidotas kartu su manim, nors, kaip sako

žinovai, jo tiesiog negalima įvertinti. Kad ir koks brangus, tas vėrinys bus užkastas su manim Ditčingemo kapinėse, ir vargas tam, kas sumanys atimti iš numirėlio šią brangenybę! Teprislegia jį prakeikimas, išbrėžtas ant akmens, slepiančio actekų lobius!

Užbaigę darbą, visi išėjome į urvą ir pradėjome mūryti sieną. Kai mūras pasiekė poros pėdų aukštį, Kuautemokas atsitiesė ir paprašė mane aukščiau pakelti deglą. Aš pakėliau, nesuprasdamas, ką jis dar nori pamatyti, o jis žengė trejetą žingsnių atgal ir pasišaukė mūsų palydovą acteką.

— Ar žinai, drauguži, koks likimas laukia išdaviko?— prabilo Kuautemokas, iš diržo kilpos traukdamas savo vėzdą, nusagstytą aštriomis obsidiano skeveldromis. Jo balsas buvo labai ramus, dėl to atrodė dar šiurpesnis.

Tamsiaodis actekas papilkėjo ir iš baimės ėmė drebėti.

— Ką tu nori pasakyti, valdove?— sulemeno jis.

— Pats žinai ką,— atsiliepė Kuautemokas tokiu pat siaubingai ramiu tonu ir pakėlė vėzdą.

Pasmerktasis puolė ant kelių, maldaudamas pasigailėti. Jo aimanos nebylaus požemio gilumoje nuskambėjo taip kraupiai, jog aš išsigandęs vos neišmečiau deglo.

— Priešo dar galėčiau pasigailėti, bet išdaviko — niekados! — atsakė Kuautemokas ir prišokęs prie acteko vienu vėzdo smūgiu jį užmušė. Paskui tvirtomis rankomis pakėlė lavoną ir sviedė į lobių prikrautą patalpą. Ten jis iki šiol tebeguli tarp aukso ir brangenybių, baisingas sargas, išskėtęs rankas, tarsi norėdamas prispausti prie savęs du didelius molinius indus.

Aš pažvelgiau į Kuautemoką, manydamas, kad dabar atėjo mano eilė. Kai princai slepia savo lobius, tai stengiasi atsikratyti nereikalingų liudininkų, tą žinojau gerai. Bet Kuautemokas tarė:

— Nebijok, broli. Tas žmogus buvo išdavikas, bailys ir vagis. Mes sužinojome, kad jis dukart bandė mus išduoti teuliams. Negana to! Jis norėjo susekti šitą slaptavietę, pranešti apie ją mūsų priešams, jeigu tie sugrįžtų, ir kartu su jais prisigrobti turtų. Visa tai sužinojome iš vienos moters, kurią jis laikė savo numylėtine, o iš tiesų ji buvo mūsų siųsta šnipė, turėjusi sužinotii slaptus to niekšo kėslus. Štai jis ir gavo savąją lobių dalį! Žiūrėk, kaip laiko juos apglėbęs! Net baltasis žmogus negalėtų tvirčiau įsikibti į auksą. Ak teuli, jei Anahuako žemė nieko daugiau neduotų, vien tik kukurūzų maistui ir titnago bei vario strėlėms, niekas nesikėsintų į mūsų laisvę. Tebūnie prakeiktos visos tos brangenybės! Juk dėl jų užjūrio rykliai nori perkąsti mums gerklę. Jos prakeiktos, aš sakau! Tegu niekad jos nebesuspindi saulės šviesoje, tegu pranyksta amžinai!

Ir Kuautemokas vėl karštai ėmėsi darbo, stengdamasis kuo greičiau užmūryti angą.

Netrukus siena buvo beveik baigta. Kai beliko padėti vos keletą plytų, panašių į tas, iš kokių pas mus Norfolke statomi nuomininkų ir samdinių namai, įkišau pro skylę deglą ir paskutinį kartą apžvelgiau lobyną, kuris dabar buvo kartu ir kapas, verste užverstas žibančiomis brangenybėmis. Viršum vieno indo spindėjo auksinė Montesumos galva su smaragdinėmis akimis, rodės, žiūrinčiomis tiesiog į mane. O apačioje, nugara atsišliejęs į tą patį indą ir rankomis apglėbęs dvi kitas vazas, pusiau gulėjo negyvas išdavikas. Bet dabar jis neatrodė negyvas, o gal man pasivaideno, tačiau išvydau, kad jo akys atsimerkė ir įsmigo į mane visai taip kaip auksinės statulos smaragdinės akys, tik jų žvilgsnis buvo dar klaikesnis.

Greit ištraukiau deglą, ir mes tylėdami darbavomės toliau. Kai viskas buvo baigta, urvu grįžome į šachtą. Čia lengviau atsikvėpiau, vėl pamatęs aukštai virš galvos mirgant žvaigždes.

Virvės gale sumezgę dvigubą kilpą, davėme ženklą, ir vyrai mus iškėlė iki juodos marmurinės plokštės. Toji plokštė lyg antkapis turėjo uždengti Montesumos lobius ir tą, kuris su jais pasiliko.

Didžiulis akmuo vos laikėsi. Mes rankomis ir kojomis pradėjome jį siūbuoti, ir jis nuvirto tiesiog ant specialiai išmūrytos plytinės atbrailos, aklinai uždarydamas šachtos angą; dabar į vidų patekti būtų buvę galima tik paraku susprogdinus akmens plokštę.

Vyrai vėl ėmė traukti virvę, ir netrukus mudu laimingai buvom iškelti ant žemės.

Vienas paklausė, kas atsitiko kilmingajam actekui, kuris su mumis nusileido žemyn ir nebegrįžo.

— Kaip geras ir ištikimas tarnas, jis panoro likti ir saugoti lobius, kol jų prireiks valdovui,— niūriai atsakė Kuautemokas.

Daugiau aiškinti nereikėjo; visi supratę nulenkė galvas. Paskui ėmė versti į siaurą šachtą čia pat supiltas žemes. Jie plušo be atvangos ir apyaušriu darbą baigė. Kai šachtos neliko nė žymės, vienas actekas paėmė maišelį su žolių sėklomis ir apsėjo supurentą žemę. Be to, viršum šachtos pasodino atsivežtus du jaunus medelius, matyt, norėdamas pažymėti tą vietą. Pagaliau, surinkę virves bei kastuvus, visi sėdom į valtis, ir paryčių grįžome į Tenočtitlaną. Palikę luotus aukštutinėje prieplaukoje, į miestą ėjome pavieniui arba po du, kad niekas nepastebėtų.

Taip man teko slėpti Montesumos lobius, dėl kurių paskiau buvau žiauriai kankinamas. Nežinau, ar kas galės juos surasti dabar. Bet tuo metu, kol gyvenau Anahuako žemėje, niekam nebuvo pavykę įsigauti į slėptuvę; manau, iš visų žmonių, padėjusių slėpti brangenybes, jau tuomet nieko daugiau nebebuvo gyvo, tik aš vienas. Aš mačiau tą vietą, kai paskutinį kartą keliavau į Mechiką su ispanų kareiviais. Medeliai buvo užaugę aukšti ir vešlūs, aš juos pažinau ir širdyje prisiekiau, kad aš tai jau niekad nepadėsiu ispanams pamatyti po jais užkastų lobių. Net ir dabar tiksliai nenurodau vietos, kur jie slypi kartu su išdaviko palaikais, bijodamas, kad šios eilutės nepakliūtų į akis kokiam ispanui.

O dabar, prieš rašydamas apie Tenočtitlano apgulą, turiu papasakoti, kaip mudu su žmona Otome nuvykome pas otomius ir daugelį jų vėl patraukėme į actekų pusę kaip ištikimus sąjungininkus.

Reikia pasakyti, jei tik anksčiau neminėjau, kad actekų valstybė buvo iš įvairių tautų, o aplinkui gyveno daugybė genčių; vienos buvo actekų valdiniai, kitos — jų sąjungininkai, o trečios — mirtimi priešai, pavyzdžiui, tlaskalanai, kurių padedamas Kortesas nugalėjo Montesumą ir Kuautemoką,— nedidelė, bet karinga gentis, gyvenusi tarp Tenočtitlano ir pajūrio. Į vakarus nuo tlaskalanų kalnuose gyveno, o gal ir dabar tebegyvena gausinga otomių tauta, suskilusi į keletą genčių. Kalnėnai otomiai už actekus daug narsesni ir nuo jų skiriasi kalba bei kilme. Kartais jie būdavo galingos actekų valstybės valdžioj, kartais būdavo jų sąjungininkai, o kai kada pradėdavo su jais atvirą kovą tlaskalanų pusėje. Apskritai Anahuako gyventojams otomių gentys buvo maždaug tas pat kas mums, anglams, škotų klanai.

Norėdamas sustiprinti actekų ryšius su otomiais, Montesuma vedė vienintelę teisėtą jų didžiųjų vadų įpėdinę. Ji mirė gimdydama, o jos duktė Otomė, paveldėjusi otomių princesės vardą, tapo mano žmona. Nors ir užimdama viengenčių tarpe aukštą padėtį, iki šiol Otomė vos du kartus buvo aplankiusi savo gentį, ir tai vaikystės metais. Tačiau ji puikiai mokėjo otomių kalbą ir žinojo jų papročius — viso to ją išmokė auklės ir mokytojai iš otomių genties. Iš savo valdinių, kurie jos klausydavo daug mieliau negu paties Montesumos, Otomė gaudavo milžinišką duoklę ir jų tarpe turėjo didelę galią.

Kaip jau minėta, kai kurios maištingos otomių gentys buvo susidėjusios su tlaskalanais ir drauge su jais kariavo ispanų pusėje. Todėl didžioji taryba nusprendė Otomę ir mane, jos vyrą,

siųsti į Pušų Miestą, visos otomių tautos sostinę. Mums buvo pavestas svarbus uždavinys: grąžinti kalnėnus po actekų vėliavomis.

Senu papratimu, pirmiau išvyko žygūnai, o paskui ir mudu leidomės į kelionę, kuri galėjo mums visaip pasibaigti. Keliavome labai prašmatniai. Mūsų garbės palyda kasdien didėjo: vos otomių gentys sužinodavo, kad artėja jų princesė su savo vyru teuliu, stojusiu actekų pusėn, žmonių minios skubėdavo prisidėti prie palydos, ir kai aštuntą dieną pagaliau pasiekėme Pušų Miestą, paskui mus, užtrenkdama ausis laukine muzika, žygiavo ištisa armija — bent dešimt tūkstančių augalotų, rūsčių kalnėnų. Tačiau kelionėje Otomė nesikalbėjo nei su kariais, nei su jų vadais, tik šiaip juos pasveikindavo, nors kas rytą, kai traukdavome toliau — aš raitas ant atimto iš ispanų arklio, o mano žmona palankine,— kalnėnai mus pasitikdavo garsiais šūksmais ir baisiausiu klegesiu.

Kuo tolyn, tuo kraštas, kaip ir jo gyventojai, darėsi vis niauresnis ir vaizdingesnis. Dabar keliavome pušynais, kuriuose lyg salelės buvo užsimėtę ąžuolų guotai, gražūs krūmai ir papartynai. Nuolat turėjome keltis per vandeningas sraunias upes arba siaurais tarpekliais ir kalnų takais kopti kaskart vis aukštyn. Šiuose kalnuose gamta man priminė Angliją, tik daug daugiau čia buvo saulės.

Pagaliau aštuntą kelionės dieną leidomės gilyn į raudonų uolų tarpeklį. Jis tęsėsi beveik mylią ir vietomis buvo toks siauras, jog čia nebūtų galėję šalimais prajoti trys raiteliai. Abipus dunksojo stačios uolos, kokių dviejų tūkstančių pėdų aukščio. Išskyrus kelis slaptus kalnų takus, tai buvo vienintelis kelias į Pušų Miestą.

— Žiūrėk,— pasakiau Otomei,— čia šimtinė karių galėtų sulaikyti visą armiją!

Tuomet net negalvojau, kad ateityje man pačiam teks tai padaryti.

Bet tarpeklis pasisuko, ir aš nustebęs sustabdžiau arklį: prieš akis visu grožiu atsivėrė Pušų Miestas. Jis stovėjo apskritame kokių dvylikos mylių platumo slėnyje, kurį juosė kalnų virtinė, o jų šlaitai buvo ištisai apaugę ąžuolų ir kedrų miškais. Tik viena viršukalnė už miesto, pačiame kalnų virtinės centre, buvo ne žalia, o juoda nuo lavos. Dieną viršum snieginės jos kepurės kildavo dūmų stulpas, nakčia nutvieskiamas siautėjančios liepsnos. Tai buvo ugnikalnis Chaka, arba „Karalienė". Jis ne toks aukštas kaip jo draugai Orisaba, Popokatepetlis ir Istaksihuatlis, bet man atrodo, kad Chaka juos visus pralenkia tobula forma ir grožiu čia

žydros, čia purpurinės ugnies, plieskiančios naktimis arba tada, kai pradeda bruzdėti jo gelmės. Otomių gentys ugnikalnį garbina kaip dievą, aukoja jam žmones, ir tuo nėra ko stebėtis, nes kartą lavos srautai, išsiveržę iš kraterio, nutekėjo per visą Pušų Miestą. Indėnai tiki, kad ant šventojo kalno gyvenančios dvasios, todėl niekas nedrįsta peržengti sniegynų ribos. Ir vis dėlto man buvo lemta tai padaryti — man ir dar vienam žmogui.

Pačiame vidury kalnų virtinės, prie galingo Chakos ugnikalnio su snieguota viršūne, iš kurios verčiasi dūmų stulpas, stovi Pušų Miestas. Tikriau sakant, ne stovi, o stovėjo, nes kai jį palikau, ten beriogsojo vieni griuvėsiai. Bet anuomet tai buvo tikras miestas, nors ir ne toks didelis kaip kiti mano matyti Anahuako miestai. Jame gyveno tiktai apie trisdešimt penkis tūkstančius žmonių, kadangi kalnėnai otomiai kurtis miestuose nemėgsta. Tačiau Pušų Miestas, nors ir nedidelis, buvo gražesnis už visus kitus indėnų miestus. Tiesios gatvės ėjo į centrinę aikštę. Išilgai jų stovėjo sodų žalumynuose paskendę namai iš lavos luitų kalkėmis sutvirtintais stogais. Vidury aikštės dunksojo teokalis, arba piramidė, su šventyklomis, kurias puošė kaukolių eilės, o priešais stovėjo Otomės protėvių rūmai — ilgas, žemas ir labai senas pastatas su daugybe kiemų, visas išpuoštas gyvačių ir išsišiepusių dievų skulptūromis. Rūmų ir teokalio sienos buvo aptaisytos puikiu baltu akmeniu, saulės šviesoje blizgančiu kaip sidabras, dėl to abu statiniai buvo visiškai nepanašūs į tamsius aplinkinius namus, pastatytus iš lavos.

Tokį aš pirmąsyk pamačiau Pušų Miestą. O kai mačiau paskutinį kartą, jame buvo tiktai krūva rūkstančių griuvėsių, ir šiandien ten tikriausiai tegyvena vien šikšnosparniai ir šakalai, šiandien ten „pelėdų karalystė“, šiandien „chaosas viešpatauja šiame mieste ir nykūs akmenys užvertė jo gatves“.

Išlindę iš tarpeklio, dar kokią mylią keliavome slėniu, kur kiekvienas sklypelis buvo įdirbtas ir apsodintas kukurūzais, agavomis bei kitais augalais. Galop atsidūrėme prieš vienerius iš ketverių miesto vartų. Čia išvydau, kad visų namų stogus abipus gatvės gulte apgulę šimtai vaikų ir moterų. Mus apibėrė gėlėmis ir šaukė:

— Sveika, Otóme, otomių princese!

Pagaliau pasiekėme centrinę aikštę. Atrodė, kad čia iš kalnų susirinkę visi vyrai. Kariai Otomę pasitiko tokiais griausmingais šūksmais, jog, rodės, nugrius uolos. Mane irgi sveikino, dešine ranka paliesdami žemę, o paskui pridėdami ją prie kaktos, bet aš manau, kad šitokia pagarba buvo reiškiama ne tiek man, kiek

mano žirgui. Beveik niekas čia nebuvo matęs arklių, todėl otomiai juos laikė kažkokiomis pabaisomis arba nelabaisiais.

Taip mes keliavome pro šūkaujančią minią, o mus supo šimtai karių. Daugelis jų buvo išsipuošę tviskančiais apdarais iš plunksnų ir nešė išsiuvinėtas kovos vėliavas. Kariai skynė mums kelią, ir sekė iš paskos, kol perėjome visą aikštę ir, aplenkę teokalį, kur žyniai dirbo savo kruviną darbą, atsidūrėme rūmuose. Tik čia, keistame kambaryje, kurio sienose buvo iškalti išsišiepusių demonų atvaizdai, pagaliau galėjome atsikvėpti.

Kitą dieną didžiojoje rūmų menėje į otomių genties vadų ir vyresniųjų tarybą susirinko daugiau kaip šimtas vyrų. Kai visi suėjo, įžengiau aš, apsirengęs kaip aukščiausios kilmės actekas. Kartu su manim atėjo Otomė. Apsitaisiusi karališkais rūbais, tą dieną ji atrodė itin graži.

Tarybos nariai, mus sveikindami, atsistojo. Otomė paprašė visus sėsti ir taip prabilo:

— Klausykite, mano motinos genties vadai! Su jumis kalbu aš, teisėta jūsų princesė, paskutinė iš jūsų didžiųjų valdovų giminės, Anahuako imperatoriaus Montesumos duktė, imperatoriaus, kuris nūnai miręs, bet amžinai bus gyvas Saulės Buveinėje. Štai mano vyras, teulis! Aš buvau jam atiduota kaip žmona, kai jame gyveno dievo Teskatlipokos dvasia, ir vėl už jo ištekėjau pagal mūsų žemiškus papročius, kai jis sveikas ir gyvas nužengė nuo aukuro ir padėjo mums kovoti su priešu. Tokia buvo dangaus lemtis ir mano karališkųjų brolių valia. Žinokit, vadai: mano vyras ne iš mūsų žmonių ir ne visai iš tų teulių, su kuriais mes kariaujame. Jis kilęs iš tikrų Kecalkoatlio vaikų, gyvenančių šiaurės jūrų pakrantėse. Kecalkoatlio vaikai — teulių priešai, todėl mano valdovas jų neapkenčia. Jūs, aišku, jau esate girdėję, kad jis pirmas pamatė bėgant nekviestus atėjūnus, ir buvo pirmas karys keršto naktį.

Didžios ir senos otomių genties vadai! Aš, jūsų princesė, atvykau kartu su savo vyru, nes taip norėjo Kuitlahuakas, mano ir jūsų imperatorius. Jis man pavedė su jumis pasikalbėti. Mūsų imperatorius girdėjo, o aš irgi savo gėdai sužinojau, kad daugelis mūsų genties karių prisidėjo prie tlaskalanų, niekšiškai susimokiusių su teuliais, actekų priešais. Dabar baltieji žmonės sumušti ir išvyti, bet jie jau pajuto aukso skonį ir vėl sugrįš, kaip grįžta bitės į neišsiurbtą žiedą. Vieni teuliai galingo Tenočtitlano niekada neįveiktų. Bet kas bus, jei drauge su jais žygiuos tūkstančiai ir dešimtys tūkstančių mūsų žemės karių? Žinau, šiais neramiais laikais, kada svyruoja valstybės, kai dangus pilnas lemtingų ženklų ir kai patys dievai atrodo bejėgiai, daug kas nori tuo

sąmyšiu pasinaudoti. Daugelis žmonių ir ištisos gentys prisimena senus karus bei skriaudas ir pradeda šūkauti: „Atėjo keršto valanda! Dabar mes priminsim actekams viską — našlių ašaras, paaukotus belaisvius, iš varguolių surinktą duoklę!“

Argi ne taip? Juk taip, aš žinau ir nesistebiu. Bet prašau pagalvoti apie kitką. Jeigu jūs padėsite teuliams užnerti jungą Tenočtitlanui, visų miestų karaliui, tas pats jungas prislėgs ir jūsų pečius. Bepročiai! Nejaugi manote, kad teuliai, sugriovę Tenočtitlaną ir išnaikinę actekus, jūsų pasigailės? Ne, nepasigailės! Patikėkite manimi! Tas strėles, kurios padės nugalėti Tenočtitlaną, jie sulaužys po vieną ir sudegins laužuose. Jei žlugs actekai, anksčiau ar vėliau mūsų žemėje viena po kitos žlugs visos gentys. Anahuako gyventojai bus išžudyti, miestai sulyginti su žeme, turtai išgrobstyti, o palikuonys valgys karčią vergijos duoną ir gers sūrų prakaitą. Tad rinkis, otomių gentie! Už ką tu eisi: ar už savo buvusius priešus, bet artimus žmones, su kuriais sieja giminingas kraujas ir bendri papročiai, ar už prakeiktus svetimšalius? Rinkitės, otomiai, tik atminkite: nuo jūsų pasirinkimo ir nuo kitų Anahuako genčių pasirinkimo priklauso visos mūsų žemės likimas. Aš jūsų princesė, ir jūs privalote manęs klausyti, bet šiandien nenoriu įsakinėti. Duodu jums teisę pasirinkti arba sąjungą su actekais, arba teulių vergiją. Rinkitės patys, sakau jums, ir tegul dievų Dievas, visagalis viešpats, padeda teisingai apsispręsti!

Otomė nutilo. Menėje pasigirdo pritarimo šnibždesys. Deja, esu bejėgis perteikti visą jos kalbos įkarštį ir juo labiau nemoku aprašyti jos taurumo bei grožio. Pasakysiu tik tiek, kad Otomės žodžiai sujaudino atšiaurias vadų širdis. Daugelis jų actekus niekino, laikydami pobailiais lygumų ir ežerų krašto žmonėmis, vertelgomis, daugelis per ištisų kartų gyvenimą vedė su jais sąskaitas, griebdamiesi kraujo keršto, bet visi suprato, kad princesė sako teisybę. Įveikę Tenočtitlaną, teuliai įveiktų ir kitus Anahuako miestus. Tai žinodami, vadai ilgai nesvyravo, nors paskui po pralaimėjimo daugelis ir sulaužė savo žodį, kaip žmonės įpratę daryti.

— Otome! — paskelbė tarybos šauklys, kai visi pareiškė savo sprendimą.— Otome, mes pasirinkome! Tavo žodžiai mus įtikino, princese! Mes eisime prieš teulius drauge su actekais ir iš paskutiniųjų kausimės dėl savo laisvės!

— Dabar matau, kad jūs tikrai mano gentainiai, o aš tikrai jūsų valdovė,— atsakė Otomė.— Taip būtų pasakę didieji senovės vadai, mano protėviai, jūsų valdovai. Tikiuosi, niekad nesigailėsite dėl tokio pasirinkimo, mano broliai otomiai!

Taigi išvykdami iš Pušų Miesto, gavome pažadą, kad sulig pirmu imperatoriaus Kuitlahuako žodžiu bus išsiųsta dvidešimt tūkstančių karių, pasirengusių žūtbūtinai kautis su ispanais.

XXVI

IMPERATORIUS KUAUTEMOKAS

Baigę derybas su otomių gentimi, iškeliavome atgal ir laimingai parvykome į Tenočtitlaną. Visas mūsų žygis truko vos vieną mėnesį, bet ir per tokį trumpą laiką, be visų kitų bėdų, iškankintą miestą prislėgė nauja nelaimė. Anksčiau mirtį čia sėjo baltųjų žmonių kalavijai, o dabar mirtis pasirodė kitu pavidalu. Ispanai iš Europos atvežė baisių nežinomų ligų. Šalį siaubte siaubė raupai.

Diena iš dienos krito tūkstančiai žmonių. Neišmanydami, kaip tą siaubingą ligą gydyti, indėnai ligonių kūnus laistė šaltu vandeniu, bet tokiu būdu tik įvarydavo ligą į vidų prie svarbių gyvybinių centrų, ir sekančią dieną beveik visi nelaimingieji mirdavo.[1] Klaiku buvo žiūrėti, kaip nuo kančių pamišę ligoniai laksto gatvėmis, visur platindami antkrytį. Actekai mirė kiekvienuose namuose, šimtai lavonų tysojo prekyvietėse, kol juos kas palaidos, giltinė švaistėsi visose šeimose. Net žyniai krisdavo šventovėse prie altorių, ant kurių jie aukojo vaikus, stengdamiesi permaldauti dievus. Bet užvis baisiausia, kad raupais susirgo imperatorius Kuitlahuakas. Mums parvykus į miestą, jis merdėjo, tačiau sužinojęs, kad jau grįžome, panoro mus pamatyti. Veltui aš maldavau Otomę neiti pas ligonį; ji nejautė jokios baimės.

— Ką tu kalbi, mano mielas?— juokdamasi ji sušuko.— Argi aš turiu bijoti to, ko tu nebijai? Einam kartu ir papasakosim apie kelionę. Jei aš susirgsiu ir numirsiu, vadinasi, išmušė mano valanda.

Ir mes nuėjome abu.

Mus įleido į kambarį, kur gulėjo Kuitlahuakas, jau apdengtas drobule, tarsi numirėlis. Aplink jį auksinėse taurėse smilko gardžiakvapiai smilkalai. Mums ėjus, ligonis buvo be sąmonės, bet netrukus atsipeikėjo, ir jam buvo pranešta apie mus.

---

[1] Meksikos indėnai taip gydo ir po šiai dienai, bet jeigu tikėsime tuo, ką šioje šalyje man pasakojo žmonės, gana dažnai ligonis nuo to pasveiksta. *(Aut. past.)*

— Sveika, dukterėčia,— kimiai prašneko Kuitlahuakas iš po drobulės.— Matai, prasti reikalai. Mano dienos suskaitytos. Teulių liga pribaigia tuos, kurių pasigailėjo jų kalavijas. Greit mano vietą užims kitas valdovas, kaip aš užėmiau tavo tėvo vietą, bet dėl to nesigailiu, nes jam teks pakelti paskutinės actekų kovos šlovę ir visą sunkumą. Kalbėk, dukterėčia! Negaišink laiko. Ką tau atsakė tavo otomiai?

— Valdove,— nepakeldama galvos, kukliai pasakė Otomė,— tepagaili tavęs šita liga, kad tu mus valdytum ilgus metus! Mudu su vyru teuliu patraukėme į savo pusę ir grąžinome po tavo vėliavomis daugumą otomių genčių. Dvidešimt tūkstančių kalnėnų laukia tavo įsakymo, o jeigu jie žus, į jų vietą stos kiti.

— Gerą žinią atnešei, Montesumos dukterie, ir tu, baltasis žmogau! — gaudydamas orą tarė mirštantis valdovas.— Dievai išmintingi, jie nepriėmė aukos, kai judu gulėjote ant aukuro, o aš buvau kvailas, teuli, kad norėjau tave nužudyti. Bet sakau jums visiems: nepalūžkite, ir jeigu teks mirti, mirkite garbingai. Mūšis artėja... Man jau nelemta kautis... Kas žino, kaip tas mūšis baigsis?..

Kurį laiką Kuitlahuakas gulėjo tylėdamas, paskui staiga nusimetė drobulę, atsisėdo ir ėmė kalbėti, tartum pranašiško įkvėpimo pagautas. Į imperatorių baisu buvo žiūrėti — taip jį liga sudarkė.

— Deja, aš matau Tenočtitlano gatves apimtas ugnies ir paplūdusias krauju! — vaitojo Kuitlahuakas.— Matau, kaip teulių arkliai žengia per šimtus lavonų! Matau savo tautos dvasią: tauta netenka žado, ir jai ant kaklo užnerta grandinė. Vaikai atkenčia už tėvų nuodėmes. Mano tauta, kurią penėjau kaip erelis savo jauniklį, pasmerkta žūti. Po jos kojomis prasivers žemė, ir ji nugarmės į bedugnę už visas mūsų piktadarybes, o kas išliks, tie vergaus iš kartos į kartą, kol baigsis atpirkimas!

Sušukęs paskutinius žodžius, Kuitlahuakas nugriuvo ant pagalvių, ir dar nespėjus išsigandusiam žiniuoniui, kuris jį slaugė, pakelti jam galvos, Anahuako imperatorius jau išsivadavo nuo visų žemiškų kančių. Bet paskutiniai jo žodžiai giliai įstrigo į širdį tiems, kurie juos girdėjo. Tiesą sakant, be mūsų, juos sužinojo tik vienas žmogus — Kuautemokas.

Taip mano ir Otomės akyse mirė imperatorius Kuitlahuakas, valdęs actekus vos ketvertą mėnesių. Tauta vėl raudojo savo vado, daugelio tūkstančių vaikų dvasios tėvo, kurį liga nusinešė į Saulės Buveinę, o gal į Bežvaigždę Tamsą.

Bet gedulas negalėjo ilgai tęstis. Laikas bėgo. Reikėjo kuo greičiau išrinkti naują imperatorių, kad jis vadovautų armijai

ir visai tautai. Todėl rytojaus dieną po Kuitlahuako laidotuvių keturi vyriausieji rinkikai sušaukė didžiąją tarybą, kurią sudarė daugiau kaip trys šimtai princų bei kitų įžymių žmonių.

Aš irgi joje dalyvavau kaip karo vadas ir princesės Otomės vyras.

Iš tikrųjų mums nebuvo dėl ko ginčytis. Kad ir kiek būtų suminėta vardų, visi žinojo, jog Anahuako imperatoriaus sostą dėl savo kilmės, tauraus proto ir drąsios širdies gali užimti tiktai vienas žmogus, sugebantis įveikti visus sunkumus. Tas žmogus buvo mano draugas ir kraujo brolis Kuautemokas, dviejų paskutinių imperatorių sūnėnas, Montesumos dukters, Otomės sesers Tečuišpos vyras. Kartoju: visi tai puikiai žinojo, tik nežinojo pats Kuautemokas. Kai mudu ėjome į tarybą, jis paminėjo du kitus princus, sakydamas, kad išrinktas, be abejo, būsiąs katras nors iš tų dviejų.

Toji taryba atrodė labai iškilmingai. Keturi didžiūnai, rinkikai, susėdo vidury menės, o aplink juos kiek atokiau, bet taip, kad viską girdėtų ir matytų, susėdo trys šimtai vadų bei princų, turėjusių patvirtinti rinkikų sprendimą. Vyriausiasis žynys, kurio juodi rūbai skyrėsi lyg anglies gabalas tarp aukso smilčių, sukalbėjo iškilmingą maldą:

— O visaregis ir visur esantis Dieve! Mūsų valdovas Kuitlahuakas iškeliavo pas tave. Dabar jis dulkė prie tavo sosto ir tegul ilsisi ramybėje. Jis nuėjo tą kelią, kurį mums visiems reikės nueiti, ir pasiekė mirusiųjų karalystę, nemirtingų šešėlių buveinę. Jis užmigo tokiu miegu, kurio jau niekas nebesudrums. Neilgas jo darbas baigtas, ir nūnai jis iškeliavo pas tave su visais savo kentėjimais bei nuodėmėmis. Tu leidai jam patirti džiaugsmo, bet neleidai jo išsemti iki galo; valdžios didybė šmėkštelėjo jam prieš akis kaip klejonės pamėklė. Su malda lūpose ir su ašaromis akyse jis pakėlė šitą naštą ir su džiaugsmu bei viltimi ją nusimetė. Jis iškeliavo pas savo protėvius ir jau nebegrįš. Vietoj liepsnos beliko pelenai, vietoj švyturio — tamsa. Tie, kurie prieš jį vilkėjo purpurinę mantiją, kartu su ja perdavė jam visą valdžios sunkenybę, o dabar jis paliko ją kitam. Iš tiesų jis turi dėkoti tau, visų vadų vadui, žvaigždžių valdovui, stovinčiam aukščiau už visus, nesgi tu nuėmei jam nuo pečių nepakeliamą naštą, o nuo galvos — rūpesčių vainiką, vietoj karo suteikei jam taiką, o vietoj darbų — atilsį.

O Dieve, meldžiam tave, turėdami viltį! Išrink tą, kuris pakeistų mirusį! Išrink savo valia, kad jis nepažintų baimės ir niekad nesvyruotų, kad jis dirbtų ir nepavargtų, kad vestų su savim mūsų tautą, kaip veda savo vaikus motina. O vadų vade! Būk maloningas savo sūnui Kuautemokui, mūsų išrinktajam. Palai-

mink jį šiam žygiui ir, meldžiam tave, leisk jam viešpatauti šios žemės soste iki amžiaus galo. Tevirsta priešai dulkėmis jam po kojų, tebūnie išaukštinta jo šlovė, tesustiprina jis tikėjimą dievais ir savo karalystės galybę! Meldžiu tave visos mūsų tautos vardu. Teįvyksta tavo dieviškoji valia!

Vyriausiajam žyniui baigus maldą, atsistojo vienas iš keturių didžiųjų rinkikų ir pasakė:

— Dievo vardu ir Anahuako tautos valia mes skiriame tave, Kuautemokai, į Anahuako sostą. Gyvenk ilgai, valdyk teisingai, ir telydi tave šlovinga pergalė kovoje su priešais, kurie nori mus sunaikinti. Nublokšk juos į jūrą, Kuautemokai! Šlovė tau, Kuautemokai, actekų ir visų kitų mums pavaldžių genčių imperatoriau!

Ir visa didžioji taryba, visi trys šimtai žmonių, griausmingu balsu pritarė:

— Šlovė tau, imperatoriau Kuautemokai!

Tada princas išėjo į priekį ir prabilo:

— Klausykit manęs, didieji rinkikai, ir jūs, princai bei vadai, didžiosios tarybos nariai! Dievai mato, čia eidamas aš nemaniau ir nežinojau, kad pareikšite man tokį pasitikėjimą. Ir dievai mato, jei mano gyvenimas priklausytų vien man, o ne visai tautai, aš jums atsakyčiau: „Raskite ką nors kitą, kuris būtų labiau vertas sosto!“ Bet aš neturiu sau valios. Anahuakas šaukia savo sūnų, ir aš privalau klausyti. Tėvynei gresia žūtbūtinis karas. Nejaugi atsitrauksiu, kai mano ranka gali smogti stiprų smūgį, o galvoj bręsta mūšių planai? Ne, nieku gyvu! Nuo šiol amžinai pasiaukoju tėvynei ir kovai su teuliais. Aš su jais nesitaikysiu ir nenurimsiu tol, kol nenublokšiu jų į jūrą, iš už kurios jie atsidangino, arba kol pats žūsiu nuo priešo kalavijo. Niekas nežino, ką mums lemia dievai — pergalę ar pralaimėjimą. Bet vis vien, mirtis ar šlovė mūsų lauktų, duosime didžią priesaiką. Mano broliai, tauta mano! Prisiekime kovoti su teuliais ir prisidėjusiais prie jų išdavikais, kovoti dėl mūsų miestų, dėl mūsų židinių ir altorių, kol mirtis neužgniauš mums širdžių, kol miestai nepavirs smilkstančiais griuvėsiais ir kol altoriai nebus apšlakstyti jų garbintojų krauju. Jei mums lemta nugalėti, nugalėsime, o jei lemta žūti, išliks mūsų atminimas! Ar prisiekiate, mano tauta, ir broliai mano?

— Prisiekiame! — atsakė visi kaip vienas.

— Gerai,— tarė Kuautemokas.— Amžina gėda tam, kas sulaužys šią didžią priesaiką!

Taip Kuautemokas, paskutinis ir didžiausias Anahuako imperatorius, užėmė savo protėvių sostą. Jo laimė, jis negalėjo žinoti,

kokia gėdinga mirtimi vieną baisią dieną jam teks mirti nuo teulių rankos. Taip jau yra: kai šalis pasmerkta, pasmerkti ir jos žmonės, ir juo žmogus aukštesnis, juo didesnė tikimybė, kad žūties neišvengs.

Ceremonijai pasibaigus, nuskubėjau į rūmus papasakoti visko Otomei. Radau ją gulint kambaryje, kur mudu paprastai miegodavome.

— Kas tau yra, Otome?— paklausiau.

— Deja, mano mielas,— atsakė ji,— aš susirgau·ta liga. Nesiartink prie manęs. Būk geras, nesiartink! Tegu mane slaugo moterys. Tu, brangusis, neprivalai dėl manęs rizikuoti gyvybe.

— Nusiramink,— liūdnai pasakiau, eidamas artyn. Bet, deja, jos neapsirikta. Kaip gydytojas, aš tuoj pažinau ligos simptomus. Ir jeigu ne mano sumanumas, Otomė būtų mirusi. Ištisas tris savaites nesitraukiau nuo jos guolio, kovodamas su mirtimi, kol pagaliau laimėjau. Karštis nukrito, ir dėl rūpestingos mano priežiūros gražiame Otomės veide neliko jokios raupų žymės. Aštuonias dienas ji be paliovos kliedėjo. Tomis dienomis aš sužinojau, kokia didi ir tauri buvo jos meilė. Visą laiką ji tekalbėjo vien apie mane, be sąmonės išsakydama savo slaptas abejones ir būgštavimus. Otomė bijojo, kad man nenusibostų, kad jos grožis ir meilė manęs nenualsintų ir aš jos nepamesčiau, kad užjūrio „mergaitė gėlelė"— taip ji vadino Lilę — savo kerais manęs nepaviliotų. Štai kas jaudino aptemusį mano žmonos protą.

Pagaliau Otomė atsipeikėjo ir ėmė kalbėti.

— Ar ilgai sirgau?— paklausė ji.

Aš atsakiau.

— Ir tu visą laiką nuo manęs nesitraukei?

— Taip, Otome, aš tave gydžiau.

— Dėl ko tu man toks geras?— sušnibždėjo Otomė.

Paskui jai dingtelėjo kažkokia baisi mintis. Skausmingai sudejavusi, ji sušuko:

— Veidrodį! Greičiau duok veidrodį!

Atnešiau jai veidrodį. Stvėrusi jį man iš rankų, Otomė įsisiurbė akimis, stengdamasi aptemdyto kambario prieblandoje geriau įsižiūrėti į savo veidą. Paskui, išmetusi poliruotą auksinę plokštelę, ji atsilošė guolyje ir džiugiai šūktelėjo:

— Ak, aš taip bijojau, taip bijojau, kad nelikčiau tokia pat bjauri kaip visi kiti, sirgę ta liga. Bijojau, kad manęs nebemylėsi. Tada jau geriau man numirti!

— Gėdykis! —prikišau Otomei.— Nejaugi manai, kad dėl kokių raupų būčiau nustojęs tave mylėti?

— Taip,— atsakė Otomė.— Tokia vyrų meilė. Aš tave myliu kitaip, mano mielas, bet jeigu man atsitiktų toks dalykas,— o, aš drebu, vien apie tai pagalvojus! — po metų pradėtum manęs neapkęsti. Nežinau, ar pasikeistų tavo jausmai tai kitai, tolimai merginai, bet manęs neapkęstum. Taip, taip, aš tikrai žinau, ir dar žinau, kad tavo neapykantos neištverčiau. O, kaip aš tau dėkinga!

Kurį laiką palikau ją vieną, stebėdamasis jos meilės stiprybe. „Nejaugi tai tiesa, nejaugi vyro širdis tokia niekšiška ir nedėkinga?— galvojau sau.— O jeigu Otomė iš tikrųjų būtų tapusi tokia kaip tos nelaimingos moterys, šiandien slankiojančios Tenočtitlano gatvėmis, aptekusios baisiomis piktžaizdėmis, nuplikusios, aklos, giedravalkio aptrauktomis akimis? Nejaugi aš būčiau nuo jos nusigręžęs?"

Į šį klausimą negaliu atsakyti ir dėkoju Dievui, jog nereikėjo atsakyti, nes tikrai žinau, kad Otomė nebūtų manęs palikusi, jei būčiau buvęs net raupsuotasis.

Netrukus Otomė po sunkios ligos visai pasitaisė, o dar po kurio laiko raupai Tenočtitlane išnyko.

Dabar aš turėjau daug reikalų. Tai, kad mano draugas ir kraujo brolis Kuautemokas buvo išrinktas imperatoriumi, mane iškart išaukštino. Aš tapau vienu iš vyriausių karo vadų, pirmuoju jo patarėju, ir nesigailėjau jėgų, visaip padėdamas Kuautemokui paruošti miestą gynybai. Darbavomės dieną naktį. Aš mokiau kariuomenę, ypač otomių būrius,— kaip buvo žadėta, atvyko tūkstančių jų karių. Tai buvo iš tiesų pragariškas darbas! Kalnėnai neturėjo nė menkiausio supratimo apie drausmę ir vienybę, dėl to gausingos jų minios mažai ko tebuvo vertos kare su baltaisiais žmonėmis. Įvairių genčių vadai tarpusavy varžėsi ir iš pavydo nesutarė, todėl man teko nuolat su tuo kovoti, jau nekalbant apie tai, kad jie visi pavydėjo man. Be to, daugelis sąjunginių arba actekams pavaldžių genčių, pasinaudojusios sąmyšiu, mus išdavė: arba persimetė pas ispanus, arba nusprendė likti nuošalyje ir palaukti, kaip pasibaigs karas.

Nepaisant viso to, mes toliau dirbome savo darbą. Kariuomenė buvo suskirstyta į pulkus pagal europiečių pavyzdį, ir kiekvienas pulkas gavo sau stovyklą. Mes privertėme karius pratintis naudoti ginklą, dėl galimos apgulos į miestą gabenome maisto atsargas ir stengėmės kiek įmanoma sumažinti bereikalingų valgytojų skaičių. Tik vienas žmogus visame Tenočtitlane dirbo daugiau už mane,— tai imperatorius Kuautemokas, kuris neturėjo poilsio nei dieną, nei naktį. Aš net bandžiau pagaminti parako, tam reikalui panaudodamas iš Popokatepetlio kraterio atneštą sierą,

bet iš to nieko neišėjo, kadangi nežinojau parako sudėties. Tačiau jis nedaug mums būtų padėjęs, nes neturėjome nei patrankų, nei arkebuzų ir nemokėjome jų pasidirbti. Paraką būtume galėję išnaudoti tiktai minoms keliuose bei pylimuose ir dar galbūt kaip rankines granatas su dagčiu.

Taip slinko vienas mėnuo po kito. Bet pagaliau žvalgai mums pranešė, kad artėja didžiulė ispanų armija kartu su nesuskaitomais sąjungininkų būriais.

Aš norėjau išsiųsti Otomę pas jos gentį, kur būtų galėjusi saugiai jaustis, bet ji tik paniekinamai nusijuokė ir pasakė:

— Aš būsiu ten, kur būsi tu, mano mielas. Tu susidursi su mirtimi ir galbūt žūsi. Aš turiu būti šalia, kad galėčiau kartu numirti. Jei baltosios moterys daro kitaip, tesižinie, o aš liksiu su savo mylimuoju.

XXVII

TENOČTITLANO ŽLUGIMAS

Tuoj po Kalėdų Kortesas su didžiule armija įsikūrė stovyklą Meksiko slėnyje prie Teskoko miesto. Daug avantiūristų, atplaukusių iš už vandenyno, susibūrė po jo vėliavomis, be to, prisidėjo dar dešimtys tūkstančių čiabuvių.

Teskoko miestas stovi netoli bendravardžio ežero už kokių dvidešimt mylių į šiaurės rytus nuo Tenočtitlano. Jis tlaskalanų žemėje, todėl buvo labai patogus Kortesui kaip atsparos punktas. Iš čia ir prasidėjo tas baisiausias karas, kokį tik kada regėjo žmonija. Jis truko aštuonis mėnesius, ir galop iš Tenočtitlano ir kitų klestinčių, gausiai gyvenamų miestų beliko vien pajuodę griuvėsiai. Dauguma actekų žuvo nuo kalavijo arba mirė badu, ir kaip tauta jie nustojo egzistavę.

Neketinu aprašinėti visų to karo smulkmenų, nes tada nespėčiau užbaigti šios knygos, o man dar reikia papasakoti savo paties gyvenimą. Be to, čia ne mano reikalas, ir visais atžvilgiais palieku jį istorikams. Pasakysiu tik tiek, kad Korteso planas buvo toks: pirmiau vieną po kito sunaikinti visus sąjunginius ir actekams pavaldžius miestus, o jau paskui pulti Tenočtitlaną, viso slėnio karalių. Ir savo planą jis vykdė atkakliai bei ryžtingai, parodydamas tokius sugebėjimus, kokiais nuo Cezario laikų tegalėjo pasigirti nedaugelis karvedžių.

Pirmasis žlugo Istapalapano miestas. Dešimt tūkstančių jo gyventojų, vyrų, moterų bei vaikų krito nuo kalavijo arba buvo

gyvi sudeginti. Paskui atėjo eilė kitiems miestams. Kortesas juos grobė vieną po kito, kol visi atsidūrė jo rankose. Dabar laisvas beliko vien Tenočtitlanas. Daugelis miestų pasidavė be mūšio, mat actekų imperija, sudaryta iš įvairių genčių, panėšėjo greičiau į nendrių pėdą, negu į vientisą medį, ir kai ispanai, susilpninę imperatoriaus valdžią, perkirto raištį, nendrės pasklido kas sau. Taigi mąžtant Kuautemoko jėgoms, didėjo Korteso galybė, nes pasklidusias nendres jis rinko į savo krepšį. Vos kitos gentys pamatė, kad Tenočtitlanas pakliuvęs į bėdą, tuoj atgijo sena neapykanta, aikštėn iškilo slaptas pavydas bei konkurencija, ir tos gentys puolė savo valdovą, pasiryžusios jį sudraskyti taip, kaip pusiau prijaukinti vilkai puola tramdytoją, kai tam sulūžta rimbas. Tai Anahuaką ir pražudė. Jei visos gentys būtų išsaugojusios vienybę, užmiršusios seną nesantaiką bei varžybas ir išvien puolusios ispanus, Tenočtitlanas niekada nebūtų žlugęs, o Kortesas su visais savo teuliais būtų atsidūręs ant aukuro.

Šios knygos pradžioje rašiau, kad už blogį visada susilaukiama atpildo, ar blogai darytų vienas žmogus, ar visa tauta. Taip atsitiko ir anuomet. Tenočtitlanas buvo sugriautas dėl baisių aukų dievams. Bjaurus paprotys aukoti žmones sukėlė genčių tarpe neapykantą. Visai neseniai actekai varėsi belaisvius iš visų užkariautų miestų, guldė juos ant Tenočtitlano altorių, žudė savo dievų garbei, o lavonus atiduodavo fanatikams žmogėdroms sudraskyti. Dabar tie visi žvėriškumai buvo prisiminti. Dabar, kai miestų karaliaus galybė susilpnėjo, vaikai tų, kurie čia buvo aukojami, puolė Tenočtitlaną, pasiryžę nušluoti jį nuo žemės paviršiaus, o jo vaikus paguldyti ant savo aukurų.

Gegužės mėnesį paskutiniai mūsų sąjungininkai, nepaisant visų jų pastangų ir narsumo, buvo sutriuškinti arba mus išdavė, ir prasidėjo miesto apgula.

Ji prasidėjo tuo pat metu iš sausumos ir iš ežero, kadangi išradingasis Kortesas sugebėjo Tlaskaloje pastatydinti trylika kovos brigantinų[1]. Jos dalimis buvo perneštos dvidešimt lygų[2] per kalnus, sunarstytos jo stovykloje ir nuleistos į vandenį kanalu, kurį keliasdešimt tūkstančių indėnų iškasė per du mėnesius. Gabenamas brigantinas saugojo ištisa armija — dvidešimt tūkstančių tlaskalanų. Jei būtų buvusi mano valia, kalnų takuose aš būčiau juos užpuolęs. Tokios pat nuomonės laikėsi ir Kuautemokas, tačiau mūsų žinioje tuomet buvo per mažai kariuomenės,

---

[1] Brigantina — lengvas, paprastai dvistiebis burinis-irklinis laivas.
[2] Lyga — senovinis ilgio metas, lygus 4,83 km. Taigi autoriaus apskaičiavimu, nuo Tlaskalos iki Teskoko buvo beveik 100 km.

nes didelę dalį savo jėgų turėjome pasiųsti prieš Čalko miestą, kurio gyventojai gėdingai mus išdavė, nors buvo iš gimininingos genties. Vis dėlto aš pasisiūliau prieš tlaskalanus vesti dvidešimt tūkstančių savo kalnėnų otomių. Karo taryboje kilo karšti ginčai, bet galų gale dauguma pasisakė prieš, bijodami stoti į mūšį su ispanais arba jų sąjungininkais taip toli nuo miesto. Šitaip mes praleidome puikiausią progą, ir tai buvo viena iš daugelio priežasčių, dėl ko žlugo Tenočtitlanas, kadangi vėliau brigantinos suvaidino lemiamą vaidmenį: ispanai su jomis užkirto mums kelius, ir mes nebegalėjome atsivežti maisto, kuris luotais buvo gabenamas per ežerą. Deja, net didžiausi narsuoliai prieš badą neatsispiria! Kaip sako indėnai, badas — didelis žmogus!

Taigi actekai liko vienas prieš vieną su savo priešais, ir mūšis prasidėjo. Pirmiausia ispanai sugriovė akveduką, kuriuo į miestą tekėjo vanduo iš imperatoriaus parko šaltinių Čapultepeke, kur aš buvau nuvestas, kai pirmą kartą pakliuvau į Tenočtitlaną. Nuo tos dienos, kol baigėsi apgula, mes turėjome tenkintis sūroku, drumzlinu vandeniu iš ežero ir paskubom iškastų šulinių. Jį buvo galima gerti, tik pirmiau reikėjo išvirinti, kad išsiskirtų druska; bet tas vanduo vis tiek buvo nesveikas, šleikštus ir sukeldavo skausmingus organizmo sutrikimus bei karščiavimą.

Tą dieną, kai buvo atkirstas akvedukas, Otomei gimė mūsų pirmasis sūnus. Apgulos vargai jau buvo tokie dideli, o maistas toks menkas, kad gimdymo ji tikriausiai nebūtų ištvėrusi, jeigu būtų buvusi silpnesnė arba aš būčiau buvęs ne toks prityręs gydytojas. Vis dėlto, dideliam mano džiaugsmui, Otomė pasitaisė, ir naujagimį aš pats pakrikštijau pagal krikščionių bažnyčios papročius, nors ir nesu dvasininkas. Aš jam daviau savo vardą — Tomas.

Įnirtingos kautynės nesiliovė kiauras dienas ir ištisas savaites, permainingai vyko čia miesto prieigose, čia ežere, čia tiesiog gatvėse. Kartais ispanai su dideliais nuostoliais nusirisdavo atgal, bet paskui vėl puldavo iš visų pusių. Vienąsyk mes paėmėme į nelaisvę šešiasdešimt ispanų kareivių ir daugiau kaip tūkstantį jų sąjungininkų. Visi jie buvo paaukoti ant Uicilopočtlio altoriaus, o jų kūnai atiduoti fanatikams suplėšyti. Actekai laikėsi šio žvėriško papročio ir valgė dievams paaukotų žmonių kūnus visai ne todėl, kad jiems būtų patikusi žmogiena, o todėl, kad to reikalavo kažkokios slaptos religinės apeigos.[1]

Veltui aš maldavau Kuautemoką nutraukti tas baisybes.

---

[1] Kanibalizmas iš tikrųjų buvo paplitęs daugelyje Amerikos genčių, taip pat ir tarp actekų, bet čia jis turėjo daugiausia ritualinį pobūdį.

— Dabar ne laikas rodyti gerą širdį! — piktai jis atrėžė.— Aš negaliu jų išgelbėti nuo aukuro ir negelbėčiau, jeigu net galėčiau. Temiršta tie šunys pagal mūsų šalies papročius. O tau, brolau teuli, patariu — neperženk ribų!

Deja, Kuautemoko širdis kiekvieną mūšio dieną vis labiau rambėjo, ir čia nėra ko stebėtis.

Kortesas sudarė baisų planą visiškai sunaikinti miestą ir, slinkdamas artyn į centrą, negailestingai jį vykdė. Vos tik ispanai užimdavo kurį nors kvartalą, tūkstančiai tlaskalanų tuoj šokdavo deginti iš eilės visus namus kartu su žmonėmis. Dar nesibaigus apgulai, Tenočtitlanas, visų miestų karalius, buvo paverstas pajuodusių griuvėsių krūva, ir Kortesas galėjo jį tik apraudoti tartum pranašas Izaijas:

„Į pragarą nutrenkta puikybė tavo su saldžiais balsais stygų tavo; nūn kirminai — guolis tavo, ir kirminai — apklotas tavo. Kaipgi tu puolei iš dangaus, tu Šviesnešy, ryto sūnau, kaip sukniubai ant žemės tu, kurs žeisdavai tautas?“

Aš dalyvavau visose kautynėse, nors čia, žinoma, nėra kuo didžiuotis. Šiaip ar taip, ispanai mane pažinojo, ir ne be pagrindo. Vos mane pamatę, jie pradėdavo šūkauti prakeikimus, vadindami „išdaviku“, „baltuoju Kuautemoko šuniu“ ir kitais vardais. Iš savo šnipų sužinojęs, kad daugelį sėkmingiausių atakų bei žygių Kuautemokas atlikdavo mano patarimu, Kortesas už mano galvą paskyrė net premiją. Aš stengiausi nekreipti į tai dėmesio, nors piešų užgauliojimai mane žeidė lyg strėlės. Kad ir kaip neapkenčiau ispanų, kad ir turėjau daug actekų draugų, vis dėlto man, krikščioniui, buvo gėda kovoti kartu su stabmeldžiais, aukojančiais dievams žmones.

Nekreipiau dėmesio ir todėl, kad norėjau surasti de Garsiją, savo priešą. Žinojau, kad jis čia, mačiau jį keletą kartų, bet niekaip negalėjau užklupti. Aš jo ieškojau, bet jis irgi mane sekė, tik turėdamas kitokį tikslą — kad galėtų laiku pasislėpti, nes ir dabar de Garsija manęs bijojo kaip ir seniau ir tikėjo, kad susitikimas su manim jam bus lemtingas.

Pagal paprotį abiejų armijų kariai kviesdavo kits kitą į dvikovą. Tokios dvikovos dažnai vykdavo visų akivaizdoje, tačiau nei viena pusė nepuldavo nei besikaunančių, nei jų sekundantų. Netekęs vilties susitikti su de Garsija mūšyje, kartą pasiunčiau pas ispanus šauklį, kviesdamas dvikovon tą, kuris pasivadinęs netikru Sarsedos vardu. Po valandos šauklys grįžo su ispanišku rašteliu, ir aš perskaičiau:

„Krikščionis nesikaus dvikovoje su niekingu išdaviku, baltuo-

ju stabmeldžiu ir žmogėdra. Tokiems paruoštas tik vienas ginklas — virvė. Ji seniai tavęs laukia, Tomai Vingfildai!“

Įnirtęs suplėšiau raštelį į skutelius ir sutrypiau kojomis. Be visų kitų man padarytų niekšybių, dabar de Garsija mane dar bjauriai apšmeižė. Tačiau kas iš to mano pykčio, jei negaliu to niekšo pasiekti? Vienąsyk su dešimčia otomių karių jį nusivijau į didžiausią ispanų sambūrį. Man pasisekė ištrūkti gyvam, bet dešimt otomių žuvo, žuvo dėl mano neapykantos tam išgamai.

Kaip aprašyti visas tas baisybes, kurios kasdien slėgė pasmerktą miestą? Pasibaigė maistas, ir dabar ne tik vyrai, bet ir silpnos moterys bei vaikai, norėdami numirti badu, turėjo gerti sūroką ežero vandenį ir valgyti tai, ko nė kiaulė nebūtų ėdusi. Pats geriausias valgis buvo žolė, medžių žievė, sraigės ir vabzdžiai, be to, paaukotų belaisvių mėsa.

Žmonės krito šimtais ir tūkstančiais. Negyvėlių buvo tiek, kad gyvieji nespėjo laidoti. Jie gulėjo visur, kur mirtis ištiko, pūdami ir platindami baisią ligą, mirštamą juodąjį marą, nuo kurio vėl krito tūkstančiai actekų, savo ruožtu padėdami antkryčiui toliau plisti. Daug karių nukovė ispanai ir jų sąjungininkai, bet dvigubai daugiau miesto gynėjų mirė badu arba maru. Pamėginkit dabar įsivaizduoti, kiek iš viso žuvo actekų, jei ispanai vien ugnimi ir kalaviju išnaikino ne mažiau kaip septyniasdešimt tūkstančių! Sako, tik per vieną naktį jie išžudė keturiasdešimt tūkstančių žmonių. Tai buvo paskutinę naktį prieš Tenočtitlano žlugimą.

Kartą, saulei leidžiantis, aš grįžau į būstą, kur dabar gyveno Otomė su savo karališkąja seseria Tečuišpa, Kuautemoko žmona,— visi rūmai buvo jau sudeginti. Tiesiog miriau badu, nes buvau nevalgęs beveik keturiasdešimt valandų. Otomė man davė tris nedideles tortiljas — tris kukurūzinius paplotėlius su grūsta žieve,— tai buvo viskas, ką ji turėjo. Mane pabučiavusi ji paprašė juos suvalgyti, bet sužinojęs, kad ji pati tą dieną nieko nevalgiusi, aš ją priverčiau tą menką maistą su manim pasidalyti. Otomė sunkiai rijo karčius paplotėlio kąsnelius ir stengėsi nuslėpti per veidą riedančias ašaras.

— Kas atsitiko, mieloji?— paklausiau.

Otomė pradėjo garsiai raudoti.

— Brangusis,— tarė ji,— jau dvi dienos, kai aš nebeturiu nė šlakelio pieno. Badas mane išsekino... ir mūsų sūnelis mirė. Pažiūrėk, jis negyvas!

Atmetusi į šalį apdangalą, ji man parodė mažytį kūnelį.

— Neverk,— pasakiau,— jis savo atkentėjo. Nejaugi norėjai, kad jis užaugęs sulauktų tokių dienų kaip dabar?

— Betgi jis mūsų sūnus, mūsų pirmagimis! — raudojo Otomė.— O, už ką mums tokios kančios?

— Mes turime kentėti, nes kentėjimui esame gimę. Būk laiminga, kad dar neišėjome iš proto, ir daugiau nieko nereikalauk. Ir neklausinėk manęs — aš negaliu tau atsakyti. Čia neduos atsakymo nei mano, nei tavo dievas.

Ir pažvelgęs į mirusį kūdikį, pats ėmiau raudoti.

Per visus tuos siaubingus mėnesius man nuolat teko matyti daugybę klaikiausių dalykų, bet tas menkutis lavonėlis mane labiausiai sukrėtė. Tai buvo mano kūdikis, mano sūnus, mano pirmagimis! Jo motina verkė šalia, ir rodėsi, kad sustingę laibučiai kūdikio piršteliai drasko man širdį. Vienas Dievas težino, iš kur žmonės gauna jėgų iškęsti šitokią kančią ir už ką ji mums siunčiama, bet jo darbus ne mums suprasti!

Aš pasiėmiau kaplį ir pradėjau kasti prie namo duobę. Kasiau tol, kol pasirodė vanduo, kuris Tenočtitlane stovi per porą pėdų nuo žemės paviršiaus. Sukalbėjęs maldą, nuleidau vaiko kūnelį tiesiog į vandenį ir užverčiau žemėmis. Bent neatiteks pesliams, kaip kiti.

Grįžę namo, abu verkėme apsikabinę, kol užmigome, bet ir pro miegus Otomė šnibždėjo:

— O mano mielas, kaip būtų gera šitaip užmigti ir nepabusti, užmigti amžinai su mūsų mažulėliu.

— Palauk truputį,— atsakiau,— mirtis nebetoli.

Išaušo rytas, ir vėl prasidėjo mirtina kova, dar žiauresnė negu pirmiau. Po tos dienos buvo antra, trečia, kevirta. Giltinė kasdien visus pjaute pjovė, bet mes tebebuvome gyvi, nes Kuautemokas dalijosi su mumis savo maistu. Kortesas atsiuntė šauklius, reikalaudamas, kad pasiduotume. Trys ketvirtadaliai miesto jau buvo virtę griuvėsiais, o trys ketvirtadaliai jo gynėjų — lavonais. Negyvėliai brinksojo visuose namuose tartum bitės, numarintos savo aviliuose; gatvėse kūnai gulėjo taip tankiai, jog mums tekdavo eiti tiesiog per juos.

Apsvarstyti Korteso pasiūlymo susirinko taryba — būrelis atšiaurių, bado ir karo iškamuotų vyrų. Visi tylėjo.

— Ką tu pasakysi, Kuautemokai?— pagaliau vienas paklausė.

— Negi aš Montesuma, kad mane klausi?— piktai atkirto imperatorius.— Aš prisiekiau ginti miestą iki galo ir ginsiu! Verčiau visiems žūti, negu gyviems pakliūti į teulių rankas!

— Sutinkame,— atsakė patarėjai, ir kautynės vėl užvirė.

Bet pagaliau atėjo diena, kai ispanai vėl puolė į ataką ir užėmė dar vieną miesto dalį. Dabar žmonės susitelkė paskutiniuose kvartaluose tartum avys aptvare. Mes stengėmės juos apginti, bet rankos iš bado buvo nusilpusios. Ispanai šaudė actekus iš arti, o tie virto lyg nukirsta žolė. Paskui prieš mus buvo paleisti tlaskalanai, tarsi įnirtę šunys prieš bejėgį elnią. Kaip tik tada, sakoma, ir buvo išžudyta keturiasdešimt tūkstančių žmonių, nes tlaskalanai nieko nesigailėjo.

Kita diena buvo paskutinė Tenočtitlano apgulos diena. Kortesas vėl atsiuntė pasiuntinius: jis norėjo susitikti su Kuautemoku. Bet atsakymas buvo toks pat: niekas jo taurios širdies negalėjo palaužti.

— Praneškite jam,— pasakė Kuautemokas,— aš mirsiu ten, kur stoviu, bet su juo nesikalbėsiu. Mes esame bejėgiai. Tegu Kortesas daro mums ką nori.

Visas miestas jau buvo sugriautas, ir tie, kurie dar išliko gyvi, susibūrė ant pylimo arba už griuvėsių, susibūrė visi drauge — vyrai, vaikai ir moterys. Čia priešas vėl mus atakavo.

Paskutinį kartą ant teokalio sudundėjo didžiulis būgnas, paskutinį kartą kraupūs actekų karių šūksmai nuskriejo į dausas. Mes gynėmės kaip įmanydami. Aš nukoviau keturis priešus strėlėmis; jas padavinėjo Otomė, nesitraukdama nuo manęs nė per žingsnį. Bet kiti daugiausia buvo silpni kaip maži vaikai. Ir ką galėjome padaryti? Ispanai švaistėsi tarp bejėgių žmonių tarsi medžiotojai tarp ruonių, klodami actekus šimtais. Mus sugrūdo į vandenį ir pradėjo skandinti, kol vsius kanalus užvertė lavonais. Kaip dar mes išlikome gyvi, iki šiol nežinau.

Pagaliau nedidelis mūsų būrelis kartu su Kuautemoku ir jo žmona Tečuišpa atsidūrė ant ežero kranto, kur stovėjo luotai. Sulipome į juos, nežinodami, ką toliau daryti. Visas miestas buvo užimtas, ir mes tikėjomės tik pabėgti ir tokiu būdu išsigelbėti. Tačiau ispanai iš brigantinų pastebėjo luotus ir ėmė vytis. Vėjas buvo palankus — šiame mūryje net vėjas padėjo mūsų priešams! Kad ir kaip smarkiai yrėmės, netrukus viena brigantina mus pasivijo ir pradėjo šaudyti. Tuomet Kuautemokas atsistojo luote stačias.

— Aš Kuautemokas! — sušuko jis.— Veskite mane pas Malinciną. Tik pasigailėkite dar gyvų mano žmonių.

— Na, mieloji, išmušė mano valanda,— kreipiausi į greta sėdinčią Otomę.— Ispanai mane tikrai pakars. Geriau pačiam numirti ir išvengti tos gėdingos mirties.

— Ne, brangusis mano,— atsakė ji liūdnai.— Aš tau kartą jau sakiau: kol esi gyvas, dar yra vilties, tik mirusiems nebėra ko

tikėtis. Gal mums dar pavyks išsigelbėti. Bet jeigu manai kitaip, aš pasiruošusi mirti.

— Tu turi gyventi, Otome!

— Tada pats nesižudyk. Aš seksiu paskui tave visur, kur tik eisi.

— Klausyk, Otome! — sušnibždėjau.— Niekam nesakyk, kad esi mano žmona. Dėkis esanti viena iš savo sesers Tečuišpos artimųjų. Jei mus išskirs ir man pavyks pabėgti, aš nusigausiu į Pušų Miestą. Ten pas tavo gentį mudu prisiglausime.

— Gerai, mylimasis,— tarė ji, liūdnai šypsodamasi.— Tik nežinau, kaip mane sutiks otomiai, kada žuvo dvidešimt tūkstančių geriausių jų karių.

Tuo momentu mes jau užlipome ant brigantinos denio, ir aš nebespėjau jai atsakyti.

Ispanai kažko pasiginčijo, paskui mus išlaipino į krantą ir nuvedė prie namo, kuris per stebuklą buvo išlikęs sveikas. Kortesas čia skubiai ruošėsi priimti karališkąjį belaisvį.

Palydos apsuptas, ispanų karo vadas mus pasitiko su skrybėle rankoje. Šalimais stovėjo Marina. Nuo to laiko, kai mačiau ją Tabaske, ji buvo dar labiau išgražėjusi. Mūsų akys susidūrė, ir Marina krūptelėjo: ji mane pažino, nors ne taip lengva buvo pažinti, kad iškamuotas, kruvinas nudriskėlis, vos pajėgęs užkopti ant plokščio namo stogo, yra senas jos draugas teulis. Bet mudu nepratarėme vienas kitam nė žodžio. Visų akys tuo metu buvo nukreiptos į Kortesą ir Kuautemoką, į nugalėtoją ir nugalėtąjį.

Kuautemokas, panašus į gyvą skeletą, bet vis dar kupinas didybės ir taurumo, priėjo prie ispano ir ėmė kalbėti. Marina vertė jo žodžius:

— Aš imperatorius Kuautemokas, Malincinai. Visa, ką gali padaryti žmogus, gindamas savo tautą, aš padariau. Žiūrėk, kas tau atiteko!

Ir Kuautemokas parodė į juodus Tenočtitlano griuvėsius, riogsančius visur, kiek tik akys aprėpia.

— Bet tu nugalėjai,— kalbėjo jis,— nes patys dievai buvo prieš mane. Daryk man ką nori, o geriausia — nužudyk! Va šitas,— Kuautemokas palietė Korteso durklą,— iškart mane išvaduos nuo visų kančių.

— Nebijok, Kuautemokai,— atsakė Kortesas.— Tu kovojai kaip dera narsiam kariui. Tokius žmones aš gerbiu. Su manim tau negresia joks pavojus, kadangi ispanai vertina garbingus priešus. Štai pavalgyk!

Kortesas parodė į stalą. Ant jo buvo pridėta mėsos, kurios jau daugel savaičių mes nė akyse nebuvom regėję.

— Tavo draugai tegu irgi pasistiprina,— pridūrė Kortesas, jums tai būtina. O paskui pasikalbėsime.

Mes godžiai puolėme valgyti. Aš sau vienas pagalvojau, kad bus visai neblogai numirti sočiam, kada jau tiek kartų žvelgiau mirčiai į akis su tuščiu skrandžiu. Mums valgant ispanai stovėjo priešais ir žiūrėjo beveik su gailesčiu.

Po to pas Kortesą buvo atvesta Tečuišpa, o su ja Otomė ir dar šešetas kilmingų moterų. Kortesas mandagiai jas pasveikino ir liepė taip pat pavalgydinti.

Tuo metu vienas ispanas, į mane įsižiūrėjęs, kažką pašnibždėjo Kortesui. Šis tuojau paniuro.

— Sakyk,— kreipėsi jis į mane ispaniškai,— ar tu tasai išdavikas, kuris padėjo actekams kariauti su mumis?

— Aš ne išdavikas, generole,— drąsiai atsakiau, nes vynas ir valgis suteikė man jėgų.— Aš esu anglas ir kovojau drauge su actekais todėl, kad turiu daug priežasčių neapkęsti ispanų.

— Tuoj turėsi jų dar daugiau, išdavike! —įsiutęs sušvokštė Kortesas.— Ei, pakarti jį ant tos brigantinos stiebo!

Supratau, kad viskas baigta, ir pasiruošiau mirti, bet staiga Marina kažką pakuždėjo Kortesui į ausį. Visko negalėjau suprasti, tik nugirdau du žodžius: „paslėptas auksas“. Valandėlę Kortesas svyravo, paskui garsiai įsakė:

— Palaukite! Pakarti visada spėsime. Gerai tą žmogų saugokite! Rytoj aš pats su juo susitvarkysiu.

XXVIII

TOMAS PASMERKTAS

Korteso įsakymu du ispanai priėjo prie manęs, sugriebė už rankų ir nuvedė per stogą laiptų link.

Otomė viską girdėjo. Ispanų kalbos ji nesuprato, bet užteko pažvelgti į Korteso veidą, ir jai pasidarė aišku, kad jis įsakė nuvesti mane į kalėjimą arba nužudyti. Man einant pro šalį, ji žengė žingsnį priekin. Jos akys buvo kupinos baimės dėl manęs. Pamačiau, jog Otomė tuoj puls man ant kaklo, ir bijodamas, kad taip ji neišsiduotų ir nesusilauktų tokio pat likimo, įspėjamu žvilgsniu ją sulaikiau. Paskui, neva iš baimės ir nusilpimo suklupęs, pargriuvau tiesiog prie jos kojų.

Mane vedantieji kareiviai atžariai nusikvatojo, o vienas spyrė man batu. Bet Otomė pasilenkusi ištiesė ranką ir padėjo man

atsistoti. Kol aš kėliausi, mudu spėjome greitai persimesti keliais vos girdimais žodžiais:

— Sudie, brangioji! — sušnibždėjau.— Kas bus, tas bus, bet tylėk!

— Sudie,— atsiliepė Otomė.— Jei tau teks mirti, lauk manęs prie mirties vartų — aš ateisiu pas tave.

— Ne, tu turi gyventi. Laikas užgydys žaizdas.

— Mielasis, mano gyvenimas — tai tu! Be tavęs man nėra gyvenimo.

Tuo metu aš atsistojau. Mūsų tylaus pokalbio, matyt, niekas nepastebėjo, kadangi visi žiūrėjo į Kortesą ir klausėsi, kaip jis koneveikia man spyrusį kareivį.

— Ką aš tau įsakiau?— šnypštė Kortesas.— Aš įsakiau belaisvį saugoti, o ne spardyti! Ko tu man prieš laukinius gėdą darai? Jei kas nors panašaus dar pasikartos, brangiai man už tai užmokėsi! Pasimokyk mandagumo kad ir iš tos moters. Žiūrėk, ji pati miršta badu, o vis dėlto metė valgį ir padėjo jam atsistoti. O tu?.. Veskite jį į stovyklą, bet žiūrėkite, kad nieko jam neatsitiktų! Jis man dar bus reikalingas.

Nepatenkinti kareiviai niurnėdami vedė mane žemyn, o aš atsigręžęs dar spėjau pamatyti savo žmonos Otomės veidą, kupiną slaptos kančios.

Kai jau pradėjau leistis laiptais, prie jų stovintis Kuautemokas sučiupo mano ranką ir paspaudė.

— Sudie, brolau,— tarė jis, gailiai šypsodamasis.— Savo lošimą baigėme, dabar galima ir pailsėti. Dėkoju tau už pagalbą ir už narsumą.

— Sudie, Kuautemokai,— atsakiau.— Tu pralaimėjai, bet pasiguosk bent tuo, kad šis pralaimėjimas įamžins tavo vardą.

— Žygiuok, žygiuok! — ragino mane kareiviai, ir aš išsiskyriau su Kuautemoku, net nenumanydamas, kokiomis aplinkybėmis netrukus teks susitikti.

Kareiviai įsodino mane į valtį, tlaskalanai ėmėsi irklų ir perkėlė per ežerą į ispanų stovyklą. Bijodami Korteso rūstybės, sargybiniai manęs nebelietė, bet užtat tyčiojosi ir šaipėsi visą kelią. Jie klausinėjo, ar gera būti stabmeldžiui, kokią aš valgęs žmogieną, žalią ar keptą, ir panašiai. Šiurkštiems juokams nebuvo galo. Iš pradžių viską kenčiau tylėdamas, nes indėnai buvo išmokę mane kantrybės, tik galop trumpai, bet prideramai atkirtau:

— Tylėkite, bailiai! Jei aš būčiau stiprus ir ginkluotas kaip anksčiau, man nereikėtų šitokių žodžių klausytis, o jums kartoti — kas nors jau būtų negyvas! O dabar naudojatės tuo, kad esu bejėgis.

Tada aš nutilau, o kareiviai irgi apsiramino.

Kai pasiekėme stovyklą, man teko praeiti pro minią įniršusių tlaskalanų, kurie į gabalus būtų mane suplėšę, jeigu jų nebūtų laikiusi baimė. Sutikome ir keletą ispanų, bet šie ničnieko nebematė — taip visi buvo girti nuo meskalio ir apsvaigę iš džiaugsmo, kad pagaliau Tenočtitlanas paimtas ir mūšis baigėsi! Aš dar niekad nebuvau regėjęs taip apkvaišusių žmonių. Juos pagavo tikra beprotybė. Tie vargšai vaizdavosi, kad nuo šiol savo kareivišką buzą srėbs iš auksinių indų! Dėl aukso jie sekė paskui Kortesą, dėl aukso šimtus kartų grūmėsi kautynėse, rizikuodami pakliūti ant aukuro, ir štai dabar tas auksas, rodės, buvo jų rankose.

Mane uždarė mūriniame name, kurio langai buvo užpinti mediniais pinučiais. Kol čia viename kambaryje buvau kalinamas, pro tuos pinučius mačiau ir girdėjau, ką veikė kareiviai. Ištisas dienas ir net naktimis, jei tik nereikėdavo eiti tarnybos, ispanai girtavo ir lošė, statydami iš karto po kelias dešimtis pesų, o prasilošę prižadėdavo sumokėti, kai gaus savo dalį actekų lobių. Jie buvo taip įsitikinę prisigrobsią turto, jog nesikrimsdavo, kad ir kiek pralošdavo. Lošimas baigdavosi tik tada, kai visi lošėjai, galutinai apsvaigę, arba nugriūdavo be žado ant žemės, arba pašokdavo iš už stalo ir svilinančios saulės atokaitoje imdavo trypti laukinį šokį, kaip patrakę rėkaudami:

— Auksas! Auksas! Auksas!

Kartais pro savo langą man pavykdavo nugirsti stovyklos naujienų. Taip sužinojau, kad į stovyklą grįžo Kortesas, o su juo — Kuautemokas ir dar keletas įžymių indėnų vyrų bei moterų. Aš pats mačiau ir girdėjau, kaip kareiviai, kuriems nusibodo lošti iš pinigų, pradėjo statyti ant kortos moteris, surašę jų žymes popieriaus lapeliuose. Viena moteris, sprendžiant iš tų žymių, atrodė labai panaši į mano žmoną Otomę. Ją išlošė kažkoks niekšas ir tuoj pat pardavė už šimtą pesų kitam kareiviui. Tie žmonės neabejojo, kad dabar jiems atiteks viskas — ir auksas, ir moterys.

Taip aš sėdėjau savo kalėjime daugelį dienų, ir niekas manęs netrukdė, tik indėnė sutvarkydavo kambarį ir atnešdavo maisto. Tomis dienomis nieko daugiau neveikiau, tik valgiau už tris ir miegojau, nes jokios nelaimės negalėjo atimti man apetito ar įvaryti nemigos. Man pačiam buvo sunku patikėti, bet po savaitės pasitaisiau antratiek, silpnumas praėjo kaip nebuvęs, ir aš vėl pasidariau stiprus.

Protarpiais tarp miego ir valgymo nesitraukdavau nuo lango, tikėdamasis bent iš tolo pamatyti Otomę arba Kuautemoką. Bet viskas buvo veltui. Užtat vietoj draugų pagaliau išvydau savo priešą. Vieną vakarą ties mano kalėjimu sustojo de Garsija.

Manęs jis negalėjo įžvelgti, o aš puikiai mačiau jo veide velnišką grobuonies šypseną, nuo kurios šiurpulys ėjo per visą kūną. De Garsija taip stovėjo kokią dešimt minučių, dėbčiodamas į mano langą, tarsi alkanas katinas į narvelį su paukščiu. Aš pajutau jį laukiant, kada jam atsivers durys, ir supratau, jog atsivers greitai.

Tai atsitiko išvakarėse tos dienos, kai mane kankino.

Tuo tarpu pastebėjau, kad kareivių nuotaika pamažu keičiasi. Jie nustojo ant kortos statę nesuskaitomus turtus, nustojo net gėrę iki pamišimo, ir nežabota linksmybė baigėsi. Dabar ispanai visą laiką būriavosi nedidelėmis grupelėmis ir karštai kažko ginčijosi. Tą dieną, kai de Garsija buvo atėjęs pasižiūrėti į mano kalėjimą, erdvioje aikštėje priešais mano langą susirinko didžiulė kareivių minia. Pas juos ant balto žirgo atjojo pats Kortesas, apsirengęs paradiniais rūbais. Aikštė buvo per toli, ir aš negirdėjau, kas ten kalbama, bet mačiau, kaip karininkai savo vadui piktai priekaištavo, o kareiviai vieningais šūksmais jiems pritarė. Kortesas kažką ilgai kalbėjo, ir pagaliau visi tylėdami išsiskirstė.

Rytojaus rytą, vos tik spėjau užkąsti, į kalėjimą atėjo keturi kareiviai ir įsakė man eiti su jais.

— Kur?— paklausiau.

— Pas mūsų kapitoną, išdavike! — atrėžė vyresnysis.

„Štai kaip!“— paglavojau, bet balsiai pasakiau:

— Gerai. Verčiau kokia permaina negu toks sėdėjimas šioje lindynėje.

— Mielai tikiu! — atsiliepė kareivis.— Bet tau čia paskutinė permaina.

Supratau: ispanas mano vedąs mane mirti.

Po penketo minučių jau stovėjau prieš Kortesą jo namuose. Šalia jo sėdėjo Marina, o aplinkui — keletas artimiausių bendražygių. Ispanų vadas kurį laiką žiūrėjo į mane tylėdamas, paskui prašneko:

— Tavo pavardė Vingfildas; tu mišraus kraujo, pusiau ispanas, pusiau anglas. Išsikėlei Tabasko upės žiotyse, o iš ten pakliuvai į Meksiką. Čia tave privertė vaizduoti actekų dievą Teskatlipoką. Kai mes užėmėme didįjį teokalį, tau pavyko išsigelbėti nuo mirties. Paskui prisidėjai prie actekų ir dalyvavai kruviname antpuolyje liūdnąją naktį. Vėliau tapai Kuautemoko draugu bei patarėju ir padėjai jam ginti miestą. Sakyk, belaisvi, ar tai tiesa?

— Tiesa, generole,— atsakiau.

— Gerai. Dabar tu pakliuvai mums į nelaisvę, ir nors turėtum tūkstantį gyvybių, tau nepavyks išsigelbėti, nes išdavei savo ti-

kėjimą ir savo rasę. Nenoriu nagrinėti priežasčių, pastūmėjusių tave į šią išdavystę. Man svarbu faktai! Tu nužudei daugelį ispanų ir mūsų sąjungininkų, Vingfildai, nužudei niekšiškai, išdavikiškai, ir man tu esi paprastas žmogžudys. Tavęs laukia mirtis. Kaip išdaviką ir atskalūną aš pasmerkiu tave pakarti.

— Jei taip, nebėra ko daugiau kalbėti,— ramiai atsakiau, nors man kraujas stingo gyslose.

— Ne, yra,— prieštaravo Kortesas.— Nepaisant visų tavo nusikaltimų, galėčiau dovanoti tau gyvybę ir laisvę. Galėčiau padaryti dar daugiau — pirmai progai pasitaikius, išsiųsti tave į Europą, o ten, jei Dievas leis, gal sugebėtum nuslėpti savo piktadarybes. Bet pirmiau privalai išpildyti vieną sąlygą. Mes turime pagrindo manyti, kad tu padėjai slėpti Montesumos auksą, neteisėtai iš mūsų pagrobtą „liūdnąją naktį". Nesigink, mes tai žinome, kadangi tave matė sėdant į lobių prikrautą valtį. O dabar rinkis: arba atskleisi mums lobių paslaptį, arba mirsi gėdinga mirtimi kaip išdavikas.

Valandėlę svyravau. Paukojęs garbę, galėjau išlikti gyvas, atgauti laisvę ir viltį grįžti į tėvynę, o priešingu atveju manęs laukė baisi mirtis. Bet tuoj prisiminiau savo priesaiką, pagalvojau, ką apie mane, gyvą ar mirusį, kalbės Otomė, jeigu tą priesaiką sulaužysiu, ir mano svyravimai pasibaigė.

— Aš nieko apie tuos lobius nežinau, generole,— šaltai pasakiau.— Galite mane nužudyti.

— Atseit, nieko nenori mums sakyti, išdavike? Pagalvok! Jei esi davęs kokią nors priesaiką, Dievas tave nuo jos atleidžia. Actekų karalystės nebėra, jų imperatorius — mano belaisvis, jų sostinė — griuvėsių krūva. Tikrasis Dievas padėjo man nugalėti prakeiktuosius stabus! Priešo auksas — mano teisėtas grobis, ir aš turiu jį gauti, kad galėčiau atsilyginti šauniesiems draugams, nes tarp griuvėsių jiems nėra ko pasipelnyti. Pagalvok dar kartą!

— Aš nieko apie tuos lobius nežinau, generole.

— Kartais žmonėms susilpnėja atmintis. Jeigu ir tau susilpnės, tu mirsi, išdavike, gali tuo neabejoti. Bet mirtis ne visada greit ateina. Yra daug būdų, apie kuriuos, aišku, esi girdėjęs, kadangi gyvenai Ispanijoje...

Kortesas kilstelėjo antakius, reikšmingai į mane pasižiūrėjo ir vėl prabilo:

— Žmogus beveik miršta, tačiau daugel savaičių vis dar gyvena. Kad ir kaip liūdna, man teks tokiais būdais prieš mirtį pažadinti tau atmintį, jeigu ji dar miega.

— Aš jūsų valioje, generole,— atsakiau.— Visą laiką jūs mane vadinate išdaviku, bet aš ne išdavikas. Aš ne Ispanijos, o

Anglijos karaliaus valdinys. Čia atvykau paskui vieną niekšą, kuris man ir mano šeimai yra padaręs baisią piktadarybę,— tai vienas jūsų bendražygis, de Garsija, arba Sarseda. Prie actekų prisidėjau, norėdamas jį surasti ir dar dėl kai kurių priežasčių. Actekai pralaimėjo, ir dabar aš jūsų belaisvis. Tai bent elkitės su manim taip, kaip dori kariai elgiasi su nugalėtu priešininku. Aš nieko apie lobius nežinau. Nužudykite mane, ir viskas bus baigta.

— Kaip žmogus gal taip ir padaryčiau, bet aš ne šiaip sau žmogus. Čia Anahuake aš atstovauju bažnyčiai! Tu susidėjai su stabmeldžiais ir ramiai žiūrėjai, kaip laukiniai tavo draugai aukoja ir ryja krikščionis, tavo brolius. Vien už tai reikėtų tave pasmerkti amžinoms kančioms, ir taip, be abejo, bus, kai mes su tavim susidorosime. O idalgą doną Sarsedą aš pažįstu tik kaip narsų ginklo draugą ir neklausysiu niekšiško atskalūno apie jį skleidžiamų visokių prasimanymų. Bet jeigu tarp jūsų tikrai buvo kokia sena nesantaika, aš tau nepavydžiu,— ir Korteso akys piktai žybtelėjo,— kadangi ketinu tave pavesti jo globai. Paskutinį sykį kartoju: rinkis! Arba nurodysi, kur paslėpti lobiai, ir atgausi laisvę, arba būsi atiduotas donui Sarsedai. O jau jis ras būdą atrišti tau liežuvį!

Mane apėmė keistas silpnumas, kai supratau, kad esu pasmerktas kankinimams ir kad mane kankins de Garsija. Žinodamas, kokia žiauri jo širdis, ar galėjau tikėtis malonės? Kur tau! Juk pagaliau mirtinas priešas pakliuvo jam į rankas, ir dabar jis mėgausis kiek nori! Bet vis dėlto savo garbės pajautimas ir valia nustelbė baimę, ir aš tariau:

— Generole, jau sakiau, kad nieko apie tuos lobius nežinau. Dabar galite mane nukankinti, ir teatleidžia jums Dievas už žiaurumą!

— Ak tu, atskalūne! Kaip drįsti tarsi Dievo vardą, nelemtas stabmeldy ir žmogėdra? Pašaukite šen Sarsedą!

Pasiųstam ispanui išėjus, įsivyravo tyla. Aš susižvelgiau su Marina ir gerose jos akyse išvydau gailestį. Bet ji niekuo negalėjo man padėti. Kortesas buvo įsiutęs. Aukso iki šiol nepavyko surasti, kareiviai reikalavo atlyginti, ir bijodamas, kad nekiltų maištas, jis turėjo griebtis tokios gėdingos priemonės, nors iš prigimties nebuvo labai žiaurus.

Tačiau Marina vis dėlto bandė mane užtarti. Kurį laiką Kortesas klausėsi, ką taip karštai indėnė šnibžda, bet paskui šiurkščiai ją atstūmė.

— Tylėk, Marina! — tarė jis.— Nejaugi manai, aš pasigailėsiu to šuns anglo, kai mano valdžia, o gal net ir gyvybė priklauso nuo

to, ar bus surasti lobiai? Jis žino, kur jie paslėpti! Tu pati taip sakei, kai norėjau iš karto jį pakarti už išdavystę. Ir šnipas, aišku, neapsiriko. Juk tada matė jį prie ežero! Su jais buvo dar vienas mūsų draugas, bet nebegrįžo: turbūt jį nužudė. Pagaliau, ko čia kišies? Kodėl tą žmogų užstoji? Duok man ramybę, Marina, aš ir taip turiu daug rūpesčių.

Kortesas užsidengė veidą rankomis ir paskendo niūriose mintyse. Marina liūdnai į mane pasižiūrėjo, tartum sakydama: „Aš padariau ką galėjau." Aš žvilgsniu jai padėkojau.

Bet pasigirdo žingsniai, ir kai vėl pakėliau akis, prieš mane stovėjo de Garsija. Laikas ir vargai beveik nė kiek nebuvo jo pakeitę; sidabrinės gijos smailioje barzdelėje ir garbanose tik suteikė iškilniam mano priešui orumo. Kai tas tamsiaveidis gražuolis puošniais rūbais, išdabintais aukso grandinėlėmis, nusiėmė skrybėlę ir linktelėjo Kortesui, aš turėjau pats sau pripažinti, kad dar niekad nebuvau sutikęs tokio puikaus kavalieriaus, kurio patraukli išorė taip gudriai slėpė juodžiausią širdį. Bet aš žinojau, kas jis per vienas, ir kai tik pamačiau, iš įniršio visas kraujas man užvirė. O pagalvojęs, koks dabar esu bejėgis ir kas jam bus pavesta atlikti, sugriežiau dantimis ir prakeikiau savo gimimo dieną. Tuo tarpu de Garsija, dėbtelėjęs į mane su žiauria pašaipa, kreipėsi į Kortesą:

— Jūs mane kvietėte, generole?

— Sveikas, drauguži,— atsiliepė Kortesas.— Aš pažįstate šitą išdaviką?

— Net labai gerai, generole. Jis tris kartus kėsinosi mane nužudyti.

— Ką gi, jam tai nepasisekė, o dabar atėjo jūsų eilė, Sarseda. Beje, jis sako, kad judu esate priešai. Kaip ten yra?

De Garsija, pešiodamas smailią barzdelę, kurį laiką svyravo, paskui atsakė:

— Aš nenorėjau kalbėti, nes šita istorija sukelia man skausmą ir gailestį, bet vis dėlto ją papasakosiu, kad negalvotumėt apie mane blogiau negu esu vertas. Šis žmogus turi priežasčių manęs nemėgti. Būsiu atviras. Kai buvau daug jaunesnis ir linkęs į visokias paikystes, Anglijoje susitikau su jo motina, gražuole ispane, per nelaimę atsitiktinai ištekėjusia už šio žmogaus tėvo, netašyto kaimiečio, pikto komedianto, kuris ją visai nukamavo. Trumpiau sakant, toji dama mane pamilo, ir aš dvikovoje nukoviau jos vyrą. Štai kodėl šis išdavikas manęs taip neapkenčia.

Kol jis kalbėjo, maniau, širdis sudegs man iš pykčio. Prie visų savo piktadarybių ir užgaulių de Garsija pridėjo dar vieną: suteršė mano velionės motinos garbę.

— Meluoji žmogžudy! — surikau, veltui bandydamas sutraukyti virves, kuriomis buvau surištas.— Meluoji!

— Generole, prašau mane apginti nuo šitokių įžeidimų,— ramiai pasakė de Garsija.— Jei belaisvis būtų dvikovos vertas, paprašyčiau kuriam laikui jį atrišti, bet į tokius kaip jis nenoriu tepti savo kalavijo. Branginu savo garbę.

— Jei išdrįsi dar kartą įžeisti ispanų bajorą,— šaltai tarė Kortesas,— tau įkaitintomis replėmis bus ištrauktas niekingas liežuvis, prakeiktas eretike! O jums, Sarseda, dėkoju už atvirumą. Jeigu jūsų sielos neslegia kitos nuodėmės, tiktai ši meilės istorija, aš manau, gerasis mūsų kapelionas Olmedas jus apsaugos nuo skaistyklos liepsnų. Bet mes čia veltui kalbame ir gaištame laiką. Šitas žmogus žino Kuautemoko ir Montesumos lobių paslaptį. Jei Kuautemokas ir jo artimieji nieko nepasakys, tai šį baltąjį pagonį galima prakalbinti. Tik indėnai sugeba nedejuodami iškęsti visus kankinimus, o jam greit atsiriš liežuvis. Pasirūpinkite juo, Sarseda. Pavedu jį ypatingai jūsų globai. Iš pradžių tegu pasikankina kartu su kitais, o jei bus nesukalbamas, atskirkite užsispyrėlį vieną. Ir pats savo nuožiūra pasirinkite priemones. Kai jis prisipažins, praneškite.

— Atleiskite, generole, bet šitoks darbas ne ispanų bajorui. Aš pripratęs savo priešus kapoti kalaviju, o ne plėšyti replėmis,— prieštaravo de Garsija, bet pastebėjau, kaip džiugiai sublizgo jo akys, ir tariamai įsižeidusio ispano balse nugirdau triumfo gaidelę.

— Žinau, drauguži,— atsakė Kortesas.— Bet ką daryti? Man pačiam tai nepatinka, tačiau kitokios išeities nėra. Man reikalingas auksas. O madona, kareiviai jau šaukia, kad aš jį pavogęs. Prakeikti indėnai vargu ar pratars bent žodį net kankinami. O šitas žmogus viską žino, ir aš jį tyčia jums atiduodu, nes jūs žinote jo piktadarybes ir be reikalo nesigraudinsite. Tik jokio gailesčio! Atminkite — jis turi prabilti!

— Jūs įsakote, Kortesai, ir nors šis darbas man nepatinka, aš privalau klausyti. Bet su viena sąlyga: duokite raštišką įsakymą.

— Įsakymą tuojau gausite,— atsakė Kortesas.— O dabar nuveskite belaisvį.

— Kur?

— Į kalėjimą, kur jis sėdėjo. Viskas jau paruošta. Ten jis sutiks savo draugus...

Pasirodė kareiviai ir išvedė mane atgal į kalėjimą. Mums išeinant iš kambario, de Garsija šūktelėjo, kad tuoj pasivysiąs.

XXIX

DE GARSIJA KALBA ATVIRAI

Buvau nuvestas ne į savo kambarį, bet į nedidelę sargybinę prie namo durų, kur ilsėdavosi sargyba. Čia, dusdamas iš baimės ir pykčio, kurį laiką gulėjau surištomis rankomis ir kojomis. Du kareiviai su nuogais kalavijais nenuleido nuo manęs akių. Už sienos girdėjosi duslūs smūgiai ir dejonės.

Pagaliau durys atsivėrė, į sargybinę įžengė du nuožmūs tlaskalanai ir, pačiupę mane už plaukų ir už ausų, nutempė į kambarį. Aš išgirdau, kaip vienas ispanas pasakė kitam:

— Vargšas! Ar jis atskalūnas, ar ne, man jo gaila. Prakeiktas darbas!

Po to durys užsidarė, ir aš atsidūriau kankinimo kameroje. Kambarys buvo aptemdytas; ant lango kabojo kažkoks skuduras, ir tik žarijų krosnelės metė ant sienų blausius atšvaitus. Jų šviesoje aš viską ir pamačiau.

Vidury kambario stovėjo trys negrabiai sukalti mediniai krėslai. Vienas buvo tuščias, o dviejuose kituose sėdėjo actekų imperatorius Kuautemokas ir jo bei mano draugas, Tokubos kasikas. Juodu buvo pririšti prie krėslų, o po kojomis padėtos degančių žarijų krosnelės. Už krėslų stovėjo raštininkas su popierium ir rašaline. Aplink belaisvius zujo savo baisiu darbu užsiėmę tlaskalanai, kuriems vadovavo du ispanų kareiviai.

Prie tuščiojo krėslo stovėjo dar vienas ispanas ir kol kas į visus tuos dalykus nesikišo. Tai buvo de Garsija.

Vienas tlaskalanas sugriebė basą Takubos valdovo koją ir prispaudė prie liepsnojančių žarijų. Valandėlę viešpatavo mirtina tyla, paskui Takubos kasikas suvaitojo. Kuautemokas atsigręžė į jį — tik tada pastebėjau, kad imperatoriaus koja irgi stovi ant žarijų.

— Ko tu skundiesi, drauguži?— prabilo jis tvirtu balsu.— Man čia irgi ne poilsis, bet aš tyliu! Žiūrėk į mane, drauguži, ir nerodyk savo kančių.

Išgirdau skrebant plunksną: raštininkas rašė jo žodžius. Tuo metu Kuautemokas pasuko galvą ir išvydo mane. Jo veidas iš skausmo buvo net pilkas, bet kai jis kreipėsi į mane, aš išgirdau tokį pat lėtą, aiškų balsą, tiek kartų skambėjusį didžiojoje taryboje.

— Deja, ir tu čia, mano drauge teuli,— tarė Kuautemokas.— Aš vyliausi, kad tavęs jie pasigailės. Dabar matai, ką reiškia tikėti ispanais. Malincinas prisiekė su manim elgtis pagarbiai,

ir žiūrėk, kaip jis mane pagerbia žarijomis bei įkaitintomis replėmis. Jie mano, kad mes paslėpėme lobius, ir stengiasi iš mūsų tą paslaptį išgauti. Bet juk tu žinai, teuli, kad tai netiesa. Jei turėtume lobių, argi patys neatiduotume mūsų nugalėtojams, dieviškiesiems Kecalkoatlio sūnums? Tu žinai, kad mums nieko daugiau nebeliko, tik mūsų miestų griuvėsiai ir mūsų artimųjų palaikai.

— Tylėk, šunie! — nutraukė jį vienas budelis ir smogė jam į veidą. Bet aš jau viską supratau ir širdyje prisiekiau, kad greičiau mirsiu, bet neišduosiu savo draugo paslapties. Nuslėpęs nuo gobšių ispanų lobius, Kuautemokas nors tiek galėjo prieš juos laimėti. Ne, aš jo neišduosiu paskutiniame mūšyje!

Taip pats sau prisiekiau, ir man buvo lemta tą priesaiką tuojau išbandyti. De Garsijai davus ženklą, tlaskalanai mane sugriebė ir pririšo prie trečiojo krėslo. Paskui jis pasilenkė prie ausies ir ispaniškai ėmė kalbėti:

— Viešpaties keliai nežinomi, brolau Vingfildai. Tu mane vaikeisi po visą pasaulį, ne kartą mudu buvome susitikę, ir vis tau nepasisekdavo. Aš maniau su tavim susidorosiąs vergų laive, tikėjausi, kad rykliai suplėšys tave jūroje, bet tu kažkaip nuo manęs vis pasprukdavai, mano persekiotojau, ir aš, sužinojęs tiesą, kaskart apgailestaudavau. Bet dabar nieko nesigailiu. Dabar žinau, kad tau buvo skirta ši diena. Šiuokart nebeištrūksi, brolau Vingfildai, ir tikiuosi, kad mudu, prieš išsiskirdami amžinai, dar praleisime keletą malonių dienų. Aš būsiu su tavim mandagus. Pasirink pats, nuo ko mums pradėti. Deja, pasirinkimas ne toks didelis, kaip norėčiau; šventoji inkvizicija su savo gailestingais įrankiais čia dar neatvyko, bet aš surinkau visa, ką galėjau. Tie laukiniai savo darbo visai neišmano: nieko kito nesugalvojo, tik žarijas. O aš, kaip matai, turiu daugiau fantazijos,— de Garsija parodė įvairius kankinimo įrankius.— Na, kas tau labiau patinka?

Nieko neatsakiau, nusprendęs tylėti, kad ir ką man darytų.

— Tuojau pagalvosim, pagalvosim,— kalbėjo de Garsija, pešiodamas barzdelę.— Aha, žinau! Ei, vergai, eikit šen!

Nenoriu aprašinėti, ką iškentėjau, kad neįvaryčiau siaubo tiems, kam teks skaityti mano istoriją. Užtenka pasakyti, jog tas nelabasis, tlaskalanų padedamas, mane žiauriausiai kankino daugiau kaip dvi valandas. Jis išbandė visokias priemones, kokias tik galėjo sugalvoti, parodydamas nepaprastus sugebėjimus ir begalinį išradingumą. Kai protarpiais aš netekdavau sąmonės, tuojau būdavau gaivinamas šaltu vandeniu ir degtine, kurios man įpildavo į burną. Bet vis dėlto pasididžiuodamas galiu pasakyti,

jog per tas dvi nepakeliamų kančių valandas nė karto nesudejavau ir nepratariau nė žodžio.

O juk aš kentėjau ne tik kūno kančias. Mano priešas visą laiką tyčiojosi ir šaipėsi, o tos patyčios skaudžiau man žeidė sielą negu kankinimo įrankiai ir žarijos kūną. Pagaliau de Garsija nuilso ir, išvadinęs mane užsispyrusia angliška kiaule, liovėsi kankinęs. Tuo momentu į kraujo pritaškytą kambarį įėjo Kortesas, o jam iš paskos — Marina.

— Kaip sekasi?— ramiai paklausė Kortesas, nors jo veidas, išvydus visas baisybes, pabalo.

— Takubos kasikas prisipažino, kad auksas paslėptas jo sode,— atsakė raštininkas, pažvelgęs į savo popierius.— Kiti du tyli, generole.

Išgirdau, kaip Kortesas sumurmėjo:

— Kokie žmonės! Tikrai geležiniai...

Paskui garsiai įsakė:

— Rytoj kasiką nuveskite į sodą, apie kurį kalbėjo; tegu parodo, kur yra auksas. O šituos du palikite šiandien ramybėje. Gal per naktį susiprotės. Aš to tikiuosi, nes taip jiems patiems bus geriau!

Kortesas nuėjo į kampą ir ėmė tartis su Sarseda ir kitais budeliais. Prieš mane ir Kuautemoką liko vien Marina. Kurį laiką ji žiūrėjo į princą tarsi siaubo apimta, o paskui gražiose jos akyse blykstelėjo keista ugnis, ir ji tyliu balsu kreipėsi actekiškai:

— Atmeni, Kuautemokai, kaip vieną kartą Tabaske mane atstūmei ir ką tuomet tau pasakiau? Aš sakiau, kad iškilsiu be tavo pagalbos ir prieš tavo valią. Matai, viskas išsipildė, netgi dar daugiau — štai kas tau nutiko. Sakyk, Kuautemokai, ar nesigaili tos tolimos dienos? Aš gailiuosi, nors manimi dėtos daugelis moterų tik džiaugtųsi, pamačiusios tave nelaimės ištiktą.

— Moterie,— kimiu balsu atsakė princas,— tu išdavei savo tėvynę, pažeminai mane ir įstūmei į šias kančias. Taip, jei ne tu, viskas būtų buvę kitaip. Ir aš gailiuosi, taip, gailiuosi, kad nenudėjau tavęs iš karto. Bet tebūnie ateity tavo vardas gėdingas keiksmas kiekvieno doro žmogaus lūpose, tebūnie tavo siela prakeikta amžinai, tebūnie tau lemta dar gyvai patirti baisiausią išdavystę ir pažeminimą! Tavo pranašavimas išsipildė, moterie. Bet ir mano išsipildys!

Marina suvirpėjo, nusigręžė ir kurį laiką negalėjo nė žodžio ištarti. Bet paskui jos žvilgsnis nukrypo į mane, ir jai iš akių paplūdo ašaros.

— Ak, mano bičiuli,— tarė ji,— vargšas, vargšas...

— Neverk, Marina,— atsiliepiau actekiškai.— Kas iš tų tavo ašarų? Geriau padėk man, jei gali!

— O, jei galėčiau! — sušuko ji raudodama ir apsisukusi išbėgo iš kankinimų kambario. Iš paskos išėjo ir Kortesas.

Prie mūsų vėl grįžo ispanai. Jie iškėlė Kuautemoką ir Takubos kasiką iš kėdžių ir ėmė nešti, nes šie nebegalėjo paeiti, o kasikas iš viso buvo leisgyvis.

— Sudie, teuli! — tarė man Kuautemokas, kai jį nešė pro šalį.— Tu iš tiesų kilnus žmogus, tikras Kecalkoatlio sūnus. Teatlygina tau dievai už visą, ką iškentėjai dėl manęs ir dėl mano tautos, nes aš tau atlyginti negaliu.

Tai buvo paskutiniai Kuautemoko žodžiai, kuriuos girdėjau, nes po akimirkos jį išnešė iš kambario.

Aš likau vienui vienas su tlaskalanais ir de Garsija. Jis nesiliovė iš manęs šaipytis.

— Na, mano mielas Vingfildai, trupučiuką pavargai? Niekis, svarbu priprasti! Viskas sunku tik iš pradžių. Per naktį miegas atgaivins, ir rytą pabusi lyg naujai užgimęs. Tikriausiai tu manai, kad visas blogumas jau praėjo, kad daugiau aš nieko nesugebu? Ne, čia tik pradžia. Tau, žinoma, atrodo, kad tavo užsispyrimas mane pykina? Irgi klysti! Mielai atsisakyčiau savo dalies paslėpto aukso, jei galėčiau su tavim praleisti dar porą tokių dienelių! Dabar aš galutinai atsiteisiu — man pasisekė rasti tokį būdą. Juk galima kankinti ne tik kūną, ar ne taip? Kai norėjau atkeršyti tavo tėvui, nužudžiau tą, kurią jis mylėjo. O dabar ir tu mano rankose. Tikriausiai nesupranti, apie ką kalbu? Gerai, pasakysiu. Manau, pažįsti vieną kilmingą karališkos giminės indėnę, kurios vardas Otomė?

— Otomė? Kas jai yra?— sušukau, pirmą kartą pravėręs lūpas, nes baimė dėl jos mane labiau sukrėtė negu visos kančios.

— O, kokia laimė! Pagaliau vis dėlto radau būdą tave prakalbinti. Rytoj tu man čiulbėte čiulbėsi! O tas būdas paprastas. Montesumos duktė Otomė, beje, labai maloni moteris, pagal indėnų papročius tapo tavo žmona, brolau Vingfildai. Aš žinau visą jūsų istoriją. Taigi tavo žmona mano valioje, ir aš tau tai įrodysiu. Tuoj ją atves čionai; galėsite vienas kitą paguosti. Bet rytoj ji atsisės į tavo vietą, ir jai teks tavo akyse iškentėti visa, ką tu čia iškentėjai. Ar girdi, šunie? O, tada prabilsi! Pasakysi viską, tik kad nebūtų per vėlu!

Pirmą kartą per visą laiką pajutau, kad esu palaužtas, ir pradėjau maldauti malonės savo pikčiausią priešą.

— Pasigailėk jos! — dejavau.— Daryk man ką nori, bet jos

pasigailėk! Juk net ir tu turi širdį, juk vis dėlto esi žmogus. Tu niekad to nepadarysi, ir Kortesas neleis.

— Kortesas?— nusijuokė de Garsija.— Kortesas nieko nesužinos, kol viskas bus baigta. Aš turiu raštišką jo įsakymą bet kokiais būdais ištraukti iš tavęs paslaptį. Kankinimas nepadėjo, vadinasi, belieka šita priemonė. O dėl kitko, tai, matyt, menkai mane tepažįsti. Tu žinai, ką reiškia neapykanta, nes pats manęs neapkenti. Taigi dešimteriopai padidink šitą jausmą ir tuomet suprasi, kaip aš neapkenčiu tavęs. Aš neapkenčiu tavęs dėl tavo šeimos, dėl to, kad tavo akys kaip motinos, o labiausiai dėl to, kad tu pats toks! Mane, ispanų bajorą, tu primušei lazda kaip šunį! Argi dabar gali kas nors mane sulaikyti, kai pagaliau atsirado proga išlieti neapykantą! Tu drąsus vyras, be dabar drebi, dabar ir tu patyrei baimės kančias. Kokia laimė! Dabar galiu atvirai viską pasakyti: aš tavęs bijau, Tomai Vingfildai. Aš išsigandau, pirmąsyk su tavim susitikęs,— turėjau tam priežasčių,— ir tik todėl norėjau tave nudėti. Kartais aš negalėdavau miegoti, nes tu man kėlei nesuprantamą siaubą. Dėl tavęs pabėgau iš Ispanijos, dėl tavęs elgiausi kaip bailys daugelyje kautynių. Toje keistoje mūsų dvikovoje man visuomet sekėsi, bet aš vis vien tavęs bijojau. Bijau tavęs ir dabar. Jei galėčiau, iš karto tave užmuščiau, bet tada tavo šmėkla pradėtų mane persekioti kartu su tavo motinos šmėkla, o svarbiausia — man reikėtų už tave atsakyti prieš Kortesą. Baimė — žiaurumo motina, brolau Vingfildai. Aš tavęs bijau, todėl ir esu toks negailestingas. Žinau, galų gale tu mane nugalėsi, gyvas arba miręs, bet dabar mano eilė triumfuoti. Kol tavo arba tų, kurie tau brangūs, gyvybė dar rusena, kiek galėdamas stengsiuos tave ir tavo artimuosius įstumti į gėdą, pažeminti ir pražudyti. O kodėl ne? Juk jau nužudžiau tavo motiną, brolau, nors man teko tai padaryti gelbstint savo gyvybę. Vis vien man niekas neatleis: kas padaryta — nepakeisi! Tu persekiojai mane, norėdamas atkeršyti, ir anksčiau ar vėliau tavo ranka arba su tavo pagalba man bus atkeršyta. Bet šiandien mano valia, ir aš tuo pasinaudosiu, nors reikėtų pavirsti mėsininku!

Staiga de Garsija apsisuko ir išėjo iš kambario, o aš iš silpnumo ir skausmo apalpau.

Atsipeikėjau lyg ant kokio gulto ir pajutau, kad esu be pančių. Prie manęs buvo pasilenkusi kažkokia moteris. Šnibždėdama gailesčio ir meilės žodžius, ji tvarstė man žaizdas.

Buvo jau naktis, bet kambaryje degė žibintas, ir jo šviesoje įžiūrėjau, kad toji moteris — Otomė, tik nebe sunykusi ir išsekusi, o beveik tokia pat graži kaip seniau prieš badą ir apgulą.

— Otome, čia tu! — sušnibždėjau žaizdotomis lūpomis ir sudejavau, tuoj pat prisiminęs, de Garsijos grasinimus.

— Taip, mielasis, čia aš,— tyliai atsiliepė Otomė.— Man leido tave slaugyti. Prakeiktieji, ką jie tau padarė? Ak, jei aš galėčiau atkeršyti!..

Otomė pradėjo raudoti.

— Tss! — raminau ją.— Tyliau! Gal yra ko valgyti?

— Kiek tik nori. Atnešė moteris nuo Marinos.

— Duok man pavalgyti, Otome.

Ji ėmė mane valgydinti, ir mirtinas silpnumas pamažu praėjo. Liko tik skausmas, draskyte draskantis visą kūną.

— Klausyk, Otome, ar tu matei de Garsiją?

— Ne, mano mielas. Prieš dvi dienas mane išskyrė su seseria Tečuišpa ir kitomis moterimis, bet elgėsi su manim gerai, ir aš nemačiau nė vieno ispano, tik tuos kareivius, su kuriais čia atėjau. Jie sakė, kad tu sergąs. O, dabar, aš žinau, kas tai per liga!

Ir ji vėl pravirko.

— Bet kažkas tave pamatė ir įskundė, kad tu mano žmona.

— Tai suprantama,— atsakė Otomė.— Visi actekai žinojo apie mudviejų vedybas, ir tokią paslaptį išsaugoti neįmanoma. Bet dėl ko jie tave taip kankino? Ar dėl to, kad prieš juos kovojai?

— Ar mes vieni?— paklausiau.

— Iš lauko stovi sargyba, bet kambaryje vieni.

— Tada pasilenk arčiau, aš tau pasakysiu.

Kai viską Otomei paaiškinau, ji pašoko žibančiomis akimis ir, spausdama prie širdies rankas, ėmė kalbėti:

— O, aš tave ir pirma mylėjau, bet dabar myliu dar labiau, jeigu tik tai galima! Kas būtų iškentėjęs tokias kančias, saugodamas ištikimybę priesaikai ir nugalėtiems draugams! Tebūnie palaiminta toji diena, kai aš pirmą kartą išvydau tavo veidą, o mano mielas, pats ištikimiausias iš visų žmonių! Bet kur yra tie, kurie drįso su tavim taip pasielgti? Dabar jie nebeateis, ar ne? Dabar viskas baigta, ir aš tave slaugysiu, kol tu pasitaisysi. Juk kitaip manęs nebūtų pas tave leidę!

— Deja, Otome, turiu pasakyti tau tiesą: niekas dar nebaigta!

Ir trūkčiojamu balsu papasakojau jai viską, taip, viską, kadangi neturėjau teisės nieko slėpti. Aš jai paaiškinau, kam ją čai atvedė. Ji išklausė manęs tylėdama, tik jos lūpos pabalo.

— Iš tiesų teuliai pralenkė mūsų žynius,— man baigus, prabilo Otomė.— Mūsų tautos žyniai kankina ir aukoja žmones dievų garbei, o ne vardan aukso ir slaptos pagiežos. Bet ką mums dabar daryti? Sakyk, mano mielas, tu turi pasakyti!

— Aš nedrįstu,— sudejavau.

— Tu lyg mergaitė, nedrįstanti prisipažinti, kad ją degina meilė,— atsiliepė Otomė, liūdnai ir išdidžiai šypsodamasi.— Gerai, aš už tave pasakysiu. Tu manai, kad šiąnakt mes turime mirti.

— Taip,— atsakiau.— Mirti dabar arba mirti rytoj, patyrus visas kančias ir pažeminimą,— kitokio pasirinkimo nėra. Kadangi Dievas mums nepadės, turime patys sau padėti, jei tik sugalvosime kaip.

— Dievas? Nėra jokio Dievo! Kadaise aš suabejojau savo tautos dievais ir ėmiau tikėti tavąjį dievą. Bet dabar jo išsižadu ir prakeikiu jį! Jei dievas, apie kurį man kalbėjai, būtų gailestingas, argi jis leistų šitokius dalykus? Tu vienintelis mano dievas, ir tik tave aš garbinu. Nereikia šauktis to, ko nėra! O jeigu kas nors ir yra, tai vis vien jis neišgirs mūsų skundų ir nepamatys mūsų kančių. Todėl pasitikėkime tik savimi. Antai guli virvė, o čia — lango strypai. Viena akimirka — ir mes nuskrisime už saulės nuo teulių žiaurumo arba užmigsime amžinai. Bet kol kas dar turime laiko, todėl truputį pasikalbėkime. Vargu ar jie pradės kankinti prieš aušrą, o auštant mes jau būsime toli.

Ir mudu ėmėm šnekėtis, kiek man leido skausmai. Prisiminėme pirmąjį susitikimą, kalbėjomės apie tai, kaip Otomė buvo atiduota man, dievui Teskatlipokai, Pasaulio Dvasiai, apie tą dieną, kai mudu šalimais gulėjome ant aukuro, apie tikrąsias savo vedybas, apie Tenočtitlano apgulą ir mūsų pirmagimio mirtį. Taip šnekėjomės dar ilgai po vidurnakčio ir nutilome tik apie antrą valandą ryto. Kalėjime įsiviešpatavo slogi tyla. Pagaliau Otomė iškilmingu, dusliu balsu kreipėsi į mane:

— Mano mielas, tu skausmo iškankintas, ir aš nuvargusi. Laikas viską užbaigti. Liūdnas mūsų likimas, bet pagaliau mūsų laukia ramybė. Dėkoju, mano mielas, už tavo gerumą, o dar labiau dėkoju už ištikimybę mano šeimai ir mano tautai. Įsakyk viską paruošti paskutinei mūsų kelionei.

— Paruošk,— atsakiau.

Otomė atsistojo ir ėmė tvarkyti virves. Netrukus viskas buvo parengta. Išmušė mirties valanda.

— Padėk man, Otome,— paprašiau.— Aš pats negaliu paeiti.

Ji pakėlė mane tvirtomis, švelniomis rankomis ir pastatė ant suolelio po langu. Paskui užnėrė man ant kaklo kilpą, atsistojo šalia manęs ir antrą kilpą užsinėrė sau. Iškilmingoje tyloje mudu paskutinį kartą pasibučiavome. Viskas jau buvo išsakyta.

Bet staiga Otomė paklausė:

— Apie ką tu dabar galvoji, mano mielas? Apie mane ir mirusį mūsų kūdikį ir apie tą merginą, gyvenančią toli už jūrų? Ne, nieko nesakyk! Aš mylėjau ir buvau laiminga — to užtenka. Tuojau

mano meilė nutrūks kartu su gyvybe. Aš nieko nesigailiu: man tik gaila tavęs. Įsakyk, aš nustumsiu suolelį. Sakyk — taip!

— Taip, Otome. Mums nėra ko tikėtis, belieka tik mirti. Aš negaliu išduoti Kuautemoko, bet neištversiu, matydamas tavo gėdą ir kančias.

— Tai pabučiuok mane paskutinį kartą!

Aš vėl ją pabučiavau, ir Otomė stumtelėjo suolelį, norėdama apversti. Tuo momentu atsivėrė durys ir greitai vėl užsitrenkė. Prieš mus stovėjo šydu apsisiautusi moteris, vienoje rankoje laikydama deglą, kitoje — kažkokį ryšulį. Išvydusi šią baisią sceną, ji puolė prie mūsų šaukdama:

— Ką jūs darote? Tu pamišai, teuli!

Aš iš karto pažinau Marinos balsą.

— Kas šita moteris, mano mielas? — paklausė Otomė.— Iš kur ji tave pažįsta ir kodėl mums trukdo ramiai numirti?

— Aš Marina,— atsakė toji.— Atėjau jūsų išgelbėti, jei tik pasiseks.

XXX

PABĖGIMAS

Otomė nusimetė nuo kaklo kilpą ir nulipusi žemėn atsistojo priešais Mariną.

— Tai čia tu, Marina? — prabilo ji išdidžiai ir šaltai.— Ir tu atėjai mūsų gelbėti, tu, pražudžiusi savo tėvynę, o tūkstančius jos vaikų atidavusi išniekinimui, mirčiai ir kankynėms? Jei aš būčiau viena, man būtų maloniau apsieiti be tavo pagalbos ir numirti, kaip to norėjau.

Dar niekad Otomė neatrodė taip didingai kaip tą akimirką, kai atsisakė paskutinės galimybės išsigelbėti, norėdama pareikšti didžiausią panieką tai, kurią ji vadino išdavike. Iš teisybės Marina ir buvo išdavikė. Jeigu ne ji, Kortesas vargu ar būtų nukariavęs Anahuaką.

Aš sudrebėjau, išgirdęs rūsčius Otomės žodžius. Kad ir daug buvau iškentėjęs, gyvenimas man tebebuvo brangus, nors prieš dešimtį sekundžių buvau pasiryžęs peržengti mirties slenkstį. Nejaugi Marina dabar išeis ir mes žūsime? Bet ne, Marina tik atšoko atgal ir suvirpėjo, neatlaikiusi Otomės žvilgsnio.

Koks nuostabus atrodė grožio kontrastas, žiūrint į abi tas moteris, stovinčias akis į akį kankinimo kameroje, tačiau dar nuostabesnis buvo pasmerktos gėdingai mirčiai arba dar gėdin-

gesniam gyvenimui, bet karališkai didingos princesės pranašumas prieš tą indėnę, kurią likimas akimirkai buvo iškėlęs iki žvaigždžių.

— Sakyk, princese,— švelniu balsu prašneko Marina,— jei man nemelavo, tu pati atsigulei ant aukuro šalia šito žmogaus? Kodėl tu taip padarei?

— Todėl, kad jį myliu.

— Dėl tos pat priežasties ir aš, Marina, paaukojau savo garbę ant kito altoriaus, dėl tos pat priežasties ėjau prieš savo tautos vaikus,— aš myliu kitą žmogų. Tik iš meilės aš padėjau Kortesui, todėl neniekink manęs. Tavo meilė padės tau pateisinti manąją, nes mums, moterims, meilė yra viskas. Jeigu aš kalta už tą kaltą, už tą kaltę galiu prisiimti sunkiausią bausmę.

— Tu tikrai jos verta,— atsiliepė Otomė.— Mano meilė niekam nepadarė blogo, o ką padarė tavoji? Žiūrėk — štai tik vienas tavo sėjos grūdelis! Šiame krėsle tavo valdovas Kortesas, sulaužęs visas savo priesaikas, kankino imperatorių Kuautemoką. O čia greta sėdėjo mano vyras, tavo draugas teulis, kurį Kortesas atidavė į rankas pikčiausiam jo priešui de Garsijai, arba Sarsedai. Žiūrėk, ką tas jam padarė! O ne, nenusigręžk, moteriške, žiūrėk į jo žaizdas! Pagalvok, kokį siaubą turėjo mums įvaryti, jei mudu ryžomės baigti gyvenimą kaip kokie šunys: mano vyras — todėl, kad negalės ištverti, matydamas mane irgi kankinamą, o aš — todėl, kad Montesumos duktė, otomių genties princesė, nenusileis iki tokios gėdos. Verčiau mirti! O juk čia tik viena tavo derliaus varpa, niekinga išdavike, gausaus nelaimių ir mirties derliaus, kuris sukrautas Tenočtitlano griuvėsiuose. Jei būtų mano valia, greičiau dešimtį kartų numirčiau, negu priimčiau pagalbą iš rankų, suteptų mano tautos krauju! Kadaise tai buvo ir tavo tauta...

— O, nutilk, maldauju, nutilk! — sudejavo Marina, užsidengusi veidą rankomis, tarsi pabūgusi Otomės.— Kas padaryta, padaryta — kam tu draskai man širdį? Bet nejaugi tave, princesę Otomę, čia atvedė kankinti?

— Taip, kankinti, matant mano vyrui! O kuo Montesumos duktė, otomių genties princesė, geresnė už Anahuako imperatorių? Jeigu jie nesivaržo, kad aš moteris, argi juos sulaikys neseniai buvęs aukštas mano titulas?

— Kortesas nieko apie tai nežino, prisiekiu! — sušuko Marina.— O visa kita jį privertė padaryti kareiviai. Jie maištauja ir šaukia, kad Kortesas pavogęs lobius, kurių jis pats niekuomet nėra matęs. Bet dėl šios piktadarybės jis nekaltas! Kortesas nežino...

— Tai tegu pasiklausia Sarsedos, savo parankinio.

— Prižadu, aš pasistengsiu Sarsedai už tai atsilyginti. Bet laikas bėga, princese. Aš čia atėjau su Korteso žinia pas tavo vyrą teulį pabandyti iškvosti Montesumos lobių paslaptį. Tačiau vardan jo ir mano draugystės esu pasiryžusi Kortesą apgauti ir padėti judviem pabėgti. Tai tu mano pagalbos atsisakai?

Otomė tylėjo. Tada prašnekau aš:

— Ne, Marina, aš visai nenoriu mirti su kilpa ant kaklo, nelyginant koks vagis. Bet kaip išsigelbėti?

— Tiesą sakant, mažai tėra vilties, bet aš pagalvojau, kad jeigu persirengę ištrūksite iš kalėjimo, galbūt jums pavyks pabėgti. Iki aušros stovykloje vargu ar kas pabus, o jei tokių ir atsiras, tai retas kuris galės atskirti žmogų nuo medžio: visi gerokai įkaušę. Žiūrėk, teuli, aš tau atnešiau ispanų kareivio drabužius. Tavo oda tamsi, ir prieblandoje atrodysi kaip tikras ispanas. O princesei, tavo žmonai, parūpinau kitus rūbus. Man gėda juos siūlyti, bet tik taip apsirengusi moteris gali nakčia laisvai vaikštinėti po stovyklą. Be to, atnešiau tau kalaviją, kurį iš tavęs buvo atėmę, nors ir žinau, kad seniau jį turėjo kitas žmogus.

Kalbėdama Marina atrišo savo ryšulį ir išėmė drabužius bei kalaviją, tą patį, kurį aš buvau atėmęs iš ispano Diaso kruviną liūdnąją naktį. Bet pirmiau Marina ištraukė moteriškus rūbus ir padavė Otomei. Aš išvydau geltonos ir raudonos spalvos apdarą, kokį nešioja tik tam tikros indėnės, einančios kartu su kariuomene. Otomė tuos rūbus irgi pamatė ir atšoko atgal.

— Moterie, tu apsirikus man atnešei savo drabužius,— pasakė ji ramiai, bet su tokia panieka, su tokiu laukiniu išdidumu, jog nustebau net aš, pripratęs prie jos genties žmonių.— Bet aš jais nesirengsiu.

— Ak, man jau per daug tų pažeminimų! — tarė Marina, netekusi kantrybės ir veltui stengdamasi paslėpti akyse pasirodžiusias ašaras.— Sudie, aš išeinu.

Marina pradėjo raišioti ryšulį, bet aš skubiai įsikišau:

— Atleisk jai, Marina! Otomė tik iš sielvarto taip kalba.

Man kaskart didėjo noras bėgti. Atsigręžęs į Otomę, pasakiau:

— Prašau tavęs, brangioji, būk malonesnė, bent jau dėl manęs. Marina — paskutinė mūsų viltis.

— Verčiau ji būtų leidusi mums ramiai numirti, mano mielas! Gerai, dėl tavęs aš apsirengsiu šliundros rūbais. Bet kaip ištrūksime iš čia, o paskui iš stovyklos? Kas mums atidarys duris, kas pašalins sargybą? O jeigu net mūsų niekas nepastebės, ar tu galėsi paeiti?

— Durų niekas neatidarys, princese,— atsakė Marina,— tas,

kuris mane įleido, laukia už durų ir kai išeisiu, vėl jas užrakins. Tačiau sargybos nėra ko bijoti, patikėkit. Žiūrėk, teuli, tuos medinius lango strypus su kalaviju greit iškaposi. O jeigu jus paskui kas pastebės, apsimesk girtu kareiviu, kurį moteris veda į būrį. Kas bus toliau — nežinau pati. Žinau tik tiek, kad dėl judviejų rizikuoju savo gyvybe. Jei paaiškės, jog aš jums padėjau pabėgti, man bus nelengva sušvelninti Korteso rūstybę. Karas, ačiū Dievui, pasibaigė, bet dabar, deja, aš jam nebe tiek reikalinga kaip seniau.

— Aš šiaip taip galiu šokuoti dešine koja,— pasakiau.— O daugiau teks pasikliauti laime. Blogiau kaip dabar vis vien nebus.

— Sudie, teuli, ilgiau man nebegalima būti. Aš padariau visa, ką galėjau. Tepadeda tavo laiminga žvaigždė sveikam iš čia ištrūkti. Jei mudu niekuomet nebesusitiksime, prašau tavęs, teuli, nors tu negalvok apie mane blogai, nes ir šiaip pasaulyje atsiras daug žmonių, kurie mane keiks.

— Sudie, Marina,— atsakiau aš, ir ji išėjo.

Mes girdėjome, kaip užsidarė durys, kaip pamažu tolo jos palankiną nešančių žmonių balsai. Po to viskas nutilo. Otomė, stovėdama prie lango, kurį laiką dar klausėsi, bet atrodė, kad visa sargyba pasišalino, kodėl ir kur — iki šiol nežinau. Kažkur toli tik šūkavo girti kareiviai.

— Dabar prie darbo! — tariau Otomei.

— Kaip nori, mano mielas, tik man rodos, kad tai beprasmiška. Aš ta moterimi netikiu. Išdavikė išduos ir mus. Na, dabar nors turi kalaviją ir galėsi juo pasinaudoti.

— Ką čia dar kalbėti?— atsakiau.— Gyvenime nėra nieko baisesnio už kančias ir mirtį, o mes jau turime ir viena, ir kita. Ko gi mums daugiau bijoti?

Aš atsisėdau ant suolelio ir, kadangi mano rankos tebebuvo tvirtos ir nesužalotos, aštriu kalaviju ėmiau kapoti medinius lango strypus, kol prakirtau skylę, pro kurią buvo galima išlįsti. Visą tą laiką niekas arti nesirodė. Paskui Otomė padėjo man apsirengti Marinos atneštais ispanų kareivio drabužiais — pats nebūčiau įstengęs to padaryti. Sunku įsivaizduoti, kiek aš kentėjau, vilkdamasis prakeiktą aprangą, ypač maudamasis ant apdegintų kojų ilgus ispaniškus batus. Keletą kartų buvau sustojęs ir pats save klausiau: ar ne geriau mirti, užuot kentėjus tokį baisų skausmą? Pagaliau šiaip taip susitvarkiau, ir dabar atėjo eilė Otomei apsirengti gėdingais rūbais, kurie daugumai indėnių klaikesni už mirtį. Man rodos, juos vilkdamasi, ji kentėjo dar didesnes kan-

čias negu aš, nors ir kitokias, nes išdidžiai Otomei tie rūbai buvo baisesni už erškėčių vainiką.

Netrukus ji persirengė, maivydamasi atsistojo prieš mane ir su niauria pašaipa paklausė:

— Na kaip, kareivėli, ar aš graži?

— Liaukis paikiojusi! — nutraukiau ją.— Koks skirtumas, kaip mes apsirengę, kada reikia gelbėtis nuo mirties?

— Didelis skirtumas, mano mielas. Bet ne tau, vyrui ir svetimšaliui, tai suprasti! Aš pirma išlįsiu pro langą ir lauksiu tavęs. Jei negalėsi padaryti to paties, aš sugrįšiu, ir baigsime tą maskaradą.

Otomė vikriai išlindo pro skylę — ji buvo stipri ir liauna kaip ocelotas. Užlipęs ant suolelio, aš irgi stengiausi tą patį padaryti, kiek leido žaizdos. Man pavyko iki pusės pro langą prasisprausti, bet paskui įstrigau ir pakibau lyg nudvėsusi katė. Pagaliau Otomė traukte mane ištraukė laukan, ir mudu abu sugriuvome ant žemės. Negalėjau susilaikyti nesudejavęs. Otomė pastatė mane ant kojų, tikriau sakant, ant vienos kojos, kurią galėjau priminti, ir mudu apsidairėme. Aplinkui nė gyvos dvasios; buvo nutilę net įkaušusių kareivių šūkaliojimai, nes pirmieji saulės spinduliai jau rausvino Popokatepetlio viršūnę. Į slėnį smelkėsi aušra.

— O kur dabar?— paklausiau.

Dar gerai, kad Otomei su seseria, Kuautemoko žmona, bei kitomis moterimis buvo leista laisvai vaikštinėti po stovyklą ir kad ji, kaip dauguma indėnų, puikiai atsimindavo kelią, kuriuo bent sykį buvo ėjusi, todėl dabar Otomė galėjo mane vesti nors ir visiškoje tamsoje.

— Einam prie pietinių vartų,— sušnibždėjo ji,— gal dabar, kai mūšiai pasibaigė, jie nesaugomi. Aš bent jau žinau šitą kelią.

Mes žengėme pirmyn. Aš šokavau viena koja, pasirėmęs į Otomės petį. Taip, nieko nesutikę, vargais negalais nuėjome trejetą šimtų jardų, bet čia laimė nuo mūsų nusigręžė. Užsukę už kažkokio namo kampo, akis į akį susidūrėme su trimis kareiviais, grįžtančiais su keletu tarnų po nakties išgertuvių.

— O čia dabar kas?— sušuko vienas kareivis.— Kuo tu vardu, dranguži?

— Labanakt, broliuk, labanakt! — atsakiau ispaniškai kimiu girtuoklio balsu.

— Tu nori pasakyti — labas rytas?— nusijuokė kareivis, kadangi jau švito.— Bet kaip tavo pavardė? Kažkodėl aš tavęs nepažįstu, nors iš veido matyti, kad mūšiuose buvęs.

— Neturi teisės klausti mano pavardės! — atsakiau išdidžiai, svyrinėdamas pirmyn ir atgal.— Neduok Dieve, sužinotų mano ka-

pitonas, tada visiems kliūtų, kadangi jis negeria. Duok ranką, merguže, laikas gulti, saulė jau leidžiasi!

Kareiviai nusikvatojo. Vienas kreipėsi į Otomę:

— Palik, gražuole, šitą girtą pakvaišėlį, einam su mumis!

Jis patraukė ją už rankos, bet Otomė atsigręžė į jį su tokiu įniršiu, jog ispanas nustebęs ją paleido, ir mes šlitinėdami nuėjome tolyn.

Kai už namo kampo dingome kareiviams iš akių, aš netekau jėgų ir pargriuvau, neištvėręs baisaus skausmo: kol kareiviai mus matė, man teko eiti ir sužalota koja, kad jiems nekiltų įtarimo. Otomė bandė mane pakelti.

— Stokis, mielasis! — maldavo ji.— Reikia eiti, arba mes žūsime.

Iš skausmo dejuodamas šiaip taip atsistojau. Kiek iškentėjau, kol pasiekėme pietinius vartus,— neįmanoma apsakyti. Man rodės, dešimt kartų numirsiu, ligi juos prieisiu. Bet pagaliau pasirodė vartai, o prie jų, laimė, nebuvo nė vieno kareivio: visi ispanai sargybinėje miegojo. Tiktai trys tlaskalanai snaudė prie nedidelio laužo, net ir galvas apsigaubstę apsiaustais, nes auštant atvėso oras.

— Atidarykite vartus, šunys! — išdidžiai pareikalavau.

Išvydęs prieš save ispanų kareivį, vienas tlaskalanas atsistojo, paskui luktelėjęs paklausė:

— Kam? Kas įsakė?

Jo veidą dengė apsiaustas, bet balsas man pasirodė girdėtas, ir mane apėmė baimė. Tačiau reikėjo atsakyti.

— Kam? Ogi tam, kad aš esu girtas ir noriu pamiegoti ant žemės, kol išsiblaivysiu. Kas įsakė? Aš įsakiau, budintis karininkas! Vikriau, arba liepsiu tave tol plakti, kol visam laikui atprasi kvailai klausinėti. Girdi?

Tlaskalanas svyravo.

— Gal pažadinti teulius?— kreipėsi jis į savo draugą.

— Nereikia,— atsakė tas.— Ponas Sarseda pavargęs ir įsakė be reikalo netrukdyti. Praleisk juos arba sulaikyk, tiktai jo nežadink.

Mane nukrėtė šiurpas: sargybinėje miega de Garsija! O jeigu jau pabudo? Kas bus, jeigu jis išeis ir pamatys mane? Be viso to, galiausiai aš dar pažinau tlaskalano balsą,— tai buvo vienas mano kankintojų. Kad tik jis nepamatytų mano veido! Budelis tikrai pažins savo auką.

Siaubo sukaustytas, nebegalėjau ištarti nė žodžio, ir jeigu ne Otomė, viskas tuo ir būtų pasibaigę. Bet ji puikiai suvaidino savo rolę. Šiurkščiu kareivišku sąmoju Otomė prajukdė tlaskalaną,

ir šis atidarė mums vartus. Jau išėjus pro juos, mane staiga apėmė silpnumas, aš suklupau ir pargriuvęs nuriedėjau tolyn.

— Kelkis, drauguži, kelkis! — tempė mane Otomė, šiurkščiai juokdamasi.— Jei nori miego, palauk, kol surasime kokią nuošalią vietą pakrūmėje!

Ji pasilenkė manęs kelti. Tlaskalanas nusijuokęs prišoko jai padėti; įsikibus į juos, man pavyko atsistoti. Bet kai atsistojau, skrybėlė, ir šiaip vos dengusi mano veidą, nukrito žemėn. Tlaskalanas ją paėmęs padavė man, ir tuo momentu susidūrė mūsų akys. Dar gerai, kad šviesa krito iš užpakalio, todėl mano veidas buvo šešėlyje.

Po akimirkos aš jau šokavau tolyn, bet atsigręžęs pamačiau, kad tlaskalanas suglumęs žiūri į mus, tartum netikėdamas savo akimis.

— Jis mane pažino,— šnipštelėjau Otomei.— Tuojau atsigos ir pradės mus vytis.

— Greičiau, greičiau,— maldavo ji.— Antai už ano posūkio auga agavos. Ten pasislėpsime.

— Negaliu! Nebėra jėgų,— sugargiau aš, vėl virsdamas ant šono.

Otomė vos spėjo mane sulaikyti. Ir staiga, įtempusi visas jėgas, ji paėmė mane ant rankų ir nusinešė lyg motina kūdikį, spausdama prie krūtinės. Meilė ir neviltis jai padėjo taip mane nunešti kokius penkiasdešimt žingsnių iki agavų brūzgyno, bet čia abudu sugriuvome ant žemės.

Aš pašnairavau į taką, kuriuo atėjome. Iš už vingio pasirodė tlaskalanas, nešinas obsidiano skeveldromis nusagstytu vėzdu. Matyt, jis nusprendė atsikratyti bet kokių abejonių.

— Galas,— gaudydamas orą pasakiau.— Jis ateina čia.

Otomė nieko nesakiusi ištraukė iš makšties mano kalaviją ir įkišo šalimais į žolę.

— O dabar užsimerk,— sušnibždėjo ji.— Apsimesk, kad miegi. Tai paskutinė mūsų viltis.

Aš alkūne užsidengiau veidą ir apsimečiau miegąs. Buvo girdėti, kaip tlaskalanas eina per agavų brūzgynus. Dar valandėlė — ir jis sustojo prie manęs.

— Ko tau reikia?— paklausė Otomė.— Ar nematai, kad jis miega? Nežadink?

— Pirmiau turiu į šitą žmogų pažiūrėti, moterie,— atsakė tlaskalanas, atitraukdamas mano ranką.— O dievai, taip ir maniau! Čia tas pats teulis, su kuriuo vakar plūkėmės. Jis pabėgo!

— Tau galvoj negerai! — nusijuokė Otomė.— Jeigu jis ir pabėgo, tai tik nuo išgertuvių ir peštynių.

— Meluoji, moterie, arba nieko nesi girdėjusi. Šitas žmogus žino Montesumos lobių paslaptį. Už jį gausiu karališką dovaną! Ir tlaskalanas užsimojo vėzdu.

— Palauk, kam gi jį užmušti? Tikrai aš nieko nežinau. Pasiimk jį, kad nori. Man tas girtas kelmas seniai nusibodo.

— Tikra teisybė! Užmušti jį būtų kvaila. Geriau nuvesiu gyvą pas poną Sarsedą, už tai jis mane pagirs ir apdovanos. Ei, padėk man!

— Pats tvarkykis,— piktai atkirto Otomė.— Tik pirmiau apieškok jo kišenes; gal ten rasi ką nors gero mums abiem.

— Irgi teisybė,— atsakė tlaskalanas ir priklaupęs ėmė versti mano kišenes.

Otomė stovėjo šalia. Staiga pamačiau, kaip persikreipė jos veidas, o akyse žybtelėjo niauri ugnis, tokia pat kaip aukojančių žynių akyse. Žaibo greitumu ji pagriebė iš žolės kalaviją ir iš visų jėgų kirto tlaskalanui per pakaušį.

Jis be garso susmuko. Otomė irgi parkrito, bet po akimirkos jau vėl stovėjo stačia, sugniaužusi nuogą kalaviją ir nenuleisdama nuo užmuštojo paklaikusių akių.

— Kelkis, kol kiti jo nepasigedo! Tu privalai atsikelti!

Ir mudu vėl leidomės tolyn, braudamiesi per brūzgynus. Man temo sąmonė tartum krintant į juodą bedugnę. Kartais rodėsi, kad čia tik baisus sapnas, kad sapne aš einu per raudonai įkaitintą geležį. Lyg pro miglas išvydau kažkokius žmones su pakeltomis ietimis, Otomė išskėstomis rankomis bėgo jų pasitikti, daugiau nieko nebeatmenu.

XXXI

OTOMĖ KALBA SU SAVO GENTIMI

Atsipeikėjau blankiai apšviestoje oloje. Prie manęs buvo pasilenkusi Otomė, o tolėliau kažkoks žmogus mėtė į ugnį sausus agavų stiebus. Ant ugnies virė puodas.

— Kur mes?— paklausiau.— Kas atsitiko?

— Mes išgelbėti, brangusis,— atsakė Otomė.— Bent jau laikinai tau nebegresia pavojus. Pavalgyk, paskui viską papasakosiu.

Ji atnešė sultinio, paplotėlių, ir aš godžiai ėmiau valgyti. Kai numalšinau alkį, Otomė prabilo:

— Ar atsimeni, kaip tlaskalanas mus vijosi ir kaip aš... kaip aš juo atsikračiau?

— Atsimenu, nors ir nesuprantu, iš kur tau atsirado jėgų jį nukauti.

— Man jų suteikė meilė ir neviltis, bet nenorėčiau dar kartą taip daryti. Neminėk to, mano mielas. Baisu pagalvoti... Aš tik raminuosi, kad to tlaskalano, ko gero, neužmušiau: kalavijas man rankoje pasisuko ir greičiausiai jį tik pritrenkė. Paskui mes leidomės bėgti. Po kiek laiko atsigręžusi pamačiau du jo draugus, einančius mūsų pėdomis. Prie parblokšto tlaskalano jie sustojo, o paskui kiek įkabindami šoko mus vytis. Tu vos begalėjai paeiti, tau aptemo sąmonė, o aš nebeturėjau jėgų tave nešti. Jie mus vijosi, bet mes vis ėjome pirmyn, kol tarp mūsų beliko koks penkiasdešimt žingsnių. Staiga pamačiau, kaip iš brūzgynų mus puolė aštuonetas ginkluotų karių. Tai buvo mano genties vyrai, otomiai, tavo kareiviai. Jie sekė ispanų stovyklą ir, išvydę ispaną, norėjo nužudyti. Ir vos taip nepadarė, nes aš buvau labai uždususi ir nieko negalėjau pasakyti. Pagaliau man pavyko keliais žodžiais paaiškinti, kas aš esu ir kokia tavo būklė. Tuo tarpu atbėgo tlaskalanai. Aš pasišaukiau otomius į pagalbą, ir jie užpuolė priešus, dar nespėjusius nė atsikvošėti. Vieną nukovė vietoje, o kitą paėmė į nelaisvę. Paskui kariai padarė neštuvus ir be poilsio nešė tave dvidešimt lygų, vis toliau į kalnus, kol pasiekėme šią slaptą olą. Čia tu išgulėjai tris dienas ir tris naktis. Teuliai visur tavęs ieškojo, bet nerado. Dar tik vakar du ispanai su dešimčia tlaskalanų praėjo per šimtą žingsnių nuo olos, ir man tik vargais negalais pavyko sulaikyti savo karius, kurie norėjo juos užpulti. Dabar visi nuėjo tolyn, ir aš manau, kad laikinai galime jaustis saugūs. Kai tau pasidarys geriau, išeisime.

— Bet kur eiti? Dabar mes, Otome, kaip paukščiai be lizdo.

— Mums belieka prašyti prieglobsčio Pušų Mieste arba bėgti už jūros. Daugaiu nėra ko rinktis, mano mielas.

— Apie jūrą nėra ko nė galvoti; čia atplaukia tik ispanų laivai. O kaip būsime sutikti Pušų Mieste — nežinau. Juk mes sumušti, ir žuvo tūkstančiai otomių karių.

— Teks rizikuoti, mano mielas. Anahuake dar yra ištikimų žmonių, kurie šiais liūdnais laikais sugebės patys apsiginti ir neleis mūsų skriausti. Juk mudu patyrėme ne tokių pavojų! O dabar aš tau perrišiu žaizdas. Pailsėk.

Toje kalnų oloje išgulėjau dar tris dienas. Otomė mane slaugė. Ketvirtą naktį, kai mane jau buvo galima nešti neštuvais,— pats vaikščioti pradėjau tik po keleto savaičių,— mes iškeliavome. Kariai ant savo pečių nešė mane iki pat tarpeklio, už kurio buvo Pušų Miestas.

Čia mus sustabdė sargybiniai. Otomė jiems viską papasakojo

ir paprašė ką nors vykti pirma ir įspėti miesto vyresniuosius. Paskui žygūnus pajudėjome ir mes. Ilgos kelionės išvarginti kariai ėjo pamažu, ir gražuolio miesto vartus pasiekėme tik tuo momentu, kai raudoni saulėlydžio spinduliai palietė aukštai iškilusią snieguotą Chakos ugnikalnio viršūnę, dūmų stulpą nudažydami rusvomis ištirpytos geležies spalvomis.

Gandas apie mus pasklido po visą miestą. Visur būriavosi žmonės ir tylėdami lydėjo mus akimis, tik retkarčiais viena kita moteris, kurios vyras arba sūnus buvo žuvęs per apgulą, sušukdavo mus prakeikianti.

Deja, mus sutiko visai kitaip negu prieš metus, kai į Pušų Miestą buvome atvykę pirmą kartą. Tada paskui mus sekė ištisa armija, bent dešimt tūkstančių karių, muzikantai, dainininkai, ir mūsų kelias buvo nubertas gėlėmis. O dabar? Dabar mudu buvome pasigailėjimo verti bėgliai, sprunkantys nuo teulių keršto. Ketvertas karių nešė mane neštuvais, Otomė ėjo greta, kadangi nebuvo kam ją nešti, ir moterys šaipėsi iš nepadoraus jos apdaro, nes kitokio jai nepavyko gauti. Miesto gyventojai mus keikė kaip savo nelaimių kaltininkus, ir dar gerai, kad tenkinosi vien prakeiksmais!

Pagaliau perėjome aikštę, kur jau buvo nugulęs teokalio šešėlis, o kai prisiartinome prie skulptūromis papuoštų senovinių rūmų, iš karto sutemo, ir dūmų stulpas viršum šventojo Chakos kalno nušvito iš vidaus, tartum liepsnos įkaitintas.

Rūmuose beveik nieko nebuvo paruošta, ir tądien mudu vakarieniavome deglo šviesoje: valgėme sausas tortiljas, tokius paplotėlius, užsigerdami vandeniu kaip paskutiniai vargetos. Paskui atsigulėme. Man skaudėjo žaizdas, todėl negalėjau užmigti ir netrukus šalimais išgirdau verkiant Otomę. Manydama, kad aš miegu, ji tyliai raudojo. Net išdidi jos dvasia buvo palaužta. Iki šiol ji niekad nebuvo taip graudžiai verkusi, nebent tik apraudodama mūsų pirmagimį, mirusį per apgulą.

— Ko taip sielvartauji, Otome?— galop paklausiau.

— Maniau, tu miegi,— atsakė ji pasikūkčiodama.— Kitaip nebūčiau parodžiusi savo skausmo. O mano mielas, aš sielvartauju dėl visų nelaimių, ištikusių mus ir mano tautą, taip pat dėl tavęs, kad esi šitaip paniekintas, kad į tave visi žiūri kaip į paskutinį žmogų, ir kad taip šaltai buvome priimti.

— Juk žinai, mieloji, kodėl taip yra,— atsakiau.— Geriau pasakyk, ką mums darys tavo otomiai. Nužudys? Ar išduos teuliams?

— Rytoj viską sužinosime. Bet gyvos jie manęs nepaims.

— Ir manęs. Geriau mirtis negu Korteso ir jo parankinio de Garsijos kilniadvasiškos malonės. Tik ar yra nors kiek vilties?

— Taip, brangusis, vilties yra. Dabar otomiai susigraužę ir atmena vien tai, kad mes išvedėme į pražūtį geriausius jų karius. Tačiau jie geros, narsios širdies žmonės, ir jeigu sugebėsiu juos sugraudinti, viskas gali baigtis laimingai. Mudu nuo skausmo, nuovargio ir kančių esame nusilpę, o mums, patyrusiems tiek pavojų, reikia būti tvirtiems ir drąsiems. Miegok, mano mielas, leisk man pagalvoti! Viskas bus gerai. Juk turi kada nors mūsų nelaimės pasibaigti!

Aš užmigau, o rytą pabudau kupinas naujų jėgų ir daug smagesnis, kaip kiekvienas žmogus, po poilsio atsigavęs ir skaisčią dieną žvaliai nusiteikęs.

Kai atmerkiau akis, saulė jau švietė aukštai, bet Otomė buvo atsikėlusi apyaušriu ir veltui tų trijų valandų nepraleido. Pirmiausia ji išsirūpino, kad mums duotų gero maisto ir kitus drabužius, labiau deramus kilmingiems žmonėms negu mūsų skarmalai. Paskui susikvietė keletą įžymių vyrų, kurie net nelaimėje liko jai ištikimi, ir išsiuntinėjo po miestą visiems pranešti, jog vidurdienį princesė Otomė nuo rūmų laiptų kalbės su savo gentimi. Ji puikiai žinojo, kad minią sugraudinti daug lengviau negu šaltas vadų širdis.

— Manai, žmonės susirinks?— paklausiau.

— Nebijok,— atsakė Otomė.— Juos atves noras pamatyti tuos, kurie patyrė apgulą, ir sužinoti iš jų teisybę. Aišku, ateis ir tie, kurie trokšta mums atkeršyti.

Otomė teisingai spėjo. Apie vidurdienį Pušų Miesto gyventojai ėmė tūkstančiais plaukti į aikštę, ir netrukus visas plotas tarp rūmų laiptų ir teokalio papėdės juodavo nuo begalės žmonių.

Otomė susišukavo garbanotus plaukus, papuošė juos gėlėmis, viršum baltų rūbų, sujuostų auksine juosta, užsisiautė tviskantį plunksnų apsiaustą, o ant kaklo užsisegė puikų smaragdų vėrinį, tą patį, kurį lobyne man atidavė Kuautemokas; mano žmona jį pernešė per visus pavojus. Iš buvusių rūmuose papuošalų ir valdžios simbolių Otomė išsirinko nedidelį juodmedžio skeptrą su auksiniu ornamentu. Nors išvargusi ir prisikentėjusi, ji dabar atrodė didingiausa moteris, kokią tik kada buvau matęs.

Paskui Otomė padėjo man atsigulti į greitomis padarytus neštuvus ir atėjus vidurdieniui įsakė kariams, atgabenusiems mane per kalnus, nešti neštuvus greta jos. Taip mes pasirodėme rūmų tarpdury ir sustojome viršutinėje plačių laiptų aikštelėje.

Didžiulė minia mus pasitiko garsiais riksmais: rodės, staugia grobį pajutę laukiniai žvėrys. Tas staugimas, galintis įvaryti siaubą bet kokiam narsuoliui, ėjo kaskart vis garsyn, ir greit man nebeliko abejonių, ką jis reiškia.

— Mirtis jiems! — rėkė minia.— Išduoti tuos melagius teuliams!

Otomė žengtelėjo į priekį ir tylėdama iškėlė juodą skeptrą. Saulė nutvieskė gražų jos veidą ir didingą figūrą. Žmonės apačioje šėlte šėlo. Tūkstančiai balsų staugė ir klykė, sambrūzdis vis didėjo, ir pagaliau minia puolė prie Otomės, tarsi norėdama ją sudraskyti, bet ant paskutinės laiptų pakopos aprimo ir atslūgo lyg banga, atsimušusi į uolą. Paskui iš apačios švystelėjo kažkieno mesta ietis ir prazvimbė pro Otomės kaklą palei pat petį.

Matydami, kad mums gresia tikra mirtis, ir nenorėdami kartu su mumis žūti, kariai padėjo mano neštuvus ir sulindo atgal į rūmus. Bet Otomė nesudrebėjo net tada, kai jos vos nepervėrė ietis. Su panieka žvelgdama, ji tvirtai stovėjo prieš šėlstančią minią, kaip tikra karalienė tarp barningų moterų, ir pamažu jos didybė bei drąsa visus nuramdė. Kai pagaliau įsiviešpatavo tyla, Otomė prabilo skambiu, visiems girdimu balsu. Gailūs buvo jos žodžiai:

— Kur aš esu? Nejaugi čia mano otomių gentis? Gal mes paklydome ir patekome pas laukinius tlaskalanus? Klausykit, otomiai! Aš esu viena ir mano balsas vienas — aš negaliu kalbėti su minia. Išrinkite žmogų, kuris kalbės jūsų lūpomis, ir tegu jis pasako visa, kas slegia jums širdį.

Žmonės vėl subruzdo. Vieni šaukė vieną vardą, kiti — kitą; galų gale iš minios išėjo žynys ir įžymus vadas, vardu Machtla. Tasai Machtla otomių tarpe turėjo didelę valdžią. Kadaise jis įkalbinėjo viengenčius sudaryti sąjungą su ispanais ir kiek galėdamas trukdė siųsti Kuitlahuakui armiją Tenočtitlano gynybai.

Machtla buvo ne vienas. Kartu su juo iš minios išėjo dar keturi vadai. Pažvelgęs į jų apdarą, pažinau tlaskalanus, Korteso pasiuntinius, ir man nutirpo širdis. Nesunku buvo įspėti, ko jie čia atvyko.

— Kalbėk, Machtla! — tarė Otomė.— Kalbėk, mes atsakysime. O jūs, otomiai, tylėkite ir klausykite, kad paskui, kai viskas bus išsakyta, galėtumėt išspręsti mūsų ginčą.

Įsiviešpatavo mirtina tyla. Visi susigrūdo arčiau kaip avys laidare ir užgniaužė kvapą, kad nepraleistų negirdomis nė vieno žodžio.

— Su tavim, princese, ir su tavo neteisėtu vyru teuliu kalba bus trumpa,— įžūliai prašneko Machtla.— Visai neseniai buvai čia

atvykusi prašyti kariuomenės actekų imperatoriui Kuitlahuakui, kad padėtų jam kariauti prieš teulius, dievo Kecalkoatlio vaikus. Toji kariuomenė tau buvo duota prieš daugelio mūsiškių norą, tu įtikinai tarybą saldžiomis kalbomis, ir niekas neklausė mūsų, stojusių už draugystę ir sąjungą su baltaisiais žmonėmis, Dievo sūnumis. Tu išvykai — ir dvidešimt tūkstančių karių, mūsų genties žiedas, paskui tave išžygiavo į Tenočtitlaną. Kur dabar tie žmonės? Aš jums pasakysiu. Pora šimtų šiaip taip parsivilko namo, o visi kiti dabar skraido ore peslių gurkliuose arba šliaužioja po žemę šakalų pilvuose. Tu išvedei juos mirti, ir visi žuvo. Dvi jūsų gyvybės už dvidešimt tūkstančių mūsų tėvų, sūnų ir brolių — nebrangus atlygis! Bet mes ir to nereikalaujame. Čia šalia manęs stovi teulių vado Malincino pasiuntiniai, atvykę pas mus prieš valandą. Štai ką sako Malincinas, klausykite jo žodžių:

„Išduokite man Otomę, Montesumos dukterį, kartu su jos meilužiu, išdaviku teuliu, pabėgusiu nuo teisingos bausmės už savo nusikaltimus, ir aš būsiu jums, otomiai, maloningas. Bet jeigu juos paslėpsite arba atsisakysite išduoti, Pušų Miestą ištiks toks pat likimas kaip Tenočtitlaną, visų miestų valdovą. Rinkitės, otomiai, arba mano malonę, arba mano rūstybę! Jei būsite paklusnūs, praeitis bus užmiršta ir mano valdžia jums bus lengva. O jei atstumsite mano malonę, aš sugriausiu jūsų miestą ir net jūsų vardo niekas nebeprisimins."

— Sakykite, Malincino pasiuntiniai,— kreipėsi Machtla į tlaskalanus,— ar taip pasakė Malincinas?

— Tai jo žodžiai, Machtla,— patvirtino pasiuntinių šauklys.

Minioje vėl kilo bruzdesys. Pasigirdo šauksmai:

— Išduoti juos! Išduoti Malincinui, tai bus taikos laidas!

Otomė žengė į priekį, ir vėl įsivyravo tyla. Visi norėjo išgirsti jos atsakymą.

— Otomiai! — prabilo ji.— Matau, kad mano valdiniai šiandien teisia mane ir mano vyrą. O aš, kad ir moteris, atsakysiu į jūsų kaltinimą, ir jūs, mano žmonės, išspręsite mūsų ginčą su Machtla ir jo draugais, Malincinu ir tlaskalanais. Koks yra mūsų nusižengimas? Taip, Kuitlahuako įsakymu mes buvome atvykę pas jus prašyti pagalbos kare su teuliais. Bet ką aš tuomet sakiau? Aš sakiau, kad jeigu visos Anahuako gentys nestos drauge prieš baltuosius žmones, tai šie sulaužys jas pavieniui kaip strėles, ištrauktas iš bendro ryšulio, ir sumes į ugnį. Argi aš jums melavau? Ne, sakiau teisybę,— juk dėl pavienių genčių išdavystės, o svarbiausia — dėl tlaskalanų išdavystės Anahuakas ir žlugo, o Tenočtitlanas virto dykviete, nusėta lavonais, tartum laukas kukurūzais.

— Teisybė! Tikra tiesa! — nuaidėjo šauksmai.

— Taip, otomiai, tai tiesa. Bet jeigu visų Anahuako genčių kariai būtų kovoję taip, kaip kovojo mano genties sūnūs, viskas būtų buvę kitaip. Tačiau jie žuvo, ir dabar jūs norite dėl to išduoti mus priešams, kurie juos išžudė. Aš neraudu kritusiųjų, nors tarp jų nemaža mano kraujo žmonių. Sutramdykite savo rūstybę ir klausykit! Jų neraudu todėl, kad geriau garbingai žūti mūšyje ir pelnyti amžiną gyvenimą Saulės Buveinėje, negu vilkti vergijos jungą, kaip jūs, otomiai, rodos, norite. Aš jums nepasakiau nė vieno netiesos žodžio. Malincinas jau sulaužė tas strėles, kurias kreipė į Kuautemoko krūtinę, ir sumetė į ugnį, o teuliai ant tos ugnies dabar verda sau buzą. Išdavikai, teulių draugai, jau virto jų vergais. Argi negirdėjote Malincino įsakymo? Jis liepė visoms sąjunginėms gentims dirbti akmens skaldyklose ir Tenočtitlano gatvėse, kol sugriautas miestas vėl iškils viršum vandens visu savo didingumu. Gal jūs, otomiai, irgi norite ten lieti prakaitą, neturėdami poilsio ir už triūsą gaudami vien prižiūrėtojų bizūnus ir teulių prakeiksmus? Tada skubėkite, narsuoliai kalnėnai! Žinoma, juk jūsų rankos pripratusios prie kirtiklių ir kastuvų, o ne prie lankų ir iečių. Jums, matyt, maloniau vykdyti visus Malincino norus bei įsakymus ir didinti jam turtus, plušant slėniuose prieš kepinančią saulę arba drėgnose akmens skaldyklose, negu laisvai gyventi tarp šių kalnų, kur iki šiol dar nėra žengusi priešo koja.

Valandėlę Otomė tylėjo. Tūkstantinė minia sutrikusi neramiai suūžė. Machtla žengė į priekį, norėdamas kažką sakyti, bet niekas jo nesiklausė. Žmonės šūkavo:

— Otomė! Otomė! Tegu kalba Otomė!

— Dėkoju, mano gentie! — ji prašneko vėl.— Man dar daug ką reikia pasakyti. Taigi mes kaltinami tuo, kad išvedėme kariuomenę į mūšį su teuliais. Bet kaip mes tai padarėme? Argi aš jums įsakiau rikiuotis ir eiti? Ne, aš viską paaiškinau ir tariau: „Spręskite patys!" Jūs patys pasirinkote ir patys siuntėte šauniųjų karių būrius, o jie žuvo. Vadinasi, mano nusikaltimas tas, kad jūs klaidingai pasirinkote, nors aš manau, kad pasirinkimas buvo teisingas. Vadinasi, dėl to dabar norite mane ir mano vyrą išduoti teuliams kaip taikos laidą? Klausykit! Kol dar nespėjote mūsų išduoti ir kol mūsų lūpos nenutilo amžinai, noriu jums papasakoti tiesą apie tą karą. Nuo ko pradėti? Nežinau. Aš turėjau sūnų,— jeigu jis būtų likęs gyvas, būtų tapęs jūsų princu. Mano berniukas mirė per apgulą, jis nyko iš bado mano akyse diena po dienos, valanda po valandos. Bet kas aš tokia, kad galėčiau skųstis ir apraudoti savo sūnų, kai žuvo tūkstančiai jūsų sūnų ir jūs

šaukiate, jog mano rankos suteptos jų krauju? Aš jums papasakosiu kitką. Klausykit!..

Ir Otomė tęsė savo baisų pasakojimą. Karštais žodžiais vaizdavo apgulos klaikybes, ispanų žvėriškumus ir šaunius mano vadovaujamų otomių karių žygius. Ji kalbėjo ištisą valandą, o visa didžiulė minia godžiai klausėsi kiekvieno jos žodžio. Otomė taip pat papasakojo, kaip aš grūmiausi kautynėse, ir čia vienas, čia kitas karys, kovojęs drauge su manim, bet per stebuklą išvengęs bado mirties ir nežuvęs mūšyje, sušukdavo iš minios:

— Tiesa, viskas tiesa! Aš pats tai mačiau!

— Ir pagaliau,— kalbėjo Otomė,— viskas buvo baigta: Tenočtitlanas sugriautas, mano brolis imperatorius, šlovingasis Kuautemokas, tapo Malincino belaisviu, o kartu su juo mano vyras teulis, mano sesuo, aš pati ir dar daugelis kitų. Malincinas prisiekė, jog su Kuautemoku ir visais jo artimaisiais elgsis taip kaip tinka aukštam jų luomui. Žinote, kaip jis laikėsi savo priesaikos? Po kelių dienų mūsų imperatorius Kuautemokas buvo pasodintas į kankinimo krėslą. Vergai jį degino žarijomis, kad pasakytų, kur paslėpti Montesumos lobiai. O, dabar galite kiek patinka šaukti: „Gėda! Gėda!“ Jūs šauksite dar garsiau, sužinoję, kad buvo kankinamas ne vien Kuautemokas. Štai čia guli vienas iš tų, kas kentėjo kartu su juo, bet irgi nepratarė nė žodžio. Net aš, moteris ir jūsų princesė, buvau pasmerkta kankynėms! Bet sužinokite viską iki galo. Mes pabėgome, kai mirtis jau stovėjo ant slenksčio, nes aš savo vyrui pasakiau, kad otomių ištikimos širdys ir kad jie neišduos mūsų nelaimėje. Aš tikėjau! Tik todėl aš, Otomė, persirengiau mergšės rūbais ir kartu su juo pabėgau. Bet jeigu būčiau žinojusi, ką čia teks pamatyti ir išgirsti, jeigu tik būčiau numaniusi, kaip mus sutiksite, tai greičiau šimtą kartų būčiau numirusi, kad tik nereikėtų šitaip prieš jus stovėti ir prašyti pasigailėjimo!

O gentie, mano gentie, maldauju tave! Atstumk apgaulingus teulius! Lik visuomet laisva ir išdidi! Tavo pečiai ne vergijos jungui vilkti, tavo sūnūs ir dukterys perdaug taurūs ir netarnaus svetimšaliams, nebus žaislas jų rankose. Bijokite Malincino! Netikėkite juo! Daug jūsų karių žuvo, bet tūkstančiai ir tūkstančiai dar gyvi. Čia, šiame kalnų lizde, jūs galite sutriuškinti visus Anahuako teulius, kaip praeityje klastingieji tlaskalanai triuškino čia actekus. Bet tuomet tlaskalanai buvo laisvi, o dabar tai vergų gentis. Gal pavydite vergiškos jų dalios? O gentie, mano gentie! Nemanykite, kad aš ginu save arba savo vyrą, nors jis man brangesnis už viską, išskyrus garbę. Nejaugi iš tiesų tikitės atiduoti mus gyvus tiems šunims tlaskalanams, kuriuos čia at-

siuntė Malincinas, norėdamas jus pažeminti? Žiūrėkit! — Otomė paėmė į ją mestą ietį ir iškėlė aukštai virš galvos.— Štai ginklas, kurį mums pasiuntė kažkoks gailestingas draugas, ir jeigu atsisakysite mus apginti, mes mirsime jūsų akyse. Tada, jei norite, nusiųskite mūsų kūnus Malincinui kaip savo taikingumo laidą. Bet jūsų pačių labui maldauju, paklausykite manęs! Netikėkite Malincinu, ir jeigu paskui teks mirti, mirkite kaip laisvi žmonės, o ne kaip teulių vergai. Pažvelkite į gailestingus jo darbus — toks pat atpildas laukia ir jūsų, jei paklausysite Machtlos!

Priėjusi prie mano neštuvų, Otomė greit nutraukė man rūbus, nuplėšė raiščius ir pusnuogį pastatė ant sveikosios kojos.

— Žiūrėkit! — sušuko ji nirtulingai, rodydama mano randus bei atviras žaizdas veide ir kojose.— Žiūrėkit, štai ką padarė teuliai ir tlaskalanai! Štai ko sulauks tie, kurie pasiduos jų malonei. Nusilenkite jiems, jei norite, išduokite mus, jei norite, bet sakau jums: tada jūsų kūnai bus taip pat sužaloti! Tada nepasotinami dykaduoniai teuliai jus kankins, kol atims paskutinę aukso kruopelę ir pavergs paskutinį vyrą bei paskutinę moterį.

Nutilusi Otomė atsargiai paguldė mane ant žemės, kadangi aš pats negalėjau pastovėti, ir atsistojo šalimais su ietimi rankoje, pasirengusi įsmeigti ją man į širdį, jei žmonės vis dėlto nuspręs išduoti mus Korteso pasiuntiniams.

Valandėlę buvo tylu, paskui minia suošė ir per visą aikštę iš karto nuskardėjo šauksmai, dešimt kartų garsesni nekaip pirma. Bet dabar tai nebebuvo grasinimas mums. Otomė nugalėjo. Taurūs jos žodžiai, jos grožis, pasakojimas apie mūsų nelaimes ir mano žaizdos žmones paveikė. Dabar jie įniršo ant teulių ir jų pagalbininkų tlaskalanų, su kuriais kovodami žuvo otomių kariai. Dar niekad moters protas ir iškalbingumas nebuvo sukėlęs tokios nuostabios permainos. Žmonės vaitojo, plėšė sau rūbus ir žvangino ginklais. Machtla keletą kartų bandė kažką pasakyti, bet buvo nutrauktas žemyn ir, gelbėdamas savo gyvybę, leidosi bėgti. Dabar minios rūstybė atsigręžė prieš pasiuntinius tlaskalanus.

— Štai jums mūsų atsakymas Malincinui! — šaukė otomiai, pliekdami juos lazdomis.— Nešdinkitės iš čia, šunys! Bėkite pas savo šeimininką!

Taip jie buvo išvyti iš Pušų Miesto, ir minia aikštėje pamažu nusiramino. Tuomet vienas įžymiausių vadų prisiartino prie Otomės, pabučiavo jai ranką ir tarė:

— Princese, mes esame tavo vaikai ir ginsime tave iki mirties, nes tu įkvėpei į mūsų kūnus naują dvasią. Tu teisingai pasakei: geriau mirti laisviems, negu vergauti!

— Matai, mano mielas,— kreipėsi į mane Otomė,— aš neapsirikau, tau sakydama, kad mano gentis ištikima ir teisinga. Bet dabar turėsime ruoštis karui. Viskas nuėjo per toli, trauktis jau vėlu. Kai šita žinia pasieks Malincino ausis, jis įniršh kaip puma, iš kurios atimtas jauniklis. O dabar einam pailsėti, aš labai pavargau.

— Otome,— tariau jai,— tu pati didingiausia moteris, kokia tik kada yra gyvenusi pasaulyje.

— Nežinau, mano mielas, nežinau,— atsakė ji šypsodamasi,— bet jeigu man pavyko išgelbėti tau gyvybę ir pelnyti tavo pagyrimą, aš esu patenkinta.

XXXII

KUAUTEMOKO MIRTIS

Kurį laiką gyvenome Pušų Mieste ramiai. Mano žaizdos, žiaurių de Garsijos rankų žymės, gijo pamažu, ir aš turėjau daug iškentėti, kol galų gale pasveikau. Tačiau mudviem su Otome ir visiems mūsų valdiniams buvo aišku, kad taika truks neilgai: juk mes išvijome už miesto vartų Malincino pasiuntinius! Daugelis kalnėnų dabar dėl to apgailestavo, bet viskas buvo po laiko: reikės pjauti, ką pasėjo.

Taigi pradėjome ruoštis karui. Otomė vadovavo genties tarybai, kurioje dalyvavau ir aš. O netrukus atėjo žinios, kad prie miesto artinasi penkiasdešimt ispanų ir penki tūkstančiai jų sąjungininkų tlaskalanų, ketindami nušluoti mus nuo žemės paviršiaus. Aš stojau vadovauti otomių kariams — jų buvo dešimt su viršum tūkstančių, ir visi savaip buvo neblogai ginkluoti. Palikę miestą, mes tarpekliu žygiavome pasitikti priešo, tačiau, kai nuėjome du trečdalius kelio, aš sustabdžiau savo armiją. Bet čia likti neketinau — tarpeklyje buvo per daug ankšta ir visi kariai nebūtų galėję išsiskleisti kautynėms. Aš turėjau kitokį planą. Septynis tūkstančius karių pasiunčiau aplinkui per kalnus vien otomiams žinomais slaptais takais, įsakęs jiems pasislėpti ant uolų, stūksančių abipus tarpeklio per tūkstantį pėdų, ir paruošti kuo daugiau akmenų.

Su savim pasilikęs penkių šimtų žmonių būrį, kitus karius, ginkluotus lankais ir trumpomis ietimis, sustačiau pasaloje tose vietose, kur viršum tarpeklio pakibusios uolos galėjo pridengti nuo krintančių akmenų. Paskui labiausiai patikimus žmones pa-

siunčiau į žvalgybą: vieni turėjo sekti, kaip žygiuoja ispanai, o kitiems buvo pavesta tapti jų vedliais.

Atrodė, kad mano planas be jokių priekaištų. Viskas ėjo kuo puikiausiai. Ir vis dėlto mes vos išvengėme pralaimėjimo.

Stovykloje su mumis buvo ir Machtla. Aš tyčia paėmiau jį kartu, kad galėčiau sekti, bet ir jo, pasirodo, nesnausta.

Kai ispanams iki tarpeklio beliko vos pusdienis kelio, pas mane atėjo vienas žvalgas, kuriam buvau įsakęs stebėti, kaip artinasi priešas. Jis prisipažino, kad Machtla jį papirkęs ir įkalbėjęs įspėti ispanų būrio vadą apie spąstus. Žvalgas sutiko, paėmė tai, kas už išdavystę buvo pažadėta, ir iškeliavo, bet netrukus jam prabilo sąžinė, ir jis, skubiai grįžęs, viską papasakojo man. Aš įsakiau Machtlą tuojau pat suimti, ir dar prieš vakarą jis už išdavystę buvo pelnytai nubaustas mirtimi.

Rytojaus rytą ispanų būriai įžengė į tarpeklį. Pusiaukelėje nuo stovyklos aš juos pasitikau su penkiais šimtais karių. Mes stojome į mūšį, bet netrukus su nedideliais nuostoliais pradėjome trauktis. Ispanai puolė vis atkakliau, o mes vis greičiau traukėmės, kol galop leidomės bėgti, gelbėdamiesi nuo persekiojančių raitelių.

Maždaug per pusmylį nuo to galo, kur stovi Pušų Miestas, tarpeklis daro staigų posūkį ir smarkiai susiaurėja. Uolos čia tokios aukštos ir stačios, jog apačioj viešpatauja amžina prieblanda. Prie to posūkio mes ir bėgome, neva apimti baisios panikos, o ispanai, pergalės įkvėpti, mus vijosi, šūkaudami savo šventųjų vardus. Tačiau, vos pasukę už kampo, jie tuoj kitaip užgiedojo. Žvalgai, sekę juos iš tūkstančio pėdų aukštumos davė ženklą, ir priešus užgriuvo tokia uolų bei akmenų kruša, jog net dangus aptemo. Didelė dalis ispanų buvo sutraiškyta vietoje. Kiti puolė pirmyn, kur takas tarp uolų platėjo. Daugeliui pavyko prasiveržti, bet čia juos pasitiko mano lankininkai, ir dabar vietoj akmenų ėmė zvimbti strėlės. Pagaliau ispanai be jokios tvarkos leidosi bėgti, net nebegalvodami priešintis.

Tuo mūšis ir pasibaigė. Tarpeklyje priešą mes užpuolėme iš visų pusių, o iš viršaus vėl pasipylė akmenų kruša, ir tik nedaugeliui ispanų bei jų sąjungininkų pavyko ištrūkti gyviems atgal į lygumą už uolų virtinės, saugančios Pušų Miestą.

Po šių kautynių ispanai daugel metų nebedrumstė mums ramybės, tenkindamiesi vien grasinimais, o mano vardas išgarsėjo tarp visų otomių genčių.

Vieną sučiuptą ispaną aš išgelbėjau nuo mirties ir vėliau paleidau į laisvę. Iš jo kai ką sužinojau apie de Garsiją, arba Sarsedą. Jis tebetarnavo pas Kortesą, bet Marina ištesėjo savo žodį

ir užtraukė jam nemalonę už tai, kam jis norėjo kankinti Otomę; be to, Kortesas pyko ant de Garsijos dar ir todėl, kad Marina suvertė jam visą kaltę už mūsų pabėgimą. Ji pasakė, jog de Garsija tikriausiai bus išleidęs mus iš stovyklos pro vartus ne kitaip kaip tik papirktas.

Kaip praslinko keturiolika metų po ispanų sutriuškinimo, papasakosiu trumpai, kadangi, palyginti su ankstyvesniu laikotarpiu, tai buvo ramūs metai. Per tą laiką mudviem su Otome gimė trys sūnūs, mano gyvenimo paguoda. Aš juos mylėjau, o vaikai irgi buvo prie manęs visa širdimi prisirišę. Jei ne motinos kraujo priemaiša, jie būtų buvę tikri anglai, nes aš juos pakrikštijau, išmokiau savo kalbos ir tikėjimo; jų buvo tokios pat kaip mano akys, ir iš išvaizdos, nepaisant pernelyg tamsios odos, jie atrodė daug panašesni į anglus negu į indėnus.

Bet šiuos man taip brangius vaikus ištiko skaudus likimas: mirtis juos išplėšė lygiai taip kaip nelaimingą kūdikį, po daugelio metų gimusį mudviem su Lile. Du iš jų mirė — vienas karštlige, kurios aš niekaip nesugebėjau išgydyti, o antras užsimušė, iškritęs iš aukšto kedro, kur buvo įlipęs ieškoti peslio lizdo. Iš trijų sūnų,— aš jau nekalbu apie mūsų pirmagimį, žuvusį apgulos metu,— liko gyvas tik vyresnysis, mano mylimiausias, bet apie jį bus toliau.

Ką gi dar pasakyti? Nugalėjus ispanus bei jų sąjungininkus, aš didžiosios tarybos buvau išrinktas Pušų Miesto valdovu lygiai su Otome, taigi mudu įgijome kad ir ne absoliučią, bet didelę valdžią. Ja pasinaudojus, man galų gale pavyko panaikinti baisias žmonių aukojimo apeigas, nors tai sukėlė nuožmią žynių neapykantą ir nuo mūsų sąjungos atskilo daugelis kalnėnų genčių. Paskutinis aukojimas, neskaitant dar vieno, paties baisiausio, apie kurį teks papasakoti toliau, buvo atšvęstas ant teokalio priešais rūmus po ispanų sutriuškinimo tarpeklyje.

Ketvirtaisiais metais, kai mudu su Otome jau turėjome du sūnus, į Pušų Miestą pas mane slapta atvyko Kuautemoko draugų pasiųsti žygūnai. Kuautemokas ištvėrė visas kančias ir tebebuvo Korteso belaisvis. Žygūnai papasakojo, kad Kortesas greit trauksiąs į žygį prie Hondūro įlankos per tą kraštą, kuris dabar vadinamas Jukatanu, ir kad jis nusprendęs kartu pasiimti Kuautemoką bei kitus įžymiuosius actekus, bijodamas juos palikti be priežiūros. Iš žygūnų mes taip pat sužinojome, kad didėja pavergtų Anahuako genčių nepasitenkinimas dėl ispanų žiaurumo bei rinkliavų. Daug kas buvo tos nuomonės, jog artėja visuotinis sukilimas, kuris galįs pasibaigti sėkmingai.

Tie, kurie atsiuntė pas mane žygūnus, prašė surinkti otomių būrį ir traukti į Jukataną. Ten aš būsiu laukiamas. Kai susijungs visi būriai, mes tarp miškų ir pelkių apsupsime ispanus, tinkamu momentu juos užpulsime ir visus sunaikinę išvaduosime Kuautemoką. Tai turėjo būti tik pirmas žingsnis kovoje su ispanais; apie kitus žygius nekalbėsiu, nes jiems nebuvo lemta išsipildyti.

Išklausęs žygūnų, aš liūdnai papurčiau galvą: jų planas man atrodė beviltiškas. Bet tuomet atsistojo vyresnysis žygūnas ir pasivedė mane į šalį — pranešti to, kas buvo skirta man vienam.

— Kuautemokas prašė tau pasakyti,— prabilo žygūnas: —„Girdėjau, kad tu, mano broli, kartu su mano seseria Otome gyveni laisvas otomių kalnuose. O aš, deja, nykstu teulių kalėjime kaip sužeistas erelis narve. Broli mano, maldauju tave, jei turi tokią galią, padėk man vardan senos mūsų draugystės ir viso to, ką drauge iškentėjome. Galbūt ateis laikas, kai aš vėl valdysiu Anahuaką, ir tuomet tu užimsi vietą šalia manęs“.

Klausantis man širdis sruvo krauju, nes aš mylėjau savo brolį Kuautemoką, kaip kad myliu ir dabar.

— Grįžk ir pasistenk pranešti Kuautemokui mano atsakymą,— pasakiau žygūnui.— Vilties maža, bet aš padarysiu visa, ką galiu. Tegu manęs laukia Jukatano miškuose.

Sužinojusi apie mano pažadą, Otomė labai nusiminė: tas žygis jai atrodė beprotiškas, galintis tik pražudyti mane. Bet kadangi jau buvo pažadėta, reikėjo pažadą tesėti, ir Otomė manęs neatkalbinėjo. Surinkau penkis šimtus karių, ir mes leidomės į tolimą, sunkią kelionę, numatę su ispanais susitikti Jukatano siaurukalnėse. Paskutiniu momentu Otomė norėjo vykti su manim, bet aš jai uždraudžiau, nes ji neturėjo teisės palikti savo gentį ir savo vaikus, taigi mudu pirmą kartą skaudama širdimi išsiskyrėme.

Neaprašinėsiu visų kelionės vargų. Pustrečio mėnesio ėjome per kalnus ir upes, per miškus ir pelkes, kol galop pasiekėme didžiulį mirusį miestą, gyventojų apleistą prieš daugelį amžių. Vietiniai indėnai jį vadino Palenke[1]. Tas miestas — viena nuostabiausių vietų, kur man teko būti klajojant. Jis pusiau užaugęs krūmais, o tarp jų kur tik pažvelgsi, stūkso apgriuvę, iš vidaus ir iš lauko pusės raižyti marmuriniai rūmai, skulptūriniais atvaizdais papuošti teokaliai ir baisingos išsiviepusių dievų statu-

---

[1] Palenkė — senovinis majų miestas su didingais ciklopiniais pastatais, gyventojų apleistas gerokai prieš ispanų atėjimą. Stovi netoli Jukatano pusiasalio tarp Grichalvos ir Usumasintos upių. Tokių mirusių miestų Centrinėje Amerikoje yra keletas: Čičen Ica — Jukatano šiaurėje, Teotihuakanas — Meksiko slėnyje ir kt. Spėjama, kad didžiuliai klestintys miestai, kuriuose gyveno majų ir kitų tautų protėviai, ištuštėjo dėl karų ir sukilimų, bet ši paslaptis iki šiol dar nėra galutinai išaiškinta.

los. Aš dažnai pats save klausdavau: kokia tauta galėjo pastatyti šią sostinę, kokie karaliai čia viešpatavo? Bet praeitis pavydžiai saugo savo paslaptis. Į šiuos klausimus atsakyti gal pavyks tik tada, kai koks nors mokslininkas įspės, ką reiškia akmeniniai simboliai bei užrašai, kuriais čia nuo viršaus iki apačios išmargintos daugelio pastatų sienos.

Mes pasislėpėme šiame mirusiame mieste, nors turėjau daug vargo, kol įtikinau savo žmones čia apsistoti. Jie bijojo sudrumsti ramybę šiuose rūmuose kadaise gyvenusių miestelėnų vėlėms, bijojo pražūtingos karštligės, jau nekalbant apie gyvates ir tarp griuvėsių slankiojančius plėšrūnus. Bet aš gavau žinių, kad ispanai turi pereiti pelkes tarp upės ir mirusio miesto, ir nusprendžiau kaip tik čia parengti jiems spąstus.

Aštuntą dieną žvalgai man pranešė, jog Kortesas persikėlęs per didžiąją upę arčiau aukštupio ir dabar einąs per miškus — pelkės jam buvo įgrisusios iki gyvo kaulo. Mes skubiai išžygiavome prie upės, norėdami persikelti paskui jį, bet tuo metu prapliupo tokia liūtis, kokių niekur kitur nepasitaiko. Ji kliaukė ištisą dieną ir visą naktį, todėl galų gale mums teko iki kelių bristi per vandenį, o kai pasiekėme upę, tai išvydome šniokščiant plačiausią srautą. Per jį persikelti būtų reikėję gero Jarmuto žvejų barkaso.

Tris dienas turėjome laukti ant kranto, išalkę, kentėdami nuo karštligės ir vandens gausybės, kol pagaliau upė grįžo į savo vagą. Ketvirtosios dienos rytą mums pavyko per ją persikelti, nors keliantis nuskendo keturi kariai.

Kai atsidūrėme kitame krante, žmonėms įsakiau pasislėpti krūmuose bei nendrynuose, o pats su šešetu karių leidausi tolyn, norėdamas surasti ispanų pėdsakus. Maždaug po valandos užtikome per tankumyną jų praskintą taką ir atsargiai juo nuėjome. Netrukus miškas praretėjo, ir mes išėjome į aikštelę, kurioje, matyt, visai neseniai buvo Korteso stovykla. Čia gulėjo ligos pakirsto indėno lavonas. Ugniakuruose dar nebuvo spėjusios atšalti žarijos.

Už kokių penkiasdešimt jardų nuo stovyklos kerojo galingas ceibos medis, panašus į anglišką ąžuolą, tik minkštesnis ir su balta žieve. Per dvidešimt metų ceiba sustorėja kaip šimtametis ąžuolas, o tokių medžių kaip šis aš, tiesą sakant, dar niekad nebuvau regėjęs: savo aukščiu ir drūtumu jam galėjo prilygti nebent tik „Kerbio ąžuolas“ ir dar galbūt „Škotijos karalius“, augantis Brume, greta Ditčingemo esančioje Norfolko grafystės parapijoje.

Medyje tupėjo daugybė peslių; arčiau priėjęs, supratau, kas

juos čia primasino. Ant apatinių šakų, lengvo vėjelio siūbuojanmi, kybojo trijų vyrų kūnai.

— Štai ispanų pėdsakai! — pasakiau.— Pažiūrėsim, kas čia.

Ir mes žengėme į milžiniško medžio paunksnę.

Mūsų pabaidytas peslys pakilo nuo artimiausio negyvėlio galvos. Ar nuo stumtelėjimo, ar nuo sparnų mosto pakaruoklis ant virvės pasisuko į mane veidu. Aš pažvelgiau į jį ir atšokau atgal, vėl pažvelgiau ir suvaitojęs parkritau ant žemės. Tai buvo tas, kurio aš ieškojau ir kurį norėjau išgelbėti,— mano draugas ir brolis, paskutinis Anahuako imperatorius Kuautemokas. Jis kaip vagis buvo pakartas negyvenamoje nykioje girioje, ir tik pesliai čia klykė viršum jo galvos. Sustingęs iš siaubo ir netikėtumo, žiūrėjau į jį nuo žemės ir nenoromis prisiminiau didingą actekų valdžios simbolį — plėšrų paukštį, laikantį naguose gyvatę. Prieš mane suposi paskutinis actekų imperatorius, ir — o baisybė! — mano akyse peslys staiga nagais įsikibo į jo plaukus tartum šiurpi Anahuako ir jo valdovų žlugimo alegorija.

Nusikeikęs pašokau ir stvėręs lanką pervėriau peslį strėle. Jis šaižiai suklykė ir spurdėdamas nukrito prie mano kojų. Paskui liepiau nupjauti virves. Mes nuleidome žemėn Kuautemoko, Takubos kasiko ir trečio įžymaus acteko kūnus, po medžiu iškasėme gilią duobę ir visus tris į ją suguldėme. Paskutinį kartą liūdnai atsisveikinau su Kuautemoku ceibos paunksnėje; ten jis ir miega amžinu miegu. Ilgai aš keliavau norėdamas išgelbėti savo brolį, o kai mudu susitikome, ispanai jau buvo padarę savo darbą, ir man beliko Kuautemoką tik palaidoti.

Anahuakas neteko savo vado, aš nebeturėjau ko gelbėti, tad reikėjo grįžti. Bet prieš grįžtant mums pavyko atsitiktinai sučiupti vieną tlaskalaną, mokantį kalbėti ispaniškai. Iškankintas žygio vargų bei sunkumų, jis buvo pabėgęs iš Korteso būrio. Tas tlaskalanas matė, kaip buvo nužudytas Kuautemokas bei jo draugai, ir girdėjo paskutinius Anahuako imperatoriaus žodžius.

Matyt, koks nors niekšas Kortesui pranešė, kad ruošiamasi Kuautemoką išgelbėti. Tada Kortesas įsakė belaisvius pakarti. Kuautemokas mirtį pasitiko išdidžiai ir narsiai, kaip ir visus kitus tragiško gyvenimo negandus. Prieš mirtį jis pasakė:

— Aš gailiuos, Malincinai, kad gyvas pasidaviau tavo malonei. Mano širdis jautė, jog visos tavo priesaikos melagingos, ir ji manęs neapgavo. Aš trokštu mirti, nes patyriau pralaimėjimą, gėdą bei kančias ir savo akimis išvydau, kaip mano tauta pavirto teulių vergais. Bet sakau tau: už visas piktadarybes tavęs laukia kerštas!

Po to mirties tyloje jis buvo pakartas.

Sudie, Kuautemokai, pats narsiausias, išmintingiausias ir kilniausias iš visų indėnų! Tegu tavo skaudžios, gėdingos mirties šešėlis lyg neišdildoma dėmė juodina Korteso šlovę, kol tik žmonių atmintyje bus gyvi jūsų vardai!

Atgal mes keliavome dar du mėnesius, kol pagaliau visai nusikamavę pasiekėme Pušų Miestą, dėl įvairių nelaimių praradę tik keturiasdešimt žmonių. Otomė buvo sveika ir labai apsidžiaugė, nes jau nebesitikėjo manęs gyvo pamatyti. Bet kai papasakojau apie Kuautemoko mirtį, ji ilgai negalėjo nusiraminti, gedėdama savo brolio ir nuliūdusi, kad drauge su juo žlugo paskutinė actekų viltis.

XXXIII

UŽ IZABELĄ DE SIGUENSĄ ATKERŠYTA

Po Kuautemoko mirties mudu su Otome dar daug metų ramiai gyvenome Pušų Mieste. Mūsų kraštas buvo atšiaurus ir neturtingas. Nors mes ispanams nepasidavėme ir nemokėjome duoklės, jie, Kortesui grįžus į Ispaniją, nesiryžo mūsų pavergti. Jų valdžioje buvo jau visas Anahuakas, išskyrus keletą genčių, gyvenusių tokiose pat sunkiai prieinamose vietose kaip mes, ir kadangi likusių otomių nukariavimas ispanams nežadėjo nieko kito, tiktai žiaurias grumtynes, jie mus paliko ramybėje iki geresnių laikų.

Aš pasakiau „likusių otomių" todėl, kad pamažu daugelis otomių genčių pačios nusilenkė ispanams, ir galų gale mums beliko Pušų Miestas bei jo apylinkės keliasdešimt mylių spinduliu. Tiesą sakant, ir tie negausūs valdiniai buvo mums atsidavę tik iš meilės Otomei, iš pagarbos senai jos giminei bei vardui ir galbūt dar dėl to, kad aš pagarsėjau kaip nenugalimas baltasis vadas ir sumanus karys.

Mane gali kas paklausti: ar aš buvau laimingas? Daug kas man teikė laimės, ir vargu ar dangus kam nors davė tokią gražią ir mylinčią žmoną, kuri savo jausmą tiek kartų patvirtino pasiaukojamais žygdarbiais. Toji moteris savo noru atsigulė šalia manęs ant mirties altoriaus; dėl manęs ji susitepė krauju rankas; jos išmintis man padėjo įveikti daug sunkumų, o jos meilė guodė mane nuliūdusį. Jei dėkingumas galėtų pavergti vyrų širdis, aš savąją amžinai būčiau paklojęs prie Otomės kojų; iš dalies taip ir buvo ir taip tebėra iki šiol. Bet argi gali dėkingumas ar koks kitas jausmas, net karščiausia meilė, priversti žmogų užmiršti

gimtuosius namus? Aš, indėnų vadas, kartu su pasmerkta tauta kovojęs prieš neišvengiamą likimą, argi galėjau užmiršti savo jaunystę su visomis jos viltimis ir nerimasčiu, užmiršti Veivnio slėnį ir ten žydinčią gėlę, užmiršti kad ir sulaužytą savo priesaiką? Juk viskas buvo prieš mane, aplinkybės pasirodė stipresnės, ir tas, kas perskaitys šią istoriją, vargu ar pasmerks mano poelgius. Tikrai nedaug teatsiras žmonių, kurie, manimi dėti, iš visų pusių apnikti abejonių, sunkumų bei pavojų, būtų kitaip pasielgę.

Bet atmintis man nedavė ramybės. Dažnai pabusdavau naktį ir net šalia Otomės gulėdavau kamuojamas prisiminimų bei atgailos, jei tik žmogus gali atgailauti dėl to, kas nuo jo nepriklauso. Aš tebebuvau svetimšalis svetimame krašte, ir nors mano namai buvo čia, o mano vaikai — su manim, aš negalėjau užmiršti kitų savo namų ir prarastos Lilės. Vis dar tebemūvėjau ant piršto jos žiedą, bet tai buvo vienintelis daiktas, siejantis mane su Lile. Aš nežinojau, ar ji ištekėjusi, ar ne, gyva ar mirusi. Kasmet tarp mūsų gilėjo praraja, bet mintys apie Lilę nuolat mane persekiojo kaip šešėlis: jos prasiskverbdavo net pro audringą Otomės meilę, aš jas jausdavau net savo vaikų bučiniuose. Baisiausia, kad pats save niekinau už šitokius apgailestavimus. O dar labiau bijojau, kad Otomė, niekados su manim apie tai nekalbėdavusi, skaito mano sieloje:

Nors toli tu,
Širdy mes kartu.

Taip buvo užrašyta ant Lilės žiedo, ir taip buvo iš tikrųjų. Juk mes buvome taip toli vienas nuo kito, jog negalima net įsivaizduoti tilto, kuris būtų mus sujungęs, bet širdyje aš vis vien likau kartu su ja. Galbūt jos širdis jau buvo atšalusi, bet manoji vis dar veržėsi pas ją per kalnus ir jūras ar per mirties bedugnę, jeigu Lilė buvo mirusi ir mirtis mus išskyrė. Aš slapta tebesvajojau apie meilę, nors pats sulaužiau ištikimybę.

Kas perskaitė mano jaunystės istoriją, turbūt atsimena pasakojimą apie Izabelos de Siguensos mirtį, kaip paskutinę valandą ji prakeikė kunigą, kai šis po visų kančių ją dar įžeidė ir ėmė plūsti, ir palinkėjo jam numirti nuo tokių pat fanatikų rankų dar baisesne mirtimi. Jei neapsirinku, jau esu minėjęs, kad visa tai išsipildė, ir išsipildė tiesiog nuostabiai.

Kortesui užkariavus Anahuaką, tas uolusis dvasininkas kartu su kitais atplaukė iš Ispanijos, pasiryžęs kankinimais ir kalaviju įskiepyti indėnams Dievo meilę. Iš visų savo bendražygių, atėjusių čia su tokiu pat tikslu, jis buvo smarkiausias.

Indėnų žyniai darė nemaža žiaurenybių, išplėšdami savo aukoms širdis ir aukodami jas Uicilopočtliui arba Kecalkoatliui, tačiau nelaimingųjų sielas jie siųsdavo į Saulės Buveinę. O krikščionių kunigai ne tik pakeitė aukurą tobulais kankinimo įnagiais ir laužais, ant kurių degino gyvus žmones, bet net jų sielas, tokiu būdu išvaduotas nuo žemiškų varžtų, siuntė į Šėtono Buveinę.

Taigi tarp visų fanatikų pats įžūliausias ir žiauriausias buvo tėvas Pedras. Jis pasirodydavo čia vienur, čia kitur, savo kelią nužymėdamas stabmeldžių lavonais, ir galų gale buvo pramintas Krikščionių Velniu. Bet kartą jis per savo šventą uolumą nuklydo per toli, ir jį sučiupo viena otomių gentis. Toji gentis dėl savo palinkimo aukoti dievams žmones buvo nuo mūsų atskilusi, bet ispanų valdžios irgi dar nepripažino. Ir štai sykį man buvo pranešta, kad genties žyniai nori Teskatlipokai paaukoti į nelaisvę paimtą krikščionių misionierių. Tai įvyko keturioliktais metais, kai mes valdėme Pušų Miestą.

Aš tuoj susiruošiau ir su nedideliu būriu išvykau pas genties kasiką, tikėdamasis jį perkalbėti, kad paleistų kunigą. Nors gentis iš mūsų sąjungos buvo išstojusi, mes su kasiku dar palaikėme šiokią tokią draugystę.

Kad ir kaip skubėjau, žynių kerštas mane aplenkė. Mums atvykus į kaimą, Krikščionių Velnias jau buvo vedamas prie aukuro, priešais kurį ant stulpo stovėjo baisingas stabas, o aplink jį smygsojo mietai su užmautomis kaukolėmis. Iki pusiaujo nurengtas, už nugaros surištomis rankomis, ant krūtinės užkritusiais žilsvais gaurais, tėvas Pedras ėjo į aukojimo vietą, kartkartėmis įnirtingai mostelėdamas galvą, kad nekandžiotų aplinkui zyziantys moskitai. Plonos jo lūpos bambėjo maldas, o žvitrios akutės varstė mirtinus priešus, greičiau grasindamos, negu maldaudamos pasigailėti.

Aš į jį pažvelgiau ir nusistebėjau. Pažvelgiau dar kartą, ir tada pažinau. Staiga man atmintyje iškilo niūrus Sevilijos požemis, graži jauna moteris, apsisiautusi drobule, ir smulkaus veido sutanotas kunigas, dramblio kaulo kryžiumi smogiantis jai į lūpas ir prakeikiantis už Dievo niekinimą. Tas pats kunigas dabar buvo priešais mane! Izabela de Siguensa jam palinkėjo sulaukti tokio likimo kaip ji pati. Jos žodžiai išsipildė. Dabar aš nebūčiau sulaikęs likimo rankos, jeigu net būčiau turėjęs tokią galią. Tad likau nuošaly, bet kai Krikščionių Velnias ėjo pro mane, užkalbinau jį ispaniškai:

— Prisimink, šventas tėve, gal jau užmiršai, bet dabar prisimink, ko prieš mirtį maldavo Izabela de Siguensa, kurią tu prieš daugelį metų Sevilijoje pasmerkei myriop!

Kunigas mane išgirdo ir, nors buvo įdegęs, išbalo kaip numirėlis ir ėmė taip drebėti, jog maniau, kad tuoj pargrius. Siaubo apimtas, jis įbedė į mane akis ir išvydo, kaip pats manė, paprastą indėnų vadą, besidžiaugiantį vieno savo engėjo mirtimi.

— Šėtone! — sušvokštė jis.— Atėjai iš pragaro manęs kankinti paskutinę valandą?

— Prisimink, ko prieš mirtį maldavo Izabela de Siguensa, kuriai tu smogei ir prakeikei,— pašaipiai atsakiau.— Nesistenk sužinoti, kas aš, tik prisimink jos žodžius ir neužmiršk iki galo!

Valandėlę jis stovėjo sustingęs, visai nejausdamas, kaip jį niuksi kankintojai, bet paskui atgavo drąsą ir skardžiu balsu suriko:

— Šalin, šėtone, nebijau tavęs! Aš atsimenu tą pražuvusią nusidėjėlę, tegu ji ilsisi ramybėje! Jos prakeikimas mane prislėgė, bet aš tuo džiaugiuos, taip, džiaugiuos, nes už aukuro man atsivers dangaus vartai. Šalin, šėtone, nebijau tavęs, nebijau!

Jį nutempė toliau, o jis vis tebešaukė:

— O viešpatie, priimk mano sielą! Priimk!

Tegu ir jis ilsisi ramybėje! Jis buvo žiaurus, tačiau bent ne bailys ir kaip pridera iškentėjo visas kančias, kurioms pats buvo pasmerkęs tiek žmonių.

Šis atsitikimas, šiaip jau gana nereikšmingas, turėjo svarbių pasekmių. Jei tuomet būčiau išplėšęs tėvą Pedrą iš žynių rankų, tai dabar nerašyčiau šitos istorijos savo namuose Veivnio slėnyje. Nežinau, ar būčiau sugebėjęs jį išgelbėti, ar ne, tik žinau, kad net nebandžiau to padaryti ir kad tėvo Pedro mirtis užtraukė man didelę nelaimę. Gal aš buvau teisus, o gal kaltas — kas gali spręsti? Vien tik perskaitęs mano istoriją, kiekvienas turbūt pasakys, kad aš buvau kaltas, kaip ir daugelį kartų kitais atvejais, bet jeigu kas būtų pats matęs Izabelą de Siguensą, gyvą užmūrytą kape, tas tikriausiai pasakytų, kad aš teisus. Tačiau — prieš gera ar prieš bloga — viskas atsitiko būtent taip, kaip aprašiau.

Tuo laiku iš Ispanijos atvyko naujas vicekaralius. Sužinojęs apie misionieriaus nužudymą, jis įtūžo ir nusprendė nepaklusniems stabmeldžiams otomiams atkeršyti.

Netrukus mane pasiekė gandai, kad prieš mus žygiuoja didelė tlaskalanų ir kitų indėnų genčių kariuomenė, ketindama išnaikinti visus otomius. Kartu į žygį traukė daugiau kaip šimtas ispanų kareivių. Tai ekspedicijai vadovavo ne kas kitas, kaip kapitonas Bernalis Diasas, tas pats kareivis, kurio aš pasigailėjau per skerdynes liūdnąją naktį ir kurio kalavijas tuomet vis dar kabojo man prie diržo.

Reikėjo pasiruošti gynybai iš anksto, nes vienintelė mūsų viltis buvo netikėtas atkirtis. Kartą ispanai su tūkstančiais sąjungininkų jau bandė mus pulti, bet tik nedaugelis gyvi sugrįžo į Korteso stovyklą. Tai, kas padaryta vieną sykį, galima pakartoti,— taip kalbėjo Otomė su išdidžiu tvirto žmogaus pasitikėjimu. Deja! Per keturiolika metų daug kas buvo pasikeitę.

Prieš keturiolika metų mes valdėme didžiulį kalnų kraštą. Vos mums pašaukus, rūsčios gentys siųsdavo šimtus karių. O dabar tos gentys mūsų nebeklausė, ir mes galėjome pasikliauti vien tik Pušų Miesto bei kelių aplinkinių kaimų gyventojais. Kai ispanai prieš mus žygiavo pirmą kartą, galėjau sušaukti dešimt tūkstančių karių. O dabar man vargais negalais pavyko surinkti vos porą ar trejetą tūkstančių, bet ir tai dalis karių pavojui priartėjus išbėgiojo.

Nepaisant visų sunkumų, man nebuvo galima nusiminti, turėjau kuo geriausiai išnaudoti visas mano žinioje likusias jėgas, nors, atvirai sakant, nieko gero nesitikėjau. Tačiau savo būgštavimus rūpestingai slėpiau nuo Otomės, o jeigu ji ir nujautė, irgi neišsidavė. Be to, jos tikėjimas manimi buvo pernelyg didelis: Otomė neabejojo, kad vien mano išminties užtenka visoms ispanų armijoms sutriuškinti.

Pagaliau priešas prisiartino, ir mes pasiruošėme mūšiui. Mano planas buvo lygiai toks pat kaip prieš keturiolika metų. Su nedideliu būriu turėjau pasitikti priešą tarpeklyje, kur buvo vienintelis kelias į Pušų Miestą; pagrindinės jėgos, padalytos į dvi lygias dalis, turėjo išsidėstyti ant uolų abipus tarpeklio ir iš viršaus užversti ispanus akmenimis, kai tik pradėsiu nuo jų bėgti,— toks buvo sutartinis signalas.

Be to, ėmiausi ir kitų priemonių. Mums galėjo tekti atsitraukti į miestą, todėl įsakiau sustiprinti jo vartus bei sienas ir palikau ten įgulą. Blogiausiam atvejui ant teokalio, kur nustojus aukoti žmones buvo įrengtas mūsų arsenalas, prinešėme daug vandens bei maisto. Šlaitus sutvirtinome sienomis ir kitokiais įrengimais, tas sienas dar nusmaigstėme vulkaninio stiklo skeveldromis, todėl teokalis virto neįveikiama tvirtove, kurios dabar niekas neįstengs paimti, kol joje bus bent dešimt gyvų gynėjų.

Pagaliau vieną naktį pačioje vasaros pradžioje atsisveikinau su Otome ir, įsakęs pagrindinėms jėgoms pasislėpti viršum tarpeklio ant uolų, pats su keliais šimtais karių leidausi pirmyn tamsiu taku. Su manim žygiavo ir mano sūnus. Jis jau buvo sulaukęs tokio amžiaus, kada jaunuolis pagal indėnų papročius turi išbandyti visus kautynių pavojus.

Žvalgai man pranešė, kad ispanai stovi kitame tarpeklio gale, ketindami jį pereiti valandą prieš aušrą ir tikėdamiesi mane užklupti miegantį. Tos žinios buvo tikslios. Rytmetį, vos pirmoji žara nurausvino už mūsų nugaros dunksančio Chakos ugnikalnio sniegynus, duslus gaudesys, kalnų aido sustiprintas, mums parodė, kad priešas jau žygiuoja. Aš su savo kariais leidausi tarpekliu jo pasitikti, mums buvo žinomas kiekvienas akmuo. O ispanai turėjo daug vargo. Daugelis jų jojo raiti, be to, vežėsi dvi patrankas. Sunkūs pabūklai kliuvo už uolų, kadangi juos tempiantys vergai tamsoje nematė kelio. Pagaliau būrio vadas, nenorėdamas pradėti mūšio tokiomis nepalankiomis aplinkybėmis, įsakė sustoti ir palaukti dienos.

Kai išaušo rytas ir blanki šviesa prasiskverbė į gilaus tarpeklio dugną, iš tamsos pasirodė ilga vora ispanų, šarvuotų žvilgančiais šarvais, o už jų — tūkstančiai sąjungininkų indėnų dar puošnesniais apdarais, su dažytais šalmais ir margaspalvėmis plunksnų skraistėmis.

Priešai mus irgi pastebėjo ir ėmė šaipytis iš skurdžių mūsų aptaisų. Vingiuodama tarp uolų lyg kokia baisinga gyvatė, priešų vora slinko tarpekliu pirmyn. Kai tarp mūsų beliko koks šimtas žingsnių, ispanai, rykaudami karo šūkį, atstatė ietis ir, šaukdamiesi pagalbon šventą Petrą, raiti puolė į ataką.

Mes į priešus paleidome ištisą spiečių strėlių. Tai juos sustabdė, bet neilgam. Netrukus ispanai prisiartino ir ilgomis ietimis pradėjo mus spausti. Daug mano karių buvo nukauta, nes šarvuotiems arkliams ir raiteliams mes su indėniškais ginklais beveik nieko negalėjome padaryti. Mums teko bėgti, bet kaip tik toks ir buvo mano planas. Aš tikėjausi nuvilioti priešus į tą vietą, kur tarpeklis pasidaro siauras, o uolos labai stačios, kad mano kariai ten juos iš karto sutraiškytų akmenimis.

Viskas ėjo gerai. Mes bėgome, o ispanai, pergalės paskatinti, patys lėkė paskui mus tiesiog į spąstus. Stai iš viršaus jau nubildėjo pirmas akmuo, užmušė vieną arklį, o atšokęs partrenkė ir sužeidė kitą. Po to nukrito antras, trečias akmuo. Širdyje jau džiūgavau, galvodamas, kad pavojus praėjo ir mano planas dar kartą atnešė mums pergalę.

Bet staiga viršuje pasigirdo triukšmas, visai nepanašus į riedančių akmenų bildesį. Tai buvo mūšio garsai, jie kaskart vis stiprėjo, kol susiliejo į vientisą gausmą. Paskui ore vėl kažkas šmėkštelėjo. Aš pamačiau, kad tai ne akmuo, o žmogus, vienas iš mano otomių. O netrukus jie pabiro žemyn kaip lapai.

Ir iš karto viskas pasidarė aišku: mus apėjo iš šono! Ispanai buvo gana prityrę kareiviai ir negalėjo antrąkart pakliūti į tuos

pačius spąstus. Su patrankomis jie žygiavo tarpekliu, nes kitur nebuvo kelio, bet pirmiau tamsos priedangoje didelę dalį kariuomenės pasiuntė į kalnus. Slaptais takais, kuriuos išdavikai jiems parodė, ispanai užkopė ant plokščiakalnio ir dabar skerste skerdė tuos, kurie turėjo ginti tarpeklį, iš viršaus versdami ant priešų akmenis.

Iš tikrųjų tai buvo ne mūšis, o skerdynės! Pasislėpę prie prarajos krašto tarp agavų ir dygių krūmokšnių, mano otomiai sekė tarpekliu slenkantį priešą, net nenumanydami, kad jis gali būti už jų nugaros. Jie buvo užklupti iš netyčių. Kai priešai, kurių buvo daug daugiau, klykdami laukiniais balsais, puolė į ataką, daugelis otomių nespėjo pasiimti net ginklų, kuriuos buvo pasidėję į šalį, kad būtų patogiau ridenti žemyn sunkius uolų luitus. Susirėmimas buvo aršus ir trumpas.

Visa tai aš supratau per vėlai ir pats save prakeikiau, kad nebuvau numatęs tokios galimybės. Tiesą sakant, niekuomet nepagalvojau, kad ispanai sugebės atrasti slaptus takus, kuriais galima užlipti ant kalnų iš anos pusės. Kvailys! Buvau užmiršęs, jog išdavystė viskam atveria kelią.

XXXIV

PUŠŲ MIESTO APGULA

Mūšis jau buvo pralaimėtas. Tūkstančio pėdų aukštyje skardėjo pergalingi priešų šauksmai. Mūšis buvo pralaimėtas, bet aš privalėjau kovoti iki galo.

Savo karius kiek galėdamas greičiau nuvedžiau tarpekliu prie siauriausio vingio, kur būrelis narsuolių galėjo laikinai sustabdyti ištisą kariuomenę. Čia pašaukiau norinčius likti su manim, ir beveik visi į tą šaukimą atsiliepė. Pasirinkau maždaug penkiasdešimt vyrų, o visiems kitiems įsakiau kuo greičiausiai bėgti į Pušų Miestą ir įspėti ten paliktą įgulą apie pavojų. Jei aš žūčiau, prašiau žmoną Otomę panaudoti visą savo valdžią ir tvirtai ginti miestą, taip pat stengtis, jei bus įmanoma, išsilygti iš ispanų gyvybę sau, savo sūnui ir savo genties žmonėms. Pats nusprendžiau laikytis tarpeklyje tol, kol bus uždaryti visi miesto vartai, o gynėjai sustos ant sienų.

Kartu su kariais parsiunčiau ir savo sūnų. Jis maldavo, kad leisčiau jam pasilikti, bet aš žinojau, jog čia mūsų laukia tik mirtis, tad liepiau jam grįžti į miestą.

Pagaliau mes likome vieni. Ispanai, bijodami pasalos, slinko

iš lėto ir atsargiai. Išvydę už posūkio menką pulkelį žmonių, užkirtusių kelią, jie visai sustojo. Dabar ispanai buvo įsitikinę, jog jų laukia dar kokie nors spąstai. Niekam nė į galvą neatėjo, kad toks mažas būrelis drįstų stoti į kovą su visa armija.

Toje vietoje tarpeklis buvo toks siauras, jog mus vienu metu galėjo pulti vos keletas vyrų. Pastatyti čia patrankas taip pat nebuvo įmanoma, ir net arkebuzos ispanams beveik nieko nepadėjo. Be to, dėl labai nelygios žemės jie negalėjo pulti raiti, tad turėjo nulipti nuo arklių. Kautynėse žuvo daug karių iš abiejų pusių, nors aš pats išlikau nenukentėjęs, bet galų gale mes turėjome trauktis. Sprindis po sprindžio priešai mus spaudė atgal — tikriau sakant, tuos iš mūsų, kurie dar buvo gyvi. Ilgomis ietimis jie pamažu išstūmė mano karius iš tarpeklio, už kurio per kokius tris ketvirtadalius mylios stūksojo Pušų Miesto sienos.

Kovoti atviroje vietoje buvo beprasmiška. Mums beliko arba žūti, arba bėgti, ir mes nusprendėme bėgti ir gelbėti savo žmonas bei vaikus.

Kaip užpjudyti elniai lėkėme per slėnį, o ispanai ir jų sąjungininkai mus vijosi lyg šunų ruja. Laimė, kelias buvo akmenuotas ir ispanų arkliai negalėjo visu smarkumu šuoliuoti, todėl apie dvidešimt vyrų spėjo pribėgti miesto vartus. Iš visos mano armijos po mūšio begrįžo penketas šimtų žmonių, ir dar maždaug kita tiek karių buvo likę pačiame mieste.

Sunkūs vartai laiku užsitrenkė: vos spėjome juos užremti tvirtomis ąžuolinėmis sijomis, prisivijo ir ispanai. Rankoje aš tebeturėjau savo lanką, o strėlinėje buvo likusi viena strėlė. Uždėjau ją ant timpos ir, iš visų jėgų įtempęs lanką, pro vartų sijas paleidau strėlę į prieky lekiantį jauną gražų raitelį. Strėlė pataikė tiesiai į kaklą tarp šalmo ir šarvų. Ispanas plačiai mostelėjo rankomis ir negyvas nuvirto ant arklio strėnų.

Raiteliai atsitraukė, bet netrukus vienas vėl prijojo prie vartų, mosuodamas balta skepeta. Apsitaisęs puikiais šarvais, jis atrodė kaip tikras riteris. Jo išvaizda ir tas nerūpestingas laisvumas, kaip jis valdė žirgą, man pasirodė kažkur matytas. Sustojęs prieš vartus, ispanas pakėlė antveidį ir prašneko.

Aš jį pažinau iš karto! Tai buvo senas mano priešas de Garsija, apie kurį nieko negirdėjau ištisus dvylika metų. Laikas buvo jį pakeitęs, ir čia nėra ko stebėtis, nes dabar jis turėjo apie šešiasdešimt metų, jei ne daugiau. Smaili kaštoninės spalvos barzdelė buvo gerokai pražilusi, skruostai įdubę, o lūpos iš tolo atrodė kaip dvi plonos raudonos linijos; tik akys vis dar blizgėjo ir tebebuvo tokios pat skvarbios, o burną buvo iškreipusi vis tokia pat šalta šypsena. Kaip visuomet, de Garsija pasirodė mano kelyje vienu

iš kritiškiausių momentų, ir man vėl iškilo baisios mirties grėsmė. Žiūrėdamas į jį aš pajutau, kad tai paskutinis ir lemiamas mūsų susitikimas. Praeis keletas dienų, ir tada per daugelį metų susikaupusi kurio nors vieno arba mūsų abiejų neapykanta amžinai nugrims į bežadę mirties tylą. Ir, kaip visada, likimas buvo prieš mane. Visai neseniai, uždėjęs ant lanko paskutinę strėlę, aš akimirką susvyravau, nežinodamas, į ką šauti — į jaunuolį ar į jojantį iš paskos riterį? Ir štai žmogus, nepadaręs man nieko blogo, guli negyvas, o mano amžinas priešas liko sveikutėlis.

— Ei jūs! — suriko de Garsija ispaniškai.— Aš noriu kalbėti su maištininkų otomių vadu, pavestas kapitono Bernalio Diaso, kuris vadovauja mūsų armijai.

Artimiausiomis kopėčiomis aš užlipau ant sienos ir atsakiau:

— Kalbėk, aš esu tas, kurio tau reikia.

— Tu neblogai kalbi ispaniškai, drauguži,— tarė de Garsija, prijojęs arčiau ir įdėmiai žiūrėdamas į mane suraukęs antakius.— Sakyk, kur išmokai šią kalbą? Iš kur esi kilęs ir kuo tu vardu?

— Aš ją išmokau iš tokios donjos Luisos, kurią tu pažinojai jaunystėje, Chuanai de Garsija. O mano vardas — Tomas Vingfildas.

De Garsija susverdėjo balne. Iš jo lūpų išsprūdo baisus keiksmas.

— Motina švenčiausia! — paskui sušuko jis.— Girdėjau, kad tu pasislėpęs pas kažkokią laukinę gentį, bet buvau toli nuo čia, Ispanijoje, o sugrįžęs nusprendžiau, jog būsi galą gavęs, Tomai Vingfildai. Juk praėjo tiek metų! Bet man tikrai sekasi. Iki šiol, išdavike, tu visada nuo manęs paspruktdavai, ir gyvenime man tai buvo didžiausias sielvartas. Užtat šį kartą tau nepavyks ištrūkti, gali būti tikras.

— Žinau, Chuanai de Garsija, šį kartą vienam iš mūsų nebepavyks ištrūkti,— atsakiau.— Liko sulošti paskutinę partiją. Tačiau iš anksto nesigirk, nes dar nežinia, katras laimėsime. Tau ilgai sekėsi, bet galbūt nebetoli ta diena, kai pasibaigs tavo laimė, o kartu ir tavo gyvenimas. Sakyk, kas tau pavesta, Chuanai de Garsija!

Valandėlę jis tylėjo, pešiodamas smailią barzdelę, ir man pasirodė, kad jo akyse vėl šmėkštelėjo pusiau užmirštos baimės šešėlis. Bet jeigu taip ir buvo, de Garsija greit susivaldė. Pakėlęs galvą, jis drąsiai ir aiškiai prabilo:

— Klausyk, Tomai Vingfildai! Man pavesta pranešti, ką tau ir tavo dar nepribaigtiems šunims otomiams siūlo mūsų kapitonas Bernalis Diasas, kuris į jus kreipiasi jo didenybės vicekaraliaus vardu.

— Koks tas pasiūlymas?— paklausiau.

— Gana didžiadvasiškas tokiems niekingiems stabmeldžiams ir maištininkams,— atsakė jis pašaipiai.— Pasiduokite be jokių sąlygų, ir vicekaralius per savo gailestingumą bus jums teisingas. Bet kad paskui nekalbėtumėt, jog mes sulaužėme savo žodį, iš anksto žinokite, kad jums teks atsakyti už visus nusikaltimus. Bausmė bus maloninga. Visi, kas tiesiogiai ar netiesiogiai padėjo niekšiškai nužudyti šviesaus atminimo šventą tėvą Pedrą, bus gyvi sudeginti ant laužo, o tie, kurie žiūrėjo, kaip jis žudomas, bus apakinti. Kitiems pamokyti teisėjų parinkimu bus viešai pakarta keletas otomių vadų, tarp jų tu, brolau Vingfildai, bet svarbiausia — moteris, vardu Otomė, mirusio imperatoriaus Montesumos duktė. O kiti Pušų Miesto gyventojai privalo visą savo turtą atiduoti į vicekaraliaus iždą. Paskui jie visi, vyrai, moterys ir vaikai, bus išvesti iš miesto ir pagal vicekaraliaus valią išdalyti ispanų kolonistams, kad išmoktų naudingo darbo jų dvaruose bei kasyklose. Tokios pasidavimo sąlygos. Man įsakyta pranešti, kad po valandos jūs turite jas priimti arba atmesti.

— O jeigu mes jūsų sąlygų nepriimsime?

— Tada kapitonui Bernaliui Diasui įsakyta miestą apiplėšti ir sugriauti, po to, dvylikai valandų atidavus jį tlaskalanams ir kitiems ištikimiems sąjungininkams indėnams, surinkti visus, kas išliks gyvas, ir Meksiko mieste parduoti į vergiją.

— Gerai,— tariau,— po valandos gausite atsakymą.

Pastatęs prie vartų sargybą, įsakiau šaukliams tučtuojau sukviesti gyvus likusius miesto tarybos narius, o pats nuskubėjau į rūmus. Prie durų mane pasitiko Otomė. Išgirdusi, kokia nelaimė mus ištiko, ji nebesitikėjo manęs pamatyti, todėl dabar neapsakomai nudžiugo.

— Einam į susirinkimo menę,— tariau.— Ten viską pasakysiu.

Mes nuėjome į menę, kur jau rinkosi dauguma patarėjų,— tuo laiku gyvi bebuvo likę vos aštuoni vadai,— ir aš be jokių komentarų jiems atpasakojau de Garsijos žodžius. Paskui, kaip pati pirmoji taryboje, ėmė kalbėti Otomė.

Jau du kartus buvau girdėjęs, kaip ji kreipėsi į gentį, ragindama kovoti su ispanais. Pirmą kartą tai buvo, kai Montesumos įpėdinis imperatorius Kuitlahuakas mus atsiuntė pas kalnėnus prašyti pagalbos prieš Kortesą ir teulius. Antrą kartą — prieš keturiolika metų, kai grįžome į Pušų Miestą, žlugus Tenočtitlanui, ir otomiai, įniršę dėl to, kad žuvo dvidešimt tūkstančių jų karių, norėjo mus, kaip savo taikingumo laidą, atiduoti į ispanų rankas. Ir abu kartus Otomė laimėjo savo garsaus vardo, iškilnaus taurumo ir gražbylystės dėka.

Dabar buvo visai kas kita. Jeigu net Otomė būtų panaudojusi visą savo sumanumą, iš to niekas nebūtų išėję. Buvusios jos didybės beliko tik šešėlis, vienas iš daugelio sugriautos imperijos šešėlių, nes imperijos šlovė pradingo amžinai lygiai kaip Otomės jaunystė ir jaunatviškas grožis. Dabar ji nebekalbėjo apie didžias pasmerktos tautos tradicijas bei išdidumą. Ir vis dėlto, kai ji atsistojo šalia savo sūnaus ir kreipėsi į suglumusius, praradusius bet kokią viltį ir iš baimės apkvaišusius patarėjus, kurie jai nusilenkė, užsidengę veidus rankomis, aš pagalvojau, kad dar niekada Otomė nebuvo tokia graži ir dar niekada paprasti jos žodžiai nebuvo tokie iškalbingi.

— Mano bičiuliai! — tarė ji.— Jūs žinote, kokia nelaimė mus ištiko; mano vyras papasakojo, ko reikalauja teuliai. Mums nebėra ko tikėtis. Liko daugiausia tūkstantis vyrų, galinčių ginti miestą, šventuosius mūsų protėvių namus, ir mes esame vienintelė Anahuako tauta, dar drįstanti su ginklu rankose kovoti prieš baltuosius žmones. Prieš daugelį metų aš jums sakiau: rinkitės arba garbingą mirtį, arba gėdingą gyvenimą! Šiandien vėl sakau: rinkitės! Man ir mano artimiesiems nėra ko pasirinkti, nes mūsų vis vien laukia tik mirtis. Jums — kas kita. Jūs galite mirti kovodami arba su savo vaikais nugyventi paskutines dienas vergijoje. Rinkitės!

Septyni vadai pasitarė, paskui vienas atsakė:

— Otome ir tu, teuli, mes daugel metų klausėme jūsų patarimų, bet tai nesuteikė mums laimės. Mes jūsų nekaltiname, nes patys Anahuako dievai nusigręžė nuo mūsų, kaip mes nuo jų nusigręžėme, o žmonių likimas — dievų rankose. Ilgus metus mūsų vargai buvo ir jūsų vargai, ir dabar, kai nebetoli galas, mes jūsų neapvilsime. Paskutinę valandą otomiai savo žodžio nesulaužys. Mes pasirinkome: su jumis laisvi gyvenome ir su jumis laisvi mirsime. Kaip ir jūs, mes manome, kad geriau visiems žūti laisviems žmonėms, negu visą gyvenimą vargti teulių priespaudoje.

— Gerai! — tarė Otomė.— Mums beliko tik mirti, ir tokia mirtimi, apie kurią žmonės per amžius kurs dainas. Mano vyre, tu girdėjai tarybos atsakymą? Pranešk jį ispanams.

Su balta vėliavėle rankose grįžau ant miesto sienos. Vienas ispanas, nebe de Garsija, prijojo artyn, ir aš trumpai jam išdėsčiau, kad gyvi išlikę otomiai kausis tol, kol bus likusi nors viena ietis ir nors viena ranka, pajėgianti ją mesti, ir kad verčiau visi žūsime savo miesto griuvėsiuose, kaip žuvo Tenočtitlano gyventojai, bet nepasiduosime ispanams, kurių kilnumas mums pernelyg gerai žinomas.

Raitelis grįžo į ispanų stovyklą; nepraslinko nė valanda, ir prasidėjo mūšis. Arčiau priritę patrankas, ispanai jas pastatė už kokio šimto žingsnių — per tokį atstumą mūsų ietys ir strėlės negalėjo padaryti beveik jokios žalos — ir nekliudomi ėmė geležiniais sviediniais bombarduoti vartus. Bet ir mes nesėdėjome rankas sudėję. Matydami, kad medinės sąvaros greit išvirs, sugriovėme artimiausius namus ir akmenimis bei skalda užvertėme visus vartus. Už šito pylimo įsakiau iškasti gilų griovį, per kurį negalėtų pereiti arkliai ir juo labiau nepersikeltų patrankos. Tokias barikadas, iš priekio ir iš užnugario apsaugotas grioviais, pastatėme skersai visą centrinę gatvę, einančią į didžiąją aikštę, arba prekyvietę, kur dunksojo teokalis, o jei kartais ispanai siaurais vingiuotais takais tarp namų bandytų mus apeiti iš kurio nors sparno, aš įsakiau taip pat užbarikaduoti visus keturis išėjimus į tą aikštę.

Ispanai iki pat vakaro šaudė į sudaužytus vartus ir už jų suverstą pylimą, tačiau mums didelės žalos nepadarė: per visą dieną patrankų sviediniais ir arkebuzų kulkomis buvo nukauta ne daugiau kaip dešimt žmonių. Bet atakuoti tądien jie nesiryžo.

Sutemus šaudymas liovėsi, tačiau mieste niekas nemiegojo. Dauguma vyrų saugojo vartus ir silpniausias vietas ant miesto sienų, o barikadas dabar ėmė statyti daugiausia moterys. Aš ir kiti vadai joms vadovavome. Pavyzdį parodė Otomė, po to dirbti atėjo kitos kilmingos moterys ir pagaliau visos miesto gyventojos, o jų buvo nemaža. Apskritai otomių moterų buvo daugiau nei vyrų, o po rytinio mūšio, daugeliui žmonų likus našlėmis, šis skirtumas dar padidėjo.

Keista buvo žiūrint, kaip su šimtais deglų, padarytų iš sakingų pušų, nuo kurių kilęs miesto pavadinimas, virtinės moterų gatvemis nešė sunkius akmenis ir pilnus krepšius žemių, kaip mediniais kasikliais kapojo kietą gruntą arba ardė namų sienas. Niekuo nesiskųsdamos, jos dirbo niauriai ir įnirtingai, be dejonių ir be ašarų. Tvardėsi net tos, kurių vyrai ir sūnūs rytą buvo numesti nuo uolų į bedugnę. Jos žinojo, kad priešintis beviltiška, kad mes visi pasmerkti, tačiau apie pasidavimą nė viena netgi neužsiminė. Jeigu kurios prašnekdavo ką apie ispanus, tai tik kartodavo Otomės žodžius, kad geriau mirti laisvoms, negu vergauti, bet dauguma visai tylėjo. Senos ir jaunos, motinos ir žmonos, merginos ir našlės plušo sukandusios dantis, o greta darbavosi jų vaikai.

Į jas žiūrėdamas, pagalvojau, kad visas šias tylinčias moteris įkvepia kažkoks bendras baisus pasiryžimas, apie kurį visos žino, bet nenori kalbėti.

— Ar jūs ir teuliams taip uoliai dirbsite?— su karčia pašaipa

šūktelėjo vienas karys, kai pro šalį ėjo virtinė moterų, sulinkusių nuo sunkios akmenų naštos.— Juk jie bus jūsų šeimininkai!

— Kvaily, argi mirusieji dirba?— atsakė prieky einanti jauna, graži kilmingos giminės moteris.

— Mirusieji ne,— atsiliepė nelemtas juokdarys,— bet tokių gražuolių kaip tu teuliai nežudo. Tu esi jauna ir dar daug metų išgyvensi vergijoje. Kaipgi nuo to išsisuksi?

— Kvaily! — pakartojo moteris.— Nejaugi manai, kad ugnis gęsta tik tada, kai žibinte pasibaigia aliejus, o žmogus miršta tik tada, kai pasensta? Ugnį galima užgesinti ir šitaip!

Sulig tais žodžiais ji sviedė žemėn deglą, kurį laikė rankoje, sandalu jį užmindžiojo ir su savo našta nuėjo toliau.

Dabar aš buvau tikras, kad moterys yra nusprendusios padaryti kažkokį baisų dalyką, bet tuomet net neįsivaizdavau, koks jis bus šiurpus, o Otomė apie tą moterų paslaptį nė žodžiu neprasitarė.

Kai tą naktį mudu atsitiktinai susitikome, aš jai tariau:

— Otome, pasakysiu tau blogą naujieną.

— Jei taip sakai net šiuo metu, ji turi būti tikrai baisi.

— Tarp mūsų priešų yra de Garsija.

— Žinau, mano mielas!

— Iš kur?

— Matau iš tavo akių,— atsakė Otomė.— Jose — neapykanta.

— Atrodo, kad greit jis triumfuos.

— Ne jis, o tu triumfuosi, mano mielas. Tu už viską su juo atsiskaitysi, bet pergalė tau brangiai atsieis. Nieko neklausinėk, aš širdimi tai nujaučiu. Žiūrėk! — ji parodė į snieguotą Chakos ugnikalnio viršūnę, paraudusią nuo rytmečio žaros.— Žiūrėk, „Karalienė“ jau dedasi savo karūną. Tau reikia eiti prie vartų — ispanai tuoj pradės pulti.

Otomei dar nebaigus sakyti, už miesto sienų išgirdau skardenant trimitą ir nubėgau prie vartų.

Priešaušrio migloje nuo sienos įžiūrėjau puolimui išsirikiavusią ispanų kariuomenę. Bet ispanai neskubėjo. Šturmas prasidėjo tik saulei tekant.

Iš pradžių ispanai paleido pašėlusią kanonadą, kuri į šipulius sudaužė vartų sijas ir nunešė pylimo viršų. Staiga šaudymas liovėsi. Vėl sugaudė trimitas, ir smogiamoji kolona, daugiau kaip tūkstantis tlaskalanų, paskui kuriuos sekė ispanų kareiviai, puolė į ataką. Aš jų laukiau su trimis šimtinėmis otomių karių, pasislėpusių už pylimo. Nepraėjus nė porai minučių, viršum pylimo pasirodė tlaskalanų galvos, ir užvirė mūšis.

Mes ietimis ir strėlėmis tris kartus nubloškėme priešą atgal, bet ketvirtoji puolančiųjų banga persirito per pylimą ir siūbtelėjo į griovį. Kautis atviroje gatvėje su tokia daugybe priešų buvo beviltiška, tad mes skubiai atsitraukėme prie kitos barikados.

Čia kautynės prasidėjo iš naujo. Antroji barikada buvo pastatyta kaip reikiant, ir už jos mums pavyko išsilaikyti apie dvi valandas, smogiant ispanams skaudžius smūgius. Bet otomiai irgi turėjo daug nuostolių, ir mums teko vėl atsitraukti. Po to sekė naujas šturmas, naujos žūtbūtinės grumtynės ir vėl atsitraukimas. Taip be atvangos visą dieną! Mūsų kaskart vis mažėjo, rankos iš nuovargio jau nebenulaikė ginklo, bet mes kovėmės lyg padūkę. Dviejose paskutinėse barikadose petys į petį su savo vyrais ir broliais kovojo šimtai otomių moterų.

Paskutinį pylimą ispanams pavyko paimti tik saulei leidžiantis. Greit užslinkusios tamsos priedangoje kariai, kurių buvo likę labai nebedaug, spėjo nubėgti iki šventovės kiemo prie teokalio ir pasislėpti už jo sienų.

Naktis praslinko ramiai.

XXXV

PASKUTINIS OTOMIŲ GENTIES MOTERŲ AUKOJIMAS

Puldami ispanai visame mieste padegė daug namų, ir gaisrų šviesoje aš peržvelgiau savo jėgas: teokalio kieme už sienos buvo susirinkę pora tūkstančių moterų ir daugybė vaikų, bet kovingų karių belikę ne daugiau kaip keturi šimtai.

Mūsų piramidė buvo žemesnė už didįjį Tenočtitlano teokalį, tačiau jos šlaitai, aptaisyti poliruotais akmenimis, buvo statesni, o marmuro plytomis išgrįsta viršutinė aikštelė beveik tokia pat erdvi — kiekvienas kraštas turėjo daugiau kaip šimtą žingsnių ilgio. Vidury aikštelės stovėjo aukuras, šventosios ugnies altorius, žynių buveinė ir karo dievo šventovė, kur tebestūksojo to dievo statula, nors jau daugel metų niekas jos nebegarbino. Tarp šventovės ir aukuro buvo gili išcementuota duobė, didumo sulig geru kambariu, kur seniau badmečiu otomiai laikydavo grūdus. Prieš apgulą aš įsakiau tą baseiną pripilti vandens, kurio vargais negalais prinešėme į teokalio viršų, o pačioje šventovėje įrengiau didelį maisto sandėlį, taigi artimiausiu laiku mums negrėsė mirtis nuo bado arba troškulio.

Bet dabar atsirado nauja bėda. Kad ir kokia didelė buvo piramidės aikštelė, joje tegalėjo sutilpti mažiau kaip pusė prie teo-

kalio susirinkusių žmonių. Kiti turėjo pasidėti kur nors kitur, kad mes galėtume toliau kovoti. Sušaukęs genties vyresniuosius, trumpai viską paaiškinau ir paklausiau, ką daryti. Pasitarę jie nusprendė, kad visi sužeistieji ir seniai su dauguma vaikų, taip pat tie, kas norės prie jų prisidėti, šiąnakt bandys išeiti iš miesto, o jeigu bus sulaikyti, tai pasiduos ispanų malonei. Aš neprieštaravau. Mirtis nelaimingiesiems grėsė visur, o kur ją sutiks — tai nebeturėjo reikšmės.

Iš minios buvo atrinkta daugiau kaip pusantro tūkstančio žmonių. Vidurnaktį jiems atidarėme šventovės kiemo vartus. Koks baisus buvo išsiskyrimas! Vienur duktė laikė apglėbusi karšinčių tėvą, kitur vyras amžinai atsisveikino su žmona, dar kitur motina paskutinį kartą bučiavo savo vaiką, ir visur girdėjosi sielvartingi amžinai išsiskiriančių žmonių atsisveikinimo žodžiai. Rankomis užsidengęs veidą, klausiau pats save, kaip jau ne kartą buvau klausęs: „Jei Dievas gailestingas, kodėl pakenčia tokias piktadarybes, nuo kurių plyšta širdis net nuodėmingam žmogui? Kodėl?“

Paskui, atsigręžęs į šalia stovinčią Otomę, paklausiau, ar nereikėtų kartu su kitais išleisti ir mūsų sūnaus kaip berniuko iš paprastos šeimos.

— Ne,— atsakė ji.— Verčiau tegu miršta drauge su mumis, bet nevergauja ispanams.

Pagaliau visi išėjo ir vartai užsidarė. Netrukus išgirdome, kaip ispanų sargybiniai pakėlė aliarmą, o po to driokstelėjo keli šūviai ir nuskambėjo riksmai.

— Tlaskalanai juos tikriausiai išžudys,— pasakiau.

Bet mano apsirikta. Kritus keliems žmonėms, ispanų vadai pagaliau pamatė, jog kaunasi su beginkle moterų, vaikų ir senių minia. Vyriausias jų vadas Bernalis Diasas, nors šiurkštus, bet gailestingas žmogus, įsakė tas žudynes tuojau nutraukti. Atrinkęs parduoti į vergiją daugiau ar mažiau darbingus vyrus, taip pat vaikus, galėsiančius ištverti sunkią tolimą kelionę, likusius jis paleido. Kur išsiskirstė tie širdgėlos prislėgti žmonės ir kas juos paskui ištiko, aš nežinau.

Tą naktį praleidome teokalio kieme, bet prieš aušrą, laukdamas prasidėsiant ispanų puolimo, vaikams ir moterims, kurių buvo apie šešis šimtus, nes tik nedaugelis netekėjusių bei jaunų ir gražių ištekėjusių tebuvo išėjusios iš miesto, liepiau lipti ant teokalio. Iš miesto buvo išėję ir daugiau kaip šimtas vyrų, nusprendusių pasiduoti ispanų malonei. O su trimis šimtais likusių karių aš pasislėpiau už šventovės kiemo sienų, laukdamas ispanų. Puolimas prasidėjo švintant. Apie vidurdienį, kad ir kaip at-

kakliai gynėmės, priešas šturmu paėmė sieną. Netekę beveik šimto vyrų, nukautų ir sužeistų, buvome priversti atsitraukti prie teokalio, aplink kurį ėjo įvijas kelias į viršutinę aikštelę.

Ispanai vėl puolė į ataką, bet čia, ant siauro stataus kelio, kiekybinis pranašumas jiems beveik nieko nepadėjo. Galų gale nubloškėme juos žemyn, priešas turėjo nemaža nuostolių ir daugiau tą dieną nebepuolė.

Nakčiai įsitvirtinome teokalio viršuje. Aš buvau taip nusikamavęs, jog vos spėjau užkąsti ir užmigau kaip negyvas. O rytą vėl prasidėjo šturmas, ir šį kartą ispanams sekėsi geriau. Mirtinos patrankų ir arkebūzų ugnies priedangoje žingsnis po žingsnio jie stūmė mus atgal ir aukštyn, į teokalio viršų. Visą dieną vyko kautynės ant siaurų stačių laiptų, vedančių nuo vienos pakopos ant kitos. Pagaliau, jau saulei leidžiantis, priešakinis ispanų būrys pergalingai šaukdamas įsiveržė į viršutinę aikštę ir puolė prie vidury stovinčios šventovės.

Iki tol moterys tik stebėjo mūšį, bet tą akimirką viena staigiai pašoko ir garsiai suriko:

— Čiupkite juos! Jų visai nedaug!

Šiurpiai, nirtulingai spiegdama, moterų minia griūte užgriuvo išvargusius ispanus bei tlaskalanus. Daug moterų buvo nukauta, bet pagaliau jos vis vien laimėjo. Moterys stvarstė priešus, pančiojo virvėmis ir tuoj pat rišo prie varinių grandžių, likusių marmurinėse plokštėse dar nuo tų laikų, kai žyniai čia rišdavo savo aukas, kad nepabėgtų.

Valandėlę mes stovėjome nuošaly, apstulbinti to reginio, bet paskui aš riktelėjau savo kariams:

— Otomių vyrai! Argi moterys už jus drąsesnės?

Ir netaręs daugiau nė žodžio, su šimtine vyrų puoliau žemyn siaurais, stačiais laiptais.

Už pirmojo posūkio susidūrėme su pagrindiniu ispanų bei jų sąjungininkų būriu; įsitikinę savo pergale, jie kopė į viršų neskubėdami. Mūsų smūgis buvo toks stiprus ir netikėtas, jog daugelis priešų bematant buvo parblokšti ir stačiais piramidės šlaitais nusirito žemyn. Pabūgę savo draugų likimo, kiti sustojo, paskui ėmė trauktis. Mūsų spaudžiami, priešai virto vienas ant kito, pargriaudami tuos, kurie ėjo iš paskos, ir netrukus panika apėmė visą didžiulę koloną, apsukui kopiančią į teokalio viršų. Iš siaubo kriokdami, ispanai leidosi bėgti, bet daugeliui nepavyko ištrūkti. Krintančių žmonių banga vis didėjo, tarytum lavina, partrenkdama vis naujus ir naujus priešus ir nubloškdama juos į bedugnę. Vos tik žmogus suklupdavo, jau niekas nebegalėdavo jo sulaikyti: jis krisdavo žemyn ir papėdėje negyvai užsimušdavo.

Per kokias penkiolika minučių ispanai prarado visa, ką taip sunkiai buvo užėmę per dieną. Ant teokalio nebeliko nė vieno gyvo priešo, tiktai belaisviai viršutinėje aikštelėje. Neįveikiamos baimės pagauti, ispanai apleido net šventovės kiemą ir grįžo į savo stovyklą mieste, nusinešdami žuvusius bei sužeistuosius.

Išvargę, bet triumfuodami, mes jau grįžome į teokalio viršų, tik staiga prie antrojo posūkio, kuris buvo maždaug per šimtą pėdų nuo žemės, man į galvą dingtelėjo viena mintis. Padedamas karių, buvusių kartu su manim, tuoj pat ėmiau vykdyti savo sumanymą. Išjudinę akmenis, kuriais buvo išgrįstas kelias, pradėjome piramidės šlaitu ridenti juos žemyn. Sluoksnis po sluoksnio ardydami akmeninę dangą ir žarstydami žemes, ant kurių ji buvo suklota, darbavomės tol, kol vietoj spiralinio nuolydžio atsirado pakriūtė, turinti daugiau kaip trisdešimt pėdų aukščio. Kelias buvo išardytas.

— Dabar,— tariau patenkintas, mėnesienoje apžvelgdamas savo rankų darbą,— norint užimti mūsų lizdą, ispanams reikės sparnų.

— Ak, teuli! — pasakė man vienas karys.— O kokiais sparnais mes iš čia išskrisime?

— Mirties sparnais,— atsakiau niūriai, ir mes ėmėme kopti aukštyn.

Kol išardėme kelią, praėjo nemaža valandų, valgyti mums atnešė iš viršaus, tad į teokalio aikštelę grįžau tik apie vidurnaktį. Kai prisiartinau prie šventovės, nustebęs išgirdau iš ten sklindant iškilmingą giesmę, bet paskui dar labiau nustebau, pamatęs, kad Uicilopočtlio šventovės durys atviros, o priešais ant altoriaus vėl liepsnoja šventoji ugnis, kuri jau nebedegė daugelį metų. Aš ėmiau klausytis. Kas čia, ar klausos apgaulė, ar iš tikrųjų girdžiu baisią aukojimo giesmę? Ne, ne apgaulė. Tyloje vėl suskambėjo laukinis motyvas:

Tau mes aukojam auką!
Išgelbėk mus, Uicilopočtli,
Uicilopočtli, didis Dieve!

Aš puoliau pirmyn ir pasukęs už kampo akis į akį susidūriau su tolima praeitimi. Kaip ir seniai užmirštais laikais, čia vėl buvo susibūrę žyniai juodais rūbais, ant pečių užleistais plaukais, su siaubingais obsidiano peiliais prie diržo. Į dešinę nuo aukuro gulėjo eilė surištų belaisvių, paskirtų dievui, o žmonės žynių rūbais jau laikė už rankų pirmąją auką — tlaskalaną. Prie jo pasilenkė raudonu aukojimo apdaru apsirengęs vienas mano vadų,— prisiminiau, jog kadaise, kol Pušų Mieste nebuvau uždraudęs

stabmeldybės, jis buvo dievo Teskatlipokos žynys,— o aplinkui, žiūrėdamos į jį, plačiu ratu stovėjo moterys ir giedojo šiurpią giesmę.

Aš supratau viską. Beviltiško sielvarto valandą, neišvengiamos mirties akivaizdoje toms apkvaišusioms iš širdgėlos moterims, netekusioms tėvų, vyrų ir vaikų, laukinėse širdyse vėl įsižiebė senojo tikėjimo ugnis. Čia buvo aukuras, čia buvo šventovė, kur išliko visa, kas reikalinga ritualui, ir po ranka pakliuvo mūšyje paimti belaisviai. Jos norėjo pasimėgauti paskutiniu keršstu, jos norėjo atlikti paskutinį aukojimą savo prosenių dievams, kaip darė jų tėvai, ir savo aukomis jos pasirinko pergalingus priešus. Jos pačios irgi mirs, bet jų vėlės nueis į Saulės Buveinę, kur kelią išsipirko prakeiktųjų teulių krauju.

Jau sakiau, kad giedojo moterys, nuožmiomis akimis žiūrėdamos į belaisvius, bet dar nepasakiau paties baisiausio dalyko. Kaip tik priešais mane, vidury rato, nedidele lazdele mosuodama į kraupios giesmės taktą, stovėjo princesė Otomė, Montesumos duktė, mano žmona.

Apsirengusi baltais rūbais, su žibančiu smaragdų vėriniu ant kaklo, į plaukus įsisegusi karališkas žalios spalvos plunksnas, ji pirma kartą atrodė tokia žavinga ir — tokia baisi. Dar niekad nebuvau jos tokios matęs. Kur dingo švelni šypsena ir meilios akys? Prieš mane moters pavidalu stovėjo gyvas Keršto įsikūnijimas. Tą akimirką man daug kas paaiškėjo, nors ir ne viskas. Otomė, kuri visuomet linko į mūsų tikėjimą, pati nebūdama krikščionė, Otomė, kuri visus tuos metus su pasibjaurėjimu žiūrėjo į siaubingas apeigas, Otomė, kurios kiekvienas žodis, kiekvienas darbas rodė jos gailestingumą ir gerumą, mano Otomė širdimi po senovei tebebuvo stabmeldė ir laukinė. Šitą savo vidinę pusę ji rūpestingai nuo manęs slėpė, nors vargu ar pati pažinojo visas slaptąsias savo širdies kerteles. Per visą laiką aš tik du kartus mačiau, kaip aikštėn buvo prasiveržęs liepsningas jos laukinio kraujo siautulys: kai Otomė atsisakė vilktis Marinos atneštais kekšės rūbais, bėgant iš Korteso stovyklos, ir kai tą pačią dieną ji savo rankomis nudėjo prie manęs pasilenkusį tlaskalaną.

Visa tai praskriejo man galvoje vienu akimirksniu, kol žyniai tempė prie aukuro tlaskalaną, o Otomė vadovavo chorui, giedančiam mirties giesmę.

Dar po akimirkos aš jau buvau šalia jos.

— Kas čia dedasi?— rūsčiai paklausiau.

Otomė be nuovokos šaltai pakėlė į mane tuščias akis tarytum nepažindama.

— Pasitrauk iš čia, baltasis žmogau,— tarė ji.— Svetimšaliams nevalia kištis į mūsų apeigas.

Stovėjau pritrenktas, nežinodamas, ką daryti, ir sustingęs žiūrėjau į ugnį, liepsnojančią priešais žiaurųjį dievą Uicilopočtlį, pažadintą iš ilgo miego.

Vis skambėjo iškilminga giesmė; Otomė nedidele juodmedžio lazdele mosavo į taktą. Vis skriejo į nebylias žvaigždes triumfo šauksmai. Man rodės, kad tai baisus sapnas.

Pagaliau atsipeikėjau nuo to košmaro ir išsitraukęs kalaviją puoliau žynį, norėdamas čia pat prie aukuro jį sukapoti. Iš vyrų niekas nesuskubo atsikvošėti, tačiau moterys buvo dvigubai už mane vikresnės. Dar nespėjus užsimoti kalaviju, dar nespėjus ištarti nė žodžio, jos įsikibo į mane tartum pumos iš laukinių miškų, šnypšdamos ir staugdamos kaip tikros pumos.

— Pasitrauk, teuli! — rėkė jos man tiesiog į ausis.— Pasitrauk, arba nudursime tave ant aukuro kartu su tavo broliais!

Vis taip pat spiegdamos, jos išstūmė mane iš rato.

Pasitraukęs į šalį, atsistojau šventovės šešėlyje, stengdamasis ką nors sugalvoti. Mano akys nukrypo į ilgą virtinę tarpusavy surištų aukų, laukiančių savo eilės. Trisdešimt vienas žmogus buvo dar gyvas, tarp jų — penki ispanai. Pastebėjau, kad ispanai guli patys paskutiniai. Atrodė, jog jie palikti iškilmių pabaigai, bet iš tikrųjų, kaip vėliau sužinojau, žyniai buvo nusprendę teulius paaukoti saulei tekant. Sukau galvą — kaip juos išgelbėti? Mano valdžia nieko nebereiškė. Sulaikyti moteris nuo keršto neįmanoma: jos nuo kančių apkvaitusios. Lengviau būtų buvę atimti iš pumos vaikus, negu išplėšti iš jų rankų belaisvius. Vyrai elgėsi kitaip. Tiesa, kai kurie prisidėjo prie orgijos, bet dauguma su baimingu džiugesiu stebėjo šitą reginį iš šalies, patys nesikišdami.

Netoli manęs stovėjo vienas otomių vadas, mano vienmetis. Jis visuomet buvo mano draugas ir po manęs pirmas genties karo vadas. Priėjęs artyn, pasakiau:

— Klausyk, drauguži, gindamas savo tautos garbę, padėk man visa tai nutraukti!

— Negaliu,— atsakė jis.— Ir nebandyk pats kištis, kitaip tavęs niekas neišgelbės. Dabar moterų valia, ir matai, kaip jos tuo pasinaudojo. Greit mes visi žūsime, bet prieš mirtį jos nori padaryti tai, ką darė jų tėvai, ir padarys, nes joms nėra ko prarasti. Seni papročiai, kad ir kaip stengiamasi juos išrauti, nelengvai užmirštami.

— Bet gal mums pavyks išgelbėti nors teulius?— paklausiau.

— O kam? Argi po kelių dienų jie mus išgelbės, kai pakliūsime į rankas?

— Gal ir neišgelbės,— atsakiau,— bet jeigu mums lemta mirti, tai geriau mirti su gryna sąžine.

— Ko tu iš manęs nori, teuli?

— Štai ko: surask trejetą ar ketvertą karių, dar nepagautų tos beprotybės, ir kartu su jais padėk man išvaduoti teulius, jeigu jau negalime visų išgelbėti. Jei mums pavyks, virvėmis nuleisime juos nuo tos vietos, kur kelias nutrūksta, o toliau jie patys nusigaus pas savuosius.

— Pamėginsiu,— gūžtelėjęs pečiais, atsakė vadas.— Bet tą padarysiu tik dėl to, kad tu manęs prašai, ir dėl senos mūsų draugystės, o visai ne iš meilės prakeiktiesiems teuliams. Mano manymu, būtų neblogai juos visus paguldyti ant aukuro!

Jis nuėjo, ir netrukus pamačiau, kad prie belaisvių pradeda rinktis kariai. Tartum netyčia, jie būrėsi ten, kur už paskutinio indėno buvo pririšti ispanai, užstodami juos nuo apkvaišusių moterų, įsitraukusių į savo orgiją.

Aš prisėlinau prie ispanų. Už rankų ir kojų pririšti prie varinių grandžių, įtaisytų marmurinėse plokštėse, jie gulėjo tylėdami, laukdami mirties valandos, iš siaubo papilkėjusiais veidais ir išverstomis akimis.

— Tss! Tyliau! — sušnibždėjau į ausį kraštiniam ispanui, senam kareiviui, kurį pažinau, nes jis tarnavo dar pas Kortesą.— Ar nori išsigelbėti?

— Kas čia plepa apie išsigelbėjimą?— sugargė jis, greit apsižvalgęs.— Argi kas gali mus išgelbėti nuo šitų raganų?

— Aš teulis, baltasis žmogus ir krikščionis, bet kartu ir šios genties vadas. Man dar liko keletas atsidavusių žmonių. Mes nupjausime jums virves, o paskui žiūrėsim. Žinok, ispane, man čia didelė rizika, nes jeigu įkliūsime, aš turbūt susilauksiu tokio pat likimo, nuo kokio noriu jus išgelbėti.

— Jei mes iš čia ištrūksime,— atsakė ispanas,— tavo paslaugos neužmiršime, gali neabejoti. Išgelbėk mums gyvybę, o kai ateis laikas, mes tau atsilyginsime tuo pačiu. Bet jeigu net mus paleisite, kaip mėnesienoje pereisime per atvirą aikštę, matant toms furijoms?

— Vis vien reikia pabandyti,— atsakiau.— Kitos išeities nėra.

Laimė, mums padėjo pats likimas. Kol kalbėjomės, ispanai iš savo stovyklos pagaliau pastebėjo, kas dedasi ant teokalio. Apačioje pasigirdo siaubo riksmai, o paskui prasidėjo įnirtingas šaudymas iš patrankų ir arkebuzų, bet mums jis nepadarė beveik jokios žalos, nes visa švino kruša, zvimbianti aukštyn nuo pira-

midės papėdės, lėkė viršum mūsų galvų. Tuo pat metu didelis ispanų būrys per šventovės kiemą puolė į ataką — jie dar nežinojo, kad kelias į viršų išardytas.

Bet aukojimo apeigos dėl to nenutrūko. Aplinkui griaudėjo patrankos, išgąstingai šūkavo įtūžę ispanų kareiviai, zvimbė kulkos, pleškėjo liepsnojantys namai, priešo padegti tam, kad apšviestų mūšio lauką, ir viskas maišėsi su laukiniu mirties himnu, ir tai dar labiau didino visuotinį sąmyšį bei netvarką ir lengvino man uždavinį.

Mano draugas otomių vadas su ištikimiausiais žmonėmis jau buvo šalia manęs. Pasilenkęs peiliu vikriai nupjausčiau ispanams virves. Mes susibūrėme į krūvą — koks tuzinas karių, o vidury penketas ispanų. Tada aš išsitraukiau kalaviją ir sušukau:

— Teuliai šturmuoja teokalį! Teuliai puola! Mes juos atremsime!

Aš nemelavau, nes ilga ispanų vora jau pradėjo kopti įviju keliu. Tuo pasinaudoję, mes perbėgome atvirą aikštelę ir ėmėm leistis žemyn. Mūsų niekas nepastebėjo ir nesulaikė — visiems galvoj buvo tik aukojimas. Be to, viršuje viešpatavo didžiausias sambrūzdis, ir vėliau sužinojau, kad nė vienas žmogus į mus neatkreipė net dėmesio.

Kai pradėjome leistis, lengviau atsidusau: dabar bent dingome moterims iš akių. Tačiau reikėjo skubėti. Mes lėkėme žemyn įviju keliu taip sparčiai, kiek tik ispanai valiojo bėgti nutirpusiomis kojomis, kol galų gale pasiekėme vingį, už kurio buvo pakriūtė.

Prie to paties posūkio kartu priėjo ir priešų būrys. Ispanų kareiviai bejėgiškai grūdosi prie pakriūtės, šūkaudami iš įniršio ir nusiminimo, nes dabar niekuo negalėjo savo draugams padėti. Mes jų nematėme, bet girdėjome gerai.

— Mes žuvę,— sumurmėjo senasis ispanas, su kuriuo pirmiau kalbėjau.— Kelias išardytas, o leistis piramidės šlaitu — tikra mirtis.

— Visai nežuvę,— atsakiau.— Apačioj už kokių penkiasdešimt pėdų kelias tebėra. Mes jus po vieną ten nuleisime su virve.

Negaišdami laiko, mano kariai ėmėsi darbo. Virve aprišo vieną kareivį po pažastimis, ir mes jį atsargiai nuleidome tiesiog į rankas ispanams, kurie sutiko savo draugą tartum prisikėlusį iš numirusių. Paskutinis buvo senasis ispanas.

— Sudie,— tarė jis man.— Nors tu išdavikas, Dievas neužmirš tavo gailestingumo. O gal einam su manim? Tavęs niekas nelies, prisiekiu savo gyvybe ir garbe. Tu sakeisi esąs krikščionis. Argi čia vieta krikščionims?— ir jis parodė į viršų.

— Aišku, ne vieta,— atsakiau.— Bet su tavim eiti negaliu. Čia mano žmona ir sūnus, ir kai reikės, aš mirsiu kartu su jais. Jei nori man atsidėkoti, pasistenk geriau išgelbėti jiems gyvybę, o savąja aš nesirūpinu.

— Pasistengsiu,— tarė ispanas, ir mes laimingai nuleidome jį žemyn.

Sugrįžęs prie šventovės, paaiškinau, kad ispanai neįstengė įveikti pakriūtės ir pasitraukę.

O šventovėje tebevyko baisi orgija. Gyvi bebuvo du indėnai. Žyniai atrodė visai nusikamavę.

— Kur teuliai?— kažkas spiegiamai šaukė.— Greičiau! Tempkite juos ant aukuro!

Bet teuliai buvo dingę: visur jų ieškojo, tačiau negalėjo surasti.

Pasislėpęs šešėlyje, aš pakeitęs balsą garsiai sušukau:

— Teulių dievas juos paėmė po savo sparnu! Uicilopočtlis negali įveikti teulių dievo!

Ir tučtuojau pasitraukiau į šalį, kad niekas nesusiprotėtų, jog čia buvau aš. Mano žodžius žmonės greit pradėjo kartoti visuose teokalio kampuose.

— Kryžiaus dievas pridengė teulius savo sparnais! — rėkavo moterys.— Tad paaukokime tuos, kuriuos jis atstūmė, ir džiūgaukime!

Netrukus ant aukuro buvo nugalabyti paskutiniai belaisviai. Maniau, kad tuo viskas baigsis, bet apsirikau. Dar tuomet, kai moterys statė barikadas, jų akyse švietė kažkoks slaptas pasiryžimas, ir greitai man teko pamatyti, ką jis reiškė. Tų nelaimingųjų širdyse degė beprotybės ugnis. Aukojimas buvo baigtas, tačiau tikrosios iškilmės dar tik turėjo prasidėti.

Moterys susirinko prie aikštelės krašto ir kurį laiką ten kažkam ruošėsi, nepaisydamos ispanų kulkų, kurios pakirsdavo tai vieną, tai kitą. Su jomis buvo tik žyniai; kiti vyrai tebestovėjo būreliais nuošaly, niūriai stebėdami, kaip moterys ruošiasi. Niekas nebandė jų sulaikyti arba atkalbėti.

Šventovėje prie aukuro beliko viena moteris — Otomė, mano žmona.

Tai buvo liūdnas vaizdas. Įsiūtis arba, tikriau sakant, beprotybė jai praėjo, ir ji vėl tapo tokia pat Otomė, kokia buvo visados. Iš siaubo išplėstomis akimis ji žiūrėjo čia į nukankintas au-

kas, čia į savo rankas, tartum jos būtų suteptos krauju, ir krūpčiojo, vien apie tai pagalvojusi.

Aš priėjau artyn, paliečiau ją už peties. Otomė atsisuko tarsi kieno pastūmėta.

— O mano mielas, mano vyre! — tiek ji tegalėjo springdama ištarti.

— Taip, čia aš,— atsakiau,— bet daugiau manęs nebevadink savo vyru.

— Ką aš padariau! — suvaitojo Otomė ir apalpusi parkrito man ant rankų.

Čia turiu papaskoti, ką sužinojau tik po daugelio metų iš mūsų parapijos klebono, riboto, bet labai mokyto žmogaus. Jei būčiau tai žinojęs anksčiau, aišku, net tą baisią valandą nebūčiau taip kalbėjęs su savo žmona ir nebūčiau taip blogai apie ją galvojęs, nes mano bičiulis klebonas sakė, kad nuo seniausių laikų pagonės moterys, garbinančios savo demonus, tokius kaip Anahuako dievai, kartais esti jų apsėstos. Piktoji dvasia neaplenkianti net tų, kurios yra atsimetusios nuo stabmeldybės. Svaigulio pagautos, jog galinčios tuomet padaryti baisiausią nusikaltimą.

Tarp kitų pavyzdžių klebonas man nurodė graikų poeto Teokrito[1] idilę. Joje pasakojama, kaip viena moteris, vardu Agava, per slaptas iškilmes, surengtas pagonių dievo Dioniso garbei, pastebėjusi, kad jos sūnus vogčiomis žiūri į misterijos dalyves. Ją apsėdusi dievo Dioniso piktoji dvasia, ir tuomet ji kartu su kitomis moterimis užpuolusi savo sūnų ir nužudžiusi. Poetas Teokritas, pats būdamas Dioniso garbintojas, jos už tai nesmerkia, tik giria, nes tai buvę padaryta dievo įkvėpimu. „O dievų juk niekas neteisia!“

Šita istorija čia niekuo dėta, ir ją pateikiau tik todėl, kad Otomė tikriausiai buvo Uicilopočtlio apsėsta visai taip kaip Agava, padariusi baisingą žmogžudystę, buvo apsėsta Dioniso. Taip paskui man sakė ir pati Otomė. Ir ko čia stebėtis? Jei graikų demonai turėjo šitokią galią, tai kokie galingi turėjo būti Anahuako dievai, patys baisiausi iš visų demonų! Todėl dabar aš manau, kad prie aukuro mačiau ne Otomę, o patį velnią Uicilopočtlį: pirmiau jinai jį garbino, o tą naktį jis apsėdo ją ir pavergė jos sielą.

---

[1] Teokritas — senovės graikų poetas, gyvenęs III amžiuje pr. Kr., vadinamosios Aleksandrijos mokyklos atstovas, sukūręs bukolikų, arba idilių, žanrų. Čia trumpai atpasakojama Teokrito idilė „Bakchantės“.

XXXVI

PASIDAVIMAS

Paėmiau Otomę ant rankų ir nunešiau į vieną žynių patalpą šalia šventovės. Čia buvo paslėpti vaikai, su jais ir mano sūnus.

— Tėve, kas atsitiko mūsų motinai?— paklausė berniukas.— Kodėl ji uždarė mane su šitais vaikais, kada vyksta mūšis?

— Tavo motina apalpusi,— atsakiau.— O tave ji uždarė todėl, kad čia saugu. Prižiūrėk ją, kol aš sugrįšiu.

— Gerai,— tarė berniukas.— Tik aš manau, kad mano vieta šalia tavęs, juk esu jau didelis! Aš noriu kautis su ispanais, o ne slaugyti sergančias moteris.

— Apie tai nė negalvok! — atsakiau.— Ir būk čia, kol aš ateisiu.

Ir išėjęs uždariau duris. Bet po valandėlės jau gailėjausi, kad pats ten nepasilikau, nes išvydau tokį siaubingą reginį, kokio kaip gyvas nebuvau matęs.

Moterys, pasidalinusios į keturias dideles grupes, traukė į mūsų pusę dainuodamos ir šokdamos. Daugelis ant rankų nešėsi vaikus, ir beveik visos buvo pusnuogės. Priešaky bėgo žyniai ir jų vyresniosios. Tie vadovai — vyrai ir moterys — puldinėjo iš vienos pusės į kitą, šokavo, straksėjo, klykavo, šūkčiodami savo velniškų dievų vardus ir šlovindami savo protėvių žiaurumą, o iš paskos spiegdamos bėgo visos kitos moterys.

Kaip furijos siautė jos po teokalį, čia kniūpsčios puldamos prieš Uicilopočtlį ir šlykščią jo seserį, mirties deivę, šalimais sėdinčią su iškaltu žmonių kaukolių ir rankų vėriniu, čia palinkdamos ties aukuru, atkišusios delnus viršum šventosios ugnies. Daugiau kaip valandą truko tas pragariškas karnavalas, kurio prasmės net negalėjau suvokti, nors puikiai žinojau indėnų papročius. Paskui, tarsi kam davus komandą, visos moterys susirinko atviroje aikštelėje, sudarydamos du ratus. Vidury to dvigubo rato atsistojo žyniai. Dar akimirka — ir choras užtraukė giesmę, tokią laukinę ir kraupią, jog man kraujas stingo gyslose.

Iki šiol tas vaizdas ir toji giesmė kartais man vaidenasi nakties košmaruose, todėl nenoriu čia to aprašinėti. Bet pabandykite įsivaizduoti tai, kas baisiausia slypi žmogaus širdies gelmėse, ir tokį šiurpų žiaurumą, kokį tik gali žmogus išgalvoti, prie to dar pridėkite visas baisybes iš klaikiausių pasakų apie vaiduoklius, galvažudžius bei siaubingą kerštą, ir jeigu jums pavyks visa tai nusakyti žodžiais, galbūt jie atspindės kaip juodame veidrodyje tos senovinės otomių moterų giesmės dvasią kartu

su visais jų klyksmais, raudomis, triumfo šūksmais ir priešmirtinėmis dejonėmis.

Vis garsiau skambėjo choras. Nenuleisdamos akių nuo savo dievų, moterys ėmė trauktis atatupstos, o kartu ir žyniai bei vyresniosios. Moterys traukėsi pamažu, iškilmingai, toldamos į visas puses nuo šventovės. Išorinis ratas pertrūko į kelias dalis, bet moterys iš vidinio rato tuoj užpildė tarpus, ir dabar jos visos stovėjo puslankiu prie pat aikštelės krašto, atsigręžusios į šventovę. Jų vadovės ir žyniai atsistojo kartu su jomis į eilę, ir akimirką viešpatavo tyla. Staiga, kažkam davus ženklą, visos iš karto atsilošė ir pakėlė veidus į dangų. Vėjas draikė ilgus jų plaukus, gaisrų pašvaistės nutvieskė nuogas krūtis, atsispindėdamos paklaikusiose akyse.

Gūdžiai nuskambėjo šauksmas:

— Išgelbėk mus, Uicilopočtli! Priimk mus į savo buveinę, didis dieve!

Tris sykius pasikartojo tas šauksmas, kaskart vis šiurpiau, ir staiga otomių moterys dingo! Teokalio viršus liko tuščias.

Taip moterų savižudybe Pušų Mieste buvo atliktas paskutinis aukojimas. Velniški dievai žuvo, bet kartu pražudė ir savo garbintojus.

Tarp vyrų pasigirdo tylus murmesys. Paskui vienas sušuko, ir jo balsas keistai nuskambėjo staiga įsiviešpatavusioje tyloje:

— Tegu mūsų žmonos ramiai ilsisi Saulės Buveinėje! Moterys mums parodė, kaip reikia mirti!

— Ne, tik ne taip! — atsakiau.— Tegu moterys žudosi, o mūsų laukia priešo kalavijai.

Aš atsigręžiau ir prieš save išvydau Otomę.

— Kas atsitiko?— paklausė ji.— Kur mano seserys? O, aš tikriausiai sapnavau baisų sapną! Man rodėsi, kad mūsų dievai vėl tapo galingi ir vėl geria žmonių kraują.

— Taip, baisus sapnas,— atsakiau,— bet pabudimas baisesnis. Velniški dievai šioje prakeiktoje šalyje iš tiesų dar galingi: jie pasiėmė tavo seseris.

— Ar tikrai?— liūdnai tarė Otomė.— Per sapną man rodėsi, kad tai buvo paskutinės mūsų dievų pastangos, ir dabar jiems nieko daugiau nebeliko, tik mirties begalybė. Pažiūrėk!

Ir ji parodė į snieguotą Chakos ugnikalnio viršūnę.

Tikrai negaliu pasakyti, ar iš tiesų tai mačiau, ar po baisios košmaro nakties man taip tik pasivaideno. Bet greičiausiai mačiau, nes kai kurie ispanai saikstėsi matę tą patį vaizdą.

Viršum Chakos ugnikalnio, kaip visada, tvyrojo liepsnos nutviekstų dūmų stulpas, bet tuo metu, man bežiūrint, dūmai atsi-

skyrė nuo ugnies. Kalno viršūnėje iš liepsnos pasidarė ugnies kryžius ir nelyginant žaibas nutįso per visą dangų. Jo papėdėje ėmė banguoti dūmai, įgaudami neaiškų pavidalą stabų, sėdinčių šventovėje už mano nugaros. Šimtus kartų padidinti, jie atrodė dar siaubingesni.

— Žiūrėk! — tarė Otomė.— Tavo kryžius spindi viršum žuvusių mūsų dievų, kuriuos aš garbinau šią naktį, nors ir ne savo valia.

Sulig tais žodžiais ji apsisuko ir nuėjo.

Valandėlę aš baimingai žiūrėjau į Chakos sniegynus, paskui juos staiga apšvietė pirmieji tekančios saulės spinduliai, ir viskas pranyko.

Dar tris dienas mes laikėmės prieš ispanus. Jie negalėjo prie mūsų prieiti, o jų kulkos lėkė viršum galvų, nepadarydamos mums jokios žalos. Visas tas dienas aš su Otome nesikalbėjau: mudu vienas kito vengėme. Kaip gyvas sielvarto įsikūnijimas ji ištisas valandas viena sėdėjo žynių patalpoje prie šventovės. Jos akyse buvo sustingusi nebyli kančia. Dusyk bandžiau iš gailesčio ją prakalbinti, bet ji nuo manęs nusigręžė ir nieko neatsakė.

Netrukus ispanai sužinojo, kad ant teokalio yra vandens ir gana daug maisto, su kuriuo galėsime išsilaikyti ilgiau kaip mėnesį, todėl, nesitikėdami mūsų įveikti ginklu, pradėjo derybas.

Aš nulipau prie pakriūtės, kur baigėsi kelias; ispanų pasiuntinys kalbėjo su manim, stovėdamas apačioj. Iš pradžių jis pasiūlė mums pasiduoti be jokių sąlygų. Aš atsakiau, jog geriau mirsime, kur stovime. Po to ispanai pareiškė, kad jeigu mes išduosime visus, kas prisidėjo prie aukojimo, tai kiti galės laisvai sau eiti. Aš paaiškinau, jog aukojo vien moterys ir žyniai, bet jie visi patys nusižudė. Ispanai paklausė, ar su jais žuvusi ir Otomė. „Ne,— atsakiau,— bet jūs turite prisiekti, kad nedarysite nieko blogo nei jai, nei jos sūnui, kitaip aš nepasiduosiu". Be to, pareikalavau raštiško pasižadėjimo, kad jie abu galės eiti su manim, kur norės. Šis mano reikalavimas buvo atmestas, bet galų gale aš laimėjau, ir rytojaus dieną ispanai ant ieties smaigalio man užsviedė kapitono Bernalio Diaso pasirašytą pergamentą. Jame buvo sakoma, kad, atsižvelgiant į tai, jog aš su kitais kariais išgelbėjau nuo aukojimo paimtus į nelaisvę ispanus, man, mano žmonai, mano sūnui, taip pat visiems kitiems ant teokalio likusiems otomiams viskas dovanojama ir leidžiama laisvai eiti kur mums patinka, tačiau visos mūsų žemės ir turtas perduodamas vicekaraliaus žinion.

Geresnių sąlygų negalėjau tikėtis. Atvirai sakant, netgi nemaniau, kad mums visiems bus dovanota gyvybė ir laisvė.

Tačiau man būtų geriau buvusi mirtis, nes Otomė tarp mūsų pastatė nepereinamą sieną. Aš buvau susirišęs su moterimi, kuri norom ar nenorom susitepė rankas žmonių krauju. Dar gerai, kad turėjau sūnų, paskutinę paguodą, ir jis apie motinos gėdą nieko nežinojo.

„Jei galėčiau,— galvojau sau, kopdamas ant teokalio,— o, jei galėčiau pabėgti iš šitos prakeiktos šalies ir pasiimti ji su savim į Angliją, jį ir Otomę! Gal ten ji užmirštų, jog kadaise buvo laukinė!“

Deja, tam nebuvo lemta išsipildyti.

Kai su palydovais grįžau prie šventovės, mes tuoj pranešėme gerą žinią savo draugams, bet jie ją išklausė tylėdami. Baltieji žmonės būtų pradėję džiūgauti, nes kai gresia mirtis, visi kiti negandai jiems atrodo menkniekis. Kas kita — indėnai. Kai nusigręžia laimė, jie nebebrangina nė gyvybės. Otomių kariai neteko savo tėvynės, savo namų, savo žmonų, brolių ir viso turto. Tad kam jiems gyvybė ir laisvė — eiti kur akys veda? Štai kodėl otomiai priešų malonę sutiko taip, kaip būtų sutikę ir nemalonę,— niauriu tylėjimu.

Priėjęs prie Otomės, pasakiau ir jai naujieną.

— Aš tikėjausi čia numirti,— atsakė ji.— Bet tebūnie taip; numirti galima bet kur.

Tik mano sūnus nudžiugo, sužinojęs, kad mums nebegresia mirtis nuo bado arba nuo kalavijo.

— Tėve,— tarė jis,— ispanai dovanojo mums gyvybę, tačiau užims visą mūsų kraštą, o mus išvarys. Kur mes eisime?

— Nežinau, sūnau,— atsakiau.

— Tėve,— pasakė jis,— eikim iš Anahuako. Čia nieko daugiau nebeliko, tik ispanai ir sielvartas. Susiraskime laivą ir plaukime per jūrą į savo šalį, į Angliją!

Berniukas pasakė slapčiausias mano mintis, ir širdis man apmirė, išgirdus tuos žodžius. Bet kaip tą padaryti? Ir kaip į tai pažiūrės Otomė? Pažvelgiau į ją dvejodamas.

— Jis neblogai sugalvojo, teuli,— atsakė ji į nebylų mano klausimą.— Tau ir mūsų sūnui taip bus gal geriausiai. O aš pati tau atsakysiu savo tautos patarle: „Tik gimtoji žemė lengva palaikams.“

Taip tarusi, ji nusisuko ir ėmė tvarkytis, ruošdamasi palikti patalpą, kur išbuvo visas apgulos dienas. Daugiau mudu apie tai nekalbėjome.

Vakare virtinė išvargusių vyrų su keletu moterų bei vaikų

nulipo nuo pakriūtės tiltu, sukaltu iš sugriautos šventovės rąstų, ir įviju keliu ėmė leistis žemyn nuo piramidės. Prieš saulėlydį mes atsidūrėme kieme. Ispanai mūsų laukė prie vartų.

Vieni mus pasitiko keiksmais, kiti — pašaipomis, bet tie, kurie turėjo nors truputėlį taurumo, tylėjo iš gailesčio, kad mes taip suvargę, ir iš pagarbos, kad taip narsiai kovėmės paskutiniame mūšyje. Čia pat, staugdami kaip alkanos pumos, buvo susibūrę jų sąjungininkai indėnai. Jie niurnėjo, reikalaudami mums mirties, kol ispanai pagaliau juos nutildė. Paskutinis Anahuako žlugimo aktas buvo panašus į pirmąjį: šunys riejosi tarpusavy, o didžiausias grobis teko liūtui.

Prie vartų ispanai mus suskirstė: paprastus žmones ir vaikus tuojau pat su sargyba išvedė iš sugriauto miesto ir paleido į kalnus, o kitus nusivarė į stovyklą, norėdami pirmiau iškvosti. Mane, mano žmoną ir sūnų nuvedė į rūmus, kur mes anksčiau gyvenome. Ten mums turėjo pranešti kapitono Diaso valią.

Eiti reikėjo visai netoli, ir vis dėlto tame trumpame kelyje manęs laukė netikėtumas. Aš netyčia pakėliau akis: atokiau nuo kitų, susinėręs ant krūtinės rankas, stovėjo Chuanas de Garsija. Tomis dienomis buvau jį pamiršęs, nes rūpėjo visai kas kita. Bet dabar, vos išvydęs jo veidą, iš karto prisiminiau, kad kol tas žmogus gyvas, mane nuolat lydės pavojus ir širdgėla.

De Garsija akylai mus stebėjo. Aš ėjau paskutinis. Man prisiartinus, jis šūktelėjo:

— Sudie, brolau Vingfildai! Tu ir šįkart išlikai gyvas, tau netgi viskas dovanota — ir tau, ir tavo žmonai, ir tam tavo išperai. O jeigu tas senas kuinas, kuris mums vadovauja, būtų manęs paklausęs, jūs visi trys būtumėt buvę gyvi sudeginti ant laužo! Bet ką padarysi. Iki greito pasimatymo, dauguži! Aš joju į Meksiką pranešti apie viską vicekaraliui, kuris, manau, tars savo žodį.

Aš nieko neatsakiau, tiktai nuėjęs keletą žingsnių, paklausiau mūsų palydovą, tą patį ispaną, kurį išgelbėjau nuo aukojimo:

— Ką reiškia šito senjoro žodžiai?

— Ogi tai, kad donas Sarseda dėl jūsų susikivirčijo su mūsų kapitonu. Sako, nieko jiems nežadėk arba, priešingai, pažadėk, ką nori, o kai jie išeis iš savo tvirtovės, visus iškapokime. Netikėliams duotos priesaikos, girdi, nebūtina laikytis. Tačiau mūsų kapitonas nusprendė kitaip. Net su stabmeldžiais, sako, reikia būti sąžiningiems. Tuomet ir mes visi, kuriuos tu išgelbėjai, pradėjome Sarsedui šaukti: „Gėda! Gėda!“ Žodis po žodžio juodu susikirto, ir galų gale Sarseda, kuris mūsų tarpe yra trečias pagal laipsnį, pareiškė nedalyvausiąs taikos derybose, o su savo tarnais josiąs į Meksiką skųstis vicekaraliui. Tada kapitonas Dia-

sas jam sako: „Jok nors į pragarą, jeigu nori, ir skųskis pačiam velniui! Aš visą laiką jaučiau, kad tu iš ten tik per klaidą ištrūkęs!“ Taip ir išsiskyrė. Juodu nesutaria dar nuo liūdnosios nakties. Sarseda po valandos išvyksta į Meksiką ir ten vicekaraliaus rūmuose pasistengs tau pakenkti kiek tik galės. Bet vis vien gerai, kad juo atsikratei.

— Tėve,— kreipėsi į mane sūnus,— kodėl tas ispanas taip piktai į mus žiūrėjo?

— Apie tą žmogų esu tau pasakojęs, sūnau. Tai de Garsija. Per dvi kartas jis buvo mūsų giminės prakeikimas. Jis išdavė inkvizicijai tavo senelį, nužudė tavo senelę, kankino mane, ir nežinia, kiek dar blogo mums padarys. Saugokis jo, sūnau, saugokis dabar ir visada.

Tuo tarpu priėjome rūmus, kurie beveik vieni beišliko visame Pušų Mieste. Mums buvo paskirtas kambarys ilgo pastato gale, bet netrukus mane ir mano žmoną panoro pamatyti kapitonas Diasas.

Mudu nuėjome, nors Otomė ir labai nenorėjo, palikę sūnų vieną tame kambaryje, kur jam atnešė valgyti. Atsimenu, išeidamas pabučiavau sūnų, nors tai padariau turbūt tik dėl to, kad maniau sugrįžęs rasti jį miegantį.

Kapitonas Diasas buvo įsikūręs kitame rūmų gale, už poros šimtų žingsnių nuo mūsų kambario. Po kelių minučių mes jau stovėjome prieš jį. Kapitonas buvo atšiaurios išvaizdos, kresnas, senyvas vyras, šviesių akių, negražaus, bet doro veido, kaip valstietis, įpratęs darbuotis savo lauke esant bet kokiam orui. Tiktai kapitono Diaso laukas buvo mūšio laukas, o jo darbas — mirties pjūtis.

Kai mes įėjome, kapitonas su paprastais kareiviais krėtė tokius juokus, kurie nelabai tiko moteriai klausytis. Todėl mus išvydęs jis tuoj nutilo ir žengė pirmyn. Aš jį pasveikinau indėnišku papročiu, dešina ranka paliesdamas žemę. Juk dabar aš buvau tik belaisvis indėnas!

— Nusisek kalaviją,— trumpai įsakė jis, nužvelgdamas mane žvitriomis akimis.

Aš nusisegiau kalaviją ir duodamas jam ispaniškai pasakiau:

— Imkite jį, kapitone, nes jūs nugalėjote, be to, jis pagaliau grįžta pas tikrąjį savininką.

Tai buvo tas pats kalavijas, kurį atėmiau iš Bernalio Diaso per kautynes liūdnąją naktį.

Pažvelgęs į jį, kapitonas garsiai nusikeikė ir sušuko:

— Taip ir maniau, kad tik tu galėjai ten būti! Pagaliau po tiek metų vėl susitikome. Na ką gi, anąkart išgelbėjai man gyvybę, ir aš džiaugiuos, galėdamas dabar tau atsilyginti tuo pačiu. Jei nebūčiau buvęs tikras, kad tai tu, drauguži, nebūčiau sutikęs su tavo sąlygomis. Beje, kuo tu vardu? Ne, pasakyk man tikrąją pavardę,— kaip tave vadina indėnai, aš žinau.

— Mano pavardė — Vingfildas.

— Sakai, Vingfildas, drauguži? Gerai. Bet kartoju, jei tavo vietoje būtų buvęs kas nors kitas, aš būčiau sėdėjęs prie šitų šėtono namų,— ir jis parodė į teokalį,— kol jūs visi ten viršuje būtumėt padvėsę badu. Ne, šį kalaviją pasiimk sau, drauguži Vingfildai. Per tiek metų jau pripratau prie kito, o tu jį puikiai valdai: dar niekuomet nesu matęs, kad indėnai taip kautųsi. O čia Otomė, Montesumos duktė, tavo žmona? Matau, ji vis dar tebėra karališka ir graži. O viešpatie, viešpatie! Kiek metų praėjo, o rodos, tik vakar mačiau, kaip mirė jos tėvas. Krikščioniškos sielos žmogus buvo, nors ir ne krikščionis. Blogai mes su juo pasielgėme, teatleidžia mums Dievas! Bet apie jus, senjora, jeigu teisingai kalbama, kas atsitiko prieš tris naktis, nepasakysi, kad turėtumėt krikščionišką sielą. Tik gana apie tai — dėl visko kaltas laukinis kraujas. Jums dovanota dėl jūsų vyro, kuris išgelbėjo mano draugus nuo mirties ant aukuro.

Otomė neatsakė nė žodžio. Ji stovėjo nebyli, sustingusi lyg statula. Nuo tos baisiosios nakties, taip gėdingai smukusi, ji iš viso labai retai bekalbėjo.

— Ką gi toliau veiksi, drauguži Vingfildai?— kreipėsi į mane kapitonas Diasas.— Tu esi laisvas ir gali eiti kur nori. Bet kur eisi?

— Nežinau,— atsakiau.— Prieš daugelį metų, kai actekų imperatorius dovanojo man gyvybę ir apvesdino su princese Otome, aš prisiekiau būti jam ištikimas ir ginti jo šalį tol, kol iš Popokatepetlio nustos rūkti dūmai, kol Tenočtitlane nebeliks valdovų ir kol Anahuako tauta nustos gyvavusi kaip tauta.

— Jei taip, drauguži, tavo priesaika nebegalioja, nes viso to nebėra, netgi virš Popokatepetlio jau dveji metai nebematyti nė dūmelio. Jei nori, duosiu tau gerą patarimą: grįžk pas krikščionis ir stok tarnauti Ispanijos karaliui. Bet pirmiau pavakarieniaukime — pakalbėti dar spėsime.

Deglų šviesoje mes su Bernaliu Diasu ir dar keliais ispanais susėdome prie stalo, padengto iškilmių menėje. Otomė nenorėjo pasilikti. Kapitonas ją prašė kartu pavakarieniauti, bet ji nieko nevalgė ir greitai išėjo į savo kambarį.

XXXVII

ATPILDAS

Bevalgant Bernalis Diasas užsiminė apie pirmąjį mūsų susitikimą ant pylimo, kai aš per klaidą vos jo neužmušiau, palaikęs Sarseda. Ir paklausė, ko mudu su donu Sarseda pykstamės.

Kiek galėdamas trumpiau jam papasakojau savo gyvenimą. Sužinojęs, ką Sarseda, arba de Garsija, padarė man ir mano šeimai ir kaip dėl jo atsidūriau šioje šalyje, Diasas labai nustebo.

— Motin švenčiausia! — sušuko jis pagaliau.— Aš visuomet laikiau jį niekšu, bet jeigu tu tiesą pasakojai, tai jau nebežinau, kas jis per žmogus. Garbės žodis, drauguži Vingfildai, jei būčiau tai išgirdęs prieš valandą, Sarseda nebūtų iš čia ištrūkęs, o būtų turėjęs už viską atsakyti arba išsiteisinti dvikovoje. Bet dabar turbūt jau per vėlu: jis ketino, kai tik mėnulis patekės, joti į Meksiką. Skuba mane apskųsti, kam priėmiau tavo sąlygas. Tegu skundžiasi — nelabai kas ten juo tiki!

— Aš papasakojau gryną tiesą,— atsakiau.— Daug ką, jei reikės, galiu įrodyti. Bet atvirai sakant pusę gyvenimo atiduočiau, kad galėčiau akis į akį su juo susitikti atviroje kovoje. Mes turime senų sąskaitų, tik jis visada nuo manęs pasprunka.

Staiga man pasirodė, kad per veidą ir rankas nudvelkė kažkoks šaltas šiurpas. Baisios nelaimės nujautimas sugniaužė man širdį, ir aš apmiriau, neįstengdamas nei pajudėti, nei žodžio ištarti.

— Einam pažiūrėti, gal jis dar neišvykęs,— tarė kapitonas Diasas ir pašaukęs sargybą žengė prie durų. Jau buvau beeinąs paskui jį, bet tuo momentu tarpdury išvydau moterį. Ji stovėjo, nusitvėrusi už staktos, atlošusi galvą su palaidais ilgais plaukais, o jos veidas buvo iškreiptas tokios kančios, jog ne iš karto pažinau Otomę. Bet pažinęs viską supratau: tik vienas dalykas galėjo sukelti tokį siaubą ir skausmą, koks buvo matyti giliose jos akyse.

— Kas atsitiko mūsų sūnui?— paklausiau.

— Negyvas! Negyvas! — pašnibždom ji atsakė kraują stingdančiu balsu.

Daugiau nieko neklausinėjau — visa kita man pasakė širdis. Bet Diasas nesuprato:

— Negyvas? Kas atsitiko? Kas jį nužudė?

— De Garsija! Aš mačiau jį išeinant,— pratarė Otomė ir iškėlusi rankas be garso nugriuvo aukštielninka.

Žinau, tą akimirką mano širdis buvo amžinai sugniuždyta. Nuo to laiko niekas nebegali smarkiau jos sujaudinti, tik tas atsiminimas kankina mane diena po dienos, valanda po valandos, ir taip bus iki paskutinio atodūsio, kol nueisiu ten, kur manęs laukia sūnus.

— Na kaip, Bernali Diasai?— sušukau, kimiai kvatodamas.— Ar ne teisybę sakiau apie tavo draugą?

Ir peršokęs per gulinčią Otomę, išlėkiau iš kambario. Kapitonas Diasas su kitais ispanais puolė paskui mane.

Išbėgęs iš rūmų, pasukau kairėn į ispanų stovyklą, bet dar nenuėjęs nė šimto žingsnių, mėnesienoje išvydau atjojant nedidelį būrelį raitelių. Tai buvo de Garsija su savo tarnais; jie skubinosi į tarpeklį, per kurį ėjo kelias į Meksiką. Aš suspėjau laiku.

— Stok! — suriko Bernalis Diasas.

— Kas drįsta man įsakinėti?— pasigirdo de Garsijos balsas.

— Aš, tavo kapitonas! — sugriaudėjo Diasas.— Stok, šėtone žmogžudy, arba aš tave sukaposiu!

Pamačiau, kaip de Garsija krūptelėjo ir pabalo.

— Keistas jūsų elgesys, senjore,— tarė jis.— Jei teiksitės...

Bet tuo metu de Garsija pagaliau pastebėjo mane, nes ištrūkęs iš Diaso rankų, ėmiau prie jo artintis. Aš tylėjau, bet iš mano veido jis, matyt, suprato, kad viską žinau ir kad jam nėra išsigelbėjimo...

De Garsija pro mano galvą pasižiūrėjo pirmyn — siauras kelias užpakaly manęs buvo užtvertas kareivių. Aš ėjau vis artyn, tačiau jis manęs nelaukė. Vienu tarpu jo ranka buvo besiekianti kalavijo, bet staiga jis apgręžė arklį ir gatve nurūko atgal į tą pusę, kur stūksojo Chakos ugnikalnis.

De Garsija bandė pabėgti, o aš sekiau jo pėdomis neskubėdamas, pridurmu, kaip medžioklinis šuo. Iš pradžių jis truputį nutolo, bet netrukus kelias pasidarė blogesnis, ir čia jis nebegalėjo lėkti šuoliais. Miestas, tikriau sakant jo griuvėsiai, liko užpakaly. Toliau ėjo siauras takas, kuriuo otomiai per karščius nešdavosi nuo ugnikalnio sniegą. Už penketo mylių, prie sniegynų ribos, takas baigėsi: aukščiau buvo šventoji žemė, kur nedrįsdavo kelti kojos nė vienas indėnas.

Mes kopėme tuo taku, ir širdyje džiaugiausi, žinodamas, kad iš jo nėra kur pasukti: abiejose pusėse juodavo bedugnė arba dunksojo stačios uolos. Kas mylią de Garsija vis dažniau žvalgėsi čia dešinėn, čia kairėn, čia pirmyn, į ugnies apvainikuotą aukštą sniego kupolą. Tik atgal jis nė karto neatsigręžė: žinojo, kad iš paskos žmogaus pavidalu seka mirtis.

Aš atkakliai ėjau paskui jį, tausodamas jėgas. Buvau tikras, kad anksčiau ar vėliau jį pasivysiu, ir neskubėjau.

Pagaliau de Garsija prijojo sniegynus, kur baigėsi takas, ir pirmą kartą atsigręžė. Aš buvau atsilikęs, per porą šimtų žingsnių. Aš, jo mirtis, artinausi iš užpakalio, o priešaky spindėjo sniegas. Valandėlę de Garsija svyravo; didingoje tyloje girdėjau sunkiai pūtuojant jo arklį. Paskui jis spustelėjo pentinais gyvulio šonus ir nujojo aukštyn.

Sniegas nuo šalčio buvo sukietėjęs, ir kurį laiką arklys, kad ir stačia atkalne, kopė netgi greičiau kaip taku. Bet kelias ir toliau tebuvo vienas — pačia kalnyno ketera, o snieguotos pašlaitės čia buvo tokios stačios, kad ant jų nebūtų išsilaikęs nei arklys, nei žmogus. Daugiau kaip dvi valandas varėmės ta ketera, vienui vieni bežadėje tyloje tarp amžinų ugnikalnio sniegynų. Kartais man rodėsi, kad mano žvilgsnis skverbiasi į priešo sielą ir aš matau viską, kas joje dedasi. Gal ir netiesa, gal tai buvo tik vaizduotės žaismas, bet toji mintis man buvo maloni, nes jo širdyje mačiau tokią baisią neviltį, tokias kančias, tokias šiurpias praeities šmėklas ir tokį artėjančios mirties siaubą, kad joks žmogaus kerštas nebūtų galėjęs pralenkti tos kankynės. Taip iš tikrųjų ir buvo, aš žinau, nes de Garsija nebeturėjo sąžinės, bet jam buvo likusi baimė ir gyva vaizduotė, kuri tą baimę dar labiau kurstė ir didino.

Snieguota ketera ėjo vis statyn, o arklys jau visai nusivarė nuo kojų. Tokiame aukštyje jam buvo sunku kvėpuoti. Veltui de Garsija pentinais smaigstė tauraus gyvulio šonus — jis nebegalėjo nė žingsnio žengti.

Staiga arklys nuvirto ant sniego. Maniau, kad dabar de Garsija sustos, bet net ir aš neįsivaizdavau, koks didelis buvo jo siaubas. Išsirangęs iš po kritusio arklio, de Garsija pažvelgė atgal, ir mesdamas šalin sunkius šarvus, ėmė lipti aukštyn.

Tuo metu pasiekėme tą vietą, kur baigėsi sniegas ir prasidėjo ledlaukis. Matyt, sniegas viršuje nuo vidinės ugnikalnio šilumos arba nuo karštų vasaros saulės spindulių tirpdavo, o šaltomis naktimis ir žiemos mėnesiais sušaldavo į ledą. Šiaip ar taip, Chaką supo ledinė pelerina, beveik mylios pločio, einanti tarp sniego ir juoduojančio kraterio krašto.

De Garsija kopė ledu. Net visiškai ramiam žmogui toks žygis nelengvas, nes čia reikia taikyti nuo vieno plyšio prie kito žengti pro gruoblėto ledo smaigalius, styrančius kaip šeriai ant šerno nugaros. Vargas keleiviui, jei tokį ledgalį nulauš arba paslys! Tuomet niekas jo nebesulaikys, ir kol jis nusiris iki puraus sniego, tūkstančiai aštrių kaip peiliai kyšulių nudraskys jam

mėsą iki kaulų. Be galo bijojau, kad taip neatsitiktų de Garsijai: tada nebegalėčiau jam atkeršyti, nors dabar jis jau buvo vos už dvidešimt žingsnių nuo manęs. Todėl du kartus pastebėjęs pavojų, iš apačios jam sušukau, patardamas, kur statyti koją, ir keisčiausia, kad jis, iš siaubo viską užmiršęs, neprieštaraudamas manęs paklausė. Apie save aš negalvojau, žinodamas, kad nenukrisiu, nors kitokiom aplinkybėm niekas nebūtų manęs privertęs šičia kopti.

Visą tą laiką lipome į ugninę Chakos viršūnę, skaisčiai šviečiant mėnuliui, bet staiga kalną nutvieskė pirmosios žaros, ir dūmų stulpą apšviečianti vidinė liepsna bemat nublanko. Nuo rausvų spindulių sužėravo ledinė ugnikalnio kepurė, per kurią mes ropštėmės kaip dvi juodos musės, o apačioj dar tebeglūdėjo nakties šešėliai. Tai buvo nuostabus ir kraupus vaizdas.

— Tokioje šviesoje lengviau kopti, brolau! — šūktelėjau de Garsijai.— Žiūrėk, nenugriūk!

Keistai nuskambėjo mano žodžiai tarp ledinių uolų, kur dar niekad neskardėno žmogaus balsas. Ir tą pat akimirką po mūsų kojomis lyg vėtros purtomas medis susiūbavo ir sudrebėjo kalnas, tarsi užsirūstinęs, kad išdrįsome sutrikdyti šventą jo rimtį. Kartu su dundesiu mus apgaubė pilkų pelenų debesis, ir de Garsija valandėlę dingo man iš akių. Aš tik girdėjau, kaip jis iš baimės suriko, ir pats išsigandau, manydamas, kad jis bus nukritęs. Bet kai pelenai išsisklaidė, pamačiau de Garsiją sveikutėlį stovint jau ant lavos netoli kraterio.

„Na, dabar jis tikriausiai sustos,— pagalvojau.— Juk turi kalaviją, ir jam bus nesunku mane nudėti, kai nuo ledo kopsiu ant karštos lavos“.

Matyt, tą patį pagalvojo ir de Garsija, nes atsisuko į mane su šėtoniška grimasa, bet tuoj vėl pradėjo kabarotis aukštyn. Nieko negalėjau suprasti. Kur jis tikisi nuo manęs pasislėpti? Už trejeto šimtų žingsnių kriokė krateris, mesdamas į padangę garų ir dūmų kamuolius, o tarp jo keteros ir ledlaukio kūpsojo sustingusi lava, vietomis tokia karšta, jog net sunku buvo eiti. De Garsija pavargęs dabar iš lėto klumpino per drebančią lavą, o aš palengva, atsikvėpdamas sekiau iš paskos.

Staiga pamačiau, kad jis priėjo prie kraterio krašto ir pasilenkęs žvilgtelėjo žemyn. Pamaniau, kad dabar puls į jį ir taip pasidarys galą. Bet jeigu jam ir buvo kilusi tokia mintis, jis bematant ją užmiršo, išvydęs, koks guolis jo laukia. Staigiai apsisukęs, de Garsija išsitraukė kalaviją ir žengė manęs link. Per kokią dešimtį žingsnių nuo kraterio mudu susitikome.

Aš pasakiau „susitikome“, bet iš tikrųjų buvo ne visai taip, nes už ketverto žingsnių nuo manęs, kur negalėjau pasiekti kalaviju, de Garsija vėl sustojo. Nenuleisdamas nuo jo akių, atsisėdau ant lavos luito. Rodės, niekad negalėsiu atsižiūrėti į jo veidą. Ir koks tas buvo veidas! Žudiko veidas, išmušus atpildo valandai. Gaila, jog nesu dailininkas, kadangi žodžiais neįmanoma aprašyti siaubingų, įdubusių raudonų akių, iššieptų dantų ir drebančių lūpų. Manau, prieš galą taip atrodys pats nelabasis, žmonijos priešas, kai išmes paskutinę savo kortą ir pražudys paskutinę sielą.

— Štai ir susitikome, de Garsija,— pasakiau.

— Ko dar lauki?— sušvokštė jis.— Nužudyk mane, ir bus baigta!

— Kur taip skubi, brolau? Aš tavęs ieškojau ištisus dvidešimt metų,— tai kam mums taip greit išsiskirti? Truputį pasišnekėkime! Prieš amžinai atsisveikinant, tikiuosi, būsi toks malonus ir atsakyti į mano klausimą. Mane kankina smalsumas. Kodėl tu padarei tiek blogo man ir mano artimiesiems? Juk turi būti kuo nors paaiškinamas net tavo beprasmis ir bukas žiaurumas!

Aš kalbėjau ramiai ir abejingai, nė kiek nesijaudindamas ir nieko nejausdamas. Tą keistą valandą aš buvau nebe Tomas Vingfildas, nebe žmogus, o tik įrankis, akla jėga. Aš galėjau be sielvarto galvoti apie nužudytą savo sūnų; man jis nebuvo miręs, nes aš pats tebuvau dalelė visa aprėpiančios gamtos, apimančios ir mirtį. Net de Garsijai nejaučiau neapykantos, tartum ir jis būtų buvęs tik žaislas kažkieno rankoje. Bet tuo pat metu žinojau, kad dabar jis yra visiškai mano galioje, kad jis man atsakys, ir atsakys tiesą, ir kad tai tikras dalykas, visai kaip ir tai, kad numirs, kai aš to panorėsiu.

De Garsija bandė sučiaupti lūpas, bet jos pačios prasižiojo, ir jis ėmė kalbėti. Žodis po žodžio jis man atskleidė visą savo juodą širdį, tarytum jau būtų stovėjęs prieš aukščiausiąjį teisėją.

— Nuo pat jaunų dienų aš pamilau tavo motiną, brolau,— iš lėto prašneko de Garsija, sunkiai tardamas kiekvieną žodį.— Ją vieną mylėjau visą gyvenimą, kaip kad myliu iki šiol, bet ji manęs neapkentė dėl mano nedorybių ir bijojo dėl mano žiaurumo. Paskui ji sutiko ir pamilo tavo tėvą. Aš jį įskundžiau šventajam teismui, tikėdamasis, kad ten jis bus nukankintas ir sudegintas, bet jinai jį išvadavo ir kartu pabėgo į Angliją. Mane graužė pavydas, aš svajojau apie kerštą, bet tavo motina buvo toli. Beveik dvidešimt metų nedorai išgyvenau, kol vieną sykį prekybiniais reikalais atsidūriau Anglijoje. Čia atsitiktinai sužinojau, kad tavo tėvas ir motina gyvena netoli Jarmuto, ir nusprendžiau su ja pasimatyti, šiaip tik pasimatyti — jos žudyti negalvojau. Man nu-

sišypsojo laimė. Mudu susitikome miške, aš pamačiau, kad ji tebėra graži, ir supratau, jog myliu ją dar labiau. Tada pasiūliau jai rinktis: arba išplaukti su manim, arba mirti, ir netrukus ji mirė. Bėgdama miškingu kalvos šlaitu nuo mano kalavijo, ji staiga sustojo ir tarė:

„Pirmiau išklausyk manęs, Chuanai! Prieš mirtį aš išvydau regėjimą. Kaip aš bėgu nuo tavęs, taip tu bėgsi nuo vieno mano palikuonio, ir kaip tu mane siunti į dangų, taip jis tave įstums į pragaro bedugnę tarp ugnies, uolų ir sniego."

— Ta vieta čia, brolau,— pasakiau.

— Ta vieta čia,— dairydamasis sušnibždėjo de Garsija.

— Toliau!

Ji vėl bandė tylėti, bet ir vėl mano valia jį palaužė, ir jis pasakė:

— Trauktis buvo per vėlu. Norėdamas pats išsigelbėti, aš ją nudūriau ir pabėgau. Bet nuo to laiko man į širdį įsigavo siaubas, kuris iki šiol manęs neapleidžia. Visur ir visada man akyse kaip pamėklė stovėjo jos palikuonis, nuo kurio turėsiu bėgti, bėgti visą gyvenimą, kol jis mane užklups ir įstums į pragaro bedugnę.

— Tai turi būti ten, brolau,— pasakiau, kalaviju rodydamas į kraterį.

— Taip ten, aš mačiau.

— Bet ten nulėks tik kūnas, brolau, o ne siela.

— Tik kūnas, o ne siela,— pakartojo de Garsija.

— Toliau! — įsakiau.

— Paskui tą pačią dieną sutikau tave, Tomai Vingfildai. Tavo motinos pranašystė jau nedavė man ramybės, todėl išvydęs vieną jos sūnų, nusprendžiau jį nužudyti, kad jis nenužudytų manęs.

— Kaip jis tai padarys dabar, brolau.

— Kaip jis tai padarys dabar,— lyg papūga pakartojo de Garsija ir patylėjęs vėl prašneko: — Kas atsitiko paskui ir kaip man pavyko pasprukti, tu žinai. Aš pabėgau į Ispaniją ir stengiausi viską užmiršti. Bet negalėjau. Vieną naktį Sevilijoje pamačiau gatvėje žmogų, panašų į tave. Nemaniau, kad tai tu, bet mano baimė buvo tokia didelė, jog nusprendžiau bėgti į tolimąją Indiją. Tu mane sutikai naktį prieš kelionę, atsisveikinant su viena senjora.

— Su Izabela de Siguensa, brolau. Netrukus ir aš atsisveikinau su ja amžinai, o paskui tau perdaviau paskutinius jos žodžius. Dabar ji tavęs laukia kartu su savo kūdikiu.

De Garsija krūptelėjo ir kalbėjo toliau:

— Mes vėl susitikome vandenyne. Tu atsiradai iš jūros. Aš nedrįsau tavęs nudėti iš karto, visų akivaizdoje, kad paskui manęs nekaltintų dėl tavo mirties. Maniau, jog vis vien numirsi triume tarp vergų. Bet tu nenumirei ir netgi vandenynas tau buvo gailestingas, nors aš jau galvojau, kad būsiu galutinai tavim atsikratęs. Drauge su Kortesu atvykau į Anahuaką ir čia vėl su tavim susitikau; šį kartą tu vos manęs nenukovei. Bet paskui atėjo keršto valanda, ir aš užtektinai tave prikankinau. Rytojaus dieną buvau nusprendęs tave nužudyti, bet pirma dar pakankinti, nes iš baimės buvau pasidaręs labai žiaurus. Tačiau tu pabėgai. Praslinko daugel metų. Aš klajojau po pasaulį, buvau Ispanijoje, kitose šalyse, paskui vėl grįžau į Meksiką, bet visur mane persekiojo tas pats siaubas, mirusiųjų šmėklos ir baisūs košmarai, ir niekur neradau laimės. Tik neseniai prisidėjau prie Diaso būrio. Apie tave negalvojau, nes buvo kalbama, kad tu seniai miręs, ir tik tada, kai pasiekėme Pušų Miestą, sužinojau, jog esi otomių vadas. Visa kita žinai.

— Kam tu nužudei mano sūnų, brolau?

— Argi jis ne tavo motinos palikuonis? Argi aš negalėjau žūti nuo jo rankos? O svarbiausia, norėjau tau atkeršyti už visus tuos siaubo metus. Be to, kvaila palikti gyvą sūnų, kai stengiesi nužudyti tėvą. Jis mirė, ir aš džiaugiuos, kad jį nužudžiau, nors jo šmėkla dabar mane persekios kartu su kitomis šmėklomis.

— Jis tave persekios amžinai. Bet gana, laikas baigti. Tu turi kalaviją — ginkis, jei gali. Kovojant lengviau mirti.

— Negaliu! — sudejavo de Garsija.— Aš pasmerktas...

— Kaip nori,— atsakiau ir pakėliau kalaviją.

De Garsija atšoko atgal ir ėmė trauktis atbulas, su siaubu žiūrėdamas tiesiai man į veidą, tartum žiurkė į smauglį, kai tas taikosi ją praryti. Taip mes atsidūrėme prie pat kraterio. Pažvelgęs žemyn, išvydau baisingą vaizdą. Kokių trisdešimt pėdų gylyje pro dūmų kamuolius kraupiai žėrėjo raudonai įkaitusi lava. Ji vilnijo ir ringavo kaip gyva būtybė. Saižiai šnypšdamos, iš jos veržėsi garų srovės, o paviršiuje tartum įvairiaspalvės gyvačiukės šliaužiojo ir raitėsi kenksmingos dujos, ir tvanki, karšta smarvė nuodijo įkaitusį orą. Taip, de Garsijai čia tikrai buvo tinkamiausi vartai į paskutinę buveinę — tokių jam ir linkėjau!

Parodžiau kalaviju žemyn ir nusikvatojau, bet kai de Garsija išvydo kraterio dugną, jį apėmė tokia mirties baimė, jog jis prarado bet kokį žmogiškumą ir sustaugė lyg žvėris. Taip, tas išdidus, pasipūtęs ispanas žliumbė, klykė ir maldavo mane pasigailėti; padaręs tiek daug nedovanotinų piktadarysčių, jis maldavo atleisti ir duoti jam laiko nors atgailai. Aš stovėjau, tylomis

į jį žiūrėdamas, ir jo išvaizda buvo tokia baisi, jog net į mano sustingusią širdį ėmė skverbtis baimė.

— Na, laikas baigti,— tariau aš ir vėl pakėliau kalaviją, bet tuojau pat nuleidau. Staiga de Garsijai aptemo protas, ir jis pamišo man bežiūrint.

Nenoriu aprašinėti visko, kas buvo paskui. Pamišęs de Garsija atgavo drąsą ir pradėjo kautis. Bet ne su manim.

Atrodė, kad jis manęs nebemato, tačiau kovėsi įnirtingai, kalaviju varstydamas tuščią orą. Klaiku buvo žiūrėti, kaip jis kertasi su nematomais priešais, ir klausytis jo riksmų bei prakeikimų. Sprindis po sprindžio de Garsija traukėsi prie kratero krašto. Čia jis valandėlę stabtelėjo ir pradėjo paskutinę kovą su galingu neregimu priešu, pašėlusiai smaigstydamas ir kapodamas kalaviju. Dukart jis vos neparkrito tartum mirtinai sužeistas, bet sukaupęs visas jėgas vėl kovėsi su tuštuma. Staiga kraupiai surikęs de Garsija plačiai išskėtė rankas, lyg jam būtų perverta širdis, išmetė kalaviją ir aukštielninkas nugriuvo į ugnikalnio kraterį.

Aš nusigręžiau, daugiau nieko nebenorėdamas matyti. Bet paskui dažnai pats save klausdavau: kas gi sudavė de Garsijai paskutinį mirtiną smūgį?

XXXVIII

OTOMĖS ATSISVEIKINIMAS

Taip aš įvykdžiau tėvui duotą pažadą ir atkeršijau de Garsijai, tikriau sakant mačiau, kaip įvyko kerštas, nes kad ir kokia baisi buvo jo mirtis, jis žuvo ne nuo mano rankos. De Garsija mirė iš baimės. Ir aš tuoj ėmiau apgailestauti, kad jis taip žuvo, nes kai mane apleido nenatūrali ledinė ramybė, pradėjau dar labiau jo neapkęsti. Gailėjausi, kad pats savo ranka jo nenudobiau, ir tebesigailiu iki šiol. Žinoma, daug kas mane peiks, kadangi mums liepta atleisti savo priešams, bet šitokį atlaidumą aš palieku viešpačiui Dievui. Kaipgi galiu atleisti tam, kuris išdavė inkvizicijai mano tėvą, kuris nužudė mano motiną ir sūnų, kuris buvo surakinęs mane grandinėmis vergų laive, kuris daugelį valandų kankino mane savo rankomis? Ne! Kasmet aš vis labiau jo neapkenčiau. Ir rašau po kiek laiko todėl, kad vis neturiu ramybės. Negaliu už skriaudas atleisti nei mirusiem, nei gyviem, dėl to prieš keletą metų garbingas ir mokytas mūsų parapijos kunigas man uždraudė eiti į bažnyčią. Tada nuvykau pas vys-

kupą ir papasakojau jam savo gyvenimą. Vyskupas labai stebėjosi, bet būdamas plačių pažiūrų žmogus, pasikvietė kunigą ir liepė jam pakeisti sprendimą, manydamas, kaip ir aš, kad viešpats nepasmerks silpno žmogaus, jei tas negali atleisti piktadariui, padariusiam tiek daug blogo.

Bet gana tų sąžinės dalykų!

De Garsijai dingus krateryje, aš pasukau namo, tikriau sakant ne namo, kadangi namų nebeturėjau, o į sugriautą miestą, dunksantį toli apačioj.

Man reikėjo nusileisti lediniu šlaitu, o tai buvo daug sunkiau negu užlipti. Dabar, po keršto, pasidariau tarytum kitas žmogus, toks pat kaip ir visi, išvargęs ir prislėgtas. Man buvo taip liūdna, kad jeigu būčiau ant ledo suklupęs ir nusiritęs, tikrai nebūčiau gailėjęsis.

Bet aš nenusiritau ir galų gale pasiekiau sniegynus, kur eiti buvo lengviau. Taigi savo priesaiką įvykdžiau ir atkeršijau. Tačiau kokia kaina! Aš praradau sužadėtinę, savo jaunystės meilę; dvidešimt metų išbuvau indėnų vadu; patyriau tiek vargų ir negandų; vedžiau moterį, kuri mane švelniai mylėjo ir ne kartą įrodė savo taurumą, bet širdyje vis dėlto tebebuvo laukinė ar bent jau stabmeldė. O dabar mano gentis nugalėta, puikusis miestas sugriautas, aš likau benamis elgeta, ir bus didelė laimė, jei galiausiai man pavyks išvengti mirties ar vergijos. Bet visa tai dar galėjau pakelti, nes buvau matęs ne tokių dalykų. Mane sugniuždė sielvartas, kai taip baisiai žuvo paskutinis sūnus, vienintelis mano vienišo gyvenimo džiaugsmas.

Meilė vaikams anuomet man buvo virtusi tikra aistra. Aš mylėjau juos, o jie mylėjo mane. Nuo mažens pats juos auklėjau, ir širdyje jie buvo anglai, ne indėnai. Aš juos išmokiau savo kalbos ir tikėjimo, todėl jie man buvo ne tik mylimi vaikai, bet ir tėvynainiai. Bet nelaimingas atsitikimas, liga bei kalavijas atėmė iš manęs visus tris, ir aš likau vienas.

Mes labai daug kalbame apie savo jaunystės sielvartus. Jei mus palieka mylimoji, raudodami skundžiamės visam pasauliui ir prisiekinėjame, kad dabar mums nebėra gyvenimo. Bet tik tada, kai nulenkiame galvas prieš savo mirusį vaiką, mes pirmą kartą pajuntame, kokia baisi gali būti nelaimė. Sakoma, kad laikas užgydo visas žaizdas. Netiesa. Tokios širdgėlos laikas nepajėgia išdildyti. Aš jau senas ir tai žinau.

Taigi parkritau nykiuose ugnikalnio sniegynuose, kur dar nebuvo žengusi žmogaus koja, ir pravirkau taip, kaip vyras verkia tik vieną kartą gyvenime.

„Mano sūnau Absalomai! Mano sūnau, mano sūnau Absalomai! — raudojau kartu su bibliniu karalium Dovydu.— Kad man leistų numirti vietoj tavęs, o Absalomai, mano sūnau, mano sūnau!“

Bet mano širdgėla buvo didesnė už to karaliaus sielvartą, nes aš per tiek pat metų netekau ne vieno, o trijų sūnų. Tik prisiminęs, kad tas karalius jau prieš daugelį šimtmečių susitiko su savo sūnum, pasiguodžiau bent ta mintimi, jog ir aš su savuoju kada nors susitiksiu. Menka paguoda, tačiau ji suteikė man jėgų atsikelti ir leistis žemyn į sugriautą Pušų Miestą.

Parėjau tik saulei leidžiantis, nes kelias buvo ilgas, o aš labai nusilpęs. Prie krūmų mane pasitiko kapitonas Diasas su savo draugais. Kai prie jų priėjau, kareiviai iš pagarbos man, prislėgtam sielvarto, tylėdami nusiėmė skrybėles, tik Diasas paklausė:

— Ar žudikas nebegyvas?

Linktelėjau galvą ir nuėjau toliau, į savo kambarį, tikėdamasis ten rasti Otomę.

Ji sėdėjo viena, šalta ir graži, tartum iš marmuro iškalta statula.

— Sūnų aš palaidojau šalia brolių ir protėvių,— atsakė Otomė į mano klausiamą žvilgsnį.— Jei būtum jį pamatęs, tavo širdis nebūtų išlaikiusi.

— Gerai,— tariau,— bet mano širdis jau sugniuždyta.

— Ar žudikas nebegyvas?— paklausė Otomė lygiai taip kaip Diasas.

— Nebegyvas.

— Kaip?

Aš trumpai papasakojau.

— Tu turėjai pats jį nukauti. Už mūsų sūnaus kraują neatkeršyta.

— Taip, aš turėjau pats jį nudėti. Bet tuo metu nepagalvojau, nes mačiau, kaip dangus jį nubaudė. Gal taip ir geriau. Aš per brangiai užmokėjau už savo kerštą ir per vėlai supratau, kad nereikėjo pačiam keršyti. Yra aukščiausias teisėjas.

— Netiesa! Aš tuo netikiu,— tarė Otomė, ir jos veidas tuokart atrodė taip, kaip tą akimirką, kai ji užmušė tlaskalaną, kai su panieka atsakė Marinai arba šoko ant teokalio per aukojimą.— Tavim dėta, būčiau į gabalus jį sukapojusi ir tik tada atidavusi velniams į nagus — ne anksčiau! Bet kam apie tai kalbėti? Viskas baigta, visi mirę, mano širdis taip pat. Tu nuvargęs, pavalgyk.

Aš pavalgiau, paskui atsiguliau ir užmigau.

Po kurio laiko tamsoje išgirdau Otomės balsą:

— Pabusk, noriu su tavim pasikalbėti!

Jos balsas buvo toks keistas, jog iškart mane pažadino iš sunkaus miego.

— Kalbėk,— atsiliepiau.— Kur tu, Otome?

— Šalia tavęs. Aš negalėjau užmigti ir čia sėdėjau. Klausykis. Mudu susitikome prieš daug daug metų, kai Kuautemokas tave atvedė iš Tabasko. Ak, kaip gerai aš atsimenu tą dieną! Pirmąsyk tave išvydau savo tėvo Montesumos rūmuose Čapultepeke, išvydau ir pamilau. Aš mylėjau tave visados. Manęs nebaugino svetimi dievai!

— Kam tu apie tai kalbi, Otome?— paklausiau.

— Kad taip noriu. Ar gali paskirti vieną valandą tai, kuri tau viską atidavė? Tada klausyk. Prisimeni, kaip mane atstūmei? O, maniau, kad mirsiu iš gėdos, kai išsiprašiau paskiriama tau už žmoną, už žmoną dievui Teskatlipokai, o tu pradėjai su manim kalbėti apie merginą už jūrų, apie tą Lilę, kurios žiedą iki šiol tebemūvi ant piršto. Bet aš tai ištvėriau. Aš dar labiau tave pamilau, kad buvai toks garbingas, o kitką tu žinai.

Aš tave gavau, nes turėjau drąsos atsigulti šalia tavęs, ant aukuro. Tuomet tu mane pabučiavai ir pasakei, kad myli. Bet niekad manęs tikrai nemylėjai. Visą laiką galvojai apie Lilę. Aš tai žinojau seniau, kaip kad žinau ir dabar, nors ir stengiausi pati save apgauti. Anuomet aš buvau graži, o vyrui tai šį tą reiškia. Aš buvau tau atsidavusi, o tai reiškia dar daugiau, ir vieną, ar du kartus tu pats pagalvojai, kad myli. Bet dabar gailiuosi, kad teuliai sutrukdė ir neleido mums drauge numirti ant aukuro. Gailiuosi tik dėl savęs. Mudu išsigelbėjome, ir man prasidėjo nesibaigianti kova.

Aš jau sakiau, kad viską supratau ir mačiau. Tu mane pabučiavai ant aukuro prieš pat mirtį. Bet kai likai gyvas, vėl viskas pasikeitė. Tik likimo dėka tu mane vedei ir prisiekei man ištikimybę, ir tą priesaiką išlaikei iki galo. Tu mane vedei, bet nežinojai, kas tavo žmona. Žinojai tik tiek, kad aš graži, meili, tau ištikima,— viskas taip ir buvo,— bet nesupratai, kad aš tau svetima, kad likau tokia pat, kokie buvo mano protėviai. Manei, aš priėmiau tavo papročius, o gal net ir tavo tikėjimą, kadangi dėl tavęs stengiausi tai padaryti. Bet visą tą laiką aš gyvenau savo tautos papročiais ir niekada negalėjau užmiršti savo dievų. Jie neleido man, savo vergei, nuo jų pasitraukti. Daugel metų bandžiau juos atstumti, bet atėjo laikas, ir jie man atkeršijo. Aš atsidaviau dievų valiai, tikriau sakant jie mane pavergė, nes

neprisimenu ir pati nežinau, ką dariau tą naktį, kai mane matei ant teokalio, aukojant aukas Uicilopočtliui.

Visus tuos metus buvai man ištikimas, aš gimdžiau tau vaikus, ir tu juos mylėjai. Bet mylėjai tik dėl jų pačių, o ne dėl manęs. Širdyje nekentei mano kraujo, kuris jų gyslose buvo sumišęs su tavuoju. Juk ir mane mylėjai tik pusiau, ir toji pusiau meilė vos neišvarė manęs iš proto. Bet paskui ir ji dingo, kai pamatei mane lyg pamišusią ant teokalio atliekant senovines protėvių apeigas. Tik tuomet supratai, kas aš tokia. Aš laukinė!

Ir štai mirė mūsų vaikai, kurie mus rišo. Jie mirė įvairiai — vienas po kito, nes juos slėgė mano giminės prakeikimas. Ir kartu su jais mirė tavo meilė. Aš viena belikau — gyvas praeities paminklas. Bet dabar ir aš mirštu.

Ne, tylėk ir klausyk! Aš mažai beturiu laiko. Kai uždraudei man vadinti tave vyru, supratau, kad viskas baigta. Aš tavęs paklausiau, teuli, ir išplėšiau tave iš savo širdies. Tu man nebe vyras, ir greit aš nebebūsiu tavo žmona. Bet vis dėlto prašau tavęs: išklausyk! Dabar tu sielvarto prislėgtas. Tau atrodo, kad gyvenimas baigtas ir nebegali būti jokios laimės. Bet klysti. Juk tu dar gana jaunas ir tvirtas vyras. Gal tau pavyks palikti nuniokotą mūsų žemę, ir kai nuo kojų nusipurtysi jos dulkes, tave nustos slėgęs prakeikimas. Tu grįši į savo šalį ir sutiksi tą, kuri tiek metų tavęs laukė. Ir tuomet tolima moteris, žlugusios giminės princesė, pavirs miglota vizija, o visi tie metai, kupini keistų įvykių, tau atrodys kaip sapnas. Liks tik meilė mirusiems vaikams. Tu juos mylėsi visada, jų prisiminimas, mirusiųjų ilgesys, už kurį nieko nėra baisesnio, tave persekios dieną naktį iki pat gyvenimo galo; aš tuo džiaugiuosi, nes aš — jų motina, ir tu, apie juos galvodamas, kartais prisiminsi ir mane. Tai viskas, ką man paliko tavo Lilė, ir tuo aš ją pranokstu. Žinok, teuli, su ja tu neturėsi nė vieno vaiko, kuris galėtų tavo širdyje nustelbti meilę mano vaikams!

O, aš tave stebėjau dienomis ir naktimis! Mačiau, kaip tavo akys ilgisi tos, kurią praradai, kaip ilgisi tolimos žemės, kur prabėgo tavo jaunystė. Būk laimingas, tu pamatysi tėvynę ir sutiksi mylimąją! Kova baigta: tavo Lilė nugalėjo. Aš silpstu, man sunku kalbėti, bet nebedaug kas liko pasakyti. Mes išsiskiriame turbūt amžinai. Kas mus dar sieja? Tik mirusieji mūsų sūnūs, daugiau niekas! Aš tau nebereikalinga, tad nutraukiu paskutinius ryšius. Savo mirties valandą išsižadu tavo dievo ir grįžtu prie savo tautos dievų, nors pirma maniau, kad jų neapkenčiu. Mes išsiskiriame amžinai, bet prašau tavęs — negalvok apie mane blogai, nes aš tave mylėjau ir myliu. Aš tavo sūnų motina; tu juos

padarei krikščionimis ir galbūt su jais susitiksi. Aš vis dar tave tebemyliu. Esu laiminga, kad pabučiavai mane ant aukuro ir kad pagimdžiau tau sūnų. Jie tavo, o ne mano. Man rodos, aš juos ir mylėjau tik todėl, kad jie tavo, o jie mylėjo tiktai tave. Pasiimk juos, pasiimk jų sielas, kaip kad viską iš manęs pasiėmei. Tu prisiekei, kad tik mirtis mus išskirs, ir išlaikei savo priesaiką tiek gyvenime, tiek mintyse. Bet dabar aš išeinu į Saulės Buveinę, pas savo protėvius. Teuli! Su tavim išgyvenau daug metų ir patyriau daug sielvarto; dabar nebegaliu pavadinti tavęs vyru, nes uždraudei, bet sakau tau, teuli, nesijuok iš manęs su savo Lile. Nepasakok jai apie mane nieko, jei gali... būk laimingas ir — sudie!

Otomės žodžiai skambėjo vis silpniau, ir aš klausiausi sustingęs iš nustebimo. Tuo tarpu kambaryje pradėjo palengva švisti. Pamažu išryškėjo balta Otomės figūra: ji sėdėjo krėsle prie pat gulto, jos rankos buvo bejėgiškai nukarusios, o galva nusvirusi ant krėslo atkaltės. Aš pašokau ir pasižiūrėjau jai į veidą. Jis buvo šaltas ir išblyškęs, lūpos be žado. Paėmiau ją už rankos — ji buvo kaip ledinė. Garsiai šūktelėjau Otomę, pabučiavau į kaktą, bet ji nesujudėjo ir nieko neatsakė. Greit visai išaušo, ir tada pamačiau, kas atsitiko. Otomė buvo nebegyva. Ji pati pasitraukė iš gyvenimo, išgėrusi nuodų, kurių paslaptį žino tik indėnai. Tie nuodai veikia iš lėto, be skausmų, ir žmogus iki galo turi sąmonę. Tik pajutusi gęstant gyvybę, Otomė pradėjo su manim kalbėti taip liūdnai ir gailiai.

Aš sėdėjau ant gulto, nenuleisdamas nuo jos akių. Verkti negalėjau — buvo išsekusios ašaros, ir kaip jau esu sakęs, niekas nepajėgė man sudrumsti keistos ramybės. Mane apėmė liūdesys ir begalinis švelnumas. Dabar aš mylėjau Otomę labiau negu bet kada, labiau nei gyvą, ir tuo jau daug pasakyta. Aš tarytum vėl mačiau ją pačioje jaunystėje, kokia ji buvo savo karališkojo tėvo rūmuose, mačiau jos akis, kai ji žengė prie manęs ant aukuro, prisiminiau jos žvilgsnį, nepabūgusį imperatoriaus Kuitlahuako rūstybės, kai tas norėjo pasmerkti mane mirti. Aš vėl girdėjau sielvartingą jos verksmą prie mirusio mūsų pirmagimio, vėl mačiau ją su kalaviju rankose prie nukauto tlaskalano.

Daug kas atgijo man atmintyje tą liūdną rytmetį, sėdint ir žiūrint į mirusią Otomę. Jos žodžiuose buvo tiesos: aš negalėjau užmiršti savo pirmosios meilės ir dažnai trokšdavau išvysti Lilės veidą. Bet Otomė buvo neteisi, sakydama, kad aš jos nemylėjęs. Aš ją nuoširdžiai mylėjau ir ištikimai laikiausi priesaikos. Bet tik tuomet, kai ji mirė, gerai supratau, kokia ji man buvo brangi. Taip, tarp mūsų buvo praraja, kuri ilgainiui vis platėjo. Mus sky-

rė rasė ir religija, nes žinojau, kad Otomė niekad negalėjo iki galo atsižadėti savo senų prietarų. O kai pamačiau Otomę giedant mirties giesmę, mane pagavo siaubas, ir kurį laiką ji man kėlė pasibjaurėjimą. Bet viską būčiau atleidęs, nes dėl to buvo kaltas jos kraujas, o paskutinį ir sunkiausią nusižengimą ji padarė prieš savo valią. Visa tai atmetus, Otomė buvo graži, tauri moteris, verta didžiausios meilės bei pagarbos, moteris, ilgus metus buvusi man ištikima žmona.

Taip aš galvojau tada ir taip manau dabar. Otomė sakė, kad mes išsiskiriame amžinai, bet tikiuosi, jog tai netiesa, nes žinau, kad mudviem daug kas bus atleista, o tie, kas vienas kitam buvo brangūs ir artimi žemėje, kada nors susitiks aname pasaulyje.

Pagaliau aš atsistojau, norėdamas šauktis pagalbos, ir tik tada pajutau kažką kabant ant kaklo. Tai buvo stmbių smaragdų vėrinys, kurį man buvo davęs Kuautemokas, o aš padovanojau Otomei. Kai miegojau, ji užkabino man tą vėrinį ir prie jo pririštą savo ilgų plaukų sruogą. Su šiais dviem daiktais aš neišsiskirsiu ir miręs.

Otomę palaidojau sename kapinyne šalia jos protėvių ir mūsų vaikų. O po dviejų dienų kartu su Bernalio Diaso būriu išvykau į Meksiką. Prie tarpeklio atsigręžiau į sugriautą Pušų Miestą, kur išgyvenau tiek metų ir palaidojau visus, kas man buvo brangūs. Žiūrėjau atgal liūdnai ir ilgai, kaip žiūri mirštantysis, žvelgdamas į praėjusį savo gyvenimą, kol pagaliau Diasas uždėjo man ant peties ranką.

— Dabar jūs vienišas, drauguži,— tarė jis.— Ką ketinate veikti?

— Nieko,— atsakiau.— Man belieka tik mirti.

— Niekuomet taip nekalbėkite! Jums tik keturiasdešimt metų, o man jau daugiau kaip penkiasdešimt, ir vis dėlto apie mirtį aš nekalbu. Klausykit, ar turite draugų Anglijoje?

— Turėjau.

— Ramiose šalyse žmonės gyvena ilgai. Grįžkite pas juos! Aš pasistengsiu jus nuvežti į Ispaniją.

— Gerai, pagalvosiu,— atsakiau.

Skirtu laiku mes atvykome į Meksiką, naują ir man svetimą miestą, kurį buvo atstatęs Kortesas.

Kur kadaise dunksojo teokalis, ant kurio aš turėjau būti paaukotas dievams, dabar buvo statoma katedra, o į jos pamatus dedami bjaurūs actekų stabai. Miestas atrodė gana gražus, bet nebe toks puikus kaip Montesumos Tenočtitlanas, ir toks jis niekada nebebus. Gyventojai irgi buvo pasikeitę: tada jie buvo laisvi kariai, o dabar — vergai.

Meksike Diasas surado man būstą. Čia niekas manęs nepersekiojo, visi gerbė dėl man suteiktos malonės. Aš buvau palūžęs žmogus ir niekam nekėliau baimės. Kaip koviausi liūdnąją naktį ir kaip gyniau miestą, visi buvo užmiršę, o mano negandų istorija žadino užuojautą net ispanams. Meksike praleidau dešimt dienų, liūdnai klajodamas gatvėmis ir Čapultepeko kalvos šlaitais. Seniau čia stovėjo Montesumos rūmai, kuriuose pirmą kartą sutikau Otomę. Iš visos didybės nieko nebebuvo likę, tik keletas šimtamečių kedrų.

Aštuntą dieną gatvėje mane sustabdė vienas indėnas. Jis pasakė, kad su manim norįs pasimatyti senas draugas. Nusekiau paskui jį, stebėdamasis, kas tai galėtų būti, nes jokių draugų nebeturėjau. Indėnas mane nuvedė į gražų mūrinį namą naujoje gatvėje. Čia teko truputį palaukti, sėdint aptemdytame kambaryje. Staiga kažkas kreipėsi į mane actekų kalba:

— Sveikas, teuli!

Balsas, liūdnas ir švelnus, man pasirodė kažkur girdėtas. Pakėliau akis. Prieš mane stovėjo indėnė ispaniškais drabužiais, dar graži, bet silpna ir tartum iškamuota kokios ligos ar širdgėlos.

— Ar nepažįsti Marinos, teuli?—paklausė ji, bet jau sulig pirmu žodžiu ją pažinau.— O aš tave pažinau, nors ir sunkiai. Taip, teuli, vargai ir laikas mus abu pakeitė.

Paėmiau jos ranką ir pabučiavau.

— Kur Kortesas?— paklausiau.

Ją visą nupurtė drebulys.

— Kortesas Ispanijoje, bylinėjasi. Ten jis vedė kitą, teuli. Prieš daugelį metų jis mane išvarė ir atidavė už žmoną donui Chuanui Charamiljui, kuris mane vedė dėl turto. Kortesas savo pamestai meilužei buvo dosnus!

Ir Marina pravirko.

Pamažu sužinojau visą jos istoriją, bet čia apie tai nerašysiu, kadangi ją ir taip žino visas pasaulis! Kai Marina atliko savo vaidmenį ir niekuo nebegalėjo tam užkariautojui padėti, jis ją pametė. Marina man papasakojo, kiek jai teko iškentėti ir kaip ji suriko Kortesui į akis, kad nuo to laiko jis niekur neberas laimės. Jos pranašystė išsipildė.

Mudu šnekėjomės daugiau kaip dvi valandas. Ją išklausęs, pradėjau pasakoti apie save, ir ji verkė iš gailesčio, nes, šiaip ar taip, buvo geros širdies.

Pasku mes išsiskyrėme ir daugiau niekad nebesusitikome. Man išeinant Marina primygtinai įsiūlė pinigų, ir aš nesidrovėdamas priėmiau tą dovaną, nes buvau nuskurdęs ir neturėjau ko gėdytis.

Taip susiklostė Marinos likimas. Dėl meilės ji išdavė tėvynę, o ką gavo už savo meilę ir išdavystę? Bet man jos atminimas, gero draugo atminimas, visuomet bus šventas. Juk Marina dusyk išgelbėjo man gyvybę ir nepaliko net tada, kai Otomė ją įžeidė žiauriausiais žodžiais.

XXXIX

TOMAS PRISIKELIA IŠ NUMIRUSIŲ

Rytojaus dieną po pokalbio su Marina pas mane atėjo kapitonas Diasas. Jis pasakė, kad vienas jo draugas vadovaująs karakai, kuri po dešimt metų išplauksianti iš Verakruso į Kadį, ir jeigu aš norįs palikti Meksiką, tas jo draugas mielai priimsiąs mane į savo laivą. Truputį pagalvojęs atsakiau, jog keliausiu, ir atsisveikinau su kapitonu Diasu — duok Dieve jam laimės, nes jis buvo vienas iš nedaugelio gerų žmonių tarp visų tų niekšų ispanų.

Taigi aš visam laikui palikau Meksiką ir kartu su keliais pirkliais maždaug per savaitę laimingai nukeliavau per kalnus į Verakrusą. Tai karštas, nesveikas miestas ir nepatikimas uostas, atviras visiems siautulingiems šiaurės vėjams. Čia įteikiau karakos kapitonui savo rekomendacinius laiškus, ir tas neklausinėdamas paskyrė man laive vietą. Aš tuoj pat susigabenau į laivą maisto atsargas visai kelionei.

Trečiosios dienos vakare, pučiant palankiam vėjui, išplaukėme, o kitą rytą tolumoj bebuvo matyti snieguota Orisabos ugnikalnio viršūnė — paskutinis Anahuako vaizdas. Bet pagaliau ir jis dingo už debesų, ir aš atsisveikinau su tolima žeme, kurioje patyriau tiek daug nuotykių ir kurią, mano apskaičiavimu, pirmą kartą išvydau lygiai prieš aštuonioliką metų, tą pačią dieną.

Plaukiant į Ispaniją, nieko ypatingo neatsitiko. Kelionė buvo daug sėkmingesnė negu paprastai. Pakėlę inkarą Verakruso uoste, po dviejų mėnesių ir dešimties dienų jį nuleidome Kadžio uoste — štai ir viskas.

Kadyje išbuvau vos dvi dienas. Man pasisekė: uoste stovėjo anglų laivas, pasiruošęs plaukti į Londoną, ir aš nusipirkau į jį bilietą, nors tam reikalui teko parduoti iš vėrinio patį mažąjį smaragdą, nes Marinos duotieji pinigai jau buvo išsibaigę. Smaragdą pardaviau už nemažą sumą: apsirengiau kaip pridera kilmingam žmogui, ir dar liko aukso kelionei. Tiesą sakant, buvo gaila skirtis su tuo brangakmeniu, nors tai tebuvo paprastas

karulys nuo vėrinio, tačiau prispyrė būtinybė. O didįjį brangakmenį, puikų smaragdą su nežymiu trūkumu, po daugelio metų padovanojau jos didenybei maloningajai karalienei Elžbietai.

Anglų laive visi mane laikė ispanu avantiūristu, pralobusiu Indijoje, o aš nesistengiau tos nuomonės sugriauti. Manęs niekas netrukdė, tad galėjau ramiai mintyse pratintis prie seniai užmirštos mąstysenos bei gyvenimo. Taip sau vienas ir sėdėjau, tarytum koks išdidus idalgas, stengdamasis mažiau kalbėti, o daugiau klausytis ir sužinoti viską, kas atsitiko Anglijoje per tuos dvidešimt metų.

Pagaliau ir toji kelionė baigėsi. Birželio dvyliktą dieną išlipau puikiame Londono mieste, kur dar niekad nebuvau buvęs, ir viešbučio kambaryje atsiklaupęs padėkojau Dievui, kad po daugybės negandų ir išbandymų leido man vėl įžengti į Anglijos žemę. Iš tiesų man atrodė didžiausias stebuklas, kad silpnas žmogaus kūnas gali ištverti tiek skausmo, ligų, bado ir žaizdų, tiek mirtinų smūgių ir kankinimų, kad gali tiek daug metų atsilaikyti prieš laukinių žvėrių įniršį ir žmonių žiaurumą.

Londone, viešbučio šeimininko padedamas, nusipirkau gerą arklį ir kitą dieną auštant išjojau iš miesto. Tą rytą man buvo lemta patirti paskutinį nuotykį. Kai palengva risnojau Ipsvičo keliu, grožėdamasis Anglijos peizažu ir godžiai traukdamas į krūtinę saldų birželio orą, kažkoks bailus plėšikas, pasislėpęs už tvoros, iš pistoleto šovė man į nugarą. Jis tikėjosi mane nudėti ir apiplėšti, tačiau kulka pramušė skrybėlę ir tik truputį įdrėskė galvą. Aš nieko nespėjau jam padaryti. Tas nenaudėlis, pamatęs, jog nepataikė, tuoj paspruko, o aš nujojau toliau, galvodamas, kad tikrai būtų buvę keista, jei po daugelio baisių pavojų būčiau žuvęs nuo niekšo valkatos rankos per penketą mylių nuo Londono.

Sparčiai jojau visą tą dieną ir dar kitą. Arklys pasitaikė stiprus ir greitas, tad pavakare, apie pusę aštuntos, jau užlėkiau ant tos pačios kalvos, nuo kurios paskutinį kartą žvelgiau į Bangį, kartu su tėvu keliaudamas į Jarmutą. Apačioj mirgėjo raudoni miestelio stogai, dešinėje žaliavo Ditčingemo ąžuolai ir dunksojo gražus šventos Marijos bažnyčios bokštas, tolumoje sruveno Veivnio upė, o tiesiog priešais mane driekėsi lankos, lyg purpurinis auksas tviskančios nuo žydinčių pelkių gėlių. Viskas tebebuvo kaip buvę, niekas daugiau nepasikeitė, tik aš vienas.

Nulipęs nuo arklio, priėjau prie tvenkinio ir pasilenkęs ėmiau žiūrėti į savo veido atspindį. Taip, iš tikrųjų aš pasikeitęs! Beveik visai nepanašus į tą vaikiną, kuris jojo šituo keliu prieš dvidešimt metų. Deja, mano akys įdubusios ir labai liūdnos, veido bruožai

paaštrėję, o ant galvos ir barzdoje daugiau žilų negu juodų plaukų. Aš ir pats nebūčiau savęs pažinęs, todėl vargu ar kiti pažins. O ar bus kam mane pažinti? Per dvidešimt metų vieni tikriausiai mirė, kiti kur nors dingo. Ar rasiu nors vieną gyvą draugą? Juk nuo to laiko, kai „Avantiūristo" kapitonas Belas, prieš man išplaukiant į Espanjolą, atvežė laiškus, aš negavau iš namų jokios žinios. Kas manęs laukia? Ir svarbiausia, kaip Lilė? Gal ji mirusi, gal kur išsikėlusi ar ištekėjusi.

Užšokau ant arklio ir pasileidau risčia pro Vainfordo malūnus. Perjojęs per brastas ir Pirnbou miestelį, kairėje pusėje palikau Bangį ir po dešimties minučių atsidūriau prie vartų, už kurių buvo takas, einantis nuo Noridžo kelio į kalvos papėdę, o ten, ant miškingo šlaito, vos per pusmylį, buvo matyti mano namai.

Prie parko vartų, mėgaudamasis paskutiniais saulės spinduliais, stovėjo kažkoks žmogus. Geriau įsižiūrėjęs, aš jį pažinau. Tai buvo Bilis Minsas, tas pats kvaišelis, kuris paleido de Garsiją, kai aš, skubėdamas pas savo mylimąją, palikau jį pririštą. Dabar Bilis Minsas buvo jau senas, žilais plaukais, apkritusiais aplink raukšlėtą veidą. Sutikęs jaunų dienų pažįstamą, aš labai apsidžiaugiau ir, nors jis buvo nešvarus bei nuskuręs, vos nepuoliau jam ant kaklo.

Mane pastebėjęs, Bilis Minsas su lazdele priklibikščiavo prie vartų, atidarė ir gailiu balsu ėmė kaulyti išmaldos.

— Ar čia gyvena misteris Vingfildas?— paklausiau, rodydamas tolyn į taką, ir širdis man pradėjo tankiau plakti belaukiant atsakymo.

— Misteris Vingfildas, sere? Kokio jums reikia Vingfildo? Senasis ponas pasimirė beveik prieš dvidešimt metų. Aš pats padėjau kasti jam kapą, taip, taip! Tenai jis ir palaidotas šalia savo žmonos, kuri buvo nužudyta. O misteris Džefris...

— Ar jis čia?— paklausiau.

— Jis irgi mirė, bus jau daugiau kaip dvylika metų. Mirtinai nusigėrė, taip, taip! Ir misteris Tomas mirė, sako, nuskendęs kažkur jūroje. Daug žiemų praėjo nuo to laiko. Visi mirė, visi! Oi, koks padūkėlis buvo tas misteris Tomas! Kaip dabar atsimenu, paleidau aš vieną žmogų, ne iš mūsų krašto...— ir Bilis pradėjo pasakoti, kaip jis užsodino ant arklio mano sumuštą de Garsiją. Jo sulaikyti nebuvo galima. Numečiau jam monetą, pentinais spustelėjau išvargusį arklį ir nurisnojau siauru taku.

Duslus kanopų bildesys aidėjo man ausyse tarytum senio žodžių atgarsis: „Visi mirė, visi mirė!" Ir Lilė turbūt mirė. O jei nemirė, tai, žinoma, už ko nors ištekėjo, išgirdusi, kad aš pasken-

dęs jūroje. Tokiai gražuolei niekuomet netrūks gerbėjų. Negi ji atsižadės gyvenimo, apverkdama pražuvusią jaunystės meilę!

Bet štai ir mūsų senasis namas. Jis beveik nepasikeitęs, tik gebenės ir vijokliai prie fasado užaugę iki pat stogo. Namas atrodė gyvenamas, nes visur buvo pavyzdinga tvarka, o iš kaminų rūko dūmai.

Vartai buvo užrakinti, o už tvoros nesimatė nė gyvos dvasios. Artėjo naktis, ir tarnai, matyt, jau buvo užbaigę savo darbą.

Pasukęs į kairę, apjojau namą iš kitos pusės, kur kalvos pašlaitėje stovėjo arklidės, bet ir čia vartai buvo užrakinti. Nežinodamas, ką toliau daryti, nulipau nuo arklio. Mane taip apniko abejonės ir baimė, jog visai netekau drąsos. Palikęs arklį prie vartų rupšnoti žolę, nuėjau taku bažnyčios link, nuolat žvalgydamasis pirmyn į kalvos viršūnę, ar ko nors nesutiksiu.

„Kas bus, jeigu mirė visi?— galvojau.— Kas bus, jeigu ir ji mirė?“

Rankomis užsidengęs veidą, ėmiau maldauti visagalį, saugojusį mane visus tuos metus, kad neleistų man paskutinį kartą žiauriai nusivilti. Buvau sielvarto prislėgtas ir jaučiau, jog daugiau nebeištversiu. Jeigu ir Lilę būsiu praradęs, man telieka tik mirti, nes kam tuomet begyventi.

Taip kurį laiką meldžiausi, drebėdamas lyg vėjo purtomas lapas. Paskui vėl apsižvalgiau ir pasukau atgal prie namo, pasiryžęs išklausinėti jo gyventojus ir sužinoti šiokią ar tokią tiesą. Jau užgeso vakaro gaisai, ir tamsoje visur ėmė suokti lakštingalos. Aš sustojau. Lakštingalų giesmės man pažadino kažkokius miglotus prisiminimus, bet kokius — negalėjau suprasti. Ir staiga atsiminiau.

Aš vėl išvydau Tenočtitlaną, puikią menę Montesumos rūmuose ir save patį, miegantį ant auksinio gulto. Žinojau, kad esu dievas Teskatlipoka ir kad rytą turiu būti paaukotas. Aš miegojau, išvargęs ir prislėgtas, ir sapnavau. Sapnavau, kad stoviu toje pat vietoje, kur ir dabar, o angliškų gėlių kvapas kuteno man šnerves kaip šią naktį, ir saldi lakštingalų giesmė skambėjo man ausyse kaip ir šiuo metu. Sapnavau, kad stovint ir klausantis lakštingalų viršum žaliuojančių ąžuolų ir uosių patekėjo mėnulis,— štai jis kaip tik nušvito danguje! Sapnavau, kad už kalvos kažkas dainavo, bet staiga tarsi pabudau, ir išnyko seniai užmiršti praeities reginiai.

Ne per sapną, o tikrovėje išgirdau ant kalvos švelnų moterišką balsą. Ne, aš nebuvau pamišęs. Girdėjau jį aiškiai, ir balsas vis artėjo; atrodė, kad moteris dainuodama stačiu šlaitu leidžiasi

žemyn. Netrukus ji tiek prisiartino, jog supratau tos liūdnos dainelės žodžius, kuriuos iki šiol atsimenu.

Mėnesienoje pamačiau aukštą, liemeningą moterį balta suknele. Ji kilstelėjo galvą, akimis palydėdama šikšnosparnio šešėlį, ir mėnulis apšvietė jos veidą. Tai buvo Lilės Bozard, prarastos mano mylimosios, veidas. Jis atrodė toks pat gražus, visai nedaug tepasenęs, bet gailus liūdesys jame buvo įspaudęs savo žymę. Išvydęs tą veidą, buvau taip sukrėstas, jog vos išsilaikiau ant kojų, įsikibęs į žemą tvorelę, o man iš krūtinės išsiveržė karti dejonė.

Išgirdusi, kaip sudejavau, moteris nutilo, paskui pamačiusi stovint vyrą, apsisuko ir jau norėjo bėgti. Bet aš nejudėjau, ir jos smalsumas nugalėjo baimę. Ji priėjo arčiau ir negarsiu, švelniu, taip gerai man pažįstamu balsu paklausė:

— Kas čia taip vėlai vaikšto? Ar tu, Džonai?

Vos išgirdau tuos žodžius, man vėl atgijo seni būgštavimai. Na, aišku, ji ištekėjusi, ir jos vyras, vardu Džonas! Aš ją suradau tam, kad galutinai prarasčiau.

Ir tuomet man dingtelėjo mintis nepasisakyti, kas esu, kol sužinosiu visą tiesą. Aš žengiau į priekį, stengdamasis likti aukštų krūmų šešėlyje, ir atsisukęs į mėnulį nugara, ispaniška maniera žemai nusilenkiau. Po to darkyta anglų kalba su ispanišku akcentu prabilau:

— Senjora! Aš turiu garbės kalbėti su ta, kuri kadaise vadinosi Lilė Bozard, ar ne tiesa?

— Taip, tiesa,— atsakė ji.— Ko jums iš manęs reikia?

Aš vėl krūptelėjau, bet susivaldęs drąsiai pasakiau:

— Pirmiausia, senjora, leiskite jums duoti vieną klausimą. Ar jūsų pavardė tebėra ta pati?

— Taip, aš neištekėjusi,— atsakė ji, ir vieną akimirką man viršum galvos ėmė suktis dangus, o žemė po kojomis susiūbavo tarytum lavos nuklotas Chakos ugnikalnio šlaitas. Bet vis tiek nepasisakiau, kas esu,— norėjau dar sužinoti, ar ji mane tebemyli.

— Senjora,— tariau.— Aš esu ispanas, indėnų kare tarnavęs pas Kortesą, apie kurį turbūt esate girdėjusi.

Lilė linktelėjo galvą, ir aš kalbėjau toliau:

— Per karą buvau sutikęs vieną žmogų, visi jį vadino teuliu. Bet prieš dvejus metus mirties patale jis man pasakė, jog anksčiau turėjęs kitą vardą.

— Kokį?— tyliai paklausė Lilė.

— Tomas Vingfildas.

Dabar ji garsiai riktelėjo ir įsikibo į tvorelę, kad nepargriūtų.

— Aš laikiau jį mirusiu ištisus aštuoniolika metų,— vos atgaudama kvapą, tarė Lilė.— Maniau, jis žuvo, paskendus laivui...

— Taip, girdėjau, kad laivas paskendo, senjora, bet jis išsigelbėjo ir pateko tarp indėnų. Indėnai jį padarė dievu ir atidavė už žmoną savo imperatoriaus dukterį.

Čia aš nutilau. Lilė krūptelėjo ir lediniu balsu pasakė:

— Kalbėkite, sere, aš klausau.

— Mano draugas teulis dalyvavo indėnų kare. Kaip vienos jų princesės vyras, ilgus metus garbingai ir narsiai kovojo indėnų pusėje. Pagaliau miestas, kurį jis gynė, buvo paimtas, vienintelis gyvas išlikęs jo sūnus nužudytas, žmona princesė iš širdgėlos pati pasidarė galą, o jis pateko į nelaisvę ir po kurio laiko taip pat mirė.

— Liūdna istorija, sere,— tarė Lilė ir trumpai nusijuokė, bet jos juokas buvo panašus į raudojimą.

— Labai liūdna, senjora, tačiau ji dar nebaigta. Prieš mirtį mano draugas kai ką papasakojo iš savo gyvenimo. Jis buvo susižadėjęs su viena angle, vardu...

— Aš žinau jos vardą, kalbėkite toliau!

— Jis man sakė, kad nors buvo vedęs kitą ir mylėjęs savo žmoną princesę, tikrai iškilnią moterį, kuri ne kartą dėl jo rizikavusi gyvybe ir savo noru net atsigulusi šalia jo ant aukuro, bet vis dėlto jis niekuomet neužmiršęs tos, su kuria kadaise buvo susižadėjęs. Jos atminimą išsaugojęs visą gyvenimą ir dar širdingiau ją prisiminęs savo mirties valandą. Todėl vardan draugystės jis mane prašė, kai grįšiu į Europą, surasti jo sužadėtinę, jeigu ji gyva, ir perduoti paskutinius jo žodžius bei paskutinį jo prašymą.

— Kokius žodžius ir kokį prašymą?— sušnibždėjo Lilė.

— Jis prašė pasakyti, kad gyvenimo saulėlydyje ją mylėjo taip pat karštai kaip jaunystėje, ir kad maldauja atleisti, jog sulaužė priesaiką, kurią juodu buvo davę po senuoju Ditčingemo buku.

— Sere! — sušuko Lilė.— Ką jūs apie tai žinote?

— Tik tiek, ką man pasakojo draugas, senjora.

— Judu turėjote būti artimi draugai,— sumurmėjo ji.— Ir, matyt, jūsų gera atmintis.

— Mano draugas priesaiką sulaužė labai nepaprastomis aplinkybėmis,— kalbėjo toliau,— ir tikėjosi nutrauktus ryšius vėl užmegzti geresniame pasaulyje. Ir dar jis prašė, kad sužadėtinė

pasakytų man, jo pasiuntiniui, ar ji atleidžia ir ar tebemyli, kaip jis ją mylėjo iki pat mirties.

— O kas numirėliui iš to, jei aš atleisiu ar prisipažinsiu? — paklausė Lilė, stengdamasi prietemoje geriau į mane įsižiūrėti. — Argi mirusieji girdi ir mato?

— Iš kur aš galiu žinoti, senjora? Aš tik darau, kas man pavesta.

— O iš kur aš galiu žinoti, kad jums iš tikrųjų tai pavesta? Gal žmonės teisybę kalbėjo, jog Tomas Vingfildas prieš daugelį metų paskendo! Visas tas pasakojimas apie indėnus ir princeses pernelyg neįtikimas, greičiau panašus į tas nuostabias istorijas, kurios pasitaiko tik romanuose, o ne kasdieniniame gyvenime. Ar turite kokį nors įrodymą, kad sakote tiesą?

— Taip, senjora. Bet čia per tamsu, jūs negalėsite įžiūrėti.

— Tada eikime į vidų, ten užsidegsime šviesą. Tik truputį palaukite.

Ji pasisuko į arklidės vartus ir pašaukė:

— Džonai!

Atsiliepė kažkoks senis, ir iš balso pažinau vieną tėvo tarną. Lilė jam kažką tyliai pasakė, o paskui sodo taku nuvedė mane prie durų, ant juostos kabančiu raktu jas atrakino ir davė man ženklą eiti pirma. Nieko negalvodamas, aš įėjau, senu papratimu pasukau į taip gerai nuo mažens pažįstamą svetainę, neužkliuvęs peržengiau per aukštą slenkstį ir, tamsoje nusigavęs iki didelio židinio, sustojau. Lilė atidžiai mane stebėjo. Paskui, įpūtusi židinyje rusenančias žarijas, uždegė žvakę ir pastatė ant stalo prie lango. Nors man teko nusiimti skrybėlę, mano veidas vis vien tebebuvo šešėlyje.

— O dabar, sere, prašau pateikti savo įrodymą.

Aš nusimoviau nuo piršto brangųjį žiedą ir padaviau Lilei. Ji atsisėdo prie stalo ir žvakės šviesoje ėmė atidžiai jį žiūrinėti. Taip jai besėdint, pamačiau, kad ji tebėra labai graži: laikas beveik nebuvo jos pakeitęs, nors jai ėjo trisdešimt aštunti metai, tik veidas atrodė liūdnesnis. Taip pat pastebėjau, kad nors ji, žiūrėdama į žiedą, stengėsi savo jausmų nerodyti, jos krūtinė ėmė smarkiau kilnotis, o ranka suvirpėjo.

— Aš jumis tikiu,— pagaliau prabilo.— Šitas žiedas man pažįstamas, jį nešiojo dar mano motina. Tiesa, kai paskutinį kartą jį mačiau, jis nebuvo toks apsitrynęs. Prieš daugelį metų buvau jį davusi kaip meilės laidą vienam jaunuoliui, žadėdama tapti jo žmona. Dabar, sere, neabejoju tuo, ką man pasakojote. Dėkoju, kad buvote toks malonus ir taip toli dėl to keliavote. Taip, liūdna istorija, labai liūdna! Beje, sere, aš negaliu jūsų palikti šiuose

namuose, nes gyvenu čia viena. Viešbučių arti nėra, todėl liepsiu tarnui jus nuvesti pas savo brolį, gyvenantį netoli, už kokios mylios, jei,— ir kiek padelsusi užbaigė,— jei iš tikrųjų nežinote kelio. Ten būsite tinkamai priimtas, be to, pamatysime savo mirusio draugo seserį Merę Bozard, kuri, be abejo, norės iš jūsų lūpų išgirsti apie keistus jo nuotykius.

Aš nulenkiau galvą ir pasakiau:

— Senjora, pirmiau norėčiau išgirsti atsakymą į mirusio draugo paskutinius žodžius ir paskutinį prašymą.

— Atsakyti mirusiam? Tai vaikiška išmonė, sere!

— Ir vis dėlto prašyčiau atsakyti. Aš tik darau, kas man pavesta.

— Kas įrašyta šiame žiede?

— Nors toli tu,
Širdy mes kartu,—

atsakiau daug negalvodamas ir tuoj pat prikandau liežuvį.

— O, jūs ir tai žinote! Matyt, žiedą nešiojote daug mėnesių ir atmintinai išmokote įrašą. Gerai, sere, aš atsakysiu. Mes buvome toli vienas nuo kito, tačiau širdyje aš saugojau atminimą to žmogaus, kuris nešiojo šitą žiedą, ir dėl jo likau vieniša. O jis savo širdį atidavė kitai — kažkokiai laukinei, kuri buvo jo žmona ir jo vaikų motina. Todėl į jūsų mirusio draugo prašymą atsakysiu taip: aš jam atleidžiu, bet nuo savo priesaikos atsisakau dabar ir visados, kaip ir jis padarė, be to, pasistengsiu užmiršti savo meilę, kurią jis atstūmė ir paniekino.

Lilė atsistojo, rankomis tarytum išplėšė kažką sau iš krūtinės ir tuo pat metu išmetė ant grindų žiedą.

Širdis man nutirpo. Štai kuo viskas baigėsi! Žinoma, ji buvo teisi, bet dabr gailėjausi, kad pasakiau jai visą tiesą, nes moterys dažnai mieliau atleidžią už melą negu už tokį atvirumą.

Aš nieko neatsakiau, nes lūpas tarsi kas surakino. Mane apėmė mirtinas nuovargis ir širdgėla. Pasilenkęs susiradau žiedą, užsimoviau ant piršto ir pasukau prie durų, metęs paskutinį žvilgsnį į tą moterį, kuri mane atstūmė. Prie slenksčio dar stabtelėjau, galvodamas, ar nepasisakyti, kas esu, bet tuoj pat nusprendžiau: jeigu ji neatleido mirusiam, tai vargu ar pasigailės manęs gyvo. Ne, aš jai esu miręs ir miręs pasiliksiu.

Jau peržengęs slenkstį, užpakaly staiga išgirdau švelnų ir malonų Lilės balsą.

— Tomai,— pasakė Lilė,— Tomai, gal dar palauksi ir atsiimsi pinigus, turtą ir žemę, ką buvai man patikėjęs.

Nustebęs atsigręžiau. Lilė išskėstomis rankomis palengva ėjo prie manęs.

— Oi, tu kvailiuk! — sušnibždėjo ji.— Nejaugi manei taip lengvai apgauti moters širdį? Juk tu kalbėjai apie buką mūsų sode, taip vikriai perėjai per šį tamsų kambarį, perskaitei žiedo įrašą tokiu pat balsu kaip tas seniai miręs žmogus. Klausyk: aš atleidžiu tavo draugui už priesaikos sulaužymą, kadangi jis garbingai viską prisipažino, o vyrui sunku vienam tiek metų išgyventi, ir nežinomose šalyse bet kam gali atsitikti nepaprastų nuotykių. Ir dar pasakysiu: aš jį tebemyliu taip pat kaip jis mane. Tik turbūt esu per sena mylėti, nes tos meilės laukiau taip ilgai ir nebesitikėjau šiame pasaulyje sulaukti.

Taip kalbėjo Lilė, kūkčiodama man ant krūtinės, kol pagaliau mano glėbyje nutilo. Mūsų lūpos susijungė.

Ir tą akimirką pagalvojau apie Otomę, prisiminiau jos atsisveikinimo žodžius, prisiminiau, kaip ji nusižudė lygiai prieš metus tą pačią dieną.

Duok Dieve, kad mirusieji nematytų gyvųjų!

XL

PABAIGA

Nebedaug liko pasakoti. Mano istorija eina prie galo, ir aš džiaugiuosi, nes man, nukaršusiam seniui, rašyti labai sunku, taip sunku, jog praeitą žiemą ne kartą jau norėjau visą tą darbą mesti.

Kurį laiką mudu su Lile tylėdami sėdėjome tame pačiame kambaryje, kur dabar rašau. Didelis džiaugsmas ir kiti jausmai trukdė mums kalbėtis. O paskui, tarsi kartu kieno paskatinti, puolėme ant kelių ir padėkojome visagaliui, kad leido mums abiem sulaukti šio nepaprasto susitikimo.

Vos mums atsistojus lauke pasigirdo bildesys, ir į kambarį įėjo apkūni dama su oriu džentelmenu ir dviem vaikais, berniuku ir mergaite. Tai buvo mano sesuo Merė, jos vyras, Lilės brolis Vilfredas Bozardas, ir jųdviejų vaikai — Rodžeris ir Džoana. Kone iš karto mane pažinusi, Lilė tuoj nusiuntė pas juos senąjį Džoną, pakuždėjusi, kad atvykęs vienas žmogus, kurį jiems visiems būsią malonu pamatyti, ir jie greitai atėjo, net nenumanydami, kas jų laukia.

Iš pradžių jie nieko negalėjo suprasti ir nustebę stovėjo vidury kambario, galvodami, kas galėtų būti šis svetimšalis. Aš iš tik-

rųjų buvau smarkiai pasikeitęs, be to, žvakė švietė gana blankiai.

— Mere! — pagaliau prabilau.— Mere, sese, ar tu manęs nepažįsti?

Garsiai riktelėjusi, ji puolė man į glėbį ir pravirko, kaip ja dėta būtų padariusi kiekviena moteris, jei mylimas brolis, kurį visi laikė žuvusiu, staiga būtų grįžęs sveikas ir gyvas, o tuo tarpu Vilfredas Bozardas, nusitvėręs man už rankos, iš nustebimo ir susijaudinimo pašėlusiai velniavosi, kaip tokiais atvejais daro visi vyrai. Tik vaikai stovėjo nuošaly ir nieko nesuprasdami žiūrėjo į mane. Aš pasišaukiau mergaitę. Dabar ji buvo labai panaši į tą Merę, su kuria kadaise išsiskyrėme. Džoaną pabučiavęs, pasakiau, kad esu jos dėdė, apie kurį tikriausiai girdėjusi kalbant, jog prieš daugelį metų jis miręs.

Pagaliau buvo sugautas ir nuvestas į arklidę visų užmirštas mano arklys, ir tada visi susėdome prie stalo. Keista man pasirodė ta vakarienė — viskas buvo taip neįprasta! O kai pavalgėme, aš pradėjau klausinėti.

Tik dabar sužinojau, kad visas turtas, kurį man buvo palikęs senasis draugas Fonseka, laimingai pasiekė mano namus ir Lilės rūpesčiu nepaprastai padidėjo. Ji pati labai mažai juo tesinaudojo, tardama, kad tie pinigai jai atiduoti saugoti ir nėra jos nuosavybė Kai jau atrodė, kad aš tikrai žuvęs, Merė paveldėjo savo dalį ir už tuos pinigus nupirko gretimas žemes Iršeme ir Hidenheme, taip pat mišką ir Tindeil Holo dvarą Ditčingeme ir Brume. Aš tuoj pasakiau, kad tas žemes jai dovanoju, nes ir taip visokio turto greičiausiai turėsiu daugiau negu reikia. Šie mano žodžiai ypač patiko jos vyrui Vilfredui Bozardui. Juk nelengva išsiskirti su tuo, ką daugelį metų esi įpratęs laikyti savo nuosavybe!

Paskui jie man papasakojo ir visa kita: kaip mirė mano tėvas; kaip netikėtai gautas auksas išgelbėjo Lilę nuo vedybų su mano broliu Džefriu; kaip po to brolis nuėjo blogais keliais ir trisdešimt vienerių metų pasimirė; ir kaip mirė Lilės tėvas, senas mano priešas skvairas Bozardas, kurį, staiga užėjus pykčio priepuoliui, ištiko apopleksija. Jau po jo mirties Lilės brolis vedė Merę, o pati Lilė, atiteisusi mano brolio skolas ir atpirkusi Merės teises, persikėlė į senąjį mūsų namą. Čia ji ir gyveno visus tuos metus, gyveno vieniša ir liūdna, rasdama paguodos tik labdaringuose darbuose. Kaip pati man prisipažino, jei ne žemės ir ne turtas, paliktas jos globai, ji būtų įstojusi į vienuolyną ir ten ramiai baigusi savo gyvenimą. Manęs ji buvo netekusi, nes kai Ditčingemą pasiekė žinia apie karakos nuskendimą, ji manė, kad esu žuvęs, o tekėti už kito neketino, nors jai piršosi ne vienas padorus vyras.

Jei pridėsime dar šiokias tokias naujienas kaip vaikų gimimas ar mirtis, kaip praūžusi smarki audra ir potvynis, užliejęs Bangį ir Veivnio slėnį, tai buvo ir viskas, ką galėjo papasakoti mano artimieji, kuo ramiausiai nugyvenę iki savo amžiaus vidurio. Politinius įvykius, tokius kaip karalių mirtis arba karūnavimas, kaip Romos popiežiaus valdžios žlugimas arba visur dar tebevykęs vienuolynų plėšimas, palieku nuošaly, nes čia jiems ne vieta.

Bet pagaliau atėjo mano eilė pasakoti, ir pradėjau nuo pat pradžios. O kaip atrodė mano klausytojų veidai! Kiaurą naktį, kol nutilo lakštingalos ir ėmė švilpauti strazdai, o rytuose sužėravo aušra, aš sėdėjau šalia Lilės, pasakodamas savo istoriją, bet vis vien nespėjau užbaigti. Atsigulėme mums paruoštuose kambariuose, o rytojaus dieną pasakojau toliau. Patvirtindamas savo žodžius, parodžiau Bernalio Diaso kalaviją, Kuautemoko dovanotą didelį smaragdų vėrinį ir kai kuriuos savo randus bei užgijusias žaizdas. Dar niekad nebuvau matęs taip nustebusių veidų! Kai kalbėjau apie paskutinį otomių genties moterų aukojimą, apie tai, kaip žuvo de Garsija, kaudamasis su savo šešėliu, tikriau sakant, su šmėklomis, kurios jam vaidenosi dėl visų žiaurybių, mano klausytojai iš baimės garsiai šūkčiojo, o kai pasakojau apie Izabelos de Siguensos, Kuautemoko ir savo sūnų mirtį, jie iš gailesčio verkė.

Bet visiems negalėjau visko pasakoti. Kas buvo tarp manęs ir Otomės, apsakiau tik Lilei, ir su ja aš buvau atviras kaip vyras su vyru, nes jaučiau: jei ką nors dabar nuo jos nuslėpsiu, tarp mūsų niekuomet nebebus visiško pasitikėjimo. Aš nuo jos neslėpiau nei savo abejonių ir svyravimų, nei to, kad buvau pamilęs Otomę, kurios grožis ir švelnumas mane sužavėjo, kai tik ją išvydau Montesumos rūmuose, nei to, kas tarp mūsų įvyko ant aukuro.

Kai baigiau, Lilė man padėkojo už atvirumą ir pasakė, kad vyrai tokiuose dalykuose, matyt, skiriasi nuo moterų, nes jai, pavyzdžiui, nebuvę reikalo kovoti su pagundomis. Bet jeigu mes tokie esame iš prigimties, tai mūsų nėra už ką peikti, o jai nėra kuo girtis. Be to, Otomė, kad ir pagonė, tikriausiai buvo kilni moteris, nors ir mokėjo vilioti vyrų širdis, nes, sakysim, ji, Lilė, niekad nebūtų drįsusi iš meilės padaryti to, ką padarė Otomė. Ir galų gale, kiek Lilė suprantanti, aš turėjęs pasirinkti arba vedybas, arba mirtį, todėl buvęs priverstas duoti didžią priesaiką, o paskui, kai pavojus praėjęs, būtų buvę tiesiog nepadoru palikti savo žmoną. Taigi ji, Lilė, apie tuos dalykus linkusi daugiau nebekalbėti ir net prižadanti nepavyduliauti, jei aš kada nors paminėsiąs velionę geru žodžiu.

Visa tai Lilė pasakė labai švelniai, žiūrėdama į mane tyromis ir skaisčiomis, tikrai angeliškomis akimis. Jose spindėjo ašaros, kai papasakojau, koks baisus buvo sielvartas, kada mirė mano pirmagimis ir kiti sūnūs. Tik po kelerių metų, nebetekusi vilties turėti savo vaikų, Lilė pradėjo man pavydėti mano mirusių sūnų.

Žinia apie mano sugrįžimą ir nepaprastus nuotykius pas indėnus pasklido po visą apylinkę. Žmonės pas mane keliavo net iš Noridžo ir Jarmuto, ir visiems turėjau viską pasakoti, kol galų gale man tai įkyrėjo.

Ditčingemo šventos Marijos bažnyčioje buvo atlaikytos pamaldos, kad aš buvau išgelbėtas nuo daugybės pavojų sausumoje ir jūroje, bet jos buvo laikomos nebe pagal Romos kanonus, nes per tą laiką, kol aš klojojau, katalikų šventieji žlugo kaip ir Anahuako dievai. Anglija nusimetė Romos jungą, ir nors ne visi buvo tuo patenkinti, aš pats džiaugiausi iš visos širdies, nes užtektinai buvau prisižiūrėjęs kunigų žiaurumo.

Po pamaldų, kai visi išsiskirstė, aš grįžau į tuščią bažnyčią iš Bozardų namų, kur gyvenau kaip svečias, kol mudu su Lile susituokėme.

Buvo ramus birželio vakaras. Atsiklaupiau ant plokštės, po kuria ilsėjosi mano tėvas ir motina. Mane apėmė didžiulė ramybė, ir supratau, kokia beprotiška buvo mano priesaika atkeršyti de Garsijai, nes ant šito medžio tarytum lapai išaugo visos mano nelaimės. Tačiau mano neapykanta de Garsijai dėl to nesumažėjo. Gal būtų buvę geriau palikti kerštą Dievui, bet aš negalėjau ir iki šiol negaliu atleisti savo motinos žudikui.

Prie mažų šoninių durų sutikau Lilę: ten ji laukė, žinodama, kad aš bažnyčioje.

— Lile,— tariau jai,— noriu tave paklausti, ar po viso to, kas buvo, sutinki tekėti už manęs, tokio negero žmogaus?

— Aš sutikau prieš daugelį metų, Tomai,— atsakė ji labai tyliai ir nuraudo kaip rožė, žydinti ant kapo už jos nugaros.— Ir savo nusistatymo nepakeičiau. Ilgus metus laikiau tave savo vyru, nors galvojau, kad tu miręs.

— Tokio gerumo aš turbūt nevertas,— pasakiau.— Bet jeigu sutinki, tai kada susituoksime? Juk mes nebejauni, ir laiko mums nedaug beliko.

— Kada nori, Tomai,— tarė Lilė, paduodama man ranką.

Praėjus savaitei po to vakaro, mes susituokėme.

Taigi mano pasakojimas baigtas. Nors jaunystė buvo nerami ir liūdna, nors aš anksti subrendau, bet užtat laimė nuskaidrino vėlyvesnį mano gyvenimą ir senatvę. Visi čia aprašyti įvykiai buvo prieš daugelį metų: per tą laiką iš mažyčio skroblo, kurį pasodinau prie lango mūsų vestuvių dieną, užaugo didelis ūksmingas medis, džiuginantis man akį. Čionai, laimingame Veivnio slėnyje, pro mano žilą galvą skriejo metai, kupini džiaugsmo, tylos ir ramybės, kurią drumstė tik skaudūs prisiminimai bei mirusiųjų ilgesys, kadangi jo negali sušvelninti joks laikas. Metai po metų aš vis giliau pažinau tikrosios meilės palaimą, nes retai kam tenka tokia žmona kaip mano. Atrodė, kad jaunystės kančios ir liūdesys dar labiau sutaurino kilnią, angelišką jos sielą. Tik vieną kartą, kai mus prislėgė sunkus sielvartas,— mirė kūdikis,— Lilė, kaip jau esu minėjęs, vėl pasirodė esanti paprasta moteris. Bet, matyt, mums buvo lemta mirti bevaikiams. Mes su tuo apsipratome, ir daugiau mūsų santarvės nebetemdė joks šešėlis. Ranka rankon abu leidomės gyvenimo pakalnėn, kol žmona mane paliko. Per vienas Kalėdas ji atsigulė šalia manęs ir užmigo, o rytą nebepabudo.

Aš labai liūdėjau, bet šis sielvartas jau negalėjo prilygti jaunystės sielvartui, nes metai ir patirtis žmogų atbukina. Be to, žinojau, kad išsiskiriame neilgam. Greit aš iškeliausiu paskui Lilę, ir tolima kelionė manęs nebaugina. Kaip visi seniai, išgyvenę ilgą amžių ir atgailėję už savo nuodėmes, dabar aš mirties nebijau. Drąsiai ir su džiaugsmu peržengsiu paskutinį slenkstį, nes tikiu, kad už jo mus palaikys ta pati ranka, kuri mane išgelbėjo nuo aukuro ir laimingai pervedė per visus audringo gyvenimo pavojus.

TURINYS

Vyresniam mokykliniam amžiui

HAGARDAS Henris Raideris. MONTESUMOS DUKTĖ. Romanas. Viršelio dailininkas Š. Leonavičius. Redaktorius V. Čepliejus. Meninė redaktorė I. Tulytė. Techninė redaktorė V. Bakutytė.

SL 258. 1996 06 13. 21,15 leidyb. apsk. l. Tiražas 5000 egz. Užsakymas 484. Išleido „Vyturio" leidykla, Bernardinų 8/8, 2600 Vilnius. Spausdino Poligrafinių paslaugų įmonė, A. Strazdelio 1, 2600 Vilnius

Kaina sutartinė C.501+